

NAGY KLASSZIKUSOK

**CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
MINDEN MUNKÁJA**

PRÓZAI MŰVEK

**ÖSSZEGYŰJTÖTTE, A SZÖVEGET GONDOZTA
ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA
VARGHA BALÁZS**

**A LATIN NYELVŰ MŰVEKET
MURAKÖZY GYULA
FORDÍTOTTA**

TARTALOM

SZÉPPRÓZAI MŰVEK

ÁLLATOK DIÁLÓGUSAI

1790. ESZTENDŐRE VALÓ DIALÓGUS
A BAGOLY ÉS A KÓCSAG
A PILLANGÓ ÉS A MÉH
A SZAMÁR ÉS A SZARVAS

A CSÓKOK
[A CSÓKOK III: ÉNEKÉNEK VÁZLATOS ELSŐ
KIDOLGOZÁSÁBÓL]
[VÁZLAT ÉS JEGYZETEK A CSÓKRÓL]
A SZERETET
MELYIK A LEGJOBB CSÓK?
[DEBRECENI] MAGYAR PSYCHE
KINIZSI PÁL HAMVAI
A LILLA ELSŐ DALA, PRÓZÁBAN
TÖREDÉK

SZÍNМŰVEK

A MÉLA TEMPEFŐI
MAGYAR BIBLIOTÉKA
A SZERETET GYŐZEDELME A TANÚLTAKON
GERSON
A GERSON MÁSODIK FELVONÁSÁNAK
TIZENHARMADIK JELENÉSE
CULTURA
SZÁSZLAKI LEVELE
ORÁCIÓ, MELLY A VÍGJÁTÉK ELŐTT ELMONDATOTT
AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ S KÉT SZELEBURDIÁK
ZÁRÓBESZÉD
AMARYLLIS

TANULMÁNYOK ÉS FÖLJEGYZÉSEK

A MAGYAR NYELV FELÉLEDÉSE
DIÉTAI MAGYAR MŰZSA
AZ EPOPOEÁRÓL KÖZÖNSÉGESEN
A MAGYAR PROSODIÁRÓL
A MAGYAROK ŐSI VALLÁSÁRÓL
A TAVASZ
JEGYZÉSEK ÉS ÉRTEKEZÉSEK AZ ANÁKREONI
DALOKRA
ANÁKREON
ALKALMATOSSÁGRA ÍRT VERSEK
LILLA, ÉRZÉKENY DALOK HÁROM KÖNYVBEN
[SZIGETEK LEXIKONA]
[TÁBLÁZAT AZ EMBERISÉG KORSZAKAIRÓL]
[JEGYZET A SZIGETEK LEXIKONÁHOZ]
FÜVORSZÁG
[VÁZLATOK A DOROTTYÁHOZ]
[SOMOGYI TÁJSZÓJEGYZÉK]
[SZÁMVETÉS MŰVEI KIADÁSÁHOZ]
[EGÉSZSÉGI SZABÁLYOK]
[JEGYZETEK A MAGYAROK ÖSTÖRTÉNETÉRŐL]
[ÁRULISTA]
[GYÜMÖLCSFAJTÁK]
[NÖVÉNYTANI SZÓJEGYZÉK]
[KÉT ADOMA]
A KIS HÁZ FELÉPÍTÉSÉRE TETT KÖLTSÉGEKNEK
S MATÉRIÁLÉKNAK SPECIFIKÁCIÓJA

LEVELEK ES SZEMÉLYES ÍRÁSOK

1793

A PESTI MAGYAR SZÍNÉSZEKNEK
SZILÁGYI MIHÁLYNAK
KAZINCZY FERENCNEK

1794

NAGY GÁBORNÁK
NAGY GÁBORNÁK
„ROZÁLIÁNAK”
„ROZÁLIÁNAK”
SPECIMEN POETARUM
JELENTÉS A MAGYAR HÍRMONDÓBAN
A DEBRECENI KOLLÉGIUM TANÁRAINAK
SZILÁGYI GÁBORNÁK
SUPPLEX LIBELLUS MICHAËLIS CSOKONAI

1795

BÚCSÚZÓ BESZÉDE A DEBRECENI KOLLÉGIUMI
IFJÚSÁGHOZ
EMLÉKEZETNEK OKÁÉRT
SCHEDIUS LAJOSNAK
KÁROLYI JÓZSEF GRÓFNÁK
TÖREDÉK
GÁSPÁR PÁLNAK
LENGYEL JÓZSEFNEK
NAGY GÁBORNÁK
BESZÉDTÖREDÉK
BESSENYEI SÁNDORNAK
BERZEVICZY GERGELYNEK

1796

NAGY GÁBORNÁK
ISMERETLENNEK
ISMERETLENNEK
ISMERETLENNEK
ISMERETLENNEK
[LEVÉLTÖREDÉK, ISMERETLENNEK]
JELENTÉS A DIÉTAI MAGYAR MŰZSÁRÓL
ÉS A NYÁJAS MŰZSÁRÓL
FOLYAMODVÁNY FERENC CSÁSZÁRHOZ

1797

VAJDA JULIANNÁNAK
VAJDA JULIANNÁNAK
KOHÁRY FERENC GRÓFNÁK
KÉZÍRÁSBAN LÉVŐ MUNKÁCSKÁIMNAK
MEGNEVEZÉSE

1798

SÁNDOR DÁNIELNEK
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNÁK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNÁK
VAJDA JULIANNÁNAK
VAJDA JULIANNÁNAK
ARANKA GYÖRGYNEK

1799

SÁRKÖZY ISTVÁNNAK
CSÉPÁN ISTVÁNNAK
VERES IZRAÉLNEK
CSÉPÁN ISTVÁNNAK
[NYUGTA]
CSURGÓI PRÉDIKÁCIÓ

1800

KÖVY SÁNDORNAK
VÁLYI NAGY FERENCNEK
[FÖLJEGYZÉS CSURGÓI ELLÁTÁSÁRÓL]
BÚCSÚBESZÉDE CSURGÓI TANÍTVÁNYAITÓL
BORBÉLY GÁBORNÉNAK
ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS I.
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK
PUKY ISTVÁNNAK

1801

PUKY ISTVÁNNAK
NAGY GÁBORNAK
NAGY GÁBORNAK - GÖRÖG DEMETERNEK
MÁRTON JÓZSEFNEK
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK
NAGY GÁBORNAK
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK
NAGY GÁBORNAK
ANYJÁNAK
PUKY ISTVÁNNAK
NAGY GÁBORNAK
KÖRÖSI JÁNOSNAK

1802

AJÁNLÁS SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNÉNAK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
BARKASSY JÁNOSNAK
[AJÁNLÁS ÉS LEVÉL SZÉCHÉNYI FERENCNÉ
GRÓFNÉNAK]
[TUDÓSÍTÁS]
LÉVAI ISTVÁNNÉ, VAJDA JULIANNÁNAK
PAP SZÁSZ JÓZSEFNEK
ERDŐDY ZSIGMONDNÉ GRÓFNÉNAK
SZÉKELY PÉTERNEK [?]
ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS 2.
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK
ISMERETLENNEK
ANYJÁNAK
KULTSÁR ISTVÁNNAK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
NAGY GÁBORNAK
KAZINCZY FERENCNEK

1803

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK
KULTSÁR ISTVÁNNAK
TUDÓSÍTÁS MÁRTON JÓZSEF LEXICONÁRÓL
KAZINCZY FERENCNEK
KAZINCZY FERENCNEK
KAZINCZY FERENCNEK
KAZINCZY FERENCNEK
NAGY GÁBORNAK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
KÖNYVNYOMTATÓKNAK
MOSSÓTZI INSTITORIS GÁBORNAK
KAZINCZY FERENCNEK
FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK
JOHANN CHRISTIAN ENGELNEK
.....PÁLNAK
ERDŐDY ZSIGMONDNÉ GRÓFNÉNAK
VAY MIKLÓS BÁRÓNAK
FESTETITS GYÖRGY GRÓFNAK
SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK
PUKY ISTVÁNNAK
RHÉDEI LAJOSNAK
SZENTGYÖRGYI JÓZSEF DOKTORNAK

1804

JELENTÉS MÁRTON JÓZSEF LEXICONÁRÓL
A KÓTÁKRÓL
JEGYZÉSEK A KÓTÁK DOLGÁBA
NAGY GÁBORNAK
NAGY GÁBORNAK
NAGY GÁBORNAK
NAGY GÁBORNAK
NAGY GÁBORNAK
[JEGYZET A DEBRECENI FORRÁSÁRÓL]
KAZINCZY FERENCNEK
NAGY GÁBORNAK
SÁNDORFFY JÓZSEFNEK
KAZINCZY FERENCNEK
KAZINCZY FERENCNEK
SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK
NAGY GÁBORNAK
RHÉDEI LAJOSNAK
RHÉDEI LAJOSNAK
BEK PÁLNAK
BEK PÁLNAK
SCHEDIUS LAJOSNAK
BEK PÁLNAK
OBERNYIK JÓZSEFNEK
NAGY GÁBORNAK
PAP JÓZSEFNEK, ERŐS GÁBORNAK
ÉS PETHES DÁVIDNAK

SZÉPPRÓZAI MŰVEK

ÁLLATOK DIÁLÓGUSAI

1790. ESZTENDŐRE VALÓ DIÁLÓGUS BAGOLY ÉS KÓCSAG

Bagoly

Hová te is illy késő éjtszaka, mikor néktek aludni kellene? Micsoda rettegéssel vonultak a több társaid amott a zsombok tövére?

Kócsag

Ártatlan nemünknek végső púsztlása elhagyatja velünk e valaha kedves tavakat. - Sok kócsagot láttál-é ott öszvecsoportozva?

Bagoly

Sokat, amennyit még soha sem láttam vén létemre. A ti nemetek szaporább, mintsem egy két gaz közt elférhessen.

Kócsag

Most láthatnád hát ezt a kócsagok szapora nemét, amint mondod, egy alföldi guba helyén megférhetve.

Bagoly

De hogyhogya lehet az? talán sok rossz doktor s bába van köztetek, vagy a hét esztendő háborúba volt szükség hullatott el benneteket?

Kócsag

Egyik sem. Egyedül való bajunk a mostani Magyar Világ.

Bagoly

Hu, hu! Majd el is huhogám magamat.

Kócsag

Te nem tudsz ezekben semmit is, mivel aluszol, azért nevetsz az én beszédemre. - Nem verte ki szemedből azt a mély álmot a puskáknak ropogása, amelly egész hajnalokon s estvéken nyughatatlankodtatta ezen rétek csendességét? Úr nem úr, vadász, kukta, fellajtár, íródeák, vetkeztető, agár, vizsla, etcetera mind, mind aki vagy úr vagy úri, hétről hétre itt tanyázott a nádasban, s ki nem mertünk nézni, oly kedves volt életünk.

Bagoly

Hohó! igazán a sneffeket lövöldözik, s ti félték. Lám pedig nékem csak inkább kellett vala tartanom, akkor is békével aludtam az odvas körtvélyfába, mely azon akol háta megett van.

Kócsag

De, Öreg, nem a húsunkért üldöznek minket, hanem azért az egy-két szál tollért, amelyet kárunkra adott a vélünk mostohán jól tenni kívánó természet.

Bagoly

Igen, mert a pávának vagy nékem nem szebb s tarkább tollunk van. - Mondd meg tehát, mi az oka, hogy most illy néktekdühödve vadásznak benneteket, ami máskor nem történt?

Kócsag

Hogy tudhatnám én azt eléggé, aki a réttől soha nem is távozom? Egy kócsagtársunk elevenen elfogattatván, látta, miként fűztek belőle nyalka bokrétákat, millyen dagálllyal...

A BAGOLY ÉS A KÓCSAG *[Dialogus az 1790dik Esztendőre]*

Bagoly

Hová te is illy késő éjtszaka, mikor néktek alunni kellene? Micsoda kétségbeesett rettegéssel vonúltak a te több társaidd amott a csoportos nádak közé, a zsombokok tövére?

Kócsag

Ártatlan nemünknek végső pusztulása elhagyatja vélünk a valaha kedves tavakat. Sok kócsagot láttál-e ottan egybe gyülekezve a zsombokok mellett?

Bagoly

Sokat, amennyit még soha nem láttam, vén létemre.

Kócsag

De gondolnád-e, hogy mindazok a kócsagok ott vagynak, valamellyeket Békés, Bihar és Heves határi tartottak a Körös és Berettyó fakadékiban?

Bagoly

Álmomba sem. A ti nemetek szaporább, mintsem egy-két zsombokos gaz közt elférhessen.

Kócsag

Most láthattad tehát a kócsagoknak azt a szapora nemét, amint te mondod, egy rakáson egy alföldi guba helyén megférhetve.

Bagoly

De hogy lehet hát az meg? Talám sok rossz doktor s bába van köztetek? vagy a háborúba volt szükség húllatott el benneteket?

Kócsag

Nem találtad el, jó öreg. Egyik sem okozta. Egyedül való bajunk a mostani Magyar Világ.

Bagoly

Hő, hő, hő! Majd el is röhögém magamat.

Kócsag

Valóságot beszéllek, véled játszani se kedvem, se üdöm nincs. A József halála, a magyaroknak hazafiúsága a kócsagoknak halál.

Bagoly

Hu, hu, hu! Mit kell még vénségemre hallanom. Hu, hu, hu!

Kócsag

Te talám a mostani magyar világba semmit sem tudsz, minthogy egész nap csak alszol, s azért nevensz az én beszédemre. Nem verte ki szemedből azt a mély álmot a puskák ropogása, melly egész hajnalokon s estvéken nyúghatatlankodtatta körülbelől ezen rétek csendességét. Úr, nem úr, nemes, nemtelen, vadász, kulcsár, kasznár, gazda, ispán, számtartó, tisztartó, lokáj, szakács, kukta, fellajtár, íródeák, patvarista, kancellista, koncipista, instruktor, hofmester, frizőr, öltöztető, vetkeztető, agár, vizsla, kopó, mind aki csak vagy úr, vagy úri, hétről hétre itt tanyázott a nádasba. Ki nem mertünk a mocsár közzül jönni, olly kedves volt életünk. -

Bagoly

Bohók! Tán azt gondoltátok bizony, hogy az úri asztalnál kedves vendégek vagytok, főve vagy sülvé? Hahó, ordas, a kutyából nem lesz szalonna! Igazán a sneffeket lövöldözik, s ti féltetek. Lám, pedig nekem csak jobban lehetett volna tartani, akkor is bátran szűnyókáltam annak a görbe vadkörtvélyfának oldalába, amellyik ott van, ni a nótárius akla megett.

Kócsag

De, öreg, nem a húsunkért üldöznek minket, mint a sneffeket, hanem egyedül azért az egy-két szál tollért, amellyet kárunkra adott a mostohán jól tenni kívánó természet...

Bagoly

Igen! - Mert a pávának vagy nékem nem szebb, tarkább s figurásabb tollunk van, mégis sem a pávát, sem engemet nem bántott érte az ördögök szépnyja is.

Kócsag

De valami nem-tudom-mi különös jóval kell bírni ennek a mi tollunknak, melyet mi ártatlanul, minden büszkeség nélkül viselünk, a több madártársaink között. Ők pedig kevélységre és haszontalan fitogtatásra hordozzák kalpagjokon, amint egy kócsag beszéllete tegnapi gyűlésünkben, aki elevenen elfogattatván, látta, miként fűznek belőle nyalka bokrétákat, milyen dagálllyal lóggott sok üres főkön, éppen mint az éretlen tököcskén az ő elszáradott, de még le nem hullott virágszála, s az volt a legderekebb ember, akinek leghosszabb s legvastagabb bokrétája volt.

Bagoly

Per consequens nagyon sokan el kellett vesznének e nagy úri fávör miatt.

Kócsag

Hullottak szerteséjjel a legszebb kócsagok, nem volt sem időre, sem nemre, se termetre semmi tekintet, a legelső repülésre mindenfelől omlottak a golyóbisok; a vigyázatlan kócsagra egész nemes família is reá lőtt, s ő halva szállott le a nedves gyepre, melyet vérivel pirosított; kit nyugtató fészken kaptak még szerelmes párjával, s míg egymástól búcsúzni készültek, kegyetlenül tekerték ki nyakokból a halálos nyögést; kit hazatértekben lőttek szíven, párája fenn maradt a levegőben, a mag leesett magával a földre, melyet még bokrétátlan kicsinyei-nek hozott messzünnen a szántóföldről, melly túl fekszik a nádasokon, mindenfelé heverték a széjjelszórt tollak, a megaludt vérikrák, a feldúlt fészkek, a fejetlen nyakak, az éhhez eldöglött kicsinyek, mezítelenen, megmerevedve a fészkeken kívül, irtózva néztem ki szomorú fészkekből a környékre, s mikor láttam, mint hempelygeti a dűlās szomorú jeleit a felgázolt mocsár; mikor láttam a nádak véres szárait; mikor a puskaroppanás, a döglő nyögés, a megütött föld és a kegyetlen örvendő vívatózás megcsapták füleimet, rettentő hőkkenéssel ugrottam vissza belé.

Bagoly

Süvöltető irtózást lázzaszt bennem mély ínségetek, almányi könnyeket hempelygettetsz ki elmeredt szemeimből. De meg tudnád-e mondani belsőbb okát annak, hogy most így nektekdühödve vadásznak benneteket, ami máskor nem esett?

Kócsag

Mi módon tudhatnám én, aki a réttől nem is távozok; hanem amint vettem észre hallásból, gyaníthatom belőlle a dolognak hogy létét. Elmondom, mi történt ezelőtt harmadnappal. - Csendes nyári estve volt, egy a legszebbek közzül. Apolगतó nyúgodalom űlt Ványának környékén, szelíd hallgatás a tóban és a tó felett. Csak néha rezzenette azt meg a vadkacsák bukkánása, mellyek a sás közt játszottak, vagy az estveli szellők cicája, mellytől sziszergettek a hajlékony nádszálak és ibolyák; árnyékok pedig ingott a tónak szikrádzó márványján és a zsombokok oldalain, a szelíd hóld halavány világánál, melly lekukucsált a sás ritkáján. A

harmatos porcsinba sétálgatott magánosan egy ifjú ember, és az áldott szegénységgel dúdolgatott a tó szélén. Éltem mindjárt a gyanúperrel, s gondoltam magamba: ez is kócsagsinter. Illyen céllal egy rakás lilium mellé vontam magamat, s onnan sandaltam, miféle szerzet dúdolja azt a szép vespertinumot. Hát látok egy vékony nadrágos, fehér hacukás, tarka kabátos suhancot, háromszegű kalap a fejébe, a kezében pugilláris, puska a vállán. Mindjárt eszembe jutott, amit ifjontan egy iskola udvarán a por közt tengvén hallottam, hogy: „Si manus vacuas plenas tamen ceras.” Éppen azon tűnődtem vala, hogy az következésképpen valami deákos és annál fogva nem bokkrétázgató ember volna, ha szinte puskát hord is a vállán, mert attól magát is inkább félni látom - éppen ezen gondolkozáim vala, mondom, mikor így kezdett eleven búslakodással danolni: „Te! ki az én életemet, melly másokban szánakozást csinál, nékem magamnak boldoggá s úrivá teszed, édes nevendék Múzsám! szállj le a Parnassus kies hegyeiről velem kócsagokat lövöldözni, mert ma egy kócsagtollszál többet ér egy sonetnél. Add vissza Apollónak az ő paraszti lantját, és kérd helyébe az ő hibázhatatlan kézívét; löj vele a te tisztelődnék egy kócsagot, hogy azzal az ő fő hazafiai közzül valamelyiknél becsületet érdemeljen ma, mikor a kócsagbokréta kedvesebb az Aganippe partján termett babérokoszorúnál, melly hajdan hősök homlokok díszé volt, s a világ nagyjait bélyegezte el a halhatatlanságra. Vajha én, még a Helikon édes titkait tanúlgattam, a nyájas múzsák mennyei énekletét otromba számmal kirebegni szerencsétlenné: addig az énreám és az én ínyemre finnyásan tekintő gazdag hazafi vadásszának lettem volna tanítványa, s egy tóbeli madár meglövésével most elnyerhetném azt az élesztő kegyelmet, mellyet most reménylenem sem lehet. Ti ártatlan lakosi a csendes Tónak! szelíd kócsagok! adjatok nékem önként a ti tollatokból egy-egy szálat. Ti szabadságkeresni úgysem mentek, hadd nyerjek én a ti önként való adományotok által valamely gazdag hazafiától annyit, amin egy kéthúrú lantocskát vehessek; nem leszek háládatlan erántatok: egy poéta sem szokott lenni háládatlan. Kijövök minden reggel még hajnalhasadtakor, és a ti réteteket zengedeztetni fogom Phillisnek, az én kedves Phillisemnek nevével. Ezt cselekszem mind akkor is, midőn a szálló nap e nyúlánk nádaknak felső bolyhokra tekintget. Adjátok meg nékem vér nélkül, amit kérek; titeket halhatatlanokká foglak énekelni, és az én verseimet néktek dedikálom.”

Így énekelgetett ő magában a porcsinba, a tó szélén. Édesdeden repesett az ő énekére minden rét. Kedves embere lehet ő az egeknek, mert alig ment ama keskeny róna mellé, melly a szigetbe vezet, s azonnal egy vadásztarisznyát talált a harasztban, rá volt kötve egy pár kócsag - egy pár gyönyörű kócsag -, mellyet a kegyetlen vadász talám szerelmes nyájaskodások közt gyilkolt meg. Ó, mint örült ennek láttára, hogy a más vétkével ő lehet ártatlanul nyertes. Körülnézte újra meg újra a szerencsétleneket. Öröme rendkívül való lett volna, ha az érzékeny szánakozás nem mérsékelte volna kirohanását.

„Ártatlanok! - így szólla mosolygó szánakozással. - Be gazdagon nőtt rajtatok a Magyar Patriotizmus. E két-három fehér szálak ragadják ki tehát az én kedves hazámat az ínség torkából? Ah, együgyű szálacsák! Ti adjátok-e meg az elsenyvedt Pannóniának az előbbi díszét? Tinálatok nélkül nem lehet-e tehát sással fedett kunyhóinkból a közjóra kilépni, mint hajdan a mi megdicsőült eleink, kiknek szemrehányó porain mi, elfajult unokák, piros sarkú sárga csizmákkal tapodunk? Tibennetek állnak, gyermeki csecsebecsék! az én nemes nemzetemnek fénylő virtusai, mellyeket e kegyetlen századok is sérthetetlen eresztettek által az öszveesküdt ínségeken? Ám úgy legyen! Készítsétek el nekem azt a szerencsét, amellyet talám valamelyik szurkos kukta várt volna általatok az ő kevély ura előtt, s pedig veletek egy táskában egyebet is vesztett el.”

Ekkor kinyitja a vadásztarisznyát, s íme, egy kulacs borocska egy darab sülttel s fehér cipóval vala benne. A poéta ugrott örömében, leült a porcsinba, kirakta véletlen szerencsáját a gyepre. A hód vígasztalva mosolygott le az ő kulacsára, s ő meglelgedve nyúlt el a lágy pázsiton,

danólgatván örömmel egész éjszaka, míg a hajnal nedves sűgárai bé nem kukucsáltak oldalra fordított üres kulaccsába.

Bagoly

Hát osztán mikor költ fel, mert én akkor már talám el is aludtam?

Kócsag

Azután nem tudom, nem is volt bizony nekem gondom rá. Ezt is azért beszéllem, mert ebből észrevettem, hogy a magyarok mostani magyarsága az ő tavaikba, a mi fejünkön terem.

Bagoly

Értem. - Hát engem, hallod-e, hogy tettek csűffá? A tarisznájokra varrattak mint bolondot, pedig én soha afféle gyermekségekben éppen nem gyönyörködtem. Ez a meggyaláztatás nem férhet egy ilyen nemes néphez, mint amilyennek én vagyok egyik vénje. A németek Pesten, Budán, Pozsonyban s Bécsben is rám pittyezetttek, selyp ajakokat, tubákkal abrakolt orraikat fintorgatták látásomra.

Kócsag

De sokakra is helyesen reáillett a bagoly címer, kik éjszaka szüntelen barangoltak a haza dicsőségére és a magyar nép méltóságára; nappal osztán hortyogtak, mint Árpád és Lehel, míg Thrézi nem kérte a siklusokat, mellyeknek a vármegyééből kellett kitelni. De tovább veled nem beszélhetek, mert menni kell.

Bagoly

Hová a tatárba?

Kócsag

Boldogabb országba, hol az emberek nem olly buzgó hazafiak, hogy amiatt rakásra öljenek bennünket. Kedves rétek! Isten hozzátok! Nyugtassátok békével szerelmeseink elszáradott csontjait. Aludj szerencsével, édes bagolyom, eddig talám csak énreám várakoznak.

Bagoly

Menj! De ha mit én a setétbe látok, reménylem, boldogabb időket támaszt az új király és a leülepedett hazafiuság.

Kócsag

Adná a magyarok istene!

A PILLANGÓ ÉS A MÉH

Pillangó

Repdess velem, kis méhecske! e kitarkázott szép réten egy fűszárról más fűszárra, egy virágról a másikra, mert az áldott tavasz elmúlik, a füvek meghalnak, és a virágok csak durva kórót hagynak magok után.

Méh

Víg a tavasz, víggá tesz mindent. Az ő elevenítő sugárai új életre támasztják fel az élő állatokat: s felserkentik a munkára. A szerelmes tavasz eljő napkeletről, csecsemő etéziák vonják kökörcsin hintáját, még távolról mosolyog a szomorú földszíne, int a jégnek, és az felszedvén a vizekről, a patakokról durva láncait, elájúlva megroppan, mint a hideg kígyó a kolkisi ígész ének hangjára a tövisek közt: rálehell a fagyra, és az viasszá válik, rátekint a halmokra, s pillantása a völgyre lekergeti az omló havakat. Leszáll piros kocsijából, bársony palástját hosszan elteríti, egy közönséges csókot ad a fagyos Természetnek, lágy karjaival, forró kebelével édes ölelgetései között felmelengeti azt, szerelmet lehell beléje, és termékennyé teszi annak méhét. A nyálkás göröngy tojásából kifeslik a szép nárcis, és a szülő anyafából kibúvik a szopós barack, bársony pólákba fűtték őtet az apolgotó zefirusok, s nektárral kengették gyenge száját a mennyei harmatok. A nyájas szellők lágy karjain kiemelkedik a partoldalból a büszke liliom, leveti szűz homlokáról durva fátyolát, s maga pompájába áll ki karcsú szárán, mint a Jerusálem leányi közül egy, aki szebb volt minden társai felett és kedvesebb a Salamon ágyasházában; nyakon kapják a szerelmeskedő zefirek s ő nem győzi helytel azoknak csókjait, lehajlik alattok a tó felé, meglátja a ráraggatott csókokat a tiszta vizekben, és elmosolyodik rajta.

Pillangó

Szép a tavasz, és talám csak ez a szép. Jer tehát, kis méhecske, járjuk fel a réteket, most mikor körülöttünk minden élők mozgásba vagynak. Nézd az én tarka társaimat, a bokrok között mint játszanak. A fűge szücskéek mint kergetik egymást a haraszton: egyik lebukkan a kórók közé, hogy társát megszédhesse: másik felpattan a pézsmaszárra, körülnézi a vidéket, mint egy őr a Temesvár tornyain, egyet szisszent s a száraz kökényre rúgja magát. A fekete ptrücsök zöld kecskerágóra lopódik fel téli lyuka felett, tiszta harmattal megelégedvén csörgeti víg dalját a vidéken. Még a tunya csigabiga is tekergős héjjából kibúvik, felmász a pipacs tetejére, ki-mereszti a verőfényre mázgás szarvait, s a tavaszló mezőre hidegvérrel bámészkodik.

Méh

Ó, beh arany idő! Beh szép tavaszi nap ez: egy a legszebb tavaszi napok közül! Ó, be jó Valami az, aki ezt előhossa a kedvetlen tél után, akinek mi semmi cifra nevet nem adhattunk, de belső részeink név nélkül is áldják őtet a mezőben és a kasban. Melly nagyon vétkezne őellene az a teremtes, aki e munkára termett becses órákat henyélésbe és lomha korhelkedésbe pazérolná el. Én véled tovább nem múlathatok, mert illy üres időtöltésemmel a Közönséget megcsalnám, mellynek minden tagjai a közhaszonra fáradoznak, hogy annak idejébe a közjóból éljenek. A henyélkedő heréké legyen ez a boldogtalan kedvre élés, mellynek szomorú vége szokott lenni.

Pillangó

Tréfaság valakinek a legszebb idejét fáradságos munkákba tölteni el, s a legédesebb napokat törődések között vesztegetni. Míg a mi életünknek tavassza vidámon mosolyog körülöttünk, élünk annak kellemetességeivel, az öröm és örvendés között. Az én napjaim bú nélkül folyjanak, és a gond fusson arról a pimpóról, amelyre én szállani kívánok.

Méh

De hát ugyan miként tudod a hosszú napnak únmait kiélni, ha semmi nyomos foglatosság nem von el annak észrevételétől, hogy az órák teldegelnek?

Pillangó

Járatlan vagy a szép Világba, és paraszt. Elbeszéllem az én gyönyörűségimnek édes folyamatját előtled, hogy esmérd meg, milyen a szép Élet, és a kedvet töltő gyönyörködés. De te most is a virágport szeded, és olly durva vagy, hogy szavamra sem kívánsz figyelmezni.

Méh

A beszéd munka közben is megeshetik, és arra hallgatni nem olly különös foglatosság, hogy azért kezünk, lábunk ne járhasson. Beszéld el, én örömet ráhallgatok itt, ahol a zanótok olly gazdagon termettek.

Pillangó

Halljad tehát. - Mihelyt a feljövő Nap még álmos sűgáraival a napraforgóra pislog, és a zengő halmok és ligetek jó reggelt kívánnak önéki: felkelek magam is puha ágyamból, és szememet kitörlöm lábaimmal. Elmegyek a rózsák alá, s rózsavízzel bélocsolom magamat, innen a liliumok, a mákok, a tulipántok közé repülök, és katulyáikból kirásván a finom port, bépűderezem magamat pompásan: szarvaimat bóbitás fejemen felberzesztem, a kűtfőre futok, szépségem felől tanácsot kérni tőle. Akkor ékességeimmel kevély lévén, régulára szedett repkedésekkel, enyelgő farbillengetésekkel felszállok a levegőbe, sajnálván a földre is hágni. Árúlom kellemességimet a Világnak, a csókolókat, az ölelőket vadászom, egy fordulatba száz tisztelőket is talállok, kik engemet nyalnak, szopnak, csikolnak, fogdosnak. Egy szerető sem kell két-három pillantásnál tovább, a régieket megúnom, újoknak hízelkedek, míg a szerelemmel megtelven lenyűgyszom valamellyik tulipántba. Innen felkelvén játszani megyek, több enyelgő társaimmal repkedek, cicázok a levegőbe, egy virágra rászállok, azt azonnal megúnom, s másra ereszkedek. Ez a játszás többnyire arra megy ki, hogy egy játszi fiatal Pillangó általölel csinos lábaival, s nékem is parasztság volna azt nem cselekedni; emberségből körültaogat, ezt is el kell állani emberségből; a tisztelet arra is ráviszi, hogy öszvecsókol, és azt vissza kell néha dupláson is adni: becsületből; szokásból kebelembe is kaparász, és a' jól esik, tréfából felfordít, rámesik a bohókás, az ördög tudná osztán, hogy a tréfa közbe mit is csinált, de az nékem tetszik, és azután magam is önként felfordúlok, ismét felfordúlok, és ismét, és ez sok ízbe történvén, utóljára nem bírom magamat, és elaléltan ledűlök véle a fűbe, és egymás árnyékába olly édesdeden alszunk, hogy a Nap sűgári toszigálnak fel bennünket a fekvésből. Így telnek el az én napjaim egymás után alvás, evés, piperézés, játék, nyájasság, öröm és szerelem között, míg ti, paraszt bogarak, a vígasságnak legkisebb részét sem kóstolván, fáradság, tereh és gondok között emésztitek a ti napjaitokat. Hagyd el, kérlek, hagyd el, balgatag méhecske, azt a rabotás munkát: gyere ki a szép Világba, a nyájas életre, hogy érezd az életnek édes vóltát.

Méh

Te könnyen beszélsz, ki csak azért élsz, hogy élj, s azután meghalj. Nekem pedig az én jó királyomnak, az én kasfi társaimnak, magamnak s kicsinyeimnek [NB perézseimnek] kell élnem, és munkálódnom. Mert eljő a mindenpusztító tél, mikor a virágok elszáradnak, a patakok bédugúlnak, a földet jég és fagy lepi el: akkor a mi királyunknak lábainál kellene egymásra omlanunk az öldöklő éhség miatt, és a mi kicsinyeink még az ő tojásaikba megfűlnének, és komor temetőinkké válnának a mi pusztá kassaink, ha téli csendes méz-evéseinket nyári terhes izzadásokon nem váltanánk meg. De te, mondom, könnyen beszélsz, mert a telet nem éred, és a te egész életed csak ebből áll, hogy röviden elmondjam azt, amit te pompás szókkal beszéltél el. - Minekutánna elvetetett helyen a tojásból kibúttál, alávaló féreg fővel mászkálsz egyik gazról a másikra, s mint a földnek akármelyik úndok férge, magadba felnevekedsz. Mikor osztán a nemző és szerelmeskedő viszketeget érzed magadba, s látod, hogy mindened alkalmasint megnőtt, egy paplanba vagy mibe dugod magadat, hernyó természetedet kialúszod, s az a büszke, az a pajzán Pillangó lesz belőled, akit magadba festettél vala le előtted, ezt a fársángos, ezt a buja életet éled mindaddig, míg a sok tisztelő, a sok tréfáló telerakja a hasadat, eltojod magad, s elenyészel, mint a harmatcsepp délre a fű szárán. Rövidebben mégis: megnőssz, cifrálkodsz, tojssz, kankot vetsz. Kicsinyeidet is csak kitolyod, és azok magokba nevelkednek fel, mint a gombák: de mi a mi szárnyaink alatt tápláljuk fel őket abba a lépbe, amellyet nagy gonddal raktunk nekik, és azzal a mézzel, mellyet legédesebb fűvek balzsamjából öntöttünk az ő számokra. Megtanítjuk őket szorgalmatosan a mézcsinálásra, a jó rendtartásra, a társasági és gazdálkodó életre, no emellett osztán egy kis danlásra is, mert a' nem káros, sőt használ a terhes munkák könnyítésére. Akkor sok szíves intések között kieresztjük őket szép renddel, hogy már magoknak, kedveseiknek, királyjoknak és kasjoknak éljenek, a megért korra jutván ők is.

Pillangó

Kikeresett szókkal magasztalod magatokat. De a tudatlan ember, ki másokat magán kívül nem esmér, hajlandó a maga dícséretére, mint szintén a mások megvetésére. Nem láttad-e mint kapkodnak énrajtam a pöszke gyermekek, kellemetes szűzek mint mutogatnak egymásnak engemet, mikor tarka köntösömben, párfümirozott fővel mellettek ellebegvén, irígységre indítom az ő megszégyenített szépségeket. Téged pedig kerülnek, mert paraszt vagy és ingerlős, meg is csípsz hamar valakit, ha hozzád nyúl, ezért ha távol dongsz is körültek, vagy ha a rózsákon meglátnak, elsikoltják magokat: Jaj, a Méh! jaj a Méh! s félre ugranak onnan.

Méh

A gyermekek játékira semmi gondom, mert dolgos munkásságomtól fognának el, a leányok kedvelléseket nem vadászom, mert ők gyengébbek a tavaszi spárgacsiránál, és ingóbbak a nyárfalevélnél és a vigály tippannál (NB hadházi gracilis fű) (az ő kedvek hamarabb eltűnik, mint az apocintéjnek koszorúja, oroszlánfögfűnek pappusa, mellyet egy kisdéd forgószél elfu-vallott). A fülánk szükséges minden jó gazdának s gazdasszonynak, a heréknek, a pusztítóknak, a tolvajoknak meggyőzésére és magoknak, házoknak s gyermekeiknek óltalmokra. Csak a visszaélés teheti azt rosszá, ami ártalomra fordíthatja a jobbnál jobbat is.

Pillangó

De mit ér osztán az a te epekedő munkásságod, az a terhesen gyűjtögetett vagyonkád, ha azért megölnek téged az emberek, füsttel és tűzzel?

Méh

Balgatagság! Mi lenne úgy belőle, ha példának okáért az embereket magokat veszem fel, az emberek öszvetett kézzel ülnének teljes életekben, s úgy várnák magokra a halálos éhséget, csupán azért, hogy az ellenség majd rajok üt, őket tűzzel-vassal elpusztítja, vagyonjokat zsákmányra hánnya, és ekképen a bizonytalan feldúlástól félén, a bizonyos éhség torkába ugranának? - Azonba ezt csak a kegyetlenek, és tudatlanok cselekszik, kik nem tudnak, mint mi, a más kára s fogyasztása nélkül gazdagodni. Én a Teschedik Úr (NB Debrecenben) kassába lakom már három esztendeje, és sohasem tudom, hogy egyet is megölt volna közülünk. (NB Dobolás) Ami feleslegvaló mézet elvesz tőlünk, anélkül hogy bántana bennünket, ő azt tőlünk megérdemli, mert jó kast adott nekünk, amibe lakjunk, kiválogatta a legkedvesebb füveket számunkra az ő kertjébe, télen a hideg ellen apolgatja gyenge nyájunkat, ezért mi szívesen adjuk ki néki a mi keresményünkből a dézmát, mint egy háládatos és munkás paraszt nép az ő jószívű földesurának.

Pillangó

A te életed legyen tiéd: izzadj te másoknak, én addig öröm és szerelem között játszom el az én napjaimat, s boldogságomat senkivel se cserélném fel.

Méh

Ha tökéletesen megelégedsz állapotoddal, nincs hujja boldogságodnak, de vajmi sokszor lép meg tégedet a komor unalom, restség és bággyadtság: mert az igaz nyúgodalom, a víg elme, a friss test egyedül a munka által származik. A mocsárba megállott víz iszappá, hínárrá, fér-gessé és undokká lesz, mikor a sebes folyamat víg cseregéssel omlik le a hegyről a köveken.

Pillangó

Csak szép a szép, hijjába, és azt mindenek kedvelik.

Méh

Szép a természeti szépség, az erőltetett pedig csúfot és nevetséget szerez. Azonba a szépség-hez még egyéb is kell. - Hallod, mit énekelt tavaly egy ifjú ember a mi kasunk mellett, felserkenvén édes álmából, melyre a mi zsibongó dalunk szenderítette a nyári melegben: „Százaz sovány Szépségek, pajzán pillangók, kiket a mi hazánkba báboztak a külföldi fársángosok, megengedjete, ha én a ti poraitokat, a ti árnyéktokat és lepleiteket nem imádkhatom. Az én Amarillisom szép, és nem szépezett, dolgos mint a méh, édességet hord ő az én számra, és engemet elaltat, mint ti, kedves méhek, az ő nyájas énekével. Jöjj el a virágokról, ártatlan Méhecském, szállj bé az én kasomba, és elégíts meg engemet nektárral. Maradjon magának Lesbia, az az enyelgő pillangó.” Mint tetszik néked ez a dal? Jó mulatást kívánok, nekem a kashoz kell sietnem.

Pillangó

Paraszt állat!

A SZAMÁR ÉS A SZARVAS

A niderlandi zenebonának alkalmatosságával - melyben magam is hadi szolgálatot tettem - akadt egy kis könyvecske a kezembe, melynek szerzője, amint a homlokírás mutatta, volt 1790-ik esztendőben Van Kooper tudós kapucinus barát. - Ezt én itthonlétemben a belga nyelv kedvéért anyai nyelvemre lefordítottam. Vedd kedvesen töllem, Nemes Nemzetem, és ha benne valami botránkozót találsz: tudd meg, hogy itt nem a magyar hadi tiszt, hanem a számár, vagyis kapucinus beszél, - akinek szavait, amennyire nyelvünk engedte, híven átal-tettem.

Mese, mely a Lessing francia fordításában (Fables de Mr. Lessing, Traduites en française, et mis en Vers par Tourneur, avocat, à la Haye 1787 in 12°) olvastatik, és amelyből van véve a kritikusok vélekedése szerint a niderlandi kapucinus számara.

Szóról szóra:

Hosszú panegirust tartott a szabadságrul egy elszabadult számár, s bosszankodva beszélte el a mezei szarvasnak a szolgaság kínjait és az ő urának tirannizmusát. Örült az állatszerető szarvas, hogy az édes szabadság mellett így buzog a számár is.

Végre érkezett a hideg ősz, megszűkölt az eledel a mezőben. Ordított a számár, s ő kegyetlen urának istállóját és marok szénácskáját óhajtotta. Átkozta a szabadságot, melyért egy kicsit szenvedni kellett, visszafutott a rabotára. Mit mondhatott ennek láttára a nemes lelkű szarvas? Csak azt, amit mondott: Nem is számárnak való a szabadság.

1

A SZAMÁR ÉS A SZARVAS

Szamár

Aha! most érzem már, milyen derék állapot szabadnak lenni! - Beh gyönyörű élet ez! - Beh boldog a függetlenség. - Ki parancsol most nékem? - Magam számara vagyok. Senki sem köt rabszíjánál fogva a bitófához vagy egy kínos ólnak tömlőcébe. E boldog vidéknek lettem én is lakosa, itt élek teljes kényem szerint, s életemet csak saját tetszésem határozza. Itt sem a teherrel nem nyomja öszvetört vállaimat ama kegyetlen szolga, sem kézzel nem adatja saját izzadásommal gyűjtött szénácskáját az a telhetetlen úr. Szabad vagyok, előttem van minden jó, vígan élem világomat, s a pénzen fogadott béresnek kemény pálcája nem vér ki belőllem panaszló bőgéseket. Ugyan jó ám nem dolgozni, kivált - másnak. Azok az igazságtalan emberek - ah! mennyit kellett köztök szenvednem! - mind énelőttem élőködtek, sőt egyéb rab állatjaikat is az én fáradságomból s gyűjteményemből tartogatták. A kevély lónak, mely kevély urát büszke nyerítésével hordta tulajdon hátán, csak hogy ezüst bogláros kantárt s paszomántos terítőt viselhessen; - a gyáva tehénnek, mely csak hogy fösvény gazdájának tárházát tölthesse, megvonta elrúgott kisded borjától a tápláló tejet, s egy telhetetlen úrnak tőrőfizetőjévé tette magát; - a hízelkedő ebnek, mely korhely ura mellett korhelykedvén, csak farka csóválással keresi a becsületet, a jó embert is, a kenyérkérő koldust és a nyomorúltat megugatja, nappal két lábon szolgál, parolákat s főhajtásokat tész, éjjel a dámák lába közt nyalakodik; - a módi majmoknak; - a kendező macskáknak; - a rabotás juhnak s ki tudja még miknek? egyszóval minden martalékjainak az én uramnak én kerestem és hordtam az ennivalót. Akármilyen kellett - hajtások a számarat, csak a számarat mindég. Akkor szidtak, ütöttek, vertek a kegyetlenek, s nékem éhen is mennem kellett. Ah, az igazságtalanok! Hü, hü, de most már! Ki parancsol? Hajt-é munkára valaki? Bezzeg e' már valódi élet! Eddig is

így kellett volna élnem. E' már az élet! Akármerre fordulok, semmi bajom nincsen, eledel pedig, amennyi kell. A rétekről a halmokra, az halmokról az erdőkre nyargalok, vagy ama kis patak körül lelegelek, eszem, iszom, nem dolgozom, én sem bántok mást, más sem zaklat engemet. - Micsoda kövér fű van itten, milyen gyönyörűség, vagy békével harapni, vagy csendesen aludni rajta, - igen, aludni, s ameddig tetszik. Melly vidám környék már ez! - nem is olyan, mint mikor a rakásfákat alélva hordtam haza, énnye, mennyivel vidámabbnak látszik előttem, mióta szabad vagyok! Ni! mint örülnek körültem minden állatok, mint vigadnak egymás társaságába. Ej! ej! - micsoda boldogság jóllakni, micsoda boldogság csendesen nyugodni. Vajha én így tölthettem volna elmúlt napjaimat! most! most se hátamat nem fájlalnám, sem illy komor kedvű nem volnék, sem füleim nem volnának talán illy ostoba nagyok. De vajjon nem-e? Biz aligha - is. Legalább ilyen lusták és föld felé konyúltak s ilyen tompák nem volnának. Felemelhettem volna én is, mint más állatok, ha kicsinységemtől hozzászoktattak volna, s hallhatnám a Természet szavát, mint ők, mert őket is, látom, e' nemesíti. Eunyne, vétkezném, ha számár felebarátaimmal is e jót nem közleném. Vajha eljönnének kiáltásomra! Vajha a Természet ölébe visszatérnének, rab köteleiket elszaggatnák, s azokat a tyrannus embereket...

Szamarak! Atyámfiak! számártársaim! jertek mindnyájan, jertek, szabadokká lenni. Bolondság! rúgjátok főbe vad uratokat, rágjátok le a pórászt - mit? hiszen ti is csak olyan állatok vagytok. Jöjjetek e boldog mezősegre. Itt a világ. Ez az élet! Jertek, én is itt vagyok. Hallottátok-é? Szamarak! Hallottátok-é? Még egyet kiáltok, egyet - nagyobbbat. Hü, hűj! Szamarak!

Szarvas

Mit kiabálsz? Mit kiabálsz? balgatag. Vagy itt ne légy, vagy ne ordíts.

Szamár

Micsoda? Te parancsolod azt nekem, hitvány arisztokrata? nem tudod, hogy én szabad vagyok - csak olyan állat, mint te?

Szarvas

Boldogtalan, rajtad van még hajdani szolgásgodnak szenyje. Szabad vagy, amennyibe mostan urad nincs, de indulatidnak szükséges volna a fék. Nem a nagy lármába áll a szabadság.

Szamár

Hiszen az atyámfiakat hívom, boldogokká akarom tenni őket is. Hát nem érdemli meg ez a szíves cél, hogy érette torkom szakadtából bőgjek? - Micsoda?

Szarvas

A cél szíves is, okos is. De ha ezt a szabad életet kívánod számártársaidnak tudokra adni s javallani, másképpen kell fogni a dologhoz. Menj el közzéjük, beszélj el mindeniknek mostani kínos állapotjokat és a szabad életnek kincseit. Azután éreztess meg vélek valójába, fess le előttök, hogy a Természet minden szamarat szabadnak teremtett, a régi időkben ők is olyan saját jussú szamarak voltak, mint most az erdőben és hegyekben élő onagerek, de a későbbi időkben a majmoknak ama szőretlen neméből való kétlábúak, amelyek magukat embereknek híjják, véletlen reájok ütöttek, jármok alá hajtották, s az azután született szamaraknak bírására elég oknak tartották, hogy ama régi rab szamaraktól ellődtek az udvarokba. Ezt beszélj el először minden atyádfiainak, eljárván minden ólakat és istállókat. Akkor osztán

egészen azt juttasd eszekbe nékik, hogy ők titeket mostan mely kíméletlenül ütnek, vernek, csigáznak, terhelnek. Rakd elejekbe nekik a sok méltatlan kínozást, csúfságot, zaklatást és éheztetést, hogy holott ti gyűjtitek véres verejtékkal az élelmet, mégis alig laktok jól egyszer esztendőbe, pedig lám a Természet mely adakozó volt, mindent az ő fiainak tápláltatására megtermeszteni. Imé, csak e kis vidékecskébe is mennyi állatok élhetnek vígan, örömmel és meglelégedéssel. Egy sem aggódik, egy sem fáradoz, mégis élél, pedig úgy, hogy az emberrel magával sem cserélne. Oka ennek? Mert mindenik egyforma, egy se kíván többet az elégnél, s nem kell kilencvenkilencnek éhezni, csak hogy a századik zabáljon. Ezekből s az ehhez hasonlókból által fogják látni a rabi és a szabad életnek különbségét, amattól halálíg fognak irtózni és ezt megszerezni igyekeznek. S ha már magok lehetetlennek látják a környüállások miatt a szabadulást, vemhéjekbe fogják a szabadság és dühösség lelkét fuvallani. E' pedig még most legjobb mód.

Szamár

De amint mondám, azok a kegyetlenek elő fogják pénzen bérelt fejszéseiteket, botosaikat, puskásaikat, pecérjeiket és sintérjeiket kiáltani: engemet meggyilkolnak, jóra vett társaimat ölra zárják, szorosabb kötélre vetik s odalészünk örökre.

Szarvas

Az meglehet. Ők elég kegyetlenek, elég kevélyek is. De valamint sok vérrel veszett el a közszabadság, sok vér kell a visszaszerzésre. Ha soha nem próbáltok, soha nem nyertek. Kegyetlenül felmészárolnak benneteket, s rabláncokon kínoznak? Annál jobban nékibúsítják nemeteket, és tulajdon szörnyüéseket annál nyilvánvalóbbá tészik. Még szorosabb iga alá veszik a megmaradtakat? Szenvedhetetlenné tészik magokat, és kétségbe ejtik őket. A megbúsult, a kétségbe ejtett sereg közelget vagy a teljes elvesztésre, vagy a teljes felszabadulásra. Ami pedig magadat illeti: sem rabi láncod, minthogy azt különben is viselned kell, sem halálod, minthogy az valamikor-akkor csakugyan utólér, nem rettenthet el ettől a szándéktól. Legálább, ha már csalhatatlanul meg kell hálnod, ne hagyd úgy kimenni a párát belőled, hogy azzal, sem míg benned volt, sem mikor kiment, senkinek hasznára nem voltál légyen. Ez utolsó veszteséget is nyereséggé tehetni azáltal, hogy mások érezzék a mi nemlétünket. Ah, mint fognak tégedet az utóbbi szamarak becsülni s áldani, a késő idő után is, a te nevedet eltepedt kantáraikra fogják feljegyezni, és tisztelt sírhalmodat szénamurhával terítik be, tégedet boldogítójuknak, tégedet számárszeretőnek s a szabadság legfőbb bajnokának neveznek akkor, és a több állatokhoz is elmegy a te dicsőséged. Egy szamár ennél többre nem is vágyhat. De ha szintén egy illy fontos próba jutalom nélkül maradna is, tartoznál ezzel számártársaidnak, mert felelt minden állat a természet által köteleztetik boldogítani.

Szamár

Ugyan, csak én nem szeretném azt a veszedelmes suttogást magamra vállalni. Böhh, hogy szerencsélteném magamat is, szeretteimet is.

Szarvas

Szamár! Hiszen lám az imént nemcsak suttogni, hanem mint a veszett állat, bögni s ordítani is mertél? Hátha már azt az embermajmok meghallották volna? Magadat halálba is ejtetted volna, minket örök rabságba s a boldog környéket végső pusztulásba. Ah, előre látom, mennyi kárt tett volna egy okoskodó szamár - hiszen, ostoba! azonnal emberek jöttek volna ide, emberek, azok a fösvény, a kegyetlen állatok.

Szamár

Arról könnyű lett volna tenni. Titeket nem bántottak volna, mert ti alkalmatlanok vagytok a tereh hordásra, én pedig - becsülettel elszaladtam volna.

Szarvas

Kevésbé esméred még te az embereket. - Én olly szerencsétlen voltam, hogy kicsiny koromban köztök nevelkedtem. Mennyit tudnék rólok beszélni! Egy nagy úr udvarában laktam én, sokakat kiismertem közülök, s hidd el, nincsenek nálok csudálatosabb s szörnyebb állatok. Azt tartják magok felől, hogy a természet, vagy amint ők hívják, az Isten, e világnak minden élő állatit az ő birodalmuk alá vetette. Ezért nem csudálkozhatni, hogy ők ollyan igazságtalanul ütik, verik, dolgoztatják, ölik, vágják, fosztják, egyszóval uralkodnak a hozzájuk hasonló állatokon. Lovakat, ebeket, sólymokat, miket tartanak a mészárlásra, és ezt ők vadászatnak hívják.

Szamár

Ó! bárcsak eljönne az a boldog idő, hogy ők is hasonlót szenvednének, s gonoszságok ne maradna büntetlen.

Szarvas

Büntetlen? Hiszen lám nekik is van magok közül kisebb-nagyobb urok. Van királyjok, s kell-e már ennél nagyobb büntetés?

Szamár

Királyjok! Micsoda állat az?

Szarvas

Csak ollyan állat, mint ők. A majmoknak ugyanazon neméből, csakhogya amint hallottam, hosszabb kezű. Ez szintúgy azt hiszi, hogy az Isten egynéhány ezer embert az ő birodalma alá teremtett. Azokat, mint az alatta levő apróbb királyocskák, ütteti, vereti, dolgoztatja, öleti, vágatja, fosztatja, egyszóval, amint mondtam, az uralkodik a hozzá hasonló embereken. Lovasokat, szaglálókat, zsványokat tart a mészárlásra, ezt ő hadakozásnak hívja.

Szamár

Nyomorúlt állatok, kik hasonló pányvát és igát viseltek, és mint szamaraitok, ti is hasonlóképpen koplaltok, kínozódtok, míg uraitoknak élelmet kerestek, csak ollyan szamarak vagytok, mint mi, sőt szamarabbak nálunknál, ha mi legalább böghetünk inségünkben, mikor néktek pisszenni is halálos vétek. - Én ugyan ha adnám bár ezt az életet az uramért, pedig ő fő volt a többi emberek között, s én is annál fogva fő szamári ranggal hordtam az első juhásznak tergenyéjét. S a' mit ért? Az első számárnak voltam számara, úriasabb igát hordtam, mint más közönséges szamarak, drágább istállóba kínoztak, mint több paraszt társaimat. Most pedig már a magam szabadságába élek, nem vagyok a tekintetes úrnak udvari számara, hanem csak - számár, mint egyebek is. Ez ugyan rövidebb titulus, de sem ollyan súlyos teherrel, sem annyi szitokkal, bottal és éhezéssel nem jár, mint hajdani állapotom, mellynek nyomorúságos

emlékezete kedvesebbé teszi mostani boldogságomat. Illy szép! illy termékeny vidékbe jólakva szabadon mulatni. -

Szarvas

Hát nem kies-é? nem boldog-é? egy illy kis vidék, amelybe emberek nem járnak, mulathattál volna csak olly bizakodással vélek mint én: akkor láttad volna: melly iszonyú teremtések ők. Én irtózom csak gondolkozni is azokról a vadállatokról. Minden gonosz természet feltaláltatik közöttök. Ahányan vannak, annyiféle indulattal bírnak: és csak ez egybe egyeznek mindnyájan: - Gonoszok. -

Szamár

De hogy lehet az, hogy olly különbözök, holott mi, egyéb állatok, nemünk természetét megtartjuk? Lám, minden szarvas ollyan, mint te, s minden szamár ollyan talentumú, mint én.

Szarvas

Ők magok azt vallják magokról, hogy ők mindnyájan természettel hasonló gaz állatoknak születtek: de azután némellyek a mennyből vagy honnan megszentelést nyertek. A többit, azt mondják, valami ördög nevű vadállat, kinek farkát is, izéjét is festenek, s azt mondják, hogy Pokol nevű országba lakik - csábítja el, és aki ezeket nem hiszi, magok megégetik.

Szamár

Ostobák!

Szarvas

Elég az, hogy öközlök ki kevély, ki buja, ki fösvény, ki szent. Az első angyalnak vagy minek tartja magát, a másik barommá teszi magát, ollyanná, amilyen köztünk kevés van. A harmadiknak mindég a földbe, az utolsónak pedig a tőle képzelt menyországba van a szeme függesztve. És én nem tudok külömbiséget tenni, mellyik köztük a monstrumabb.

Szamár

Amellyik ember.

Szarvas

Mind ember az oktan! Példával világosítom. Négyet esmértem a többek közül, mikor én az udvarba laktam. Egykor történt, hogy együtt vóltak mindnyájan, s az én uram pórázomnál fogva elejekbe vitt, hogy vélem játsszon, s őket mulattassa. Argirusz volt az egyik, e cifra Argirusz, mellette vigyorgott Kéreász, előbb pedig egy kevésbé a vén Krémész, és a fekete Diofantus sóhajtozott, amaz a szűk időről, e' pedig tettetésből. „Miért nem méltóztatik az Úr - így szóla gögösen Argirusz - ezt a szarvast megölni?” - Én megrázkódtam, s az uram így felelt reá megvetéssel: „A gyermekeim játszanak véle, egy jobbágyom szokta étetni, néha a felesége meg is szoptatja.” - „Hiszen micsoda fajin nadrág telne a bőriből - felel Argirusz -, valami ostoba szabó megvarná egy-két forintért, s mi az? Csak azt sem adnám sokért, ha egyszer végigmehetnék benne a piacon egy vasárnap, holmi gyim-gyom embernek a kalapom sem emelíteném.” „Jó lenne biz a húsa - vizsonoza Kéreász - főve vagy sülve, vagy ha csakugyan

megölni nem akarnám, szánám különben is ezt a szép kis állatot, Franckának küldeném ajándékba, s ah, én ezért, én egypár mézes csókocskát nyernék azokról a piciny ajakokról, s ki volna nálam megelégedettebb?” „Jobb volna bizony, mondá dűnnyögve a vén Krémész, s elnyelő szemeket vete reám, ha eladná az Úr, jó pénzt adna érte az apát úr, s beérné vele az ember egy hónapig, kivált ilyen szűk időbe.” „Én Istenem! - felkiált különös hangon Diofantus. - Be eltestesedett, be csak haszonkeresővé lett ez a világ! A lelkieket (úgy tetszik, ezt mondá) senki sem keresi. S hát az Isten oltára úgy el van az Urak előtt felejtve? nem jobb lenne-e ezt a szép állatot, kit az Úr az istentől vett, az Istennek visszaadni?” Megörültem, hogy el akar bocsáttatni, s azt a jóltévő szívet csodáltam benne. - „S az oltáron a szentelt tűzön megáldoztatni? Mit gondol az Úr? Lelkéért! Az egek kedvéért! azért a sok áldásért, amellyet az Ég érette fog az Úr házára csepegtetni!” - Ekkor rémültem el, s ájúlva buktam lábok közzé. Jól esmérem már én Diofantust és az ő fekete társait. Ezek szüntelen az Isten nevébe öldösik az állatokat rakásra, mindennap vérrel, gyilkolással és üldözéssel mennek bé templomjukba, s az oltár számára felmészároltaknak zsírjával kövérednek. Így keresik a *szent* nevet, s e hatalmokat embertársaikra is kiterjesztik. Ezeket tartják pedig a balgatag emberek legjobbaknak, legigazabbaknak. Ezek legrettentőbb ellenségei a szabadságnak is: valamint azok az apró királykák is, akiket már említettem. Kik a több emberállatok között semmit sem csinálnak, vagy legalább egyebet nem, hanem amit a here tészen a méhek társaságában, megemészt a legjobb mézet, mellyet a gondos méh nagy munkával gyűjt, s minden érdeme abban vagyon, hogy új bogarakat szaporít. Ezek is a többiek között herélkednek, fosztanak, ragadoznak, s amit a többiek keservesen gyűjtögettek, felfalják előlök, s magokét sem hagyják békével bírni. Ah! az igazságtalan állatok, ha embertársaikkal is így bánnak: - hát állattársaikkal, akik felett olly magosan képzelik magokat, és akiken olly határtalan just nyertek saját kevélységektől?

Szamár

Be jó, hogy itt egy sem találhatik közülök.

Szarvas

Éppen ebbe áll ennek a szerencsés helynek legnagyobb boldogsága. Azért virágzik itt a lilium szabadság.

Szamár

Az igaz, hogy itt elég lilium van, és ami még derekabb, sás, lóhere és vadzab bőséggel terem. Már itt ugyan ehetni. Héj, ha az én kifáradt, és éhel holt társaimat ide hozhatnám! De igyekezni is fogok ám benne, hogy őket szabadokká tehessem, szabadokká, mint most az onager szilaj vemhéi. Ah, gyönyörű szabadság! édes szabadság! szabadság!

Szarvas

Elszalad víg ordítással. Lám, a szamár előtt is kedves a szabadság.

2 A SZARVAS ÉS A SZAMÁR

Szarvas

Ugyan híves őszi napok ezek. Már négy napja, hogy a havas eső mind szüntelen esik, s a hideg szél lucskosan szórja széjjel a sárga faleveleket, mérgesen mormolván a berekben. A Természetnek édes hangzása megszűnt az egész vidéken. A fülemilének dalja elcsendesedett. A galambok és gerlicék a kőszikláknak hasadékiba vették magukat. A játszadozó állatok magánosan veszteglenek a sűrű bokrokban vagy a harasztok szövevénye között. A gözü alszik, a medve pedig a talpát nyalja...

Hát az én filozófus számaram vajjon mint él most az ő új szabadságába? Ő bizonyosan valamely barlang enyhében a puha murván és falevélen heverész, jóllakott famohával, s e kedvetlen időkben minden szabad állat maga mulatságára - gondolkozik. De haa! amarra a sík felé hallam szavát - haa! Ő most is bög. Felé megyek, meglátom, hogy van dolga? s mi nyomós okok kényszerítnek egy szabad szamarat a bögésre?

Szamar

Ju! hu! huj! beh szörnyű idő! Böh! beh nincs mit enni! A hideg is majd megvesz, az éhség is majd megöl. Hisz azt gondoltam én, hogy itt mindig nyár van, ahol ember nem jár. Pedig lám, még keményebb itt a tél. Ugyan szabadság vagy osztán!

Szarvas

Majd felfakadok nevettembe ezen a bolond számaron. Hogy bög, hogy rúg, kapál, hogy békételenkedik az ostoba. S már a szabadság ellen ordít. Csak szamar a szamar, ha királyi palotába lakik is.

Szamar

Ugyan bolond voltam, böh, be bolond, hogy az én jó uramat odahagytam. Hiszen lám ő nékem istállót is, szénát is adott. Abba enyhősen nyughattam, és kedvemre ehettem. Ha néha megvertek, azt az ő szolgáinak kegyetlensége okozta, s talám-talám az én restségem is. Bár csak itt, ha csak egy rongyos ólat is találhatnék, meg csak egy marok szénácskát is, hogy el ne vesszek. Az is bolond, aki a szabadságot felvállalja. Ihú, h h h!

Szarvas

Ennye be rosszúl elégedett ez a szamar a szabad állapottal! Már csak megszólítom, s vigasztalást nyújtok a balgatag párának: majd néki-bíztatom a boldogtalant. - Szamar!

Szamar

He?

Szarvas

Mit békételenkedsz, te élhetetlen, a jóltevő szabadság ellen?

Szamár

Éhj, ne is hozd elő.

Szarvas

Hát úgy megúntad már a szabadságot, hogy hallani sem akarsz róla?

Szamár

Veszett volna!

Szarvas

A szabadság?

Szamár

Nem adnék érte egy kötés ízéket. Hiszen gondold el, ilyen rút időbe is a síkon szűkölni, harmadnapig sem enni egy harapást, nem irtóztat-é? Ezt pedig mind a szabadság okozta. Hiszen ha én most otthon vólnék - - -

Szarvas

Hordanád a hátadon a súlyos terhet; s azonfelül jól megagyabugyalnának.

Szamár

Bizony, de jóllaknám.

Szarvas

Egy csomó szalmatöréket vetnének elődbe, mikor már elaléltál, hogy meg ne dögölj.

Szamár

S legalább éjtszakára ólba kötnének, s a hideg esső és nedves szél nem rongálna.

Szarvas

És te felvállalnád azt a régi rabságot és ínséget örömet? örömet kitúrosíttatnád ismét a hátadat? nem irtóznál még egyszer ama kegyetlen szolgáknak pálcájok alá esni? Szamár! Szamár!

Szamár

Akárkinek örömet lennék én most szamara, csak nekem e hideg hónapokba ólat építene, s abba számomra szénát és vizet készítené!

Szarvas

Bolond; így adtátok ki a hajdani korban is magatokat a vad emberek birtoka alá, jóltevőiteket, boldogítóitokat néztétek őbenne, s oltalmat kerestetek az ő birodalmok alatt! És ímé... De minek fejtegetem, én számár, előtte a régi idők történeteit s ez oktató hagyományokat. Lám, előttem a példa! Csak fontold meg, ostoba, veszedelmes kívánságodat. Mondd meg bár egy embernek, akármeltyiknek, akit legelsőben előtalálsz: azonnal reááll kívánságodra - reá, és teljes örömmel. Simogatni, bízgatni fog. Édes számaram! - e' lesz az első szava. - Széna kell s enyhős istálló? Meglesz mindenik, ne búsulj, édes számaram! - Akkor a kantárt, a féket fejedre vonja, az erdőre visz, az ólnak való fát a hátadon cipelteti haza; a rétre visz, hogy a fedélnek való nádat haza emeld; szénát is rak a hátadra, hogy éhel meg ne dögölj; vizet merít, de azt is magadnak kell istállóba vinned; s akkor osztán, ha nem mégy, ha nem sietsz - tudod, hogy ő bot nélkül meg sem indul veled. Kell-é hát már ez a nyugodalmas ól, ez a megújító széna s frissítő víz?

Szamár

Ha egy kis veréssel esne is, de legalább, bár nehezen is, szert tehetnék mindenre, ami ebben az alkalmatlan időben szükséges. De most mit tudjak itt csinálni?

Szarvas

Azt itt mind végbeviheted, s pedig könnyebb szerrel. Keress egy üreges sziklát vagy egy bokros sűrűt, rakd meg az alját avarral s falevéllal; a csendesség fog beárnyékozni, s a nyugalom fogja puhábbá tenni fekvésedet. Indulj el a rejtek völgyekbe, járd el a patakok széleit, egész télen által bőséggel fogsz találni zöldellő füvet, nem panaszos eledelt: s ha a tél olly szörnyű lenne is, hogy minden helyeket magas hóval fedve tartana, van akkor is száraz moh, van tápláló csemete és fajövés, ó, be édessé teszi mindezeket a megelégedés és a szabadság.

Szamár

Jaj, még ezeket keresni is kellene?

Szarvas

Együgyű állat! Mennyire nem érdeveled a jó tanácsadást. Ám eredj, fuss szántsándékkal abba a nyomorúságos ínségbe, amelyre, úgy látszik, teremtvé vagy. Eljön még az a keservesebb idő, amelyben a mezei vakondoknak sorsát irígyelni fogod. Eljön az a kétségbeejtő nap, amelyben jajgatva óhajtod e mostani zúgolódó állapotodat minden szerencsédén visszanyerni. Ordítva fogsz az én szavaimra emlékezni, s e boldog környék keservesen fog jutni eszedbe.

Szamár

Tavasszal ismét elszököm az uramtól, s késő őszig itt lakom közöttetek. Akkor újonnan hazamegyek téli enyhős szállásomra. - És nem derék találmány-é ez?

Szarvas

Hozzád illik éppen. De az ember olyan bolond-é, hogy övele így lehessen komázni? - A' bizony szép. Szamarabb volna úgy az ember tenálad, ha a maga szamarával ilyen alkura lépne. És ha te egyszer őhöz vissz - - -

Szamár

Bóhh! be szörnyű szél, be hideg szél, mit várhatni még ezután, be iszonyú nagy szél! Alig állok már lábamon is a nagy eső, a nagy éhség miatt. Ah, csak annyi erőm volna, hogy hazaváncoroghatnék! Inkább felfogadnám, fel, örökre pedig, hogy soha nem is álmodozom a szabadság felől. Átkozott szabadság! büntető ostora a társaságos állatnak!

Szarvas

Csakugyan nem veszed bé szíves tanácsomat, háládatlan szamár? Szánom a te boldogtalan agyvelődöt: még egyszer kérlek, ne ejtsd magadat megsirathatatlan veszedelembé. Maradj itt velünk, s érezd a szabadság kellemetes voltát. Ímé, minden szarvasok, őzek, nyulak az én első kiáltásomra sereggel fognak hozzád jöni, vigasztaló nézéssel, vidám társasággal fogják únalmatat enyhíteni, s csak hogy egy szamarat szabaddá tehessenek, készek lesznek arra is, hogy a legtáplálóbb fűveket számodra megmutassák, száraz leveleket hordjanak fekvő almodra, melyet a barátságos madarak fognak a legrejtegebb helyekben nyúgodalmodra felkeresni. Ládd-é, ilyen egymást szeretők a szabad állatok; nem néznek ők sem fajra, sem nemre, sem tollra, sem szőrre, mindnyájan úgy tekintik egymást, mint egy alomba, egy fészekbe nevelkedett atyafi állatok, akiknek egy anyjok a Természet, köz törvények a Szeretet. Ne menj el, ne menj el, gondolatlan állattársunk: ládd, melly boldogító, melly örvendezettő a szabadság.

Szamár

A szabadság! - Ah ne fessed illy szép színnel ezt a nyomorúság eszközlőjét. Nem kell nékem az átkozott. - Bár soha el se is hagytam volna régi, boldog állapotomat, bár soha a szabadságnak bolond hagymázza meg ne részegítette volna a fejemet. De ám még nem késő. Megyek, futok, nyargalok, hogy számártársaimnak is jó tanácsot adhassak előre, hogy soha a szabadság úgy meg ne kábítsa szamár fejeket, hogy az illy ínségbe buktassák valahol magokat. Ah! - átkozott szabadság! útálatos szabadság, szabadság!

Szarvas

Elszaladt kétségbeesett ordítással. Nem is számárnak való a szabadság!

A CSÓKOK

Negyedfél énekben

AJÁNLO-CSÓK

*Rozáliám! te raktál
Arcúlatomra csókot.
Rozáliám! te raktál
E verseimbe csókot,
Teáltalad poétát
Tett énbőlőlem a csók!
Légyen tehát tenéked
Szentelve e csomó csók.*

*Ha téged én, galambom.
Tisztellek ennyi csókkal:
Tisztelj te is, galambom,
Engem meg ennyi csókkal!
S meg ötven ennyi csókkal!*

AZ OLVASÓHOZ

Ez az aprós munka kijött ezelőtt darab idővel. De hol? négy ajaknak hév sajtócskája alatt. Hasonló-é ez a kiadás az eredetihez, azt csak én tudom és az én pátrónám... Rozália. Abban a szerzőnek lelke egész ki volt nyomva: itt annak csak egy része éreztetik - a képzelődés; osztán csak szebben is esik a nyomtatás az eleven rózsára, mint a papírosra. A többit, szerető olvasó, érzékeny ítéletedre bízom. Ha kedvedet elnyertem vélek, csókolom az én csókjaimat. - Ha nem, csókold azt, amit jobban szeretsz. Élj vígan!

ELSŐ ÉNEK

Csókokat éneklek én, s egy boldog párt, ki a tiszta szerelmet addig érezte, addig fáradott annak rózsás útján, hogy sokára csakugyan a boldog jutalmat egymás ajjakán ezer édes csókokba feltalálta. Beszéld el, Ámor, te, aki olly igazságos ura vagy a mi szíveinknek, a Melítesz és Rozália történeteit, avvagy lelkesítsd harmoniai erővel az én gyenge lantomat, hogy én a csókokat is énekelhessem. Természet Ura! te, aki erősebb vagy a halálnál, tedd halhatatlanná az én nevemet, s míg azok a borostyános poéták, kik a pusztító, öldöklő és gyújtogató hérósok latorságát trombitálják, a jövő aranykor előtt vétkekké tennék magokat, esmértesd meg te engemet, ki a természet kincseinek éneklője vagyok, esmértesd meg az emberi nemzet legszebb, legérzékenyebb s - talám legháládatosabb részével. Adj nékem ezek közül, ha Rozáliát nem is, legalább egy szerelmes Rózit. Szállj le a gyönyörű esthajnalból, s beszélld elő, mennyi édes kint, melly tökéletes örömet szereztek a tiszta csókok az én Melíteszemnek és Rozáliámnak: holott ez nem tudott semmit a módiról, amaz pedig nem volt hérós, hanem csak ember.

Csendes estve volt, mikor Melítész a berekbe andalgott. Csak néha hallatszott a nyárfák tetejéről a vadgalamb nyögése, s a bokrok közül a fülemüle énekének utolsó hangocskája, mellyen elszunnyadott. Lassú szellők lengedeztették a fák leveleit; apró árnyékok - a homály és fény állhatatlan leánykái - jelentek meg, s némán suhantak el a gallyak között. Az álom harmatozott minden bokorra, a nyugalom ült minden fa tetején, a hallgatás lepte meg az egész környéket: - édes vigasztalói egy szomorú szívnek, mellyet nem te epesztesz, ó szerelem!

Nyájason mosolygott le a zöld ágak közül Vénusz gyönyörű csillaga, Heszper. Gondosan kereste fel harasztos rejteki közt a szemérmes violát, hogy apró kék szemét megcsókolja; nyájason pillogatott a büszke tulipánra, s az ártatlan liliumot első szunnyadásában meglepven, szerelmes sugárral annak fejr kantungán erőszakot tett. Heszper, ez a gyönyörű csillagzat, a hajnal vezetője s az estve kísérője, gyengébb a tüzes napnál, s nyájasabb a szomorú holdnál, a gyönyörűségnek és ártatlanságnak kedves csillaga, a csókoknak és rózáknak boldog hazája. Az ő pillantásából kellemetes mennyei fény csillogott le a gyarlóbb világba, s a bádgyadó természet megújúlva érezte ide alatt az ő jóltévő sugárit. Minden teremtség vagy édesen nyugodott, vagy gyönyörűséggel andalgott az ő szerelmes mosolygására: csak maga Melítész - csak ő maga viselte szívében és homlokán a békövetkező éjszakának komor tekintetét. Epesztő sóhajtások között járt ő fel s alá a berekben; még a nap magosról lőtte vala forró sugárait, már félbeszaggatott jajokkal panaszkolta a néma fák szíve gyötrelmeit. Sírt, öröngött, szüntelen a halál és Rozália képe forgott szeme előtt. E kettő közül valamelyiket kereste, s míg azt feltalálni igyekezett, egy setét erdőbe botlott bé. Felrezzent ennek látására tévelygő melankóliája, s rajta egészen megnyugodott. Sűrű, fekete tölgyfák kettőztették itt az éj borzasztását, mellyeknek agg törzsökjeit a kiátkoztatott fejsze és napvilág soha még nem érdekelte. Egyedül a vénség csonkázta roskadt gallyait ezeknek, s amelly redves tőkéket kiforgatott, azok mutattak a rémítő setéségekben valami sáppadt planétafényt. Odvaiban füles baglyok huhogták éjjeli énekjüket, rothadt tövek körül mérges kígyók, varasbékák nőszték a gombákon, s mohos ágain sikoltozott egymásnak a halálmadár. Itt bolyongott Melítész tele szerelemmel és utolsó fájdalommal. E rémítő irtózások kedves eledeli voltak az ő kétségbeesésének: utálta a gyönyörűséget, minthogy el nem nyerhette szívének legfőbb örömét. Megindult tántorgó lábakkal e kietlen tartományban, hideg vérrel bukdosott egyik kőről a másikra, s érzéketlenül szaggatta ki széjjelborzadt haját a pirongató tövisek közül. Egy iszonyú völgynek szélére jutott, mellynek mélysége csak a poklot ábrázolhatta, félig kidült bikkfák függöttek ki a belé rohanni készült hegyoldalból, mohos kősziklák ütötték ki belőle mezítelen fejeket, mellyeknek egyikéről sikóltva szakadt le egy kétségbeesett patak, s rettentve bőgte végig e halálos mélységet. Vérszopó sárkányokkal, tüzes kísértetekkel, ordító lelkekkel s az éjszakának fekete boszorkányival töltötte bé ezt a hideglelés fantázia, rettegés és ájulás szitta ennek ólom levegőjét, a kétségbeesés táncolt meredek szirtjein, s a halál csendesen aludt egy félig beszakadt homokparton. Ennek zsibbasztó lábainál ült le magánkívül Melítész, s azonnal elájult. Hosszason tartott volna ájulása, de az itt játszadozó romlás egy szörnyű kősziklát hajtván a küszködő habokba, nagyot kacagott rajta. E borzasztó kacaj kiütötte Melítész szeméből az halálos álmot, felugrott fekvő helyiből: - Jaj! - így kiáltott, s a Rettegések minden barlangból, minden kő, minden fa, minden hab közül egyszerre sikóltották vissza a hármas jajt: - Jaj, Rozália! - E kedves névre elveszett minden irtózkodása e kegyetlen helynek: az össze-dült fák, a kiálló darabos kövek, a sikóltó mélység csak egy bús paradicsomot mutatott. A rettegés, a kétségbeesés édes andalgásnak tetszett, s a halál egyet mosolygott. - Jaj, Rozália! én örökre elvesztettelek tégedet, örökre. Nem reménylhetem többé, hogy az én boldogságomat a te ajjakidban megtalálhassam! Odavan! A fájdalom foglalta el az én szívemet s a kétségbeesés ordít énkörülöttem. Nyomorúlt szív! szűnj meg dobogni mellembe, s vedd bé a halált belső részedbe, vedd bé a Rozália neve mellé, s e kedves néven csendesedj el örökre. A férgek rágnak össze egy eszméletlen hant alatt, s boldog leszel, mert e kínos rágásokat nem

fogod érzeni. Eljön talám az a boldog nap, hogy az a kegyetlen sóhajtani fog egy szerencsétlen után, kit életébe kínozott, s csókolni fogja azt a vadrózát, melly a te véredtől kövéredett. Ó százszor boldogok, kik az ő kedveseknek kebeleiben halhattak meg, százszor boldogok, kiknek tévelygő lelkek saját kedveseknek ajjakira szállhatott ki, hogy annak lelkét ott megvárván, együtt bújdossanak a Paradicsomba. Igazán szerettem én az én szépemet, ökivűle senki nem volt, kiért szívem gerjedezt volna, ötet szerettem meg legelőször, ötet is fogom szeretni halálomig. Mennyit sóhajtottam az ő nevét, tudják ama boldog vidékek, hol minden fiatalba felmetszettem azt, nőttek a fiatalok, s nőttek az én gyötrelmeim is. Most már, mint-hogy ötet nem reménylhetem többé, óhajtom a halált, kedves lesz ez nékem, mert az ő nevén halok meg, az ő szerelme emésztí meg az én életemet. Nyíljatok meg, örök kapui a tiszta szerelemnek, fogadjátok bé az én utolsó sóhajtássá vált lelkemet, hadd nyugodjon meg végtére ama boldog rózsák között a hív szeretők Elíziumába: s ha jövődöbe az a szeretett lélek meg fog titeket az ő békével dicsőíteni, eresszétek bé ötet, s mondjátok meg neki, hol pihen az ő rabjának lelke. Nyíljatok meg, örök kapuk! tibennetek várom én az én végső nyugalomomat, fogadjátok bé lelkemet. Te pedig, Rozália! édes gyötrelme az én szívemnek, emlékezz meg hív rabodról, találj, nálam aki jobban megérdemli kedvedet; én hívem, szerettelek, egyéb jutalmát halálomnak nem kérek, elég lesz nékem, ha te azt meghallván így fogsz sóhajtani: szegény Melítesz! Isten hozzád, Rozália! Én meghalok! - Ez utolsó hangja magával együtt a habokba süllyedt. Nagyot loccsant a setét víz, s megriasztotta mindkét partján az erdők boltozatját. A boldogtalan Melítesz eszméletlen úszkált a halál fagyos karjain, sebessen vitte az omló patak, s a kavargó örvény morogva tekerte bé. Midőn Limnisz, egy szánakozó nimfa, felemelte búba borúlt deli tekintetét a süvöltő habok közül, kék szín hajairól s kákakoszorújáról csorgott a víz, s felemelvén liliompálcáját, így szóllott a haboknak: - Habok, csendesedjetek! Habok, vegyétek hátatokra ezt a szerencsétlen ifjat, s csendesén vigyétek a túlsó partra, hol ötet a szerelem apró istenei várják a bokrokon. - Ezt mondván, gyékényhintájába ült, s a mormoló habok mindenütt lesimultak előtte. Melítesz a partra vetődött. Rózaspiritussal várták ötet az apró tündérek, hogy a halál zsibbadásából feloldozzák féleleven tagjait. Áriel, egy kedves tündér, rózapamacsal dörgölte elalélt szíve tájkát, Foszför pedig egy tulipántlámpást, tele a legcsillámlóbb hajnalsúgókkal, villogtatott homályos szemei előtt, míg azokról Pénele a halál pókhálóit bontogatta apró újjaival. Ezer parányi tündérek ültek halvány ajjakára, s menyeyi lehelletekkel fúvallották belé az életet. Melítesz felérezte magát, körülhordozta bolyongó szemeit, s meglátván maga körül a szerelem nyájas tündérkeit, magát a boldog szeretők Elíziumába képzelte. Ah, - így rebegett gyenge hangon - boldog lelkek, kik szerelmes pályátokat megfutván, e kies hazában nyugosztok, fogadjátok el a szerencsétlen Melíteszt társatoknak. Bocsássatok meg nékem, hogy én önként kerestem halálomat, bocsássatok meg, Rozáliát szerettem én. Ímé, jövők hozzátok, hogy örökre megnyugodjam közöttetek, és hogy az én Rozáliámat megvárjam itt. - Élsz még, Melítesz! - így viszontaglá Bézer, a csókoknak legfőbb tündére - a szerelem istene megtartott tégedet azon habok között is, mellyekbe a kétségbeesés buktatott. Nem a hóltak tartományja ez, Melítesz, bízzál, a gyönyörűség és ártatlanság apró istenkéit látod körülöttes. Én vagyok az öröm és csókok tündéri közt legelső, s leszállottam az én nyájas társaimmal az esthajnal legszebb rózássából, hogy a te szerelmedet megvigasztaljam. Él és bízzál, a Rozália szíve vagy tiéd, vagy senkié sem. Többet most nem jelenthetek. Ébredj fel halálos álmodból, szedd elő minden erődet, szerencsétlen, s menj el a bölcs Filánderhez, kit ez erdős dombon túl a Vénusz temploma mellett fogsz találni. Ő tanácsot fog adni tenéked, s e jóltévő tündérek óltalmazra mindenkor megjelennek. Él, Melítesz, és bízzál. - Ezt mondván a kellemetes Bézer, bíbor szárnyain elrepült menyeyi fényt hagyván maga után a setét gallyak közt, s ámbroziaillatot a bokrok körül. Elbámúlva ült Melítesz darab ideig, s mozdulatlan szemekkel kísérté az ágak- és felhőkön túl jóltévő kis istenét. Érzette dobogni kezdő mellyében az öröm és reménység édes ösztönit, megújúlva kelt fel a harmatos fűről, s olly szerelmes elragadtatásba indult az

erdős domb meredekjének, mintha óhajtott Rozijának kebelébe ment volna bizonyosan. Setét, agg fák között, tövises bokrokon által, út nélkül vágtatott egy kőszitről a másikra, hol a vak éj terjesztette el mindenütt a halálos veszedelmeket. Foszfor, a mosolygó kis tündér, mindenütt előtte vitte tulipánt lámpását, s világos sugárral barázdálta a nyálkás setétséget. A domb tetejére ért, s onnan lefelé indult a túlsó oldalon menetelesebben hajló völgynek. A fák itt már fiatalabbak, a tövisbokrok ritkábbak, a kövek apróbbak valának, s hová-tovább mind inkább látszott a tájék szelídülni. Kértek végtére a ligetből, s a nyájas hajnalcsillag örvendve mosolygott rájuk a pirúlni kezdő égaljáról: Foszfor egy kis patakba vetette lámpássát, s egy hajnal-sugáron Vénusz gyönyörű csillagába repült. Ekkor bámúlt el Melítesz jobban, mint valaha, meglátván ezt a boldog helyet, mellybe őtet a barátságos tündér istenek vezették. Kies térség nyílt ki az ő szeme előtt, mellyhez hasonló paradicsomot még egy nemzet prófétája sem látott. Gyönyörű pázsit terjedt el a látás végéig, apró gyeptől állott öszve sűrűen, s olly élő zöld vala, hogy szinte feketének látszott, ezer különböző virágokkal volt kihímezve, s vídám citrom- és narancsfák állottak végig rajta, amellyeken érett s éretlen almák, sőt virágok is lévén még, a szemet és szájat gyönyörködtették, s illatos árnyékkal kedveskedtek. Másfelé tágas szőlőlugasok látszottak, s az egres közül hízelkedett a piros bakar, s a virággal együtt szagoskodott a megért muskotály. Fejér s piros színű rózaligetek nyúltak el a jázminok és jeneszterek között: ezer meg ezer tengelicek, filemilék és papagájok köszöntötték benne a feltetszett hajnalt; szelíd szarvasok, játékos majmok s a legdélibb dāmuvadak mulattak együtt a liliomokon. Fejérmárvány kúta ugráltak fel mindenfelé, s kellemetes csörgéssel hullottak egymásra, akkor egy kristály patakká változván, ezer keringésekkel folytak keresztül a mirtus-erdőben, ahol sereg fehér hattyúk fürödtek tiszta habjaiban. A legédesebb hármonia, a sokféle szépség, a kellemetes illatozás elragadták Melíteszt annyira, hogy illy sok gyönyörűségei közt még Rozáliája sem jutott eszébe. E boldog tartománynak közepén látszott egy kerek dombocska, s annak tetején fénylett ki egy pálmaerdőből a Vénusz temploma, hol a bölcs Filánder lakott, e kedves istenasszony papja. Filánder már felkölt vala rózsalepleiről, s a pálmaerdőbe sétált a híves hajnalon. Melítesz ment a pálmaerdőbe; márvány és ezüst állóképek között nyúlt fel egy tágas ösvény egész a templomig. Szent borzadás szállotta meg a Melítesz lelkét, s reszkető lábakkal lépett a templomhoz, mellyen a temjénfüst sűrűen tántorgott kifelé. Az ajtó felett piros rubintból kimetszve tündöklött Vénusz és a Természet, kik egymást csókolták, s alattok illy arany betűk látszottak: **AZ ÖRÖK SZERELEMNEK:** Szüntelen való szimfónia, olly édes szimfónia, melly a lelket gyönyörködve hordozta, zengett az üres templomba a felkoszorúzott piróp óltár mellett, láthatatlan Kellemek repdestek Melítesz körül, s csak édes csókjaikat érezte. Égszín selyemkárpitok terítették bé a falakat, bámító mesterség olcsította a pazér drágaságot, szerelmes rajzolatok voltak rajta kihímezve. Kettő volt kiváltképen, melly a néző szemet a többiről elfordította. Egyiken a Természet volt kiábrázolva az ő eredetében, a másikon a habokból kiszülető Vénusz, mesterségesen látszott megmozdúlni a kék selyem tengerén egy kis tajtékocska, mellyből egy legnyájasabb, leghatalmasabb istenasszony készült, arany csigahéjban fűtta őtet Zefír a Ciprus partjaira, nimfák, tritonok vették körül a csecsemő Vénuszt. Itt voltak kirajzolva az isteneknek s hérosoknak szerelmei. Jupiter, az Europa bikája, Io, a Jupiter tehene; Hercules Ioléja mellett kantusba az orsóval; s Ámor az orosz lánybőrbe a buzgánnyal. Apolló Dafné után vágtatva, s az ő szemérmes húga az alvó pásztor mellett; Vénusz az erdőbe bolyongva, mikor piros rózák fakadtak sebes talpa nyomain s a szép Adonisz, a vér és kökörccsin közt heverve. Egyszóval minden édes titkaik a halhatatlanoknak, még ama híres mese is az egész égben, Vénusz és Mars a Mulciber hálójába. Másfelől a hív szerető párok nevei hosszas sorral aranylottak a kék selyemkárpiton. Itt találta Melítesz saját nevét is, s azzal kedves Rozijáét, de amelly még kettős selyemfedél alatt lappangott. Ó, mint örült ő ennek látására, tovább andalgott e két névnek szemlélésén, mint minden remek festésin a templomnak. Háromszor sóhajtott ennek látására, háromszor remegtek szemében az örömkönnycseppek, háromszor szállította nevén

kedves Rozáliáját, s mind annyiszor megcsókolta a szerelmes betűket. Azomba, míg ő ezen andalgott, belépett a templomba Filánder, az istenasszony papja. Rózakoszorújára szállottak a nyájaskodó Kelleme, tetszetes felség ült vidám homlokára, s örömgengszertel tisztelték a láthatatlan hangok. Egyszerre meglátta az andalgó Melíteszt, s így szólt nekik: - Itt vagy tehát, Melítesz, a szerelemnek mennyei követje sugallotta meg álmomba, hogy téged várjalak. Nyerj tőlem vigasztalást az ő mindenható parancsolatjából, s kövess engemet. Ezt mondván, megfogta az ő kezét barátságosan, s egy oldalajtón kivezetvén az Adonisz sírjához vezette, melly egy rózsás ernyő alatt magánosan állott két kupresszus szomorú árnyékában, a múlandó kökörcsinyek között. Itt szokta az ő kedvesének halottinépét tartani az istenasszony gyászba öltözött nimfáival s a zokogó kis Ámorokkal, itt szokott ő gyakorta magánosan mulatni az ő kedvesének árnyékával, felhozatván azt a holtak tartományából az halálnál is erősebb szeretettel. E mellett telepedett le Melítesz Filánderrel, a pappal, a sűrű majoránnagyepen, s azonnal a három gráciák, mind kellemetes szűzek, megjelentek édes énekléssel, énekekben a Természet szépségét énekelték s a szeretet közönséges hatalmát. Ámbróziás étkeket s szívélesztő italokat tettek Filánder és az ő vendége elejébe, s míg ők ettek, öszvefogózva táncoltak a harmatos violákon arra a kedves muzsikára, melly a templom tornáci s az erdők közül zengedezett. Azalatt Filánder sokat kérdezte Melíteszt az ő kedves Rozijáról, gyakorta tudakozta tőle szerelmének első okát, eddig való történeteit, azonba bátorította, s mézes reménységekkel édesgette bággyadó szívét. Végre így szólt neki nyájasan: - De beszéld el, kérlek, kedves Melíteszem, szerelmednek minden rendét eleitől fogva; imé addig el fognak ez örvendő vidéknek minden lakosai hallgatni, add tudtomra mind kedves, mind szomorú történeteidet, amióta Rozáliára lobbantál, mert tudom, hogy illy hív szerelem, mint a tiéd, nem esik meg példás esetek nélkül.

MÁSODIK ÉNEK

Mind elcsendesedtek a papnak intésére, s még a szomszéd kupresszusok is figyelmezni látszottak az ő beszédének hangjára. Ekkor a bús Melítesz lenyugodván a rózaboltozat mellé, így szólamlott: - Szívemnek legsértegetőbb fájdalmát kívánod, ó Filánder, megújítatni, midőn ama kedves napot hozod emlékezetembe, amelyben Rozália ajjakiról szívtem e boldogsággal határos halált, amely óta lelkem békeségét örökre elvesztettem, nyúgodalmam kies térjét elpusztítva szemlélem. Valahányszor ezt a szerencsétlen történetet elmémbe forgatom, mindannyiszor az Ámor lángoló fáklyáját villogtatom sohajtásaim szellőjén, s újabb lobogásra gerjesztem azt; mindannyiszor az ő hasító nyilát piszkálom és bizgatom mély sebembe, s nagyobbá tészem a szúrást és fájdalmat. S jóllehet mindezeknek emlékezete keserves kín egy olly szerelmesnek, aki minden reménység nélkül él: mindazáltal elkezdem, hogy lásd ebből is, melly haszontalan és csalárd a szeretők reményje, s a szerelem első gyökere melly édes, gyümölcse melly keserű! A kellemetes tavasz elérkezett vala már az ő kökörcsinhintáján, s nyájas fűvallatival felélesztgetvén a Természet kebelét, elterjesztette vala már az életet és örömet az erdőkön és mezőkön. Egybegyűlének tehát az örvendő pásztorok és a vidéknek ártatlan lakosai, hogy az ő első áldozatjokat az új tavasznak bemutassák, s a mindent ujjíto Vénusz tiszteletére mezei játékokat tartsanak. Zöldágakból híves báltozatokat csináltak a pásztorok, s az erdőbe egyenes pályákat készítettek a futásra. Eleven gyeptől takaros oltárt raktak a nyájas istenasszonynak, és azt a tavasz első virágival felékesítvén, egy pár fiatal gerlicét áldoztak meg rajta, úgy, hogy azoknak szárnyokat és lábokat öszvekötvén, bús énekléssel tették fel az oltáron lévő rakás jácintra, amellynek közepéből egy égő fáklya nyúlt fel, s akkor a tavasznak tarka kantusba öltözött s nárcisokkal koszorúzott ifjú papnéja, a szűzeknek víg dalja s az ifjaknak örömtánca között megöldozta őket, s a berekbe szabadon eresztette. Ezt követte a mezei ebéd. Leültek egy oldalon a pásztorok, s ezekkel szemközt a

mosolygó szűzek, ettek a meg nem terhelő elégségig, ittak a szívnek ártatlan megvidulásáig. Tavasz énekeket zengettek, s tégedet, ó élesztő Szerelem! magasztaltak. Végre a zöld gyepről mind felállván, Palemon, a jámbor Palemon, egy vidám öreg így szólítá meg az örvendő sereget: - Ifjak! imé elértük, hálá a kedvező napnak, azt a boldog esztendőszakaszt, mely ismét feloldozta mezeinket a komor tél fagyos köteliből, s a mi szívünket is egyetemben a hosszas únalomból felébresztette: itt van az a kedves nap, melyen a mi atyáinknak szokások szerint, a régi aranykornak példájára ártatlan örömmel innepeljünk e mezőkben. Áldoztunk a Természet két jóltevőinek, ettünk a tavasz első adományiból, s megörvendeztetett bennünket a múlt ősznek édes nektárja, és hogy innepi heverésünk se puhítsa el tagjainkat, fogjunk a testnek édes gyakorlásihoz. Valakinek azért, ó ifjak! kedve van a szokott pásztori játékokra, keljen fel, s mülassa magával együtt inneplő társait. Vajha az én hajdani erőmet e szent napon visszanyerhetném az egektől, vajha az én ifjúi serénységem, ha csak ma is visszatérne gyenge tagjaimba, eleven ifjak, én lennék első közöttetek. De tudom, tibennetek sem aludt el a ti atyáitoknak vére. Serkenjete fel, ó, mely édes a puha gyepen küszködni, s a lengő árnyékok alatt sípolni. Mi nézői fogunk lenni a ti barátságos vetélkedéseknek, s a bajvívónak gyertyánkoszorút, a pályafutónak olajágot, a sípolónak hétszeres zabszárakat, az éneklőnek egy pohár híves bort, s egyszóval kinek-kinek olly jutalmakat fogunk osztogatni, melynek legfőbb díszét a dicsőség és a közszeretet adja meg. Rajta ifjak! buzdítson fel az innepi sípnek nógatása! - Az első megfűvallására a mezei furuglyáknak hozzákezdtek a víg pásztorok az ő játékokhoz, melyeknek egy része voltam magam is. Énekeltem, síoltam, küzdöttem több ifjú társaimmal, s ha nyertes voltam-é, azzal dicsekednem itt helytelenség volna. Csak ez egyet említem, hogy utolsó pályafutásomban nékihevülván, a futóból egy árnyékos ligetbe tértem, ahol izzadó orcámat győzedelmes olajággal legyezgettem vala, amidőn néhány szűzekre találtam, kik az illatos violácskákat szedegették a gyenge fűben, s vidám beszélgetésekkel mulatták magokat az árnyék alatt. Itt láttam, ó egek, azt a szűzet, azt a kellemetes és deli szűzet, ki mint a szépségnek új hajnala, saját tekintetében egy másik tavaszt mutatott; ah, itt láttam Rozáliát. Boldogok vagytok, így sohajték magamba, szemérmes leánykái a kikeletnek, apró violák, melyeket illy szép kezecskék tapogatnak, ah, még boldogabbak, melyek az ő hósín mellyén halhattok meg! Míg így andalgottam magamba, kiesett mellyéről az a kis kötés viola, melly ottan szagoskodott, s annak felvételére lehajolván a gyönyörű nimfa, gondatlanul kötött fátyola mellől egyik csecse kifordult. Ah Ámor! ah istenek, mit láttatok szemeim! Ebbe a szempillantásba vesztettem el, ó Filánder, hajdani békeségemet: félájúlva dültem egy fának, néhány pillantásig mozdulatlan állottam ott, az én szemeimet bájoló sűgarok ragadták oda, s lelkem is mintha egyszerre kiszakaszkodott volna mellyemből, elrepülván vélek, e paradicsom gyönyörű narancsán kezdett legelni. De ah, rövid volt ez az édes ájulás! Észrevette a nimfa, hogy az ő vigyázatlan kincse közönségessé tette magát a kíváncsi szemek előtt, s azonnal kebelének mennyei seráljába, a titkos firhang alá zárta, ötven szemérmes violát és egy szomorú nárcist állítván örül annak nyílására. Feddő pirosság tündöklött le orcájáról, feltekintett, s egyenesen rám villámlott egy pillantása, melly az enyimbe ütköztvén, kettős tűzzel, kettős erővel vágta azt vissza szívem fenekére. Jaj nékem! alig láttam meg az ő ábrázatját, s azonnal fellobbantam; alig csillámlott szemembe első tekintete, mindjárt el vala szívem foglalva; érzettem, hogy egy uralkodó szépség lepte meg azt, s azt parancsolja nékem: Melítsz, add nékem a te szívedet! A szerelem ült azokban a szép szemekben, a szerelem ült, kinek lángjait én azelőtt még sohasem érzettem. Ó Filánder, mit nem tehet ő a mi szíveinkbe, csak a' tudja ezt, aki már próbálta. Mégis annyira előszedhettem megígézt erőmet, hogy meg tudtam őket e néhány szókkal szólítani: - Vígán, kellemetes nimfái a mi tájékunknak; egy kifáradt pályafutó nem jön a ti csendes mulatásoknak megháborítására. - Nemes szívű vagy, pásztor! - így szóla isteni hangon az én bálványom, s megérdemled mindnyájunk nevébe e bokor jácintot, nincs ez olly nagy jutalom, mint a te koszorúd és olajágod, de illatos, szűz ez, mint mi vagyunk. - Szűz ez, szép nimfa, mint ti vagytok: de nincs olly szép mint te - -

- Nem tudtam többet rebegni, szemembe nézett s elpirúlt. Mit gondolsz, Filánder, mivé lettem én akkor? Elment ő, én pedig elragadt szemekkel kísértem őtet a berek sűrű homályáig, mint az égő Klícia az ő szeretett napját, mikor az a setét felhőkbe enyészik bé. Elment ő, s mihelyt nem láttam az ő fényjét, homályos éj szállott szemembe, borzasztó képzeletek kísértettek engemet, s így szóllítottam meg tusakodó szívemet: - Mi lelt, ó szívem, ó mi lelt tégedet? Mi esméretlen varázslás dobogtat illy ennyire? Hol égsz te, hol fagysz; ah, mondd meg: kínlódl-e, vagy örülsz? Ah, tudom, az a kedves látás zavarta fel hajdani csendességedet: tudom, azon zokogsz, hogy szerelmes vagy. De vajjon szerelem-e ez a kín? Igen: ez a kín szerelem! Ah tűrd el hát, s el ne árúld indulatidat. Vajha valami jó istenség tudtára adná annak a szépnek illy sok kínaidat! Vajha - - - Ah kis Zefir, menj utánna, s mondd meg néki, hogy az én lelkem vagy. Folyj nyomain, kis patakocská, tám rád esmér, hogy az én szemeimből fakadtál. Így öröngöttem én egész estvélyig, magánosan, az erdőben. Ámornak egész táborá beütött az én mellyembe, szívemnek várát öszvedulta, gyönyörűségimet lobogó fáklyájával porrá égette, hajdani kedves gondolatimat mind rabszíjára fűzte, az értelem onnan számkivettetett, és az én nyúgodalmam távol járt éntőlem az én szépemnek nyomán. Illy keserves állapotba valék, midőn (Tortorella), az én barátném egy szerelmes és nyájas szívű szép nimfa, ki az én Rozáliámnak is hív társa volt, hozzám érkezvén megszóllított: - Te búsúlsz, Melítész! mikor mindnyájan vígadnak! Tedd félre most a bánatot, lám! eleget győztél. - Győztem, kedves nimfa! - Így felelek én beteg hangon - nyertem egy-két koszorút, de egy gyenge állat győzött meg engemet, s jutalmául az én szívemet vitte el. Itt elbeszéllettem néki egész állapotomat, amint az indulat kibuzgottatta szívemből, s egy elhalt tekintettel ezt vettem utánna: kedves Chloém! ha kívánod a te Melítészed életét, ah, találj benne valami módot, hogy én közel eshessem még egyszer az én imádott nimfámhoz, az ő látása balsam lenne az én beteg szívemre; többet nem kérek, mert azt nem is reményelem, hogy az ő rózsaaíjjakát valaha egy tisztelő csókkal is illethessem: ah, akkor el kellene fogyni az én életemnek, a felesleg való gyönyörűség halállá válna akkor az én számon, s megfojtaná szívemet. - Nagyot kérsz, Melítész - így felele a leányzó. - Meglesz mind a kettő, csak merj, a merőknek kedvez Ámor. Hólnap új áldozat lesz, vidítsd fel magadat, s jelenj meg ottan. A többit holnap meghallod. Rozália is sok jót beszélt felőled közöttünk. De most Dafnisomhoz sietek. Aludj csendesen! - Aludtam-e, Filánder, s miket álmodtam, azt Ámor sugallja meg tenéked: elég az, hogy másnap a fényes nap feljövetelével ismét készültünk az áldozathoz. Chloé hozzám jött jókor reggel s új tanácsokat adott. Rozáliáról hosszason kezdett beszélni: de az innepi sípok már kezdték hangoztatni az erdőt, s mi is az óltárhoz siettünk. Az én szemeimnek első gondjok a' volt, hogy a szűzek között Rozáliát felkeressék. Amidőn a megújított muzsikaszón kijött a szép Rozália a tavasznak tarka kantussába, ah, mint képzeltem, Filánder, az ő koszorújának nárciszaiba az én halavány két orcámat - s az óltárhoz állott. Öszveköttötte gyenge újjával a két fiatal gerlicét, érezték-e az ő újjainak édes illetését a szerencsés madarak, s fájt-e nekik úgy a Rozália kötése, mint az én szívemnek, meg nem mondhatom. Előldotta végtére az ártatlan párt, s azok az óltárról felreppenvén, puha szárnyokkal az áldozónénak mellyére leggyentettek, örömmel siettek a ligetnek, s ott egy fiatal nyárfára ülven kedvekre csókolódtak. Szerencsés ómen volt ez az én képzelődő szerelmemnek, sokáig irigyelve néztem őreájok, s utóljára az én áldozó szépemre egy csókoló tekintetet vettem.

Mindeneknek öröme ment végbe az áldozat, s öszvecsoportozva kísérték a szép papnét az ebédlő gyephez: s míg az innepi vendégség tartott is, mindég öröla volt a beszéd. Olaj volt ez mind az én tüzemre. Felállottunk, s újonnan elkezdődtek a játékok. Chloé engem félrehívott, és sok biztató tanácsadás után saját ruháiba felöltöztetett. Ládd-e, Filánder, mit nem tehet a leglágyabb és legeggyűgyűbb szívekben is a serény Ámor. Fejér kantust adott énreám Chloé, hajamat befonta, homlokomra leeresztette, virágokkal befűzte. Ívet és puzdrát kötött oldalomra, gyenge hangokra és nézésekre tanított, egészen megleányosította ábrázatomat, amellyen még akkor az ifjú pehelynek nyoma sem volt. Azután, mikor már így egészen elkészített,

magával együtt elvitt engemet a több leánykák közzé, ahol az én szép nimfám is mulatott. Ezek között állott ő, mint az alacsony violácskák között egy legdicsőségesebb rózaszál. Csak beszélgettek egymás között, s egyebet annál nem csináltak mindaddig, míg felállván Chloé, így szólott hozzájuk: Hát illy szorgos játékok, illy koszorúzott vetélkedések divatjába henyél-nénk mi minden dicsőség nélkül? Hát nincs minékünk olyan szerszámunk s olyan tehetségünk, amellyel olly játékos bajvivást csináljunk, mint most a férfiak a magokéval? Szűz-társaim! ha tetszik néktek az én tanácsom, vegyünk elő leányi játékunkat, s tegyünk vele egy játszi gyakorlást, próbáljuk meg, mint fogjuk azt használni jövődében a férfiak között. Csókolódjunk! vetélkedjünk magunk között a csókokba: s aki mindnyájunk között leghelyesebb csókoló lesz, aki legkedvesebb, legédesebb csókokat tud adni, azé legyen győzedelmének jutalmául ez a szép kis koszorú. E feltételre mind elnevelték magokat, s egyszerre mind ráállottak. Sokan kihívták mindjárt egymást ez édes bajvivásra, s még minekelőtte valami jel adatott volna nékik, már sokan egy rendetlen csatácskába keveredtek. Ezt látván Chloé, elsőben is a viadalra rendet szabott, s azután így szólott: A mi csókjainknak megítélője pedig érdem szerint csak a' legyen, akinek legszebb szája vagyon. Mindnyájan a legszebb Rozáliát választották. Ő pedig az ő szép szemeit a föld felé függesztvén, szemérmes pirulás borította el orcáját, s megmutatta, hogy belől is olly szép ő, mint kívül. Vagy meglehet, hogy az ő szép orcája megirígylette ajjakainak illy megtiszteltetését, s ő is felöltözött az ő pompás bíbor-köntösében, mintha mondani akarta volna: Én is szép vagyok. Ó, Filánder! képzelj most engemet e szerencsés szempillantásba, s fogd bé elméddel, ha tudod, az én akkori örömetem. Minden gondolatom szememmel együtt az ő két szép ajjakát kísérte: s Chloé félfelől mosolygott. Már leült vala e szerelmes hivatalt felvállalván a gyönyörű bíró; és amint Chloé rendelte, megindult vala mindenik sors szerint, hogy az ő száját és csókjait ahhoz az édesség-nek isteni próbakövéhez értesse. Ah, ahhoz a boldog, ahoz a dicső szácskához, mellynek két ajjaka a legédesebb mézzel bémázolt bíbor. Vajha én megbeszéllhetném tenéked, kedves Filánderem, azt a kimondhatatlan édességet, amellyet én az ő megcsókolásakor érzettem. Hanem épen ebből gondold el, hogy elő nem beszélheti azt maga az a száj, mellynek szerencséje vőlt azt tapasztalni. Szedd össze, valamennyi édesség van e boldog szigetnek minden méznádjaiba, s Hiblának minden lépjei között: mégis mind semmi lesz ahhoz a kellemetes ízhez, amellyet én azon kostoltam. Ó, szerencsés lopás! Ó, édes csók! Édesek vóltatok ugyan ti, de nem egész kedvesek. Nem vőlt meg bennetek a belső gyönyörűségnek legjobb része. A szerelem adatott titeket, s ah, egyet sem adatott értetek vissza a szerelem. De talán vártad tőlem, jószívű pap, hogy megmondjam tenéked azt is, mint érzettem én magamat, mikor a csókolás sorsa énreám esett? Az én lelkem, Filánder, egészen ajjakimra szállott ki akkor; és az én életem illy szoros házakba záródván, nem egyéb vőlt, csak egy csók. Ahonnan az én tagjaim elevenség nélkül maradván, reszketve s elzsibbadva maradtak. Ah, mikor már közel jártam ahhoz a villámló tekintethez, tudván, hogy csalárdságba s lopásba léledzem, rettegtem annak a szép ábrázatnak felségét. De azután egy nyájas mosolygása által nekibátortatván, csak hozzá közelítettem. Úgy bútt bé Ámor, mint egy kisdéd méh, az ő ajjakinak két eleven rózáiba. És míg én ötet csókoltam, ő pedig megcsókolt szájával, az én csókolásomra mozdulatlan és veszteg állott, a méznek csupán csak édességét kóstoltam. De minekutánna ő is előnyújtotta az ő legédesebb rózsáját (már akár az ő nemesszívűsége vőlt, akár az én jó szerencsém, mert tudom, hogy nem szerelem vőlt), megcsattantak kedves ajjaki, s össze-ütődtek a mi csókjaink (ó, kedves, ó, drága kincsem, elvesztettelek tégedet, s mégsem halok meg): akkor érzettem a szerelmes méhecskének szűrös és kellemetes füláncját, mint járja által szívemet; amelly talám csak abba a percebe adódott vissza nékem, hogy meg lehessen sebesíteni. Ekkor én észrevévén, hogy halálra szúrattam, mint egy kétségbeesett, alighogy az ő gyilkos ajjakait össze nem mardostam. De ah, megtartóztatott engemet egy illatos szellő, melly mint egy isteni léleknek fúvallata felébresztette bennem a szemérmességet, s minden dühösségem lecsillapította. Ó, szemérem, szemérem, alkalmatlan nevezet a szerelmesek előtt!

Már mindenik elvégezte vala a maga pályáját, s nagy lélekszakadva várja vala a permegosztást. Midőn a gyönyörű Rozália minden más csókok között legizesebbnek az enyimet ítélte, s azzal a dicső koszorúval, mely a győzedelmesnek számára tartatott, az én homlokomat tulajdon kezével felékesítette. De, ah nyomorúlt fejem, nem ég úgy a verőfényes térség a nyári Kutyaéskának veszett csillaga alatt, mint az én szívem égett akkor a gyönyörűség és kívánság hev lángjai miatt. Soha már a győzelem közepén így meggyőztetni! Csakugyan rendbe szedtem sokára magamat, s a koszorút levévén a fejemről, néki ajánlottam ezt mondván: Tégedet illet ez, ó, szép szűz, tégedet, te tetted az én csókjaimat az én ajjakimon édesekké. Ő pedig egész tisztességgel elvévén azt, felkoszorúzta vele saját hajait, s egy másikkal, melyet azelőtt ékesített homloka, az én fejemet megdicsőítette. És ez a koszorú, amellyet én hordozok, s hordozni is fogok síromig mindenkoron annak a kedves napnak emlékezetére, de sokkal inkább, úgyis száraz lévén már, amint látod, gyászjeléül az én elvesztett reménységemnek.

HARMADIK ÉNEK

Harmadik napján az áldozatnak, mikor már a vidéknek minden lakosi s még az ártatlan leánykák is kezdték szokni egymás társaságához, újabb játékok estek. Nevezetesen, míg a déli napnak heve tartott, leültünk karikába, nimfák és pásztorok, egy kerek kis téren, melyet a terepély bikkfák körülsátoroztak, minden tartózkodás nélkül, ártatlan s nyájas megbizakodással. Öreg, ifjú, szűz, minden különbség nélkül, mint volt az arany időben, egyenlő szeretettel játszadozott mindnyájunknak seregébe. Egy szép bikkfának árnyékába ült a többek között Rozália és Chloé, s magam is vélek együtt az én tettetett leányformámba. Beszélgettünk, virágokat kötöztünk egymásnak, s egy kis méhecske, mely az illatos berekben mézet gyűjtögetett vala, a Chloé orcájára repülvén, az ő rózsaszín orcájára, véletlen megcsípte azt. Meglehet, hogy a hasonlatosság csalta meg, s rózának gondolta azt. Chloé nem szenvedhetvén az éles szúrást, sírni kezdett. De az én Rozáliám ezt mondá néki: - Hallgass, Chloé, hallgass, ne sírj, mindjárt megenyhítem én ezt a te fájdalmat. - Ezt mondván, a Chloé orcájára tette kellemetes ajjakit, s színi kezdette belőle az égető fájást. Ó, csudálatos erő! Azonnal érzette fájdalma megszűnését, már az akár a kiszívott nedvesség miatt esett, akár annak a szájnak ereje által, amelly mindent megéleszt, amihez érni talál. Nékem egyszerre eszembe jutott a tegnapi csók, s óhajtottam volna még egyszer azt a boldogságomat, hogy szája mézét megkóstoljam. Ámor ismét kiköszörülte az én elmémet, s egy derék fortélyt találtam arra, mi módon vihetném végre az én kívánságomat. Kevés idő vártatva tehát kezdettem leányosan sikóltani: - Jaj, a méh, jaj, a méh - s ajjakamra mutattam. Az ártatlan Rozália, megindulván az én bajomon, ajánlotta segedelmét az én sebem enyhítésére; s ah egek, mélyebbé és halálosabbá tette az én valódi sebemet. És jöllehet az az édesség egy titkos méreggel szállott is le szívembe, tettetvén mégis, mintha a csípés fájdalma még sem szűnt volna ajjakamon, több ízbe is elő kezdettem vele e halálos orvoslást. Lassan-lassan mindig nevededett az én vágyódásom s tűrhetetlen kívánságom; úgyhogy többé nem tarthatván már mellyembe, kicsinybe múlt, hogy teljes erőszakkal ki nem rohant azon. Így múltunk mi darab ideig: s halld, mi történt. Egyszer valamelyik ifjú pásztor a sugdosósdit kezdi említeni, s azonnal megegyezvén feltételébe, közakarattal hozzáfogunk a játékhoz, s mindenik az ő szomszédjának fülébe súgta valami titkát. Én Rozália és Chloé között ültem az én tettetett leányformámba. Chloé azt súgja az én fülembe: Rajta, Melítész! itt a jó alkalmatosság, titkon előadhatod most szerelmednek kínjait, próbáld meg, bátorkodj. E szókra én nekibizakodván, Rozáliához hajlok reszkető kezekkel, szikrázó szemekkel vonúltam bal füléhez, s ajjakam hegyével érdekelvén azokat a végső rózákat, mellyek hajfürtjeinél fejéredni kezdtetek, e rövid szókat súgtam az ő fülébe: - Rozáliám! engem a te tüzed megemészt, ha csak meg nem szánsz

engemet. Ah, könyörülj rajtam, én Melítesz vagyok. - - - E szókra lehajtotta gyönyörű orcáját, s elborította ezt egy hirtelen való, egy szokatlan pirosság, mely szeméremnek s neheztelésnek jelensége volt. Nem is szóllott rá semmit is, minden felelete egy hallgatás volt, egy háborodott hallgatás, mely tele volt a legkeményebb fenyegetésekkel. Azután felkelt onnan mellőlem, s többé se látni, se hallani nem kívánt engemet. Én Chloéra tekintettem, ő pedig lesütötte a szemeit: ájúlva, félholtan, eszméletlen maradtam, mint amelly pásztor előtt leüt egy éles villámlásba a mennykő, s él, de nem tudja lételét. Felkeltem én is az én szerencsétlen helyemből, utálván a nap világát, s mellyembe hordozván a pokol irtózásait. Bévontam magamat a ligetbe, hol legsűrűbb, legfeketébb volt, tágas mezőt nyitottam az én komor képzelődésemnek, s szívemet szaggató indulatimnak minden gyeplőjüket megeresztettem. Rijjadoztak az erdők az én kiáltásomnak szavára, és a völgyek hármaztatva sikoltották vissza a Rozália nevét. Így töltöttem el azt a keserves éjtszakát, amelly életemnek minden éjtszakáinál, még a tegnapinál is iszonyúbb volt, mert nyomba követte az én legkedvesebb két napomat. Azóta, ó Filándér, mindent megpróbáltam én Dafnissal és Chloéval, csak hogy ötet megengesztelhessem. Megpróbáltam magát a halált is, mellytől most a szánakodó istenek megmentettek, mert csak egyedül e' van már hátra, amivel az ő szívének megkérlelését reménylhetem, hogy meghaljak. Meg is halok örömet, csak bizonyos legyek benne, hogy ez kedves áldozat lesz az ő triumfáló lelkének. - Itt elhallgatott Melítesz, szemeiből újabb könnyek fakadtak, szánakozó hangok zengettek ki a templomból és erdőből, s Filándér így kezdett szólani: - Valóba szomorú történetek ezek, amellyeket te nékem beszéllettél, Melítesz, méltó vagy a könyörületességre, mert a szerelem mulatsági között, ki játékból valódi kínokat bocsát az emberekre, nagyon sokba fájtak néked a te gyönyörűségeid, s a te szerelmes tolvajlásodnak mind örömet, mind büntetését egyszerre érted. Hanem ímé, ismét intlek tégedet, a hatalmas szerelem-istenek tanácsából, vedd elő újra szívedet, vigasztalódj, nyugodj meg azon a reménységen, hogy nem messze van az az idő, amellyben kedves Rozáliád ajkain elveszett békeségedet feltalálod. A csók sebesített meg tégedet, a csók is fog meggyógyítani. Az ártatlanságnak és gyönyörűségnek tündérfiai fognak oltalmazni s vigasztalásodra kiállni, a csókoknak apró istenei szállanak le tehozzád, hogy a világot körültesd paradicsommá tegyék. Boldog vagy te, Melítesz, csak ne hátrálj ezzel lenni! - Bölcs Filándér! hatalmas papja a leghatalmasabb istenségnek! - így szólla Melítesz. - Tudom, hogy tégedet a te istenasszonyod bévezetett az égnek és földnek legszentebb titkaiba, mert csak ő lehell azoknak leghomályosabb rejtekeibe is lételt; tudom, hogy a templomba fel vagynak írva minden meglelt dolgok, valamelyekbe az ő mennyei hathatósága beszívárgott, pedig mi van önála nélkül? még a semminek is legelső létele szerelem volt. Igen - mikor az ő teremő szavára a létele tenyészővé tette a semminek kietlen méhét, és a csecsemő világ a mozgás karjain rengett az öreg Kaósz bölcsőjébe. Tudom, hogy az ő legpompásabb lakóhelyét, a tündöklő Heszpert is esméred: ah kérlek hát, beszélld el nékem az ő nevezetesebb országát, a tündéreket és a csókokat, beszélld el, ha ugyan a halandó fülek büntetlen hallhatják az ő legszentebb titkait. Filándér a templomra vetett egy segítségül hívó tekintetet, s azonnal így kezdte: Megcselekszem, amit kérsz, vendég, s elbeszéllem a csókok tündereit, itt a lágy majoránán, most, mikor a nap legnyájasabban mosolyog e kupresszus tetejére. - Még az aranykor előtt ezen a világon nem volt egyéb, csak tündérek és róza. A róza feje volt és tövisketlen. Ennek árnyékába múltak a tündérek, és az ő életek s mulatságok a csók volt. Nem volt benne a két nemnek sem különbsége, sem jegye. Ollykor a téjszínű rózákön játszadozott két tündér, megcsókolták egymás ajkát, s a megcsókolt csókba új tündérecske származott. Így éltek ők és szaporodtak. Gyakorta sereg tündérek gyűltek öszve a rózásba, s mennyei énekekkel hangoztatták annak illatos ligetjét. Énekeltek az örömről, az ártatlanságról, a rózáról és a csókról; gyermekek voltak ők mindnyájan, és egyenlők. Testek könnyebb volt a levegőégnél, és serényebb a nap sűgárinál. Lelkek vídám volt és ártatlan; nem egyéb, hanem egy munkás szeretet. Az Ártatlanság és Gyönyörűség felmenvén a több istenekkel az égbe, utóljára megcsókolták egymást,

és meleg csókjaik a hősín rózákra hullván le, annak méhében megelevenedtek, s parányi gyermekekké lettek, akik azután csupa csókkal éltek, s élvén azokkal, azokkal nemeket is szaporították. Már annyian voltak a fehér rózák erdején az illy apró tündérek, mint ma első kikeletkor a liliumok és jázminok fehér virágain a tavasznak játszadozó lepkéi. Azonba az öreg Saturnus elnyerte az égnek és földnek teljes birodalmát, és ezeket a tündéreket e földről a hajnalcsillagba költöztette, hogy a földet emberekkel ültesse bé. Heszper vagy hajnalcsillag, melly mind fekvésére, mind gyönyörű vóltára nézve feljebb van a halandók földénél s alább a halhatatlanok mennyénél, méltán megérdemli azt, hogy a szerelemnek lakóhelye, a kedves Vénusz csillagzatja legyen. Itt vagyon a csókok Elíziuma, az ártatlanság menedéke s a gyönyörűségnek örök forrása. Ez ama jóltévő tündér kis isteneknek paradicsoma. Innen szállanak ők le, valahányszor az ártatlanság nyög, vagy a gyönyörűség sóhajt. A bölcsnek szívébe lejárnak ők, és annak sebét bégyógyítják. A poéta lelkét és képzelődését végighordozzák a világon - nyájas sугárocskák vonják fehér rózahintójokat - vagy felragadják magokkal az egekbe. A hárfák és sípok ezüst hangját meggyengítik, és a fülbe bévívén, a lélek útját előttök megsímítják. A festőnek otromba penzéljét megvékonyítják, a hibás színeket rózapamaccsal helyre egyengetik, vagy szárnyaikkal édesebb árnyékot hintenek azokra, s az egész rajzolványt kellemetesebbé tészik bájos csókjaikkal. A kerteknek táblái közé leszállnak, a harmatos violákba fürdenek, vagy a büszke tulipánt tarka folyosóján ölelgetőznek: ezek húzzák öszve amaz ártatlan virágnak szálacskáit az illető kéz előtt. A kopasz követ zöld mohhal beszövik, hogy a sípoló pásztor vagy az ellankadt utazó feltalálja azon nyúgodalmát. Nyáron a hajnal sугárain mosolyognak, vagy a Zefirusoktól lengő zöldágakon hintálják magokat, vagy a kristály forrás csendes habjain hempelyegnek: s a hóldnak arany sугáriból apró csillagokat kötöznek. Ősszel a szagos körtvélyeket pirosra, a puha almákat sárgára nyalogatják, s a pelyhes birsalmának homlokára hintik lemetszett arany hajfürtjeiket. Egész rózakosarakkal hozzák le a feltetsző hajnal sугárral a muskotályszagot: a piros bakar szemjei közt kergetik egymást, s ha a víg szüret eljön, a lecsorgó mustba eveznek egy góhérhéjjon, vagy a seprőnek apró részecskéit válogatják ki, s a hordó fenekére lehordják. Télen a csillámló hóra ülnek, s a legszebb sугárokból rakott szikra tüzeknél fűtőznek. - De ó, mindezek kevesek! Ezeren meg ezeren seregeinek egy szép leányzó körül. Egy szép leányzóért, ó, hányszor maradnak üresen a szép hajnalcsillag kedves rózássai! Hányszor látni, hogy kiterjedt homlokának síkján e nyájaskodó tündérek fehér rózsahintókban nyargalóznak, vagy szemöldökének árnyékos erdejében alusznak, vagy orcájának kies mezején fonják hajnali válogatott sугárszálókból a hálót, s kifeszítik a lesekre. Ah, ha az ő szép szeme kinyílik, hány sereg tündérek repülnek abba, körülülnek harmatos könnyöklőjén, egyet pillant, s mind lehullanak a mellére, vagy a sebes pillantásba kapaszkodván, azzal együtt elragadtatnak, a többiek nagyot kacagnak rajta, s az öröm odareppennvén, bételi a szívet. Hát még az ő szép ajjakin hány, ah, hány csókolódik. Ezer pár csókolódik mindeniken, s azonnal ezer újabb tündérek születnek ottan: ezer róza-kocsik várják ajjakának szélén minden szózatjait, édes sóhajtásait pedig ezer leggyorsabb hajnalsугárok. Egy mosolyodására mind felébrednek, s egymást megölelik, s orcájának piciny gödröcskéjébe leszállanak. Ha csókolni talál, mind a csókoló ajjakak közé repülnek, és magok is csókokká válván, a lelket a hajnalcsillagba felviszik, s a legkisebb rózába elaltatják. Hajának labirintusába kergetik egymást, vagy bűvöcskát játszanak, vagy szívköteleket csinálnak abban. Hősín nyakán és mellén nyájaskodva ülnek, vagy annak két szép dobocskáján játszanak. Ah, Melítész! hát még a szívbe mennyin laknak? Annyin vagy többen, mint odaki; itt laknak az ártatlanság szelíd gyermekei, hogy örömet szerezzenek abba és csendességet. Ha ezek a szívbe nincsenek, futnak az orcáról a gyönyörűség tündérfia, kik különben is utóljára el szokták azt hagyni, és akkor ők is erkölccsé válván a szívbe szállanak. Hány festett orca van, amellyen harminc esztendő s rózák látszanak! hány hajhalottak lidérckednek sok koporsó fejen! hány lagérozott melly bűvik a kendőző alá! mindezekről a kellem édes fiai eltávoztak, s a fő és a szív kietlen pusztává hagyatott. A bujaság és szorgalom

állottak helyekbe, hogy a ruha ráncaival, a felfűzött gyöngyökkel, az affektált járással és beszéddel, a fajtalan pillantásokkal hódítsák magoknak a csábító és csábított világot. Eljön még az az idő, melyben a tiszta szerelem eladóvá fog lenni, és a természetnek s kivált az emberi szíveknek ez a jóltétője közönségesen fog meggyaláztatni. Eljön az a szomorú kor, melyben a szerelmet nyilvánvalóvá tenni ocsmányság lesz, s a tettetett szemérmesség és erőltetett vigyázás virtus gyanánt fog tartani: azomba pedig balgatagságnak fogják mondani az állandó szeretetet, amikor szívesen csókolni valakit vétek, s alattomba bujálkodni okosság lészen. Mikor a szíveket pénzen, ruhán, méltóságon, kendőzéseken és nem kölcsönszíveken fogják vásárolni. Ekkor jön bé a paráznság, a fajtalanság, vagy akarom mondani a módi, s ezer meg ezer nyomorúságok, melyek gyűlöltté fogják tenni a szerelem édes nevét. De kedvezek e kietlen képeknek: visszatérek a mi kedves tündérinkre. Ezek kísérik a bölcsét az ő útjaiban, ezek természetnek rózát azokon a töviseken, amellyek abba nőnek, tiszta sугárokra hintenek az ő lelkére, és béviszik elméjét az igazság, a virtus örök templomába és a valódi boldogság paradicsomába. Ezek múlattatják a szenvedő ártatlannak szívét, s mikor mindehnytől elhagyattatott, társalkodnak véle, és vígasztalják őtet. Ezek vezetik le a boldogabb világból az aggódó lélekhez a reménységet, az örömnél és a szükségnek tündér leányát. Ezekkel jön le az álom, az az édes álom, mely a megroncsolt halandót a hajdani aranykorba általteszi. Fut ő a gonoszoktól, s kerüli a balgatagokat; de a csendes szívűt felkeresi, és véle ezek a tündérek is leszállván, durva ágyát rózaleplekké változtatják, s fáradt homlokát harmatos szárnyaikkal legyezgetik, terhes izzadásának cseppjeit gyenge szájjal lecsókolják, hervadó szemekre ülnek, és nyugvó lelkét édes álmodozásokkal múlattatják. Ó, hányszor repülnek ők el a pompás kastélyok felett nemes utálással, hogy a gazzal fedett kúnyhóba meglátogassák az homályba fekvő virtust! Melly kevesen vagynak sok lármás és kevély multságokba, mert a szegény halásznak a hálóját kötöztették, s kedves testvérjüket, a reménységet ölelgették a száraz part fövenyén egy redves fűzfa árnyékába. Hányszor ment el előttök talpig aranyba öltözve, minden kölcsönözött szépséggel a büszkélkedő Belinda, ők pedig reá sem pillantottak, mert egy ártatlan pásztorleánykának orcáján innepeltek. Ezek, ó, Melítesz, ama szíves istenségek, kiket az ártatlanság és gyönyörűség szültek a halandók boldogítására, mikor ők az égbe felszállottak. Kevesen esméri ezeket, kik elfelejtkezvén az érzésről és a természetről, vagy kivetkezik emberi voltokat, vagy ezek helyett a bujaság és szorgalom szívet gyötrő leányt ölelgetik. Mindezeket te meg fogod esmérni, ó, Melítesz, csak hív légy, tiszteld az örök szerelem templomát, s ne kárhoztasd az ő mennyei szentségeit, se a gonosz kívánság család bűbájával meg ne fertéztess azokat. Szíved legyen érzékeny, mint a galamboké, de ne feslett; szerelmed legyen tiszta, s nem csapongó: akkor érezni fogod, hogy a kellemetesség és nyugalom őrző angyalai fognak körülöttesz lebegni, s a te lelked olyan lesz, mint e szent templomnak boldog környéki, hol az éltető Vénusz lakozik. De ideje már, hogy útnak igazítsalak: kelj fel, szerencsésített vendég! s ezen a kies ösvényen, melly ama bereknek vezet, menj ki arra a szép vidékre, hol a te Rozáliád lakik, egy nyögdecslő gerlice lesz mindenütt vezetőd, melly a Vénusz rendeléséből épen ott fogja feltalálni szerelmes párját, amellyért fog mindenütt nyögni teelöttes az erdőben. Én állhatatosan hiszek a hatalmas szeretetben, hogy még titeket e boldog templom oltára előtt foglak látni, s én fogom a Melítesz és Rozália első ajándékát az istenasszonynak bemutatni. Most menj el, Melítesz, kövesd az én tanácsomat s az isteni hagyományt, hogy boldogabb légy minden halandóknál. Légy kedves továbbra is a halhatatlanok előtt, s kísérjenek a csókoknak áldott tündérei minden te lépésidben.

Itt elhallgatott a ritka szívű pap, s az örömébe könnyező Melíteszt még egyszer megölelvén, bement a templomba. Melítesz pedig leszakasztván egy rózaágot az Adónis sírjáról, megindult a kies ösvényen ama berek felé, hol az ő kedves Rozáliája lakozott, s a nyögdecslő gerlice előtte szállongott mindenütt, a kellemetes tündérek pedig híves zefírszárnyakon kezdték lebegni ökörlötte.

NEGVEDIK ÉNEK

Rozália pedig elmerülvén attól a gyönyörködéstől, amellyet ő az esztendőnek és saját életének tavaszában talált, lenyugodott vala a mirtusoknak illatos berekjében. Törpe volt ugyan annak az árnyéka, mint maga, de egy violákkal béterített halmocska vetett hátat a kikukoccsáló nap elibe. Szégyenüljete meg ti pompás fák, mellyek a királyoknak s királynőknek mulató kertjeikbe is válogatva mentek bé: midőn én ezt a paradicsomot a plebejus fűzfákról magasztalom. Ti, kik egy hatalmasnak únalom üzésre vagytok teremtvé, ti, kik kiragadtatván a természet öléből, egy bábozó kertésznek nyírbálási alatt tanújátok az idegen növést, martalékfák! nem vagytok méltók az én énekemre. A szabad füzes érdemlette azt, hogy az én lantom zengedezze, és hogy valaha mellette feküdjön Rozália. Játékos habokkal csörgött annak bojtos gyökerei között a kedve-telt patakocsk: sárga virágain pedig egy dolgozó méhraj enyhítette zsibongó daljával a munka terhét. Édes hármónia! mellyre még csak az a szív csiklandik, amely a természetnek felséges együgyűségét úgy érezi, mint maga az ártatlanság. - Itt dűle le Rozália, szorgalom nélkül és ártatlanul. Kies volt az ő álma, mint maga a vidék. Tiszta öröm lebegett nyugovó homloka felett, mint az az első hajnal, melly a napot legelőször felvezette az égre, amellyen még semmi felhő nem borongott. Világunknak kacér gyermeki! tudjátok-é ti majd képzelni az én tollam után Rozáliát, ti, kik ébredt fővel mesterségesen vigyorogtok, alvástokban pedig annyival vagytok kísértőbbek a kétségbeesésben megholtaknál, hogy szuszogtok? Az ő tekintetén csendes álom látszott, és a nappali mosolygás. Illyen az ártatlanság! Azonba Melíteszt oda vezette az ösvény, melly bár gyakorlott volt is, de szentsége nyilván kitetszett. A bús galamb reá talált végre nyögő párjára, melly egy asszú ágacsán panaszkolta a vidéknek boldogtalan szerelmét. Csattogó szárnyakkal repültek egymásnak irányjába, s a Rozália fejénél ültek le egy fiatal mirtusra. Mit érzett, miket hányt-vetett akkor magába a szegény Melítesz, mikor e két szerelmes félnek örömét szemlélte, mikor látta, melly kedvek-telvé osztják egymásnak a csókokat: ti képzelhetitek azt, szerelme-
sek, ti mondhatjátok meg azoknak, akik azt még nem érezték. Nem váltogatva rakták egymásra a csókokat, hanem sok százat egymásba fűzven egy tartós csókkal csimbalykóztak öszve, mellyet csak azért hagytak néha félbe, hogy eláradt örömjöknek kiadására egyet nyöghessenek. Melítesznek eszébe jut végre az isteneknek tanácsa, körül nézi a vidéket, és megpillantja Rozáliát. - Ah! - itt van! - mind ez volt, amit mondhatott, s meghökkenve hátrább lépett; mint az a fanatikus, akinek saját képzése a mennyek formájába jelenik meg, s ezt kiáltja néki: Te próféta vagy. Látta Melítesz az isteneknek jelenségét, látta a mindenható Vénuszt az ő papjával, Filánderrel egy levegői hintóban a mirtusoknak felibe szállani, hallotta a boldog tündéreknek zengicséléseket, akik őket szerencsés halandónak, a halhatatlanok barátjának szólították, s azonban az alvó szépségre hűnyorgattak. Melítesznek soha nagyobb öröme nem volt, mint most; de ő azt nem érezte. Az ő minden kívánságának tárgya előtte volt, és ő azt illetni nem bátorzkodott. Így áll az a szegény kapás, ki a sanyarú munka közben sokat fárasztotta már az egeket a nagy urak szerencséjéért, saját ásójára támaszkodva, reszketve, habozva, a talált kincsek felett. Úgy van, jóltévő istenasszony - felszólala végtére -, látom a te kedvezésedet, most érzem legelsőben, hogy te énhozzám közel vagy, elfogadom áldott sugarlásodat, s nem késedelmezek boldog lenni. - Szünjete meg, csevegő madárkák a víz mellett és a bokrokon, hogy az én bálványom fel ne serkenjen, míg én megcsókolom: akkor osztán, akkor, ha már én megcsókoltam, daloljátok azt a dalt, mellyet párosságtoknak első álmatlan éjjelén daloltatok, zengedeztetek az én örömet a víz mellett és e bokrokon. - Elhallgatott Melítesz, és az egész vidék. Morfé, egy költeményes tündér, kiszáryalt a berek árnyékából, s az aluvó leánykának szemére ötször tisztált mákolajat hullatott, s egy kis szőnyegecskével béterítette azt, a szemöldökétől fogva a pilláján alól. Ezt a szemfedele a

legvékonyabb estvéli homálysálakból szőtték a bibirkáló tündérek, alsó részére pedig válogatott színekkel Morfé ilyen képecskét hímezett: Rozália egy idegen tartományba andalgott, s valamely ifjú egy rózsákkal körülkoszorúzott csészéből itatta véle az égiek nektárját.

Melítész azomba elszárván magát egy olly próbára, melly határvonás volt néki az élet és a halál között, tántorgó lépésekkel és szívének eszméretlen dobogási között, ballagott a' hely felé. Így indul meg az ő sírjának széléről a megéledett portest, szokatlan előtte az az új lélek, amelly most benne uralkodik, egyenetlenül vér benne a még most is porzó szív, és nem tudja, ha ez a másvilági élet megegyezőleg fog-e kiütni az ő hajdani ideáival, s az ő prófétájának isten nevébe mondott ígéreteivel. Háromszor próbált Melítész lehajlani a szendergő rózsához, háromszor dobbant vissza; háromszor került körül Rozáliát, s mindannyiszor bizonytalan maradt, hogy merjen-e? Rajta, Melítész! a merőket segíti Amor! Midőn már a vakmerő szerelmes az ő bételt kívánságának özönében szinte elbuggyant, észre veszi, hogy az ártatlan szüzcskének ajjaka mozog, s mintegy jóváhagyván az ő lopott csókjait, visszacsókolja azokat. Elbízza magát a heves ifjú, s kebeléhez szorítván annak még tapintatlan kebelét, minden csókoknak csókja vólt az, amit a nimfának szácskájára ragasztott. - Ki vagy te, idegen? - felkiált Rozália, s Melítész, mint egy napsúgár, melly a fáknak ága a sebes széltől elébe vettetvén, máshová lövellik, bévágta magát egy sűrű bokor lombjába. - Istenek! - felugrik tüzesen Rozália - mi lelt engemet? régen alszom-e? és mindig így aludtam-e? Igen, itt kellett aludnom. Mit álmodtam én, boldog egek? sőt álmodtam-e, mondjátok meg, vagy az én lelkem felragadtatván a halandók földéről, túl tévelygett azon, a paradicsomba? Ki vóltál, te idegen fiatal? Ha istenek gyermeke vagy: ne vesztegesd egy gyarló állatra kegyelmedet, mellyért a nimfák irigyeim légyenek; ha pedig egy vagy a mi vidékünk fiatal pásztori közül, menj most békével, ne légy többé merész, és kimélj meg egy szüzet. De mit érzek én magamban? hallom az én szívemnek ütéseit, és az én jácintjaim rezegnek az én mellyem felett. Mi részegítő nektárból itattál te engemet, ifjú, nem tudom, kinek is nevezzelek, bőven kellett azt nékem innom, érzem utolsó cseppjeit még most nedves ajjakimon. Lemosom, lemosom azt e tiszta patak vizével, ha mindjárt istenek ajándéka is az az édes nem-tudom-mi. Így teprenkedvén magába a kellemetes szűz, sietett a virágokon által a patak megé. Lehajlott annak zöldellő partjára, hogy álmos szemeit és nedves ajjakát megmosogassa. S imé, a tiszta habok elárúlták az ő belső tüztét, mellyeknek lángja kisütött az ő két orcájára, s annak rózsái között lobogott. Szégyen-e vagy öröm, így tűnődik magába az elhúlt leányzó, szégyen-e vagy öröm, melly most az én orcámat piritja? De mi vólna az, igazságos egek, amit én szégyenlhetnék? Örülök hát? igen! örülök én, de minn, magam sem tudom. De hiszem másszor is örültem már én! Ha az én édesanyámhoz hazamentem, vagy az én bátyáim sípoltak énelöttem, vagy Fillis új, új virágokat hozott énelömbe, vagy az én kis özecske ugrált énelöttem, ó, mint örültem én akkor, ó, mint repesett mindig az én szívem, s mint érzettem, hogy én boldog vagyok, mikor engemet minden szeret. De, de most nem úgy örülök én. Ah, hogy én ki nem vethetlek az eszemből tégedet, nektáritató ifjú! - -

Itt vagyok, szerencsés leányka - mondá Laura néki, változtatott hanggal, befogván hátulról az ő szemeit -, hatalmadba áll, hogy boldog légy, ne ellenezd az égiek tanácsát! Ah, bocsáss el engemet - felriada a szemérmes Rozália - akárki légy te, ki a szűzek után leselkedel. Nem, nem - kiáltá a csíntalan Laura, ki már a bokornál Melítésszel beszélt vala, nem bocsátlak el addig, míg Vénusz örök hatalmára meg nem esküszöl, hogy azon nektáritató eránt háládatlan nem leszel. Háládatlan nem leszek - monda a szűz - a nektáritató eránt, esküszöm néked, csak bocsáss el engemet. Én vagyok hát az a szerencsés ifjú, felele a tettetes Laura, az isteneknek és tündéreknél gyermeke, ki tégedet azon nektárral saját ajjakimból itattalak, mellynek, imé, mostan átaladom utolsó fogyatékját. E szók után öszvecsókolá az ellenkedő leánykát, s imé, Rozália bosszús hanggal, olyan hanggal, amellyen a megcsalatott leánykák bosszankodnak, így kiálta őreá: Nem a' vagy, ámító, aki nékem az én álmomban megjelent, vidd el magadat,

és többé ne kerülj elejébe azon szűznek, akinek te csalt akartál vetni, álnok csókoló. Ní, bé mérges angyalka vagy te, Rozáliám, így szól Laura, s elereszti őtet. Rozália megpillantván kedves barátnéját, örült-é inkább, vagy neheztelt, alig állíthatni meg. Örült, hogy víg kedvű leánytársa lepte meg, s neheztelt, hogy nem az álombeli ifjú jöve el. Azomba megfogván egymás karját a gyönyörű leánykák, lépegettek eléfelé, amint a fortélyos Laura intézte alattomba, és apró bokrétácskákat kötözgettek a tarka part mellékén. - De micsoda ifjú az, kedves Rozáliám - kérdé egyszer Laura - akit te az eszedből ki nem vethetsz, mondd meg nekem, és ne légyen titkod a te barátnéd előtt. - Te csak reáérsz a tréfára - úgymond Rozália - enyelgő leányka, és te mindég keresel s találsz is tárgyat a kötődésre: mire való kérdés már ez a tiéd? - Erre Laura: - Ám hiszen, ha terhedre vagyok - úgymond - kérdésemmel, félre állok attól; de én elhitettem vala azt magammal, hogy tenéked vagy valami istenség jelent meg, vagy valami olly ifjú ember árnyékozott meg, akire egy illy fiatal leánykának több szüksége is volna. Tedd ki azért szíved titkát, kedvesem, s talám tanácsadodat is feltalálhatd bennem. Vaj értek ám én egy kicsinyt a nektárhoz is. - Rozália elpirúlt. - Ah, Laura! Laura! ha te tudnád, minő nektárból részeltettek engemet a kedvező mennyekiek! Rakd össze elméddel, ha tudod, az eresztett színméznek édességét, a fesleni kezdő rózsa illatját és e mi szigetünk borainak szívreható spiritussát, tégy még hozzá cukrot, muskotályt és egyebet: a' lesz olyanforma, mint az. Olly édes erőszakkal omlott a' le az én szívemre, hogy az én szívem amiatt egynél többet nem üthetett, és én felrezzentem. De azon ifjú eltűnt azonnal az én tébolygó szemem elől, hamarabb, mint a villám fényje és mint az én álmom. Hát láttad-é valósággal azon ifjat? - kérdé valóságra szedett orcával Laura. - Mint egy álomlátás, úgy jelent ő meg előttem - felelé Rozália -, de az ő karjait éreztem magam körül, és hallottam is az ő szívének verdéseit saját keblemen. Ó, édes Laurám, az az álomba látszott ifjú hasonló volt ama pásztorlegénykéhez, ki a múlt tavaszi innepen elég vakmerő volt nekem az ő tüzét kijelenteni. Istenem! hogy juthatott nekem eszembe az a szemtelen, (itt Melítesz reszketett a bokornál) hogy álmodhattam én arról a gyalázatosról? Fejts ki, édes Laurám, fejts ki engemet e sok bizonytalan dologból. Ekkor Laura így kezdte szólni: Rozáliám, én úgy vélekedem, hogy tégedet valamelyik fiatal pásztor szeret, és azt néked még kimondani általlotta, most pedig a te álmodat szerencséjére fordítván, az ő titkos szerelmének minden hevét egyszerre kiontotta a te ajjakidra. Mert az a rózsaillat, az a borerő, az a mézíz, amelly a te szívedet úgy felforraltta vala, mind öszvevívődven - csók volt. - Csók volt? - felkiált Rozália - te engemet el akarsz áztatni Laura, sem az én anyám csókja, sem az én bátyáimé és leánytársaimé nem hasonlíthat ingyen is ahoz, amit én altomba éreztem az én ajjakimon. Még ama deli leányzónak is, aki egy innepünkön elnyerte vala az ő csókjáért a koszorút, még annak csókja is semmi sem még ehez képest. - Te nem hiszed hát - monda Laura mosolygósan -, hogy én mindazt, amit te álmodban érzettél, egypár csókomba éreztetni tudom veled? Ám próbáljuk meg; és hogy az én látásom se csináljon tebenned változó képzetet, kössük bé a szemedet, s majd én, mintha te alunnál, ama bokor mellől mint idegen eljövök, és egy csókot vetek a te ajjakidra. - Elhitette a tanultabb az együgyűt, s bekötötte a szemét. Melítesz pedig a bokorból várta a dolognak mire mentét. Ekkor Laura lassú lépésekkel, mint egy leselkedő szerelmes a lánykához lopakodik, megcsókolja őtet, és azt kérdi: Mint vagy, Rozália? Érzed-é ama mennyei ifjútól hozott nektárnak ízét ajakidon? - Hiszen csak megcsókoltál - felel az ártatlan leány, s le akarja bontani a szemkötőt. - Várj még, kedvesem - kiált Laura, még egy más módot próbálok, még is meg kell elégedned. - Ekkor maga félreáll, s int a bokorban veszteglő szerelmesnek. Melítesz kiüti az árnyékból pelyhetlen ábrázatját, mellyen a félelem és az öröm vegyült vala öszve. Óhajtott nimfájához közelítván általkarolja kebelét, s megcsókolja őtet. - Ah, mit csinálsz, Laura? - ezt rebegé elalélva a magán kívül való leányka. Nem bírt gyenge szíve ez édes erőszakkal, s kéntelen volt vissza-csókolni. Melítesz ezer szókkal kívánta volna örömét, háláját, kérelmét kegyes nimfájával közölni, de minthogy azt mívelni nem merte, minden szavait ezer csókokba fejezte ki: és ez mind megesett két-három perc alatt. Mert Rozália is nem tűrhethén tovább szívének tüzes vá-

gyásait, oldozni kezdé a szemkötőnek csimbókjait. Mellyet észrevén az örömbé elbuggyant ifjú, levéve alattomba a szűz övének pántlikáját, és azonnal, mint a fiók szarvas, mint a sebes szél és a gondolat, eltűnt véle a sűrűbe, nem hagyván maga után egyéb jelenséget a fején lévő koszorúnál, mellyet futtában hagyott el a pázsiton.

[A CSÓKOK III: ÉNEKÉNEK VÁZLATOS ELSŐ KIDOLGOZÁSÁBÓL]

Még az arany idő előtt ezenn a Világon nem volt egyéb, csak Tündérek és Róza. A Róza fejr volt és tövistelen. Ennek árnyékába múltak a Tündérek, és az ő életek s mulatságok a csók volt. Nem volt benne a két nemnek sem különbsége, sem jegye. Ollykor a téjszinű Rózákon játszadozott két tündér; megcsókolták egymás ajkát, s lelkek a megcsókolt száj pirossánn egybetalálkozván, a megcsókolt csókba új tündérecske származott. Így éltek ők, és szaporodtak. Gyakorta sereg tündérek gyűltek össze a rózába, s menyei énekekkel hangoztatták annak illatos ligetjait. Énekeltek az örömről, az ártatlanságról, a Rózáról és a csókról. Gyermekek voltak ők mindnyájan és egyenlők. Testek könnyebb volt a levegőégnél, és serényebb a Nap sugárinál. Lelkek vídám volt és ártatlan, nem egyéb, hanem egy munkás szeretet. Az ártatlanság és gyönyörűség, felmenvén a több istenekkel az Égbe, utóljára megcsókolták egymást, és meleg csókjaik a hósín Rózára hullván le, annak méhében megelevenedtek, s parányi gyermekekké lettek, akik azután csupa csókkal éltek, s élén véle, véle nemeket is szaporították. Már annyinn voltak a fejr Rózák erdejinn az illy apró tündérek, mint ma első kikeletkor a liliumok és jázminok fejr virágain a tavasznak játszadozó lepkéi.

Azonba az öreg Szaturnus elnyeri az égnek és a földnek teljes birodalmát, és ezeket a tündéreket a földről a Hajnalcsillagba költözteti, hogy a földet emberekkel ültesse bé.

A Hajnalcsillagnak leírása.

Innen szállanak ők le, valahányszor az ártatlanság nyög, vagy a gyönyörűség sóhajt. A bölcsnek szívébe szállanak, nyájas sugárocskák vonják fejr Rózhintőjokat, és annak sebet bégyógyítják. A poétáknak lelkét és képzelődését végig hordozzák a világon, vagy felragadják magokkal az egekbe. A hárfák és lantok ezüst hangját meggyengítik, és a fülbe bévívén, a lélek útját előttök megsímítják. A festőnek otromba penzlijét megvékonyítják, a hibás színeket róza pamaccsal helyre dörgölik, vagy szárnyaikkal édesebb árnyékot hintenek azokra, s az egész rajzolványt kellemetesebbé teszik ígész csókjaikkal. A kerteknek táblái közzé leszállanak, a harmatos violákba fürdenek, vagy a büszke tulipánt tarka folyosóján ölelgetőznek: ezek húzzák össze amaz ártatlan virágnak szálacskáit az illető kéz előtt. A kopasz követ zöld mohval beszövik, hogy a sípoló pásztor vagy az ellankadt utazó feltalálja azonn nyúgodalmát. Nyáron a hajnal sugárainn mosolyognak, vagy a zefirusoktól lengő zöldágakon hintálják magokat, vagy a kristály forrás csendes habjainn hempelyegnek, s a Holdnak arany sugáriból apró csillagokat kötöznek. Ősszel a szagos körtvélyeket pirosra, a puha almákat sárgára nyalogatják, s a pelyhes birsalmának homlokára hintik lemetszett arany hajfűrtjeiket. Egész rózakosarakkal hozzák le a feltetsző hajnal sugárral a muskotályszagot: a piros bakar szemjei közt kergetik egymást, s ha a víg szüret eljön, a lecsorgó mustba eveznek egy gohér-hajba, vagy a seprő apró részecskéit válogatják ki s a hordó fenekére lehordják. (...ha az édes furmintot csókolgatják, annak minden édessége az ő szájokra ragad, az ő szájok csókjának édessége asszu...) Télen a csillámló havon ülnek s a legszebb sugárokból rakott apró tüzeckéknél fűtöznek. De ó, mind ezek kevesek! Ezerenn s meg ezerenn seregelenek egy szép leányzó körül. Egy szép leányzóért ó, hányszor maradnak üresen a szép Hajnalcsillag kedves rózássai. Hányszor látni, hogy kiterjedt homlokának síkján e nyájaskodó tündérek fejr rózhintőkba nyargalóznak, vagy szemöldökének árnyékos erdejébenn alusznak; vagy

orcájának kies mezejénn fonják hajnali gyenge sugárszálakból a hálót, s kifeszítik a lesekre. Ah, ha az ő szép szeme kinyílik, hány sereg tündérek repülnek abba, körül ülnek harmatos könyöklőjénn, egyet pillant, s mind lehullának a mellére, vagy a sebes pillantásba kapaszkodván, azzal együtt elragadtatnak: a többiek nagyot kacagnak rajta, s az öröm oda reppenvén bételi a szívet. Ah, az ő szép ajjakinn, ah, hány csókolódik! Ezer pár csókolódik mindenekenn, s azonnal ezer újabb tündérek születnek ottann: ezer rózakocsik várják ajjakának szélénn minden szózatjait, édes sohajtásait pedig ezer leggyorsabb hajnalsúgárok. Egy mosolyodására mind felébrednek s egymást megölelik, s orcájának piciny gödreckéjébe leszállanak. Ha csókolni talál, mind a csókoló ajjakok közé repülnek, és magok is csókokká válván a lelket a Hajnalcillagba felviszik, s a legkiesebb rózsába elaltatják. Hajának labirintusába kergetik egymást, vagy bűvócskát játszanak, vagy szívköteleket csinálnak. Hószín nyakánn és mellyén nyájaskodva ülnek, vagy annak két szép dombocskájánn játszanak. Láttam, magam láttam, hogy a Rozália mellyén sereggel özvegyültek: lejtős kereksséggel emelkedett fel annak kies halmocskája és sima tetejéből keményebben nőtt ki egy pirosuló csecssziklácska, mellybenn titkos forrása volt az élet édes tejének. Emellé ült fel - - - egy a legszebb tündérek közül, kezében tartván egy parányi rózsakoszorúcskát annak jutalmául, aki a halmocskára legelőször felhág, és egy legtisztább csókkal az ő kezeiből kiveszi. Az apró tündérek nagy számmal indultak a sikamló hegynek, némelyek már a bércecskének bimbójára szinte felhágtak, mások a hajlás közepén izzadtak, sokann az aljánn tusakodtak, a többiek pedig a kis hegyecske kies völgyénn, ah azonn a kies völgyönn bízatták a vetélkedőket mennyei énekekkel. Amikor te odajöttél, Rozália szíve megdobbant, a hegyecske megrendült, s a gyönyörűség fiai róla mind eggyig a völgybe lehullattak. - - - Nagyot kacagott, s a rezgő bimbócskáról elrepült, és a rózsakoszorút a te nézésedre akasztotta.

Ah -! hát még a szívbe mennyinn laknak, annyinn vagy többenn mint odaki, itt laknak az ártatlanság fiai, hogy örömet szerezzenek abba és csendességet. Ha ezek a szívbe nincsenek, futnak az orcáról a gyönyörűség tündérfiai, kik különbenn is utóljára el szokták azt hagyni, és akkor ők is a szívbe szállanak. Hány festett orca van, amellyenn 30 esztendő rózsák látszanak, hány hajhalottak lidérckednek sok élő fönn, hány lagérozott mellyek bújnak a kendőző alá? Mindezekről a kellem édes fiai eltávoztak, s a fő és a szív kietlen pusztává hagyatott. A bujaság és a szorgalom állottak helyekbe, hogy a ruha ráncaival, a felfűzött gyöngyökkel, az affektált járással és beszéddel, a fajtalan pillantásokkal hódítsák magoknak a csábító és csábított világot. Eljön még az az idő, etc.

Ezek kísérik a bölcsét az ő útáibann, ezek természetnek rózsát azokonn a tövisekenn, amellyek abba nőnek, tiszta sugárokat hintenek az ő lelkére, és béviszik elméjét az igazság, a virtus örök templomába és a valódi boldogság paradicsomába. Ezek múlattatják a szenvedő ártatlannak szívet, s mikor mindenektől elhagyattatott, társalkodnak véle és vigasztalják ötét. Ezek vezetik le a boldogabb világból az aggódó lélekhez a reménységet, az örömnnek és a szükségnek tündér leányát. Ezekkel jön le az álom, az az édes álom, melly a megroncsolt halandót a hajdani aranyidőre általtészi. Fut ő a gonoszoktól s kerüli a balgatagokat, de a csendes szívűeket felkeresi, és véle ezek a tündérek is leszállnak, durva ágyokat rózsaleplekké változtatják, s fáradtt homlokjokat harmatos szárnyaikkal legyezgetik, terhes izzadásoknak cseppjeit gyenge szájokkal lecsókolják. Hervadó szemekre ülnek, és nyugvó lelkeket édes álmodozásokkal múlattatják! Ó, hányszor repülnek ők el a pompás kastélyok felett nemes utálással, hogy a gazzal fedett kúnyhóba meglátogassák a homályba lévő virtust! melly kevesenn vagynak sok lármás és kevély multságokba, mert a szegény halásznak a hálóját kötözgették, s a reménységet ölelgették a száraz part fövényeinn, egy redves fűzfa árnyékábann! hányszor ment el előttök talpig aranyba öltözve, minden kölcsönzött szépségivel a büszkélkedő Belinda, és ők reá sem pillantottak, mert egy ártatlan pásztorleánykának szép orcájánn innepeltek.

Szturnus bírta tehát az eget és a földet. A földet emberekkel töltötte be, kiket Prometheus formált. Ennek leírása. Béhozta az Arany Időt. Ennek leírása. Kivágta az apjának, Coelusnak vagy Uránusnak a pöcsét, és ebből, a tengerbe esvén, született Vénus, s egy csigahéjjon Zefirus által Ciprus szigetébe vitetett. Ennek pompás leírása. Melítesz és Rozália születnek. Az arany-időbeli életek az embereknek. Cupido születik Vénus és Zefirustól. Ennek pompás leírása. Kezd az istenek és emberek uralkodni. Csókot vét, s az arany-időbeli emberek azzal kezdenek élni. A titánok és gigások feltámadnak, Szturnust a poklokra vetik. Jupiter megszabadítja. Gigantomachia. Szturnus pöcsét kivágja Jupiter, abból születik a rossz Vénus etc. és Cupido etc. Béáll az Ezüst Idő. Ennek leírása. Melítesz és Rozália házat építenek. Az éneket és a lantot feltalálják. Kertet csinálnak. Mindenek megváltoznak. Jupiter megszereti Iót, ez tehénne változik etc. Elragadja Európát. Erősz felszántja Ciprusnak egy legboldogabb mezejét Ión és Jupiteren, hogy azt televesse csókkal, amelyet a mennyei paradicsomból hozott le. Jupiter a páfusi Vénust és Anterósz rákéri, hogy vesztegessék meg a vetést, amelyet ők meg is csinálnak. Kikelnek a rosszabb csókok. Erősz megütközik Anterósszal. A szerelmek és tündérek harca. Melítesz és Rozália azalatt. Vége a harcnak. Jupiter a csókoknak minden magvát beszédeti, abból nektárt és ambróziát készítet Hébe által, a több édességet pedig elosztja a földön. A quinta essentiával megkeni a halandók száját s egy kevésbé egyéb tetemeiket is. Melítesz és Rozália kezdik a szerelem alkalmatlanságait érezni, csókolódnak, és forró csókjaik között amaz fülemilévé változik, ez pedig rózává.

Anterósz a maga fáklyáját rózává változtatja. Egy tündér elviszi Melíteszt és Rozáliát a csókok Elíziumába és poklába. Ezeknek leírása. Itt a jövő fátumokat megmutatja. - - - egy tündér a szívet felszántván, csókrózáat ültet belé.

[VÁZLAT ÉS JEGYZETEK A CSÓKRÓL]

1

Melítesz melánkólizál.

Melítesz beszél a történeteit Filándernek.

Melíteszt tanítja a csókra Filánder.

Rozália javasolja a csókot Klóénak.

Rozália kertét csinál.

Melítesz lantot.

Felmegy Melítesz a Heszperbe.

Rozália... csók kél. Nyughatatlankodik.

Ámor rózsát csinál.

Psyche csókká változik.

A rózsalevelek pillangókká változnak.

Dafnis és Klóé gerlicékké változnak.

Rozália és Melítesz együvé kerülnek.

Harc.

Vége.

Cátó kitett azért egy szenátort, hogy a feleségét a leánya előtt csókolta meg.

Iohannes Secundus és Bonefonius írtak Csókokat.

Guarini vitatja, hogy a csókok közt legjobb a szájat csókolni meg.

Longi: Pastoralia. Itt Boden a kommentáriusába elbeszéli, hogy a grammatikusok által három neme tétetik a csóknak; és egyszersmind arra, hogy a csók által a lélek egymásba leheltetik, sok régi írók helyeit hozza fel.

Némelly ütött-kopott Orbiliusok kezek csókolását megkívánják tanítványiktól; és mikor jól meglazsnakolták őket, a virgának megcsókolását is. Ez utolsót sok szülék is csinálják.

Már ma kezdenek, kivált az urak, módiba venni egy cupogós, de hideg csókot.

A teátrumba, legalább a magyarba, nem szabad a játszóknak egyebet csókolni, csak a homlokát. Lásd a Magyar Játékszínt.

Péguba, s hajdan Rómába is, a papok pöccsöket nagy vallásbeli tisztelettel csókolgatták az asszonyok.

Mátyási írt arról: Mi a csók? Lásd: Semminél több valami, 1. darab.

Catullus teméntelen Csókja. Quaeris quot mihi etc.

Egy leány a verset csókolta, s a poéta azt mondja néki, hogy ötet csókolja, mert őbenne ezer vers is van. Lásd: Kleist Epigramm.

Némellyek a nagy hideg csapodárság miatt valakinek körmeinek mocskát is etc. csókolják.

Galambok és gerlicék csókolódnak.

Ixion Júnót megcsókolja.

Csókbba ment el haldokló lelkek. Herder.

Alvási tündér. Leírása Herder.

Halál is tündér. Herder.

Flórának gyönyörű leírása. Herder.

Vénus udvarában a gerlicék a vígság és hiúság társaságában. Ambróziával élnek. Herder.

N. B. A lilium és Rózsa. Herder.

Az echó. Herder.

Hattyú.

Psyche csókká változik.

A rózsalevelek pillangókká.

A fő csók neve zsidó.

4
CSÓKOK NEMEI

Szerelmesek első csókjai.
Szerelmesek elváló csókjai.
Szerelmesek öszvetalálkozó csókjai.
Szerelmesek békéllő csókjai.
Szerelmesek szájcsokolási.
Szerelmesek orca-, homlok-, kézcsókolási.
Szerelmesek haj-, melly-, csecscsókolási.
Szerelmesek ruha- s képcsókolási.
Szerelmesek zálog- s hagyománycsókolási.
Szüléi csókok.
Gyermeki csókok.
Házasi csókok.
Baráti csókok.
Atyafi csókok.
Tanítványi csókok.
Módi csókok.
Ebédi s vizitai csókok.
Teátrumi csókok.
Haldokló csókok.
Tettetésbeli csókok.
Tévedésbeli csókok.
Háláló csókok.
Álombeli csókok.
Vallásos csókok.
Tanuló társak közt való csók.
Jobbágyi csókok.
Óhajtott csókok.
Levélbeli csókok.
Tengeren küldött csókok.
Freymaurer csókok.
Versekbe leírott csókok.
Poémát csókolás.
Körmeinek mocsát csókolás.
Szapora csók.
Pégui csók.
Áruló csók.

5
MÓDI CSÓKOK

Dámák kezének megcsókolása.
Ebédttől felkeléskor való csókolás.
Pudli csókolás.

6
CSÓK TESTVÉREI

Ölelés.
Sóhajtás.
Pillantat.
Szívdobogás.
Kézszorítás.

7
A HAJNALCSILLAGRÓL

Nevei: Hajnal, Nap követje, Foszforus, Heszperus, Lucifer, Est, Estcsillag, Estvély, Szép csillag, Kis Hold, Holdacska, Fényes csillag, Tündér-paradicsom, Vénus csillag, Szerelem csillag, Szerelmes csillag, Tündér csillag, Égi Róza, Rózis csillag, Csók-kert.

8
A TÚNDÉREKRŐL

Neveik: Daemonok, apró Kelleme, Ártatlanság, Gyönyörűség, Csók, Róza fiai, szülöttei, magzati, angyalkái, Csók istenei, Rózsás Hajnalcsillag lakói.

A SZERETET

Szeretni!! - - ez olyan kérdés, melyre csak ti felelhettek, érzékeny lelkek! kik az emberiség legédesebb indulataira csiklandtok! Bármint kiáltanak a fekete vérű komorok, bár a fantasztá törvénné tegye is hideglelős képzelődéseit; én ugyan nem futok az elől az ösztön elől, melyet magamban hordoztat a természet. A szeretet lelkesíti az egész világot. - Ez az első mozgó erő, mely a mindenségnek középpontjában ülven, örök abroncsán forgatja a teremtetéseket. Mikor még a cháos elnyelvén önnönmagát, zavart kerengéssel tolongtatá egymásba a tusakodó lételeket: e' szóllott egyet, s azonnal megkötötte az egymáshoz szívódó valóságok között azt a felbonthatatlan atyafiságot, amelyben még máig is kedvellik egymást; e' rakta a rendszező hármóniának isteni újjaira a világnak minden részecskéit. - Nap ez, mely lételt és elevenséget ad az ő menyeyi sűgárával. - Rúgó ez, mely mozdulásba hozza a veszteglő testeket. - Éltető állat, mely első kedve mindennek, valami a Nap alatt és azonn felül terem, ama legutólsó valóságig, mely a *nemlételnek* megmérhetetlen partjaival határos. - Mind Te vagy ez ő, szeretet! Te! ki *minden* vagy *mindenekben*.

Ímé, a temérdek világok örömtánccal kerengenek abban a nagy tágasságban, melyet mi Égnek nevezünk. Megtartják bátorságos forgásokat mértéketlen abroncsokba, mosolygó pillantással lejtene el egymás oldala mellett a csillagok, és soha öszve nem ütődnek, mert egy édes erő vonja őket vissza abba a középpontba, ahol te ülsz, hogy őket fenntartsad. - Eljö a halavány Hóld, hogy éjjel mintegy lopva kacsongasson elszenderedett földünkre; hol félig dugja ki ábrázatját ama nagy árnyék mellől, mely a kiterjesztett erősség mezején lebeg; hol teljes orcával kandikál ki alólla, mint az a szerető, ki alúvó nimfájára nekisárgúlt képpel kukucsálgat a sűrű bokrok homályából. - A hajadon tavasz kiszáll az ő violás hintájából, szerelmes

szellőcskék enyelegnek piros orcáján s kékelő szép szeme körül: egy közönséges csókot vet az elalélt természetre, s azonnal kibúnak a göröngynek tojásiból a fiatal jácintok, s a mezőnek szűz liliomi.

Hatalmas szeretet! Te óltod bé minden állatnak szívébe a te nemes tüzedet, mely azokban csudát tész, és az a külömbféle vér, mely annyi millió állatoknak külömb nemeiben folydogál, mind egyaránt alkalmas érezni ama boldog érzéseket, melyekkel te mindnyájon uralkodol. - A kietlen elefántot merevül megtöltöd indulattal, felforralod annak özön vérét s azonnal ereinek temérdek ágába megtódulva hömpölyögnek felfortyant habjai; mint midőnn a megáradt Nilus jövénn az Abyssinia forró hegyeiről, lebukdosik a kataraktákon, hogy hét torkolatjain minél hamarább ontsa ki régen gyűjtött adóját az egyiptomi tengernek: Te rázod meg ennek a nagy alkotmánynak csontjait, mely a hadakozók és a ráépített tornyok alatt is nem tántorog. Te billegteted enyelgő ugrálásra annak idomtalan lábait, mint valami oszlopokat Indiának mezején a kitavaszollott zöld gyepen.

Te keresed fel a deszkának és léceknek apró szálai között a lappangó szút, melyet a mi szemünk nem lát. - Ah, mely kicsinynek kell az ő szívének lenni, mely elgondolhatatlan vékonyságúnak az ő ereinek utolsó ágacskáinak: mégis befűrod abba magadat, s megtöltvén azt önnönmagaddal, véghez viszed benne csuda dolgaidat. Midőnn Afrikának megkérlelhetetlen oroszlánja végigordítja a pálmaerdőket, s halál és veszedelem mérkődzik felborzadt serényjének szálain: eleibe hozod az ő nőtényjét a mészárlásból, s azonnal megszelídül a két haragos, és Tégedet mint egy királynét felvévénn hódíthatatlan hátára, farkcsóválva várja tőled, hogy borítsad el édes lángjaiddal. - Te teszed virgonccá az együgyű juhocskát, melynek lassan verő szívecskéje alig mozdulhat meg a tiédnél egyéb indulatra. - Mi forróbb a viperának vérénél, nem folyó tűz csergedez-e az ő száraz ereiben, mikor Arabiának fűszerszámos virágait öszvemáskálja? - Mi hidegebb a gelesztának nedvességénél, mely vér gyanánt folydogál az ő nyálkás testébe a föld alatt? Mégis te, ó, csudatévő szerelem! hatalmas vagy ezt felhevíteni, amazt pedig még a tűznél magánál is lángolóbbá tenni. - Mikoron te felemeled törvényadó mennyei pálcádat, mikor egyet mosolyodol a bágyadó természetre: azonnal a vadak, madarak, halak és csúszó-mászó állatok ugrándoznak, énekelnek, örülnek és párosodnak; az erdőben, a levegőben, a tengernek fenekén, az egész földön. - -

Szerelem! béhatsz te még oda is, hol minden más érzések számkivetve vagynak. Teáltalad tenyésznek Édennek pálmái, te öltözteted fel lakodalmi köntösbe, tarka köntösbe a párosodni kívánó liliomot, s teáltalad mosolyog a hív tulipánt az ő pirosuló ajjakával. - Nem mozdítod ugyan ki az erdőnek törzsökfáit, sem a rétnak tarka leánykáit, hogy enyelgő lépésekkel siessenek egymás ölébe, meghagyod őket eredeti állóhelyekbe, hogy nagyobb csudát tégy öközöttök: elhinted rajtok a szerelmet, a nyájas tavaszi szellőket postáivá teszed az ő indulatjuknak, melyek enyelgő reszketéssel terjesztik el a hímport a levegőn, vagy belopják azt a virágtölcsérekbe, s tenyészővé teszed azoknak méhét; csak te bírod egyedül a természetnek ezt a szapora országát is, egyedül te bírod, s te adsz lelket ezeknek is. - A te munkád tehát, hogy ezer virágok illatoznak a völgyekbe, ezer fűvek terítik bé a kopár mezőt, s ezer fák gyümölcsöznek a kertekben, vagy gerendákká válnak a hegyeknek bérceinn. - Mind a te munkád ez, örök szerelem! sőt minden munka a te munkád, mint szintén az is, hogy én most írok, és tégedet ó, világ lelke! halhatatlan s édes erő! dicsőítelek. - Te segíts ezután is a te isteni erőddel engemet, míg az embert éneklek, ó, emberi nemnek barátja és vigasztalója. - Te illesd meg az én lelkemet ébresztő sugároddal, s ragadd fel az én képzelődésemet a te örök trónusodhoz, melynek zsámolya alól az élet forrása csepeg a halandók szívére, hogy abba az életnek keserű bajait megédesítse. - Te tettél engemet poetává, midőnn az én gondolatimat felszedted a porból az én életem első tavaszába. Te adtál lelket az én érzésimnek, hogy ember legyek, és erőt az én gyenge lantomnak, hogy énekeljek. - Örök hatalom! vedd ki az én nevemet a halál jussa alól, erősebb vagy Te a halálnál, és tedd fel azt a halhatatlanság oltárára.

- Majd mikor én porrá leszek, s a temetőnek fűvei felszívják az én nedvemet, amelyet te élesztettél, mikor még porom is visszatérvén az ő elementumiba, csak egy név válik belőlem: akkor is, mint a régi Anakreonnak, tisztelet fogja kísérni áldott emlékezetemet. Az emberiséggel hal meg az én versem, mert annak nemes indulatit éneklek, az emberiség le fogja tépni a vérbe mártott borostyán koszorút ama délceg poétáknak fejéről egy-két század múlva, akik az ő gyalázóit hősökké, s a világ latrait félistenekké tették vala. - Nékem pedig a Helikon aljába szedett violákból, az apró jácintokból, és nefelejtsből fog kötni egy szelíd koszorút, melyen a nyájasság és kellemek repdesve mulatoznak, az öröm és megelégedés ül annak levelein. Majd talán a háládatos *szép nem*, az érzékeny leánykák és kedvetelt menyecskék ki fognak olykor az én temetőmhöz is jönni, midőnn az ember emberebb lesz, s megemlékezvén az én énekemről, rózsát hintnek sírhalmomra, s lengő piros pántlikákat kötöznek bémohodzott fejfámra. - Akkor ó, szerelem! Te, ki leszállhatsz a koporsó völgyébe is, éleszd meg ha csak addig is az én hamvaimat, míg ezt nekik megköszönhetem, vagy ha az nem lehet, hadd intsék meg síromnak hantjairól a bókoló gyöngyvirágok, s az integető boglárkák, hogy ők köszönik a *szépeknek* jószívűségeket, kedvelik az érzékeny *szép nemet*, mert az én szívemből tápláltnak az ő gyökereik, az én csontomból kiaszott vér kereng apró csőveikbe.

Te pedig, ártatlan lelkem, akár az égből származtál alá az én testembe, s az aethernek valami részecskéje, vagy valamelyik csillagnak tiszta sugára lévén, nemesebbé tettél egy csomó sárt a több testvér göröngyöknél, akár az én érzéseimnek, és az én fantáziámnak tüköre vagy: kelj fel könnyű szárnyaidra, s megelőzvén a nyugoti szellőket és a napnak kinyilalló sugárait, repülj a szerencsés Cyprusnak azon partjaira, ahol a Gráciák narancs almákkal játszanak a majoránna gyepen, s az apró Szerelmek lantolgatnak a jázminbokrokra. - Magasztald a szerelem édes hatalmait, Te, ki csupa szerelem vagy, és telj meg azzal az édes illetéssel, mellyel a szépségnek angyali hevítnek fel tégedet: mert a szerelem lesz az én énekem. - Ez az a nemes indulat, mely a virtusnak kútfeje, s gyakorta a jeles cselekedeteknek tüzet és kedvességet szerez, felemeli a porba tapodt lelket, erőt ad a gyávának, és sokszor héróست tesz a világnak alávaló fiából. - Valahányszor nemes a szeretet, nemes egyéb indulat is, kiduzzasztja ez a szívet, s [e földi] keskeny golyóbisonn feljül lebegteti a gondolatokat. - Keresztülront ez minden gátakonn édes erőszakkal győzi meg az ellene álló akadályt - félelem, reménység, öröm és bánat meg nem tarthatják nemes feltételeit - lába alá tapodja a lehetetlenséget, bévezeti a nádkalyibába is a virtust - a trónusból leszállítja az alkalmatlan felségtartást a nagyra-vágyást a por közzé pirongatja - feltöri a koporsók zárait - kitördeli a halál szájából a fogakat s még a holtak tartományán túl is, hol már a dolognak szünni kell, az ő neve, az ő munkája csudállatos. - Ki állhat ellene az ő édes erőszakjának - melyik szívnek van oly erőss ajtaja, melybe ez a hatalmas tündér be ne törjen, s gyakorta ah! csak egy *szép nemnek* pillantásánn? Hányszor rejti el magát két kis ajak rózsái között vagy a pillogó szemhéjjacskák alá vagy ama piciny gödröcskébe, melyeket a mosolyodás ejt a szép orcákon? - Tudom én, mikor szánakozás formájába változott, s úgy csúszott be egy nemes szívbe, amelyet osztánn holtig lángoltatott hév tüzével - tudom, mikor a tisztelet álorcáját színlette magára, s az emberi szív csak akkor vette észre, mikor a mély tisztelet egyenlő szerelemmé változott - tudom, hogy édes szavait először háládatosság név alatt árulta, s mikor a háládatosság óltárán égtek a bényújtott tömjének, annak eleven pár szenénél lobbantotta fel szövétnekét. - Egyszóval nincs az az út, melyen e hatalmas tündér a szívnek részét fel ne találja.

MELYIK A LEGJOBB CSÓK?

Madame! azt kérdezed tőlem, melyik a legjobb csók? S ha megfejttem ez édes kérdést, fogadod, hogy jutalmúl ezt a legjobb csókot ajánlod énnekem? Te tudod, hogy fiúi és baráti csóknál egyebet nem esmérek, de jól látom, hogy ezeket nem is érted a te kérdésedbe. Jól látom én azt, hogy a szerelem rózsáiba temett csókokról tudakozol, eléggé megmagyarázta azt nékem a te kecsegtető pillantásod, amely nem komor philosophusi feleletet várna éntőlem, de minthogy én abba a paradicsomba járatlan vagyok, s ama jónak és gonosznak tudásának fájáról azon édes gyümölcsöket még nem szedtem, csak úgy felelek fontos kérdésedre, amint a természet, az értelem, és a philosophia világosítanak. Én tehát azt mondom, hogy a szeretetre érdemetlen tárgyak mindazok, valamelyekben szeretet nem találtatik. A szeretet egy oly titkos vonó erő és sympathia, mely csak oda szívódik, hol szeretetének viszontaglását érzi. A pompa, a cifraság, a kincsek érzéketlen dolgok, nem érdemlik a szívnek szerelmét. Az az indulat, melyet az emberekben ezek támasztanak, sokat különbözik attól, melyet igaz szeretetnek lehet mondani. Vak halandók! kik annyira esdekletek a vagyon után, nézzétek el ezt a záros koporsót, melybe a döglött aranyat őrizitek, szégyenüljete el. Micsoda szerelmet s gyönyörűséget találhat a ti szívetek egy oly holt szépségben? Szomorú tévelygés! Vak szeretet! Csak a lélek méltó a szeretetre, mert csak a' tud visszaszeretni, s csak a' méltó a szeretőre. A szeretetnek legtisztább s legszentebb adója a csók, ez a mennyei maradvány, mely a megromlott földet elhagyó istenek édes nektárjának és ambrósiájának egyedül való maradványa. Valósággal kellemetes egy dolog az a csók, melyet egy szép orcának piros rózsáiról szedünk. Valósággal, aki a dolgot úgy érti, mint ti értitek, szerelmes, szerencsés szeretők, azt fogja mondani, hogy megholt állat az a csók, amelyre a megcsókoltatott szépség csókot nem ad vissza, és az én értelmem szerint is az a legjobb csók - mert nem méltó a csókra semmiféle olyan tárgy, mely a csókra csókot nem ad vissza -, és így tehát, azok az édes összecuppanásaik két szerelmes ajakaknak, midőn egyik száj a másikat verdesi; mikor Ámor a legkellemetesebb bosszúállással ugyanazon pontban lövi ki mind a két nyílát: ezek, mondom, a valóságos csókok, mikor igazságos felosztással annyit adunk egymásnak, mint amennyit elveszünk. Csókolja tehát valamely válogatott száj a mellet, akár a homlokot, akár a kezét, de rám nézve sohasem történjen meg, hogy az én gyönyörű asszonykámnak egyebet csókoljam, hanem csak azt, ami visszacsókoló, t. i. az ő szácskáját, amelyre akkor kiszalad mind a kettőnknek a lelke, és az maga is csókolódik, s a körülötte lebegő leheletekkel életet ad a csókoló rubintok szép kincsének; akkor azok a meglelkesedett csókok egy kisded cuppanásba a legnagyobb dolgokat beszélnek el egymás közt, s azokat a legédesebb titkokat, melyeket csak ők értenek, s mások belőle semmit sem tudnak.

Ilyen gyönyörűséget érez egy lélek a másikkal egyesülvén; ilyen csókokat érez egy száj a másikba ütödvén; és valamint az ilyen csókok megcsókoltatnak, úgy a lélek is öszvetalálkozván, szeretnek és visszaszerettetnek.

[DEBRECENI] MAGYAR PSYCHE¹

*A poétai és lakadalmi Felség kegyelmével. Indult Püfusból.
Pénteken (die Veneris) Kisasszony havának 23-dikán 1795.*

A CSATÁZÓ MEZŐKRŐL

*Nussberg.*² *Decemb. 11^d* írják, hogy Feldmarsal Lieutenant Liebesgott maga mellé vevén a ciprusi infanteriából két bataliont Eroszokból és egy osztályt a serviai voluntérokából, még aznap kiindult, és a mi Literatúr-posztunkat addig attackirozta, hogy Generál Offerhaus, Májor Plátó és Dragonyos Kapitány Cicero minden officirjaival³ s az egész Tusculana Regementtel a kemény tüzet nem állhatván, reterálni kéntelenítették, s maga is *Professeur* a szívéen igen kemény sebet kapott, mindazáltal gyógyulását várjuk. Az ellenség a mi posztunkat elfoglalván, rajta mindjárt Szerelem Fáját állított, s nagy *Vive l'Amour!* kiáltások között beljebb nyomult.

Madchendorf. December 16^{-dikán}. Így ír egy levelező barátunk, hogy a múlt csatába megsebesített *Professeur* halál⁴ regementjéből való apró fekete karabélyossai a veisenburgi lineákon elmaschirozván a Magyar Nederlandra beütöttek. „A csata (ezek a privát levél szavai) részünkről nem igen kemény volt, s a várat az öreg komendáns, jóllehet még tovább is tarthatta volna, mindjárt általadta kapitulációra, ahol is mindent, ami a várhoz tartozott, *Professeur* nevében elfoglaltunk. A mieink katonai symboluma e' volt: *Clare, ou la Mort!*”⁵

FRANCIAORSZÁG

Párizs. Dec. 10^d. Ma tett a házi jóra ügyelő Commissio némely ártalmasokról panaszt a Convent előtt. „Hazafiak (így szóllott az egyik), ma van az a szerencsés nap, mellyben jelenthetem tinéktek, hogy a házi boldogságnak ellenségei, kik már a Conciergerie-be vagynak, utolsó szándékjokat füstbe menni szemlélték. A Republica baráti hízelkednek magoknak azzal, hogy sem *Solitude*, sem *Morosité*, sem *La Trappe*, sem a *Celibek Vendéje* az ő közjóra való törekedéseknek elrontására elég erővel nem bírhattak. Él ez a Republica, s ebben sem a házi dictátorság, sem a belső despotismus, sem semmi nem tész kárt, valami a Constitutio ellen van: Él ez a Republica, és ennek tagjai megoszolhatatlanok. Éljen az egyenlőség, és ez a megoszolhatatlan Republica!”

A Convent decretálta 1. Hogy ez a beszéd kinyomtattassék. 2. Hogy a foglyok a Hymenale forumnak általadattassanak. 3. Hogy akik a Republicába bé nem állanak, vagy abból emigrálnak, vagy idegen Constitutiót s aristocratismust vesznek be, mindazokra szorossan vigyázzon a házi jóra ügyelő Commissio. Ezt követte a népnek tapsolása, és mindenfelé ilyen kiáltás hallatott: *Vive l'Egalité! Vive la République!*

¹ *Psyche* Cupido felesége. Lásd *Apuleius: Metamorphoses - Fulgentius - Montfaucon - La Fontaine*.

² *Nussberg*. Sparge marite nuces! *Virgil*

³ Officia Ciceronis et Questiones Tusculanae

⁴ Fekete betűk a fehér papiroson, a levélben

⁵ Landau, ou la Mort!

Másnap a foglyok a Hymenale forum eleibe vitettek, ahol is *St. Amour* kérdőre vonván őket, prókátorul előállott *la Morie*, s nagy indulatok között folyván az egész törvénytétel, csakugyan e' lett a vége, hogy a sententia kimondatott reájok, s még aznap a Champagner Piacon, ebéd után mindjárt leguilotiníroztattak.

Egy előlthatatlan tűzről van emlékezet a külső levelekben, melyről már eddig egyebet nem tudhatunk, hanem 1. hogy az ólthatatlan. 2. mindent egyszerre emésztő lánggal fut keresztül. 3. a Convent a közjóra ügyelő Commissiónak adta által a megvizsgálásra. 4. hogy az ártalmasnak ítélte s veszedelmesnek az emberi nemzetiségre nézve! Én pedig egy eroticus író után ilyen értelmemet közölhetem róla az érdemes publicummal, hogy ez 1. minden emberbe megvan. 2. az ifjúságnak eleitől fogva kezd éledni és sebes tűzzel éget. 3. óltása még veszedelmesebb. 4. ezt ha óltani nem lehet, rejtegetni kell, s csak egy hasonlóképpen égő személynak lehet kijelenteni, annak is csak pap hírével. 5. ezt csak a vénség jege ólthatja el, vagy ha valaki a serráilba s hárembe igyekszik promotiót kapni. 6. ezzel az ólthatatlan tűzzel egész vigyázassal kell járni a más szalmája körül. 7. ez az emberi nemzetségre nézve nemcsak nem ártalmas, hanem hasznos, sőt elmúlthatatlanul szükséges is.

A NEUVIDI ÚJSÁG JEGYZÉSE

A Rhédey palotával általellenbe egy telegrafus,⁶ melynek kilátása Túrig határozódott. Most legközelebb ezen írás olvastatott rajta, amint az ezen árkushoz ragasztott réztábla mutatja: *Klára! Légy hívem, mint én tenéked.* Melyre a túri paróchián levő telegrafuson ez látszatott: *Szeretlek! tisztán, holtig.* A hír igen nagy sebességgel repült, mindjárt tudva volt a két szívnél. Az kis szerelmek ültek fel a telegrafusokra s kötelét ők rángatták.

Megbillent az a telegrafus is,⁷ amelly a Kártigám palotája és a jegenyefás Thuillieria között a Literaire Bastillének általellenébe vagyon, és a Szívesség látván a telescopiumon ama jövőendő bóldog együttélésnek minden gyönyörűségekkel kihímzett scénáját egy bóldog ég alatt hosszason kinyúltni, ilyen patriótai innepi igékre rángatta annak köteleit:

*Éljen hát Budai Éσαιás, s vele
Nyerjen dísz Eresei Klárája kebele!*

Amint mindezeket láthatni a réztáblán.

NIEDERLAND

Nieuport. Már bizonyos nálunk, hogy a niederlandi státusok a frigyes Belgium Constitutióját bevették, van is reménységünk, hogy attól el nem állanak A szövetség mind a két részről a követek előtt esküvéssel erősített meg, zálogokat is váltottak mind a két részről. A *La Tour*⁸ könnyű seregét már el is indították, nagy készülétek vagynak mindenfelé, ebből minden jókat várhatunk.

⁶ A Louvre palotával általellenbe van a párisi Telegráf. *Lásd Detsyt.*

⁷ Találós mese. Fejtse meg, aki Oedipus!

⁸ La Tour egy ausztriai nevezetes generális: de itt másra van a célzás

ANGLIA

London. Itt a Parlamentum még most is áll, a Felső Ház deputatiót rendelt az Alsó Parlamentumhoz, ahonnan várják vissza őket Januarius 26-dikára a kívánt válasszal és az onnan viszontag küldendő biztosokkal. Ez jó lépés: örülhet ennek egész Anglia.

Egy ánglus hajóskapitány, aki sok szép utazásairól már igen nevezetessé tette magát, kiindulván a Cook kapitánytól feltalált *Terra Concordiaeből*,⁹ egynehány napi utazás után vígan szállott ki a *Caput bonae Speinél*, s ott megtévén a szükséges készületeket, mindeneit reparáltatta, s a *Terra del Fuego*ba várván az időre, körüljárta, az *Amazonum Régiót*, mely az ártatlan gyönyörűségnek hazája, s kellemetes szelídség lakja örökös tavasszát. Itt talált egy olyan kincstre, melly hosszas hajókázásával járó únalmait bőv örömmel és méltó jutalommal biztatta. Feltette ezt hajójába, megindult, s boldog meglegedés mozgatta fáradt kormányját. Három állapotása volt, mindenikben újj-újj nemét érezte szerencséjének: első volt *Porto Santo*, második *Porto Bello*, harmadik *Porto Ricco*, kedves három kikötőhelyek Amerika napkeleti oldalain. Innen ment ama nevezetes promontoriumhoz, melynek neve is szent borzadással hatotta meg lelkét: neve *Capo Gratias a Dios*. Feljebb hajózáván északra, eljutott *Virginiába*, hol sok kincsekkel rakodva hazafelé megindult, örömkialtások között, nyájas szellők lengedezteték kifeszült vitorláit, s a lesimult habok tér útát engedtek szeretett hajójának. A Vénus fia volt rámeteszve, hatalmát esmerete Oceán. Így elére a *Fortunata Insulák* közül egybe, ott mulat most ez a nagy Hajós, várják 26^d Január, akkor köti ki hajóját az úgy nevezett *the Paplan* szélére.¹⁰

SPANYOLORSZÁG

Ami az újságokban íratik, hogy *Della Union* elesett volna, az nem igaz: sőt inkább a rendet szépen viszi, s most *malagai* borral is szolgált volna, de hallotta, hogy a tokaji is igen jó.

OLASZORSZÁG

Neápolisból írják, hogy ott vagyon egy csuda tévő szent ereklye, - mely a szívfájást hathatós erejével elveszi, a hipokondriát, melánkóliát elűzi, víg elmét ad, poétai ereje is mód nélkül nagy van, a szegényt gazdaggá, hatalmassá teszi, sok ha iszik belőle, szarva nő,¹¹ cornua sumit, barátság csinálásra is igen alkalmas, s a többi. Minden főbb vacsorákon, bálákba, solennitásokba, és kivált

- lakodalmakba el szokták vinni, szolgálnak belőle - mint más szentségekből
- pénzért. Ára 2 arany. A neve - - Lacryma Christi.¹²

⁹ Az itt megnevezetett helyek, az Ázsiából, Afrika alatt, Amerika napkeleti részén egész Angliáig renddel vagynak helyhezvetve, amint ezeket a mappákba meg lehet látni.

¹⁰ *The Paplan* ánglus kikötőhely, amint a neve is mutatja

¹¹ Tunc pauper cornua sumit. *Horác*

¹² Lacryma Christi, egy az Európának legnevezetesebb s a nagy asztaloknak legdrágább borai közül. Terem Neapolisba. *Lásd a butelliákat*

MAGYARORSZÁG

*Debrecen. Jan. 14-dikén.*¹³ Itt nálunk a tojás oly mód nélkül drága, hogy amit még atyáink sem értek, párja 4-5 krajcár, a lakodalmak sokba kerülnek, mert a laska, derelye csupa ráritás¹⁴ nálunk, a szegénység vagy ezek nélkül ejti meg a lakzit, vagy csekély - - - - - a rostába maradt. - - - - -

pedig sok a lakodalom. Az ifjúságnak csak van kurázsia: de a kakasnak tám a confortatio se használna, - - - - A hús ólesó, de a kenyér igen drága. - A tél minálunk igen keményen viseli magát, majd két hónapja, hogy a hó szüntelen esik, csupa téli kánikulánk van:¹⁵ olly rekkenő a hideg, hogy a magános emberek féltik magokat a hidegtől, s hogy meg ne vegye őket, egy barátságos alku s egy *Isten ügysegéljen* után egymás mellé búnak s úgy vexelezik a meleget.

EROSZ BIRODALOM¹⁶

Az Erósz cárné parancsolatjára *Herceg Amorow*¹⁷ négy linea hajót és 6 fregattákat küld ki a Golfo di Favorita tengeröbölbe, mellyekben a legdrágább portékákat rakatta. Az egyik tele van a legfájinabb gyönyörűségekkel, mellyekre nem mindenütt lehet szert tenni; a másikba mind szerelmes csókok és ölelések vagynak lerakva, számtalan Verschlágokba; a harmadik mind kellemetesség spiritusszaival telt hordókkal van megterhelve; negyedikben van külömb-külombféle drága portéka, ambrózia, nepenthe, méz, panacea, moly, mirtus-productumok s egyéb afélék, ötödiken van a legjobb cyprusi puska, melly egy szikrától is fellobban, s lángja örökké tart, s a többi. Ezt hová küldi, titokba vagyon, de könnyű eltalálni. A köteleken az apró szerelmek játszanak, s zászlóin *B. E.* és *E. K.* vagyon egy öszvefogott kézzel, és ezen fejlírással: - - *Az igazi szeretet jutalma magától!* mely írást két kiterjesztett szárnyú galambok tartanak. De erről másszor bővebben - -

LENGYELORSZÁG

A lengyel contrallor rövid időn meg fog érkezni, egész muzsikával énekelvén nemzeti nótát: már meg is vagynak a rendelések tétetve a legjobbféle magyarországi borokról, amellyeket leginkább kedveli az említett lengyel contrallor. »*Lengyel! Nótákat is vonj: Mert van úrfi, kisasszony!*«¹⁸

¹³ Magyar újságok

¹⁴ Még sincs a bibliotékába. Szép volna egy naturális collectiót csinálni. Lennék én procurátora.

¹⁵ Noctis Meridies. Catachresis! *Lásd Freyert.*

¹⁶ Orosz birodalom. ”Ἔρως - szerelem. *Lásd Anakreon* Erósi Statisticáját.

¹⁷ Herceg Amorow, mint Szuvarow.

¹⁸ Éppen mikor ezeket írtuk, akkor érkezett a Felsőges Udvari Cancelliáról egy sárga sinóros kurir gyalog jelentvén, hogy az említett lengyel contrallor minden muzsikai chorusával együtt érkezett. És így futurum in perfecto debet poni, iuxta syntaxin Hebraicam. *Lásd Schroedert!*

ELEGYES JEGYZÉSEK

A békesség a Tóció és Alsóberettyói Hatalmasságok között megvan. Választatott reá a két féltől egy a neutrálista potentatorok közzül L* B*¹⁹ úr, ez a két rész között örökös szövetséget csinált és szabad commerciumot: végre mindeniket megeskettette, kik is kezet fogván egymással, elfogadták a legszentebb hitet. S az utánna való napokat öröm között ülték meg.

Gróf Vartensleben ő nagysága főquártélyjánál, s a *császári Naturae Curiosorum* Kabinétjánál igen nevezetes dolgok fognak történni januarius 27-dikén. A fárságnak igen jeles actáit fogjuk szemlélni, amint a külső Vachterek observatoriumából tudjuk. Jelen fognak lenni e pompás és ritka gyűlésen mindazok, valakiket ez közelebből illet, mindaddig, míg a főbb actorok a prosceniumba vonván magokat, a Hymeneus kárpítja lefolyik.

Egy emlékezetre méltó történetet ír egy barátunk, hogy tudniillik bizonyos hazánkbeli tudós januarius 27-dikén a gyermekeknek diót fog hinteni. Mely végre minden gyermekek innepi ódákat tartoznak énekelni önégie. A Magyar Psyche is sok jó szerencsét kíván e tölle tisztelt nagy embernek. Örökös háladatossággal is viseltetik azok eránt, akikben jó szív s valódi érdem lakik: mások ha azt tőle meg nem nyerik, attól van, hogy nem látja benne azokat.

UTÓPIA²⁰

Narrnspielen. Kos havának 15-én. A Joh. Bapt. Rousseautól²¹ említett Morosofica Facultás most legközelebben adott ki egy matériát 0000 babarus jutalomra. A matéria ez: *Vajon az asszonyok emberek-e, vagy nem?* Némellyek már, amint halljuk, kezdik is mutogatni. Hanem minthogy semmi controversiának elhatározásába az interresatus félnek szava nem lehet: tehát minthogy itt emberekről van a szó, ebbe a dologba bele nem szólhat - ember, nem is szóllott még eddig az ideig. Egy csakugyan Utópiában lakó *Halbernarri* író igyekezik ezt mostanába megmutatni. Óhajtjuk ennek a disinterressatus írónak munkáját. Külömben is nem tudjuk, melyik csinál alábbvalót, az-é, aki tagadja, vagy aki árkusokba mutogatja ezt, hogy: *Kétszer kettő négy*. - Erről többet várunk Utópiából: minthogy itt ebbe a mi világunkba, hol csak a valóságok fordulnak elő, ilyenekhez - hála legyen a jó és szép gondolkozásnak - szerencsénk nem igen van. -

¹⁹ L. B. Ez most nem azt teszi, hogy Lector Benevole, vagy Loco Bigilli: hanem teszi azt, amit kívánok, hogy valaki kitaláljon. Én adtam lumentet. - Az eskető volt Tiszteletes Lévai Bálint uram; most már találja ki valaki!

²⁰ Ezt az utópiai újságot egy jó barátunk közölte velünk. Benne, amint látszik, van célozás azon nevezetes civódásra, melly itt ezelőtt egynehány esztendőkkal hazánkban is felfordult: *Vajon az asszonyok (azaz az embereknek fele része), emberek-é, vagy nem?* Most legközelebb fog kijönni Bécsben Trattner betűivel ilyen materiájú könyv, mintegy nyolc vagy kilenc árkusban is 8vo. Németországba is jött ki legközelebb egy ilyen könyv, pro et contra, már negyedszer is kellett kiadni. Olly kapós az ilyen dibdáság! Külömben ezen helységekről lásd az Utópia mappáját. *Norimbergii Fol.*

²¹ J. B. Rousseau, francia poéta írt egy Morosophie nevű poemát. Más ettől J. J. Rousseau genevai civis.

TUDOMÁNYBELI HÍRADÁSOK

Jelentetik az érdekes publicumnak, hogy rövid időn igen jeles magyar munka fog kijőni a sajtó alól, melyből nagyon sokat reménylhet a nemzet. Ezt *előfizetésre* nem nyomtatják, mert a' nem igen szokott az auctornak becsületére szolgálni.

A többi a censor magának tartotta.

Várhatni ezen nevezetes tudósra több ilyen jeles szüleményjeit is: mert már különben is megtette rá a szükséges készüléket. - Az Isten éltesse e tisztelt hazánkfiát!!!

T. T. mezőtúri prédikátor *Ercsei Dániel* úr, kiről a magyar újságokban néhányszor volt emlékeztet, a maga sacra philológiában esméretes tálentominak most egy új példáját adta, tudniillik *Ésaiás* mellé egy igen szép és ritka példájú munkát helyheztesett. Sokat köszönhet itten megbóldogult T. T. Prof. *Varjas* úrnak. A nevezett prédikátor úrnak vagyon igen jeles *Poetai munkája* is: ezt az utolsót a *Psyche írója* is jól ismeri...

T. T. Pater Révai Miklós győri professor úr némelly költeményes maradványokat, ritka régiségeket és fragmenteket szép számmal adott ki eddig az ideig, jelentvén egyszersmind azt a hazafiúi kívánságát, mely szerént óhajtja, hogy valamely tudós magyar az ilyeneket közönségessé tévén, mentse meg az elveszéstől. Én is azért kívántam kedves nemzetemmel közleni egy olyan *originalis darabot*, amely nem tökéletes ugyan, de van benne legalább olyan, amivel megérdemelhetette ezt a helyet, amely - - - - -²² Ez a darab tökéletességre nem mehetett az *Auctornak*²³ reménytelen halála miatt, ő *Bacchussal* együtt megholt és eltemettetett, s végre nem vihette, amihez fogott. Sajnálhatni, hogy így esett: de feltámadását nem várhatni, - mert már meg is büszhődt, és valósággal nem alszik, hanem megholt.

De bizonyos reménység biztat bennünket, hogy nemcsak az autographumot rendbe szedni, hanem a literaturának nagyobb díszére folytatását is fogja közleni mindnyájunkkal, kik azt vóltaképpen óhajtjuk, a meghólnak érdekes *successora*... kit is ennek teljesítésére igen kérünk, a szép tudományok nevébe kényszerítvén. A jelentett darabot megküldöttük érdekes olvasóinknak a Bibliothecában.

UTOLSÓ JEGYZÉSEK

Nyomatott kópertával még mostan nem szolgálhattunk érdekes olvasóinknak, jóllehet eléggé igyekeztünk benne, de nem lehetett, minthogy a typographiába két sor kópertára való betű nem találtatott. A közönséges typographiába kényszerítettünk tehát próbálni, de ott olyan feleletet kaptunk, hogy a Communitástól instálljuk a szabadságot.²⁴ Farsang végén tehát instantiát fogunk beadni, hogy január 27-dikére szabad legyen kópertát nyomtatnunk. - Jegyzéseinket lásd a Bibliotékában.

²² Lásd alább a Bibliotékában. Vígjáték.

²³ Én

²⁴ Lásd *Maittaire: Annales Typographiae*.

Psyche ugyan eljár az újsággal s *pillangó szárnyakon* télvíz idején is elviszi a *farsangi* újságokat: de olvasóinktól amellet megkívánja a jutalmat,²⁵ és aki ezt tőle megvonja, magának tulajdonítsa, ha a férjének, *Cupidónak*, pisztolya rásül. A szép feleség panassza hatalmas rúgó!...

KINIZSI PÁL HAMVAI

Vázsony kőhalmai alól feltántorodott bús szellő! mit sugdosol? mire kiszteted Múzsámat? Ő feszegetse fel azt a márványt, amelly alatt a haza volt bajnokának elsenyvedt pora nyúgoszik? - Látd, az én fejemet borostyán nem övedzi: gond, bú lepi szívemet, s annak nyögése hasonlatos a tenger zúgásához. Talán a Mátyás dicső árnyéka körül lebegtél? talán az ő sohajtása valál, s azért bocsátott, hogy sírjából Kinizsit felsekerkentsed? talán érez ő, s félti hazámat?

Ő kisztet, ó, Múzsám, tégedet! indulj tehát, szedd fel Kinizsi hamvait, s hintsd a magyarok kebelébe; feléled majd hajdani tűzők.

Mindenek mély álomba szunnyadtanak. Én ledültem a pázsitra, szabadon bocsátván gondolatimat a halavány hold világánál; míg egyszer a friss szellő lengedezése, a mély csendesség s a nagy éjszaka lágy szenderedésbe merít vala. Egy halkal való zúgástól, melly is éppen ihlés volt, felébredvén gyenge Múzsám, azonnal dalra fakad. Minthogy Révai, Rájnis, Szabó s az egész koszorús kar elhallgatott, azt véli, netalám kihallik az ő rebegése. De légy, kérlek, az ő segédje, Kalliopé!

Nem olly büszkének pora senyved itt, aki már régen elhúnyt őseinek karjai által nyert címereire dülvén henyélkedik; hanem a Kinizs fiáé, kit hajdan egy rengő kalibának zúgása között lisztpor fedett. Tapsolj ezen, mező: dicsekedhetel. Akit a természet korcsosság nélkül szült remeknek; akit izmos test, győző karok, deli termet, érc mell, nagy homlok, tüzes szemek, komoly tekintet, bajnoki forró tűz és az erkölcs ritka szerelme különválasztottak a gyáva nép csoportjától. Hirdessen többet a rege őfelőle. Gyakorta eszet és hadi virtust rejteget a kunyhó ömagában. Szólj nagy szívének s erős karjának szemmel látott tanúja, szólj magyarom: vert-é hazájához hívebb szív egy magyarban? - Hallja hazájának nyögését? kész annak sebére tulajdon vérét csepegtetni, kész annak oltárán saját életét feláldozni, csak az éljen. Nem rettentí a veszély, ő szórja azt maga körül a halállal. Tudják a német, cseh, lengyel halmi, ki légyen ő. Saját vére nevelte bajnoki díszének azt a zöld ágát, melyet előbb Márs övedzett e fiának homlokára.

Vaj micsoda borzasztó felleget látok ismét hazámra nyomúlni! Hát sohasem lesz már nyugalma napkeletről? Ah, hogy a Nap homályosítsa meg örökre a vérengző Holdat! - - Jaj, dül már a Hold hazám hét hegyein, és a veszélyt tűzzel okádja reá. Futnak az ő bérceiről a Múzsák, és a gyenge Napeáknak bús kara, a Flóra leányi keservesen zokognak; *jaj* hangzatokat ad vissza sikoltó ekhója; a Keserűség szélnek eresztvén hajait, tévelyeg a pusztán hagyott kalibák töredékein. Az ozmán dühös keze által gyászba borúlt Erdély egy meredek szirton elalélva így siránkozik: „Ó, rokonim! hát el hagytok-é senyvedni a magam vérebe? hát nincs-é, aki a tört vérző mellemből kiragadjá?” Még panaszt el nem végzé, már Kinizsi készen áll Bátorival, hogy szívének nyögésit megszüntesse, s szemeinek bús harmatját

²⁵ A jutalom a legnagyobb jutalom lesz, jó emlékezet s szívesség, nemcsak erre a félesztendőre, hanem egész életünk fél esztendeire is kell tenni. A Kaiserliche Königliche Hof Lieb Amts Zeitungs-expedition. Pro Magyar Psyche.

jobbkezevel szárogassa. Elérkeztek, láttak, de kétes a Márs kockája! Miként sír-rí Kaukázus bércein a kölke vesztett orosz lány, oly szíviszonyító *Halla* kiáltással, oly magát-elszánva rohan ki Mahomet a viadalra. Mit csinálsz itt, magyar? íme kardján van írva haláloed! „Bajra, vitéz fiam! hazánkért meghalni dicsőség, él még a magyarok Istene” - így szóllott Bátor, s azonnal szíveknél olajt kapott szikrája fellobban. Ki-ki kész most régi adósságát lefizetni a hazának.

Spárta! szállj ki hideg sírodból, s leld fel itt vitézidet!

Összvecsap a két tábor, azt gondolnád zajjáról, hogy ítélet van. Húll a török, jaj de a magyart sem kíméli a rettenetes fegyver. Mit látok? - talán csalatkozom - Bátor vérebe keverve festi vérével a Kenyérmezejét, fegyvere elhull, tábora bomlik. Megvan hát! - Ah, kétes hadi kocka! - Zsákmány leszel, rokonom, s örökre el fog veszni szépséged? Nem! Jó már Kinizsi, s a hal-dokló bajnok, mintegy hajdani sírjából, feléled e szóra: „Hol vagy? jer, Bátor!” Drága vitézeinknek már halálba merült szemeik ismét fénybe emelkednek, s mind új életre hozattatnak.

Mint mikor a felhőknek öléből záporoként hullanak a menkövek, rémülést szórván és halált, s mikor a zordon észak pusztító szele megindulván a hegyek oldalán álló tölgyfákra szakad, dönt, tör, s a fák iszonyú ropogással a földre kerülnek: így szórja csapásait Kinizsi, vitézeink valóságos képe. Vértapátok nyílnak, a szörnyű törökök szanaszét fetrengenek: kihergett lelkeik szinte megtolultak a paradicsom kapuin; akiket Kinizsi fegyverrel le nem vág, rab-szíjjain függenek.

Már a bús hölgy arcáról hull a szomorú ősznek sárgája, s a tavaszi rózsák nyílnak ki azokon; már a síralom helyeit gyenge mosolygások lakják, s a hét hegyekre visszatérnek az elrettent Múza-szüzek. A koszorús bajnok pedig örömtort tart a holttesthalmokon, s víg táncra hevíti a bor elfáradt inait.

A háládatos haza is tapsolt véle örömeiben, s ellenséget-tört kardját örökre felvéste, felvéste a Holdnak általa lett homályba borulását s fényes csillagjának az éjjeli setétségből ismét egére lett derülését. Bajnokjának homlokát borostyánnal koszorúzta.

Ó, szerencsés Temes! hogy kies kebeledbe fogadhatod. Ha ő a vezéred, bilincsben lesz a Hold fél szarva. Szánthatsz az ő szárnya alatt, s bátorságban boronálhatsz, s biztos földednek szabadon ajánlhatod magvadat. Nem száll kardra az ozmán, elrettenti ő nevének hatalmával.

De jaj, te nyögdecse! Mi véletlen homályba borultál? mit rémülsz, Temes? hová tűnt az édes öröm repesése vidúlt orcádról? mi facsarja szemedből könnyeidet? Mit? akinek kezébe volt, azt keverte porba a halál? Kegyetlen Halál! mi dolog vitt annyira, hogy szíven illy sebet tegyél, s egy illy bajnokot, egy illy oszlopot eldöntsél? Tudom már, azt irigylet, hogy ő erősebb tenálnál. De lásd, mégis sokan megtisztelték. Édes hazám is Vázsonynak gyászdombján záporral önti keserveit; a vallás is sír, s bágyadt fejét lecsüggeszti, még maga Márs is búson hint sírjára zöld ágakat. Mélyen hallgatva nyögdecse a Hűség és a tiszta Igazság, fájlalván gondos neveléseknek e ritka remekjét. És hogy éljen ő, ha szinte sárházát porrá senyveszted is; felvésték nevét a szirtre. Ezt a te férget nem rághatja le.

Elvégezé Múzsám a maga dalját, s már indult, hogy vederbe szedje hamvait; de a sírt felfeszegetve találta. Késő! már valami kaján kéz elcsípte drága porait. Szűnj meg, ó, csecsemő Múzsám, panaszra fakadni, nem férkezett ide dúló kéz, ezt súgta fülembe a vígan lebegő szellőcske, a te vitézednek szép örökségébe méltán szállott ősi onokája, ez hintette az ő porát a Veszprém hű kebelébe. Hallá ez, mint nyöge árva módra kedves hazája, látá, mint ássa a Dühösség királyának trónusát, fülebe hatottak a Stájer szüzeinek zokogásai: én ajakin ültem, mikor meggyét ekképen biztatta: „Hív nép! aki hazádról bátran tudod üzni a veszélyt, s aki fejedelmidnek hűséggel szoktál adózni! most a haza hív és sok bajjal megterhelt királyod; rajta hát, vitéz! Kinizsinek szent pora, ez a drága erekle, soha ne hagyja mellyedben a tüzedet

elaludni.” És már ötszázat láték nyeregbe ülni, s ugyanannyit bajonettel indulni; mindnyáját nemes tűz gerjedeztetvén. A szeretett Amadé repdesett e szép ezred előtt.

Ezt hallván így fejezte örömét, remegvén könnycseppjei mind a két szemébe: Veszprémnek most nyíló szűzei! szedjetez rózsákat, ó, talán a nyár sárga kalássza meghozza hű védőit drága virágaitoknak: s ha majd azok elgyengülve anyjoknak kebelébe dülnek, szépen fog az ő homlokaikon a bajnoki ággal állani a ti koszorútok; elenyésznek a hadnak eltűrt tenger bajai, s megédesednek.

A LILLA ELSŐ DALA, PRÓZÁBAN

Maga a természet, melyet úgy tudsz festeni, gyászolt körülötted, és szánt tégedet. A fülemilék Atád erdejében megtanúlták szomorú nótádat és a vadgalambok nyögésidet. Elrejtve vóltál kastélyodba, és a nap sajnálta, hogy nem lát, a hold fájlalta, hogy búban, sírva szemlél. Kerted virági hervadoztak, mint az orcáidé. Etelkád sohajtott sohajtásidon. És maga a sír sokallotta az áldozatot. A halál megbánta vakmerőségét s gyakor hívásodra félt megjelenni. A Gratiák reszkető kézzel törölgették könnyeidet, Hébe a te rózsádat reszketve védelmezte, Ámor a térdén könyökölt s könyökére eresztette fejét, Hymen lefordította füstölgő fáklyáját. A bánatok asztalodról a sír fenekéig sereglettek, az Echo panaszkodott, te sohajtoztál és egyébként minden hallgatott.

Én pedig Lillát, ama szép kegyetlent sirattam, elhagyattatva tőle és mindenektől, a vadon erdőben, hol senki sem látott, senki sem hallott, panaszkodtam öfelőle; esmért már az Echo, s emlékezvén szerencsétlen szerelméről, még keservesebben felele keservimre, s tán könnyeket is hullatott érettem, mert a fák boltozatiról cseppek hullottak égre emelt kezeimre. Nem is hallotta tőlem a Lilla nevét semmi érzékeny, csak a hegyek, a bükkök, a völgyek, a folyások. A Reménység szaladt előlem, sebesebben, mint a hirtelen támadt szél. Az élet lebegett ajakomon, mint a repülni készülő madár. Nyájasságom, eleven elmém setét ködbe borúlt, elvadult. Lillát kerestem mindenütt, de őtet nem találtam s előttem az emberek kövekké, a világ pusztasággá változott. A Vértes és Bakony szirtjai bétöltek kétes tűnődésemmel, s mikor sorsom elvált, egyet jaidúlt a Balaton. Örök számkivetésre kárhoztattam magamat, és cél, és reménység és minden nélkül elbúttam a rengeteg Somogyba. Itt semmi se, még a Múzsák se találtak fel, csak magok a bánatok. Lillát szívembe hordoztam, s kértem az Időt, hogy törölje ki belőle: de ő futott, s reám nem hallgatott. Keresztüljött vélem ez a halálos nyíl, és Horvátországból Erdély széléig kergetett. Már most a Tisza is esméri könnyeimet, s az alföldi búzás tenger is, hol semmi Echo nem lakik, hallotta nyögésimet. Láthattam volna azolta Lillát: de kinek van az a vad gyönyörködése, hogy kedvesét halva látni szeresse. Ő nékem élve megholt: s ez az, hogy én halva élek. Múzsák! kössetek cupressust az én lankadó fejemre; Hymen! felejts el engemet; és te zavarhatatlan Álom, mellynek nyoszolyáját koporsónak nevezik, oldozd meg kötésimet, hogy testem érezni megszűnjék, lelkem pedig egy nagy, egy hideg, egy végső sohajtássá válva, szállongjon el a Lilla kebelén. Te pedig, ha szinte örömmre fordult is siralmad, ne vedd nehezen, ha talám Eratóm jajjai édes örömidnek nyúgodalmát megháborítják.

TÖREDÉK

Ti ez erdei kősziklák Echoi, érzékenyek az én Énekim siralmára, adjátok vissza az én szomorú szózatimat, e fákról és e partokról.

Vesper elzárta az Egeket a Napnak utolsó tüzeitől. Leült egy folyóvíz partjára Eglé, egyedül és siráncosva, szomorúan, függesztvén szemeit a futó habokra, várta a Daphnis hajójának visszatérését. Mi késlelteti az én szeretőmet? Daphnis! így kiáltott ő. És az érzékeny fülemile elhallgatott, figyelmeztvén az ő szerelmének szavaira. Kegyetlen!... de egyszerre e kietlen csendességbe semmit sem érthetek... Hah!... ah, ő az. Ő jön... Istenek! Csalfa reménység! és miért ingerlitek, hazug habok, az én aggodásimat? Hát nem nagy fájdalom-é a távollétel? De ha más valakit... Oh, jaj!... távozzatok fekete gyanúk! Ő engemet szeret...

SZÍN MŰVEK

A MÉLA TEMPEFŐI AZAZ: AZ IS BOLOND, AKI POÉTÁVÁ LESZ MAGYARORSZÁGBAN

Nemzeti nemes játék 5 felvonásban

JÁDZÓ SZEMÉLYEK

GRÓF FEGYVERNEKI
ROZÁLIA, *gróf Fegyvernekinek nagyobbik [leánya]*
ÉVA, *kisebbik leánya*
LORD ANGLUS, *fő ember*
MARQUIS DE GRAND GENIE FRANCIA, *fő ember*
SERTEPERTI, *gavallér*
KOPPÓHÁZY, *gavallér*
TÖKKOLOPI, *gavallér*
PÁTER KÖTELES, *franciscanus barát*
IROVÁNYI, *a gróf szekretáriussa*
TEMPEFŐI, *a szerencsétlen poéta*
MÚZSAI, *Tempefői barátja*
BETRIEGER, *tipográfus*
SZUSZMIR, *egy bohó kalefaktora a grófnak*
POSTALEGÉNY
INASOK *a gróf szolgálatjában*
VÁROS HAJDÚI

A játék tartatik gróf Fegyverneki s Tempefői házában, melyek általellenbe vannak.

ELSŐ FELVONÁS

A játékszín ábrázolja a gróf palotáját, nevezetesen pedig a Rozália kisasszony szobáját, amelly a kertre, és a grófét, amelly az utcára néz.

ELSŐ JELENÉS

A kisasszony a maga szobájába, a kert felől való ablaknál egy kis asztalocska mellett olvas és ír.

ROZÁLIA. Ez a Horváth úr múzsája olly hatalmas, s képzésemet képzése után ragadja: lehetetlen, hogy a világról el ne felejtkezsem, mikor az ő verseire függesztem elmélkedésemet. *Olvas.* Ó, ha én olly boldog órát nyerhetnék életemből, amellybe kimutathatnám, melly érzékeny az én szívem az ő tisztelésére! *Olvas.* Megújul bennem a lélek, mikor az ő fennjáró elméjét a sok ezer világokon keresztül követhetem. Hazám nagyjai! Mikor tanuljátok a virtust s az ész érdeme szerént becsülni? *Leteszi a könyvet.* Én áldom az Egeket, hogy illy ártatlan

mulatságot adtak gyarló életemnek, mely édessé teszi unalmas óráimat. Balgatag világ-fiai! ti olyan gyönyörűségeken kaptok, melyek mikor elrepülnek, komor unalmat hagynak magok után. Az én szívem olly édességgel él, mellynek kostolására megújul, s csak azért hagyja azt félbe, hogy hasznát vegye. *Klavírhához megy, s annak pengetése mellett ezt a nótát énekli:*

Aki nem vólt soha poéta,
Méltán megúnhatja éltét a'.
Aki Márót, Násót nem látta,
Legyen franciskánus barát a'.
Itt az élet
Iriggyé lett,
Aki bánja,
A múzsáknak,
Poétáknak
Vagyok én tanítványa.

Ez a dalocska megérdemlette az én tetszésemet, mert aki ezt írta, az én képzelődéseimet rakta ki szavaiban. *Papírost, pennát szed elő.* Nem állhatom meg, hogy az ő hirtelen lobbant tűzét ne bámuljam: nem állhatom még sokkal inkább meg, hogy az ő versével a magamét ne egyeztessem. *Leül, ír.*

MÁSODIK JELENÉS

Tempefői egy kis konya s fakó kalapban, rongyos kaputrokban, fejér leibliban, fótos nadrágban, a csizmájából kinyúlik a szalma; a hóna alja alatt egy pugillaris, a kaputzsebben könyvek. És Rozália.

TEMPEFŐI. Víg órákat kívánok a Kisasszonynak, mivel tölti idejét?

ROZÁLIA. Legkedvesebb nékem, édes Poétám, a te jelenléted. Ül le ide. Hát micsoda nevezetes hírekkel bővülkedik mostanába az a más világ? Én azokat csak távolról szeretem hallani.

TEMPEFŐI. Semmi sincs új a nap alatt, kedves Kisasszonyom. Ez a világ játszadozik a maga fiaival, s azok is a világgal. Az órák folyton-folyanak: s kevesen tudnak jól élni vele; pedig minden ember legokosabbnak láttatik a maga szemei előtt.

ROZÁLIA. Magadat is belé foglalod abba, édes Poétám, ugy-é?

TEMPEFŐI. Külömben sem, és én abba tartom magamat legokosabbnak, hogy azokat nevetem.

ROZÁLIA. A' bizony szép! De csakugyan beszélj valami újságot. Nem kívántatik arra semmi különösség. Beszéld el, mit láttál széjjel jártodba, mind újság lesz az énelöttem, ha te beszéled.

TEMPEFŐI. Egy dolgot beszéllett most énnekem Betrieger, az idevaló tipografus: ez ugyan mindennapi Magyarországon, s annál fogva nincs benne semmi csuda: de minthogy a Kisasszony úgy kényszerít, nem sajnálom elbeszélni. - Esméri a kisasszony azt a' Betriegert, a tipográfust?

ROZÁLIA. Ó, jól esmérem. Aki Lipsiába vólt tipográfus, s onnan szerfelett való kincssel jött ide Pestre műhelyével?

TEMPEFŐI. Az, éppen az. Ő hallván, hogy Magyarországra, abba a nagy tartományba, alig van öt-hat tipográfus, így okoskodott: Én, azt mondja, Németországra, hol annyi a tipográfus, mint a kurta kutya, ennyi ezer tallért gyűjtöttem szegény ember létemre: mennyi pénzt fog hát énnekem keresni az én műhelyem Magyarországra, ahol több a gróf, mint a tipográfus.

ROZÁLIA. Nagyon féltem Betriegert, hogy a markába szakad ez az okoskodás.

TEMPEFŐI. Mindjárt meghallja a Kisasszony. Kijöven Betrieger, mindjárt kihirdetteti mind a két hazába, hogy ő kijött egy könyvnyomtató műhellyel, amelybe mind ama híres Mansfeld tulajdon kezeivel metszett új betűk volnának. Annak felette, hogy ő kész kinyomtatni akármely munkát, ha a hazabéli tudósok méltóztatnának szolgálatjával élni.

ROZÁLIA. Áldott igyekezet, melyet a magánhaszon mozgat ugyan, de a közhaszonra.

TEMPEFŐI. Találkozott is elég tudós a két hazába, több mint jóltévő Maecenas, akiknek munkájokat az említett Betrieger becsülettel ki is nyomtatá egynéhány ezer exemplárokban.

ROZÁLIA. Oszolnak már a fellegek a magyarok egéről: megérjük tán még, kedves Poétám, nemzetünk kicsinosodását.

TEMPEFŐI. Nem reménylem. Ha így megyén ugyan a dolog, sohasem. Elég bizonyosság arra a Betrieger története. Ő ugyanis a teméntelen sok exemplárokat árúra bocsátván, alig talált öt-hat grófot, húsz-harminc nemest, akik vették volna a könyveket. A köznép pedig azt se kérte tőle, mit árul. Így veszett belé a könyvekbe szegény Betriegernek minden németországi keresete.

ROZÁLIA. Szerencsétlen!

TEMPEFŐI. De higgye el nagyságod, Bertók is dominiumot vesz akkor a csík árából, mikor a magyarországi tipográfus éhel hal meg a legjobb könyvek exemplárjai mellett.

ROZÁLIA. Te édesem, szeretsz tréfálódni a nyomos dolgokban is. Kedveltesd magad tovább is. - De hát a szegény tipográfus csakugyan kellnerré vagy trágerré lett? Sajnállanám.

TEMPEFŐI. Németesen feltalálta magát.

ROZÁLIA. Hogyhogy?

TEMPEFŐI. A mai magyar urakhoz s dámákhoz szabta magát. Egy új francia munkát, melyet a legjobb izlésű párisi belletrista írt, németre fordította.

ROZÁLIA. Ohajtom hallani, mi lehet az, amit a magyar urak s dámák előtt kedvesnek lenni oly bizodalmasan hitt!

TEMPEFŐI. Az újmódi francia komplementekről s köszöntésekről, az újmódi anglus csizmákról, kaputrokkokról, az újmódi olasz kalapokról, az újmódi frizírozásról, cipellőkről, karcsubbító vállakról, az orca festésére tartozó színekről, azoknak legszebb elegyítésekről, egy ehhez tartozó pikszist hogy adnak, egy pár kanadai kutya hány arany s a többi. A végén van egy traktament, hogy kelljen egy kavallérnak magát a dámák asszembléjekben kedveltetni s viszontag.

ROZÁLIA. No ezt bizony bölcsen gondolta, s nem is csalta meg, jól hiszem, vélekedése.

TEMPEFŐI. Úgy vagyon, húszezer exemplárokat nyomtattatott, mind egy lábíg elkeltek, pedig három rénes forint negyvenöt krajcárra tette fel az árrát. Ebből az egy könyvecskéből, mert csak annak lehet mondani, mind egy krajcárig kinyerte, amit a magyar poétákon vesztett vala.

ROZÁLIA. Csuda dolog: ha annak lehet mondani, ami rend szerént úgy esik. De hát a sok ezer magyar exemplárokkal mire ment?

TEMPEFŐI. Már akkor illy haszon nélkül való portékáival semmit sem gondolt: hanem mázsára vettette, s a görögöknek és más kereskedőknek és a könyvkötőknek eladta per ötven krajcár. Már a magyar könyvre, kivált ha verses, reá sem néz, amazt pedig újra sajtó alá készül tenni.

ROZÁLIA. Szerencsétlen magyar poézis, szerencsétlen magyar tudósok, akik azért irogattok verseket, hogy legyen minek elveszni. Én azért ez édes mesterséget meg nem vetem: most is, hogy a te hozzám jöttedből kettős örömet vettem, abba valék foglalatos. *Előveszi a papirost.* Nézd, édes Poétám, látod fellyül ezt a verset, ami így kezdődik: „Aki nem volt soha poéta”, azt egy kedves lélek irta, mellynek gondolati az enyimekkel egyeznek: szavaimat is kívántam vele egyeztetni, nézzed, itt kezdődik: „A tiszta nyájasság hol örül.” Ha terhedre nem leszek, hadd olvassam el előtted.

TEMPEFŐI. Azt kéred tőlem, Kisasszonyom, amit éppen kértem volna tőled. Nem tagadom meg tőled, amit magam ohajtottam.

ROZÁLIA.

1

A tiszta nyájasság hol örül
Jobban, mint a Parnassus körül.
Hol az ártatlan mulatságnak
Közepette a bűk nem rágnak.
Zöld ligetek,
Tibennetek
Öröm lenni.
A laurusok
És myrtusok
Árnyékába pihenni.

2

Itt a múzsák magok vezetnek
Nektárjaikból részeltetnek.
Apolló maga énekelget,
Az Echó rá visszafelelget.
Ott hallik a
Vig muzsika,
Ott zengedez,
Hol a szagos
Bokrok között
Aganippe csengedez.

3

A hegyek itt mindég zöldellők
Ujjitják kellemetes szellők.
A legszebb tavasz mindég lakja,
Mezeit virágokkal rakja. - -

Itt, kedves Poétám, enyelgő képzelődésemet a te jelenléted magához ragadta, s engedtem örömmel félreacsapásának: emiatt a nóta közepén végének kell vala szakadni a versnek, majd kipótolom szomorúbb óráimba.

TEMPEFŐI. De én egész alázatossággal kérem a Kisasszonyt, hadd gyönyörködjem azoknak beszélgetésekben.

ROZÁLIA. Az én csekély Múzsácskám kevélykedni fog a tiéddel való egyesülésben. Ne tagadd meg tőle ezt a szerencsét.

TEMPEFŐI. Amint sül:

Itt egymással
Vig hangzással
Táncolgatnak
Az örömök
Öszvekapcsolt
Karral vigan mulatnak.

4

Lármás városok, távozzatok,
Hol laknak a gondok s bánatok,
Nagy udvarok, csak maradjatok,
Én e kies helyen mulatok.
Boldog Máró!
Élted már, ó,
Csak te éled,
A Múzsáknak,
Poétáknak
Ölében szived éled.

ROZÁLIA. Köszönöm, kedves Poétám, hogy együtt hangoztatod verseidet a mieinkkel, és szép képzéseiddel ékesíted a mi gondolatainkat. - Itt mutogatja magát a pompás természet, kevélykedvén a mesterség cifráiban: ezt a kertet választotta magának a Gyönyörűség kies lakóhelyéül. Nézd, édesem, hogy hizelkedik benne az ártatlanság vidám képe, hogy szíjja magához az eleven elmét. Engedd meg, hadd dicsekedjen ez a te Rozáliád ártatlan mulatóhelye a te elméd cifráival.

TEMPEFŐI. Bátor az én elmém lankadtabb, mintsem ez édes tárgyakon repdeshetne, mégis megcselekszem, mert Rozália úgy akarja.

Áldott természetnek kies lakóhelye,
A nyájas örömök legelő mezeje.
Mellyet a mesterség keze úgy mívele,
Hogy ékességével vidúljon kebele.
Te tanítod színed majmoló festőket,
Szégyenited pompás himeiddel őket
Mikor szép virágid Zefír csókolgatja,
Édessen ébresztget mennyei illatja.
De bár tábláidat nőjjék fel a gyomok,
Elszáradván a szép rózsák s liliomok:
Mégis Rozália ha itt mulatozik,
Sivatagos pusztád Rózsássá változik.

ROZÁLIA.

Mégis Tempefői ha itt mulatozik,
Sivatagos pusztád Tempévé változik. -

A propos, úgy-é, kedves Poétám? Vedd el tőlem, hogy adósod ne maradjak.

TEMPEFŐI. Elveszem, kedves Kisasszonyom, és ezzel az ajándékkal térek vissza komor lakóhelyembe, édes meglelégedéssel. Éljen víg napokat, emlékezz meg Tempefői név alatt nyomorgó kedvesedről. *Elmegyen.*

ROZÁLIA. Minden örömet elviszel magaddal, édes Bánh - majd el is felejtkezem magamról, mikor rólad akarok emlékezni - édes Tempefőim! Éljen vígan az én emlékezetemmel. *Magába.* Ó, melly édes gyönyörűséggel tölt el ez a kevés időm: az öröm nektárja habzik szívembe. Meg kell annak édességével hinteni képzelődésim szárnyait. *Leül, olvas.* De ihol jön báró Serteperti: oszlojatok, édes gyönyörűségim.

HARMADIK JELENÉS

Báró Serteperti. Hosszú tetejű kalapba, térdig érő, bőv anglus kaputrokba, három nagy gallérba, szarvasbőr bugyogóba, letűrt szárú, nagy, bőv csizmába, felfrizírozva, egy Nationálspiel a kezébe, - és Rozália.

BÁRÓ SERTEPERTI *Egy nagy otromba komplementtel.* Lebilincselte a klávja nagyságos Kisasszonyának.

ROZÁLIA. Kész szolgálója a Báronak; nem érdemlette csekély személyem Nagyságod tiszteletéből származott szerencsétét.

BÁRÓ SERTEPERTI *Egy különös, de absurdus komplementtel.* - A! *Csaknem a földet üti az orrával.*

ROZÁLIA. Instálom alázatosan, hadd én szolgáljak felvételével, miért méltóztatta Nagyságod elejteni?

BÁRÓ SERTEPERTI *Mint az előbb.* A! arra éppen érdemetlen a Nagyságod személyjének imádója! A! én éppen semmit sem vesztettem el. De talán nem olvasta még Nagyságos Kisasszony azt a gyönyörű munkát, amelly most jött ki, franciából németre fordítva. Gyönyörű munka, megérdemli, hogy minden nemes szívű ember megtanulja eleitől fogva végig, én ugyan részemről nem adnám fele jószágomért, és ha annak írójával egyszer szembe lehetnék, meg nem állhatnám, hogy meg ne csókoljam.

ROZÁLIA. Magnific munka lehet az. -

BÁRÓ SERTEPERTI. A! Párja nincsen, kedves Kisasszonykám: ez az embert földi angyalá teszi. - Méltóztassa megtekinteni, melly finom Kupferstücek vagynak benne. Ez a többek között azt a komplementet festi, amellyel én Nagyságodnak kívántam az imént udvarolni. *Mutatja a képet.*

ROZÁLIA. Én másképpen gondolkoztam, megengedjen a Báró, ha vélekedésemet szabadon kifejezem, én ezt a festést úgy gondoltam, hogy ez egy szánakozásra méltó embert mutat, akit a köztvény húzott össze, vagy legalább, ha ép ember, kaukler zsidónak mondtam volna.

BÁRÓ SERTEPERTI. A! éppen nem; úgy van, amint én mondtam. - Ezt a hasznos könyvecskét Betrieger tipográfus úr, derék, fein ember, maga költségén lefordította és kinyomtatta; én őtet ezért egy gazdag ebédre hívtam, minden cselédjeivel s inassaival együtt, a Sas vendégfogadóba, és ott gazdagon megvendégéltem őket. A házához egy fias tehenet hajtattam, a publikumhoz való szivességért.

ROZÁLIA. Bámúltatja velem az Úr nemesszivűségét. Kikérem - -

BÁRÓ SERTEPERTI. A! a könyvet? nagy szerencsém... de instálom alázatosan, bátorkodom kérdeni, mivel tölti a Kisasszonyka unalmas óráit?

ROZÁLIA. Látja a Báró ezt a kisded magyar könyvtárt? e' teszi énnékem gyönyörűségessé legkedvetlenebb óráimat is.

BÁRÓ SERTEPERTI *Nézegeti a könyveket, akadozva olvassa a könyvek nevét, Rozália félfelől mosolyog.* Porá-ából meg e élledette P. h. o. e. n. i. k. sz. *Helyre teszi.* E' szép lehet. *Mást vesz fel.* Hunnias, vagy Magyar Hunyadi, s a' mindegy, már a' dolog, Hunniás annyit tesz, mint magyar Hunyadi, igaz hitemre mondom, még azt mind ez ideig sem tudtam, nagy dolog ez.

ROZÁLIA. Instálom az Urat, ezt méltóztassa nézni, ez az, amely a világba naggyá tette Voltért.

BÁRÓ SERTEPERTI. Voltért, voltért? jaj szépséges Kisasszonyom, a voltért semmit sem ad a zsidó.

Rozália. Voltér írta, Pétzeli és Szilágyi magyarra fordították. Áldja őket a tudós haza.

BÁRÓ SERTEPERTI. A! Én hallottam, hogy az a Pétzeli sokat dolgozván semmit se csinált; nem is becsülte őtet a hazafiak java, holmi magoknál is okosabbaknak láttatni kívánó urak imádták: de ő ugyan bizony, az én ítéletem szerint, bár inkább aludt volna addig. - Szilágyi csak olyan, és őtet nem is tudom egyébért becsülni, hanem hogy egy vólt a legfeinabb trancsirozók közzül.

ROZÁLIA. Ó, kérem Nagyságodat, ne alázza olyanokkal azt a két nemes embert, akik a magyar hazának csillagi vóltanak, és akiket, ha most, némelly bölcsebb méltóságainkat kivén, nem tudtak is a magyar urak érdemek szerint becsülni, magasztalni fogja még az okosabb s háládatosabb maradék.

BÁRÓ SERTEPERTI. De mivel érdemlették volna ők ezt a tiszteletet?

ROZÁLIA. Pétzeli a magyar nyelv csinosodásának atyja vólt, szép könyveit lehet olvasni. Hazánknak némelly nagy oszlopai, akiknek túl látott elméjük a módinál, tulajdon leveleikkel tisztelték meg őtet. - Szilágyi pedig nemcsak trancsérozni tudott mindenek felett, hanem tűz esze lévén, mindennemű tudományokban otthon vólt: mellyet az embereket egy tekintetből ítélő József meg is esmért, meg is tisztelt, s róla még idegen országokon is megemlékezett. Ha nem terhelem Nagysádat, imhol olvasok az ő fordításából egy darabot.

BÁRÓ SERTEPERTI. Kedves nagyságos Kisasszonyka kedvéért meghallgatom: ámbár a fejem - - -

ROZÁLIA. Kérem alázatosan, méltóztassa meghallgatni:

A roppant cirkalmok kimért közepekben,
Útjok s messzeségek nincs nálunk rejtekben,
A nappal csillagát Isten meggyújtotta,
Lángozó tengelyén el is indította,
A szép világosság forr ebből szüntelen,
Minden test eleven, hogyha e' van jelen.

BÁRÓ SERTEPERTI *Előveszi a Nationálspieljét, azt, egyedül arra figyelmeztvén, fel s alá rángatja.*

ROZÁLIA.

Körülte lebegő világok rendeit
Kiosztja nappalit, éjlit s esztendeit.
Mindezek megtartják a nyomási törvényt,
Egymáshoz vonulván kerengik az örvényt.
Szép renddel, s egymásnak segéd s mérték lévén,
Kiki kölcsön adja fényét, kölcsön vevén.

BÁRÓ SERTEPERTI *A Nationálspielje megbontakozik.* Koc tausend! *Szedegeti rendbe.* Üh, üh, mord!

ROZÁLIA *Magában.* Én ezt a bárót úgy gondolom, hogy nagyon későn érkezett szegény feje az észosztásban. Vagy ha helyes eszerekre talált is az észmagazinba, azt más német méltóságoknak engedte által, ex politia. - *Felszóval:*

Szám s vég nélkül való világok: ő mutat
Végetlen üregbe mindezeknek utat.
Fenn, minden Egeken lakik Egek ura. -

Érezheti csak e kevésből is Nagyságod, melly ékesek és gyönyörűségesek légyenek ezek az én mulatságaim, nem csudálhatja, hogy az én szívemet a komor bánatok és unalmak el nem lankaszthatják.

BÁRÓ SERTEPERTI *Öszveszedi a Nationálspieljét s a zsebjébe dugja.* Hol kell már ezt nevetni, kedves Kisasszonykám?

ROZÁLIA. A vidámság, az öröm s a vigasság nem mindég a nevetésben áll: s a magát édesdeden mulató szív nem hahotával trombitálja ki kedves gyönyörűségeit.

BÁRÓ SERTEPERTI. Ó, az igaz. - De odakint jár a folyosón gróf Fegyverneki úr önagysága. Aligha ide nem jön.

ROZÁLIA. Az atyám?

NEGYESEDIK JELENÉS

Gróf Fegyverneki, derék magyaros ember, és a voltak

GRÓF FEGYVERNEKI *Beszóll az ajtón.* Hát a mademoiselle mibe töri most - - *Meglátja báró Sertepertit.* Megengedjen az Úr, bizony nem vettem észre. Jót kívánok életének!

BÁRÓ SERTEPERTI *Az előbbi komplementtel.* A! én a legnagyobb szerencsém közzé szám-lálom, ha legkissebb szolgálai közzül egy lehetek Nagyságodnak: most pedig kimagyarázha-tatlan örvendezéssel örvendek, és csaknem megreped a szívem örömömbbe, hogy Nagyságod méltóságos személyének tiszteletére s udvarlására lehetek. Nemkülönben - - -

GRÓF FEGYVERNEKI *Bémegy.* Hát mivel mulatják magokat?

ROZÁLIA. A báró úrnak igen szép verseket olvastam Voltér Henriássából.

GRÓF FEGYVERNEKI. Ó, fiam, te mindég olyan haszontalanságokba főzöd az eszed, olyannal töltöd az idődet, ami mondván egy fél pénzt sem ér. Az a méla Tempefői egészen mélává tesz már tégedet.

BÁRÓ SERTEPERTI. Az igaz, én magam sajnálom a kisasszonyt, az a méla Tempefői egészen mélává teszi már, hogy úgy szóljak. Mindég ezeket a potom könyveket búvja, pedig mindöszve sem adnék értek egy babot. A társaságokban ritkán jelenik meg: magát kevéssel

tudja kedveltetni, s azok is pedig mind olyanok, akiket a világ, okosoknak tartván, messze kerül, mint aminő a méla Tempefői.

ROZÁLIA. Most megdicsére a Báró Úr, és minthogy akaratja ellen cselekedte, én is köszönöm akaratom ellen.

GRÓF FEGYVERNEKI. Gyermekek, gyermekek! mikor lesz már eszed, hogy ezt a dibdábságot - *a könyvtárra mutat*, - melly rangodhoz s úri nemedhez nem illik, végképpen megutáljad.

BÁRÓ SERTEPERTI. Az igaz, azért kár volt nagyságodnak a gyermeki játékot elhagyni, hogy azután még nagyobb gyermekségek között pazérolja becses esztendeit. Nagy része az itt lakó s megforduló nagyságoknak igen alacson szókkal emlékeznek Nagyságodról, hogy ilyen illetlenségekkel mocskósítsa úri méltóságát. Hagyja Nagysád az ilyeneket a méla Tempefőinek, s az ő boldogtalan sorsosinak.

ROZÁLIA. Nagyságod, mikor a más szavait láttatik szólani, úgy tetszik, mintha a maga gondolatit fejezné ki azokkal. Nagyon megsérti ezzel az én személynemet, mellyet a Nagysádnak, és a világnak lantornán néző ítélete szerént csak azért is kellene tisztelni, hogy ez a négy betű van előtte: G. r. ó. f. - Higgye el Nagysád a tisztán látó világgal, hogy a méla Tempefői, amint őtet méltóztatik nevezni, sokkal józanabban gondolkodik a világiakról és az erkölcsiokről, mint a Nagysád német könyvének írója. Én - *a könyvtárba nyúl* - ezt mindjárt világos példával mutatom meg az ő tulajdon verseiből, amellyekbe - - -

GRÓF FEGYVERNEKI. Hagyd el fiam, te a báró úrról alacsonyúl láttatol vélekedni, aki egy a legpallérozottabb politikusok közzül, aki egy politus magyar méltóság. - Te a te könyveidből, mellyeket a paraszt világ firkált, s a többek között a méla Tempefői írásaiból, aki egy rusztikus és alávaló gusztusú emberecske, kineveted a csinos világot. Hagyd el azokat a semmire kellő holmikat, és intéztessed úgy életedet, hogy sem a világnak, sem fényes familiádnak ne légyen oka a tégedet szégyenlésre. - Ha úgy tetszik Nagysádnak, menjünk az én szobamba. - *Elmennek.*

ÖTÖDIK JELENÉS

Gróf Fegyverneki, báró Serteperti és Éva

GRÓF FEGYVERNEKI. Tessék bémenni. *Megnyitja az ajtót.*

BÁRÓ SERTEPERTI. *Az újmódi komplimenttel.* A! Legszorosabb láncával lebékózott sklávja Nagyságos Kisasszonyomnak.

ÉVA. *Egy ehhez a complimenthez illő kapriollal.* A Nagysád nemes érdemeinek martalékja. - *Hajtogatják magokat.*

GRÓF FEGYVERNEKI. Örülök az Úr jelenlétén. *Tisztességes magyar főhajtással.* Te fiam! tégy a báró úrnak egy széket ide az ablakhoz.

ÉVA. Méltóztassa magát megalázni Nagyságod!

BÁRÓ SERTEPERTI. Csókolom kedves Kisasszonykám kezeit!

GRÓF FEGYVERNEKI. Megengedjen az Úr, én pipázni akarok, s talán terhére is leszek vele.

BÁRÓ SERTEPERTI. A! Éppen nem! Sőt inkább, par compaignie, magam is instállok egy pipát.

GRÓF FEGYVERNEKI. Azt szeretem. Imhol Nagyságodnak ezt a kis pipát ajánlom. Egy deák hagyta nálam némely verseivel, minthogy még ilyen takaros figurájú debreceni pipát nem láttam, elkértem tőle, melyet ő által is adott egynéhány tisztelő versekkel, ezért én öneki egy fein tajtékpipát adtam, melyet hajdan egy aranyon vettem.

BÁRÓ SERTEPERTI. A! Nagyságos Uram, a verseiért méltóztatta adni? kár volt olyan semmire kellő ajándékért vesztegetni.

GRÓF FEGYVERNEKI. Ó, nem a verseiért, távol legyen, hanem ezért a makrapipáért, amellynél én ugyan tetszetősebb formájú pipát még nem láttam. - Az ilyen derék manufacturákat készítő hazafiakat az ország kasszájából illő volna megjutalmaztatni. - Uram! gyönyörűsége munka ez!

BÁRÓ SERTEPERTI. Az igaz, az a deák fickó megérdemlette ezért a pipáért a jutalmat. - Dehát a verseiért mit adott neki Nagysád?

GRÓF FEGYVERNEKI. Azokat megköszöntem, s egyszersmind megmondottam, hogy ezután ne fárassza magát olyanokkal. A verseit, mikor a szakácsomnak akartam volna általadni, hogy jó lesz neki holmit belétakarni, Rozália rám esett, kért, hogy ne bántsam azt a becses portékát, hanem adjam neki. Én engedtem az ő gyermeki eszének.

ÉVA. Ó, soha nem látott a Báró Úr olyan különös természetet, mint azé az én nénémé. Ő egy komor szívű a gavallérok társaságába, és igen kevés kedvét mutatja, hanemha némelyekkel állhat diskurzusba, akiket ő, nem tudom micsoda balítéletből, a világ okossainak tart, akik esztendőket töltöttek az angliai, a francia, a német s más akadémiákba, akik szüntelen az új könyvekről beszélgetnek.

BÁRÓ SERTEPERTI. Én igen sajnálom azt az angyalkát.

ÉVA. Én eleget vertem a fejébe, hogy vesse el azt az alávalóságot, amellyel a világ megszólja. Jusson eszébe, hogy ő nem közszemély, s annál fogva úgy kelljen magára vigyázni, hogy rangjához nem illő alacsonságra ne vetemedjen.

GRÓF FEGYVERNEKI. Én ötöt, hogy okosabbodjon, a német gavallérok közzé vezettem egy nobel-bálba. Ott táncra is kerekedett, el is járt egynéhány menuettót, s egyszer észrevesz egy berlini professzort, és beszédbe elegyedik vele.

BÁRÓ SERTEPERTI. Ugyan mivel tudta distrahálni az a német fantaszta?

GRÓF FEGYVERNEKI. Sokkal: legtöbbet fecsegték valami Gellértről.

BÁRÓ SERTEPERTI. Tán az a világ tudósa nem látta többet még a Szent Gellért hegyét, arról kérdezősködött.

GRÓF FEGYVERNEKI. De Uram, valami embernek kellett annak lenni, mert amint a szóból észrevettem, Németország pallérozójának fecsegte. Még egy Hallert is emlegetett, s azt hazudta róla, hogy a' német volt, s göttingai professzor.

BÁRÓ SERTEPERTI. Én ötöt kivettettem volna, mint egy gaz embert, hogy mert egy gróf-kisasszonyt igazság nélkül való beszédjével elcsábítani. Gróf Hallerek mind hazánknak nagy méltóságú fiai, ő mégis németnek mondja; hogy akarta azoknak nagy érdemeit maga nemzetére ruházni? igaz, hogy azok közül sokan voltak a professzoroknak nagy fautorai, amellyet sajnállok is, de göttingai professzor egy sem volt. Hazudott az ámító pribék.

GRÓF FEGYVERNEKI. Akkor haragomat türtőztettem, de végre meg nem állhattam, ki kellett fakadnom. A leányommal kezdett cimborázni: nyájasabban beszélgetett vele, mint a legkinyiltabb bécsi policia is hozta volna magával. Magyarra fordították a beszédet. Nem

tudom, mit mondott Rózsi, s azt feleli reá a politikus professzor: Sétáljon hozzám a Mademoiselle, vacsora után én megmutatom szeme láttára, hogy nem lesz ing.

BÁRÓ SERTEPERTI. Tausend Himmel!

GRÓF FEGYVERNEKI. Én erre előpattantam, s haragossan azt kértem tőle: S hát nem lesz? Amellyre azt feleli minden szemérem nélkül a német professzor: éppen semmi módon nem lesz, a' Németországnak egy szép erkölcsöt tanítója. Megbosszankodom: Nem lesz, nem lesz ing; - hát gatyá annyival inkább nem lesz, nacionálkaraktere szerént az Úrnak? Már forrott a méreg bennem: mellyet látván egy német gavallér, aki maga is a külső akadémiákban hat esztendeig fársángolt, így szólla: Csendesedjen az Úr! másképpen van a dolog. A kisasszony a professzor úrral némelly német poétákról diskurált s a többek között azt mondotta, hogy amint vélekedik, a *Tavas*z nevezetű versecskét Lessing írta. Erre a professzor úr azt felelte, hogy annak írója Kleist volna, egy pruss kapitány, s nem Lessing. Az Úr erre azt kérdezte, hogy: nem lesz? mellyet ő úgy értvén, hogy az Úr azt akarja kérdezni, nem Less-é az írója, ama híres erkölcsi tudományt író göttingai professzor, azért felelte azt, hogy éppen nem. Less Németország erkölcsitanítója. Hanem kérem alázatosan a Nagyságos Gróf Urat, semmi rosszat ne véljen.

BÁRÓ SERTEPERTI. Azokkal a nevekkal a Nagyságod szemeit akarták békőtni.

GRÓF FEGYVERNEKI. Meglehet: elég az, hogy énnékem derogált tovább civódni.

ÉVA. Én is elvittem egyszer Rozáliát a kávéházba. Ott voltak derék politikus német tiszték, ott én biliárdhoz ültettem ötöt is. Játszott is egy darabig, hanem egyszer csak az ablakhoz megy, s ott az újságok közt felvesz egyet, amellynek ilyen francia címje vólt: *Journal des Sçavans*. Azt olvasta sokáig egy olasz poétájával a bécsi udvarnak. Mig végre haza nem fordúltunk. Én ötöt az úton eleget nevettem, s ő engem még jobban nevetett, hogy én ötöt nevettem. Minden módon eszeltem volna, de fel sem vette beszédemet, s magamat kinevetett.

BÁRÓ SERTEPERTI. Der Teufel! nem vagyok kapabel ezt a nyers dohányt meggyújtani.

GRÓF FEGYVERNEKI. Eredj, fiam, te tudod, hol vagynak a hasonló dolgokra applikálandó papirossok. Adjál a báró úrnak.

ÉVA *Odamegy egy szugolyhoz, s egy nagy rakás könyvből egyet elővesz. Odaadja Sertepertinek.* Maga gusztusa szerént éljen vele Nagyságod, szakasszon magának.

BÁRÓ SERTEPERTI *Kiszakaszt két levelet a könyvből.* De elébb megnézem, mi bolondság van rajta. *Olvassa:*

Megveti szállását Vénus, s nem akarja lakását
Páphusi vára körül: tengeri viznek örül.

No e' rendes: mi lehet az a Páp hus? Talám Pápa hús, ezt nem tudom, hanem ezen csudálkozom, hogy tengeri viznek örül. Meggyvizet, rózsavizet, levendúlavizet, de még tengerivizet nem láttam. Nagy mester lehet az, aki a sovány kukoricából olyan vizet készíthet, amellynek maga a delicatess madame Venus is örülhet. *Tovább olvassa:*

Elveti hintóját, tengernek ereszti hajóját,
Kis fia véle hajós, nem lehet útja bajos.
Szíve nem irtózik; mint tengeri dáma hajózik,
Jussa van ím éhez is, tengeri...

No már megint tengeri, az én gavalléri gusztusomnak már fáj az ínyje: s többet el nem olvashatok belőle. *A pipájára ráteszi s meggyújtja rólja.*

ÉVA. Igaz, kedves Báróm, itt van most Nagysádnál az a szép német könyv, amelyet most bocsátott ki Betrieger úr, egy kevésbé kiinstálnám, addig is szeretném megnézegetni, míg a miénket békötik.

BÁRÓ SERTEPERTI. A! Kedves Kisasszonykám, itt vagyon,, örvendek, hogy szolgálhatok vele, méltóztassa megtekinteni.

ÉVA. Kedvesebbel nem jutalmaztathatna Nagyságod. Én ebbe igen gyönyörködöm. - - -

BÁRÓ SERTEPERTI. Nagyságos Uram, hol tudta azt a sok könyvet öszveszedni? talám hajdan, még régenébe, gyönyörködött az illeténekbe.

GRÓF FEGYVERNEKI. Távol légyen, én iffjúkoromba is esmértem az én rangomat, s jól tudtam, mit hoz a' magával. Nemesebbül viseltem mindenkor magamat, mintsem illetlenségekre vetemedtem volna. A' távol légyen.

BÁRÓ SERTEPERTI. Én éppen azon csudálkoztam, hol vehette magát az a sok pimasz portéka Nagyságod úri szobájába.

GRÓF FEGYVERNEKI. Jaj, látja a Báró, én igen nagy pipás voltam eleitől fogva: erre nézve megszenvedem a hasznáért ebbe a pipálóházba.

BÁRÓ SERTEPERTI. De csakugyan, hogy kerülhettek Nagyságodhoz, azt nem foghatom meg.

GRÓF FEGYVERNEKI. Iroványinak, a szekretáriusomnak adós volt egy kompaktor, s egyebet nem vehetett el tőle az adósságba. Kezdetre eleinte őket bújni, s azok olvasásával vesztegette üres óráit, míg én osztán a lelkére nem beszéltem, hogy kimélje még életét, egészségét, becsületét, rangját, nem illik az a veres anglia uniformishoz: így osztán nagy sokára arra ajánlotta magát, hogy az én kedvemért fel fog hagyni velek. Azolta itt állanak, kinek mire kell, viszi. A Rozália ugyan eleget - - De változik az Úr a színében! mi baj találhatta?

BÁRÓ SERTEPERTI *Már nem szíjja, csak fújja a pipát, elhalványodik, lágy hangon felel.* A fejemnek, a pipa - -

ÉVA *Leveti a könyvet, felugrik.* Jaj, lelkem Báróm, mi lelte? *A keszkenőjével töröli a báró ábrázatját.* Istenem! mi baja érkezett?

GRÓF FEGYVERNEKI. Bizonyosan a versnek a füstí járta által a Nagyságod fejét, én magam olyan különös poétafüst-szagot éreztem. Nagyságod még nem szokott úgy hozzá, mint én.

BÁRÓ SERTEPERTI. Az is lehet az egyik oka, Nagyságos Úr; de a dohány is felette - - Jaj, rosszabbul érzem magam.

GRÓF FEGYVERNEKI. Ha úgy tetszik a Báró Úrnak, menjünk ki a szabad levegőre sétálni: talám ellankadt ereje meg fog jönni. Jobbnak is tartom ebből a füstös házból kimenni.

BÁRÓ SERTEPERTI. Ha úgy méltóztatik Nagyságod parancsolni, nem bánom.

GRÓF FEGYVERNEKI *Előszedi a nagy dohányzacskóját és tajtékipipáját.* Te fiam, mondd meg szekretárius uramnak, hogy jöjjön ki utánunk, s ezeket is hozza el magával. Az ablakokat nyisd ki, a ház hadd szellőzzön.

BÁRÓ SERTEPERTI *Komplimentírozva.* Magamat ajánlom a Nagysád kegyességébe. *Elmennek.*

ÉVA. Igaz hive maradok Nagyságodnak - - Sajnálom ezt a báró urat szivem szerént: ő egy fein politus magyar méltóság. - Héj! Szuszmir!

HATODIK JELENÉS

Szuszmir, szurtos, füstös kezű és ábrázatú, borzas, szalmás hajjal, pernyés, hamvas öltözetbe, egy régi szűr a nyakába, az is sok helyen subadarabbal, zöld, veres és másféle posztóval megfoldozva, a fél ujjá elégett, egy sárga sapka a fejében, bolyhos kutyabőrrel prémezve, rongyos ingbe, gatyába, szuszogó bocskorba, egy piszkafa a kezébe - És Éva.

SZUSZMIR. Mit parancs'?

ÉVA. Gyere be.

SZUSZMIR *Bemegy, s az ajtón belől veszi le a sapkáját.* Hát mi baja, Kisasszony, kelmednek velem?

ÉVA. Csak a', hogy ülj le, s mesélj egyet.

SZUSZMIR. Úgy de, Kisasszony, én kalefektor vagyok, osztteg hát ha itt tarisznyázom el az időt, majd keresztül veret nagyságos uram a török furáson, megkövetem a kelmed becsülletes személyét, s a mai szent napot.

ÉVA. Nono Szuszmir, ne kötekedj. Nesze, igyál egy pohár bort. *Egy nagy meszelyes poharat megtölt borral s odaadja.*

SZUSZMIR *A kezébe vévén a poharat, megforgatja.* De már ez, engem utse, fele se tréfa. *Felhajtja.* Üh!

ÉVA. Hát Szuszmir, jól esett?

SZUSZMIR. Jól, engem uttartson, mert még a lelkem is szikrát hányt utánna, el is járnám mindjárt a kállai kettőt.

ÉVA. No hej, ülj le hát, mondd el, amit tudsz.

SZUSZMIR *Kiveti a nyakából a szűr, lekucorodik rá cigányoson, a sapkáját a térdére veti.* No, s osztég hát egyszer hun vót, hun nem vót, meg az operencián is túl vót, gallér hijján köpenyeg, köpenyeg hijján gallér, vót egy királyfi, hogy osztég vót egy királyfi, kiment az egyszer vadászni, télen vót az idő, karácson akkor fejr vót, s hogy fejr vót, hát kimegyen a királyfi vadászni, csak vadász, csak vadász, de még nyúlgyömbért se kaphatott, csak hazafordút biz ő, osztég mint a kárvallott cigány, meglát egy galambot, hozzá lú, leesik a galamb, s hogy leesett a galamb, hát földre esett biz a'; a vire látszott a hón, szép piros vót, ojjan gyöngyen látszott a hón, hogy meglátja a királyfi, azt mongya: No, nem nyugszom addig, mig ojjan mátkára nem kapok, hogy ojjan fejr legyen az orcája, mint ez a hó, osztég megismert ojjan piros, mint ez a vér, az átalvetőjébe beléteszi a galambot, hazamegy, hogy hazamegy, azt mondja: No, Király Atyám, én elmegyek hetedhét ország ellen: másnap elindul, tizenkét szekeret megrak pizzel, tizenkét regement katonával megindul. Egyszer megyen, mendegél hetedhét ország ellen, meg azon is tul, ir egy várat, a vár csupa varrótúbúl vót, bemegy a templomba, hát a templom közepén ott fekszik egy nagy hót ember, a templom ajtajára olyan nagy bunkósbot vót akasztva, mint a Kisasszony, de engem uccse, a Kisasszony még silom hozzá.

ÉVA. Héj, csak a magad tökfejedhez hasonlítsd; nos, mire való vót az a nagy guta bot? *Kacagva.*

SZUSZMIR. Hű, mire való vót osztég, arra való vót, hogy már ki nem tudja találni, hogy minden ember, aki bement a templomba, levette azt a nagy görcsöst, osztég arra a hót emberre ráütött, hogy ráütött, hát meglátta ezt a királyfi, hogy meglátta, hát mikor kijöttek a temp-

lombul, megkérdezte a birákoktól, hogy mi a kő lehet a', azt mondták osztég neki, hogy annyi adósságba verte magát az az ember, hogy nincs ojjan potentát, aki megfizethetné, most osztég így porolják ki rajta. A királyfi előhozatj' a tizenkét társzekér píz, aki csak azt monthatta, hogy neki adós, mingyá kifizette, hát ördög a lelke, még fele sincs ki az adósságnak, azútég osztég előhozatja a tizenkét regementet, azt is elosztogatja adósságba, utoljára csak a tizenkét inassa maradt, azt is odatta, még sem tött ki. Bezzeg a frityfene egye meg, micsinál mán, a szip monderját is odadja, óráját, pácáját, mindenit. Így osztég kifizette, s hogy kifizette, hát megindút egyes-egyedül, megyen, mendegél hetedhét ország ellen, meg azon is túl, mán megéhezett vót, mint a kuttya, meglát egyszer egy erdő mellett egy szörnyű nagy tüzet, odamegy, tizenkét kolopter fa ígett, egy nagy ember karikába fekütt mellette, a lába a szájját írte.

ÉVA. Nesze még, Szuszmír, egy pohár bor, ugyan szépet meséltél, az ördög is tudná nevetni. *Kacagva.*

SZUSZMIR *Felhajtja.* Enye, Kisasszony, be jól esett, a kiskörmöm is átaljárta, a lelkem is bukfencet hány bennem. Azútég osztég azt mondja a királyfi a nagy embernek: Jó szerencsével, Apám Uram! azt mongya a nagy ember: annak köszönd, hogy apádnak szállítottál, mert ha ezer lelked lett vóna is, el kellett vóna veszned, ehetnél-i, he? aval elmegy a nagy ember, ráveszi a köpenyegit. A' pedig ám ojjan köpenyeg vót, hogy mikor azt rávette, a tatár kám se látta vóna meg, kézibe veszi a baltát, tizenkét singnyi vót az éle, engem uccse, úgy láttam, mint most. Elmegy a setét köpenyegű ember, levág egy nagy fát, lecsapkodja az ágait, meghegyezi, felhúz rá egy ökröt, az ujjába akaszt egy tizenkét csebres hordó bort, visszamegy. No, hallod-é, Királyfi, ha ezt az ökröt csontostúl-nyársastúl meg nem eszed, ezt a bort meg nem iszod rá, ha ezer lelked lesz is, el kell veszni, azt mondja rá a királyfi, hogy ü nem ehetnék, pég maj' kimeredt a szeme. Azútég a setét köpenyegű ember megette az ökröt mindenestől fogva, a hordó bort megitta rá.

ÉVA. Hej, Szuszmír, volt-é az olyan nagy ökör, mint te?

SZUSZMIR. Uh. Még a Kisasszony is rátesz ám amúgy bolongyába.

ÉVA *Elkacagja magát.* No hé, ugyan rám csergetél ám amúgy bolondjába, no csak mondjad tovább.

SZUSZMIR. Nos, osztég hát, Éva Kisasszony, nem kell mindenbe belefeccsenteni. Elment megint a setit köpönyegű ember, hogy egy báránt, megismert egy pár kanta bort, megsüti, jól tartya a királyfit, azt mondja a királyfinak: No hallod-é Királyfi, én tudom, hogy ehetnél, azért hát egyél, azt is tudom, mibe vagy járatos, de én néked ojjan mátkát kerítetek, aki ojjan lesz, amilyenre vágyol, de úgy ám, ha nékem adod fele keresményedet. Elindulnak hetedhét ország ellen, még az apjok halálán is tul, találnek egy várat, hogy találnek egy várat, hát azt mondja a setét köpönyegű ember: No, Királyfi, itt lakik egy királykisasszony, akinek az orcája ojjan fejr mint a hó, és annakokaért meg ojjan piros mint a vér, hanem annak a szeretője a Púlúto. Elmegy hozzá a királyfi, hát láttya, hogy a' gyongyalag, szip nagy szemei vótak mint egy-egy pengő karika, mintha kovácsszurokkal kenték volna ki a szemöldökét, az orcája fejr mint a gomolya, az ajaka mint a mákvirág, osztég a karjai izmosak mint István kovácsnak, ojjan derék csecsei vótak, engem úgy tartson, mint egy-egy fejőrocska, mintha a farát birsalmából harapták volna ki, fejérebb vót a lába, mint Sámfásné keresztanyám asszonynak, ippen akkor szapult a sövény mellett.

ÉVA *A kanapén hever egész figyelmetességgel.* Puf, te bezzeg megadod annak a királykisasszonynak.

SZUSZMIR. Kotty bele szilvalé, mán el is felejtettem mirül vót a szó, úgy, azt mondja a királyfi, hogy menjen hozzá, nos azt mondja a királykisasszony, hogy neki van egy gyűrűje,

majd eldugja, ha megtalálja, hozzámegy. Megmondja a setit köpönyegű embernek, mibe van a dolog, elmegy a setit köpönyegű ember a kisasszonyhoz, mindazonáltal hát Púlútó is akkor ment hozzá, azt mondja a királykisasszonynak: Fírhe mennél, te szíp leány? Fírhe biz én, te szíp legény. Hát micsoda montál neki, te szíp leány? Én bizony, te szíp legény, azt mondtam, ha a gyűrűt megtalálja, hozzámegyek. Elveszi Púlútó a gyűrűt, kiszalad vele, utánna a setít köpönyegű ember, osztég mikor az árnyékszékbe akarta volna vetni, odatartotta a köpönyegit, s arra esett, [amellyel ő kiment osztég a királyfihoz].

HETEDIK JELENÉS

Rozália egy könyvvel, és a voltak.

ROZÁLIA. Hát mivel tölti az időt?

ÉVA. Ez a bohó Szuszmir mesélget, azt nevetem.

ROZÁLIA. Ugyan talál-sz-é abba valami mulatságot, s nem sajnálja-é ilyen alávalósággal mulatni idejét.

ÉVA. Maga mindég mást gúnyol a haszontalan időtöltésért, holott maga holmi dibdabsággal, holmi szemét könyvekkel tölti napestig idejét, és hogy kereken kimondjam, minden foglalatossága nem érne egyvalamit.

SZUSZMIR. Engem uccsegillyen, én nem is tudom, a Kisasszony mire nézi a napot, nem is adnám Éva kisasszonyt ojjan százért, még ha száz volna is.

ROZÁLIA. Kednek hallgass a neve, ebhendi Uram.

SZUSZMIR *Rángatja a szűrit.* Uh.

ÉVA. Ne bánts, sohase hallott ilyen szépet, én éhen-szomjan is elhallgatnám egész nap is. Hallja meg csak, majd meglássa, millyen gyönyörű.

ROZÁLIA. Annyi mint a', nem bánom, ugyan majd megnézem, millyenekbe tud gyönyörködni. No mondd!

Szuszmir. Hogy osztég a setít köpönyegű ember odaadta a királyfinak a gyűrűt, a királyfi oda viszi a királykisasszonynak, hogy jöjjön hozzá mán. Azt mondja a királykisasszony: Ha még egyszer megtalálsz, hozzád megyek. Hogy ezt meghallotta Púlútó, elveszi a gyűrűt, utánna setít köpönyegű ember; s mikor Púlútó a pokolba a szegre akarta volna akasztani, a setít köpönyegű ember odatartotta az ujját. Notandom ám, hogy akkor soha sem láthatta meg senki, mikor a setít köpönyeg rajta volt, s az ő ujjába dugta Púlútó a gyűrűt, így osztán a királyfi, hogy megmeg megkapta a gyűrűt, oda vitte a királykisasszonyhoz, hogy jöjjön hozzá már. Azt mondja a királykisasszony: Hé, Királyfi, az én szeretőm Púlútó, ha a fejit ide hozod, úgy hozzád megyek, hogy osztég ezt meghallotta Púlútó, a pokolba fut. S hogy a pokolba fut, utánna a setít köpönyegű ember, nos, mikor a pokolnak legkellő közepén egy vaskandallóba bébútt vóna seggel, akkor a setít köpönyegű ember a tizenkét singnyi baltájával elcsapta a fejét, s osztég odavitte a királyfinak, a királyfi meg a haját a derekára kötötte, a nagy fene főt felcepelte a kisasszonyhoz.

ROZÁLIA. Illyen alávalóságokat kedvelhet, mellyek az édesen repdeső képzelődéseknek nyájason enyelgő szárnyait is rest unalommal lankasztják. Amelleyek semmi jóval sem teszik magokat a nemes sziv előtt érdemesekké.

ÉVA. S ezek a maga tetszését nem nyerték meg?

ROZÁLIA. Több mint nem; még neheztelek is reájok.

ÉVA. Miért?

ROZÁLIA. Mert semmit sem látok benne, amire méltó volna nemes léleknek figyelmezn.

ÉVA. Elég, ha gyönyörködtet.

ROZÁLIA. Azt sem.

ÉVA. Jól van; de még ezután lesz a java: hallgassa meg. - Héj, Szuszmir, mondd tovább, s mi lett azután belőle?

SZUSZMIR *Haragosan*. Üh, mi lett osztég belőle: minek beszélnek hát Kelmetek ojjan sok hijába valót. Elég egy pap egy templomba. No még egyszer elkezdem; de többet ne koty-foty - Mi tagadás benne? elvette osztég a királykisasszonyt: hogy elvette, hát nagy lakodalmat ütöttek, Hencidától fogva Bóncidáig folyt a sárga lé, magam fűtöttem bé a kalácsnak a kemencét, osztég egy pulykacombbal úgy levágtak a lábamról, hogy mindjárt a tűzbe estem, ott igett el a fél szűröm újja. Oda megy a setít köpönyegű ember is, mikor osztég a vendíg eloszlott, osztég a menyasszonyt a padra felvitték, azt komondálta a királyfinak, hogy véle ne háljon, becsülettel szolván, hanem mind a két ágy végire egy papot állitson könyvvvel. Úgy is vót a dolog...

ÉVA. Hogy? *Nevetve*.

SZUSZMIR. Úgy, a tatár vigy' el, hogy odaállottak a papok, a gyertya égett, hát egyszer, neki legyen mondv, kijön egy nagy béka a szájából.

ROZÁLIA. Te ostoba, hogy jöhetett volna onnan ki béka?

SZUSZMIR. Üh, édes eszem tojj meg, mintha már a kisasszony fekünne most is valaki mellett, osztég én béka volnék, s a szájából kicurukkolnék.

ROZÁLIA. Vessz pokolba, ostoba, olyan a beszéded, mint magad: bújj a Minaotaurus hátuljába.

ÉVA *Nagy vigassággal felugrik az ágyzékről, tapsol, kacag*. Ha, ha, ha. A' bizony szép, ki a tatár ne nevetné, becsülöm eszed furcsaságát.

ROZÁLIA. No én most az egyszer találék bolonddal feltenni, de ugyan rám pergele.

Szuszmir. Mije feslett el Kelmednek?

ROZÁLIA. No neki, bolond. Énhozzám többet ne szöllj, csak mondd inkább tovább.

SZUSZMIR. Ezt osztég agyonütötte a pap a könyvével, hát másik is kibúvik, azt is agyonüti, azután osztég annyi, mint a nyúves kutya farka alól a pondró. Mind agyonverték a papok.

ÉVA. De hát hol jártak ott azok a békák?

SZUSZMIR. Azt mondta a setít köpönyegű ember, hogy még azok a békák a Púlútó maradványi voltak a kisasszonyba. Már neki kurtábbodott elől a szoknyája. Megindúlnak a királyfival haza, huszonnégy társzekér pizzel, huszonnégy regementtel, a setít köpönyegű ember is velek. Mikor mennének haza, hát arra a helyre érnek, amékbe elől találta vót a királyfi a setít köpönyegű embert a tűznél. Azt mondja a setít köpönyegű ember - - -

ROZÁLIA. Elég már, hé. Mindjárt hazajönnek, fa nincs vágva, majd ördögöt fogatnak veled.

ÉVA. Éj, ráérni még arra. Végezd el már legalább.

SZUSZMIR. No hallod-é, Királyfi, tudod, én azt mondtam, hogy én kerítek neked ojjan mátkát, amijjen után indúltál, ha fele keresetedet - -

ROZÁLIA. No, ne locsogj, menj dolgozdra, ha rosszat nem akarsz kapni. Ott a fejsze, vágj fát.

ÉVA. Éj, ne bánts, hadd mondja el már. Tovább.

SZUSZMIR. Ha fele keresetedet nékem adod: ihol huszonnégy szekér pized, huszonnégy regemented van, add ide. No jól van. Felveszi a baltáját, kettévág minden szekeret, lovat, még csak egy krajcárt is, kettévágja a legényeket, egyszer -

ROZÁLIA. Ne töltsd az időt hiába, eredj.

SZUSZMIR. Üh, hogy nem hágy már Kelmed békét a jó embernek. Egész Karafa lesz belőle, ha az isten meg nem szenteli.

ROZÁLIA. Karafa, nem Karafa, én ugyan nem bántalak, de ha hijjánosság lesz, tudom, nem búvnék a bőrödbe.

SZUSZMIR *Felszedi a subáját.* No hiszen nem bánom, ha nem maradhat osztán tőlem. *Dümmögve.* Uramistenem, mi lesz még belőle, ha felneveled? *Elmegyen.*

NYOLCADIK JELENÉS

Rozália és Éva

ÉVA. No ezt szegényt elmará. *Komoran.*

ROZÁLIA. Maradjon magának a henye állat.

ÉVA. Hát ha én a maga semmirekellő könyveit vagy kihajigálnám előle, vagy akármi módon legkissebbel is megbántanám, nem fogna-é énreám megneheztelni?

ROZÁLIA. Igenis, és méltán.

ÉVA. Hát maga miért zavarja meg az én mulatságomat?

ROZÁLIA. Mulatságát?

ÉVA. Éppen azt.

ROZÁLIA. Szép multság.

ÉVA. Szép, ami az embernek kedvét megnyerheti.

ROZÁLIA. Vannak szép semmirekellők.

ÉVA. Vannak rút semmirekellők.

ROZÁLIA. Azok a nyomorúlt mesék szépek, de semmit sem érnek.

ÉVA. Azok a nyomorúlt könyvek rútak, és semmit sem érnek.

ROZÁLIA. Rútak? ha ezeket rútaknak lehet nevezni, úgy majd nem tudok azoknak a meséknek alávalóságát eléggé kifejező szót találni.

ÉVA. A maga hitván könyveit a magyar világ alávalónak nevezi. Rá se néz, csupa szemétnak tartja. A főrendektől fogva a kapásig. Kivéven egyet-kettőt az urak között, akik a külső nemzeteknek, franciáknak, ánglusoknak szokásait éktelen parasztsággal megvetik, s ugyanazon parasztságok miatt csak a könyvekkel való időtöltésben követik őket.

ROZÁLIA. Nézz' el azt a kevés úri személyt, nem a savai-é azok a hazának: nem azok látnak mindenkor többet a dologba? Csak az országgyűlésén is nem azokra hallgat-é a publikum, mikor a könyveket kerülő agáristák, vojítisták, módisták vagy egy kukkot se tudnak böffen-

teni, vagy ha mágnási jussokat akarván mutatni, szeretnek belészóllani az ország dolgába, a nevetségre adnak okot a tanúlt okosoknak. S azonba csak harcolnak a deák nyelv mellett, pedig hírét sem hallották Horatiusnak.

ÉVA. Ha azoknak kellene is tanulni, minthogy az ország dolgait hánytatják: jól van. Tanúlnak is azok, ott a nagy Corpus Juris, Verbötzi, Huszti, s más nagy grapsák, elég az, úgy tudják azt mint a tíz újjokat.

ROZÁLIA. Tudják, akik tudják, de ezere részre sem tudja nyomosan, aki el tudja a Verbötzi caputjait mondani.

ÉVA. Miért?

ROZÁLIA. Mert csak azt tudja, ami abba van, azonkívül nem tud okosan bölcselkedni belőle: mivel azonkívül semmi más tudományt nem tanúlt, amin az értelem fundáltatik.

ÉVA. Mit tartozik ez mireánk? Mi, leánykák nem a haza előmenetelére élünk, mi csak avégre vagyunk az emberi társaságban, hogy másokat kedveltessünk, és hogy éljünk a nyájásabb világ édes gyönyörűségeivel, játszodtassuk annak szárnyain gyenge érzékenységeinket, és hogy a minket imádó iffjakon vett győzedelmeinkben kevélykedjünk.

ROZÁLIA. Nagyon megalacsonyítja dicső nemünket, mikor azt csak a testi multságoknak szentelt bálványoknak állítja. Hát azt a szép elmét, s az azt nemesítő finomabb érzékenységeket, mellyekkel valóba dicsekedhetünk, hiába adta volna-e a jóltévő Természet?

ÉVA. Én elmémet is mulattatom. És evégre válók ezek a mesék.

ROZÁLIA. Boldog isten! hát már nincsen-e dicsőségesebb tárgy, mellyen édesebb megelégedéssel mulathatja magát nemes elménk? Ezek a mesék sem az, hogy szépségekkel nem mulathatják szívünket: sem egy nemes lélek vágyódásai velek meg nem elégeszhetnek. Szép kimondásokat lehet-e keresni abba az osztég hátos fecsegésbe? Vannak-e benne abba az alacson lélektől koholt mesébe példás történetek? A nemes erkölcsnek semmi nyomát nem találhatni olly szemét észnek szüleményjébe. Illenek-e hát az ilyenek egy nemes születésű személyhez? Én ugyan nem bírok annyi békességes türéssel, hogy az illyeket hallgathassam. *Elmegyen.*

Vége az első felvonásnak

MÁSODIK FELVONÁS

A játék hol a poéta, hol a gróf házába van.

ELSŐ JELENÉS

A poéta háza láttatik, egy kis kert van alatta, amellybe sétáló lugas van. Egy asztal a szobába, amellyen könyvek, papirossak, íróeszközök rend nélkül elhányva. Egy téka a falnál, egy nyoszolya. - A poéta egyedül sétál; egy penna nála.

[TEMPEFŐI]. Kedvetlen magánosságomnak komor hajléka, mellynek ajtaján a szegénység áll őrt, setét kárpittal takarván bé mohos falait, könnyezni láttatol egy szerencsétlen, ki a világ üldözései alól a te alacsony boltozatod alatt keresett szállást nyomorult életének. Ímé, e büszke városnak kevély palotái a fellegekbe rejtették pompás fejeiket, hogy meg ne hallhassák a tebelőled sohajtozó virtusnak bágyadt nyögéseit, örülni láttatnak, midőn a szomszéd

villámások fényjénél látják a te hantjaidon pihegni a fekete palástba rejtezett bánatokat - - Szállj le, boldog meglegeedés, egy szerencsétlen nagynak lankadozó kebelébe! Öntsd ki édes balzsamodat, melly a meghasogatott virtus héjja alól csepeg! éleszd fel véle e magával alig bíró szívet, hogy tudjon mind a két szerencsével hasznára élni - - Ti néma barátim! *könyveire mutat* kik kedvesebbé teszitek unalmas óráimat: mondjátok meg, van-e e földnek kerektségén egy boldogabb szegelet, hol nem nyög az ártatlanság, hol az érdemnek barátja a tisztelet, hol az igazságnak királyi székéhez van a gonoszság láncolatva? A jóltévő Természet gondos anyai keze kiosztotta minden tartománynak a maga különös áldását, egyik eggyel, másik másikkal dicsekedik. Ó, boldog az a föld, amellynek e' jutott. Itt minálunk a világ hivalkodik, mint egy kevély páva az ő cifraságaiban, mély álomba andalogván a mulandóság kebelében. Árnyék után kapkodnak az - -

MÁSODIK JELENÉS

Betriegeer német ruhában, és Tempefői.

BETRIEGER. Alázatos szolgája az Úrnak.

TEMPEFŐI. Igaz híve Betriegeer Úrnak. Hát hogy van a tipographia? Tessék leülni az Úrnak.

BETRIEGER. Most új könyveket tétettem a sajtók alá, egy francia munka, amellyet németre fordíttatván a minap kinyomtattam.

TEMPEFŐI. Az a komplementes, vagy micsoda?

BETRIEGER. Éppen az; a másik hasonló német munka a koppókról s egyéb afélékről.

TEMPEFŐI. Micsoda embernek a költségén jön a' ki?

BETRIEGER. Tulajdon magam költségemen. Én állhatatosan hiszem, hogy a magyar uraságok nem hagyják azokat rajtam penészedni.

TEMPEFŐI. Elhiszem: de hát az enyim?

BETRIEGER. Az Úr Fegyvernekije már kijött, és éppen abba fáradtam az Úrhoz, hogy mivel az a poéma már egészen megvan, instálom alázatosan az Urat, a nyomtatás árrát méltóztassa lefizetni.

TEMPEFŐI. Mennyit kíván az Úr?

BETRIEGER. Higgye el az Úr, becsületemre mondom, senki fiának nem cselekedtem volna ötven aranyok alatt, de minthogy az Úr jó esmerősöm, én az Úrtól többet nem kívánok harminc aranynál. Nagy munka az, Uram!

TEMPEFŐI. Meddig várakozhatna el az Úr?

BETRIEGER. Egy nap' sem.

TEMPEFŐI. Egy nap' sem? Ó, jé!

BETRIEGER. Úgy vagyon.

TEMPEFŐI. Az Úr nem szorúlt az árrára.

BETRIEGER. Hála istennek, éppen nem.

TEMPEFŐI. Várjon hát az Úr egy keveset.

BETRIEGER. Nem lehet.

TEMPEFŐI. Nem lehet? - Légyenek hát az Úrei az exemplárok.

BETRIEGER. Nekem nem kell.

TEMPEFŐI. Nem kell, és vajjon miért?

BETRIEGER. Én nem vagyok magyar, mégis károm után okos vagyok. Mit érnék én azzal?

TEMPEFŐI. Én mind általadom az Úrnak: egyebet nem kívánok, hanem hogy énnékem tíz exemplárt, amit mondtam vólt, hogy a hollandiai papirosra nyomtassa az Úr, küldjön el.

BETRIEGER. Énnékem harminc arany helyett olyan portékát akar az Úr adni, aminek én egy schilling hasznát sem vehetem.

TEMPEFŐI. Ha mindjárt tíz krajcáron adja is az Úr, mégis könnyen kikapja belőlle a harminc aranyat.

BETRIEGER. De Uram, úgy egy-egy aranyon kell adni exemplárját, különben bennevész a pénz.

TEMPEFŐI. Nem értem az Urat.

BETRIEGER. Harminc exemplár tudom, hogy elkel, mert az ötvenkét vármegyébe van harminc személy, aki vesz belőlle.

TEMPEFŐI. S több nem venne?

BETRIEGER. Nem mondom, hogy a pesti s budai görögök a többiét citrom s malosa takorni meg nem veszik egy-egy krajcáron, de a' semmisem.

TEMPEFŐI. Uram, okosodik a világ, talám szaporodni fognak azok is, akik egy koppó árát nem sajnállanak húsz-harminc könyvér adni.

BETRIEGER. Megengedem, hogy okosodik; de én azért most is jobb szeretnék ebáros lenni, mint könyváros.

TEMPEFŐI. Ebáros, mint könyváros? Sokat mond az Úr!

BETRIEGER. Uram, én Magyarországra szóllok, sőt arra sem egyáltalába: mert itt is elkel a német könyv, kivált ha díbdábságokról van. - De ha egyszer magyar könyv, és pedig a nemes erkölcsöket élesztő, már amellet éhhe is meghal az ember.

TEMPEFŐI. Hát olly alávalóknak itéli az Úr a magyar munkákat, és olly becstelennek a mi nemzeti nyelvünket, hogy az érdemetlen egy-két fillérre?

BETRIEGER. Én az Urak magyar hazájabeli rendeknek ítéletéből ítéllek. Ők az ő nemzeti nyelveket nem szeretik, sőt úgy mondhatom, hogy gyűlölik is, amelly szégyen, gyalázat a legokosabb XVIII^{dik} százban.

TEMPEFŐI. Megvallom, szánom nemzetemet, aki illy mélyen hortyog a megrögzött parasztság álmában, hogy akkor sem nyitja fel szemeit belőle, mikor az idegenek által körűle lobbantott fény eleven színekkel kinyilatkoztatja a szégyennek és dicsőségnek határait. Ha ollykor a bárdolatlanság meghasogatott szőnyegén kikukucssál is a nemesebb politurára, önnönmaga vét kettős fedelet pislogó szemeinek lomha héjjaira.

BETRIEGER. Én már tudom, mibe áll a magyar litteratura, tudom, meddig terjeszkedik ki a magyar erszény: ezért mondom, nem merem felvállalni az Úr exemplárjait. Hanem kérem, fizesse meg a nyomtatás árát.

TEMPEFŐI. Várákazzon az Úr egy kevéssé, gróf Fegyverneki úrnak a munkát bemutatom: ő, mivel nagy magyar méltóság, nemes szive, gondolom, meg nem fogja engedni, hogy az a munka, melly az ő dicsőséges ősenek nevét és érdemeit húzza ki a feledékenység setét boltja közzül, a semmiségre menjen.

BETRIEGER. Annyi, mint az, egy óráig elvárakozom; ha akkor nem lesz semmi a dologból, az Úrral kéntelenítettém úgy bánni, mint tehetetlen adósommal.

TEMPEFŐI. Azt az exemplárt, amellyet az Úr hozzám békötve hozott, kiinstálom, hogy bemutathassam ő nagyságának.

BETRIEGER *Odaadja a könyvet.* Itt vagyon. Az Úr igyekezzen elhárítani azt az illetlenséget, mellyel eránta kéntelenítettni fogok viseltetni. Magamat ajánlom az Úrnak.

TEMPEFŐI. Igaz szolgálja maradok az Úrnak *Betriege* elmegyén.

HARMADIK JELENÉS

TEMPEFŐI *Egyedül sétál.* Mi dolog? talám a gonoszság semmivé tette az ő hatalma alatt lévő ártatlanságot? talám az én édes anyám prédájává lett a világi méltóság és a férji elsőség jussa alatt kegyetlenkedő tyrannusnak? Az anyai szeretet gerjed az ínségbe, - egy édesanya el nem felejtkezhetik szerencsétlen szülöttéről. Hogy lehet hát mégis, boldog Egek! hogy már ennyi idő multától fogva sem levelét, sem segítségét nem vehettem szerelmes anyámnak. Ezer izekre repedez szivem, ha az előttem álló nyomorúságra függesztem elmélkedésemet: ő bizonyosan vagy áldozatjává lett a kegyetlennek, vagy annak istentelenségei által olly veszedelmek örvényébe merült, amelybe mind magával, mind ötöt ohajtó fiával jót tehetetlen. Rettegek mindentől, ő másszor minden hónapba, ha pénzt nem, levelet legalább küldött énnekem, amelly balzsama vólt az én beteg lelkemnek. Már négy hónap múlt el, s levelét nem vehettem. *Elmegy.*

NEGYESEDIK JELENÉS

A gróf palotájába a maga szobája. Gróf Fegyverneki, Rozália, Éva, báró Serteperti, Tökkolopi, Iroványi

FEGYVERNEKI. Én is éppen abban az értelemben vagyok. Szép a méltóságos rang, ha a nemességhez igaz nemes erkölcsök járúlnak.

ROZÁLIA. És én egyedül abba tartom a valóságos nemességet. A pompás titulusok csak az alacson hizelkedésnek álnok találmányi, mellyek az önnszeretetnek lesekét hánynak a magok előmenetelekre. Csak múló hangok azok, mellyekkel a valóságos érdem hijját kívánjuk pótolni.

BÁRÓ SERTEPERTI. Valósággal szépen hangzanak azok a mi kényes füleinkbe: én ugyan inkább veszteném el egyik falumat, mint egy valamelyik titulusomat.

ÉVA. Szép is az, mikor az ember olly hosszan irhatja le a nevét, mint Nagyságod: Báró Serteperti Lajos de Kotnyeles, Szemévtára örökös ura, az egész ütött-kopott uradalomnak birtokossa, Eszeveszett vármegyének bolond ispánja: a nemes Iksuttök Rendnek arany sarkantyússa, a Királyi Tábla aktuális és mindenkori hallgatója. S a többi, manu propria.

TÖKKOLOPI. Kivált, ha szép tettek is járúlnak hozzá. Az én nevem ugyan csak rövid: Tökkolopi Menyhárt de eadem. De ha el kezdeném számlálni nemes tetteimet, s a nemes

szemérem nem tartóztatná meg magam dicséretét: igen sokra menne. A többek között egy egész kalendáriom telne ebből: Tekintetes Nemes Tökkolopi Menyhárt, de eadem minden kompániába szerencsés játészó vólt, olly okosan tudott skártolni, hogy négy tarók mellett megtartotta Bagátot. Másszor tiz tarók mellől elnyerte. Hat tromfba kötött a társa, s hatot nyert mégis tőlle s a többi.

IROVÁNYI. Nagyságtok, látom, a nagy nemesség mellett már mind elalszik. Indítsunk valami mulatságot.

ROZÁLIA. Soha sem lesz szebb mulatság, mintha a Horváth úr Holmi-ját olvassuk, mindjárt bé fogom hozni.

IROVÁNYI. Az igaz: úgy, tudom, meg nem únjuk magunkat. Az mulatságos könyv.

GRÓF FEGYVERNEKI. Vesse a tűzbe Kegyelmed a haszontalan verseit, mi mulatságot tudnánk mi az alávalóságba találni? Nem okos embernek való a könyvekkel veszteni idejét.

BÁRÓ SERTEPERTI. Annak sem vólt esze, aki először kitalálta, hogy verseket kelljen kóholni; alávalóság az. - Játsszunk inkább valamit.

ÉVA. Ó, igen fein lesz. - De mit játsszunk?

TÖKKOLOPI. Filkót.

ROZÁLIA. Az Úr rövid időn filkó lesz, annyira belészeretett abba a filkóba.

ÉVA. Jobb is lesz, mást játsszunk. - Játsszunk zálogosdit, hadd poenázzam meg ezt a bárót. *A nyakába esik hizelkedő mosolygással.*

BÁRÓ SERTEPERTI. Visszaadnám a kölcsönt. *Hasonlóképpen.*

IROVÁNYI. Talám szebb lenne, ha sakkot játszanának Nagyságtok, van itt kettő is.

GRÓF FEGYVERNEKI. A' szép is lesz. Hozzon kegyelmed.

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelegve*. De bizony most gondoltam egyet. *Székeket rak sorjába*. Szégyenszéket játsszunk.

ÉVA, TÖKKOLOPI *Kacagva, tapsolva*. Jól van. Igen derék, szép gondolat. Alló, rajta.

ROZÁLIA. Ah, az igen alacson neme a mulatságnak, én azt nem szeretek játszani.

GRÓF FEGYVERNEKI. Játsszál, fiam, játsszál, társaság kedvéért nem szégyen az.

ÉVA. De Uramatyám is fog játszani. *Enyelegve*.

GRÓF FEGYVERNEKI. Balgatag gyermek, nem illik az énhozzám; én majd csak nézője leszek.

BÁRÓ SERTEPERTI. Már társaság kedvéért Nagyságod is méltóztasson játszani; nekünk is jobb kedvünk fog lenni a Nagysád jelenléte által.

ROZÁLIA. Ha Uramatyám játszani nem fog, én sem ülök ki.

MINDNYÁJAN. Méltóztasson Nagyságod!

GRÓF FEGYVERNEKI. Hivalkodó ifjak! a ti kedveteket nem szegem meg, közétek ülök, de én ne legyek részes semmibe is.

MINDNYÁJAN. Nem, nem. *Leülnek*.

ÉVA. De hát már ki lesz a király?

BÁRÓ SERTEPERTI *Mosolygó komplementtel.* Én most magam önként felvállalom. *Leül az első helyre.*

GRÓF FEGYVERNEKI *Egy székre nagyságosan ül, pipázik, csak maga gondolatira figyelmezve.*

TÖKKOLOPI. Hát referendárius ki lesz?

GRÓF FEGYVERNEKI. Szekretárius Uramnál nem találhatni alkalmasabbat. *Félmosolyogva.*

IROVÁNYI *Meghajtja magát.* Ha úgy méltóztatnak Nagyságtok parancsolni. *Feláll.*

ÉVA *Enyelegve.* Éj, most nincs méltóztatás, nagyság, parancsolás, hagyja el azokat. Induljon el, kezdjük. Én sugok először is.

IROVÁNYI *Odahajlik.* Éva *ság.* Ha, ha, ha, mindjárt kireped az óldalom! ha, ha, ha, mi a tatár. *Sorjába jár, a személyekhez hajlik, azok ságnak, gróf Fegyvernekihez fordul.*

GRÓF FEGYVERNEKI. Csak menjen Kegyelmed tovább, én nem sugdogálok bizony.

ÉVA. Uramatyám!

TÖKKOLOPI. Nagyságos uram! | *egyszerre*

GRÓF FEGYVERNEKI. No, eb az országa játékára, már csak ráveritek az embert. *Ság.*

IROVÁNYI *Eleibe áll a szégyenszékbe ülő bárónak.* Felséges Király!

BÁRÓ SERTEPERTI *Játékos kevélységgel.* Magam az.

IROVÁNYI. Én Úngot, Berket feljártam; és igen is sok panasz van Felségedre.

BÁRÓ SERTEPERTI. Mondja Ked.

IROVÁNYI Egyik azt mondja: Szégyen a királynak, hogy mindég a német dámák toaletjénél süti a makkot.

MINDNYÁJAN. Ha, ha, ha. À propos, à propos!

IROVÁNYI. Másik azt mondja: Szégyen a királynak, hogy olyan maskara forma. *Mindenfelé nagy kacagás van.* Harmadik azt mondja: Szégyen a királynak, hogy elnémetesedett. Negyedik azt mondja: Szégyen a királynak, hogy mindég csepeg az orra.

MINDNYÁJAN. Brávó, brávó. *Kacagnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Tettetett gravitással.* Nincs több. No, aki az én német dámákkal való társalkodásomat megirigylente, üljön ide.

ÉVA *Kacagva.* Ennye, lellem! *Feláll.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Nevetve.* No jól van, rám pergelt a Kisasszony, de visszaadom a kölcsönt.

IROVÁNYI *A kisasszony helyére ül. A báró a ságókhöz megy.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelgő lépésekkel.* Tökkolopi *ság, mind a ketten kacagnak s a többi.* Odamegy Évához. Felséges Királyné, sok a szégyen, sok.

ÉVA. No mi lehet?

BÁRÓ SERTEPERTI. Másik azt mondja, hogy - -

GRÓF FEGYVERNEKI. Hiszen még egyik sem volt.

MINDNYÁJAN *Kacagnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI. No, ördög vigye, egyik azt mondja: Szégyen a királynak, hogy olyan kompódi nemes asszony formára ül. Másik azt mondja: Szégyen, hogy mindég vigyorog. Harmadik azt mondja: Szégyen, hogy... koc tausend, hogy eszembe nem jut. - Ennye - no - mi az ördög. - *Ismét végigjárja.* Hogy leányágra szállt a királyság! Ötödik azt mondja: Szégyen, hogy sok szívet sebhét, keveset gyógyít. Eddig van.

ÉVA. Aki az én szívemet vádolja. Üljön ide.

TÖKKOLOPI. No a tatár hordja el, én megjárám. *Béül. A báró helyet foglal. Éva járja a sűgokat.* Igaz, még Rozália kisasszony nem volt a szégyenbe. *Az Éva szemébe vág.*

ÉVA. Sok a panasz, Felséges Király! Egyik azt mondja: Szégyen, hogy a ruháját a traktírba felejtette ijedtébe. *Nagy nevetés mindég. Tökkolopi graviter.* Másik azt mondja: Szégyen, hogy olyan, mint a skizz. Harmadik azt mondja: Szégyen, hogy Tökkolop a király. *Itt a szemébe vág Tökkolopinak.* Negyedik azt mondja: Szégyen, hogy a világ sakkjába a Springer a király. Ezek a panaszok.

TÖKKOLOPI. Aki azt mondja, hogy Tökkolop a király. Üljön ide.

ROZÁLIA. Csakugyan nem kerülhetém el a fertelmes játékát. *Mind nevetköznek. Éva leül.*

TÖKKOLOPI *Odamegy a grófhhoz, sűg.* Uccsegijjen, én is azt mondtam volna. *Éva sűg.* Ha, ha, ha! *A báró sűg.* Szettevettét, tám özvesűgtak Nagyságtok! *Iroványi sűg.* Púff neked, ez is csak oda megy ki. Felséges Királyné, a panasz csak egy, de azzal teli van minden szegelet az országba. Úton-útfélen azt kiabálják: Szégyen, hogy mindég' poétikust tanul.

MINDNYÁJAN *Mód nélkül kacagnak, zúgnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI. No, kit ültet már le Nagysád?

ROZÁLIA. Mindnyájan megérdemlik a szégyenszékét.

TÖKKOLOPI. Én gondoltam egyet, aki, legnagyobbat tud hazudni, az ülnek a szégyenszékbe. *Nagy zúgás erre.* No, én láttam olyan nagy dinnyét a török gránicon jártomba, hogy lajtorján mentek fel a szárához, s baltával vágták meg. Egyszer a balta beléesett, s a bélit szekerekkel hordták el, s tavaszra találták meg benne a baltát. *Mindég a nevetés.*

ÉVA. Én meg egy olasznál olyan piciny kanáriai kutyácskát láttam, hogy egyszer szegény elszaladván, a pókhálóba megakadt, s a pók mindjárt megette.

IROVÁNYI. Egy grófnak olyan kalamárisa volt, hogy abba konc papirosok, óllók, íróasztalok, minden megkivántató szerszámok beléférték, s mihelyt egyet fűttengett a gróf, mindjárt kiugrott belőle egy patvarista, pennával.

ROZÁLIA. Már én vagyok a sorba.

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelegve.* Nagyságod legnagyobbat fillentett, már az a lehetetlenségénél is nagyobb lehetetlenség. A többi semmi sem hozzá.

MINDNYÁJAN. Már az igaz.

GRÓF FEGYVERNEKI. Szekretárius Uram. Micsoda lárma az odaki? Tekintsen ki csak.

IROVÁNYI. Valami dulakodást hallok. Nagyságos Uram nevét emlegetik.

GRÓF FEGYVERNEKI. Menjen ki Kegyelmed, lássa, mi dolog. *Iroványi kimegy.*

ÉVA. Mi azt ne várjuk, valami ügyes-bajos ember lehet. Menjünk az én szobámba.

TÖKKOLOPI. Vojtázni? Úgyé?

ÉVA. Jó lesz, jó. Menjünk. *Elmennek.*

ÖTÖDIK JELENÉS

A szoba elején lévő tornác. A cselédek, Tempefői, Iroványi

EGYIK INAS. Mondjon már Kend egy rigmust.

MÁSIK. No, ha legény.

TEMPEFŐI. Halljátok-é, emberséges emberrel így kell cselekedni?

HARMADIK INAS. Hiszen Kend poéta.

MÁSIK INAS *Megrántja a Tempefői kaputját.* Poéta, poéta, üm poéta.

TEMPEFŐI. Ne tegyétek már az embert csuffá.

EGYIK INAS *A piszkával szurkálja.* Poéta Uram, egy darab szalonnáér.

TEMPEFŐI. Majd megpanaszlom ő nagyságának.

HARMADIK INAS. Dejszen panaszolhatja azt Ked. -

EGYIK INAS. Hohá, szép becsülete van itt a mi nagyságos urunknál az olyan ördögökkel cimborázó spionnak.

IROVÁNYI. Micsoda csúnya lárma ez itt?

MÁSIK INAS. Ez a konyhavakarék lármáz itt.

HARMADIK INAS. Mit is kóvályog itt ez az országavesztett konyhavakarék. *Rázúdúlnak.*

IROVÁNYI. Most mindjárt ördögöt fogtok, gazemberek. Oszoljatok pokolba félre. - Micsoda ember az Úr?

TEMPEFŐI. Engemet az Úr jól esmér, én vagyok Tempefői.

IROVÁNYI. Hát mi jóval jár az Úr?

TEMPEFŐI. Én ő nagyságával akarnék személyesen szólni.

IROVÁNYI. Megmondhatja az Úr, mi végett?

TEMPEFŐI. Én egy kevés ajándékkal kívánnék a nagyságos gróf úrnak udvarlására lenni. Ha kedvet nyerhetnék.

IROVÁNYI. Ó, semmit nem kételkedhetik benne az Úr. Meg fogja nyerni kedvét.

TEMPEFŐI. De hát segítségét? A mostan uralkodó pénzbeli szükség kényszerít.

IROVÁNYI. A mi grófunk egy cholerikus magyar méltóság: ő a pénznek nem rabja mint sok nagyjaink. Legkissebbet is nagy adománnyal jutalmaz meg.

TEMPEFŐI. Úgyde Uram, az én tisztelő ajándékom semmi világi jóval nem használhat, hanem csak az elme és fül gyönyörködtetésével dicsekedik.

IROVÁNYI. Mégis bizhat benne az Úr, hogy udvarlása nemcsak kedves, hanem jutalmas is lesz. Én esmérem a mi urunkat. Ő gyönyörködik az affélékben. Most volt itten egy kevéssel ezelőtt egy banda cigány, s a grófnak megtiszteléséért egypár aranyat kaptak. Pedig nem a

szébb muzsikálással kedveskedhettek. Különösen pedig egy sánta cigány maga egy tallért nyert a szájával való igen szép trombitálásáért. Csak ugyan ma kapott egynéhány forintot önágyaságától egypár zsidó is, mivel igen fein kauklerek voltak, a tőt a szemek pillájával felvették, a huszast a markokba elolvastották, a spádét a homlokokon forgatták, az orrokból selyempántlikákat húztak ki s a többi. Mindezeknek semmi hasznok sincs, de mivel őneki mulatságot szereznek, arany, s néha párjával is, a dija. Az Urat sem fogja az ő nemesszivűsége üressen bocsátani el. Kivált szorúlt állapotjában. - Mindjárt bé fogom az Urat jelenteni. *Bemegy.*

HATODIK JELENÉS

Iroványi, gróf Fegyverneki

IROVÁNYI. Nagyságos Úr! Tempefői uram kér a bejövételre engedelmet; valami ajándékkal kívánna Nagyságodnak udvarolni.

GRÓF FEGYVERNEKI. Tempefői uram? - Bárcsak a felsőség tenne parancsolatot azokról a henye emberekről, én a szemtelen poétákat nemigen jó szívvvel látom. Azok az ingyenélő hazudozók egy-két potom rigmuson akarják a legnagyobb kegyelmet vásárolni. Elmehet; csak. - No, mégis jöjjön bé.

IROVÁNYI *Kiszól.* Tessék bójönni az Úrnak.

HETEDIK JELENÉS

Tempefői, és a vóltak

TEMPEFŐI. Alázatos szegény szolgája a Nagyságos Úrnak.

GRÓF FEGYVERNEKI. Isten hozta Kegyelmedet, tessék leülni Tempefői Uramnak.

IROVÁNYI. Tessék leülni az Úrnak.

TEMPEFŐI. Én a Nagyságod lábai előtt egy csekély, de szives ajándékkal kívánok leborúlni: esedezvén alázatosan, méltóztassa Nagyságod kegyelmes szívvvel elfogadni.

GRÓF FEGYVERNEKI. Én a Kegyelmed ajándékát még semmivel nem tudtam megérdemleni: azért annyival szivesebben veszem.

TEMPEFŐI. Imhol vagyon, Nagyságos Uram, egy csekély munka, amelly egy hazáját s a hazának jól érdemlett nagyjait érzékeny szeretettel tisztelő hazafinak tollából folyt ki. A virtusnak emlékeztető oszlópa ez.

IROVÁNYI. Tempefői uram dolgozta.

GRÓF FEGYVERNEKI. Ugyan? s hát mit beszél Kegyelmed ebbe a könyvbe?

TEMPEFŐI. Ottan látja Nagyságod a könyvnek elő írását, amelly ekképpen vagyon: *Gróf Fegyverneki. Egy hazáját mindenkor igazán szerető okos hadi vezérnek példája. Mellyel a következő maradéknak e rajzolásban által akart adni a pesti poéta.*

GRÓF FEGYVERNEKI. Mellyik már ez az én dicső őseim közzül?

TEMPEFŐI. A Nagyságos Úrnak hatodik atyja, Fegyverneki Márton, aki egy vala hajdan virágzó hazánknak legvitézebb fiai közzül.

GRÓF FEGYVERNEKI. Már tudom. - De csakugyan igen kár volt ezzel tölteni Kegyelmednek az időt. Mire való ez?

TEMPEFŐI. Nagyságos Uram! ez a munka nem fogja megengedni, hogy az ő példás virtusait a késő idők homályában fenyegető feledékenység eltörülhesse.

GRÓF FEGYVERNEKI. Jaj, édes Tempefői Uram, a vitézség kívül jár azon: fennmarad ennek emlékezete az utolsó unokáig.

IROVÁNYI. A legdicsőségesebb virtusnak emlékezete is a századok lefutása közben elkopik, s többnyire a maradék alig esméri nevekről is azokat, akiknek köszönheti mai dicsőségét. Ha csak a tudós penna nem védelmezi.

GRÓF FEGYVERNEKI. Az én őszám virtusának emlékezetébe a sok esztendő semmi csorbát nem ejtett: ha a háládatosság nem védelmezné is, állnak a márvány oszlopok, tanúi az ő érdemeinek.

TEMPEFŐI. Nagyságos Uram! a legpompásabb alkotványok is csak heteket ígérhetnek az ő általok megtisztelt virtusnak. A fényes mauzoleumok, a csuda piramisok, a rostráták az időnek markában vagynak, a körülte repdeső veszedelmek rettentik őket a veszendőség birtokában. Leomlanak a kevély monumentumok, s magokkal lerohantatván, szomorú dűledékjeik közzé temetik a beléjük kapaszkodott dicsőséget. De a tanult ész tropaeumi nevetik az idő viszontagságait.

GRÓF FEGYVERNEKI. Megesnék úgy belé, ha csak azok lettenek volna nagy emberek, akiket a könyvek dicsérnek?

TEMPEFŐI. Váltak többek is sokan, de azoknak emlékezetét a rend nélkül kóborló hír hűségtelen szája elvesztette. A köz dicséret megcsalja az érdemet: s nem bir annyi erővel, hogy a vele küszködő feledékenységnek megfeleljen.

Éltek vitézek túl Agamemnonon;
De esmeretlen ködbe borúltanak,
S homályos éjbe vesztenek: mivel nem
Nyertének érdemeik poétát.

IROVÁNYI. Az Attila roppant táborába, Nagyságos Uram, egy se lett volna derék vitéz? Annakutánna annyi századok lefolytában a termékeny magyar nemzet csak tíz-tizenkét vitézt szült volna? - Azt fel sem lehet tennünk vitéz magyar őseinkről: de mi már ma csak azokat tudjuk, akiket a tudós elmék maradványai megtartottak. A többi setét fedél alatt lappang.

GRÓF FEGYVERNEKI. Ha a poéták s más írók halhatatlanná teszik az ő munkáikban a nagy embereket: az ő munkáiknak is halhatatlanoknak kell lenni, és annál fogva saját neveknél is örök emlékezetet szereznek.

TEMPEFŐI. Úgy vagyon, Nagyságos Uram, és mikor a késő maradék az én munkámra örömkönnyeket hullatván, gróf Fegyverneki Mártonról s az ő érdemeiről háládatosan fog emlékezni: akkor az én nevemet is édes hevüléssel emlegeti, s rózsákat hint sirhalmomra. -

IROVÁNYI. S egyszersmind szomorú illetődéssel tekint ezekre az időkre vissza, amellyekbe nem tudták a háládatlan hazafiak az Úrban becsülni az érdemet.

GRÓF FEGYVERNEKI. Kegyelmed tehát maga kezére dolgozott, és saját dicsőségét tárgyazta: az utóbbiak áldani fogják Kegyelmedet, én pedig köszönöm édes őszám vitéz tettei körül véghez vitt fáradozását.

TEMPEFŐI. Nagyságos Uram! ez a munka a semmiségbe fog dűlni: engemet pedig magával együtt elránt.

GRÓF FEGYVERNEKI. Nem értem Kegyelmedet.

TEMPEFŐI. Ez a napfényt nem fogja látni, én pedig tömlöcöt szenvedek érte. És mind a kettő ugyanegy okból származik.

IROVÁNYI. Világosabban szóljon az Úr!

TEMPEFŐI. Eddig én a hazámból majd minden hónapba kaptam pénzt. Ebbe való biztomba ezt a könyvet kibocsátottam minden előfizetés nélkül, tudván, hogy azt gyűlöli a magyar. Már négy hónapja, hogy az édesanyámnak még csak levelét sem vettem: talám a kegyes Egek meglegelették az ő nyomorúságát. Már most Betrieger úr, a tipográfus kéri a nyomtatás árát. Árestommal fenyeget, ha egy óra múlva le nem teszem.

GRÓF FEGYVERNEKI. Mennyit kér Kegyelmeden?

TEMPEFŐI. Harminc aranyat, Nagyságos Uram.

GRÓF FEGYVERNEKI. Hát már mit csinál Kegyelmed?

TEMPEFŐI. A Nagyságod kegyelmességéhez folyamodom, egész alázatossággal esedezvén, méltóztasson a nemzeti tudományokra, egy nyomorult s ügye fogyott íróra, őseinek s dicső familiájának, sőt önnönmagának dicsőségére tekinteni.

GRÓF FEGYVERNEKI. Mit kíván tőlem Kegyelmed?

TEMPEFŐI. Nem kívánok semmit is, távol legyen. Hanem esedezem a segítségért. Méltóztassa letéetni Nagyságod a harminc aranyat Betriegernek.

GRÓF FEGYVERNEKI. Hohó, barátom! Harminc arany nem bolondság, én annyi teméntelen pénzt minden haszontalanságra nem adhatok ki.

TEMPEFŐI. Nagyságos Uram! a nemzeti tudományoknak fogja azt feláldozni.

GRÓF FEGYVERNEKI. A nemzeti időtöltésnek.

TEMPEFŐI. És nagyságos familiája dicsőségének.

GRÓF FEGYVERNEKI. Amelly nem szűkölködik holmi diribdarab rigmusok nélkül, s nem szorult alávaló dicsérőkre.

TEMPEFŐI. A haza magasztalni fogja nagyságod nemes szívét, hogy jóltévő Maecenássát találták fel benne a tudományok, aki nem sajnál a nemzeti múzsáknak temjénezní.

GRÓF FEGYVERNEKI. Sőt minden nemes szívü magyar méltóságok ki fognak nevetni véle, s minden udvarok tele lesznek az én balgatagságomról való discursussal.

IROVÁNYI. Az igaz; de az okosabb maradék bálványozni fogja Nagyságod kegyes szívét.

GRÓF FEGYVERNEKI. Elég az, hogy én most harminc aranyat nem loccsanthatok ki minden alávalóságra. Annak a hat csikónak, amit most állítottam cúgba, sokba kerül a szerszámja, csak az ötvös munka az ezüstözésért, aranyozásért sokra megy, majd a faeton is ha leérkezik Bécsből, elvisz egynéhány aranyt. Hát még a szobák kirajzolása, a szökőkutak, a diétára való uniformis, mennyibe kerülnek? Még akkor egynéhány száz úri személlyeket meg is kell vendégelnem: világosításokat, tűzijátékokat kell csináltatnom. - Ó, jó! - Meg kell most nekem gondolnom, mire adom ki a pénzt.

TEMPEFŐI. Ha most olly nagy szüksége van Nagyságodnak a pénzre, megszünök azt kérni. Hanem már most csak azért esedezem, méltóztassa azt a pénzt kölcsön adni nekem Nagyságod a diétáig, akkor nékem bizonyosan jön onnan hazúl levelem és pénzem is.

GRÓF FEGYVERNEKI. Mér Kegyelmed annyi pénzt kölcsön kérni s felvenni, s bizonytalanra?

TEMPEFŐI. Ha abból semmi sem lesz, a nemes magyar rendekhez folyamodom, állhatatosan bizván benne, hogy a nemes magyar nemzetnek képei elősegéllenek ezen munkámba, melly dicső nemzeteknek dicsőségét öregbiti.

GRÓF FEGYVERNEKI. Én pedig állhatatosan hiszem, hogy abból semmi sem lesz, ők sem a közönséges pénzt a hazának, sem saját vagyongokat nem fogják ollyaténra vesztegetni.

IROVÁNYI. A közönséges pénzt nem is, mert a' kell egyre-másra: hanem lesznek egynéhány jószívű úri személyek, kik a magokéból elő fogják azt segélleni.

TEMPEFŐI. Ha ez a feltétel sem tetszik Nagyságodnak: ímé, általadom mind az exemplárokat. Énnékem egy sem kell: adassa el Nagyságod, többre megy az hatvan aranyánál is.

GRÓF FEGYVERNEKI. Nékem ne adja Kend: én nem kalmárkodom vele. De ha akarnék is, tudom, mind rajtam veszne: ki adna azért pénzt? ha mégis más egyébről volna, vagy német s francia nyelven volna irva: a' más.

TEMPEFŐI. Már tehát semmi módon nem nyerhetek Nagyságodtól segedelmet? - Ha már sem hazája, sem nemzetsége, sem önnönmaga dicsőségére nem hajlik Nagyságod, jó szívére és kegyességére bízom magamat. Nagyságos Uram! egy nyomorúltat, aki semmivel egyébbel nem tette magát vétkessé, hanem hogy hazájának s Nagyságodnak kívánt szolgálni, segítse meg, s ne engedje, hogy az a tömlöc fenekén rothadjon el. Ne úgy nézzen engem Nagyságod, mint poétát, hanem mint egy inségbe nyomorgó ártatlant: és nem segít-e meg?

IROVÁNYI. Nagyságos Uram! fájlalom ennek a becsületes embernek sorsát, fájlalom.

GRÓF FEGYVERNEKI. Én is fájlalom; kár, hogy a maga balgatagsága miatt ilyen bajba vergődött. Én Kegyelmedet mint poétát fel sem veszem: de mint nyomorúltat sajnálom. Higgye el, az én nemes szívem örül a jótéteményeknek s gyönyörködik az ügyefogyottak védelmében. Én keresni fogok abba módot, hogy most az egyszer Kegyelmedet kiszabadítsam, de ne gondolja, mintha azért volna az, hogy Kegyelmed holmit firkált, hanem hogy megszorult, s magával jót tehetetlen, én pedig örvendek az ollyanoknak felsegítéseiben. - De most hirtelen csakugyan annyi nem lehet tőlem. Imhol egypár arany, vegye el Kegyelmed annak jeléül, hogy én szeretek a nyomorúlttal jól tenni, és hogy többjét is várhatja Kegyelmed, de idővártatva. Most pedig arra intem, másszor ne elegyítse magát az ollyatén balgatagságokba, mellyeket mi magyarok nemes megvetéssel fogadunk.

TEMPEFŐI *Könnyez.* Elolvasztja szívemet a Nagyságod kegyessége. *Érzékenyen.* Nem találok szókat érzékeny megindulásomnak kifejezésére, s a Nagyságod jótételének és kegyes szívének meghálálására. Ezt a sohajtást vegye Nagyságod az én egyenes szívemnek áldozatjául. Adjanak boldog napokat Nagyságodnak a kegyes szívet koronázó Egek. *Elmegy.*

GRÓF FEGYVERNEKI. Vigabb életet adjanak Kegyelmednek is. *Iroványihoz.* Szekretárius Uram, ez a legény becsületes ember volna, csak az a kár, hogy poéta. Én őtet szeretném felvenni az udvaromba, ha abból a hagymázból kitisztúlna.

IROVÁNYI. Valósággal, Nagyságos Uram! Ő egy kvalifikátus ember, nemes szívű, tanúlt, józan életű: de a nagy udvarokat kerüli, és a könyveitől a világ kincséért sem búcsúzna el.

GRÓF FEGYVERNEKI. Példás erkölcsű fi, az igaz: nem tudom, micsoda ember lehet.

IROVÁNYI. Én sem tudom, hol vette magát.

GRÓF FEGYVERNEKI. Gyerünk azokhoz a vigadó fiatalokhoz! *Elmennek.*

NYOLCADIK JELENÉS

A kisasszony szobája. Tempefői és Rozália

TEMPEFŐI. A boldogság s az öröm lakjon veled, kedves Kisasszonyom!

ROZÁLIA. Veled együtt, szerelmes poétám. Űzd el komor unalmimat legédesebb jelenléteddel: de amint láttam, a legszomorúbb bánat sátorozik homlokodon, aholott azelőtt az édes nyájasságok mulattak a szegénység karjain.

TEMPEFŐI. Odavagyok, kedves Rozáliám, a mostoha sors üldözi bennem az ártatlanságot.

ROZÁLIA. Eddig is tudtál övele birni; ne engedd nyilai alatt meglágyulni szivedet, mely a virtus mivé.

TEMPEFŐI. Most a legkeservesebb csapással rohant reám. Minden mesterségét megvetette, hogy lába alá tapodjon, és imé - -

ROZÁLIA *Ellankadva*. Kedvesem! jaj, öszve ne tépd gyenge szivemet, mely eddig a tiédől tanult tűrni. Jaj, ki ne mondd, meghalok.

TEMPEFŐI. Én is.

ROZÁLIA. Kegyetlen Egek!

TEMPEFŐI. Bölcs végezések! - Ha az énreám agyarkodó szerencsét láncáról eleresztitek, adjatok erőt az ő csapásinak elszenvadására.

ROZÁLIA. Mi lelt, Kedvesem? Könnyebbedik a keserőség, ha bus társra találhat.

TEMPEFŐI. Rab vagyok, édesem!

ROZÁLIA *Megdöbbenve*. Rab vagy? - Lehet-e a Nap alatt olyan tömlőc, mely az ártatlanságot is gyötörje?

TEMPEFŐI. Van, ha azok szegények is.

ROZÁLIA. Kinek lehet annyi hatalma, hogy a büntelent is tömlőcre ragadhassa?

TEMPEFŐI. Betriegernek.

ROZÁLIA. Ne indíts belőlem olyan játékot, amellyre nékem keseregni kell. Szólj valóban.

TEMPEFŐI. Betriegernek nem tudván megfizetni a nyomtatásért, most mindjárt a tömlőcbe fog hurcoltatni. Azoktól kell megfosztatnom mindjárt, amellyek legkedvesebbek valának életemben. Édes Rozáliámat sirassam-e inkább, vagy édes múzsáimat, vagy pedig édes szabadságomat? Ó, mostoha sors!

ROZÁLIA. Ó, kedves poétám, arról még lehet tenni. Az én atyám mindjárt leteszi azt, ő nemes és jóltévő ember.

TEMPEFŐI. Már ott nyaka szakadt minden reménységemnek.

ROZÁLIA. Lehetetlenséget beszéllesz: hitelt nem adnék annak a beszédnek, ha te nem mondanád.

TEMPEFŐI. Úgy vagy. Most éppen ő nagyságától jövök: minden módon megpróbáltam, hogy az ő segedelmét megnyerhessem, de attól elestem.

ROZÁLIA. S ő egy ügyefogyott emberen nem segített? Csudálkozom elváltozásán.

TEMPEFŐI. Mindent elbeszéltem, hogy a nemzeti tudományok, a haza dicsősége, hajdani atyjának tisztelete, familiájának fényessége, maga nevének magasztalása mind arra kényszerítik. De semmiképpen nem hajlott mindezekre is, míg azt nem említettem, hogy arra kéri még egy boldogtalan szegénynek gyámoltalan volta is. Akkor mindjárt felbuzdult benne a vér.

ROZÁLIA. Öneki valóba jó szive van.

TEMPEFŐI. Azt általláttam. Ő egy olyan magyar méltóság, akinek párját alig lehet találni: csak az az egy hiba van benne, hogy a tudományoknak nem embere.

ROZÁLIA. Jaj, már a' köz hiba a mi magyarjainkba. De hát mit mondott az atyám?

TEMPEFŐI. Megilletődött rajta, hogy engemet az én balgatagságom szerencsétlenné tett. Intett, hogy annak véget vessek; ezúttal ő kiszabadít engemet, de a' még továbbatt lesz; addig felpénzül két aranyat adott.

ROZÁLIA. Ne félj, kedves Poétám, az ő jól tenni szerető szive szerencsédre lesz tenéked. Tudom ugyan, hogy nem úgy tesz jól véled, mint Maecenas poétával, hanem mint kegyes szivű Titus nyomorúttal.

TEMPEFŐI. Azt maga is megmondotta. - De én azomba csak úgy maradtam, mint azelőtt; az ő jó szive nékem nem használ, mert későn segít, engem egynéhány pillanatok után a nyomorúságos tömlöc fog bé.

ROZÁLIA. A' nem lehet, édes Poétám! neki arra nincs hatalma.

TEMPEFŐI. Van a törvénynek.

ROZÁLIA. Nemes vagy.

TEMPEFŐI. De szegény.

ROZÁLIA. Nem tömlöcözhet.

TEMPEFŐI. Úgy de nem fizethetek.

ROZÁLIA. Ki ragadhatna ki tégedet a mi karjaink közzül? Én az atyámtól kikönyörgöm, hogy tégedet tartóztasson itt, míg megsegít.

TEMPEFŐI. Édesem, ne buktass illetlenségre, inkább akarok lenni boldogtalan és nyomorútt, mint hitetlen és gyalázatos.

ROZÁLIA. A tömlöc nem gyalázat.

TEMPEFŐI. Nem, ha véték nincs vele. Annak minden rútsága a büntől vagyon: az ártatlanság pedig ocsmány falainak moha között is megtartja fényességét, melly az Egekből az Úrnak számolya alól sugározik.

ROZÁLIA. Ott éhhez is meghalsz.

TEMPEFŐI. Ha Rozália meghal. - Akkor pedig édes nyereség lesz nékem a halál.

ROZÁLIA. Köszönöm bennem való bizodalmat, édesem. Én nem akarnám hogy annyira menjen a dolog. Mindjárt keresek módot, annak a németnek éhes száját hogy dughassuk be.

TEMPEFŐI. Kedves Kisasszonyom, megölsz igaz szeretetteddel. - Nincsen a' neked hatalmadba és birtokodba, hogy engem megsegithess.

ROZÁLIA. Van az atyámnak: én az ő tudta nélkül is adok tenéked segítséget.

TEMPEFŐI. Az én megszabadulásom kerüli a vétkes eszközt.

ROZÁLIA. A vétek is virtussá válik, ha az ártatlanért, s kivált éretted cselekeszem.

TEMPEFŐI. A fekete szint semmi más bé nem fogja. A vétek barnaságát semmiféle virtus bé nem mázsolhatja, úgy hogy annak rútsága szépséggé változzon, a virtus színe alatt.

ROZÁLIA. Nemes szived van, Tempefőim, amelly nincsen semminek birtokában.

TEMPEFŐI. Csak egy angyalnak.

ROZÁLIA *Döbbenve*. Ki az?

TEMPEFŐI. Velem szól. - - Vedd el, édesem ezt a nevezetet, mert vagynak földi angyalok, kikre a szépség istenasszonya hozzájok méltó testet is ruházott.

ROZÁLIA. S ezt a dicséretet a te elmédnek köszönik, akitől öregbül a szépség.

TEMPEFŐI. Ha a boldogabb végezések az én szerencsémeket a régire változtatják és engemet Tempefőiből azzá tesznek ismétlen: akkor a tántorithatatlan örömek nyájas karjai között lebeghetünk. Addig vegyük erős szívvél a szerencsének minden nyilait, boldogabb időknek reménylése s a méltatlanokra ügyelő Ég lágyítsa a tömlőc fenekén is rabláncok szorítását.

ROZÁLIA. Már csakugyan csúfra hagyod magadat tenni, emlékezz meg, mi vagy.

TEMPEFŐI. Egy szegény adós, aki nem fizethet.

ROZÁLIA. Magad leszel oka szenvedésidnek.

TEMPEFŐI. Hogy a boldogság ölénben is tudjam, mi a szenvedés, s akkor is édes legyen annak emlékezete.

ROZÁLIA. És nem illetődöl meg rajta?

TEMPEFŐI. Facsarog a szívem, hogy szabad nem lehetek, s tőled, édes Kisaszonyom, s műzsáimtól el kell szakadnom. - De a nemes szív nem engedi meg olyan lépést tennem, melyet valaha szégyeneljek.

ROZÁLIA. Mit cselekszel tehát?

TEMPEFŐI. Még egy helyre folyamodom. Vagy amit a szerencse hoz, azt békeségesen viselem.

ROZÁLIA. Úgy vigyázz magadra, hogy ha valami gyalázatba esel, engemet ejtesz mély keserűségbe. - Szánd meg Rozáliádat.

TEMPEFŐI. Az ő birtoka vezérli az én szívemet. De most engedni kell a szent igazságnak, mindjárt eltelik az óra. Megválaszt most tőled, Kedvesem, egy kevés korig a tömlőc, de lelkem rabságot nem szenvedhet; körüléd fog lebegni egy sohajtássá vált szellőcske, azt úgy vedd mint az én lelkemet.

ROZÁLIA. Ó, keserves szempillantás! szomorú pontja fájdalmimnak.

TEMPEFŐI. Vígabb velem létedet engedjenek az egek! *Elmegyen.*

ROZÁLIA. Boldogabb időt adván tenéked.

KILENCEDIK JELENÉS

A grófkapuja, kívül, Koppóházy és Tempefői

TEMPEFŐI. Igaz szolgálja az Úrfinak.

KOPPÓHÁZY. Hozta Isten szerencsésen Tempefői Uramat. Hát hogy folynak dolgai?

TEMPEFŐI. Uram, elég nyomorúltúl; de a szerencsétlenség most van mégis rajtam a legsúlyján.

KOPPÓHÁZY. Hogyhogy, az isten szerelméért?

TEMPEFŐI. Még most itten láthat az Úr, Koppóházy Uram, de csak a jövő órába is a tömlöc fenekén találna.

KOPPÓHÁZY. Mi az ördög?

TEMPEFŐI. Betrieger uramnak adós vagyok egy poémám kinyomtatásáért harminc arannyal, s most már mindenünnen megcsalván a reménység, nem fizethetek.

KOPPÓHÁZY. S nem várakozhatik az ebellette rossz németje?

TEMPEFŐI. Már egy fél órát sem. Hanem egész alázatossággal kérem az Urat, Koppóházy Uramat, méltóztasson rajtam segíteni.

KOPPÓHÁZY. Amibe lehet, szívesen.

TEMPEFŐI. Én az Úrfinak megboldogult atyjaurát esmértem. Egy volt azok között, akikben sokat vesztett el a halál által a haza. Ő a tudományoknak nagy kedvellője, a tudósoknak nagy pártfogója s barátja volt.

KOPPÓHÁZY. Már a' bizonyos.

TEMPEFŐI. Ő azokra, vagyis inkább a nemzetre sokat feláldozott, és mégsem volt pénztelenebb másnál. - Az Úr is, gondolom, megboldogult atyjaurának dicső nyomdokait fogja követni.

KOPPÓHÁZY. Igenis, én minden módon igyekezem az ő halhatatlan érdemeit nyomozni.

TEMPEFŐI. Nemesebb feltétele nem lehetne.

KOPPÓHÁZY. Ő emberszerető volt, mindeneket egyaránt szeretett, még ama privilégizált henyélőket is, akik holmi könyvekkel csalják a pénzt s becsületet. - De én ugyan ebbe ötletet nem követem, hogy az ő másoktól való kicsúfolásának részese ne legyek.

TEMPEFŐI. Uram, az olyat békével szenvedjük a haza dicsőségéért, s önnön tiszteletünkért, mellyel az okosabb maradék biztat.

KOPPÓHÁZY. Mindazok csak pompás hangok s kecsegtető álmodozások, mellyeket a könyvek között henyélő ország-lezsákjai koholtak, hogy a magunknak tetszéssel élhessenek önnön hasznokra.

TEMPEFŐI. Akár kölcsön a diétaig, akár az exemplárokért, méltóztasson nekem adni az Úr harminc aranyat.

KOPPÓHÁZY. Az exemplárokért nem adhatok: mert én könyvkupec lenni nem akarok. Nemesebb vér foly ereimbe, mintsem rangomat affélével mocskosítsam, s gavallér társaimnak csúfja legyek. - Kölcsön pedig nem adhatok azért, mivel énnékem szorgos szükségeim vagynak, amellyekre kell a pénz.

TEMPEFŐI. Az Úr pénze feljül haladja szükségét.

KOPPÓHÁZY. Az igaz, énnékem most küldöttek a jószágomból négyszáz aranyat, de a pénznek van helye. Most, éppen most vive el itt egy olasz egy pár fein kutyát, eleget kértem tőle húsz aranyon, de nem adta volna alább huszonnégynél, már most utánna megyek, s megadom azt is neki.

TEMPEFŐI. Úgyde, Uram, még az a huszonnégyszáz arany kicsi csorbát ejt azon a négyszáz aranyon. Még ha engem meg is fog segíteni, nyolcadrészét adja ki csak egyszerre küldött pénzének.

KOPPÓHÁZY. Jaj, Kegyelmed, Tempefői Uram, keveset ért a mai gavallér állapotokhoz. Én onnan a kávéházba megyek, ottan lesznek esméretes gavallér társaim, nyájas német dámáim, azokat egész barátsággal kell traktálnom. A vojta, a lábét sok pénzzel jár.

TEMPEFŐI. Mégis mind azoktól is nem maradna-e elég az én felsegállésemre, amelly az Úrnak dicsőségére szolgálna? - Osztán, inkább vesztegeti az Úr azt a sok pénzt olly hijábalóságra, melly az okosok megvetését viseli: mint olly nemes tárgyra, mellyet tisztelet koronáz. De -

KOPPÓHÁZY. Én azt most nem vitatom, jó Tempefői Uram. Hanem látta-e Kegyelmed azt az olaszt, hogy elment volna erre a kutyáival, nekem ötöt, ha ördögbe lesz is, fel kell keresnem. Szentuccse, nem adnám azt a két kutyát a bécsi ministerségért.

TEMPEFŐI. Én, Uram, nem láttam a jó olaszt. Hanem még egyszer esedezem, méltóztasson egy szükölködővel jól tenni.

KOPPÓHÁZY. Mondom, énnékem nincs arra való pénzem. Eddig az olasz is el találta adni. Isten áldja meg Kegyelmedet. *Elmegyen.*

TIZEDIK JELENÉS

TEMPEFŐI *Egyedül.* Isten hordozza Kegyelmedet is, Koppóházy Uram. - Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon! Itt azok, akik külső formájokról Maecenasoknak látszanak, nemhogy szeretnék a nemzeti tudományokat, hanem annak pártfogóit is gyűlölni láttatnak. Be sok ilyen Koppóházyakat találunk a két hazában! ahol a kávéházakba csoporttal csirippol a nemes gavallérság, a bibliotékák pedig és Leseabinétek néma csendességgel veszteglenek. Az urak udvaraiba divízióként koslatnak a jobbágyok zsirjával hizott kopók, a múzsák pedig és a múzsák baráti nem esméri azokat. A tanúltak éhen fáradoznak a nemzet dicsősége mellett: a hazájok vesztett koppókupecsek bársonybugyogóba járnak. Ímé, ennyi pénzes uraság között egy buzgó hazafi meg nem szabadulhat a tömlöcből, amellybe ötöt a múzsáknak, hazájának s dicső nemzetének szeretete vetette. Ne csudálkozzon tehát senki, hogy világ hallatára azt kiáltom: Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon!

Vége a második felvonásnak

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

A játék a poéta házában esik, hol belől, hol az ajtó előtt.

TEMPEFŐI *Az asztala mellett fél könyéken.* Kegyetlen sors! Csak e' vala-é még hátra, hogy tökéletes boldogtalanná tegyél, hogy édes szabadságomat s azzal együtt becsületemet, mindenemet elveszessem. Már a legkeservesebb képzelődések öszveütköztén szivemben, bús hánykolódások csatáznak felettem. Mind azokat, amelyeket a vas Egek reám szórtak, csendes lélekkel fogadtam, de ennek súlya alatt süllyedezek. Legkeservesebb ez mind azok közt, amelyeket eddig szenvedtem - - De keményedj meg, szivem! Megtanúltál te már szenvedni, hozzátörődtél mindahhoz, amire a világ rémül.

MÁSODIK JELENÉS

Tempefői, Betrieger, hajdúk

BETRIEGER. Hát elkészítette az Úr a pénzt? Az idő eltölt.

TEMPEFŐI. Biz' Uram, még a' nincs meg, én sohol sem kaphattam.

BETRIEGER. Már hát az Úrral másképpen kell bánnom.

TEMPEFŐI. Már én, Uram, itt vagyok: róla nem tehetek.

BETRIEGER. Én sem tehetek: sajnálom.

TEMPEFŐI. Már hát csakugyan kedvetlenül bánik az Úr velem?

BETRIEGER. Külömben nem lehet; jöjjön az Úr a tanács elébe.

TEMPEFŐI. De minek?

BETRIEGER. De minek? még azt kérdi az Úr? Majd megmondják ottan. Jöjjenek Kentek, kísérjék fel őkegyelmét.

TEMPEFŐI. Uram! egy kevés várakozással: nem vagyok talán éppenséggel gazember.

BETRIEGER. De tehetetlen adós: már annak tudja az Úr a törvényjét.

TEMPEFŐI. Én azt tudom. De van ám olyan törvény is, amelly amannak szoros igazságán tágithat - az emberség törvényje. Várakozzon az Úr egy keveset.

BETRIEGER. Már várakoztam.

TEMPEFŐI. Mig a hazámból pénzt vehetek.

BETRIEGER. A' késő is, bizonytalan is.

TEMPEFŐI. A diétaig.

BETRIEGER. S miért?

TEMPEFŐI. Akkor az ide felgyülekezett nemes magyar rendek eleibe terjesztem alázatos könyörgésem: ők engem, tudom, meg fognak segíteni.

BETRIEGER. Abból semmi sem lesz.

TEMPEFŐI. Hát ha lesz?

BETRIEGER. Ha csak mind ánglusokká vagy franciákká nem változtatja előbb a játékos természet.

TEMPEFŐI. No hát addig elvárakozhatik az Úr, míg az exemplárokból a pénzt kiszedem, akkor negyven aranyat adok az Úrnak.

BETRIEGER. De úgy sohasem ad az Úr csak négy aranyat is, nemhogy negyvent.

TEMPEFŐI. Miért?

BETRIEGER. Én magam kárával tudom, másra kell a pénz a magyar uraknak.

TEMPEFŐI. Úgyde ez a munka kedves fog lenni a vitéz héroktól származott nemes szívű magyaroknak.

BETRIEGER. No, ha az Úr az exemplárjaiból negyven aranyat kivesz, nekem egy pénzt se adjon.

TEMPEFŐI. Próbálja hát meg az Úr.

BETRIEGER. Én, Uram, bizony nem próbálom, hanem az én pénzemet most tegye le az Úr.

TEMPEFŐI. Én arra most elégtelen vagyok.

BETRIEGER. Jöjjön hát az Úr a tanács eleibe. Hallják Kentek! *A hajdúk odatoppannak.* No menjen az Úr velek.

TEMPEFŐI. Nézzen legalább az Úr valamit, ne tegyen világ csufjává.

BETRIEGER. Uram! már annak úgy kell lenni, különben nem lehet.

TEMPEFŐI. Várákazzon még az Úr tehát egy óráig.

BETRIEGER. Én nem várákozhatom.

TEMPEFŐI. Egy óra nem a világ.

BETRIEGER. De az Úr engem csak elébb-tovább való ígéretekkel csalogat. Már egy órát hijába várákoztatott velem.

TEMPEFŐI. Ez utolsó terminus lesz.

BETRIEGER. Amellyet talám azért kér az Úr, hogy időt nyerhessen az elébbállásra.

TEMPEFŐI. Alacsonyúl gondolkodik fölölem Uraságod, a nemes szenvedést feljebb szoktam becsülni a gyalázatos menekedésnél.

BETRIEGER. Miért nem adja hát az Úr okát időkérésének?

TEMPEFŐI. Nincs benne semmi titok, azt megmondhatom, még némelly pártfogókat fogok keresni, akikhez bizhatom.

BETRIEGER. Jó lesz; ha azok nem magyar urak!

TEMPEFŐI. Az igaz, hogy nem magyar urak! Kérem tehát, méltóztasson az Úr várákozni.

BETRIEGER. Én attól az egy órától igen tartok, mindazáltal, hogy embertelenséggel ne vádoltassam, azt az egyet megengedem, ámbár tudom, hogy haszontalan lesz. De hogy bátrabb lehessen: míg az az egy óra eltelik, ez a két legény itt fog állani az Úr ajtajánál, hogy az Úrnak minden lépéseit gondos szemmel tartsák.

TEMPEFŐI. Úgy de, Uram, ha én azalatt őrizet alatt leszek, hogy járassak a pénz után, mikor egy tapodt sem mehetek?

BETRIEGER. Már annak, édes Úr, másként lenni nem lehet. Levél által keresse meg az Úr azokat, akikhez bízik, ez az egyik legény valamelyik elviszi. - De az Úrnak a küszöbön túl mozdulni nem lehet.

TEMPEFŐI. Már ha nem lehet, arra is csak reá kell állanom.

BETRIEGER. Járjon utánna az Úr a pénznek, hogy nékem olyan cselekedetre ne kelljen vetemednem, amellyet magam is sajnálva vinnék véghez.

TEMPEFŐI. Én, Uram, minden módon rajta leszek magam jobb voltáért, csak ezek az emberek járjanak el a dologba hűségesen.

BETRIEGER. No hallják Kentek, legények, egy óráig fognak kentek vachtot állani: meglesz a fizetés fáradságokért. Ennek az úrnak addig itt benn kell tartózkodni: ha valamit parancsol, véghezvigyék. Én pedig magamat ajánlom az Úrnak. *Elmegyen.*

HAJDÚ. Igen, Uram, de meglesz az áldomás?

BETRIEGER *Visszakiált.* Meg, meg! Az Úr utánnajárjon. Igaz szolgája maradok!

TEMPEFŐI. Alázatos szolgája!

HARMADIK JELENÉS

Múzsai és a hajdúk kívül.

MÚZSAI. Jó szerencsével, Uraim! Kegyelmetek, amint látom, város emberei?

EGYIK HAJDÚ. Az ám bizony.

MÚZSAI. Hát itten lakik-é Tempefői uram?

MÁSIK HAJDÚ. Tudja a Belzebub a kend Tempefői uramját, hol az ördögbe lakik.

MÚZSAI. Én úgy gondolom, jó Uram, hogy az a becsületes ember itt lakik.

EGYIK HAJDÚ. Itt, uram, becsületes ember nem lakik, mert mi itt nem szájonganánk.

MÚZSAI. Hát ki lakik itten?

MÁSIK HAJDÚ. Tudja a lidvérc, ki lakik: azt mondják, hogy poétikus.

MÚZSAI. Hát hiszen azt keresem én.

EGYIK HAJDÚ. No poétikus uram, jó kézbe van a jámbor.

MÚZSAI. Hohogy? az istenért?

MÁSIK HAJDÚ. Egy óráig itt szellőztetjük ökemét, azután majd a hüvösre tesszük.

MÚZSAI. Mi szerencsétlenség érhetette szegény jámbor embert?

EGYIK HAJDÚ. Én, Uram, magam sem tudom, elég az, hogy minket ide rendelték.

MÁSIK HAJDÚ. Szegény jámbor ember? De édes nem tudom kinek hívják Uram, nem szegény jámbor ember a', hanem ispionnak kell annak lenni, mert őrá egész világ farkas szemmel néz.

MÚZSAI. De hát hol van most?

MÁSIK HAJDÚ. Odabe kuttog ő nagysága, várja a jó szerencsét a fenekére.

MÚZSAI. Hát bé lehet-é hozzá menni?

EGYIK HAJDÚ. Bé, Uram, bé!

MÁSIK HAJDÚ. Bémehet ám bizony, de valahogy hipp-hopp hírvél el ne vigye Kend láb alól, mert én ugyan, engem uccse, a Szent Gellért hegyén is felkeresem.

MÚZSAI. Maga van odabé?

EGYIK HAJDÚ. Maga, hogy ne hazudjak.

MÁSIK HAJDÚ. A' biz ezered magával is van az ebugatta.

NEGYEDIK JELENÉS

Múzsai és Tempefői

MÚZSAI. A jól tévő Egek légyenek veled, legkedvesebb barátom!

TEMPEFŐI. Amelly istenség ide vezérelt, a' légyen boldogitód, édes barátom, Múzsai.

MÚZSAI. Ó, melly édes öröm az énnékem, hogy láthatlak, édes Barátom, s annál nagyobb volna az, mennél vigabb és boldogabb állapotba láthatnálak.

TEMPEFŐI. Jaj, kedves Barátom, távol van az éntőlem. De szomorú bánatomat enyhíti mégis a te jelenléted. - Ugyan, kedves barátom, micsoda Pallas vezérlett tégedet most ide?

MÚZSAI. Az igaz, engem Pallas vezérlett ide; a magyar Pallas, akinek testvére a szegénység.

TEMPEFŐI. És becstelenség. - Már az úgy vagyon e mi nemes hazánkban. - De fejtsd ki beszédedet a homályból.

MÚZSAI. Tudod magad is, barátom, hogy én eddig Hollókőn szerencsésen éltem a megboldogult báró Hollókői úrnak kedvezése és pártfogása mellett. Már most megholt!

TEMPEFŐI. Ugyan, s meghalt az az áldott lelkű méltóság: látom, már az Egek is nemzeti múzsaink ellen harcolnak.

MÚZSAI. Úgy vagyon; és én kiváltképpen legtöbbet vesztettem az ő halálába; akit ő legnagyobb szivességére méltóztatott, önnön asztaláról tartott, s hozzám a legnagyobb megalázódással viseltetett. - Őt fiai maradtak a megboldogult méltóságnak. Azok atyjok halála után hazajöttek a jószágba, és azon megosztóván a házasság által is nagy jószágokat nyertek; mivel már különben is ki septemviralista, ki őberster vőlt, ki mi.

TEMPEFŐI. Szerencsés lettél, barátom, hogy amit egy Maecenásnak halálába elvesztettél, ötszeresen találtad fel annak maradékiban.

MÚZSAI. Sőt inkább keservesebbnek tetszik előttem ez a veszteség. Mivel az öt urak közül csak egy sem találkozik, aki megboldogult atyja nyomdokait tapodná, és bennem a tudományokhoz való szeretetét mutatná.

TEMPEFŐI. Csudálkozom, hogy nevelhetett egy derék atya elfajult fiakat.

MÚZSAI. A megboldogult báró úr philosophusi módon nevelte azokat: nemes lélek gondolkozásaihoz szoktatta, de nem olyan nemes léleknek, amilyet a mai magyar gavalléroknak nagyobb része fitogat.

TEMPEFŐI. Mi okozhatta tehát olly csudálatos megváltozásokat?

MÚZSAI. Minekutánna Pestre, Budára, Pozsonyba s Bécsbe felmentek, a több magyar nemesek társaságába adván magokat, azoktól sok piron-szót szenvedtek, mintha ők paraszt erkölcsűek, alacsony lelkűek, nemes nemzetünknek mocskai vólnának, azok a bálákba, kávéházakba kapatták őket.

TEMPEFŐI. Ebbe áll tehát a nemes magaviselet!

MÚZSAI. Úgy tartja a nemes magyar világ, ha egynéhányat, de igen keveset kiveszünk.

TEMPEFŐI. És ők még most is olly alacson gondolkozásúak?

MÚZSAI. Mindenbe nemes szivek van, csak a tudományok ellen idegenek. Ez igen bépíszkolja amazt is.

TEMPEFŐI. És téged nem becsülnek csak atyjok barátságáért is?

MÚZSAI. Úgy vagyon; s engemet egy szemét embernek tartanak, aki atyjok jó szívével visszaéltem volna önnön hasznomra.

TEMPEFŐI. Nyomorúlt nemzetem! a te balvélekedéseid a csinosodásnak ellenségei.

MÚZSAI. Már csaknem éhhez hálásra jutottam közöttök. Nemhogy nemzeti múzsáimnak szolgálhatnék az ő adakozásokból, de élni is alig tudok. Minden írásaimat a tűzön feláldoztam; a maradéknak orrába menvén azoknak füstje, zokogva fogja vádolni eleinek háládatlanságokat.

TEMPEFŐI. Azt ugyan kár vólt cselekedned.

MÚZSAI. Külömben is a molynak s az egereknek lett vólna eledele. Nékem annyi tehetségem nincs, hogy azok között csak egy levelet is kibocsáthattam volna.

TEMPEFŐI. Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon!

MÚZSAI. Mostan pedig azért jöttem hozzád, kedves Barátom, tudom, hogy itten Pesten, ahol lakik nemzetünknek színe és fő karja, te a boldogságnak közepette ülsz, azok te elődbe rakják a nemzeti múzsáknak ajánlott áldozatjaikat, és te elfáradsz azoknak beszédésében; segítsd meg tehát szükölködő barátodat, és részesítsd nemzetünk Maecenássainak jótételeiből.

TEMPEFŐI. Jaj, Barátom, a te vélekedésed igen messze esett a valóságtól: Látod-é mostan is, micsoda körülállások között vagyok. - Hazám árva Múzsai! ne mondjátok meg a késő maradéknak, hogy vólt ollyan idő, amelyben a pesti rabok lajstromában ollyan is vólt írva, akit a tivéletek való barátság s a hazaszeretet buktatott a tömlőc fenekére.

MÚZSAI. Rettegek, Barátom; rettegtek a te homályos beszéded. Fedezd fel a valóságot; hadd láthassam annak világánál sokfelé tévelygő gondolatimat.

TEMPEFŐI. Gróf Fegyvernekimért Betriegernek nem fizethetek: Pestet, Budát azért töltötte meg a Gondviselés hazám nagyjaival, hogy annál több helyen csalattasson meg benne vetett fényes bizodalمام.

MÚZSAI. Már látom, derék magyarnak lenni nem egyéb, hanem kihányt ruhákban öltözködni, sok szép koppókat tartani, nyalka paripákon ugrálni, periodice káromkodni, enni, innya, mások munkálódását nézni, a tudományokai gyűlölni, a tanúltakat az éhhezhalásra segélleni.

TEMPEFŐI. Úgy vagyon; ha egynéhányat - de ó, melly keveset! - kiveszünk. Szerelmes nemzetem! kinek dicsőségéért buzog a vér ereimből kitakarodni, mikor esmered meg, melly távol vagy a kicsinosodott franciáknál, ánglusoknál és saxoknál?

MÚZSAI. Hidd el, barátom, valamint sohasem a szerencse, hanem a nyomoruságok vóltak mutató tanúi a magyar nagylelkűségnek; úgy most is a mi becsülhetetlenül fáradozó magyar-

jainknak a tudományokban való dicséreteiket nem a szerencsés kimenetekhez, hanem a munkásságnak nagy voltához kell mérni. A magok tudományaikkal kevélykedő németek, a számos uralkodók gazdag áldozati mellett is ráklábakon másztak a száz s több esztendőök lefolytával csinosodott franciáknak s ánglusoknak apró lépései után.

TEMPEFŐI. Bár mi csak úgy mászhatnánk is, jó volna, magunk gyenge erejével, istáp nélkül erőlködünk a több európai nemzeteknek messze hátramaradt nyomdokai felé, s utánunk már csak az oláhokat, törököket s cigányokat szemléljük. Egek! Nemzetem! méltó panaszimért meg ne nehezteljenek.

MÚZSAI. Csuda dolog, Barátom, annyira tudni a magyarnak menni minden Richelieu nélkül, aki ha volna, ó, micsoda fényben szemlélhetnénk édes nemzetünket!

TEMPEFŐI. Hogyne rázná ki a magyar író kezéből a tollat ama méltó keserédes, melly az ő megvettetéséből származik? Csak az én példám is nem inti-é meg a tudóst, hogy az ő munkássága néki lépés a szegénységre, a gyalázatra, és, borzados fejemen a haj, a tömlőcre!

MÚZSAI. Van-é, barátom, benned valami reménység, melly a tömlőtől való menekedéssel csak legkissebbnyire is biztatna?

TEMPEFŐI. Talám legkissebb sincs.

MÚZSAI. Gondolkozz, barátom, itt áll egy hived, aki kész minden fáradságát a te javadra feláldozni. Parancsolj; repülök. - Vagy ha magad jobban elvégezheted; addig szívesen felváltalak a tömlőben. Dicsekedni fogok azzal, hogy igaz hivségemnek egy csekély bizonyosságát adhatok.

TEMPEFŐI. A te hiv szereteted megolvasztja szívemet: arról való meggyőztetésemet ne keresd olyan keserves úton.

MÚZSAI. Készen vagyok mindenre. Nem lesz olyan inséggel teljes fáradság, mellyet édessé nem fog tenni annak meggondolása, hogy Tempefőimért szenvedem. Ha az irigy szerencse a pénzt meg nem fogta volna töllem, kész volnék minden vagyonomat a tehozzád való szeretet zsámolyánál letenni: amim van, azt vedd tőlem szívesen.

TEMPEFŐI. Lefizethetetlen háládatossággal tettél adóssá. Megbocsáss, hogy viszonzására elégtelenné tettek a keserves végezések. - De Barátom, egy gondolat ötle elmémbe: még egy szerencsét próbáljunk. Beh jó a nyomorútnak, ha mikor éppen a dühös habok között elmerülne, akkor jelenik meg az áldott reménység az ő szabadítására. Csak kisujját nyujtsa is az öneki, örömmel ragaszkodik abba.

MÚZSAI. Édes álom! édes reménység! méltán megérdemlettétek ti a nagy Voltér elógiumát, amellyet a földnek kevély királyi is ásitottak.

TEMPEFŐI. A Szent Ferenc szerzeténél keresem óltalmamat. Barátom, mit gondolsz?

MÚZSAI. A szerzetesekhez folyamodni reménységes, mert ők becsülik a tanúltakat, mivel maguk is tanúltak. De - - -

TEMPEFŐI. De - de a franciscanusokat talám kiveszed? Én őket közelebbről esmerem, mint a többieket, s azért akarok ezekhez folyamodni. Egy levelet küldök, Barátom, ne terheltes elvinni: nékem kilépni nem szabad.

MÚZSAI. No ird meg hát, Barátom.

TEMPEFŐI *Asztalhoz ül, ír sebessen.*

MÚZSAI. Addig én itt majd nézegetek. *A könyveket szedi, veszi.* Rajnis magyar Virgiliussa! - E' gyönyörű szép munka; nyelvünk dicsekedhetik vele, bár jönne a többije is, de ez a kőszegi poéta mindent nagy gonddal készít; nem csuda, az originált is olly sok gonddal készítette a halhatatlan Máro. Hazám Maecenássai, Polliói! tisztelhetnétek itt is egy Virgiliust! *Nézkél.*

TEMPEFŐI *Az írására figyelmez.* Több tudós barátok példája szerént - - *Ír.* A haza dicsőségére temjénezní - - *Ír.* Szegény szolgáljok, a pesti poéta, maga kezével. Punctum. *Beporozza, s hajtogatja.* Megvan, Barátom. Nesze, tedd le a vallás szent oltára előtt, amellyből csergedez az Ég áldása a földekre.

MÚZSAI. Jól van, barátom. *Kimennek.*

ÖTÖDIK JELENÉS

Az ajtóban, kívül. Tempefői és a hajdúk

TEMPEFŐI. Csak siess, Barátom. Isten hírével! Az idő foly!

EGYIK HAJDÚ. Hát! ha mit akar az Uram, most mondja, míg az időből ki nem cseppenünk: én megcselekszem, ihon ni. -

TEMPEFŐI. Köszönöm a Kend jószívűségét, az én barátom magára vállalta már azt.

MÁSIK HAJDÚ. Őkelmek tudják a magok dolgokat, ne bántsá Ked, pajtás: ne avassa Ked magát abba, Kedre is el talál ragadni. Egyik kutya rühet kap a másiktól. Úgysem várhat Ked az ilyen léhűtő mismás embertől csak egy meszely bor árrút is. Hm!

TEMPEFŐI. Ne beszéljen Kend, Bátya, ne sajnálja Kend azt, hogy ez az ember jobb akar lenni kendnél. Hallgasson.

HATODIK JELENÉS

Tökkolopi a más oldalon és a voltak.

TÖKKOLOPI *Nagy háborodással, bosszúson siet.* Ördög ilyen amollyan! már a' nagy bosszúság! Hm! hm! hiszen már a' csak több mint disznóság! hogy a varjak a hollókkal vesszenek össze a szemén annak a pimasz seggből esett sohonnainak! Üh, üh!

TEMPEFŐI. Uram! nem tudja Kend, ki lehet az a becsületes ember, aki ott jön?

EGYIK HAJDÚ. Aki ott jön? Hahó, uram, jól esmérem biz én. Tökkolopi Menyhárt úr biz' az. Az - izé Táblán Kontzi Pistának csúfolják. Én nem tudom, micsoda Tábla lehet az, ahol az embert úgy elnevezik, mondja Kend no, mellyik?

MÁSIK HAJDÚ. Az az izé Tábla, no, hogy is hijják, az a izé, ennye s ebugatta, pedig a nyelvem hegyin forog, üh no, patvar vigye.

TÖKKOLOPI. Láncos, forgós, lobogós, hogy itt nincs a puskám! - Várrá, krimi tatár kölyök! Üh no, a kurázs mire nem viszi a gavallért, ennye, üh haj nó.

EGYIK HAJDÚ. A' biz a', Tökkolopi Menyhárt úr biz a' a közönséges nevén, az úri nevén pedig, amellytől fizetést vár, Kontzi Pista, vagy becsülettel szólván, Kontzi István úr. De mi már az?

MÁSIK HAJDÚ. Engem uccse' meg is felel a nevének, mert a mészárszékbe tudva tartja Okszmán uram már, hogy néki minden nap konc kell.

EGYIK HAJDÚ. Kell bizony. *Lassabb hangon.* Német dáma, osztán meg kártya, osztán meg Tokáyer.

TEMPEFŐI. Pszt!

TÖKKOLOPI. Jó estvét! *Bomfordi hangon.*

TEMPEFŐI. Ugyan egész alázatossággal kérem, meg ne neheztelljen, hogy bátorkodom mostani változásának indító okát kérdeni.

TÖKKOLOPI. Megengedjen Kegyelmed, én egészséges ember vagyok, és istennek hála éppen kutya bajom nincs.

TEMPEFŐI. Azt elhiszem, de nem oda céloztam, hanem azt kívántam vala kérdeni, mi háborította meg most az Úr kedvét?

TÖKKOLOPI. Hiszen, Uram, ki a mendergő ne mérgeződne, éj, éj, már a' csak sok, no gondolja el az ember, micsoda piszkos dolog már az egy nemes gavallér generózus lelke előtt, tatár ragadja el a János pap országába azt a szemét embert, éj, éj!

TEMPEFŐI. Mi sértette meg az Úr becsületét olly tetemesen?

TÖKKOLOPI *Nagy méreggel s háborodással.* Mi sértette? mi sértette? Negyvenhét aranyomat mind egy krajcárig elnyerték a kávéházban: Uram! így forr bennem a méreg ni. *Csikorgatja a fogát.* Mert ha most valamit nem néznék, nem; megmutatnám annak a - hiszen már a' gaz huncfutság, negyvenhét arany, negyvenhét, se több, se kevesebb, egy estve, egy gazember, vólt, s nincs, koc poc patalion, mordály, pisztol, flinta, karabély, mangaléta, stucc, haubic, et caetera graeca, a' canis ördög ebugatta! Uram, mor - d - -

TEMPEFŐI. De hát miért is kívánja az Úr igazságtalan úton szaporítani a pénzét? Kártyán? amellyen ha veszt az ember, a méreg futja el haszontalan vesztegetéséért, ha nyer, mások bosszakovásának s önnön maga lelke vádolásának tárgyává teszi magát. Nemes gavallérok! Szóljak-é még világosabban? Szóljanak a véres kardok, pisztolok.

TÖKKOLOPI. Kend, Barátom, amint én látom, nem érti jól a gavalléri állapotokat, sajnálom, hogy boldogtalan nevelése miatt ebbe a részbe is szerencsétlenné lett. - Ha nemes vér elevenítné kegyelmedet, tehát úgy tudná, hogy én nem nyereség kedvéért játszom.

TEMPEFŐI. Hát miért?

TÖKKOLOPI. Üm, bolondság, hát miért? multság kedvéért, hát mit tudnék egyebet csinálni, hogy tölthetném el az unalmas időt? Az ember felkél kilenc órakor, tízig frizérozzák, tízkor a Táblára megy, ha kell, s ott van egyig, kettőig, ha nem kell pedig, vizitákat tesz, kettőkor ebédel ötig, akkor sétálni, karesszirozni megy, s egyéb aféle, mellyeket Ketek nemtelenekül nevetnek; mit tud osztán az ember éjféli egy és két óráig csinálni? Látja Kend?

TEMPEFŐI. Hivataljától üres óráit az Úrnak legkellemetesebbekké tehetik a könyvek, mellyek ha elméinket a terhes unalmok rabszíjjain szorulva találják, gyenge tágitással oldják fel szorongató kötéseit, ha pedig a gyönyörködés szárnyain lebegve a kellemek csecsbimbóin fél elszenderedésben lepik meg, ó, melly édesen éreztetik velünk, hogy mi most az életnek édesebb óráival élünk! Ezeknek hasznait aki hosszas munkával akarná elő fejtegetni, hasonlót csinálna ahoz, aki a napot, a levegő eget, a tüzet, vizet igyekezne dicsérni!

TÖKKOLOPI. Ne beszélje Kegyelmed azt énelöttem, amit én jól tudok, hány mértföld ide. Azok az Uraságod kellemetes könyvei az olyanoknak valók, akiket a szerencse vagy rossz neveléssel, vagy fekete vérbe szorult alacsony lélekkel, vagy koldusi szegény ranggal vert meg. - Nagyra született generózus lélekbe legkisebb impressziót sem csinálhatnak azok. Miért? mert mind gyáva teremtések koholgatták.

TEMPEFŐI. No, olyat olvasson hát az Úr, amelyet nem hideg vérrel írtak, amelyeknek minden soraiból méz csepeg, s repes az elme azon örömetől, hogy ő most azt olvashatja. Illyenek a poéták.

TÖKKOLOPI. Ah, én bizony azokért sem adnék egy pipa dohányt, azok is holmi irtóztató hadakat irnak, az én gavalléros gusztusom borzad azokra. Ördög vigye!

TEMPEFŐI. Nagyon el kellett hát a mai gavalléroknak dicső őseiktől fájulni, akik magok is örömmel írták le vagy eleiknek vagy önnön magoknak vitéz tetteiket a nagy Zriniként, azonban örömmel olvasták s hallgatták vitéz hazafi társaiknak a poétáktól készült dicséreteiket, akiket asztaloknál is tartottak, és azok nélkül az úriás ebédek izetleneknek tetszettek: A nagy Atilla ezekkel énekeltette asztal felett, a szkítiai szokás szerént, elhunyt őseinek dicséreteit.

TÖKKOLOPI. Már Atilla nem Atilla, ő az én gusztusomnak törvényt nem szabhat, ő barbarus ember volt, s az ő példája elülhet a kicsinosodott új világban. - Mégis ha olyan kellemetes könyvre igazít Kegyelmed engemet, amelyet, amint monda, nem hideg vérrel írtak, és amelynek soraiból méz csepeg, csak nem mondom, experientiae caussa meg nem próbálnám; de ugyan mellyik lehetne az?

TEMPEFŐI. Szentjóni Szabó László úr elegyes versei. Az ő Múzsája olly kellemetes érzékenységgel bír, hogy az olvasónak érző inait édes szenderedéssel bággyasztja, olly szép gusztusa van, mintha a párizsi főfő gráciák emlőjén tanulta volna, mi az édes?

TÖKKOLOPI. De az igaz, azt magam is gondolom, hogy néki egyéb munkái is megérdemlik a tetszést, mert most legközelebb Bécsben hallottam a Mátyás király nevű játékot, németül; azt mondták, hogy az övé. Bécsben is kedvet talált, pedig van-e kényesebb gusztusú közönség ennél?

TEMPEFŐI. Úgy vagyon. Örvendhet a nemzet, hogy van ollyan tagja, aki irhatott ollyan munkát, amely hallatlan például németre fordíttasson magyarból!

TÖKKOLOPI. Látja az Úr azt az embert, aki ott jön olly kevélyen?

TEMPEFŐI. Drótozó cigány az, vagy micsoda?

TÖKKOLOPI. Poéta. A' nyerte el az én pénzemet, hogy a lelke a könyökén bujdosson ki.

HETEDIK JELENÉS

Csikorgó és a vóltak

CSIKORGÓ *Drága rókatorkos, paszamántos magyar uniformisba, de már mind avúltba. A hóna alja alatt ostábla, a kezében apró könyvek. Kevélyen viseli magát, félre vágván ócska franciás kalapját.*

Múzsám! a Pornesszusról,
Hol mastan a pacérozol,
Szállj le pesti utcába,
Csikorgó parancsolja.
Tiszteld e drága urat,
Tökkolopi uramat;
Szép rigmussal köszöntvén,
Most és örökké, Ámmen!

TÖKKOLOPI. Köszönöm, édes Csikorgó uram, köszönöm, Isten hozta; de ördög tépássza meg a kend haját, oda a pénzem!

CSIKORGÓ.

A pénze az Úrnak
A kártyán veszett,
A párkák juttattak
Nekem keveset.
A szegény poéta
Amit eltehet,
Me Herclé, övé a',
Nem kap egyebet.
Mi ez? szűz Jupiter? *Tempefőire mutat.*
Quae monstra quaeso?
Állat-é vagy ember?
Quem hic video.

TEMPEFŐI. Quid domini facient, audent cum talia fures?

TÖKKOLOPI. No Csikorgó uram, rajta. Most mindjárt odalesz a kalapácsnyél. Deákul vólt ám a'.

CSIKORGÓ.

Bene, bene, bene respondere,
Dignus, dignus est entrare
In nostro docto corpore! Hm!

TEMPEFŐI. *Φευγετε χανθαριδιες. Αυχος αγριος υμμε διωχει!* Bezzeg hallja Poétaságod, megáldottam mostan szép görög szókkal.

CSIKORGÓ. Ahá, s csakugyan görög szók valának? no ha úgy van, drága Uram, ugyan gyalázat volna az Csikorgónak hasonló szép görög szókkal nem rékompenirozni a jóakaratot.
- *"Αβρααμ δεγεννεσε τον "Ισααχ "Ισααχ δεγεννεσε τον "Ιαχοβ, και τυψα δελνονς αιτου εν τοις ουρανοις υιου Δαβιδ η χαινη διαθηχη* - kívánom - Szent Máté *χατα τον* Evangyeliomának I. Rész 2. és azt követő verseiben. -

Ezt ekkép tanulván,
Mendikás koromban,
Most is eszembenn forog.
Ez a Múzsák fia! *Magára mutat.*
Deo sit gloria!
Ez sohasem tántorog.

TEMPEFŐI. Én igen kedvesen veszem az Úr görög áldását, és eléggé meg nem köszönhetem. Köszönje meg a világ olly teljes háládatossággal, mint Jupiter az emberekhez való szivességét Prometheusnak.

CSIKORGÓ *Igen tetszik magának.*

Ah: hát az Úr Porometesnek
Szavaival köszöni meg,
Hogy szent áldása Jupiternek
Számból görög hangon csepeg.
Szállj le, Múzsám! Acheron mellől,
Hol a múzsákkal sakkozta,

Tiszteletére csússzál elől
Az Úrnak e gyöngy kapunál,
De ó drága Tökkolopi Úr,
Kit tisztelek itt előttem?
Mert ez ám egy ekszelensz bonzsúr.
Ha nem káprázik a szemem.

TÖKKOLOPI. Ez egy derék poéta, Tempefői úr.

CSIKORGÓ.

A! Tempefői Úr!
Derék poéta!
Csikorgó meg mazur
Szegény szolgája. *Ezt mind kevélyen.*

TEMPEFŐI. De kérem, micsoda könyvek lehetnek azok, amelyeket kezében hordoz?

CSIKORGÓ.

E' Töldi, ezek Argyirus,
Kádár s Tündér Ilona,
Ez Orbis novus detectus,
Ez Heverés párnája.
Ah, gyönyörű finum munkák!
Magok irták a gyöngy músák,
Boros fővel Priápnál.

TÖKKOLOPI. Kérem az Urat, mondjon már valami verset ennek a mi poétánknak.

CSIKORGÓ.

No csak mondja az Úr; Kádárnál a' nem szebb,
Sem Péter siralmánál nem lesz nehezebb,
Pedig azt már én is megértem többnyire,
Mért nem mondja az Úr, hadd hallanánk? Ennye!

TEMPEFŐI.

Élj, jó királyunk! így fog örülni a
Magyar hazának minden igaz fia:
S hű szíve lelkesíti száját
Benned is áldja igaz királyát.

Ti is, hazámnak nagyjai, éljete!
Lakozzon e nép istene köztetek.
S hogy rajtatok veszély ne essen,
Őseitek nyomain vezessen.

Elhúnyt vitézek vére, magyar nemem!
Mig a halál, gyász nem fedi bé szemem,
Csak érted élek és lehellek,
S meghalok ó örömet, ha kellek.

CSIKORGÓ.

De az olyan versért kenyért sem kaphatnánk,
Felkopna ám azok mellett az állacskánk.
Bezzeg nem olyanok az én verseim ám,
Tempefői úrtól amillyeket hallánk.

Fel vagynak ám azok sok helyen ragasztva
A borbélyműhelybe s osztég a malomba,
A frájok hordozzák s a kukták mindenha,
Tiszteli becsüli a gavalleria.

Ó, lelkem! jó tudni egy kis deákságot,
Úgy kap az ember kenyeret egy darabot
Ollykor, ha az ember elindul innepbe
Kántálni, kalácsot jól raknak a zsebbe.

A paraszt egész nap húzza ám a kaszát,
Mégis alig kaphat egy vagy két garajcárt,
De az ember kapja, egy kis rigmust elmond,
A' pedig az ilyen embernek csak kis gond,

Jól tartják, s egyszersmind egy-két garast vetnek.
Jó az egy pint borra a szegény legénynek.
Kivált pedig, ha a poéta szájába
Úgy pattog a rigmus, mint a fakarika.

TÖKKOLOPI. No e' bizony szép, már e' valósággal igen gyönyörűen hangzik: ennél szebbet nemigen hallhatna az ember. Bravó!

TEMPEFŐI. Én kénteleníttetem megvallani, hogy az Úrnak igen szép gusztusa van, amellynek tetszeni szerencse. És a magam pírulására s az Úr dicsőségére hasonlítom ezt az állapotot ahoz, mikor Apolló és Pán Midásnak, a fülemile és a [szamár] amaz oroszlán vadász társának, Christoforusnak ítélő bíróságokban vetélkedtek az éneklésben.

TÖKKOLOPI. Az Úr egyenességet tisztetem, s rólam tett pompás dicséretét köszönöm.

CSIKORGÓ.

Audiat az urak: majd most mutatom meg
Magam, millyen az ész, millyen nagy mesterség.
Ezt kell meghallani. - A tenger fél forrott.
Szorítja a partot, tüzes habot forgat.

A Nap meghomályosodik, vérrel forog,
Mozdúlnak a hegyek, a föld tántorog.
Tartsátok meg, Egek! mi szegény hazánkat,
Szánjátok meg végre nagy nyomorúságát!

Ó, magyar őseink! nézzétek földünket,
A nagy romlás, látom, már mindent eltemet.
Be jó idők járnak, sok a korpavirág,
Nem lészen az idén, mint látom, drágaság.

Halandó az ember, csak egy fél óra kell,
Odavan az ember, másuvá menni kell.
Hát nem versek ezek? a rongyos köpenyeg
Alatt is hever ám gyakran a bölcsesség. - Hm!

TÖKKOLOPI. Ha ha ha; à propo, bravó, bravó, das ist ugyancsak excellenz! *Általöleli.* Édes Csikorgóm! a verseidre ezt mivelte a lélek bennem, ugrált, majd kiugrott a bőréből. Elcsikartad a pénzem: de mégis lehetetlen tenéked nem örülnöm, lehetetlen nem tisztelnem, becsülnöm, ami benned tiszteletre méltó! Brávó!

TEMPEFŐI.

Hagyd el, ne sértegesd füleimet, kérlek!
Hagyd el, már meguntam, inkább megdicsérlek.
Csikorgó versei ezen poétának
Énelőttem olyan kedvesek valának,
Mint mikor a zúz hull az ember elébe,
S a hideg szél fujja, szórja a szemébe.
Mint két darab üveg öszvedörgölése
Által esett hangnak borzasztó zörgése.

TÖKKOLOPI. No kedves Csikorgóm! most rajta!, ládd, csak azért bosszant ökegyelme. -

CSIKORGÓ.

Klioval, szűz Pazifaé,
Pendítsed citerádat!
Bölcs Priapus, ezek mellé
Szállítsd szent múzsáidat!
Aganippe szép hegyéről,
A Helikon vize mellől
Eljövén, segítsetek!

Elbeszéltem, miként jára
Trója a görögöktől,
Hétesztendős háborúba
Szenvedvén kívül, belől.
Minthogy elragadta Idát,
A török basa leányát
A trójai plébánus.

Marsal Priám és Simois
Miként attakirozák,
De a Trója sodromi is
Bástyát hogy oltalmazák.
Míg az amazon seregek
Császárostúl elérkeztek
Az Ajax vize mellől.

Akkor a trójaiakat
Hogy verték le fěstunggal,
S miként Creusa megszaladt
Centaurus társaival.
De Achilles a törököt,
A rácot, örményt, görögöt
Kiágyúzá Trójából.

Végre miképpen Heléna,
A tengerek istene,
Az ostromlókhöz leszálla
Rác kalugyer képébe,
Felvettette tíz mínával
Tróját: s hogy Trója azonnal
Egy fa-lóvá változott. -

TÖKKOLOPI. Ennye, kedves Csikorgó Uram, hogy már magam is versifikáljak.

Ennek az ő gyönyörű ékes vóltát
Még Orfeus sem győzné meg nótáját.

Kontinuálja kend, kérem. - De előbb hadd lássam Tempefői Uram ítéletét.

TEMPEFŐI. Én az én ítéletemet bátran kimondom:

Lábbal fordult világ! Saul látszik próféták között,
Bávius is homlokára zöld-borostyánt kötözött.
Achillessel ül Therzites a nagy hérók sorába,
A kanász is belétekint már a világ dolgába.
Ha az ilyen poéták is versifikálni mernek,
Jobb léssen már elhallgatni így a derék embernek.
Jobb hogy ne is álmodozzál a szent Parnasszus hegyen,
Vagy otromba szád borostyán ágat halmazzal egyen.
Helleborus elég bőven terem Anticirában,
Ha óhajtasz lenni a több poétáknak sorában,
Szükséges lesz rest eszedre olyan szárnyakat szedni,
Amellyekkel Helikonra fel tudjál emelkedni.
Szegény fűzfa, a múzsákat verseddel ne piszkold itt,
Bár olvastad, bár megetted Mensa Secundát s Tóldit.
Távozz, a tanúlt füleknek rongyon gyúlt rongy munkád árt!
Ne tedd össze Éneissel, ne a nyomorúlt Kádárt.
Mit is cseveg a hattyúk közt, mit a lúd, sőt a varju?
Mit competál a cédrussal, mit a bodzafa sarju?
Múzsák! mégis hogy koszorút, ha kívánja, kössetek,
Csalán közzé bűdös bürköt és zöld lapút tégyetek.
Koszorúzva a Dunának hadd menjen a partjára,
Hogy ráesmerjenek ezen Pest laureatusára.
Külömben is a semmire kellő gazok és gyomok
Között nőnek a rózsák és a legszebb liliomok.

CSIKORGÓ. *Szégyennel teljes bosszankodással.*

De elmegyek innen, én nem civódom már!
Ha soká itt késem, nem kicsiny lesz a kár.
A lakodalomba megyek, a vőfi jár,
Ha jókor nem megyek, frékvencia kizár.

Ott pedig egy rigmust majd el kell mondanom,
Ha el nem mehetek, éhen kell maradnom,
Olyan fuvarom is nem mindég találom,
Sietek, ott is lesz egy-két garajcárom.

Vallé! én elmegyek, Kend pedig, Dominé,
Nyálas, rút verseivel elülhet, imé.
Menjen kend a nemes gavallérok közzé,
Ki nyer egri nevet, akkor lássuk. Vallé!

Csikorgó poéta
Drága urának,
Tökkolopi Úrnak
Igaz szolgája,

Elmegyen.

TÖKKOLOPI. Minden jókat!

NYOLCADIK JELENÉS

Tempefői és Tökkolopi

TEMPEFŐI. No, a domine Csikorgó poéta ugyan elvakaroda ám a lócs árrával.

TÖKKOLOPI. Nagyon is levevé biz' azt a lábáról Kegyelmed, Tempefői Uram!

TEMPEFŐI. De nem csak ötet.

TÖKKOLOPI. Hát?

TEMPEFŐI. Több hozzá hasonló poétáskodókat is, és egyszersmind az ilyeneknek becsülőit, akik tudnillik készebbek a gypű körül rázogatni a fojtós vackort, mint a kimivelt szilvásba a finom muskotály körtvélyeket szopogatni.

TÖKKOLOPI. Úgy hát engemet is?

TEMPEFŐI. Ó, tehát az Úr talán becsüli is Csikorgót és az ő mennyei Múzsáját?

TÖKKOLOPI. Az irigy kéntelen azt becsülni.

TEMPEFŐI. De hát lehet még annak is irigyje. Tragerek! féljete a nemesek irigységétől!

TÖKKOLOPI. Semmi nagy, semmi szép, semmi jó nem lehet a kerek ég alatt, aminek irigyje ne volna.

TEMPEFŐI. Aszerént Csikorgó poéta éppen semmit se tartson az irigyektől.

TÖKKOLOPI. Az Úr alacsonyon ítél őróla, és gusztusa a magyar gavallérokéval nem egyez meg, ők Csikorgót magok társaságokra méltóztatják, véle örömet mulatnak, étén-itán tartják, ruhával felgazdagítják s a többi.

TEMPEFŐI. De hát miért tudják ötet az urak becsülni?

TÖKKOLOPI. Az ő versei eleven elméből pattannak; beszédje édesen mulattat, mindenkor kész a multságba vígan lenni, amelly kvalitások más bibaszt poétákba fel nem találtnak. Nevetséges versifikáló, víg és derék kártyázó! -

TEMPEFŐI. Azok szépek. - De hát a' micsoda az Úr zsebjébe, ami olly sokszeres papirosba olly szorgalmasan van betakargatva?

Tökkolopi *Kihúzza, és kifejtegetvén kimutatja.* Ez egy fein tarók, amellyet Bécsbe vettem egypár aranyon, eljátszhatna vele a londoni parlamentom is! -

TEMPEFŐI. A' bizony igen gyönyörű portéka, de mikbe van takargatva?

TÖKKOLOPI. Holmi hijjábavalóságba, amiért okos ember nem adna egy butella rosólist. Nézze kend. -

TEMPEFŐI. Negyedik könyv, 121. levél.

S Magyarország felé vezető útjába
Béviszi Hunyadit Szendrő városába etc.

E' bizonyosan Hunniás. Boldog isten! Hunniásba tizszeresen pakolni a tarókot! Jé!

TÖKKOLOPI. Jaj! csak ne peroráljon Kend, inkább elmegyek. *Elmegyen.*

KILENCEDIK JELENÉS

Tempefői egyedül

TEMPEFŐI. Magyar múzsák! ha vagytok, látjátok-é, milyen időre jutott a magyar nemzet! Ha egyáltalában semminemű versezőt nem szeretnének a magyar nemesek, tűrhető volna a közmegvetés és menthető, de mikor az olyanokat mint Csikorgó, becsülik, s fávörökre méltóztatják, az olyanokat mint Csikorgó: bis videor mori, alacsony géniusszokat a bámúlásig mutatják. Hát még mikor a tarókot tíz-tizenkétszeresen takargatják a Hunniásba? Rémüljete, akik okosabbak vagytok az ilyeneknél! tartsatok tőle, hogy közönségessé ne váljon ez a hazában, s megesmértető jelévé ne legyen a magyarnak. Ha ti még egynéhányan nem csillámlanátok egünkön, közönségesen el lehetne mondani, hogy: Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországbán.

Vége a harmadik felvonásnak

NEGYEDIK FELVONÁS

A játék most is a poéta házáat szineli.

ELSŐ JELENÉS

TEMPEFŐI *Egyedül. Sétál, gonddal tele, a falon való faórára néz.* Isten! - Egek! - Örök végezések! Meddig kívánjátok még velem éreztetni a sujtoló kezeteke? Ah az én édesanyám, ah az én mindenkori gondolkodásomnak fő tárgya, tálam már a boldogok közzül tekint le az én és az ő hajdani sok keserves inségeinek hazájára, amelyben edződik a virtus, hogy a mennyei lelkek között méltán ragyoghasson. És én még élek; élek? Inkább láttatom élni. *Ismét órájára néz.* Mindjárt eltelik az óra, mellyet másik fog követni, amely a magyar nemzetet bennem gyaláztatni fogja.

MÁSODIK JELENÉS

Betriege és Tempefői.

BETRIEGER. No édes úr, Tempefői Uram, hát van pénz, nincs?

TEMPEFŐI. Nincs.

BETRIEGER. Nincs, hát ezzel fizet ki engemet az Úr?

TEMPEFŐI. Azzal, amim van.

BETRIEGER. Úgy nékem az Úr nem tesz eleget?

TEMPEFŐI. Amint látom.

BETRIEGER. Hát már én mit csináljak?

TEMPEFŐI. Az az Úron áll.

BETRIEGER. De hát az Úr mit csinál?

TEMPEFŐI. Nem tudom.

BETRIEGER. Én az Urat a törvény kezébe adom.

TEMPEFŐI. Az az Úr emberségétől függ.

BETRIEGER. Én az emberségnek már igen is eleget tettem.

TEMPEFŐI. Hogy fel nem kisírtetett a hajdúkkal, hanem az emberség törvényjére tekintvén, itt őriztet velek.

BETRIEGER. Hogy várokoltam az Úr után.

TEMPEFŐI. Két óráig?

BETRIEGER. A' sok idő.

TEMPEFŐI. Sok az ollyannak, mint az Úr.

BETRIEGER. Millyen vagyok én?

TEMPEFŐI. Német.

BETRIEGER. Hát az Úr micsoda?

TEMPEFŐI. Isten kegyelméből magyar.

BETRIEGER. De a törvényszék kegyelméből nem soká aréstáns lesz Uraságod.

TEMPEFŐI. De nem bűnös tettemért.

BETRIEGER. Már akármiért.

TEMPEFŐI. Egy németnek kevés fösvenységeért.

BETRIEGER. Az Úr énvelem különösön bánik.

TEMPEFŐI. Amint érdemli az Úr.

BETRIEGER. Amint érdemlem?

TEMPEFŐI. Úgy találám mondani.

BETRIEGER. No tehát én is az Úrral érdeme szerént fogok bánni.

TEMPEFŐI. Esztendeig való fizetést ad az Úr?

BETRIEGER. Korántsem!

TEMPEFŐI. Kőoszlopot emeltet hát?

BETRIEGER. Különben sem.

TEMPEFŐI. Mert én azokat érdemlem irásaimért.

BETRIEGER. Amellyekért adósom és sklávom az Úr.

TEMPEFŐI. Hallja Kend, Betrieger uram, én sklávja Kendnek? Vétett most Kend a magyar nemesi juss ellen, de Kend azt nem érti, mert Kend német. Magyar nemes vagyok én, hallja Kend, ha pénzem nincs is. Magyar nemes, sklávja Kendnek - Betriegernek - németnek? Adóssá és alperessé lehetek, de sklávja? Sklávja a királyomnak se lehetek, hallja Kend?

BETRIEGER. Az Úr a skláv nevezetet nem jó értelembbe vette, én azon most csak arestáltatott személyt értettem.

TEMPEFŐI. Ne tekerje Kegyelmed a szót, én a Kend kritikáját bé nem veszem, jobban értem én azt Kendnél, mi a skláv! Nékem illő azt fejtegetni: Uraságodnak pedig csak nyomtatni.

BETRIEGER. És a rossz adóst árestáltatni.

TEMPEFŐI. Kend engem rossz adósnak nevez?

BETRIEGER. Igen bizony; és aszerént bánok Nagyságoddal: majd a tömlőc ajtajáról osztozzon Kegyelmed velem. Addig pedig onnan meg se gondoljuk ám, hogy kijöjjünk, míg a harminc arany az én markomba nem lesz. Akkor hánytassuk osztán nemesi jussunkat! akkor fejtegetssük a *skláv* szózatot, mit tesz proprie, mit tesz translate, mikor meg fogjuk keserülni az anyánk tejét.

TEMPEFŐI. Hallja Kend, Betrieger Uram; Ked engem ne fenyegetsen. A fenyegetők fecsegését megtanultam már én hallgatva utálni meg: az alávaló emberektől való szenvedést is megtanultam már én nemes eltűréssel vetni meg. Azért énvelem ne feleseljen Tipografusságod, hanem cselekedje azt, amit német természete magával hoz. Nem én vagyok a magyar nemesek között első, s talám nem is én leszek az utolsó, akik hólmí alacsony lelkű németektől kénytelenítettnek szenvedni. Kend az emberségnek minden ösztöneit feláldozta a Mammonnak, amellynek oltára szüntelen tüzel a Kend telhetetlen szívében. Szégyenlje meg Kend magát, hogy a pénz szerelmének sklávja.

BETRIEGER. Azzal Tempefői Uram semmire sem megy, úgysem tudja egyéb tehetségét produkálni.

TEMPEFŐI. Hanem a semmirekellő gazembereket magok előtt lefesteni.

BETRIEGER. Tempefői Uram, én mindég hallottam, hogy a gazember szó annyit tesz a magyaroknál, mint a németeknél huncfut: a' már szenvedhetetlen.

TEMPEFŐI. Már megmeg kritikáz, hiszen nagy kritikus, mióta a magyarokat csalja.

BETRIEGER. Én magamat gazembernek, huncfutnak mondani nem hagyom. Már e' második. Az exemplárokért harminc arany; a huncfut szóért másik harminc arany. No nem sokat fog kegyelmed a szellős helyen versifikálni, nem tudom, mikor fog a tömlőcben hatvan aranyat keresni. No a törvényszékhez!

TEMPEFŐI. Még nem megyek. Várakozhat Kend, ha siet.

BETRIEGER. Hajdú Uraimék, tessék, tessék!

HARMADIK JELENÉS

A hajdúk és a vóltak

EGYIK HAJDÚ. Mit tetszik parancsolni az Úrnak.

BETRIEGER. Ökegyelmét kísérvék fel.

EGYIK HAJDÚ. No jöjjön hát az Úr.

TEMPEFŐI. Én nem megyek.

MÁSIK HAJDÚ. De öcsém, ha azt várod, míg ez a gólyafészek-szúrkáló magától megmozdul, eljő addig az oláhok karácsonja. *Megfogja a Tempefői kezét.* Jöjjön Kend, istennek áldott embere!

TEMPEFŐI. Hallja Kend, ha egészségének örül, emberségesen viselje magát.

BETRIEGER *Együtt Tempefőivel.* No úgy, úgy, csak vinni kell.

EGYIK HAJDÚ. Úgyde, Uram, erővel senkit felhurcolnunk nem lehet, míg a felsőségtől hatalmat nem nyerünk.

BETRIEGER. Ej, ne gondoljon Kend azzal, hanem csak fogja meg s vigye.

MÁSIK HAJDÚ *Megfogja.* No édes versjártó Uram, hozzuk a pulidert arra a tanácsház felé. Gyerünk, gyerünk, no, isten engem, nem teréfálódom. *Rángatja.*

TEMPEFŐI *Jól pofon vágja.* Ne neked, ládd, versjártóból poffjártóvá lettem.

MÁSIK HAJDÚ *A süvegét szedi fel a földről.* Ejnye, hogy a Belzebub faragjon villanyelet a lelkéből ennek a varázslónak. Üh, bizony még a szemem is zöld karikát hány, ni. De már ezt bizony el nem szenvedem.

BETRIEGER. Csak fogja meg, hajdú Uram, fogja meg, ha nem akar is jönni.

MÁSIK HAJDÚ *Általfogja ölön.* Gyere csak egy kis regratióra. Pajtás, segíts, tele van e' ispiritussal.

EGYIK HAJDÚ. Én nem bizony, ha beléköttél, csak vigyed.

BETRIEGER. Fogja meg Kend is.

EGYIK HAJDÚ. Eb fogja, ki adott az Úrnak is arra engedelmet?

TEMPEFŐI. Ennye, kutya szántsa meg a lelketeket, hát még így akartok ti az emberrel bánni, gaz huncfutok. *Kifejti magát a másik hajdú keze között, lekap egy puskát.* Nemes emberen ezt vizitek véghez, most mindjárt Ismarus aut Rhodope, aut extremi Garamantes.

MÁSIK HAJDÚ. Jaj, az ördög vessen rá porciót, elmondá már a boszorkányos verset, most mindjárt szalmacsutakká válunk mind egy lábíg. *Elszalad.*

TEMPEFŐI *A puskával.* Most mindjárt Kenddel is megesmertetem, mennyire van egymástól a magyar nemes és a német tipografus.

BETRIEGER *Elrémülve.* Uram, kedves Tempefői barátom és sógor Uram; az isten kedvéért. Kérem. - *Elszalad.*

TEMPEFŐI. Eredjetek, szemét emberek. Nézze meg az ember! Ez a világ inkább akar a félelemre, mint az emberiségre mozdulni.

EGYIK HAJDÚ. Hát Uram, én is verset fussak a pajtásommal, meg avval a némettel?

TEMPEFŐI. Én Kendet nem bántom; de azért velem Kend se maradjon. Elmehet.

EGYIK HAJDÚ. De előbb megkövetem egész alázatossággal az Urat, ha valamit találtam véteni.

TEMPEFŐI. Kend nékem semmit sem vétett. Hanem menjen ki, és legyen az ajtónál, mert meglehet, hogy azok a gazemberek még eljönnek. *A hajdú kimegyen.* Istenem! hová lett az én Múzsaim! tán bizony ő is franciscanus fráterre lett.

NEGYEDIK JELENÉS

A másik hajdú és Tempefői

MÁSIK HAJDÚ *Fegyveresen.* No édes hallja az Úr, itt van már most Kend ügyé? Pofon vágott Kend, ügyé? Most mutassuk már meg, ki a legény, úgy. *Hadaz a kardjával.*

TEMPEFŐI *Űl az asztalnál csendes magaviselettel.* Ne tréfálódj, Barátom, mig szépszerént vagy, hiszen nagy kívánságod ereszkedett a futásra. Mi osztó pered van?

MÁSIK HAJDÚ. Mi osztó perem van? Mindjárt megmutatom. *A puskáját szedi-veszi.*

TEMPEFŐI *A puskát elkapja, kilövi. A hajdúhoz üti.* Ne, gazember. Kell több? Van-e még igazítani való pered? He? Nemes ember házára jönni fegyverrel? Ha most az emberiség ellen való törvényt nézném, szabadon agyonlőhetnék! *Megmeg ráüt.*

MÁSIK HAJDÚ. Jaj! - Uram! - Jaj!

ÖTÖDIK JELENÉS

Az első hajdú, Múzsai és a vóltak

EGYIK HAJDÚ. Jaj, az istenért! Emberhalál!

Múzsai jön.

EGYIK HAJDÚ. Jöjjön má nagy jó Uram, jöjjön hamar. Siessen. Nem jó dolog.

MÚZSAI *Sietve.* No mi dolog?

MÁSIK HAJDÚ. Ez az ember meg akar ölni.

EGYIK HAJDÚ. Mit csinál az Úr, talán meg is lőtte? Az istenért!

TEMPEFŐI. Láthatta Kend, mikor ez az ember hozzám jött fegyveresen; megtámadt a magam házába, és én a puskát a kezéből kivévén, ellőttem, s a hátához vertem.

MÚZSAI. A' jól esett.

MÁSIK HAJDÚ. Én ezt el nem szenvedhetem. *A kardjával hadaz.* Én város embere vagyok, engem meg merni ütni. Pajtás, ne hagyj.

EGYIK HAJDÚ. Az igaz, ötöt bántani nem volna szabad: de ha te kezdted, öcsém!

MÁSIK HAJDÚ. Már én nem bánom; de én el nem szenvedem ám, én sem vagyok a világ fattya, ha az ország csinált is.

TEMPEFŐI. Ne bolondozz, fiú, míg szépszerént vagy. *Egész csendességgel.*

MÁSIK HAJDÚ. Még Kend is mér nekem szólani? hallja Kend. *A kardjával hadaz.*

MÚZSAI. Tegye le Kend azt a kardot, mert most mindjárt trájcgírcig. - Még az én orrom alá is mersz piszkálni avval a békanyúzóval? most mindjárt pokolba küldelek: *ιφθιμω τ' Αἰδη, και επαινη Περσεφονειη* (Odysseia K. 299.)

A kardot kitekeri a kezéből, s jól a nyaka közzé vetvén, kibuktatja.

MÁSIK HAJDÚ *Felkapkodván a holmiját.* Perzselni való vagy te, ha nekem mondd. Várjatok; a hóhér aggasson fel benneteket, majd olyan helyre tétetlek, ahol nem örömet verseztek.

EGYIK HAJDÚ. Gyere, Öcsém, ne kötekedj.

HATODIK JELENÉS

Tempefői és Múzsai

TEMPEFŐI. Hát Barátom, jó hírrel jöttél-é a szent atyáktól? hogy-mint van a követség, azok miatt a gazemberek miatt még nem tudakozhatám eddig az ideig.

MÚZSAI. Még az egész dolog bizonytalan.

TEMPEFŐI. Hát semmit sem válaszoltak?

MÚZSAI. Úgy lehet mondani, éppen semmit sem. Hanem mindjárt meg fogjuk tudni.

TEMPEFŐI. Hát beszéltél a főtisztelendő gvardián úrral?

MÚZSAI. Igenis, és azt felelte, hogy most csak menjek vissza, majd egy Commembrum által választ fog bocsátani, a' pedig fél órán túl haladni nem fog.

TEMPEFŐI. De hát talám sok helyen megcsalattatott reménységem a szentségek között fogja óhajtott tárgyát feltalálni.

MÚZSAI. Mindenütt fel, ha itt. - Késő reménység az, mikor az ember ilyen helyre szorúl.

TEMPEFŐI. A szerzetes atyák eleitől fogva barátságot tartottak a tudományokkal.

MÚZSAI. Azt én jól tudom. De nem közönségesen lehet ám azt elmondani. Voltak olyan országok, amelyekbe némelly szerzetek, voltak olyan szerzetek, amelyekbe némelly klastromok, és voltak olyan klastromok, amelyekbe némelly atyák a tudományoknak áldozták fel életüket. Különben igen meg lehet az embernek ábrázatjából és magaviseletéből s szavaiból esmérni, mi fekszik a szívében belől. Láttam én a levél olvasáskor, miképpen viselte magát a főtisztelendő gvardián úr, hogy...

TEMPEFŐI. Pszt! ki jön?

HETEDIK JELENÉS

Páter Köteles és a vóltak

PÁTER KÖTELES. A! éppen most talám a főtisztelendő gvardián úrról vala szó? - Imé, engemet küldött el a válasszal. Az Úr jóvólta légyen az Urakkal!

TEMPEFŐI. Isten hozta Atyaságodat!

Múzsai is meghajtja magát.

PÁTER KÖTELES. Tempefői Uram az Úr által bényújtotta vala alázatos kérését afelől, hogy mostani szorúlt állapotjában lennének segítségére az Úrnak. Előnkbe terjesztette az Úr a tudo-

mányoknak hazánkban való elvettett környüállásait, és hogy melly igen kellene, s szükséges volna az azokon való segítség. - Ezt mi jól tudjuk, eleget hallván róla. - Annakutánna lerajzolta az Úr, hogy a szerzetes atyákban a tudományok mindenkor legjobb barátjukat s leghatalmasabb pártfogókat találták fel. Ezt is tudjuk, eleget beszéltek, akik a könyveket szeretik olvasni. - Utóljára azt is értésünkre adta, hogy mostan igen keserves környüállások között vagyunk, amellyet szívünk szerént sajnálat velünk a keresztyéni felebaráti szeretet; és hogy mi legjobban tudnánk felsegíteni az Urat, mivel minékünk az Isten és a keresztyéni jóltévő szívek elég módot adtak benne. Az igaz is. Istené legyen a dicsőség örökké Amen! - De, Kedves Úr, ezen előnkbe adott feltételeire micsoda választ méltóztatott a főtisztelendő gvárdián úr adni, azt e levélből legjobban megértheti.

TEMPEFŐI *Elveszi a levelet és felszóval olvassa.* Mindjárt csak. No.

„Szerelmes Fiam a Krisztusban!

A te hozzánk bocsátott esedező leveledet ezelőtt circiter fél órával vettük, olvastuk, és attentissime percurrálván, belőle megértettük, qualiter Nemes Betrieger Gottlieb Fridrik, ide Pestre való tipografus úr bizonyos rigmusaidnak kinyomtattatásáért obtingens 30, azaz harminc körmöci aranyokat kérvén tőled, minthogy tenéked ob tenuem conditionem nincs in posse, hogy ötet excontentálhasd, tehát már most ő kegyelme, feljebb említett Betrieger uram, executióval és poena aresti kíván ellened procedálni, és hogy Te, minekutánna a secularisoknál, vagy az úgy nevezett laicusoknál, ut Ecclesia loquitur, minden subsidiumot hijjába kerestél volna, e szent társasághoz igaz fiúi bizodalommal s töredelmes keresztyéni ajtatossággal kívánsz a megnevezett summának kifizetéséért folyamodni. -

De, Szerelmes Fiam a Krisztusban, Tempefői, jól tudhatod, hogy a mi pénzecskénket a vallás gyűjtötte; annakokáért semmi egyébre nem expendálhatjuk azt, quod in nomine Jesu Christi a laicis offertum est, hanem arra, ami a vallást közelebbről illeti. E' pedig secularis tudományokhoz tartozik, amellyektől a Tertullianus és más szent atyák keresztyén intése szerént még irtóznunk kell. Külömben is a tudományok még ellenségei a vallásnak, mert propagálják a világosodást, quod est huius saeculi. Azért, Édes Fiam, ha tömlöcöztetést kell szenvedned is: meg ne csüggedj, a Krisztus és a Boldogságos Szüz veled lesznek, a megboldogult martiromok példája szerént áldjad ott is a te idvezítő Krisztusodat psalmusokkal és dicséretekkel, ki nem hagyja el az övét, amint maga megígérte: Imé, én veletek vagyok mind világ végezetéig. Amen. Írám Krisztus Urunk születése után 1793dik esztendőben

szerető felebarátod,
és a Krisztusban atyád
Gviccarini Orbán Leo. m. k.”

Letévén a levelet, mintegy bosszankodva.

Boldog Isten! mit mondjak erre a levélre először is. Hol ebbe a magyar nyelv?

MÚZSAI. Bár a deák nyelv se volna, mert ugyan annak is meg van adva. - Csak így van az, mikor az ember se deákul, se magyarul nem tud. Már e' közhiba volt, kivált csak ezelőtt kevéssel is az egész Magyarországon. A politikusok szégyenlettek magyarul beszélni, s a deák nyelvet tették közönségessé, amellyre azt mondotta volna Cicero: Bizony mondom néktek, nem esmérlek titeket, a ti szavaitok elárul benneteket, hogy ti nem az én juhaim közzül valók vagytok. Troqueamus Patinggúsiönem contra istos Marodiones demastigandos a canis ebugattás, Domine Perillustris.

PÁTER KÖTELES. Legalább a jó szívet vegye kedvesen az Úr, és mint jó keresztyén, ne vesse meg azt a papi intést, melyet az Úrnak szorúlt állapotjában ajánl ő főtisztelendősége a levél végén.

TEMPEFŐI. Az csak olyan, mintha a Duna közepén fuldokló embernek azt kiabálná az ember az ablakból, hogy én ugyan restellek segítségedre menni, hanem veled a jó Isten, könnyörögi önéki, mint más vízbe fuldokló szentek, anélkül, hogy az ember segítségére szaladna. Azt én mind tudtam, talám jobban is, mint a gvárdián úr: a' tőlem is kitelt volna, de a pénzbe fogytam meg, s arról semmi szó sincs.

MÚZSAI. Mert a vallás irtózik a könyvektől s tudományoktól. - Boldog Isten!

TEMPEFŐI. Azt a régulat csak maga csinálta a gvárdián úr, mert azt a keresztyének között sohol sem hiszik. Megengedjen magának, ha ebben egész világgal ellene kiáltok.

MÚZSAI. Már itt minden reménységed porba esett, amit én előre meg tudtam volna mondani kalendariom nélkül is. Mi itt a fő régense mindenkor az esztendőnek? tapasztaljuk. Hanem már mit csinálsz, mihez fogsz? A németet mindjárt ide hozza megmeg a manó. Gondolkozz.

TEMPEFŐI. Magam is élván a gyanúperrel, egy más levelet készítettem, ihol van, kinek szól, a feljűlirásból láthatod, de magával szólj ám, tudod?

MÚZSAI. Magamat ajánlom Atyaságodnak! *Elmegyen.*

NYOLCADIK JELENÉS

Tempefői és páter Köteles

TEMPEFŐI. Most, Tisztelendő Atyám, az utolsó próbához fogtam, amelly is biztonnal hiszem, hogy meg nem csal, hacsak az engemet minden nyomomban üldöző balszerencse a jószándéknak itt is lehetetlenség követ nem gördíti elejébe.

PÁTER KÖTELES. Adná az Isten, hogy az Úrnak feltétele kívánt véget érhetne, én ugyan eléggé sajnálom s fájlalom az Úr állapotját, s főként pedig azt, hogy mitülünk, ahová egész szívvel bizott vala az Úr, üres válasszal fizették ki. Mégpedig olyan dologban, amelyben a dicsőség és gyalázat legnagyobb formában szokott járni.

TEMPEFŐI. Atyaságod, amint látom, a gvárdiánjával nem egy értelemben van. - Hogy lehetett az, hogy ebbe a szerzetbe botlott be? mert én azt is észrevettem, hogy nem ínye szerint van Atyaságodnak.

PÁTER KÖTELES. Az nem az én hibám, hanem a szüléimé és atyámfiáié. - Én egy kovácsnak a gyermeke voltam; az a hivságos szemérem bennem nincsen, hogy szüléim alacsonyágát szégyenljem s eltakarni igyekezzem. Az én atyám tudomány nélkül való ember volt, a több gyermekei az ő nyomain lépdestek; én pedig tanulni szerettem. Törvényt és mathesist tanultam; látván azt, hogy a bölcs II. József hasznos intézetei szerint a felkapásra nem az apáink, hanem saját érdemeinket nézik, s bizván annál fogva, hogy a hivatalosztáskor nem azt fogják vizsgálni, van-e kutyabőröm, amelyet még hatodik apámnak egy török főért pazérlott a megrögzött rossz szokás, hanem hogy van-e annyi előmenetelem a törvénybe, amennyi az állandó hivatalra megkívántatik. Hogy hosszason ne beszéltessem a méltó bosszankodás: én már éppen futásomnak a végén jártam vala, amidőn az atyám és atyámfiái az ő árnyék-búzgóságoktól lovaltattván fel, tanácsot tartottak az én baráttá való szenteltetésem felől.

TEMPEFŐI. Esmerem az öregek természetét.

PÁTER KÖTELES. Azt énnékem meg is jelentették: én eléggé mutattam irtózásomat: de ennyi haszna sem lett. Ők be is jelentettek az akkori Szent Ferenc szerzete gvárdiánjánál. A testvéreim legjobban voltak rajta, más atyámfiaival.

TEMPEFŐI. Az örökség cselekedtette ezt velek, meg az, hogy majd lesz kinél tivornyázni.

PÁTER KÖTELES. Alighanem. - Utoljára a sok erőltetés és még egy más fő titkos okom azt csinálták, hogy én minden jurisprudentiámmal együtt a fejemet egy szőrcsuklyába húztam. Így tesz kárt az igaz kegyesség színe alatt játszó balgatóg búzgóság.

TEMPEFŐI. Az a' eső nélkül való felleg.

PÁTER KÖTELES. Most már énnékem minden tudományimmal meg kell némulnom, mert olyanok között lakom, akik sült parasztok lévén többnyire, a könyveket szivből gyűlölik, csak esznek és imádkoznak. Bárcsak már tisztességes szerzetbe eshettem volna, mint a Szent Domonkos és Kegyes Oskolák szerzete s más ilyenfélék. - Interim, higgye el az Úr, hogy most csakugyan nem adhattunk volna pénzt az Úrnak, mert a klastromnak felette sok és tetemes költségei vagynak.

TEMPEFŐI. Ugyan mik lehetnek azok?

PÁTER KÖTELES. Egy igen nagy solennitás fog nálunk mához tizenötödik napra lenni. A gvárdiánunknak születése napja és egyszersmind ennek a klastromnak Szent Kapisztrán által a török zsákmányból lett fundációjának innepe akkor fog tartatni. Ekkorra rettentő nagy ebéd, különbféle játékok, világosítások és tűzimunkák készülnek. Már a bécsi meisterrel megvan az alku tizennégyezer forintig. Most öhözze megyek, és ezt a rakás papirost oda viszem rakétáknak s más egyéb tűzi portékáknak csinálására. A gvárdián úr adatta kezembe. Még magam se láttam, mi, mi nem? *Kibontogatja a rakás papirost.* Ezek, amint látom, a Magyar Museum, ezek a Mindenés Gyűjtemény, ezek a Széphalmy Orfeusa, ezek meg a Pesti Mercurius.

TEMPEFŐI. Áldott Egek! mit gondoljon az ember?

PÁTER KÖTELES. E' pedig az öreg Gyöngyösinek minden munkája.

TEMPEFŐI. Azt a két gyönyörű íróját és fő pallérozóját a magyar nyelvnek lett becsülni.

PÁTER KÖTELES. Itt látom még Faludi és Bessenyei írásait is.

TEMPEFŐI. Azt a két gyönyörű íróját és fő pallérozóját a magyar nyelvnek. A gvárdián tanulhatna ám a Faludi példájából, aki nem feyerverekézett a klastromban, hanem magának és nemzetének épületére, tiszteletére s csinosodására szép könyveket olvasott és írt.

PÁTER KÖTELES. Meg ezéből, akinek írását is itt találom, és aki ama nemzetünk nyelvét kicsinosítani kezdő s indító triumvirátusból való.

TEMPEFŐI. Tisztelendő Szabó Dávid úr az?

PÁTER KÖTELES. Nem az! Tisztelendő Révai Miklós úr.

TEMPEFŐI. Szörnyűség! itt vannak még három nagyságos elmének szüleményjei is. Akik hazánknak örökös diszei lesznek. Grófok és bárók ezek: ó, ritka példa, kivált nemes magyar hazánkban! - Ki győzné mind végignézni? Ezek már csakugyan az Atyaságtok kövér hasú gvárdiánjok tiszteletére lesznek áldozatok? Ne csudálkozzunk rajta, hogy Caligula a sáfránt, a fácányokat és császármadarakat pazérolta lovainak! mikor egy tudatlan gvárdián kedvekényjének olly felséges eszek aranyánál, gyöngynél drágább remeki áldoztatnak fel. Vólna elég példája a gvárdián úrnak és az öhözze hasonlónak: más tudós szerzetekben, hogy a Jézus Társasága és Kegyes Oskolákbeli, a Szent Benedek és Szent Domokos szerzeteinél többet ne említsek. Söt ebből a különben durva szerzetből is tudnék még hazánkba valókat is említeni, akikhez ha hasonlókból állott vólna ez a szerzet, a bölcs József nem vette vólna el annyi

klastromait. De amint egy ebből a szerzetből való magyar tudósunk szól, látta ő azt, hogy a szent atyák a közjóra semmit sem adnak egyebet a mindennapi imádságnál, azt pedig a klastromon kívül is megtehetik. Miért üresítette ki Debrecenben is a Szent Ferenc klastromát, s miért nem bántotta a Kegyes Oskolabeli atyákét? De gondolom a gárdián úr egy szót sem olvasott ama tudós érsekekről, püspökökről és apát urakról, akik a tudományoknak díszai és akiknek díszai a tudományok voltak, és akik közül magyar nemzetünket is sokan ékesítették és ékesítik mai napon is. Engedjen meg Atyaságod hosszas beszédemnek, mely méltó panasz, s méltó dicséret.

PÁTER KÖTELES. Én szivemből kívánom, virrasszon a jó Isten boldogabb napokat édes nemzetemre s hallgassa meg az én titkos óhajtasaimat. Az Úrnak pedig adjon szerencsét mostani nyomorúságaiból való kiszabadulására. Most énnékem feltett célomra kell sietnem, maradok az Úrnak hiv barátja.

TEMPEFŐI. Ajánlott barátságát Atyaságodnak köszönöm, s igyekezni fogok ezt megérdemleni.

KILENCEDIK JELENÉS

TEMPEFŐI *Egyedül*. Ez a páter igen jó gondolkozású ember, a' ritka példa, az ő dolgát nagyon sajnálom, be kár úgy nyakát szakasztani a jó igyekezeteknek a színes kegyességért. De hát az ő ostoba gárdiánja? olyan megbecsülhetetlen kincseit a hazának, olyan drága munkáit sok tanult eszeknek hamuvá tenni egyszerre annak örömére, hogy ezen a napon született egy olly alacsony lelkű ember, mint ő, a tudományoknak kártevője, és hogy a bárdatlan világban ezen a napon gyűjtött össze Kapisztrán barát egy fedél alá holmi gyülevész embereket, akik semmire sem voltak alkalmasok a mindennapi henyélésen kívül. - De hol van az én barátom? Soká érkezik kedves Rozáliám válaszával?

TIZEDIK JELENÉS

Tempefői és Múzsai

TEMPEFŐI *Eleibe ugrik a bájvő Múzsainak*. Az Egek vezérlettek, Kedves Lelkem Barátom, minden lépéseidben. Hogy van az én édes Rozáliám? kérdezett engemet? hát mit mondott? van-e levél? egészséges? magával szólottál? micsoda? hát?

MÚZSAI. Nem győzők egyszerre annyira felelni. *A levelet mutatja*. Ihol a levél? pénzt is küldöttek és még valamit.

TEMPEFŐI *Örömébe pattanva*. Mi az a valami?

MÚZSAI. Egy pikszis, ugyancsak szép pikszis!

TEMPEFŐI. Éj, vigye a manó! *A levelet elragadja inkább, mint veszi*. Addsa a levelét! *Végigfutja szemeivel*. Kedves Rozáliám, akit az Ég azért teremtett, hogy legyen kerekége alatt egy nemesebb teremtés, és hogy mikor én mindenemet elvesztem, legyen valami, amiért sajnáljam itt hagyni az életet. *A levelén szikrázó szemekkel futkosván*. Boldog sorok! mellyek azért érdemeltek tisztelést és szeretetet, hogy az ő szivéből csorogtatok író tollába. Amelly sziv minden jóságot magába zárt, sőt amelly maga a jóság, s onnan sugározik más szivekre. Ne ítél meg Barátom, édesen andalgó képzelődésemnek magán túl lett elragadtatását: az én szerencsétlen történetek miatt feltörött szivem nehezen veszi fel a gyönyörködtető állapotokat.

MÚZSAI. Olvasd már, Barátom, a levelet!

TEMPEFŐI. Jó, hogy eszembe juttatád háládatlanságomat. Ó, az ő jó szive, melly egyenesen a kellemes ártatlanság kezéből jött ki, lelket öntött ezekbe a betűkbe, mellyek repesni láttatnak az én hiv elfogadásomra. - No, Barátom, most vedd elő minden jót becsülni tudó erődet, hogy érdeme szerént tudj' itt becsülni egy jó lelket, egy eleven elmét, egy érzékeny szívet. Hallgass csak! *Olvassa.*

MÚZSAI. Én a bámúlásig el vagyok foglaltatva ennek a levélnek hallására, éppen mint mikor magával beszéllettem, és testi kellemeit is tiszteltette velem.

TEMPEFŐI. Ó, ugyan miket beszéllett tenéked, mondd el, és szentségtörésnek tartsd egy szócskáját is elhagyni, az én lelkem a te ajakidról az övére tudja azt rakni képzelődéseiben.

MÚZSAI. Elsőben is, hogy hozzá mentem a te neveddel, azt kérdezte: Hogy van Tempefői úr? s nagyot sóhajtott, s azt láttatott velem megértetni, hogy az a te áldozatod füstje. Elvévén kezemből a levelet, tisztelő szemekkel láttatott azt kívülről körültekinteni, és felszakasztván, amidőn olvasná, szapora könnyeit csorgatta reája, s párázó cseppjeiben mintha lelke sohajtzott volna. Én az ő felbuzdulásának részese lettem: ő érezte azt. Akkor újabb sohajtással, mellyet szívének legtitkosabb részéből szakasztott ki az érzékeny indulat, azt kérdezte tőlem: Lehet-e az Úrnak egy fél szempillantást mulatni? Ah, melly nagy öröömre élnék én azzal! Én *úgyvannal* feleltem, s ő asztalhoz ülven, sebes kezekkel mázolta a papirosra eláradt indulatait, a toll engedelmeskedni láttatott asszonya hevességének. Ekkor a levelet becsinálván kezembe adta, s egyet se szóllott. A két aranyat mikor a pikszisbe tette volna, panaszkodó tekintetet vetett a felhőkre, én arról való bánatjára, s mintegy neheztelésére magyaráztam, hogy többet nem adhat. - Ide adván a pikszist, ezt nyögte lassú hangon: Boldogabb vagy szerencsétlen asszonyodnál. Én elbúcsúztam, s ő elébb nagy nézést tévén reám, meghajtotta magát, s egy sohajtással mint a villám előlem eltűnt. - Bakk! Öcsém.

TEMPEFŐI *Mintegy álmából felserkenve.* Édes szenderedésem! miért valál árnyék, vagy ha árnyék valál, miért nem szereztél állandó szállást magadnak elmémben? Álom és reménység! két jöltévője a nyomorútnak! hibázom, ez a kettő: egy.

MÚZSAI. Nesze, Barátom, ihol van a pikszis, benne két arany: ez a pikszis olyan portéka, amelly királyi zsebeknek is disze lehetne.

TEMPEFŐI. Megéri a Betrieger harminc aranyját s többet is.

MÚZSAI. Meg negyvent. Az arany pazérolva van rá, és annak drágaságának s becsének hijját a drágakövek gazdagon pótolják.

TEMPEFŐI. És azokat is ólcsitják az adónak neve és képe, amellynek kirajzolásán a legtökéletesebb mesterség izzadott, s bosszankodott, hogy a természeti originál csufot tesz az ő tudományán.

MÚZSAI. Be sajnálom annak a gazembernek ezt a drága portékát

TEMPEFŐI. Be sajnálom, hogy olyan kézre kerül az én Rozáliám adományja! de hiszem az Istent, hogy ha most elidegenedik is az a becses jószág, de eljön az a boldog óra, amellyben örvideni fogok én ujonnan lejendő birásán.

MÚZSAI. Bárcsak most hoznák a véle cimborázó ördögök azt a csúnya Betriegert: szabadúlnánk hamar az ő nyűgétől.

TEMPEFŐI. Menjünk a Duna-partra sétálni, már igen is meguntam magam.

MÚZSAI. Nem bánom: igen jó lesz. *Készülnek.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Betriegeer és a vóltak

BETRIEGER. Tempefői Uram, Kegyelmed énvelem rútul bánt csufos szókkal illetván, s reám puskát kapván. A tanács eleibe nem jött, a pénzt meg nem adta. Illyen okon én a törvényszék eleibe menván, ezen panaszaim elbeszélése után assignatiot nyertem az Úrnak felkisértetésére, ha magától jönni nem akar, és engem ki nem fizet.

TEMPEFŐI. Én már eleget hallgattam az ő Kegyelme hijjába való sok németes fecsegését: most tetemesebb dolgok körül forgolódik elmélkedésem. Te, barátom, végezd el vele a dolgot mentől hamarabb, hadd menjen dolgára innen az emberek közzül.

MÚZSAI. No, édes Betriegeer Uram, mennyi az a pénz, amellyel tartozik Kegyelmednek Tempefői uram?

BETRIEGER. Harminc körmöci arany richtig, se több, se kevesebb.

MÚZSAI. Ez a pikszis megér-é harminc aranyat?

BETRIEGER. Meg.

MÚZSAI. Elveszi-é kegyelmed abba a harminc aranyba?

BETRIEGER. El.

MÚZSAI. No menjen hát Kegyelmed dolgára, s míg német lesz Kegyelmed, többet addig ide ne jöjjön.

BETRIEGER. S mind illyenek a poéták, millyen kevélyek, ha egy kis pénzre kapnak, de mikor pénzek nem vala - -

MÚZSAI. Menjen ma Kend; itt semmi szava.

BETRIEGER *Elmegyen.*

TIZENKETTEDIK JELENÉS

Tempefői és Múzsai.

TEMPEFŐI. Gondolkozásomba egészen el valék merülve; de mégsem állhatám meg nevetés nélkül, millyen furcsán fizeted ki azt a bolond Betriegert.

MÚZSAI. Németesen bántam vele, a német tesz úgy: Tetszik, nem tetszik, kefurt!

TEMPEFŐI. Ő is úgy tett vala énvelem, mikor a pénzét kereste rajtam, és én kértem, hogy várakozzon. À propos!

MÚZSAI. Már ő rajtunk többet nem alkalmatlankodik. Vesszen magának. - Mi pedig, illy nagy teher szakadván le nyakunkról, menjünk sétálni.

TEMPEFŐI. Jó lesz. Ezt a levelet teszem el. Úgy, igaz, itt van az a levél párba, amit én neki irtam, hallgasd csak.

MÚZSAI. Szeretném látni, mit irtál neki.

TEMPEFŐI. Ezzel vesd majd öszve az övét, és bámúlj az ő elméjén. *Olvassa.*

MÚZSAI. Hogy eshetik a' meg, hogy ő nagyságos grófkisasszony léte tégedet szeret, és te is miért kapdosol árnyék reményekhez, mikor tudod azt, hogy gróf Fegyverneki Rozáliát soha sem adják a Tempefői birtokába?

TEMPEFŐI. De adják az enyimbe. Ő alacsonyságra nem vetemedhet: én megérdemlem őtet, mert boldoggá tehetem.

MÚZSAI. Ne vakítsd el barátodat: ó bárcsak magadat tehetnéd boldoggá, nem egy olyan grófkisasszonyt.

TEMPEFŐI. Itt olyan titok fekszik, barátom, amellyet csak az ismét kiderülő boldogság fedezhet ki. Azt csak három lélek tudja a világon: én, az anyám és Rozália. De az irigy szerencse szünjön meg, a világ fogja tudni. Néked is jelentek majd valamit. Most menjünk!

Vége a negyedik felvonásnak

ÖTÖDIK FELVONÁS

A játékszin ábrázolja az utcát a gróf és a poéta házak között.

ELSŐ JELENÉS

Tempefői és a hajdúk. Az egyik hajdú csak áll a poéta mellett, a másik pedig igen rútul huzza, vonja.

MÁSIK HAJDÚ. Jöjjön ma Kend, ha akar; mert ha nem, engem uccsegíljen, most mindjárt úgy viszem fel Kendet, mint az ebet. Pajtás, fogd meg a haját.

EGYIK HAJDÚ. Jöjjön az Úr szépszerént.

MÁSIK HAJDÚ. Jöjjön kend, kincsem, teremtésem, mert vesszek el, a farka alá hánynak Kendnek, annyit tudok benne.

EGYIK HAJDÚ. A gróf haragszik.

TEMPEFŐI. Nékem, hallják Kentek, a gróf uram, megengedjen magának, ennyit se parancsol. Eb ura ő kegyelme.

MÁSIK HAJDÚ. Hát hisz' eb ura, azért jöjjön Kend! Nézze el az ember, be nagy úr a koszos.

TEMPEFŐI. Te énvelem megmeg disznó módra bánsz: tudod, mit kaptál az imént. No no.

MÁSIK HAJDÚ. Tán biz azt gondolja Ked, jó fiú, hogy majd megijeszt Kend. Gyere csak, ország bolondja, ahol várnak fekete levesre.

TEMPEFŐI. Most mindjárt keresztülmegyek rajtad, ha az ördöggel tartasz.

MÁSIK HAJDÚ. Üm! mint kutyemed az a nagy rakás. Ni! be nagy méltóság a kamara cigánya!

EGYIK HAJDÚ. Ne csinálj, öcsém, olyan csúnya lármát az utcán, azt gondolnák, hogy csürhe jön.

MÁSIK HAJDÚ. Te pajtás, akkor szólj, tudod, mikor a bika izél. Majd rosszat is találék mondani.

MÁSODIK JELENÉS

Múzsai és a vóltak

MÚZSAI. Micsoda rut, fertelmes, ocsmány, gaz, huncfut dolog ez itt?

MÁSIK HAJDÚ. Megmeg itt vagy, szurtos Luciper unokája, he? nem félsz?

MÚZSAI. Nem félsz, hogy mindjárt elmondom most a boszorkányos verset, s itt ebbe az álló helyedbe disznóvá változol.

TEMPEFŐI. Jaj, Barátom, nem kell már ennek disznóvá változni.

MÚZSAI. Hát micsoda új lárma ez, mi bajod Barátom? mit keresnek Ketek?

TEMPEFŐI. Én magam sem tudom, mi lehet, ezelőtt egy kevéssel gróf Fegyverneki, az a jó lelkű hazafi, reám küldé Iroványit, a szekretáriussát báró Sertepertivel és az inassaival s ezekkel a hajdúkkal. A házamba mindent felkutattak, irásaimat öszvedülták, azok közül né-melleyeket és egynéhány nevezetesebb házi portékáimat elvitték. Énutánnam tudakozódtak, mi ember lehetek, énbőlőlem pedig egyebet ki nem vehettek, hanem hogy mindnyájoknál derekabb ember vagyok. Ezért engemet valami országavesztett bitangnak, rossz járatbeli spionnak tartottak, hogy rólam senki semmit se tudott mondani.

MÁSIK HAJDÚ. Bizony hallja Kend, nem is egyéb Kend, hanem francia ispion.

MÚZSAI. Te ne fecsegi, hallod-é, mert kiverem a fogad. - S hát mi lehet ennek az oka? nem mondták?

TEMPEFŐI. Én nem tudom. - Elég az, hogy most már a gróf ezt a két hajdút reám küldötte, hogy vagy akarom, vagy nem, vigyenek hozzá, mint a kutyát. Könnyebb volna a lelkemnek, ha tudnám, mi van a dologba?

EGYIK HAJDÚ. Biz' Uram, pedig nekünk se mondták!

MÚZSAI. Vajjon nem azt tudta-é meg a gróf, hogy én a kisasszonynál valék?

TEMPEFŐI. Nékem oda mindég szabad bójárásom vólt.

MÚZSAI. Úgyde, hátha valaki eladott bennünket: az urak udvaraiban sok a hamis áruló, szó-szátyár, aki a más kárával kereskedik a magok indulatainak szolgáló urak előtt, saját hasznára s előmenetelére. Ezt szűli a hizelkedés, amelly a gazdagság és a szegénység leánya.

TEMPEFŐI. Az is meglehet. Nékem csak azt mondták, hogy gyanús jószágokat és leveleket keresnek nálam. - Hanem már amit az ellenem fenekedő szerencse reám csap, azt filozófus lélekkel kívánom túrni, te pedig, Barátom, menj a házamhoz, amelly pusztán maradt, s tőled egyebet nem kívánok a gyakor meglátogatásnál.

MÚZSAI. És mindennél, amibe egyszer lehetetlenség nincs.

HARMADIK JELENÉS

Tempefői és a hajdúk

EGYIK HAJDÚ. No Uram, csak ballagjunk. A gróf majd megharagszik.

MÁSIK HAJDÚ. Menjünk bizony ám, hűm. Hogy a forgószél ragadja el ezeket a lüdvércekkel cimborázó poétákat, ugyan sok baj van velek. Kivált az a másik, az a jégeső öntő Dömötör, akit most vive el innen Dorómó, mindjárt ördögös verssel áll elő. Uram, Teremtóm! ha

van még a te kérubimod között valahol eltéve egy rozsdás menkű; üttesd meg ezeket a bodzatőrűl került ördög markotányosságait, ne nézd, Uram, hogy most november van.

TEMPEFŐI. Ennye, te isten nélkül való gazember, a te fejedre szálljon, amit más jó embernek mondassz.

EGYIK HAJDÚ. Ne is beszélj úgy utca hallottára.

MÁSIK HAJDÚ *A botjával.* Hajsz csákó! cselő csákó! utána te is, kajla! a baromvásárra. Hűt! te.

NEGYEDIK JELENÉS

Iroványi és a vóltak

IROVÁNYI. Micsoda bolond ember Kend, hallja Kend, részeg Kend vagy örült?

MÁSIK HAJDÚ. Miért mondja Kend azt nékem, édes kalamárisvakarék Uram? Izibe vissza találok ám az embernek mondani. Érti Kend vagy nem?

IROVÁNYI *A nádpálcával jól a nyaka közé hány.* Nesze, kutya, minden szegénysége alávaló város kutyája, ne.

MÁSIK HAJDÚ. Ne verekedjen Kend, azt mondom, mert majd bevágom önnagyságánál a Kend útját, hogy hat annyit kap Kend.

IROVÁNYI. Nesze csak, mig a' lenne. *Üti.*

MÁSIK HAJDÚ. Jaj, kutya ilyen-olyan, jaj, Pajtás! ne hagyj. Édes lelkem, Tempefői Uram.

TEMPEFŐI. Üsse az Úr, üsse a kevély és embertelen disznót. Illyenek az urak s városok fogdmegjei!

MÁSIK HAJDÚ. Aranyom, édes tekintetes szekretárius Uram. Jaj! az orromat vágassa el az Úr, ha én valaha csak a foldozó cigánynak is szólok, csak a vállamat ne.

EGYIK HAJDÚ. Ne bántsza az Úr, kérem, egy kis bor van benne.

TEMPEFŐI. Vesszen magának a rossz állat.

IROVÁNYI. Másszor megtudd, hogy kell emberséges emberrel bánni. Ezzel az úrral is, ni.

MÁSIK HAJDÚ *Tapogatja a vállát.* Jaj, jaj, üh, éj!

TEMPEFŐI. Mit tudna az Úr az én állapotom felől mondani, mi okozta nékem ezt a rettentő gyalázatot, a gróf mit gondol?

IROVÁNYI. Az Úr talpig odavan. - Mit adott az Úr Betriegernek?

TEMPEFŐI. Ahá, s ott a bökkenője? - Egy pikszist.

IROVÁNYI. Azt Betrieger, az Isten verje meg az ő huncfut, hamis lelkét, egyenesen a grófunkhoz hozta, s azt mondta: Nagyságos Uram! ezt a pikszist nékem Tempefői adta harminc arany adosságba. Én elvévém, amidőn nézném, hát azt látom kívül reá írva: gróf Fegyverneki Rozália kisasszonynak. Mindjárt gyanakodtam, azt mondja, hogy az a cudar ember hol vehette ezt a drága pikszist, s azonban eszembe jutott, hogy ő ide az udvarba igen is bójáratos a nagyságos kisasszonyhoz, tehát így kezdtem gondolkodni, hogy ő itt fért valahogy a pikszishez, és ő rossz ember, azt mondja, mert úgy sem is tud senki semmit is felőle. Most pedig az olyan jöttment emberekre szorgalmatos vigyázásnak kell lenni ilyen francia világban. - A gróf megbosszankodik, ötlet reménységén kívül elküldi, a kisasszonyt hivatja: -

Esméred-e ezt a pikszist? - Esmerem. - Hát hol jár ez? - Nem tudom. - Most mindjárt meg-haragszom, előttem ne hazudj, hogy került ez a méla Tempefőihez? - Éppen ekkor jött be báró Serteperti, a gróf intett, s a kisasszony elment. Akkor a báróval minket elküldött az Úr házához, hogy az Úrnak minden jószágát és írásait hányjuk fel, és ami ollyas van, hozzuk el. Ezt megcselekedvén, az írások között találták a kisasszonynak az Úrhoz küldött leveleit, és a jószága között olyanokat, amelyekben gróf Bánhidi címer és bélyeg volt. Akkor a gróf elhitetődött egészen afelől, hogy az Úr nem jó bordából került, hogy gazember és bitang. Sőt, hogy a kisasszonnyal titkos és tilalmas szövetséget tartana. Tilalmast, mert törvényest a méla Tempefőié nem lehet gróf Fegyverneki kisasszony. Ezt legjobban sürgette báró Serteperti. A gróf tűzbe volt egészen, s az a félész még olajat öntött reá, házának meggyaláztatását emlegette. Ó, be szántam azt a drága kisasszonyt, akinél tudtam, hogy maga az ártatlanság se tisztább.

TEMPEFŐI. Ó, alacsony lelkű Betrieger! Ó, Serteperti, aki egy pénzzel se vagy jobb önála! Gróf Fegyvernekiről mit mondjak? őtet nem a természet tette vétkessé, hanem a hibázás! Rozália, Rozália!

IROVÁNYI. Hanem én most nem maradhatok tovább, el kell mennem. Az Úr siessen a grófhhoz. -

ÖTÖDIK JELENÉS

Tempefői és a hajdúk

EGYIK HAJDÚ. No, Uram, csak siessünk! Nékünk talál valami rossz leckénk járni.

TEMPEFŐI. Én egy fél tapodt' sem megyek, hogysem ez az alkalmatlan ember velünk járjon.

MÁSIK HAJDÚ. Üm, no.

EGYIK HAJDÚ. Ne gondoljon az Úr vele, akármit csinál, ő most bort kapott Az ő esze egy kicsinyég búcsú járni van most.

MÁSIK HAJDÚ *A botjával mintha hajtáná őket, tántorogva.*

Haj, haj, haj, haj!
Édes ökreim, no haj
Fel, fel, fel, fel!
A barázdafélre fel!

Míg az áldott Nap lemenne,
Vállatok minek pihenne?
Fel, fel, fel, fel!
A barázdafélre fel!

Borosan.

Dorog hajdú város Tiszán túl,
Hörpölik a jó veres bort csuporbúl.
Tiszántúl, csuporbúl bor csordul.

EGYIK HAJDÚ. Te bolond, hallgass! itt a gróf! -

(Az ötödik felvonás hiányzó befejezésének jelenetsora:

Hatodik jelenés *Tempefői, a gróf*

Hetedik jelenés *Tempefői, a hajdúk*

Nyolcadik jelenés *Tempefői, Betrieger*

Kilencedik jelenés *Tempefői, Ánglus, Francia, báró Serteperti*

Tizedik jelenés *Tempefői, Ánglus, Francia*

Tizenegyedik jelenés *Tempefői, Ánglus, Francia, a gróf*

Tizenkettedik jelenés *Tempefői, Ánglus, Francia, a gróf, Rozália*

Tizenharmadik jelenés *Egy postalegény és voltak*

Tizennegyedik jelenés *Tempefői, Ánglus, Francia, a gróf.)*

MAGYAR BIBLIOTÉKA

Egy postumus töredék

Egy nevezetes fragmentummal kívánok szolgálni az érdekes publicumnak, melyet ha egyéb becséért nem tarthatunk is, legalább azért meglehet, amiért más dirib-darab régiségeket. Egy esmeretes írónak halála után maradt írásából való ez; amint látszik, közönségesen produkálódott volna. Ami híjja van, én kipótolni kívánom. Folytatni fogja a meghólnak successora talám, talám. Hogy pedig ez authenticum, ímé közöljük az authentizálóknak neveit is.

Coram me Stepphano Kováts civem

Coram me Paulo Szabó, civis

Extract. per Jur. notar.

Franc. Janótzky

A SZERETET GYŐZEDELME A TANÚLTAKON

Vígjáték - Felvonásban
Szerzette Január 24d. Napján 1795. Cs. V. M.

ω ναζ, πανδαματως ερως
Anacreon

KÖZBESZÓLÓK

ESMERETLEN
ESMERETLENNÉ
ÖREG, ENNEK AZ ATYJA
ÁMOR
PALLÁS
FÁRSÁNG
BOHÓ

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS²⁶

ESMERETLEN. Mind igaz, mind a legvalódibb filozófiából van merítve. De²⁷ - - Szépek, a lelket elfogják, magokkal elragadják. Hanem - - Én ezekbe, a Tusculana quaestiókban talám legjobban gyönyörködöm, - igen szeretem én ezeket, - ó, melly érzékeny tisztelettel áldozom

²⁶ Az Esmeretlen magába, egy könyvvel

²⁷ A könyvet beteszi; gondolkodik, sétál

én ezekért tenéked, ó, igen, - igen - mód nélkül, ó te nagylelkű Horatius! - - - vagy - - - Uram! majd el is felejtem az íróját. Érzem, érzem hatalmadat, Ámor! s bírod indulatimat. Ímé, áldozati tüsszel ég ez a szív, mellyet a tanult világ remekei formáltak, ah Kegyes Kegyetlen! jutalmaztasd meg kívánságaival. Akkor, majd akkor, triumfális hattyúkon szálljatok be te és a te anyád énhozzám, s tegyétek magatok körül paradicsommá az én életemet, majd akkor új tüsszel fogom az én indulataimat e kis óltáron²⁸ lángszínnel kiábrázolni, egy pár fejér, tiszta fejér galambot áldozok mellette tinéktek, de - de nem ölöm meg az ártatlanokat.²⁹

ÁRIA³⁰

Végre csak szolgáljak szerelemnek?
Rabja légyek hát egy puha nemnek?
Ó, Ámor! érzem hatalmadat,
Csókolom méreggel kent nyiladat,
Tölts nektárt szívem mély sebére!
Te tudod lelkemnek szép kinzásit.

Te tudod kellemes sóhajtásit,
Mellyek egy szép felé repülnek,
Élesztgető szívén enyhülnek.

*Da Capo*³¹

MÁSODIK JELENÉS

Ámor és az előbbeni

ÁMOR.³² Nem, nem, nem igaz! Annyi história mellett is azt nem tudni, hogy a mai nagy világba nem módi már az apró szerelmeknél a nyíl s a nyilazás. Egy könnyű pisztollal járunk már ma: ebbe az elpisztolosodott világba a nyilat fel se vennék, ki philosophus most, ki politicus, ki jakobinus, ki naturalista, ki modista, amaz a maga képzelődésével el akarja magával hitetni, hogy ő olyan machina, mellynek rugóját a szerelem nem billentheti, amaz semmi fő hatalmat magán esmerni nem akar, emez minden isteni illetést tagad, s az enyímet is, ez pedig az én sebeimet csak módinak, az „Nagy világhoz” - úgynevezett - illő módinak tartja, mint a pudert, figarót, angulus rockot s egyéb affélét. De várj rá, Nagy világ, bizony megvettetéseért revolúciót csinállok, minden pár ember közt revolúciót, minden pár embertől katonát kívánok: Én, aki a mesés világba a mennyköves Jupiter kezéből is kivertem a Bromtes faragta tüzes mennyköveket egy nádszálnyillal: én, aki a XIIIIdik százig, a világfélte hérósok markából is

²⁸ Az Amor óltára előtt áll, mellyen szagos tüzet csinál

²⁹ Szerelmes interesse

³⁰ Amint a meghólt kótájából kitetszik, ez az ária azon Kártigáméra van, melly így kezdődik: Nincs szebb vígság etc.

³¹ A meghólt írásaiba vólt egy kis cédula, mellyen a nóta vége eképpen volt:

Végre csak szolgállok szerelemnek,
Rabja leszek már egy kedves nemnek,
Érzem, ó Amor, hatalmadat,
Csókolom mézzel kent nyiladat,
Tölts nektárt szívem mély sebére.

³² Amor megrántja az oltárnál hátul az Esmeretlent. Egy kis pisztol a vállán

leejtettem a haláltól kövén köszörült kardot; én, aki Schvartz Benedektől fogva egy kis pisztollal tüzelek győzedelmesen akárkire is: én - én most lennék semmi? Ágyút veszek, haubicot, mozsarat, kartácsot, serpentinelt, szerelembombival hányatom le az ellentállókat, ágyúikat demontírozatom, magam Kolini Marsokat harsogtatok kis trombitámon, melyet nekem Márs vett a páfusi vásárban. No, nincs hát nekem nyílám, hanem puskám.

ESMERETLEN. Ah!

ÁMOR. Mit sóhajtasz?

ESMERETLEN. Ah! szánd meg, kis nagyhatalmú, az én nyögésimet s jutalmaztasd meg céljokkal azokat.

ÁMOR. Mi azoknak a céljok? Nagy célozó!

[ESMERETLEN. Az egy szép tokba zárt jó szív, egy ártatlanság tejébe úszkáló kellemesség rózsája, egy csillagszemekbe szikrázó szerelmes indulat, egy márvány kézre metszett szent hűség-]

ESMERETLEN. Egy nem tudom minek is kelljen neveznem: az én szívem lexikona neki száz nevet is ad a szerelemnyelven.

ÁMOR. No hát beszélld el a szerelem naturális historia szerént karaktereit s így determináld!

ESMERETLEN. Az a szép és ártatlan teremtések között nexus a Mammalékre tartózik. Házi állat, igen hasonlít énhozzám, indigena, terem Túr körül az Alföldön, de a debreceni klimát is szenvedheti, epéje nincs, annál fogva nyájas állat, soha, akihez egyszer hozzá szokik, el nem hagyhatja, a szívét jó tartani, az egy szép rejtekbe dobog, orcáján kétfelől az ártatlanság tejébe úszkál a kellemesség rózsája, a két szeme olyan mint a phosphorus, abba szikrázik a tiszta szerelem legszentebb fáklyája, mellyel márvány kezén a hűség bíztat.

ÁMOR. Tudom már; még egyet elhagytál, az eledelét. Él mindazzal, ami jó vétek nélkül. Egyszerre megtudtam, hová célozol, Linné után. Én azt a Linnét szeretem, mert ő az én világomban új világot talált fel, mint Columbus és Coock. A fűvek szerelmeskedéséről levonta azt a szőnyeget, melly alá a régiek olly homályosan kukucskáltak. - - - De ne félj te semmit is, ő szeret, és hogy jobban szeressen, imé egy ámbróziával, mézzel, [fájdalommal,] örömmel, nektárral, nepenthével³³ öszve csinált golyóbist teszek pisztolomba.

HARMADIK JELENÉS

Bohó és az előbbiek

BOHÓ.³⁴ Csak nem vihetett tovább rá a lelkiesméret, hogy az Urak alkúját úgy hallgassam, mint egy bolond. Kettőn esik meg a vásár, azt hallottam; de hát a néző is ott van, nincs hát kettő, hacsak a nézőt a vevőbe vagy adóba nem dűgjük. Pá, Uram, philosophusom, pá! hát ez a kis isten úrfi? - no már e' rendes öszvejövési aspectus, velem együtt háromszegű fény leve, no, aki akar boldog lenni, most szülessen, ha ki hazugságba tud hagyni, neki adom a csziómat,

³³ Nepenthe, Homerus után egy ollyan fű, amelly borba tétetvén vígaságot csinál. Ezzel élnek az istenek

³⁴ Csajkos Morio formába, az Esmeretlennek ez mindenesse. Ez szereti Katit. Azért tette ezt ide a meghólt, hogy a nemtelen szerelemnek festése annál szebb színt adjon a nemes szeretetnek. De nem vihette végre szegény, váratlan halála miatt.

meg egy harmadévi német kalendariomom van, s vegye el az én bolond kenyeremet; aki pedig nem születik, az magának tulajdonítsa.

ESMERETLEN. No, Csajkos! mi jó kell?

BOHÓ. Mit kérdi azt az Úr! Csak ami eddig.

ÁMOR. Én már megyek! Mit izensz, Csajkos?

BOHÓ. Hová, kis pullus? hová?

ÁMOR. Szerelem-országra, a jó földre.

BOHÓ. Huj! biz Istók sok izenkém vólna nekem oda, Bojhos kutya oda.³⁵ Nempe primo Katiért, eszem a szép lelkét, majd megveszek. 4° Ű olyan, mint az ördög kötötte rokka, tudja az eblelke csak, csak izél. 4° Kendernyövéskor lesz esztendeje kenyér ebédkor, hogy valamit érztem bennem, azólta mindég azzal ettem kenyerem, hogy vízi bornyút nyeltem el, s a' nő bennem, vagy a vaktetű szántja a lelkem házát. Ita temnak előtt olvastam egy poétás könyvet. *Hat szép Világi Énekek* voltak benne; s abból húztam ki per consequens az én nyavalyámat. 2° Onnan Szerelem-országból, a jó földről, ha kaphatnék egy kis szerelemgyökeret meg bolondítót, amivel annak a rossz hitű Katinak eszét veszthetném, meg egy kis natragulyát, amit áshatnék alá, megadnám az árrát fa pénzből, hisz elvehetne azt egy akaratja ellen való bolond, ami egy olyan bolondnak is jó, akit maga a természet is annak szült. Úgy-é? kicsi!

ÁMOR. Meglesz, meg; majd küldök egy szekérrel.

BOHÓ. Huj! egy se lesz úgy olyan bolond, mint én; héj, mire is kaphat az ember, ha esze van. De hol lesznek az oda való szekerek? a Veres Toronymál? vagy hún?

ÁMOR. Ott, ott.

ESMERETLEN. Ne lármázz, okos! nem is beszélhetünk miattad.

BOHÓ. Hjó! *Súgva*. Okos az Úr, ha nekem azt mondja. Eb okos, annak sincs esze, aki okos.

ÁMOR. Te pedig bízz abba, amit mondtam, meglesz; Ádjő! -

NEGYESIK JELENÉS

Esmeretlen, Bohó

ESMERETLEN. Ugordj egyet!³⁶ *Ugrik*. Meg egy felet. *Ugrik*. Addsza a kalapomat, az innepit.

BOHÓ *A magáét adja oda*. E' legesleginnepibb lesz, Uram, csegíjjével mondom, úgy fogják benne az Urat becsülni, mint engemet, pedig engemet a legnagyobb urak is nevetnek! hm!

ESMERETLEN. Ne okoskodj, mert rászoksz, azután kenyeret se kapsz. Én megyek. Itt minden addig jól elrakva legyen. *Elmegyen*.

BOHÓ. Semmi sem fog, uram, a maga helyén lenni, semmi sem. Az eszem se lesz a maga helyén, higgye el az Úr: most tovább nem kívánom az Urat tartóztatni, dolgaim vagynak. Mára jójtszakát! *Compliment*.

ESMERETLEN. Nó, úgy legyen pedig, amint kiadtam.

³⁵ Ámor üstökét meghúzza

³⁶ Az Esmeretlen örömebe ugratja Csajkost. Az bolond figurákat ejt ugrásába

ÖTÖDIK JELENÉS

BOHÓ *egyedül.*

No, most egyszer megpihent a házunk. Ez a mi urunk jó ember vólna; de nem akar az lenni, megismerten az a sok tokos pár könyv rontja el, be nagy dolog! Uram őrizz! ki se látszik közülök. Űtné a jószerencse mind azt a sok istóriát, hadd veszne rajta a tóton mind egy szálíg, csak Kati, csak Kati mondaná azt nekem: - édes Istókom, te vagy én csajbókom. Ihunni, csak kitörök belőlem a fatalentom. Ugyan Sajó, Sajó! hogy jut eszedbe? Éj, be koloncos kutya élet ez már, hogy az ember ehetik, ihatik, dohányozhatik, mégis úgy fáj mindene, mint annak a rendi. Éj, Kati, Kati! - De most találtam ki: én is³⁷ filozófiát olvasok. *Olvas graviter.* Ha! Kati zörög odaki; a' biz a', - Kati. Húj, filozófia! ki a házból!³⁸ Behívom, - csak nem hívom, - mindjárt - *az ujján mondja* - behívom, nem hívom etc. Ez e mégsem úgy, tovább, nem hívom, behívom etc. No most egy cédulát írok neki: az én uram is úgy tett. Csak jó Kati, uriáson mindent! Majd mikor észre sem veszed, a kebeledbe dugom. *Leül, ír, s pipázik, graviter.*

*A levél*³⁹

Ne izélj már, Katicám,
Ne izélj már gyöngyalak.
Ha terem kukoricám,
Hidd el, dosztig tartalak.
Ha egy kukta be nem csukta
Szive szekrényjét,
Valahára tedd polcára
Túri edényjét.

Ma töredékeny a csupra,
Vidd a gazra, vidd a zsupra.
E' lesz oltalmazó vár és citadella.
El nem törik, mint a rosolis butella. -
Szedj, szedj, lesz elég tőzekem,
Főzzél benne, Katim, nekem.
Talám egyikőnk se tanál,
Aki benne lenne kanál.
Mikor jóllakik legényed,
Osztán tisztán tartsd edényed.
Magad főzöd, magad mosod,
De bár a földhöz csapdosod,
Katinak tart
Csajkosod.

CSAJKOS.

³⁷ Itt a' vólt kicsinálva, hogy mit olvas, s hogy olvassa, s hogy logikáz belőle

³⁸ Elveti a könyvet

³⁹ Ez a levél. Érthetetlenül akart írni Csajkos, hogy annál derekabbnak lássa. Sok van ilyen a világba! Itt tovább nem lehetett olvasni a meghóltak írását, mert holmi jegyzésekre volt írva; csak azt lehet belőle kihozni, hogy már itt Katit behívta. Beszélgettek együtt, s utoljára ezt énekelvén:

Valld meg, szívem! szeretsz é?
Itt a kezem tetszik é?
Csak tégedet tisztellek.

KATI.

Holtig, szívem! szeretlek,
Itt a kezem, ha kellek
Csak éretted, míg élek.

CSAJKOS. Mondd még egyszer!

KATI. Akár kétszer.

CSAJKOS. Mondd még egyszer!

KATI. Akár kétszer.

MINDKETTEN. Úgy hát te hólnap enyim léssz!

CSAJKOS. Én leszek papa!

KATI. Én leszek mama!

CSAJKOS. Én leszek papa!

KATI. Én leszek mama!

CSAJKOS. Papa!

KATI. Mama!

CSAJKOS. Papa!

KATI. Mama!

MINDKETTEN. Fiat experientia! Fiat experientia!

(Lásd: Pikko Comico Oper)

Eddig lett volna az első felvonás.

GERSON

Vígjáték két felvonásosba
[1795]

JÁDZÓ SZEMÉLYEK

TAMADI FÖLDESÚR
GERSON, TAMADI ÚR FIA, MALHEUREUX NÉV ALATT
GAI, AZ INASSA
KARDOS HADNAGY
PORHÁZI OSKOLA MESTER
ÁBRAHÁM ZSIDÓ
ANTAL CALEFACTOR CIGÁNY
KÍSÉRTET

ELSŐ FELVONÁS

A Tamadi úr háza eleje

ELSŐ JELENÉS

Ábrahám

ÁBRAHÁM. Már nekhemekh hitt fenthig foghadó khillene, úgy dhe csak nem lenne hitt Oroszfaliba jó épileth, Pesten mekh Phudán szenyim szobát elvették mint imphöstörnek. Minthen pénzem phökölbe lement. No esz asz úr Tamadi úr cshinos kvártéj; szepp minth arra való, the Istenem, szörnyü mirek tráha, nem phölöntsák khet egyhezer nemeth taller, megis nem nem tudhatnak ennek fizetni. Megpróbálom, thálám hithelbe álthal anna, asz árát akkor láthná, mikor enghemet, öt esztenthő mulfa Alt Amstherdhenba. Pénsz, pénsz phiszon csak kell lenni, ha az örtthög attja is, meghcsalom én öteth, és az pénsze mekh az erszinye én mekh herelem, majth most szelyel niszem a ház kherül *S bémegy*.

MÁSODIK JELENÉS

Ábrahám, Antal

ÁBRAHÁM. No, Antal szomszith, hát hogy fan khend?

ANTAL. Jaj Uram, Ábrahám, mint a kárvallott csigány la.

ÁBRAHÁM. No hát mi phaj khendnek Anthal?

ANTAL. S mi baj? még asz is kérdis ám asz világon. Még most is kótog a lelkem házsa fala, úgy a fogamba állott asz a kísértet la.

ÁBRAHÁM. Mekh mekh isméth?

ANTAL. Míg míg el akart vinni azs a Lucsifer. Azs Isten a jó serencse, csak azs Isten mentse meg azsért tölle. Ihj Sűzs Mária, Sent György napja. Sent Nagy Sándor, ha egy kicsiny kurázsím nem lett volna, eddig Plutonál fűteném a kemencsét la.

ÁBRAHÁM. Mi khisirteth phántotta Khentet, Anthal szomszith?

ANTAL. Tudja a jó serencse, itt vóltam la a pitvarba, nékem jű azs a pokolbéli izsé, olyan feketís fekete volt, mint a marok vas. De hát a szeme, mint azs éhel hólt farkasnak, úgy sikornyázsott, csupa tizses vólt a sarva, bégett mint a vésett medve. Bėjüttek nígyen kutya kípibe, arany zsarátmagot sórtak a semem közzé. Én meg nem ijjedtem, hanem odabújtam a kemencsébe la, a hamuba sartam, azsután a gatyámat levetettem, nem árthatott a gonos lílek, elsaladtam. Azs öreg urat kifistelték, meg ki akarták herílni, de váltságot adott magáír. Azsután láttam azs istállóbul mikor nagy ördögnevetve elmentek. A Belzsebub hegyezssen sindejseget a lilkekbül, még most is fáj a hasam la.

ÁBRAHÁM. Szörnyüsíg pheszid az a, khendh Anthal, mi vólt? mit beszilh az öreg úr?

ANTAL. Azst mondotta, hogy ördögök vóltak, azselótt pedig kutyafejű tatárok vóltak, s a keresztyén embert elvisik, s irnak rajta a pokolba.

ÁBRAHÁM. A pokhilba? Uram, pe sokat thut asz asz jó öreg úr, most ott fan-é phen?

ANTAL. Okhe a házsbá, ott van tiszteletes mesturammal la.

ÁBRAHÁM. Mosth oth khámpaniroz mester úr, phor cshak nem a rosszappik van ott.

ANTAL. Lássa, Ábrahám Uram, a miltóságos úr magános ember, osztánn lám síp jószága van, ha meghal, kire költi ast a temérdek forintot? Ezs a mi mesterünk is igen tűzrül pattant öreg kufercses fiú, mindig mindig deákoskodik, meg meg mindig verseket mond, a guta is nevetné, úgy kimegy, mintha kalapáccsal verné ki. A miltóságos úr meg fogja a hasát illa, majd megdüglik a rühögisbe. Most is odabe nevetközsnek, mint akinek elkámpicsorodott azs esz.

ÁBRAHÁM. Hát thalán lehet phe menni?

ANTAL. S ümm; hogyne lehetne? a legeslegfínubb időbe is lehet.

HARMADIK JELENÉS

Tamadi, Porházi, Ábrahám

TAMADI. Biz úgy vólt, Mester Uram, hiszem én magam sem aluttam, sem részeg nem vóltam, az eb a lelke országán, és magam láttam.

PORHÁZI. Bone Deus! hát hiszem a Méltóságos Úr sem gyim-gyom, Hogy lehetett mégis ily ördögi lim-lom. Daemone! quid mulier?

TAMADI. Elhiszem, Uram, hogy tarisznya, de szőr a madzaga.

ÁBRAHÁM. Jó napot agyhon Isten a Milthoságos Urnakh.

TAMADI. Fogadja Isten, jó Ábrahám, hát mi jóba fordult kend?

ÁBRAHÁM. Cshak, Milthoságos Úr, abba a lóphörbe fordultam, ha a 12 márjásír mekenghedik asz Úr, majd elviszem.

PORHÁZI. Ecce Uram! nézze el az ember! quam vili pretio kívánná a lóbórt! Pretio non pondere gemmas, azt mondja a deák. Kóser lóbőr az, Ábrahám, a Móses törvényje szerént van megnyúzva. Ne kérd az ólcsón kutya fás - - - - - Ami olyan mint Kajafás.

ÁBRAHÁM. Khemed, Mesther Uram, csak khönyöröghessen, zsidónak illik lóphör, nem Khenek. - No, Milthoságos Úr, hogy sok pheszyd ne legyen köszthünk a 12 máriás, ha tettzik, kifizethetnék, úgyis kijukhatt a phör.

TAMADI. No, Ábrahám száz szónak is egy a vége. Kend is engedjen, én is engedek, a 16-ból szerencsepénznek elengedem az egyet, bírja békével ked.

ÁBRAHÁM. Milthoságos Uram! mék adok hosza én is kerek szám 12 márjás egy peták. Mék ilyen drágán nem fedtem az Úr phorit.

PORHÁZI. Quid hoc az úr börit, Domini cutem? Debuisset dicere, az Úr lovának a börit, sed est ellypsis. *Egyet iszik akkor.* Ah, az Úr borának igen jó spiritussa van.

Est vinum acre et generosum
Et certe ebriat bibosum

TAMADI. Haha! csak ráér ám Mester Uram a tréfára.

ÁBRAHÁM. Hát a phört csak elfhiszem.

TAMADI. Alább az 5 forintnál senki fiának nem adom, ha kell, kell, ha nem pedig mindig akad ennek árossa.

PORHÁZI. Sapienter! akad mindig áross,
Két kézzel is kapdossa.
In se semper divitias habet.

ÁBRAHÁM. Mék egy gharas adokh rá, pethig kicsin a phör, másnak phöriért annyit nem adnékh, de thudom, hogy a Milthoságos Úrnak igen jó lóböre fan.

TAMADI. Már megmondtam, egy szó annyi, mint száz.

ÁBRAHÁM. Töphet nem adhatom. Jó tshokat hatyon az Isten a Milthoságos Úrnak. No mégis ha tetszik az Úrnak. *Elmegy a zsidó.*

NEGYESEDIK JELENÉS

Porházi, Tamadi

PORHÁZI. Ó, háládatlan zsidóság! Certissime pedig az a lóbör megért volna 4 forintot, 5 forintot inquam.

TAMADI. Én az utolsó árán hagytam, ha nem kellett az ebellette zsidójának, ám lássa, olyan bört ugyan nem kap, úgy-é, Mester Uram.

PORHÁZI. Quis, quid, ubi, quibus auxiliis? De Méltóságos Úr, aliquid in aurem azzal a diabolica matériával, mit kellene csinálni? hát ha még ma is nállunk akar hálni? Ó, még most is horresco referens.

TAMADI. Bizony, nem érem fel ökölrel, kutya szánkázza meg a lelkét. Hiszem Mester Uram, csak muszka dolog már az; én kenyeremnek megettem már jobb részét, de sohasem nem értem ilyen galibát. A szegény megbódogult atyámtól fülhegygel hallottam, mikor a tatár Szatmár vidékit rablotta, beszélte volt az áldott, az Isten nyugossza meg, hogy az ilyen gonosz manók hordták el az embereket. Ihol, mi éppen olyan időre jutottunk. Nem igaz-é, Mester Uram, hogy ez is a mi bűneinkért van, mint a had, pestis, éhség, sáska, döghalál?

PORHÁZI. Nihilosecius. Külömben sem! úgy issza a világ az álnokságot, mint én most hoc ipso actu ezt a pohár bort debibálom. *Iszik.* O! pocula, volo dicere, O! tempora, o! mores! - Clamitat ad coelum merces detenta laborum! Nékem még harmadévi búzám is kinn van, a sabbathale is csak felényi, mint másszor, panaszkodik a szegény feleségem.

TAMADI. Sed ad rem, Mester Uram, mit csináljunk a kísértettel?

PORHÁZI. Quid agam, quique consilii capiam, nescio, vel ignarus sum, vel non liquet - - Őrzőket kellene állítani, ha olyan bolond volna, hogy megijjedne.

TAMADI. Jó, én egyet gondoltam, hadnagy Kardos uram vitéz ember, a maga árnyékától meg nem ijed, azonba minthogy gyakran szokott hozzám járni, igen jó barátom, hűségesen véghezviszi tetszésemet, bízom én hozzá.

PORHÁZI. Est alter Achilles: azonba Nagyságoddal magna intercedit familiaritas, ne dicam necessitudo. Oszmán hát Antal mit vétett? ő ugyan nem igen rúgja a hámfát, vix adeo fortis reperitur. De ha valami bubeius ördög vetődne elő insveta voce terreret feras, et praeterea habet personam Tragicam.

TAMADI. Őtet, az ebannyát, kívül állítom ordináncra - - - De kopogást hallok, alig ha hadnagy Kardos Uram nem jön.

PORHÁZI. Est ipsus, s talám ipsissimus.

ÖTÖDIK JELENÉS

Kardos, Tamadi, Porházi

KARDOS. Alázatos szolgálja a Méltóságos Urnak, hát fogtunk-e ördögöt?

TAMADI. Fogtunk bizony, Hadnagy Uram, de majd elvitt, a hóhér nyakazza le, az Isten a jó szerencse, hogy meg nem csúfolt bennünket. Hozta Isten Hadnagy Uramat, éppen jókor, tessék leülni, s a maga szabadságával élni.

PORHÁZI. Salvere jubeo, et multa salute impertiri volo militarem vestram dominationem, quo maiori laetitia perfundar, et gaudio exultans, gestio, quod tanti viri magnitudinem feliciter possum honorare. Ego, pauperrimus omnium, ordinarius Scholae Oroszfalusiensis Rector, ac Magister, nec possum me continere, quin in gratiam vestrae fortitudinis hoc poculum tenore gulae meae praesentibus exhauriam proque felici vivato, faciam magnum bibato.

KARDOS. Köszönöm, Mester Uram, köszönöm, egészség utánna.

S leül.

TAMADI. Kedves Hadnagy Uram, tudom, egy-két embertől meg nem ijed. De egy ördög expeditióba kérném ki fáradságát. Ha olyan bátorságot mutatna a sátán háborúba mint a törökbe, akkor elhinném, hogy igaz magyar vér buzog ereibe.

KARDOS. Uram, Méltóságos Uram! Disznó terem a lelkébe az ördögének, egytől meg nem ijedek, kettő pedig restell értem jönni. Míg ez a szív szív lesz; ezt a kart és ezt a kardot karnak és kardnak hívják; mindaddig rettegés fog előttem menni, utánnam pedig pusztulás - - - A török háborúba, ahol megtestesült ördögök jöttek reánk 28 ezeren pokolbeli ordítással. - - - A föld rengett alattok, és a csillagok hullófélbe voltak, ezzel a karddal csaptam a legsűrűbb nép közzé, s magam tulajdon kezemmel küldöttem tíz pogányt vacsorára Mahumedhez. Mi lesz belőlle, egyenessen nekemcsap egy sárga tatár lovon a vitéz Kara Ibrahim Effendi Beglerbék, három lófarkú basa, a hatalmas nagyvezér unokája, magam is

nékivágtatok almásszürke csődör paripámonn, s inentől fogvást, neki legyen mondva, úgy keresztülvágta, hogy atillai csapásom alatt kettéesett a lelke is, Uram, még öt darabra szakadva kalyimbádozott a nagyapjához a paradicsomba. Én most rettenjek meg? Én? Ne legyenek én az akkor, akinek hívnak, a halál köz mindnyájunkkal, de a félelem egy ilyen mellyhez nem férkezhettek - - tessék velem parancsolni, Méltóságos Uram.

TAMADI. Tehát ne sajnáljon Hadnagy Uram fegyverével kiállani a külső ajtóra, és azt a kísértetet szóval és fegyverrel vagy megrontani, vagy elkergetni. Próbáljuk meg, egy vitézzel mire mehet az ördög.

KARDOS. Itt vagyok én: megmutatom, hogy kell magyarral feltenni, csak Németországba a hiencek közzé menjen ám ördög uram a kan asszonyokat ijjesztgetni; próbáltabb varjú vagyok én, mintsem egy váztól elszaladjak. Csak úgy közelítsen felém, hogy a markába viszi haza a fejét a purgatoriumba az ilyen amolyan szedte-vette szárcsalábú ördöge.

PORHÁZI. Hát Antal mit vétett, még a leles kurva az anyja moresmoréja, legalább facessat ipsi molestiam, collocabitur statione prima az udvaron.

TAMADI. Hívja bé hát, Mester Uram.

KARDOS. Majd azt gondolja az ördög, hogy Antal valami házi ördög, nem bántja.

HATODIK JELENÉS

Porházi, Antal

PORHÁZI. Antal! huc ades! jöszte csak egy szóra,
Hogy dolgunk forduljon jóra
Sietve csak suhanásképpen.

ANTAL. Hallám Uram! Tiszteletes Mester Uram, hallám. *S bemegyén.*

HETEDIK JELENÉS

Kardos, Tamadi, Antal, Porházi

KARDOS. Jaj, ördögcsinálta, be szép báb vagy, be szép vagy, be odaillenél nagyiványi vitéznek.

TAMADI. Félsz-é még az ördögtől, Antal?

ANTAL. Jaj, a Jézus mentsen meg, bizony félek, csak a nevére is százs ködökcsömör ímelyeg a lelkembe.

PORHÁZI. Quid times, quid horrescis, Domine Antal, diabolus nihil est aliusque spiritus.

ANTAL. Piritos? jaj, a kutyafejű tatár egye meg az olyan piritost.

PORHÁZI. Nincsenek is az embereken semmi impériumi.

ANTAL. Rume? De okhec dilestare, míg észrevészem, úgy a pokolba vis, hogy a lábom sem írja a földet.

KARDOS. Ne félj, ott leszek én is kivont fegyverrel az ajtó előtt.

ANTAL. Mit ír az nekem, hogy Hadnagy Urammal együtt igetünk Pokol felé. Ott is hadnagy less Hadnagy Uram.

TAMADI. Antal, tenéked odakinn kell állanod strássán, én idebe vigyázok.

ANTAL. Én is vigyázok idebe, s nem hagyom a Míltóságos Urat.

PORHÁZI. Elég idebe egy vigyázó, te Antal, odaki tarts excubias, et signo dato irrumpas in diabolum tentanem.

ANTAL. Téntát ettem, ne csúfolódjon Tiszteletes Mester Uram, csak a pofámra ömlött, a fogam olyan fejesfejér valamint a sületett húlló hó.

PORHÁZI. Jól van, jól Antal, ha bántani akar az ördög ezt vedd elő: Perelj Uram perlőimmel etc.

ANTAL. Pörölyömmel, Uram, pörölyömmel, de ha kikapja a kezsemből, úgy a tarkómra vág vele, hogy mindjárt azs inamba esik a gatyám.

TAMADI. No, csak menj ki, purgye, most mingyán állj oda a tornácba, Hadnagy Uram, menjen ki vele, és ne sajnáljon a ház eleibe állani vele. Már tudja a többit. *Ment ki.*

ANTAL. Dikhaz vitezs Hadnagy Uram, együtt pirítkozunk ma Pilátussal a kandalló előtt pokolba.

KARDOS. Ne félj, Antal, csak addig van még az.

NYOLCADIK JELENÉS

Tamadi, Porházi

TAMADI. Már hát ma, Mester Uram, ördögöt fogunk, akárhogy tesszük szerit. Én idebe az ajtót bézárom, talám be nem tud jönni, s imádkozni fogok.

PORHÁZI. Pium et religiosum virum. Én is tanultam ám valamit, theologiam, didacticam, profeticam, emblematicam, aestheticam, et ceteram absolvatam, pariter ex diabolica multum. Adattatott nékem olyan hatalom, hogy ördögöket űzhetek - - Ide fogok állani in tota massa az ajtó eleibe. Kár lesz az ajtót bézární. Nec pessulum foribus abdatur.

TAMADI. Már hiszen, Mester Uram, ha úgy van, én az ellen sem szóllok: de az ajtót bizony bézárom; hanem csak siessünk, mert már az óra mindjárt eljön. *Ekkor az órájára néz.* No csak rajta.

PORHÁZI. Egy öreg zsoltárt instálok Méltóságos Uram!

TAMADI. Ahol van ni, az ablakba. *Porházi a zsoltárral megy a strázsára.*

KILENCEDIK JELENÉS

Porházi

PORHÁZI. Énnye leles kurva az anyja ördöge, bezzeg ha nem talál szót fogadni, ugyan felsül ám minden liturgiám... Mit csinál a feleségem, ha el talál vinni a canis tota mater, pedig ihol az öreg úr is bézárt már az ajtót. Istenem Uram, légy velem, szegény szolgáddal.

TIZEDIK JELENÉS

Jön a kísértet, megy Antal felé.

ANTAL. Asta bibahtale Sarmengadabule - - hátul Pista hátul. - - Én is ördög vagyok. Hát nem esmers, pajtás? - Ne bánts, bassom a víred, ládd, hogy sánta ördög vagyok. Belsebub még hamisabb mint te - - - Ne izsélj no, eredj, ahová küldött Plutó, ne csinálj lármát, majd megtudják hogy itt teker a manó: csak siess, heríld ki a Miltóságos Urat, ostán hozsd ide a tökit, meg a véres nadrágát, majd én elsaladok vele - - - Bolond vagy te, nem esméred azs atyádfiát. - - - Énnye, edd meg a kukherdát - - - Bibast legyen a szerencséd. - - - *Leüti az ördög:* Jaj meghóltam, elvitt az ördög - Ne hagyjon a Miltóságos Úr, még a lovát sem itattam meg. - *Már otthagyja az ördög, s megy a hadnagy felé, s mikor otthagyja, ezt mondja a cigány:* Mere vagy, a Jésum áldjon meg, jöhets már.

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Megyen a kísértet a hadnagyra.

KARDOS. Ahun van a szedte-vette! Énnye, be fertelmes, be csúf, be irtóztató, a láncos ilyen amollyan. - *Megy felé.* Ördög vagy-é, tatárkergette, vagy ember, vagy micsoda? Irtóztató teremtés, felém ne közelíts, ha életednek örülsz. Ide ne jőj, mert ha ezer lelked van is, széjjel-darabollak. Belgrádi kardomnak élivel ölön kaplak, kardra termett markommal széjjelmorzsollak, hogy malompornak is kicsiny leszel - - Közelítsz felém, nem tudod, kivel tréfálsz. *Kiüti a kezéből a kardot a kísértet.* Jaj, oda vagyok, oda a kardom - Ennye térengette terem a lelkébe: soha, mióta élek, ilyen stich nem esett rajtam, szégyenlem az életet. *S azzal elmegy.*

TIZENKETTEDIK JELENÉS

Bémege a kísértet.

PORHÁZI. O, Carissime! Ezt hadnagy uram bebocsátá.

Uram, ne hagyj el engemet,

Nézd ügyemet,

Mert egyedül hagytam - - -

Va es teterrima pestis! Orcus. i. m. 2. - - Apage diabole! vade foras, quin abis? Menj, nincs hatalmad az embereken. - Nem tudod, hogy tenéked a setétség láncán kell ülnöd? - - Gonosz lélek, ne kísértsd az Úrnak választottát - - -

Istenem, Uram, ne nézd az én bűneimet,

Kikkel férteztettem életemet, hogy néha egy kevésse
többet iszom itt az Úrnak házába.

Nem él egyébbel úgyis a te szolgád az ő vénségének idején - - Távozz tőlem Sátán - - *Nem megy.* Erős várunk etc. *Ekkor kirúgja a kísértet a zsoltárt a kezéből s Porházi így kiált:*
Istenem, Uram, odavagyok. Jam sum periturus, modo dignetur concedere Domine diabole.
Mikor megszabadul, elmegy. Ah centum Deo gratias.

Hol haszon van, hol kár,

Aki strázsál, így jár.

Elvakarodik.

TIZENHARMADIK JELENÉS

A kísértet megrázza az ajtót, s kinyílik.

TAMADI. Én Istenem, légy velem! - - - szedte vette ördöge semmivé tesz. - Ahun la. *A kísértet benéz, egy rendkívül való komplementet tesz, s nagy kacaj közt eltűnik.* Elment-é vajon? *Tamadi kinéz félelmesen.* El valósággal, Istennek legyen hála, már csak lenyugszom: a többi tám elragadta. *Azzal bémegy lefekszik.*

MÁSODIK FELVONÁS

A Tamadi szobája.

ELSŐ JELENÉS

GAI. Bóldog Isten! miket kell még az embernek hallani s élni. Fél esztendeje, mióta kiutaztunk Franciaországból; de már azolta a beszédet is elfelejtettem. Az én uram egy igaz jó ember, az tagadhatatlan: mégis minden emberekre minden különbség nélkül bosszankodik, semmi kedves előtte nincs a maga kedvetlenségén kívül, mindent restel, mindent komoran fogad. No, Uram, milyen világi ember vala ezelőtt két esztendővel, Parisba egy volt a legkedvesebb mulatók között az udvarnál: akkor, mintha egyszerre más vért öntöttek volna belé, egy csuda természetűvé lett. Hogy lehet ilyen emberi tekintet gyűlölő, 26 esztendő fiatal életének legkedveltebb tavaszába. - Ő tanult ember s talám enélkül boldog is volna, hogy tudja az emberi társaságot olly rút ábrázatba állítani elébe saját képzésének, hogy folyhat néki az élet. Mindig Lonisát emleget; komor mindig magánosságába. Éjjel a ligetbe a Hóld bágyadt világánál énekli szokott siralmas nótáját egyedül, és ezt ő kedves melanchóliának, és, és azt az időt megnyert szempillantásának nevezi. Akkor felsohajt - Lonisa! Lonisa! - s minden érzése tompa andalgásba merül. Így emlegeti ő szüntelen Lonisát, meg meg egy valamit, de amelyet magam sem tudok jóformán. - - - Két esztendő oltá egy mosolyodását sem volt szerencsém látni; a nyájas szó nálla megholt dolog, de azért szitok és házsárt nem hallik szájából. Unalommal, utálattal, gyűlöléssel vonul fel minden szava és mozdulása. Irtózik az emberi társaságtól, maga setét elmélkedésével hízik: azolta más világba szaladtam volna tőle, de tudom, hogy nagy az őrajta esett szerencsétlenség; az ő szíve jó, indulatja hajlandó a nyájasságra és szeretetre, lelke nagy és nemes, büszkének is mondhatom, érzése forró, tartós, és érzékeny; elméje a legszebb íróktól, s a legnagyobb bölcséktől van kipallérozva, egész viselete egy emberi társaság díszéhez van alkalmaztatva. - De mindezen sugári az ő fényjének most a szerencsétlenségről vastag ködnek homályával vagynak béburkozva. - Uram, mi lesz már ebből? - Ő mégsem jön. - salatkozom, ímhol érkezett. Malhoreneux! Malhoreneux! bóldogtalan Uram! láthatom-é valaha vidám ábrázatodat? Édes Uram, most is éjtszakás gondolatok sátoroznak erőszakot szenvedett homlokodnak komor ábrázatain - - Egek, esmérjétek meg valahára, hogy ő jó szívet és nemes lelket vett tölletek.

MÁSODIK JELENÉS

Malhoreneux, és Gai

MALHORENEUX. Gai!

GAI. Tessék.

MALHORENEUX. Hát.

GAI. Él.

MALHORENEUX. Van?

GAI. Nincs.

MALHORENEUX. Itt?

GAI. Itt.

MALHORENEUX. Hogyan?

GAI. Ő jó ember.

MALHORENEUX. Így hát bóldogtalan.

GAI. Jó is, bóldog is.

MALHORENEUX. Az lehetetlen.

GAI. Annak tartja magát.

MALHORENEUX. Hanem.

GAI. És így az.

MALHORENEUX. Magának köszönje.

GAI. Uram, most igen nagy szerencsétlenség esett rajta.

MALHORENEUX. Ember.

GAI. Kísértet jár az udvarba minden éjjel.

MALHORENEUX. Bolond.

GAI. Már az egész faluba rémülésbe vagynak.

MALHORENEUX. Fantazíroznak.

GAI. Sőt az egész falu tele van vele.

MALHORENEUX. A tudatlanság büntetése.

GAI. Szemmel látott tanúk bizonyítják, akiknek szavok megérdemli a hitelt.

MALHORENEUX. Angyalok?

GAI. Nem, hanem emberek.

MALHORENEUX. Már hát hazudsz.

GAI. Nohát nem hitelek.

MALHORENEUX. Mindegy.

GAI. Ugyan Uram! kiknek higgyen az ember ezen a világon?

MALHORENEUX. Senkinek sem.

GAI. Már az udvarból mind el akarnak futni ide a zöldhalmi majorba, már pakolnak is össze mindent.

MALHORENEUX. Árnyéktól szaladnak.

GAI. De az ördögöktől szaladnak azok, Uram, kik az embereknek lelkekkel, testekkel bírnak.

MALHORENEUX. Árnyék! - Ördög, ha ha ha! - - -

GAI. Uram, te már az ördögöt is gyűlölöd.

MALHORENEUX. Azt gyűlölni nem lehet.

GAI. Bejelentsem-é az Urat a méltóságos úrnak?

MALHORENEUX. S miért?

GAI. Hogy ma ebéden nálla lehessünk.

MALHORENEUX. Nem eszem.

GAI. Lesznek több urak is vendégi.

MALHORENEUX. Hát napszámosok?

GAI. Nem.

MALHORENEUX. Miért nem?

GAI. Azok szegények, és parasztok.

MALHORENEUX. Azaz nincs annyi módjok a huncfutságba.

GAI. Elméjek ostoba.

MALHORENEUX. Azaz elméjeket ezek semmire, amazok bolondra fordítják.

GAI. És szenvedhetetlen szurtosok is.

MALHORENEUX. Azaz ruháik.

GAI. Mert mindég külső munkákba vagynak kézig, lábíg.

MALHORENEUX. Azaz nem henyélnek.

GAI. A városi társaság kicsinosítja az testet és a lelket.

MALHORENEUX. Az nem igaz.

GAI. Az emberekkel való társalkodás a bódog életre vezet bennünket, és a virtust képekbe ábrázolja le az ember lelkébe.

MALHORENEUX. Az nem igaz.

GAI. Ott látja az ember minden fordulásaiba a hijjábavalóságot; ott uralkodik a balgatagság.

MALHORENEUX. És örökös farsang.

GAI. Ennek látása az emberrel elfelejteti a komor unalmot, és így bódoggá teszi a maga játékával.

MALHORENEUX. Hazugság.

GAI. Mert nem veszi észre az ember, miként foly el az idő.

MALHORENEUX. Kár.

GAI. Nem érez semmi aggodást.

MALHORENEUX. Sem gyönyörűséget.

GAI. Uram, vársz-é még valaha valami bódogságot.

MALHORENEUX. Csalódni nem akarok.

GAI. Menj az emberek közzé. A te virtusid örökök, szeretetet, tiszteletet fognak nyerni. A bámuló emberek újjal fognak rádmutatni: Ez az a Malhoreneux. Tebenned felséges tökéletes-ségek vagynak, ne rejtse el, amit a jóltévő természet keze reád olly bőven pazérlott.

MALHORENEUX. Hízlekedni akarsz, lódulj előliem, nem szenvedhetlek.

GAI. Ne légy, Uram, olly komor szívű, a nagyvilág tégedet örömmel vár magához, s tisztelő kezekkel kíván elfogadni.

MALHORENEUX. Bosszantasz.

GAI. Uram, ne neheztelj reám azért, amit mondtam, ha a te gondolatidhoz képest oktanul szóllottam is: hidd el, hogy igaz szívemből származott tiszta szeretet bírt reá. De mégis, ha megbántottalak, nevezd balgatagnak, s engedj meg.

MALHORENEUX. Egyetlenegy barátom vagy. *Általöleli.*

GAI. *Törli a szemét, sírván ezt mondja:* Legnagyobb jóval tetéztél.

MALHORENEUX. Gai, csak menjünk.

GAI. Hová?

MALHORENEUX. Nem tudom - kísíts el mindent.

GAI. Kész vagyok, Uram, a te bódogtalanságodat a világon túl is kísérni.

MALHORENEUX. Vajha túl! - - -

GAI. Hát az Úr?

MALHORENEUX. Én itt maradok még látni utólszor ezt a helyet. A kocsimon szedj össze mindent, s várakozz egy kevéssé, magam is mingyárt megyek.

GAI. *Gai elmegyén.*

HARMADIK JELENÉS

Malhoreneux

MALHORENEUX. Isten! Egek! Örök végeztések! melly setétségbe forognak a ti útaitok egy megmérhetetlen üregre - - - A változások kijönek azokba, egy kavart szélvészbe, felforgatják, amit az emberi elme gondolt, a leggazdagabb reménységnek sok esztendőkön épült oszlopait ledöntik, melyeknek lerohanása a magát sebező lélekből kiüti a nyugtató álmot, s kecsgetető álmodozásait széjjel repíti, mint az őszi férgetek a fák haldokló leveleit. - - - Ah, mely mesterségesen remekeltek ti a bódogtalan Malhoreneuxbe! az ő élete a ti tévelygéseknek theatruma volt. - - Haza! - Haza! Micsoda ez, én nem tudhatom; csak az ő szeretetének szívembe tett első vonásai gyanították, mely édes ez a nevezet: haza! - Hogy volt atyám, a természet hitette el velem; az én atyám millyen volt, magamról tudom; mert őtet az én édes anyám - - mindig énhozzám hasonlította, így szólván: Fiam, tebenned a te szegény édes-atyádat, azt a jó lelket, azt a nemes természetet csókolom. Akkor megcsókolt, forró könnyei az enyimekkel elelegyülvén egymás nyakába borultunk s néma enthusiasmus magyarázta hevülésünket. - - - Lonisa bódogtalan árnyéka! ha most a te legszentebb szereteted itt lebegtet tégedet körültem, engedd meg, hogy ezen szívbe, mely egészen tiéd volt, foglalhasson helyet magának a fiúi szeretet. Ah, szeretett Lonisa, jobb vóltál mintsem azt irigylene. - - - Boritsatok el, özön bánatok, omoljatok reám mint a leszakadó felleg, mikor a megritkult levegőég annak terhe alatt leroskad, a habok úsznak a hegyek felett, s a hegyek az őket meghaladó bömbölő habok között. - Omoljatok reám! a ti verdeső habjaitokon kívánok én uszni

édes Lonisám felé. Ó, mely esdekléssel várja ő kedves Malhoreneuxát! ott a túlsó parton, hogy az örökös szeretet szent kézfogásával jutalmaztassa meg a jobb életbe - - - Lonisa! ah, kedves nevezet, szerelmes nevezet! milyen érzékenyen magyarázza hív szeretetem, mely mélyen vagy te bévésve az én szívembe. Még ezerszerre pusztítóbb legyen az idő, hogy azokat a szent betűket rólla lekoptathassa. - Az angyali szépségnek imádott bálványja, a hősín ártatlanságnak arany óltára valál te, kedves Lonisám! melynek az én áhítatos szívem szent elragadtatással temjénezt, a te tökéletes szívedbe tévén le minden bódogságomat, ó, a te nemednek egyetlen egygyé! Elvitted ezt magaddal az örökkévalóságba: Ah, miért előzik meg ezek az unalmas órák azt a kedves szempillantást, melyet a balgatagok halál név alatt siratnak, hogy elvehessem azt a boldogságot a te jóltévő kezeidből! - - - Ah, Lonisa! - - Ah, édes Atyám! Anyám! Hazám! - - Embertársaim! - - - De ennyi szenvedések között kell próbára menni az én szívemnek, hogy tiszta, hogy tökéletes legyen, és megérdemeljen mindnyájaitokat. - - A szerencsétlenségek nékem társaim, időtöltőim a bánatok - - Egek! - - - Kegyetlen Egek! - - De - - engedjétek meg - - s adjatok nyugodalmat. *Következik az éneklő kar.*

NEGYESIK JELENÉS

Ábrahám. Malhoreneux.

ÁBRAHÁM. Jó naphot khivánök a Milthoságos Urnak, thalam ithegen országpele az Ür?

MALHORENEUX. Az.

ÁBRAHÁM. Az Ür amint en latik, francia?

MALHORENEUX. Az.

ÁBRAHÁM. Tehát mit kheres itt az Ür?

MALHORENEUX. Akármit.

ÁBRAHÁM. Mek enketjen az Ür magad makanak, én nem szoktam simfónizálni, the phizon en az Ürat gyanus emphernek tartom: micsoda portéka Khemed?

MALHORENEUX. Ember.

ÁBRAHÁM. Khemed csak mhutasson phaksüst, mint phecsülletes empher.

MALHORENEUX. Te bolond vagy.

ÁBRAHÁM. Hát hiszen, Uram! én shem vagyok thalam selma, mekh enkhedjen magamnak.

MALHORENEUX. Takarodj előllem.

ÁBRAHÁM. No hiszen, Isten áldjon meg Khemedet. *Magába a zsidó:* Megbánod ezt, szomszéd.

ÖTÖDIK JELENÉS

MALHORENEUX. Elment az a bolond! - - Ah lelkem, most egyszer megszabadultál a kintől. Ezek a bolond emberek úgy ténferegnek e világnak lármás golyóbisán, mint a részegek, egymásba verődnek, s botlanak, egyik jön, másik elmegy, mikor kiki az ő saját balgatagságának nekimegyen. A bölcs ember köztök izolírozza magát, vagy neveti, mint Demokritos, vagy siratja Heráklitussal, vagy gúnyolja, mint Menippus, vagy unalommal nézi, mint Epichus, egyik Plátóval kevélyen, a másik a stoicusokkal hideg vérrel nézi, vagy Aristoteles

szerént emberek közzé küldi, s véle azoknak balgatagságokra vigyáztat, hogy boldogságát ezen a kezdeten építse, én is olyan vagyok, mint ti, vagy én is olyan bolond vagyok, mint ti, vagy minden embereket, s azoknak minden meghatározásait gyűlöli, mint az athenébéli Timon, akinek csakugyan aligha több esze nem volt, mint batálion Handoursnak vagy Handorsnak, kiket ma az úgynevezett nagyvilágba forgottaknak hívnak. Én pedig, mint Rousseau, kívánnám magamat egy ártatlan kis gyönyörködtetéssel kínáló kisdéd zugolyába a Természetnek elrejteni. Quo melius laterem ab invidiae malis, ubi liber animus semper vacaret studia recolenti mea. Senecának szép mondása ez, kár, hogy az agyvelejébe volt. Itt a szellők sóhajtasimat, a vízcseppek könnyeimet, az echók jajjaimat fognák el. Lonisa nevét a lelketlen testek is esmélnék és imádnák; a fába oly mélyen metszenék kedves nevét, mint amilyen mélyen érzem szívembe vájva. *Akkor felsóhajt.*

HATODIK JELENÉS

Antal. Malhoreneux.

ANTAL. Merre van azs a farancia a dzsukhole dádé - ahun van la - - - *Odamegy, s azt mondja:* Ides Tekintetes, Tisteletes, Nagyságos Ur, miltóztassék a miltóságos úrhoz bemenni la.

MALHORENEUX. Mondjad: nem.

ANTAL. Majd meg haragsik. Csak maga van, senki sincs odabe la.

MALHORENEUX. Ha maga van. *A cigány elmegy.* Most egy utállatos emberré kell lennem az emberek között. Ember! Ember! különben semmi. Ez néken professio. *S bémegy a házba.*

HETEDIK JELENÉS

Tamadi. Kardos. Malhoreneux. Porházi.

TAMADI. Az Urat már régólta observálják itt az udvaromba. Kihez van szerencsém, szeretném megtudni.

MALHORENEUX. Málhöröhez, vagy Malhoreneuxhoz.

KARDOS. Mivégre jár ezen a vidéken, s mi dólga itt?

MALHORENEUX. Nem tudom.

KARDOS. Hová való?

MALHORENEUX. Nem tudom.

KARDOS. Micsoda karakterű ember az Úr.

MALHORENEUX. Nincs characterem.

KARDOS. Van-é passualis leveled?

MALHORENEUX. Itt állok. *Akkor vállat vonit.*

KARDOS. Az Úr velünk játszani szeret.

MALHORENEUX. Szokásom.

PORHÁZI. Quis ille? admonendus est hoc non licet Domine. *Ekkor vette észre a beszélgetést; mert azelőtt mély gondolatba volt, s nem esmerte az embert.*

MALHORENEUX. Emberek, van-é hozzám fontosabb kérdések? *Elmegy.*

NYOLCADIK JELENÉS

Porházi, Tamadi, Ábrahám, Kardos.

PORHÁZI. Mirabilem artem magicam theorio practicam.

TAMADI. De valósággal ért kend ahoz a mesterséghez Ábrahám? - mert az nem kicsiny dolog.

ÁBRAHÁM. Isthen ütshe, úgy tudom, mint a thisz ujjomat; és higgyjen el nékem a Méltóságos Ur, méltóztassék próbát tenni, én szenthül fogadom, hogy a khisirtet khitanülöm, mert asz nem emberi mesterség a Belsebub által.

TAMADI. No Ábrahám, próbálja meg hát Khend, ihol adok 100 aranyat

ÁBRAHÁM. Uram! a matheria is többbe kherül mint 100 arany, az Isten mentsen meg; 200 aranyért minthogy az Urat esmérem, megcsinálom, de másnak az apámnak sem.

TAMADI. No csak légyen jó, zsidó, azt sem bánom.

ÁBRAHÁM. Minthen ember mondja el a Mi Atyánkat. *Mondják, azalatt kirakja a kártyát személyekre így:* Ez lesz a Méltóságos Ur, ez a kosta. Ez a farancia, ez a katona satöbbi. *Olvas a könyvéből:* No most keresztet kell vetni.

PORHÁZI. Istenem, ne vedd bün neven.

ÁBRAHÁM. Háromszor most ördögport hintek ezekre a portékákra, amellyikről le nem megy, a fábrikhálta a khisirteteth. Ez az Izlamizve most most mindjárt meg fog indulni, járkál és a dolgot kitanulja a Mugdziafárditól. No most mondják az urak utánnam. *Ekkor valami bolondot hemzseg a könyvéből.* Jaj Istenem! jaj, mit látok, meg sem gondolnák az Urak az a francia a selma.

TAMADI. Az lehetetlen.

ÁBRAHÁM. Isten utseg, olyan szentigaz, mint a Nap az égen. Hát hiszem a Gyemtsid mubad, Hirbadnak általellenbe Aderbedján láttatik a Mitrademdits mellett Komerikrlyamádan beriam. Látnivaló. Ismét a legjobb magicus könyv van kezembe, Arábiából fainabbat nem lehet kapni.

KARDOS. Hátha hazudik az is, az ebugatta?

ÁBRAHÁM. Lehetetlen, az író hiteles. Almultarában. Pikoaisztancara. Lássa Khemed, elől is besziv: Ormuzd, Birmillah, Abumuhammed, bendari, medjedi, Kulimandzara, börbiszkhini, látik kemed, be szép ugye, hogy úgy van?

TAMADI. Szentigaz! - - Csak menjen Hadnagy Uram, két Ármárt vegyen maga mellé s hozzák ide vason a kutya lántzos forgós bitangját mindjárt. Ott van a kocsijánál a kapu előtt. *Elmegy Kardos.*

KILENCEDIK JELENÉS
Porházi. Tamadi. Ábrahám.

PORHÁZI.

Euge bene pulchre!
Az ördög ördögön
Triumfál a dögön
Egyik csal,
Másik fal

TAMADI. No kendnek *Ábrahám*, meg lesz a jutalma.

ÁBRAHÁM. Uram, másnak azt nem csináltam volna; the a Milthoságos Urnakh szivessen. En merem mondani, hogy ebbe az udvarba több kisírtet nem tekereg fogni. Én legyek akkor Hundszfut, Shelma, Impöstör, nem phetsületes sidó pogány.

TAMADI. Lármát hallok: talám jönnek. *Odamentek Kardosék.*

TIZEDIK JELENÉS
Porházi, Kardos, Ábrahám, Tamadi, Antal.

PORHÁZI. Ergo! Diabolum non video. Echo: eo.

KARDOS. Nem találtuk a szedteveltét, sem magát, sem inassát, sem kocsiját, nincs sohol.

ÁBRAHÁM. Lássa az pökhölbe szökött, megérzette az ördögpor szagot.

TAMADI. Tán nem is jön többet vissza?

ÁBRAHÁM. Nem, sohasem, elhiggye az Ür.

ANTAL. De kuresz mange vissza akar még azs jönni itt van a kocsija la a kert alatt, ott sugdos azzsal azs ördögütő Fábiánnal.

KARDOS. No hát csak menjünk. *Elmennek érte.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS
Tamadi, Ábrahám, Porházi.

TAMADI. No Ábrahám: el sem ment az ördög.

ÁBRAHÁM. Nem is szapad nekhi tovább szökni; mert az Ibnafarolár nem ereszti, és ha elmegy, három nap és három éjjel kell nekhi a Mitradásba hamiktalám; az ugy van.

PORHÁZI. Quem strepitum, quem clamorem quem murmurem hausí vel accepi auribus? - Tám Lucifert hozzák. Ördögtördelve pofozzák.

ÁBRAHÁM. Már jönnek veleh, én a szagot érzem, mosth már amit tettzik az Urnakh, cselekedjék veleh.

TIZENKETTEDIK JELENÉS

TAMADI. Ihol jön a kutya volt az eb a lelke.

PORHÁZI.

Nincs most veled Drómó. Most ijgessz meg homo.

Ni quali oculo Néz most a nebuló

Ez az ördög módi Ugyancsak valódi.

En quem semper odi. Huc ades Asmódi.

ÁBRAHÁM. No tehát nem mekmutattam, hogy az enyim mesterség nem megcsal?

KARDOS. Itt vannak a kutya menydörgős ördög ágyékába termett ördög kölykei, már szökőfélbe voltak, mikor odatoppantunk, ez az eszelős, mikor rátettük is a lábára a vasat, csak hallgatott mint a fakép, tám a szedte vette még most sem tudja, ha a lábán van-é a vas, vagy nincs. Ez a madárlátta fakép megint kihúzta a pálcájából ezt a gyiklesőt, csak hadazott vele, mint akinek elveszett az esze, de bezzeg emberekre akadt a tömlőctartalék, kivettük ökemének a kezéből a gyiklesőt, s úgy a derekára vertünk, szintúgy megdöngött a háta.

MALHORENEUX. Hallja Kend, Péter! hozza elő Kend azokat a sok paksamétákat.

PORHÁZI. Ennye be vehementer sok raptura! Nékem hét esztendő deák koromba sem volt csak felénnyi is, pedig minden professiót rapiáltam, nem is tudott többet nállam senki.

MALHORENEUX. Csak olvassa fel Hadnagy Uram.

KARDOS. Ennye az ilyen-amolyan be sok apróságok, ugyan szorgalmasan van ez a csomó békötözve, először is ezt olvassuk fel. Nézzük, mit mond ez a levél.

TAMADI. Vagynak-é Kennek több ezekhez hasonló levelei?

MALHORENEUX. Igenis vagynak.

TAMADI. Kitől vette kend ezeket?

MALHORENEUX. Az édesanyámtól.

TAMADI. Kinek hívták a Kend édesanyját?

MALHORENEUX. Keleskényi Máriának, de már megholt.

TAMADI. Hány esztendeje, hogy megholt?

MALHORENEUX. Mintegy 26 esztendeje.

TAMADI. Hol lakott Kend eddig?

MALHORENEUX. Franciaországba, Párisba.

TAMADI. Kinek hívják Kendet?

MALHORENEUX. Gerson dü Malhoreneuxnak.

TAMADI. Óh, nekem is volt egy Gerson nevű fiam amint hallom. Hány esztendő Kegyelmed?

MALHORENEUX. Huszannegyedikbe járok.

TAMADI. Óh Istenem, egy gondolat foggat. - Ah add meg nekem azt az időt érném, azt az örömet, melytől magamon kívül álmodozom. Ésmértéd-é, Barátom az atyádat?

MALHORENEUX. Soha sem.

TAMADI. Ah - a jó Istenre kérlek, s mindarra valami kedves teelötted, ne facsard egy szerencsétlen öregnek - egy talám valaha volt atyának, egy bánatra maradt férjnek belforradt szívét. Valld meg, ki vagy! ennyi okok indítsanak durvaságnak egy óránnyi elhagyására.

MALHORENEUX. Kihúzza az Úr belöllem legmélyebb titkomat, amit tudok, azt elmondom; de ó, melly sok van az én életembe, amit magam sem foghatok meg. - Az én megbódogult édesanyám volt Keleskényi Mária, és itt - -

TAMADI. Jaj édes Lelkem egy fiam! Szerelmes Gersonom! Ó, jóltévő Egek! Ó, az én vénségemnek bódog napjai! millyen örömmel folytok ti ezután, mert én atya lettem. Miért titkoltad édesatyád előtt magadat, kegyetlen - Szerelmes gyermekem - Jaj, nem bírok magammal! - Jaj, öszvereped a szívem! - - - -

MALHORENEUX. Édes Atyám! ah! - *Öszveborulnak.*

KARDOS. Meg nem foghatom a dolgot, álmodok-é, vagy ébren vagyok? magam sem tudom.

PORHÁZI. Stupore plenus est animus, mens ut ad novam portam vituus. Súlyomnak bagoly fiát ki látott, magyar atyának francia fiát. Prodigio est simile. Bankát tojt a filemüle. Ha - ha - he - pa - pe -

ANTAL. Asta kilumale ribula hüm hüm - - -

MALHORENEUX. Ezt a képet édes Atyám.

TAMADI. Ah Fiam! Fiam! jaj, ne verd által szívemet. - - - Jaj, kedves, szerelmes feleségem. Szent árnyék lebegjen tisztelt hamvaidd felett, ó. *A fiú az anyja képét mutatja.*

KARDOS. Heródes keringette Jebuseussa, te vóltál az a kísértet.

ÁBRAHÁM. Phison Isthen üttse nem vóltam, már csak higgye el az Úr.

KARDOS. Gergely! rántsátok le a husz körméről a disznót, nyomjatok jó huszonötöt az Ábrahám, Izsák, Jákob ágyékából származott, kovásztalan kenyéren hizott pogány fenekén. No, millom Farahó térengették. *Lerántják de nem ütik.* Vallasz é, zsidó?

ÁBRAHÁM. Vajmir, vajmir, vaksahümt, vallok már.

KARDOS. Te vóltál az impostor, Hersli?

ÁBRAHÁM. Nem vóltam, nem vóltam.

KARDOS. Huzzátok le.

ÁBRAHÁM. Jaj nékem, jaj nékem! én vóltam.

KARDOS. Vágjatok most ötvent rajta, s verjétek vasra, vigyétek az alsó tömlöcbe, szedte vette Jebuseussát.

MALHORENEUX. Atyám, ha kedves előttd ez a nap: ne háborítsa meg ennek örömét senki bánatja és szerencsétlensége, ereszd el a nyomorult állatot.

TAMADI. Menj hát most békével, eb korpán hizott gazembere; most megemlegetnéd a magyarok Istenét; de a fiamnak köszönd megmaradásodat

ÁBRAHÁM. Én vóltam az Impöstör, az Isthen áldja meg az Urat, mind így jár aki csalárd utakon keresi bódogulását, én róllam tanuljon a világ. *Elmegy.*

PORHÁZI.

Menj pokolba, zsidó, Canis tota máter
A lelken görcsöt kössön Antipater.
Hitetlen perfide! légy pokolba stramen,
Nunc et in saecula saeculorum. Amen.

ANTAL. Hej suskere tsala bingaskore, hogy a lilked bujjon ki a könyöködön, még most is rettegek, úgy megijesztettél. Vigyen el azs ördög, hordd el a risát, sandikhezs, stophengyule.

TIZENHARMADIK JELENÉS

Tamadi. Malhoreneux.

TAMADI. Szerencsés nap! emlékezetes nap! Ó, édes Fiam! érzéd-é oly forrón, mint az édes atyád.

MALHORENEUX. Úgy, édes atyám, hogy már nem is tudom érzeni.

TAMADI. Istenem! ha most a szegény feleségem élne, hogy venne részét a mi örömünkbe. Ó, jó lélek!

MALHORENEUX. Ezek a jó emberek elég heves indulattal érzik a mi örömünket, ó, légyetek társaink s barátaink e bódog inneplésbe.

TAMADI. Már úgyis elég ideje a nagy örömnnek. Szívesen kikérem ebédemre, s engedje meg azt nékem, hogy most gazdának tehessem. Már Mester Uramat nem is invitálom, tudja a szokást. - Kend, jó Ifjú! aki egyetlenegy barátja volt az én fiamnak, légyen nékem is jószívű emberem mind holtig, mint vólt az én szerelmes gyermekemnek. Már tessék bémenni mindnyájoknak; mert elkészültek az ételek, s együnk. Ti pedig örüljetek és tapsoljatok. *A mûsikusok hegedûlnek.*

Vége

A GERSON MÁSODIK FELVONÁSÁNAK TIZENHARMADIK JELENÉSE

(változat)

Tamadi, Malheureux, Kardos, Porházi

TÁMADI. Mi pedig mindnyájan, akik rendkívül való örömbe merültünk, elfelejtvén az előbbeni szomorúságot, menjünk be a mi házunkba s legyünk teljes meglelégedéssel!

KARDOS. Nagyra méltóztatik kötelezni a méltóságos úr. Semmi érdemet nem mutathattunk az ördögi háborúban, melly szerint érdemessé tettük volna magunkat kegyes gráciájára.

TÁMADI. Mindazáltal kikérem barátságát, hogy velünk érezze az atyai örömnnek hathatóságát. Azért is tessék beljebb fordúlni. Rector uramat nem is invitálom, mert tudja a szokást.

PORHÁZI.

Ita est, iam ego scio morem,
Intrabo et bibam liquorem.
Exhauriam vinosum poculum,
Ita abstergam os et oculum,
Repertus est filius,
Fugatus diabolus.
Fiat ergo magnum vivato
Et adhuc majus bibato!

CULTURA

Vígjáték
1799.

JÁDSZÓ SZEMÉLYEK

LEHELFI, magyar gavallér - *Gaál Antal*
FENEKES, ennek inassa - *Veres András*
TISZTES, öreg úri ember - *Gentsi István*
PETRONELLA, ennek leánya - *Ágoston János*
FIRKÁSZ, ennek secretariussa - *Mikolai József*
POFÓK, ennek udvari gazdája - *Nárai Dániel*
KANAKUZ, béresse - *Nagy Ferenc*
SZÁSZLAKI, németes gavallér - *Csóbor Moises*
CONRAD SZELEPURDI, ennek inassa - *Szilágyi Enéás*
ÁBRAHÁM, zsibvásáros zsidó - *Horváth József*

Történik a játék a Tisztes úr kastélyában.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Lehelfi és Fenekes.

LEHELFI. Eb hiszi, nekem hijjába is mondod, nem olyan könnyen áll az az öreg Tisztes úrnál.

FENEKES. No, én pedig bizonyosan ott hallottam, és ezt el is hiheti az Úr, nekem a Jancsi kocsis beszélte, annak meg a kukta mondta, a kuktának meg a szakács, annak pedig a szeretője a szobaleány, a' pedig hallotta az öreg guvernantnéto! mikor a kávé!t beadta. No, már ennyi sok szép tanúbizonyságnak csak adhat hitelt az Úr.

LEHELFI. Ah, derék tanúbizonyságok!

FENEKES. Már amilyenek, én különbekkel nem udvarolhatok, az Úr jobban beleereszkedhetik a belső tanács dolgaiba. De én el merem mondani, hogy a szép Petronella, a Tisztes úr kisasszonya másé nem lehet, vagy az Úré, vagy - vagy - -

LEHELFI. Mit vagy?

FENEKES. Vagy az enyim.

LEHELFI. Kéne-é? Lám a Pizskos Dömötör. De mondd hát, mit hallottál az udvarba?

FENEKES. Mindöszve ebből áll, hogy a Tisztes úr az Urat mód nélkül kedvelli, a kisasszony nem különben, és csak azt várja, hogy a dolog ideje múljék el, mindjárt nem hallasztja tovább a kisasszony felől való választ.

LEHELFI. De micsoda választ?

FENEKES. Akkor általadja őtet az Úrnak, nagy lakodalmat üttet és mint kedves vejének, egy darab jószágát általadja. Bezzeg urak leszünk akkor!

LEHELFI. A' jó volna. De most elég, éppen kinn áll Firkász uram, az öreg úr secretariusza.

MÁSODIK JELENÉS

Firkász és az elébbeniek.

FIRKÁSZ. Ah, alázatos szolgája az Úrnak, szerencsés jó napot kívánok - éppen várt vendég az Úr nállunk. - Csak megtetszik a cultus ember.

LEHELFI. Jó napot kívánok Secretarius uramnak, örülök hogy mindég ilyen víg orcával láthatom.

FIRKÁSZ. Mondom csak megtetszik a cultus ember pro 1° csakugyan eljött hozzánk az Úr, pro 2° mint megígérte, pro 3° nem vetett meg bennünket. - No ez már cultura.

LEHELFI. Itthon van-é az öreg úr?

FIRKÁSZ. Szolgatjára - ő mint cultus ember nem szokott igen sokat hivalkodni pro 1mo az írószobában, pro 2° a bibliothecában, pro 3° a jószága körül szokott rend szerént láttatni, és ez már fő cultura.

LEHELFI. Hát a kisasszonyt lehet szerencsém itthonn tisztelni?

FIRKÁSZ. A kisasszony igaz culta személy lévén, nem szokott ide s tova portyászni, flangerozni, itthonn is talál időtöltést, pro 1mo a házi foglalatosságban, pro 2° a hímvarrásban, pro 3° az olvasásban, és ez már cultura.

LEHELFI. Az igaz, hogy ez cultura, és ez minél ritkább, annál szebb valamely személyben. Hanem én az öreg úrhoz akarok bemenni, melyik szobába udvarolhatok?

FIRKÁSZ. Denique most az öreg úr éppen odale van a selyembogaraknál; mert denique ezen gazdaság nemében supra modum gyönyörködik. Hanem addig is méltóztasson az Úr a kisasszonkához bésétálni. Cultus embernek szép distractiója esik azzal az ártatlannal. Itt van a maga szobájába.

LEHELFI. Szerencsémnek tartom. - Ajánlom magamat.

FIRKÁSZ. Me recommendo, igaz szolgája az Úrnak.

HARMADIK JELENÉS

Lehelfi és Petronella.

LEHELFI. Alázatos szolgája a Kisasszonnak, mivel tetszik magát mulatni?

PETRONELLA. Örülök jelenlétén, édes Úr, tessék magát megalázni.

LEHELFI. Csókolom kezeit. - Talám valami baja esett annak a muzsikának?

PETRONELLA. Egyéb nem esett, kedves Úr, hanem némely húrjai megtágultak, mivel már régolta nem volt a kezemben, s nem is érkeztem reá. - Az a gyönyörű Urania annyira magához vonta minden üres óráimat. - Kikérem az Úrtól a 4^{ik} kötetjét is.

LEHELFI. Sajnálom, hogy vele nem kedveskedhetem a Kisasszonnak; mert az a szép nemnek pallérozására célzó munka is arra jutott, amire minden jó szándékok Magyarországon. In specie a magyar theatrum.

PETRONELLA. Ó, a' bizony nagy kár, kedves Úr, most is szeretnék komédiába lenni, mert a játékok a szívet jobbra, az elmét nemesebbé s a gusztust finumabbá teszik, ezt én mind csupa olvasás közben is érzem.

LEHELFI. Éppen Bajomba létembe hallám, hogy az examen alkalmatosságával Csurgón is játszottak komédiát, és ha annak egyéb haszna nem volna is, legalább a nevéndékeket rászoktatja a közönséges helyen való eleven beszédre, amelytől pedig sok függ; hallom, hogy tetszett is minden jelenlevő uraknak ez a feltétel; én magam is sajnálom, hogy ott nem lehettem.

PETRONELLA. Szeretném látni, ha valakitől megnyerhetném.

LEHELFI. Reménylem, én megkapom most kánikulakor, s szolgálhatok vele a Kisasszonynak. Mostan pedig egy szép románt hoztam, a neve Natur und Liebe, és egy versecskét amaz esmeretes nótára, melyet a minap estve az öreg úr előtt dallottunk a filegoriába.

PETRONELLA. Ha emlékezem, ez az. *Üti a klavírt.*

LEHELFI. Az az, éppen az, rigtig arra van ez a vers, és pedig a német rithmus és lábak szerént, ha terhére nem lesz a Kisasszonnak, próbáljuk elmondani.

PETRONELLA. Én is most próbáltam egyet tanulni a Schiller Tolvajiból, ott ez a vers vagyon reája. Esz kamen draj starke Kerl s a többi. De énnékem egy magyar verset is írt erre egy ifjú úr, tessék meghallgatni, mondhatom szép. A szerencse csak játszik.

LEHELFI. Ah, bizony gyönyörű! és az én szívembe édesen jár; kivált a Kisasszonnak szép ajaki közzül.

PETRONELLA. Köszönöm az Úr udvariságának.

NEGYEDIK JELENÉS

Tisztes, Firkász és az előbbieik.

TISZTES. Nó, nó, csak többet lássam én meg az olyan dolgot, megrakatom a bőrötöket, dolog idején, fényes nappal heverni, alunni, éppen bizon, bezzeg nem alusztok, ördög szánkázzon meg benneteket, mikor vasárnap a korcsmára kell menni, jók vattok felvenni a fizetést; de a dolog úgy se kell egyiteknek is, mint a cigánnak a szántás, te kocsis! meregess vizet a leánynak a kertben, a Jancsi szolga itasson, a Ferkó pedig és az Istók igazítsák meg a félszer alját; már az illyet nem kéne éntőllem várni. Pofóknak, a gazdának mondjátok meg, hogy méressen őrleni való tiszta búzát, kiki munka után lásson. Firkász! hát maga mit csinál?

FIRKÁSZ. Asservitio Domine Spectabilis, semmit sem.

TISZTES. Hát le vannak pecsételve azok a levelek?

FIRKÁSZ. Le, Domine Spectabilis, és jó hogy le vagynak, mert pro 1mo már expediáltam is, pro 2° megmutattam, hogy én a hivatalomba nem éppen incultus vagyok, pro 3° különben is itten van Lehelő úr, és most precise a kisasszonnál van.

TISZTES. Ugyan úgy-é? S itten van Lehelfi uram?

FIRKÁSZ. Külömben sem, Domine Spectabilis.

TISZTES. Isten hozta, Isten hozta, édes Lehelfi Uram az Urat, ma mindég vártam de hálá Istennek hogy meglátogatott bennünket. - Mi újság a gyűlésen?

LEHELFI. Sajnálom, hogy semmi olyas különössel nem tisztelkedhetem, különben is a nevezetes dolgok már tudva vagynak.

TISZTES. Üljön le, édes Lehelfi Uram. - Adjatok nékem egy széket, igen elfáradtam - azok az átkozott cselédek, ha csak magam köztök nem forgok, egy keresztül szalmát se tesznek.

Lehelfi tesz széket a Tisztes alá.

PETRONELLA. Ah, kérem, kedvezzen az Úr magának - ne fássza magát, az az én kötelességem.

LEHELFI. A Tekintetes Úr megérdemli, hogy én ebbe is megmutassam tiszteletemet. A Kisasszony is megérdemli, hogy vendég létemre is megkíméljem. -

TISZTES. Köszönöm, édes Lehelfi Uram, köszönöm, az Úr egy cultus ember, én az Urat szeretem, az Úr díszére tudna lenni az én szegény házamnak. Már gyakran beszéltük a leányommal, hogy az Úr egy becsületes, egy csinos magyar. És én mondtam is néki, hogy én néki olyan barátot szeretnék. - Ő is az Urat tiszteli. - Járt-é valaha az Úr a nagyvilágba?

LEHELFI. Jártam, hogy megismerhessem, megismertem, s azolta kerülöm, nem kevésbé veszedelmes az a szívnek, a bölcsességnek, sőt a nemzeti karakternek, mint a porban szennyeződő alacsonyosság. -

FIRKÁSZ. És így az nem cultura?

TISZTES. Hát külső országra volt-é ki, és meddig?

LEHELFI. Voltam Bécsig, voltam Lengyelországig, voltam bé Erdélyig és erre a Dalmatiai tengerig, és így hazám szomszédságát esmerem, csak azt bánom, hogy a török földén nem voltam.

FIRKÁSZ. Már annyi helyen forgolódni cultura.

TISZTES. Egy tudós és okos hazafinak nem csak szép, hanem szükséges is a határos nemzetekeket ismerni. Legelső dolog pedig a maga házának esmerése, mert aki a maga házát sem tudja, hogy áll, mi gondja annak a más házára?

LEHELFI. Hazámnak nagyobb és nevezetesebb részét esmerem, a többit a föld, a státusok, a történetek írásából delisanc nélkül is összejártam.

TISZTES. Azt elhiszem.

PETRONELLA. Ah, ha hallotta volna édes Uram Atyám, nékem is millyen szépeket beszélt.

ÖTÖDIK JELENÉS

Ábrahám és Pofók.

ÁBRAHÁM. Van-é valami eladó?

POFÓK. Van, van, jöszte be, zsidó. Héjj, legények hozzátok elő azt a nyúlbürt.

ÁBRAHÁM. Jó napokat agyon Isthen khennek.

FIRKÁSZ. Isten hozott, Szomszíd, no itt van a gyönyörűséges szíp nyúlbür.

ÁBRAHÁM. Hadd lám - gyönyörűséges szíp nyúlphür - khár az khed mondani Szomszíd, hiszen phüdös - üm. - -

FIRKÁSZ. Büdös az apád halála, csak szaga van, a бүр csak бүр, tudom én, hijjába - tudom majd бүdösebb lesz nállad.

ÁBRAHÁM. Mit thálta khedet, Szhomszíd; hiszen cshupa rongy, khapatth és a szhüre is megy.

FIRKÁSZ. Hiszen szette-vette a tekintetes kisasszon neve napjára lötték a napokba, mit gyalázod az ember jószágát?

ÁBRAHÁM. No hát, hogy ahgya khed, Szhomszid?

FIRKÁSZ. Mit adsz értté?

ÁBRAHÁM. Hogy ahgya khed, hithván jószág, hithván pharthékha, csak a kehd khedvéért veszem megh, hogyh khed emperséges embher. *Veregeti a Pofók vállát.*

FIRKÁSZ. Annyi mind a', vidd el azért a 4 garasért, osztán máskor is kerülj be hozzánk.

ÁBRAHÁM. Hányír monda khed?

FIRKÁSZ. Mondom, adgy irtte 4 garast, osztán vidd el Isten hírvél - az Isten áldjon meg vele.

ÁBRAHÁM. Ej, Szhomszed Uram, khed jó ember, régen eshmerem mhár khedet, 4 krajcárt adok érte.

FIRKÁSZ. Vesztél volna az országodban te szakállos pogány, ha lehetne, a szemét is kicsalnád a körösztnék, mire tartod a lelkedet, hogy az ember jószágáért csak harmada árat sem akarsz megígérni. Úgy megérne egy húszast, mint egy krajcárt, ha a Pámpám kutya egy kicsit meg nem szaggatta volna a pódiumon, míg az Isten házában voltunk, úgy szólván. Dejszen a szöre úgy is megvan, úgy szólván.

ÁBRAHÁM. Hán biz, úgyh szholván, csak irha lesz belőle, üm.

FIRKÁSZ. Te Zsidó! azt mondják hogy ti a nyúlbürt selyem kalapnak szeditek, nó, nézd meg most, ha van szemed, kitelik ebből két selyem kalap is, pedig egy selyem kalapot 4-5 máriáson is alig vehet meg az ember, micsoda szörnyű nyereség már az, úgy szólván, az Isten elpusztít benneteket, úgy szólván, azért a nagy huzavonáért.

ÁBRAHÁM. Khed nekhem ne paphollyon, négy krajcárt adhok értte, azért a hitvánsághirt - no 5 krajcárt, hogy hjába ne jötthem, ha khell, khell, ha nem khell, szhent a bhikességh.

FIRKÁSZ. Eddh meg az öt krajcárodát, úgy szólván, nem csuda, hogy az Ábrahám rongyos maradikát, úgy szólván, annyira nyomja az Úr átka, kicsalnátok a keresztyén szemit, ha lehetne. Te Jebuzeus: te pogány.

ÁBRAHÁM. Phogány? hüüm phogány, mhir modgya khed azt nekhem? nem vagyhok én phogány, becsületes zshidó ember vagyokh én, phogány khed, ha nekem mondja.

HATODIK JELENÉS

Kanakúz és az előbbiek.

KANAKUZ. De már azt csakugyan el nem szenvedném ám az apádnak is, hohár csikozta toprongyos zsidaja, még te pogánnak mondod az én gazdámat, hogy a Kírisztus vergyön mög, iszön igaz református kálomista köröszmény embör a' - mégis azt mered te mondani, hogy pogány, te - te, gazduram, üssem? *A mellyen megfogja kaputrokját.*

FIRKÁSZ. Nem bánom én, a fránya kopozza meg, úgy szólván, ha mingyárt a lábad szárához vered is, kevesebb lesz egy pogánnyal.

KANAKUZ. Ki hát az a pogán, te veszett órájú, te? *Megrázza ruhájánál fogva.*

ÁBRAHÁM. Eregy, the gyilkhos tholvaj, bizony thán the vagyh a Phihó. *Pihó akkori híres zshivány.*

KANAKUZ. Khi hát az a pogány, te veszett órájú, te?

ÁBRAHÁM. Nem mehetsz dolgozdra? most akadtál magyhar gyerekre, huncfut, selma. *Taszítja a zsidó Kanakúzt.*

KANAKUZ. Még te volnál a magyar gyerök, te Kírisztus kecskéje, te. *Rázza a szakállát.*

ÁBRAHÁM. Hagyh békhét the, khurvanyád, akhasztofára való, majd megh mondom a tekhintetes úrnak, lódulj pokhilba.

KANAKUZ. Még az anyámat szidgya, Gazduram, megholt már a', te pokol töltelékje, minek ászod föl a sírból. - Agyonverem, Gazduram! *Rángatja.*

FIRKÁSZ. Üss rá egy keservest, azután, úgy szólván, bocsásd el békével. *Kanakúz a zsidóra ráüt egy furkós bottal.*

ÁBRAHÁM. Vej mir! Vej mir! jeö! jeöü Szomszíd Uram, adja khed az a nyúl phür, itth a nígy garas, szhip pínzt adokh.

FIRKÁSZ. Nekem nem kell se pénzéd, se magad, most mindjárt a kutyákat is rád huszítom. Bankót annál ügyé, azt is ti fondáltátok, most már a jó lelkű keresztyén ember nem is élhet miatta.

KANAKUZ. Hej Balatony, Duna, Tisza, Dráva, Lompos, Csámpás, tépjétek széjjel a hitetlen lelkét a zsidájának. *Ekkor a derekát átfogta a zsidónak.*

ÁBRAHÁM. Phü te phüdös, hájfészek, phü the, meny el, phü the püdös szalonna kheresztyén szagú *Rápök*, dhisznó, nem ember.

HETEDIK JELENÉS

Firkász és az előbbiek.

FIRKÁSZ. S denique micsoda csúnya láрма az, majd az egész kastély egészen fenékkal felfordul, a dominus spectabilisnek s úri vendégeinek incommodálni s alkalmatlankodni rudis emberekhez illik. Hát Ked, Gazda mér van itt? mért nem tudja csitítani? Ked is csak olyan incultus mint a többi? micsoda rút láрма ez?

FIRKÁSZ. Nemzetes Ifjú Uram! ez a zsidó, úgy szólván, igen embertelen, nojszen már csak tudja az Úr, millyen a zsidó, itt izgágáskodott, úgy szólván, ihon a Kanakúz meg találta lóditani; mert az anyját, mindenét összehorta, összeszidta, úgy-é úgy volt, Kanakúz?

KANAKUZ. Hán.

ÁBRAHÁM. Ne higgye a Thekintethes Úr, ezek meghennék a szegény zsidó embert, ha lehetne, én becsülettel beszóllottam, van-é valami eladó, khértem azt a hitván nyúlbürt 5 krajcáron; és még phogánnak mondott érte a szomszíd uram, pedig nem is ér többet, maga látja a Thekintetes Úr, hiszen ballagh a szőre. - Ez a selma pedig, édes Thekintetes Uram, gyilkosképpen megtámadott a bhotjával, phedig én nem vétettem. Khét emberen áll a vásár: Szabad kérni, szabád tartani. - Nem úgy van, Thekintetes Uram?

FIRKÁSZ. Consequenter a'jön ki a species factiból, hogy Ked, Pofók az Edictum Tolerantiale; te pedig, Kanakúz a Jus Dominale ellen excedáltál, vagy világosabban szólván, Kend a zsidón dehonestatiót tett, te pedig actus maioris potentiaet - nos, denique a' pedig egyik se szabados dolog. Úgy-e, Kend goromba volt, te pedig malitiosus.

PUFÓK. Éppen nem, úgy szólván.

KANAKUZ. Á, Á.

egyszerre mondja mind a kettő

FIRKÁSZ. Denique most megmondom pro 1mo a zsidót senki többet ne merje bántani; mert a földesúrnak szükséges a zsidó, annak a kedvéért a magyar jobbágyot is kiveri a házból, mint régen az izraeliták kedvéért kipusztítottak a cananeusok; pro 2° a zsidót s mást akárkit is nemzetéért gyűlölni grob magyarság; ugyanezt pedig a vallásért cselekedni intoleráns bigottság és az egyik sem cultura; pro 3° ki szedne majd rongyos mentét, nyúlbürt, ringyet-rongyot, kócot, kendert s a többit, ha ez a nekünk elmúlhatatlanul szükséges ez izraelitaság nem szedne. Denique most menjen el Kend, Ábrahám, vigye el kend a nyúlbürt is egy pénz nélkül. Igaz, hát a pipám hol van?

ÁBRAHÁM. Már meg van ezüstözve, Thekintetes Uram, ollyh fhain munkát thettem rá, hogy Bécshbe se tennének már különbet. Délután elhozom, egyh phár csomó bhasa dhohánt is kheszithettem a Thekintetes Úr számára, csak éppen kherem édes Thekintetes Uram, szóljon ez öreg urral, szolgáljon abba a kazán dolgába. Kérem alázhathosan, empherséghemre fogadom, Isthenüttseg nem hagyom hijjába az Úrnak.

FIRKÁSZ. Meglesz minden, meg, ne féljen Kend, Ábrahám.

ÁBRAHÁM. Azh Isthen áhlgya megh az Uhrat, - jo apphetithust kihvánok. -

FIRKÁSZ. Servus.

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Tisztes és Pofók.

TISZTES. Éppen úgy kell, magam is ollyan móddal szeretem. - Hát az a borjú le van-é már vágva, amint parancsoltam?

POFÓK. Le vagyon Tekintetes Uram: igenis hogy le vagyon, ugyan gyönyörű húsa van, ugyan gyenge jószág, úgy szólván. -

TISZTES. Halljátok! azt le kell tenni a jégverembe, hanem estvére adgy ki a szakácsnak belőle főzni valót is, sütni valót is. Idegen urak lesznek nállam. - - Érted?

POFÓK. Értem, ollatén állapotba.

MÁSODIK JELENÉS

Firkász és Pofók.

FIRKÁSZ. Audiat Pofók! Azt a borhűtő rézedényt, a nagyobbikat mosassa meg, dörgeltesse meg, denique az olyan legyen, mint a tükör, vendégeket várunk. Denique, látja Ked, a héség supra modum nagy, hát azt el kell készíteni pro refrigerio animáló.

POFÓK. Az is meglessz, Uram ebb' a nyomba, stanti pedi, úgy szólván. De meg is kérem az Urat ollatén állapotba, ki lesz a vendégünk?

FIRKÁSZ. Saltim az az úr, aki már kétszer megfordult nállunk, és most ott az alsó vendégfogadóba, ott az Arany Kusztorába van szállva. - Cultus ember.

POFÓK. Tán az a nímet ember lesz hát az ollatén állapotba.

FIRKÁSZ. Audiat, nem nímet az, hanem született magyar, csak hogy német ruhába jár, németessen viseli magát és denique olyan singularis delicatus hangon ejti a magyar szót.

POFÓK. Ó fájdalom! úgy szólván, megkövetem az Urat, ökegyelme, hát ollatén állapotba mint a korcs agár, sólomnak bagóly fia, úgy szólván, hát ökeme talán szégyenl is magyar lenni.

FIRKÁSZ. No de, audiat, ezt kell ám consideratióba venni, hogy 1mo az az úr Németországon lakott cultura kedvéért, 2° magát az itthon cultiváltaktól azáltal meg akarja distingválni, 3° több tudomány van a bodros tászliba, mint a magyar ingbe, a kurta magyar haj tökfeket mutat, de ha exotica parókat teszünk rá, az együgyűek káptalannak gondolják, a magyar mente alig reprezentál egyebet egy kis Verbőtzinél, és Husztinál, hanem a frakk involválja a történelmi tudományt mind, a francia kaput az Természetnek egész bűvári esmeretét, az anglus iberokk, ha szárközepig ér, minden kigondolható filozófiát, a legmélyebb matézist; ha földig ér a leg-homályosabb régiségek esmeretét; és kivált, ha nem a szélire vannak rakva a gombok, Newton vagy Nyúton, Helvetius, sőt maga Kant látszik az ember előtt állani.

POFÓK. Én azt tudom, mind értem ollatén állapotban, de megkövetem, azt szokták mondani, hogy aki oda nem viszen, bizony nem is hoz az onnan. De arra a papra is haragszom, aki magyar ruhába nem jár, magyarnak tartja magát, magyaroknak prédikál, magyar kenyeret eszik, magyar bort iszik rá, úgy szólván, mért szégyenl hát magyar ruhában járni, ollatén állapotban lévén. Megkövetem a' csak olyan, mint ha a magyar baglas juhok mellett kaputrokkos ihász állana, úgy szólván.

FIRKÁSZ. Bizon, Pofók, mond ked valamit és a' bizon nem is cultura.

POFÓK. Uram, mikor én a Tisza mellett jártam, mikor a fiamat bevittem Döbröcömbe, csak elnéztem azokat a szép papokat, millen magyarosan jártak, pedig aszondik, túl voltak azok Imperiumonn is.

HARMADIK JELENÉS

Conrad és Firkász.

CONRAD. Carsamadiner.

FIRKÁSZ. Salveat Conrad, salveat. - Hát hol jár, Conrad, hol, hol?

CONRAD. Eben asz örek ur az Knediger her.

FIRKÁSZ. Ugy a Dominus Spectabilisnál?

CONRAD. Ja frajlic od, od.

FIRKÁSZ. Et cui bono?

CONRAD. Asz pison nem tutom tessék szúr.

FIRKÁSZ. Miért volt ottan, miért?

CONRAD. Ha mied? A Ludvig Zaszlaki az én Batron diszdeli a Knediger her mindjárt el lesz jönni kicsin vizitre.

FIRKÁSZ. Ugyan úgy-é?

CONRAD. Ja frajlig - Asszolgaja.

FIRKÁSZ. Servus.

NEGYEDIK JELENÉS

Firkász, Pofók és Kanakúz.

FIRKÁSZ. Ez a Kanakúz aligha most meg meg bort nem kapott a diabolicus.

POFÓK. Biz Uram, nem mondom, hogy nem, ollatén állapotban, a szeme is ollan ménkű módon jár.

FIRKÁSZ. Kanakúz! ittál most úgy-é?

KANAKÚZ. Hán.

FIRKÁSZ. Bizon részeg is vagy, amint látom.

KANAKÚZ. Á, Á.

FIRKÁSZ. El tudnád-é hát mondani a nótádod?

KANAKÚZ. Hán.

FIRKÁSZ. Kezdd el hát.

KANAKÚZ. De mölliket?

FIRKÁSZ. Akármellyiket mea pace.

KANAKÚZ *danolja*:

Zsiros nyakam öleld mög,
Édes Rózsám csókoll mög.
Fehér orcád, mind a hó
Az enyimhez hasonló,
Akasztófára való.

POFÓK. Dehát a Rákóczi nótáját tudod-é?

KANAKÚZ. Á, A.

POFÓK. Ej te, be kár azt nem tudni, - mikor azt hallom, mingyárt piszeg bennem a magyar vír!

FIRKÁSZ. Mondgya el hát, per Deum, édes Pofókom, mongya el Ked, úgysem hallottam ad animam, miolta Pestről eljöttem.

POFÓK. Biz uram, én átalom ollatén állapotba vén létemre a dallást, a cselédek is megítélnek, úgy szólván.

FIRKÁSZ. Ej, csak itt mondja sub rosa az udvaron, osztán nem is úgy kívánom én, csak mégis exempli gratia.

POFÓK. No már az Úr kedvéért csak mégis megcselekszem. *Danolja:*

Haj Rákóczi, Bercsényi, - Tököli
Nemzetünknek régi híres magyar vitézi,
Hova lettek, hova mentek nemzetünknek
Régi híres magyar vitézi?
Szegény magyar nép,
Mikor lesz már íp,
Mert a sasnak körme között, körme között fonnyad mint a lóp,
Töredékeny, mint cserép
Szegény magyar nép.

FIRKÁSZ. Excellenter, valde bene. *Egyszerre mondják.*

KANAKUZ. Jaj, Gazduram ne fújja Ked ollan köservessen, mindgyár möghasad a szívem. - De Fiscarius Uram, nem is hallotta ám még mit csinyál az az árva gyerekek, aki a minapikba került ide az udvarba, az az Istók, a' tud ám szépen borborázni, ollan szépen mögy a sorgya hogy. - -

FIRKÁSZ. S volna abba annyi perfectió?

KANAKUZ. Hán bizony hogy van - előhíjjam?

FIRKÁSZ. Per se.

KANAKUZ. Istók te - Istók - Istók te - gyere má - tán most is a hájas kubakba kutatsz - hej, ebágyából esett, maj mögrakom a bőrdet, gye' má nó, dudáll neköm most edgyet, mert én most bort ittam. *Ez a gyermek kiállván a platzra rongyos szűrbe, a szűr alatt tart hónalja alatt egy vánkost, a csúcsát láthatlanul a szájába fogván tilleget dudahangot, a több deákok pedig közel egy rejtek házba mondják (harmonice) a dudahangot. Kanakuz pedig kanásztáncot jár rá.*

FIRKÁSZ. Bravó! Bravó!!

ÖTÖDIK JELENÉS

Szászlaki, Conrad és Tisztes.

SZÁSZLAKI. Nem igaz Conrad? és ez az úr nem ideota magyar. - Kastélya és háza környéke csinos és együgyű, pedig a magyar minden dolgába vagy ronda, vagy buja, és amiatt vagy paraszt oeconomus, vagy pankrót gavallér.

CONRAD. Sziszt var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. Ille veritable - és ha látnád magát is személyesen, melly bölcs, mely értelmes ember vagy amint Marheze Buonarokka szokta mondani che szad'zo, che discreto.

CONRAD. Sziszt var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. Az ő kisasszonya (ami a magyarba sok) mindenképpen ki van polírozva, azt mondhatni, hogy ő maga a gyenge érzékenység, vagy igazabban di certlikkajt la tandres.

CONRAD. Sziszt var, aszikkasz.

SZÁSZLAKI. *Öszvetalálkozván a Tisztessel.* Asszolgája az Úrnak, örülök hogy van szerencsém a Tekintetes Urat tisztelni.

TISZTES. Igaz szolgája az Úrnak - tessék magát megalázni.

SZÁSZLAKI. Alázatosan köszönöm - Tekintetes Uram! már más ízben is akartam mondani: ennek a szobának minden einrigtungja oly finum gusztusú, hogy én, miolta Bécset elhagytam, hasonlót nem láttam, és nem gondoltam, hogy illyet találjak Magyarországba. Pompásabbakat hát persze találni; de a pompa semmit se tesz széppé, hanem a jó gusztus, vagy amint Hofrad Sperbelfels, az én barátom a maga kertjéről szokta mondani: Di ges mäht nicht di pract, vas di senhajt mackt.

TISZTES. Az egész ház készület, sőt az egész kertem és kastélyom, azzal dicsekedhetem, hogy saját képzésem szüleménye.

SZÁSZLAKI. Ha csak a kert nem ánglus, az épület nem olaszos, az einrigtung nem németes, a konyha és ebédlő nem franciás, csínos embernek mindjárt fáj a gusztusa.

TISZTES. Én pedig oly céllal egyik nemzet között sem forgolódtam, megtanított engem ez az oldalszoba, mellybe válogatott könyveim vagynak, és az a nagy mester, aki azokat megtanította, tudni illik a Természet, megtanított engemet is.

SZÁSZLAKI. Már én, Tekintetes Uram, annyira hozzászoktam azoknak a csínos nemzeteknek minden kottümjeihez, hogy mihelyt valami nem auszlendis, vagy nem olyan mint az auszlendis, előttem kedvet nem talál. Velem a somogyi sódért, thúri sajtot, azt az elszenvedhetetlen kövér magyar kolbászt megunatta az a fein, ah, igen-igen fáin vesztfáliai sonka, helvéciai sajt és veronai szalámi. - A kecsge igen jó hal; de minthogy magyarországi és comiz, százért sem adok egy scotiai heringet vagy egy venetiai szardellát. A magyarországi halak közzül nem is szeretek egyebet az egy vizánál, de az meg is érdemli; mert 200 mértföldnyiről emigrál hozzánk.

TISZTES. Az Úrnak igen-igen nagy szerencséje volt a maga ízlését külső országon kimívelni, mit csinál majd véle itten köztünk, együgyű magyarok között.

SZÁSZLAKI. Tudom én majd, mit csinálok, Tekintetes Uram. Én az udvaromban mindent, mindent külső országvá teszek. Cselédim mind idegen nemzetűek, annálfogva pallérozottak lesznek. Anglus lovat, Svaicer marhát, spanyol juhot, khinai disznót, török kecskét, olasz pulykát, norvégiai ludat, alexandriai kacsát, nigritiai tyúkot s a többi szerzek udvaromba, amint ezt láttam Justitzvart Svevelhaj Lord King Sinyor Di Caropellegrina és mossziő emigrant Deniente, érdemes és Tudós külföldi zseniknél, kikkel utazásomban megbarátkozni szerencsém volt.

TISZTES. Valójába nagy szerencse. Édes Uram, de hadd kérdejek egyet: talám hát az Úr, ha Nigritiában volna, megvetné a nigritiai comiz tyúkokat és akkor Magyarorszáig fárasztaná külföldi csibéért tyúkpecérjét.

SZÁSZLAKI. Com il fo - ott a magyar tyúk khosa rara és ritkaság lenne. - De apropó, hol legyen a kisasszony, sajnállanám elszalasztani személyes tiszteletem szerencsáját.

TISZTES. Azt tartom, hogy most valami foglaltossága van valahol, reménylem, mindjárt bejön, vagy ha úgy tetszik, nézzük meg a szobájába.

HATODIK JELENÉS

Petronella és az előbbiek.

TISZTES. De éppen itt vagyok. - Ihol, édes Leányom, ajánlom az urat, Szászlaki uramat.

SZÁSZLAKI. Asszolgája a Kisasszonynak - Trezümble szerviter, manzel.

PETRONELLA. Alázatos szolgája az Úrnak, örülök, hogy ismét van szerencsém tisztelni.

SZÁSZLAKI. Mivel tetszett magát mulatni a Kisasszonkának?

PETRONELLA. A cselédek közt tettem holmi rendelést, Kedves Úr - kiadtam nekik a parancsolatokat, a kertben is dolgoznak, azokat is megtekintettem, szükséges az ember szeme körülöttük; mert a cseléd, Kedves Úr, csak cseléd.

SZÁSZLAKI. Ever, Ever, bella domicella; de nem tartja a Kisasszony szép nemére, úri karakterére nézve kissebbségnek a paraszt cselédek között forgolódni? a házi dolgokkal bajlódni? Én, Kedves Kisasszonka, a külső országokat összejártam, ottan már a kipallérozó-dás olly subtilis érzésűekké tette a nagy nevelésű dámákat, hogy ők az olyanoktól éppen irtóznak. Egész foglalatosságok vizit adás - vizit elfogadás, kártya, csemege, kávézás, Atalantis és más románok, a kis zsebbeli bolonyai kutya s több effélék. Ők a paraszt cseléddel együtt a világért se fekünnének le estve, és még sokkal inkább fel nem kelnének reggel a goromba földművelővel és mesteremberrel. - Hála a 18^{dik} seculum végének, ki kezdenek már a mi magyar dámáink is a magyar durvaságból finumodni, kezdik már követni az ilyen érzékeny német és olasz gráciákat.

TISZTES. Kövesse, aki akarja. Tudom én, meddig kell az én leányomnak az ő nyomokba menni. Az ő anyja is, az Isten nyugossa meg! egy valóságos kipallérozódott magyar dáma volt, nagy grófokhoz is volt szerencsém házamnál; de mindezekről megnyerte a tiszteletet, neki jó szíve volt és szép elméje, kellemetes gusztusa. Választást tudott tenni a bécsúszott külföldi módik és szokások között, ő az ő gyermekeit is maga szoptatta és nevelte fel, nem úgy, mint a mai galant tigrisek, mondhatom az Úrnak, az én familiám nem is korcsosodott el, azt kívánom, hogy a leányom az ő példáját kövesse. - A külföldi világ hadd bolondozzon.

PETRONELLA. Kedves úr! én gyönyörűséget találok azokba a foglalatosságokba, amellyeket az én boldogult asszony anyám helyett kell végbe vinnem, és amellyeket az én nemem hoz magával.

SZÁSZLAKI. Tehát amellyekre a Kisasszonnak természeti bestimungja van.

TISZTES. Mikor pedig ráér, olvasgat, én az ő számára egy kis bibliothekát szerzettem, szerezgetek még ma is, ha azt megunja, vagy a kertbe sétál s szegfűibe gyönyörködik, vagy a muzsikához ül a szobába, magának is, másoknak is mulatságot szerez. - A szép lélek soha sem unja meg magát.

SZÁSZLAKI. S tud a Kisasszony német vagy más idegen nótákat? Nem is érdemlenék a Kisasszony drága szép ujjait azok a táritoppos magyar dinum-danumok.

PETRONELLA. Ha tetszik az Úrnak, azokkal is kedveskedhetem.

SZÁSZLAKI. Ich bitte, ich bitte. Instálom ássan.

Vér Petronella német nótát, a firhang alatt professor Csokonai úr.

SZÁSZLAKI. Bravó cherlih, sármány, gyönyörű.

TISZTES. Próbálj, édes Leányom magyar nótát is ütni; mert amellyek Lavota úrtól kerültek, azok nem éppen dinum-danumok ám, csak te, édes Leányom, táritopposan ne verd, amint ez az úr mondotta. *Névet.*

PETRONELLA. Tetszik hát meghallgatni az Úrnak?

SZÁSZLAKI. Par companyi.

PETRONELLA. *Vér magyar nótát, azaz a professor.*

TISZTES. Engem uttse, ha különb nálla akármelyik. - Én öreg ember vónék hogy már; de Isten látja lelkemet, ízibe eljárnam rajta még most is a kállai kettőt.

SZÁSZLAKI. A kisasszony érzékennyé tudja tenni a legregulátlanabb hangokat is. - Ritka példa magyar személybe.

TISZTES. Látja tehát az Úr, hogy a magyarok közt is terem alkalmas zseni, pedig ezt és hasonló szép mineműségeket nem az idegen bűnökkel együtt szerzette meg magának.

PETRONELLA. Édes Atyám Uram, s Kedves Úr, alázatosan engedelmet kérek, egy kevésé kifordulok, mindjárt leszek ismét tiszteletekre.

SZÁSZLAKI. Com il fo, Kisasszony.

TISZTES. Csak eredj, édes Leányom, tudod, amiket mondtam, vitesd véghez, majd mi addig egyet sétálunk az úrral a kertbe.

HETEDIK JELENÉS

Szászlaki és Tisztes.

SZÁSZLAKI. Tekintetes Uram! mintha nem is Magyarországon volnék, mikor a Kisasszonyt látni szerencsém van, és kezdem hinni, hogy a magyarok közt is találhatik, elvéve, egy olyan, aki nem magyar, és aki megérdemlené, hogy a szép külső ország dicsekedne származásával. - Ugyan alázatosan kérem, van-e német vagy francia szobaleány mellette?

TISZTES. Eleget kommandáltak, de a szép parádét a jó erkölcsön vásárolni nem akartam. Egy tisztes magyar főhadnagyné az ő nevelője, oktatója és mindennapi barátja.

SZÁSZLAKI. Csudálkoznom kell.

TISZTES. Ha bővebb esmerettsége lesz az Úrnak az én házammal, el fog múlni csudálkozása, vagy jobban is fog csudálkozni. - Kérem, ne sajnáljon az Úr nállam maradni egy kis vacsorára.

SZÁSZLAKI. Sajnálom, Tekintetes Úr, hogy nem lehet élnem ezzel a szerencsémrel. - Én Hálába a híres professor, Bonvivan úr alatt hallgatván a dieteticát, az tanultam tőlle, hogy aki 24 óra alatt egyszernél többször eszik, az az életét rittig 5 hónappal, 19 nappal és 33 minutával rövidíti, és ezt már magam is tapasztaltam másokon, olly mathematice, hogy még a minuta se hibázott. - Ezt már szintűgy meghatározzák a németek s más pallérozott gyomrú nemzetek, mint a nap- s holdbeli fogyatozásokat. - Ha én vacsorakor csak egy snef szárnya hegyit enném is meg, holnap és azután ebbe a hónapba minden harmadnap 24 pilulával kellene megterhelt gyomromat kitisztítani.

TISZTES. Ah, a Krisztusért! Sajnálom, hogy szerencsém nem lehet; de mégis barátságért, ha lehet, édes Úr.

SZÁSZLAKI. Alázatosan köszönöm. A professorom, Bonvivan azt mondta egyízbe, hogy az ember a barátságért sokat vét a dietetica ellen, ez a mondás mindég a fülemben van nekem. - Alázatosan engedelmet kérek tehát, és másszorra instálom a Tekintetes Úrnak azt a gratiáját.

TISZTES. Szívesen akármikor. - Tessék hát lejönni a kertbe, nézzük meg, és egyúttal arról is beszéljünk, amit a minap tetszett az Úrnak említeni.

SZÁSZLAKI. Amint parancsolá, Tekintetes Úr, nekem különben is szint olyan megújulásomra van, ha valami jó ízlésű kertben találhatom magamat ebbe a falusi és míveletlen Magyarországra.

TISZTES. Kérem tehát. *Mennek a kertbe.*

NYOLCADIK JELENÉS

Firkász és Ábrahám.

FIRKÁSZ. *Lábait az asztalra nyujtogatva hegedülhet magába.*

ÁBRAHÁM. Bhikhességes jó estéth khivánok a Thekinthetes Úrnak - hogyh mulatja maghát a Thekinthetes Úr?

FIRKÁSZ. Servus.

ÁBRAHÁM. Háth fogh-é az a hegedű? amint láthom, khanafona khellene annak.

FIRKÁSZ. Revera, Ábrahám, nem is ártana neki egy kis gyantatio, pro 1mo csak úgy rikácsol, pro 2 gyantám nincs, pro 3, van a Ked bótjába, úgy-é van, Ábrahám?

ÁBRAHÁM. Van, van, Thekintetes Uram, háiszen csak kell venni. - Pharolámra el hoztham a phiphát is, hát nem olyan ezüst, minth a thajthik vagy minth a szhappan, a friss khinyeső nem lekülömb nálla, úgy thündöklík. De Uram, a munkha thöbbit is ér az ezüstjénél, senki fiának nem csinálták volna meg alább 4 forint 26 krajcárnál és fhélnél, de minthogy az Úr jó esmerősöm, azt a fhelet is elengedem, cshak így szolgháljunk egymásnak, nem cshak mára való az ember. Látja a Thekintetes Úr, én nem vágom el mind a két végít az alkhunak, fél krajcár nem tart el engem.

FIRKÁSZ. Ah, per Deum, Ábrahám az már supra modum sok, inkább azt a fél krajcárt is megadom, csak azt a 26 krajcárt engedje el. Hisz a' sok, hoc est multum, már engem csak ne taxáljon Ked, hiszen Pesten se kívánnak többet érte, kerék szám 2 forint, amillyen munka.

ÁBRAHÁM. Ej, csak trhifáltam, Thekintethes Uram, hiszem én azt cshak khijandhekhba csináltak, egésséggel visellye az Úr, itt a szép basa dohány is, egésséggel viselje az Úr. Az Isthen algya meg az Urat, hogy pártját fogja a jámbornakh.

FIRKÁSZ. Servus, Ábrahám, köszönöm, máskor is csak szóljon Ked, mindenbe szívesen szolgállok. Látja Kend, mikor én a Kend arendáját írtam is, akkor is basa dohánt szíttam én, sok basa dohánt felszínak az urak míg a szegények felsegállításében fáradoznak. - Kávé nélkül igazságot se lehet tenni. Van-é most Kennek kávéja?

ÁBRAHÁM. Thekintethes Uram! holnapután lesz nállunk lakodalom, a bátyám fia meg ághoskodhott, szép mulattság lesz nálunk, khirem, alázza meg magát az Úr, lesz khává, lesz minden, szhip thánc, mondhattom derékh - itt lesznek a Thopünáriak, mondhatom szhip muzsikha lesz.

FIRKÁSZ. Quid hoc Ábrahám? revera lakodalom lesz, denique ott csak mind zsidó notát húznak.

ÁBRAHÁM. Haiszem ah khell, Thekinthetes Uram, de háth nem szhép a zsidó nóta?

FIRKÁSZ. Ad animam, én megvallom, sohasem hallottam zsidó nótát, azt se tudom, millyen formán megy.

ÁBRAHÁM. No cshak próbálja a Thekintethes Úrh, az Úr okhos ember, ezen a hangon kezdődik *Elnyeríti magát*.

FIRKÁSZ. Diabolum, de hogy tudom, melyik fogásból kezdem, az *á*-ból-é vagy a *b*-ból?

ÁBRAHÁM. A *x*-ből, Thekintethes Uram: no így fogja a hegedüt. *Mutatja neki a zsidó*. A thopónari zsidók is így fhogják, a kesztheliek mígh szebben.

FIRKÁSZ. Bestia Apocaliptica, csak az első hangot mondja meg.

ÁBRAHÁM. Hiszen montham, Thekintehtes Uram, cshakh így megy. *Ismét nyerít*.

FIRKÁSZ. Denique megálljon kend, supra modum affectálnék egy zsidó nótát megtanulni, egy dancos patvarista társam van itt a generális perceptornál, majd mortificálnám vele, denique csak kezdje el Ked, ne dicam, mondja el Ked.

ÁBRAHÁM. Ahz megglehet Thekintetes Uram jó phinzért.

FIRKÁSZ. Ej, csak mondja el ked prout venit.

ÁBRAHÁM. Mondom, jo phinzért elmondom, ha álva hallgatja az Úr egy garas, ha ülve, egy pethak; de az Úr standes person, hát tetszése szerént fizeth az Ur. Tudom, áfall alább adni egy forintnál. Na erste manir. *Danol dáj-dájjal*.

KILENCEDIK. JELENÉS

Lehelfi, Fenekes és az elébbiek.

LEHELFI. Jó estét kívánok az Úrnak!

FIRKÁSZ. Pariter magam is kívánok, alázatos szolgája Domine Perillustris.

ÁBRAHÁM. Bikhességes jo estét khivánok a Thekintethes Úrnak!

LEHELFI. Lesz szerencsém tisztelni az öreg urat?

FIRKÁSZ. Igenis, pro 1mo a tekintetes úr most éppen a kertben sétál, pro 2 vele vagyon Szászlaki úr, pro 3 a kisasszony, ni fallor, a szobájába van, méltóztassék meglátogatni az Úrnak.

ÁBRAHÁM. Magam is jo ejtszakhát khivánok a Thekintethes Úrnak!

FIRKÁSZ. Servus! Servus!

TIZEDIK JELENÉS

Fenekes, Pofók, Conrad

FENEKES. Jó estét adgyon Isten!

CONRAD. Szíp jó este!

POFÓK. Hozta Isten!

FENEKES. No, Pofók bácsi, eb a lelkit, hát hány a világ, mivel töltik kentek az időt?

POFÓK. Ezzel a Conrad sógorral beszélgetnék, vagy mi; de az Isten álgyon meg bennünket ollatén állapotba, nem igen tudunk elmenni egymás nyelvén.

CONRAD. Sziszt var, asz ikhasz.

FENEKES. Biz a' bajos Pofók bácsi, mikor a magyar németül, a német magyarul nem tud, pedig csak érteni kéne egymás nyelvét, hogy már sógorság fejébe.

POFÓK. Biz öcsém Uram, jó is vóna ollatén állapotba, de mi haszna no, ha az ember nem tud.

FENEKES. Hozzon, édes Pofók bácsim egy kis tüzet onnan a konyháról; de szépet, menyecske szeműt.

CONRAD. Ah, ne pipázzon maga Fenekes, absajlic, csúnya pides az a dohánfüst, korcsmába való.

FENEKES. Ebalelkét, hát maga nem dohánzik?

CONRAD. Ah! nem, csak én kicsin snuf tabak *Pattogatja a pixisét.*

FENEKES. Ej, eb a lőcse ocsmán tubákját, minek szíjja már azt az ember, csak az órát abrakolja, azután úgy beszél tőlle, mintha mezítláb szállott volna le az ágyról, *ezt nátháson mondja* olyan nagy lesz tőlle az óra, mint a sós ugorka, osztán verhenyeges mint a vergánya.

CONRAD. Ah, mit beszél maga, Fenekes az a tubák a szemet tisztítja az órát tisztítja, szárogatja.

FENEKES. Azt az utolsót elhiszem; de azt is elhiszem, hogy minden tubákos ember órának a kesztheli kéményseprőt kellene conventiora megfogadni. - De soha a tubákos embernek sohasem lát jobb szemmel az apja is, mint aki még ki se tudja mondani a tubák nevét.

CONRAD. Látja, Fenekes! ha az ember kicsin alhatnám, csak veszi, mindjárt nincs van úgy alhatnám.

FENEKES. Megesnék úgy bele, ha az istorása a faköpenyegbe, mikor sirbakot áll, mindig tömné az órát, hogy el ne alugyék. Ho-ho, a' hát csak szunyató rest embernek való.

CONRAD. Jaj, láttya Fenekes, az nem is illik minden paraszt ember pebelnek az csak csinalik csinos ember, úri, okos, galant.

POFÓK. Vagy galand vagy nem galand, de a' bizon nem is szíp, a manó is hozta országunkba, úgy szólván. Én ugyan, kivált ha tubákos asszont látok, nem szánnám bezsindeleztetni az órát. - De annak a pipának is ugyan mi haszna van, úgy szólván.

FENEKES. Ah, édes Bácsim, - már ennek annyi haszna van, mint ördög.

CONRAD. Az bizon, mint zörtök pujik hát bele.

FENEKES. Ni, sógor! ha az ember koplal, pipázik, ha jól lakik, pipázik, búvába pipázik, örömébe pipázik, mérgébe pipázik, a nőtelen embernek feleség helyett van, a házas embernek, ha pöröl a felesége, azzal elúzi magától, mint az ördögöt a tömjénnel, a pipások között legszívesebb divatjába van a pajtáság, osztán mikor az embernek egyéb dolga nincs, pipára gyújt, hogy az ördög hivalkodva ne találja.

CONRAD. Asz pizon, mint zördök pujék ked bele.

FENEKES. Pipa nélkül a férjfi nem is férfi csak nöstén legény, kan asszony; de ha pipát vesz a szájába, a bajusszát kétfelé törlénti, meglehet, nem lehet, látja Ked, sógor, mingyár milyen figuriás gyerek lesz belőle.

CONRAD. Az pizoni csak kinesség, az picseletes ember az nem szereti a dohánfist, a dáma is nem megszereti; a szoba pites, mint pokol, ember részeg, övé fejébe sok megcsinál refolution, szája be van pácolva, az mind a kamin, pökni mintég, mint a kola, az pizon absajlig csuna pites. - Az nem szip kinességet. *Az ujját a szájába veszi s pettyeget, mint a pipás ember.*

FIRKÁSZ. De, Isten látja a lelkemet, mond Ked sógor valamit, anélkül biz el is lehetne az ember a világon, úgy szólván, én soha sem pipáztam, mégis itt vagyok, azt bizony csak a hetykeség kapatta fel annyi emberrel, hijjába, no csak haszontalan, egyik a másiktól meglátja, én pedig megmondom magyarul a Herkó Pater előtt is, hogy mind a pipa mind a tubák úgy szólván hijjába valóság és a léleknek gyötrelme.

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Lehelfi és Petronella.

LEHELFI. Ah! mit beszél a Kisasszony, kedvezzen az én elrémülésemnek, és csak addig is, míg magamat kifúvom, és rendbeszedem, ámítson kedvezőbb híradás.

PETRONELLA. Az Úr nem érdemli az éntöllem, hogy én az Urat megcsaljam. A dolog voltaképpen úgy van, amint elmondtam, éppen csak az imént jöttem fel az Atyámtól a kertből.

LEHELFI. És Szászlaki azért jár itten mostanában?

PETRONELLA. Éppen ezért, és mostan már harmadik ízbe, és igen nagyra tartja magát.

LEHELFI. Ő a Kisasszonyt nem érdemli.

PETRONELLA. Az atyám hajlandónak látszik hozzája.

LEHELFI. És talán a Kisasszony is?

PETRONELLA. Én nem tudom, mit csináljak az én szívem fáj.

LEHELFI. Egek! hát már az én reménységem álomba esett, és a mi sok édes szavaink a szelek szárnyán enyésztek el? Lehelfi és Petronella, ez a két egymásnak kedves név a tavaszi jég hátára volt felmetszve, meg van a fatális kötél fonva, melly az én boldogságomat örökre, ah örökre, megfojtsa, nekem pedig még csak az a vigasztalás sem maradt, ami a remények-vesztett nyomorultaké t. i. az elfelejthetés.

PETRONELLA. Ha az Úr magát fel nem találja, én oda vagyok. - Az Úron áll mind a kettőnk boldogsága.

LEHELFI. Mit tudjak tenni, mit tudjak tenni, ó Kegyes Szív! éretted s érettem mit tudjak én tenni, ki féltehetetlen vagyok, mihelyt a tehozzád való reménység nem önt lelket belém.

PETRONELLA. Nem szükség az Úrnak semmi mesterséges plánumon elnyerni a maga célját, egy olyan ember előtt, mint az én atyám, elég szószóllók lesznek az Úrért ölötte az Úrnak saját virtusai és az én boldogságom, rukkoljon ki az Úr velek az ő egész fényében, említse az Úr az én nevemet, és azonnal megnyerjük, amit mind a ketten ohajtunk és azonnal annak a külsőországi napot fenyegetőnek távolról csillámló gőz meteoronja, mint a fattyú Nap, eltűnik.

LEHELFI. Úgy tetszik, mintha az én megjelent őrző angyalomat látnám a Kisasszonban, ó szép szavak, megérdemlitek ti, hogy bételjesedjete.

PETRONELLA. Kedves Úr! ha engemet szeret, még most mindjárt menjen le a kertbe. - Az Úr jelenléte mindég sokat szokott tenni az én atyámba.

LEHELFI. A Kisasszony parancsolatja törvényem nekem. - Hólnap meglátogatom a Kisasszont, addig is adjon szállást kegyes szívébe a szerencsétlen Lehelfi nevének.

PETRONELLA. Kedves név az énelöttem, kedves mint az Úr maga, megérdemeljük mi az Egektől, hogy bennünket egymással boldogítsanak.

TIZENKETTEDIK JELENÉS

Lehel fi és Fenekes.

LEHELFI. Fenekes!

FENEKES. Parancsolatjára az Úrnak.

LEHELFI. Ha csak ha! *Petronella énekel.*

Életem mái
Komor órái!
Hány ezer bú s átok
Jöve rátok.
Fussatok ezekkel
A sok keservekkel,
Mellyekkel az Ég
Ostoroz még.
Jaj szabadítsatok,
Öldöklő bánatok!
Mert e kín engemet
Porba temet.

FENEKES. Ejnye be szép, Uram!

LEHELFI. Oda vagyok Fenekes! megmondtam hogy csak pletyka hír az, amit te hoztál az udvarból. - Petronellát már Szászlakinak ajánlották, mit tesznek most azok a te cselédházbeli tanúbizonyágid!?

FENEKES. Ejj, Uram: sokat végeznek Bécsbe de elrontják az égbe. Elronthatná az a cafrangos Német fickó az Úr szerencsáját? - Lám az Urat régolta esmeri a kisasszony, s tudok is annyit benne, hogy szereti is. Csak azért is elbúcsúzom tőlle egy szép nótával. *Danol.*

Halavány hód bús világa,
Te légy kínom bizonyága;
Te sok álmatlan éjjelen
Edgyütt virrasztottál velem.

Süss kedvesem ablakára,
Hints lágy álmot szemhéjára,
Hogy a bájoló szerelem
Párnáján álmodjék velem.

Te pedig, ó kedves-kellő
Álomhozó esti szellő,
Legyezd gyengén angyalomat
S ejtsd mellére egy csókomat.

LEHELFI. A' mind jól van, Fenekes; de az én reménységem többé nem akar engem esmérni, és én boldogtalan vagyok, ah legboldogtalanabb örökre.

FENEKES. Menjünk haza, Uram, majd otthon egy jót álmodjunk - az Úr nem lehet boldogtalan.

LEHELFI. Nem bánom - - Egek, tehát ezen esmerettségem komédiája illy szomorú felvonáson végződik!!!

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Petronella és Tisztes.

PETRONELLA *magába*. Egek, adjatok erőt az én gyenge leányi szívemnek, adjatok tanácsot - ah! Szegény Lehelfi, a te kínod, a magam kínja kétfelől facsarják az én szívemet. Egek, mit tegyek! *Énekel.*

TISZTES. Mi lelt téged, édes Leányom, veszem észre, hogy szomorú vagy: hallom, hogy keseregsz, látom, könnyeid is hullanak, nincs bizodalmad a te atyádhoz? Szólj, mi lelt?

PETRONELLA. Ah! édes Uram Atyám, mind a ketten meg vagyunk csúfolva, egész házunkhoz háládatlan lett a Szászlaki.

TISZTES. Hogyhogy, édes Leányom? - Azt fel nem tehetem felőle.

PETRONELLA. Méltóztasson megolvasni ezt a levelet, amellyet egy barátjához ír, és akkor higgye el, Uram Atyám, micsoda paraszt kevélységgel néznek ránk, itthoniakra a külső országi széllal duzzadt fiataalkák.

TISZTES. Hadd lássam, édes Leányom, szégyenleném én azt. - Hüm. *Olvasza*: A monsieur monsieur Zsean de Venkör mon Ami A Vian Dotris. Majd megolvasom, édes Leányom, oda-fel a szobában, a pápaszemem is ott van. Te pedig maradj itt addig a filegoriába, majd lejövők továbbat.

PETRONELLA. Amint parancsolja, édes Uram Atyám.

TISZTES *magába*. Üm, üm, ugyan dolog volna az, még csak gyanítani sem tudom, pedig millyen cultusnak mutatta magát - üm, üm.

MÁSODIK JELENÉS

Szászlaki és Conrad.

SZÁSZLAKI. Mit gondolsz Conrad? hogy volna ő énhozzám érdemes, én külső országot özvejtartam, ott mindenütt olyan becsületbe voltam, amilyenhez még egy magyarnak sem volt szerencséje, nagy tudósokkal, doctorokkal, professorokkal, sőt hófratokkal barátkoztam.

CONRAD. Síst var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. És én mégis itt Somogyba, itt, az akadémiátlan Magyarországnak legakadémiátlanabb részibe telepedjem meg? Ki értené ott meg az én diplomáimat? ki tudna ott engemet az én csatos cipőkömért, saxoniai strimflieimért méltóképpen tisztelni.

CONRAD. Síst var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. Éhhel kellene ott nékem meghalni: Külső országi sago darát, kaput, sampanelt, vaniliát, milanoi cukkerpakkerait, egyéb efféléket, amellyekhez én külső országon hozzászoktam, hol kapna azok között ottan az ember az originalis magyarok között.

CONRAD. Síst var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. A leány ugyan, már amennyit magyartól lehet várni, eléggé culta, azt meg kell vallani, és meg is érdemlette volna, hogy általam hírre kapjon még külső országi consiliarius barátim között is. De az én hamburgi kalapom még nagyobb szerencsére vágyik, még ő igen magyaros, én sokkal auslendisebb tonushoz szoktam. Csak a paraplímat mutatom, és hozzáteszem, hogy azt a hofrad Svalvistain úrnak, aki a Hessen-Casseli Langraf legkedvesebb ministerének, báró Kaindorfnak a barátja, mondom, annak az úrnak barátjának professora, Tunkopfnak a legkedvesebb tanítványa, Blutarm ajándékozta, azonnal akárhol is nagyobb szerencsét is kaphatok a pallérozatlan Magyarországra.

CONRAD. Sist var, asz ikkasz.

SZÁSZLAKI. Eddig is csak azért váraoztam, hogy ha más szerencsém nem akad hamarjában, tehát ezt a leányt is elveszem; de most, mivel barátim tudtomra adták, hogy a Pappenhaim úrnak nagyobb culturára ment Kisasszonyát is, ha tetszik, megnyerhetem, tehát ezt a cedulát csak vidd el az öreg Tisztessnek; mert nekem az ökeme domidoctus magyaros házára nézni is derogál.

CONRAD. Klaik Klaik, mingyárt, mingyárt, aszolgája Her patron.

SZÁSZLAKI. No, csak svind, én majd addig a szállásomra hazamegyek. - Siess vissza, pakoljunk.

HARMADIK JELENÉS

Tisztess és Conrad.

CONRAD. Asszolgája, knediger her.

TISZTES. No - mi kell?

CONRAD. Az én patron, her Szazlaki fan Ludvig diszteli a knediger her, küldi ez a kis cettel.

TISZTES. Addide, hadd lássam a cédulátokat, ördög szánkázzon meg.

CONRAD. Idd van, knediger her.

Tisztess olvassa

Tekintetes Uram!

Én az Úr barátságát nagyon köszönöm; de az én külsőországi érdemeim sokkal nagyobbra emeltek engemet, mintsem azzal tovább is élhetnék: *Bizony nagy szusz egy fickóba.* A Kisasszonyt tisztetem. *Eb kisasszonyát tisztelje s kívánom vagy hogy is van, nagyon németes irás, alig mehetek el rajta s kívánom, hogy a culturába tovább is előmenjen igen ökemére bízták.* Én a Pappenhaim úrnak auslendises és sokkal galantabb kisasszonyát nyertem meg magamnak. *Övé legyen a jámbor, bújjék bele* Már indulóba is vagyok. *Csak tessék, arra az út, merre a kerékvágás.* Maradok a Tekintetes Úrnak s a többi. *Már hát visz az ördög benneteket.*

CONRAD. Ah nem, Knediger her, szertig nem físz, csak 4 jó ló, fáin posztilion.

TISZTES. No hát csak vesszetek ördögbe.

CONRAD. Hát parancsol szén szur valami írni, vagy mondani a Knediger, her?

TISZTES. Szóval is megmondhatod, hogy csak vigyen az ördög benneteket.

CONRAD. Asszolgája. *Magába menván.* Figye ked szerteg tigated fin polond, az nekünk nem figyen.

NEGYEDIK JELENÉS

Tisztes és Lehelfi.

TISZTES. Csak gondolja el, édes Lehelfi Uram, az Úr, most megint egy cedulát küldött az a szelepurdi Szászlaki, tessék elolvasni az Úrnak.

Olvassa s minden punctumnál ilyen formákat ejt.

LEHELFI. E' bizony már csunyaság, e' bizon nem cultura, ki gondolta volna.

TISZTES. Hát még ezt a levelet olvassa meg az Úr, melyet egy barátjának írt Bécsbe, és amelly csudálatos úttal-móddal a leányom kezére került.

LEHELFI *olvassa.*

TISZTES. Hát nem gorombaság ez, hát nem mesterséges szelesség?

LEHELFI. Lássa a Tekintetes Úr, gyakran így veszik ám meg pénzen a mi magyarjaink, így terjesztik el nemzetünkbe is a külföldi bűnöket. Ez már az egyenes magyar character ellen van.

TISZTES. Az igaz, de most semmi, már ezek mind elmúltak. Elég az, hogy nekünk mind a hármunknak bétölt a kívánságunk, és az Úr az én vöm. - Isten tartsa meg az Urat.

LEHELFI. Szolgálatjára a Tekintetes Úrnak.

TISZTES. Én már kiadtam a rendelőt, ma egy kis előljáró multságunk lesz, a compossessor urakat is mind meginvitáltam, a cigányok már mind itt vagynak, hallom, hogy pengetik a hegedűt. - Dzindzár eljöttek? *Felelnék a Cigányok:* Eljöttünk, Uram! Nohát csak jól kanaforiázzátok meg, magam is ma jól megforgatom az öreg postamesternét. De tudjátok még az én nótámat? *Cigányok:* Tudjuk. De így húzzátok ám, most jó kedvemből még egyszer elmondom. *Énekel*

Avagy mágnes keménységét
Vetkezd le szűvednek,
Ne emészd már, akit tartál
Mindeddig hüvednek.
De reménlem valahára
Még megérem utollára,
Sorsom, bár későn, megszanod,
Dolgodat megbánod.

ÖTÖDIK JELENÉS

Petronella, Firkász és az elébbiek.

PETRONELLA. Édes Uram Atyám! éppen most ment el itt négy lovon, nagy hegyessen a Mossziő Szászlaki. - Külsőországi módon félre vágta a kalapját és ami legrendesebb, ilyen szép nyári időbe felberzeshette azt a híres Hessen-Casseli parapliját.

TISZTES. Csak loderdum, édes Lányom, hadd menjen, ki bánja, meg nem áll is meg Bergengóciáig. - Itt a Te Lehelfid, az Isten áldja meg. - Majd kedvednek kell lenni.

PETRONELLA. Lehelfi Úr többet is érdemel éntőlem a csupa jó kedvnél.

LEHELFI. Ma tölt bé az én kívánságom.

FIRKÁSZ. S denique, Domine Spectabilis, én a nagyobb urakat mind eljártam, pro 1mo tisztelik a Tekintetes Urat, pro 2°, mind jelen lesznek a mulatságon, pro 3°, csak az öreg postames-ternő nem jöhet el, mert tele van podagrával.

TISZTES. Ejnye, eb a lelke, ejnye be sajnálom. Gyerünk el, édes fiaim a szobába, már a nap úgyis nyugodófélbe van, valaki talál bennünket keresni. *Mennek.*

FIRKÁSZ. No csak denique, mind addig addig, hogy az Isten csakugyan összeconiugálta őket. - Kár is lett volna másképpen esni a manipulationak, mert pro 1mo a doncella kisasszony igen culta, pro 2° a dominus spectabilis is igen cultus ember, pro 3° Lehelfi úr is igen tudja, mi a valóságos cultura és ő a kisasszonnyal is mindig tisztességesen és moraliter conversálódott, mégis megnyerte szerelmét, nagyra nem héjazott, és mégis elérte a legnagyobb boldogságot, hűségének itt a szép bére. - Vivát tehát Lehelfi úr! No ez már Cultura.

Conclusio vagy Clausula

ÁBRAHÁM. No hát hogyh tethszett az Uraknak a játék, nekem ugyan tetszett, tsakh azt bánom, ebh a lelki dhiakhjai, mirt produkáltak a zsidókat. - Istenütsheg az orcám bhüre szintúgy égett, de ha az Uraknak jó volt, annyi mind a' magamnak is tetszett. - Én ugyan magam is tudhtam volna holmi arolekhos chomidiákat produchalni - az oromból phanthlikát húztam volna ki. - A cshergei oskhilanak azth mondhtam volna - fütty! ala mindgyart hegyre szentkiráli pokhilba. Meinetvegen, de az még nem nagy mesterség. - Majd két hétre Egyed napján, akkor, primo september, meginth lessz egy chomidia, akkor vásár is Cshergön etvasz ci hadni, talán lesz valami eladó, én magam is itt leszek, mondhatom szhip lessz, khérem alázzák meg magokath,

Gerzon Di malörö,

vagyis az elveszett ifjú úr megtalálása, mondhatom széph lessz. Khérem az Urakath alázzák meg magokat, mondhatom szép lessz. - Isten algya meg az Urakat. - Jó itszakhát khivánok csokholom kaputjokat. Az Asszonságoknak is jó itszakhát adgya Isten, csókolom viganojokat.

Jó itszakhát kíványok.

Vége

SZÁSZLAKI LEVELE

(A Cultura harmadik felvonásának negyedik jelenetéhez)

Szinyore amico!

Köszönöm, hogy minél előbb tudósított az Úr afelől, hogy a Pappenhajm úr kisasszonya az én számomra tartatik: mert éppen már itt a magyar földön és annak is a legmagyarosabb és eszerént legpalléroztatlanabb részén egy fél culturájú leányba belebotlottam, de hála az én eriangi tászlicskámnak és az Úr barátságának, cultább dáma láttatik az én érdemeimet valamennyire megjutalmaztatni. Amico! úgy-é nem hijjában vágattam alá bajuszom, egészen magyarnak mutatott a selma, sohasem kaphattam volna meg miatta a Pappenhajm kisasszonyt nem - és mostan az öreg Tisztesnek fél bárdolatlan kisasszonyával kellett volna megelégednem, vagy azzal sem. Én holnap pakolok innen s a Tiszteséket itt hagyom, ahol találtam. Addig is csókolja nevemmel a Frájlajn von Pappenhajm auszlendis kezeit és míg meglátnánk egymást, addig is éljen az Úr szerencsésen.

Ludvig Szászlaki manu propria

ORÁCIÓ, MELY A VÍGJÁTÉK ELŐTT ELMONDATOTT

Méltóságos Gróf, Tiszteletes, Tudós, Nemes és Nemzetes urak és asszonyságok! Minden renden lévő nagyérdemű hallgatóink.

Tudom, hogy a ti magatok megalázódásának becse, amely tiveletek született, sokkal nagyobb a mi csekély próbatételünkénél, amelyből most első zsenjét adunk: de mindazáltal, éppen az biztat engemet és mindnyájunkat, hogy ilyen csekélységre is, amelyről mint első próbatételről, keveset tehettek fel, illy szabad bizodalommal és illy megörvendezettő sokasággal felgyülekeztetek. A ti jelenlétetek bátorságunkra légyen-é minékünk, vagy félelmünkre, most egyszerre meghatározni nem tudom: bátorít a ti erántunk való jóérzések, melyet orcátokon olvasok, de tisztelettel kevert félelembe borít mindnyájunkat egy illyen nagytekintetű szemlélőknek és hallgatóknak sokasága. - Egy játékot játszunk mi ma el, melynek célja tréfa és valóság; szabad a tréfát hideg vérrel fogadni, de a valóságot megfontolás nélkül elbocsátani, gondolkodó kötelességünk ellen vagyon. Vígjátékot adunk mi elő, mert még a tragédiának érettebb ideje a mi culturánk grádicsának fentebb való fogán áll: Az isten adja, hogy a tökéletességnek ennyi próbájával is szolgálhassunk. - Vagynak itten, akik a Sespír, Kornél és Maffei parlamentjét, s a Kotzebue, Goldoni és Molière piaccát már megesmérték; az ő lelkek és izlések feljebb emelkedett már a közepszerűségen.

De tudom azt, hogy azok szinte úgy fognak örülni a mi első mozgásunknak, mint azok a jó atyák, akiknek felnevelkedett gavallér fiaik a Redoutokban csudát tésznek, az ő bölcsöből kiszállt csecsemőjöknek első apró lépéseiben. - Mivel jobb kicsinyen és könnyűn kezdeni (melly minden szoktatásnak fő regulája) jobb a környűlláláshoz és a tehetséghez mindent alkalmaztatni, mint megpukkadni a nagy felfuvalkodásban: ez okon a poéta minden theatrumi mesterséget, minden nehezen követhető indúlatokat, a dolognak tekervényes öszveszövését, és amit a negédes esthetica parancsol, feltett célból elkerülte. - Az ő legfőbb igyekezete a' volt, hogy a nagy lelkek az ő szavain ha nem egyszer, másszor gondolkodhassanak és azok, akik csupa újság kívánságból jelentek meg, vidámságra termett sziveket legeltethessék. - Ez a cél, ez a hely, ezek az actorok, mind akadályjára voltak annak, hogy a theatrum regulái csorbulást ne szenvedjenek: hát ha még azt is hozzá tesszük, hogy a leghíresebb theatrumba is hétszámra készülnek; itt pedig egy hét alatt ki is dolgozták, le is írták, meg is tanúlták, játszani is próbálták a theatrális darabot, egy hét alatt, még pedig az exameni szoros napokba; - hogy másutt a poéta minden játékhoz való dolognak viselésében úgy tehet, amint akar, csak képzel és parancsol: itt pedig a fírhangok is csak tegnap készültek el; - hogy a poéta (mert ez tesz ám legtöbbet) az ő kéthetes nyavalyái között, felét kedvetlenség, felét pedig nyögés között többnyire az ágyból diktálta. - Nem így lett volna ez, ha ez és az elmondott akadályok nem történtek volna: de ami van és ami kitelt mindnyájuktól, azt adjuk elő; és mégis szerencsénknak tartjuk, nagyérdemű hallgatóink! hogy csak ennyivel is lehet udvarolnunk. - Egyéb bátorságunk, midőn csekélységünket meggondoljuk, nincsen e kettőn kívül, nem is lehet, t. i. hogy a mi nagy érdemű hallgatóink elég nemes szívűek a törekedni kívánó együgyűségnek elfogadására is magokat megalázni, és hogy ez a hibános első lépés is talám (ha nem kevélység azt hinni) egy ódaslag való scholiont tesz többre menendő gymnasiumunknak históriájában. - Légyen tehát a méltóságos gróf, légyenek a T. T. urak s asszonyságok, légyenek minden rendben lévő nagyérdemű hallgatóink kegyes figyelemmel; mindjárt egy kis choralis éneklés után ki fog jönni *Lehelfi* és az ő inassa, *Fenekes*. Én pedig is magunkat és mindenünket ajánlom jó indúlatjukba s kezeiket csókolom. -

AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ S KÉT SZELEBURDIAK

Vígjáték 3 felvonásban

Készítette Csokonai Vitéz Mihály

1799

JÁTSZÓ SZEMÉLYEK

KARNYÓ egy idős kalmár - *Gál Antal*

KARNYÓNÉ felesége - *Horvát József*

SAMU ezeknek fiok, ki bolondos - *Vas Gábor*

BORIS szobaleány - *Ujj János*

LÁZÁR boltos legény - *Veres András*

LIPPTOPP szelepurdi - *Mikolai József*

LIPITTLOTTY szelepurdi - *Csóbor Móses*

KURUZS egy személyben doctor, borbély, alchimista, kéznéző
chiromantista, zsibvásáros, drótvonó, poéta, kosárkötő - *Gentsi István*

A játék esik Kanizsán, a Karnyóné boltjában.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Samu és Lázár.

SAMU. *Lassan belopódzván a boltba, a Lázár háta megé, és a kalapja tele lévén körtvélyel, eggyel hátba üti Lázárt, s azt mondja: Lázár Deák vigyázzon!*

LÁZÁR. Üm, vigyázon az illen bolond ember, hogy vigyázon, csag mindég ezed nincs, csak Samu, no Samu, menyen pokol zsegebe, én csak olan bolond, mint ked nem bolond.

SAMU. No no, Lázár, isz az oskolába is csak így teszek én, egye meg Ked ezt a körtét, én nem haragszom. *Nyújtja neki a körtét.*

LÁZÁR. Én pedig haragszom, Samu csak mindég Samu, eszed nincs, kitákarodzon a botyából, virga a gyerekek, osztán meg meg más.

SAMU. Kennek kezték, - a maga fiának mongya azt. - Azt mondta asszonyám, hogy adgyon a boltból cihát a kocsisnak, meg annak az úrnak, aki hozzánk jár. -

LÁZÁR. Melik az a hozzánkjár, - zördeg tuga azis hozánkjár, másik is hozánkjár, mind a világ csak hozzánk jár, mellik az a hozzánkjár zúr?

SAMU. Ha tudja, mér kérdi. - Azt mondta asszonyám, hogy a kocsisnak adjon 2 muselin köpegenyet, nyakra való keszkenőnek 8 rőf pukovai posztót, kalapra 20 rőf arany sujtást, nadrágra 1 bokor structollat, 1 pár nádmézet, 2 süveg narancsot. - Annak az úrnak pedig, aki hozzánk jár, adjon egy pár gatyára való béllést, ujjas pruszlina való házi vásznat. Ezeket írja

fel a jedzőkönyvbe. - Ezen kívül nékem adjon kantusnak való patyolatot; asszonyámnak pedig, minthogy kevés esze van, küldjön egy fabábot, meg egy magába felállót, hadd játszhék vele a bolond.

LÁZÁR. Ha, ha, ha, Samu, mi a menkü, magába felálló, ha, ha, ha, az asszonnak, ha, ha, ha, fabáb kell, azzal lehet kicsin jádszani, hogy adhassam én neked, csak meny vissza, meny vissza, te kicsiny bolond, én nem kicsiny.

SAMU. Nem vagyok én olyan bolond, mint asszonyám - jön! *Akkor jön az Anyja kapcát kötögetvén.*

MÁSODIK JELENÉS

Karnyóné és az előbbiek.

KARNYÓNÉ. Júj bizon, tán a Kolompár Nánival mulatott a Lázár hogy olyan jó kedve van? Csoeto Lázár?

LÁZÁR. Csoeto, biz a tatár látott 8 róf posztobol nyakravalót. - A Samuka olan comisiót parancsolt az Asszonnak, hogy a' bizon senem láttam, senem halottam, ha, ha, ha, csak kérdezed az asszony.

KARNYÓNÉ. Ej, te kis bohócska, most megint elment az eszecskéd, azt a kis commisiócskát se tudtad megmondani a Lázárocskának, micsoda az Istenért? egy nyakravalócskának 8 róf posztócska. - Eredj fel, kis bohócska, a szobácskába, egyél, egyél almácskát, szilvácskát, könyvecskét, ha, ha, ha, bizony majd magamnak is félremegy az eszecském, - a könyvecskédet ne edd meg, hanem vedd a kezecskédbe, menj tanulni a több gyermekeskével. *Samu elmegy.* Hát Lázár, annak az Uracskának?

LÁZÁR. Mellik zuracskának, a' csak mind uracska, gazdagnak, szegénynek, ifjúnak, eregnek, idegennek, városinak, a' csak mind uracska.

KARNYÓNÉ. Ejnye, eb a lelke Lázárja! bizon még gazdává lesz a nyakamon, csak mérjen ki és írja fel a Lipittlotty úr számára.

LÁZÁR. Isdenem Uram! má megmeg a Lebettlotty úr számára. - Isdenutseg, majd mid is mondok, az a Lebettlotty egyszer az Aszonak lebettlotty. - Istenem Uram, csak a hordani, csak hordani, drága minden, soha pénz nem látni, se nem halani, most se pénz, mi lesz már ebből?

KARNYÓNÉ. Mi lesz? Kontócska. Kennek csak mindig jár a szája, írja be Ked a jedzőkönyvbe, mikor egyéb dolga nem lesz Kendnek, tegye fel a kontócskára.

LÁZÁR. Van itt már conto, lássad az Asszony, arra is csak a papirost vesztegetjük - több a conto, mint a netto; csak a tavalit olvasom el.

Konto azon bordikákrol, mellyeket Her Volfgang Lebettlotty de Gölöntsérdelek az Karnyóné Asszonyság botyából elhordatott, come siéque.

Brimo Januarij farsangi maskarás bálba, egy ökör habitushoz, mindöszve Rhforint 63 xr. Idejött 2 ökörzarv, nad mind zenim, röhögésnek okáért Rhforint 1-1 $\frac{1}{2}$ xr. Egy fél viseltes ökörbika farka, a boldogult úré féle 7 xron. - Zekunda Februarii. Táncra egy pár porcellán sarkantyút 1 Rhforint - Detto: Egy mancseszter csizma grongoltt steklire, a legujjabb amsterdami múdi zerént 14 forint 6 xr. Harmadik Martii: Egy varópárna, melybe elől egy fortepiano van becsinálva, varópárna facit 1.45 forint és $\frac{1}{2}$ xr. a fortepiano, amint szokott 20 xr. 1mo Aprili: Világ szerént és mások mulatságára áprilisi bolond lévén az úr, eltört a boltba 7 pár Chinai

porcelán findsát és egy kaposi vizes korsót, az úr elnevette magát, de azért csak feltette 37 forint 59 xr.

19^a Maji: Elvitt egy silkrod francia kalapot, a hozzá tartozó conductorral edgyütt (hogy a ménkü meg ne üsse) 16 forint 16 xr s a többi. Hiszen lássad az Asszony, csak magad lássad, így bizon, így bizon, nem győzi az ember csak konto, csak konto, osztán semmi sincs a netto.

KARNYÓNÉ. Ah, édes Lázárocskám! ha az az én szegény férjem, szép férjem, jó Férjem élne, az Isten nyugossa meg, most én nem így vólnék, Lázár! most a boltunkba sem férne a portéka, magam is az ölembe hordoznék egy kis portékácskát. De látja Isten, ember, a szegény asszonyka, vagy kell vagy nem, mindenhez támaszkodik, de hiszen bizon nem a legényecske után esenkedem ám, távol legyen, az Isten mentsen meg, hanem csak azért nos, hogy mégis a világ nyelve ne legyen az emberen, azt mondják, hogy a férjfi csak annyicska legyen ni *Mutatja vastője hegyét*, csak férjfi az a háznál, csak Isten áldásocskája. *Látja, hogy jön Lipittlotty*. De piszt, piszt, az Isten hozza, ah, majd kiugrom a bőröcskémből, csak csendesen legyünk, mint a hal a varsába, juj, majd kiugrom a bőröcskémből, nézze csak, nézze, édes Lázárocskám jön a Lipittlottyocska. Ó, édes lelkem férjem, ha te most élnél, az Isten nyugosszon meg.

HARMADIK JELENÉS

Lipittlotty s Karnyóné.

LIPITTLOTTY. Jó reggelt kívánok az Asszonynak, én az Asszonyt szeretem, csak azt sajnálom, hogy ily félig-meddig való öltözetbe van olyan félig-meddig szerencsém tisztelni. - Lássá az Asszony én csak első vagyok úgy-é? a legújabb pesti módik felvételébe, és pedig egyedül csak az Asszonyért, sőt, hogy kevesebbet mondjak, csak az Asszony szívéért.

KARNYÓNÉ. Jó reggelecskét kívánok, de még nem is láttam az Uracskát ilyen furcsán öltözve, bizony szintúgy nevezhetném, ha, ha, ha, de hol a menköcskébe is vette azt a furcsa libériácskát, igazán hogy mi fiatalocskák csak akkor látjuk meg, mikor már az uracskák bele is bolondulnak, hogy ezzel a szócskával éljek.

LIPITTLOTTY. Fránya kis szócska, de csak úgy van az, aki az újabb pesti módit nem esmeri, Asszonyságtok gustusa igazgatja pedig még azt is, hogy hogy álljon a nadrág; de legalább a zsinórozást nem bizzuk rájuk. - Ez a legújabb pesti módi, már ebbe az Asszony csak becsülhet engem, az ilyen ruha alatt szerelmes szív szokott lappangani.

KARNYÓNÉ. Az Úr a maga legújabb módija szerint vezérli az én tapasztalatlan szívemet a legújabb módikra. A' bizon szép ruhácska, először a' moldont is nevettük hogy kétszínű volt, de most már hozzászoktunk, s aki ellene szól azt nevetjük, és azt mondjuk rólla: Az moldonabb aki a moldont megesméri. Az uracskák már most nem csak a színben, hanem a viseletben is kettőt mutatnak.

LIPITTLOTTY. A' mind jól van - de van-é most az Asszonynál valami jóféle thea?

KARNYÓNÉ. Van, igenis, legjobb pedig, van császár thea, originális lapponiai.

LIPITTLOTTY. Megengedjen az Asszony magának, tám japponiai?

KARNYÓNÉ. Már, édes Lelkecském, mi özvegyecskék csak olyan terminusocskával élünk, az Uracskák jobban tudhatják. -

LIPITTLOTTY. Most csak itt hagyom, hanem tétessen félre az Asszony valami fél felöntőre valót; mert tegnap, úgy tetszik, mintha egy bolhát vettem volna észre a szobámba, majd meglocsoltatom véle mindenütt, talám megöli. *Veszi a kalapját.*

KARNYÓNÉ. De ne menjen el még, Uracskám, bizony, ha az Úr nincs velem, olyan vagyok mint a szedetlen szöllő vagy szőlőcske. - Én nem tudom, mi Isten csudája, ha az Úr itt nincs, olyan nagy viszketegség van az egész testembe, hogy no, nem is gondolhatom, - de tám az idő okozza vagy mi.

LIPITTLOTTY. El kell mennem, édes, hallja, azt ugyan tudom, hogy nállam nélkül nem lehet el; de csak mégis el kell mennem, mert hijjába, úriember mindég bótba nem lehet.

KARNYÓNÉ. De vissza fog jönni az Úr, mert bizon - bizon csak visszajőjön ám, úgy-é szívecském?

LIPITTLOTTY. Amint kedvem tartja.

NEGYESIK JELENÉS

Tiptopp és Lipittlotty.

TIPTOPP. Ah! alázatos szolgája az Úrnak, örvendek, hogy tisztelhetem az Urat és pedig vidám orcával, s éppen igen szép habitusba tisztelhetem az Urat.

LIPITTLOTTY. Jó szerencsét kívánok az Úrnak. - Mi a tatár? hol vette az Úr ennek a rendes módinak ideálját, utseg olyan, mint a Travestialt Virgilius, vagy amilyen világot az olasz mercatimagok hordoznak.

TIPTOPP. Az igaz, hogy a legújabb párizsi modi éppen olyan. De nem is csuda; mert most az egész Paris csupa il mündo inverso. - Ez valóságos párizsi újj modi. - Lássa az Úr, már most illetlenségnek tartanak elől begombolni a kaputrokat, hanem hátul szokás. *Hátul volt a kaputrokja begombolva.* A púderrel való hajfejérités kiment a modiból, minthogy különben is szűk a gabona, hanem a fekete haj, a kinrusz púder kedves a párizsiak előtt, mert persze, a korom csak olcsóbb, mint a búza. *Kinruszal volt a haja meghintve.*

LIPITTLOTTY. De hát azt a csizmát fótózni viszi a vargához, vagy mi? *Fél csizmája a hóna alatt volt s meztláb volt fél lábával.*

TIPTOPP. Ah! Talám hát még az Úr nem tudja? - A németek a kalapjokat a hónapok alatt hordozzák, s hajadon fővel járnak, a franciák erre reáuntak, már meztláb járván a csizmájukat így hordozzák. *Mutatja a hóna alól.* Más példa. A bécsiek csak az állokig szokták bétékerni a nyakokat, ez csekélység, noha a magyarok ezt is soknak tartják; a párizsi ujj modi nyakravaló-kötéshez egész lepedők kívántatnak. *Abrosz volt a nyakravalója.* Más példa. A németek az orrok környékét tubákozzák be; de a mai franciáknak csak a szemek csillámlik ki a tubák közül. *Az ábrázatja be volt tubákolva.*

LIPITTLOTTY. No, az ugyan rendes modi - ami engemet illet, én fél Versáliáért sem vállalnám fel a mai modi szerént a párizsi gavallérságot. - De hát ez a nagy átkozott kép mit keres az Úr mellyén, hiszen lám a járást is alig teheti tőlle, tán amuletum vagy micsoda?

TIPTOPP. Ördög sem amuletum, járatlan az Úr a párizsi ujj modiba. - A németek elkapták a galant franciáktól, hogy kedveseiknek mellyképét nyakokon és kebeleikbe hordozzák. - De a franciák most már többre mentek. Kedveseik képét egész regálokra festetik, rámába csináltatják, s úgy hordozzák. Más példa. A franciák közt a férfiak is szoktak apró arany karikát a fülökön hordozni; de már most, ni, micsoda nagyokat hordoznak.

LIPITTLOTTY. Rendeseket kell hallani az embernek. Mi is csak modizunk, hányjuk-vetjük, egyfelé-másfelé ürgetjük-forgatjuk, de tán a párizsiak az agyvelejeket is fonákul fordították.

TIPPTOPP. Dehát még a dámákat látná az Úr, akkor csudálkozna és nevetne ám. Nem az a dáma, akinek legparányibb zsebbeli kutyája van, hanem akit legtöbb anglus szelindek kísér, olyanok mint egy borjú. - Most etuis helyett egész sublatokat, toalettéhez való ainrittungokat hurcoltatnak magok után - ott már most minden órában új köntösbe kell öltözni, ha az ember magát szóba kevertetni nem akarja.

LIPITTLOTTY. A' mind meglehet, ha egyéb dolgok nincs. Hanem most már nekem is dolgom lévén, és igen fontos dolgom, hosszabb professziót a párizsi újj modirol nem hallgathatok, magamat recomandálok.

TIPPTOPP. No de, kérem alássan, ha szabad kérdeznem, hova, hova?

LIPITTLOTTY. Majd megnézetem az inasommal, ha nem jöttek-é ki a számjaim a lotterián.

TIPPTOPP. Ugyan úgy-é? S az Úr is szokott játszani a lotterián?

LIPITTLOTTY. Külömben sem. - Volt is már rajta aprólékos nyereségem, de most feltettem már magamba, hogy vagy sokat, vagy semmit sem. -

TIPPTOPP. Azt tartom, az utolsót legkönnyebben megkapja az Úr, jobb biz, ami kis pénzecskeje van, megkíméli, s szükségeit pótolja véle.

LIPITTLOTTY. Úgy csak az urak beszélnek, de higgye el az Úr, hogy most olyan bizonyos vagyok a 25 ezer forintok nyereségébe, mint ha már a tenyerembe volna.

TIPPTOPP. Isten szavával tudja az Úr?

LIPITTLOTTY. Gondolnám, mert amely számokat most feltettem, azokat úgy álmodtam meg, az álom pedig, kivált a lotteriára nézve, csalhatatlan. Ezeket a számokat álmodtam meg: 1, 2, 3, 20, 23.

TIPPTOPP. Már azok ugyan kuriózus számok. Lesz szerencsém hallani az álomlátást, melybe azok a számok bejönnek?

LIPITTLOTTY. In compendio elmondom. - Azt álmodtam a mai éjjel, hogy én 2 macskát árultam. 3 dáma majd megveszett érte, úgy kérte 20 krajcáron. Valami vénasszony odajött, 23-at ígért érte; már éppen neki akartam adni, de csak 1 poltra volt nálla. A macskákat felfeltettem a vállamra. *Itt félbe szakasztja.* Dejszen a többi nem is tartozik a lotteriára, csak azt akartam mondani, hogy én a számokat így álmodtam meg: 1 poltra 2 macska 3 dáma 20 krajcáron és ismét 23 krajcáron. - A macskákat csak cirokáltam csak cirokáltam, s egyszer felserkentem.

TIPPTOPP. Uram! a párizsi legújabb álmoskönyvek is azt mondják: a macska paráznaságot jegyez.

LIPITTLOTTY. Eh! - Magamat rekomendálok. *Megharagszik.*

ÖTÖDIK JELENÉS

Tipptopp és Lázár.

TIPPTOPP. Jó reggelt kívánok Lázár Deák!

LÁZÁR. Isten hozta az Urat, Isten hozta, kérem alásan, tessék leülni, tessék.

TIPPTOPP. Köszönöm, Lázár Deák, köszönöm, hát mi újság van mostanába?

LÁZÁR. Az bizon most avelevel kevesel udvarolhadok, hanem inzsбие most vala nállunk az a vasaros úr, kinek itt általeleben van a botya, derek afelé úri ember, beszélle, hogy az a hires francia vezér, generál Laschi visszahozta a maga táborát, Málta városáig, és így már a franciak tul nyomattattak a Pisegri vizen, és hogy a török basa, Nelson a helvetiai hajós sereget egészen semmivé tette, neki privát levélbe irták, hogy a három hatalmas császár mellé társul állott a burkus császár is, és hogy már csak a genevai király tart frigyét a franciákkal.

TIPPTOPP. Hát Bonapartéről nem hallott-é valamit. Lázár?

LÁZÁR. Egyébként semmit sem, hanem egy francia katona beszéllé tegnap a botunkba, hogy már igen öreg ember lévén, letette a szolgálatot és bároságot kapott.

TIPPTOPP. Ha, ha, ha, a' bizon rendes, még azt nem hallottam. *Félbe szakasztja Lázár.*

LÁZÁR. Az a hír is foly, kedves Úr, nállunk, hogy a francia admirális, Tepocajab, Valentiára éjszakának idején ráütött, de a várhoz a nagy kösziklák miatt nem férhetett. A' bizony, kedves Úr, ránk nézve nem igen hasznos ujság, mert határos lévén Driestel Niderlandal és Greccel, ahonnan a császári fabrikákból kapjuk a bordikákat, a kereskedésünk szenvedni fog, és még sokkal drágább lesz minden. Hanem ellenbe a török császár vezére Paszavandoglub, nyolcadfél száz lovas spahival a Rajna mellett Szant Domingoba beütött és 1200 francia képviselőt hadifogolyá tett. - Egy pesti corespondensem azt írja, hogy ott a kávéházakba... *Félbeszakad, mivel jön Karnyóné.*

HATODIK JELENÉS

Karnyóné s az előbbie.

KARNYÓNÉ. De azt bizon nem köszönöm meg az Úrnak, hogy még csak fel sem jön hozzám, már egészen el is felejtettem az Úrnak a formáját.

TIPPTOPP. Legtisztább szívű szolgálja az Asszonynak, énnekem az Asszonyt látni mindenkor fő szerencsém van, de az az egy világi baj ránk nézve, hogy gyakran a legkedvesebb szerencsénkkel nem lehet élni. - Édes Kedves Asszonyság, szívem többet szóll, mint szám mondhatná.

KARNYÓNÉ. Alázatosan köszönöm! az Úr mindég vidám jeles és udvarias, mi ketten megegyezünk. - A Lipittlotty úrral nem jött össze valahol az Úr, mi ketten könnyen megegyezünk.

TIPPTOPP. Másra kevés gondom szokott lenni, mi ketten könnyen megegyezünk.

KARNYÓNÉ. Lázár, az oberster úr most izent ide, hogy azt a kis kontócskát kifizeti, vigye el hozzája és becsülettel szóljon, s tisztelje nevecskémme.

LÁZÁR. Ihen, Ihen, van alázatos szolgálja.

TIPPTOPP. Igaz biz az, sajnálom, kedves Asszonyság, hogy kurta szerencsémek szívemnek nem kis fájdalmával félbe kell szakasztanom. - Parolám van a kastélyba. - Reménylem, két órára ismét gyönyörködhetem nagyon becsült személyében Kedves Asszonyságomnak. - Addig is csókolom kezeit.

KARNYÓNÉ. Tehát visszavárom ám az Urat, alázza meg magát nállam egy kis ebédecskére.

TIPPTOPP. Az ebédet nagyra becsülöm, mivel azáltal hosszasan legeltethetem repeső szemeimet az én kedves tárgyamon, adiő.

KARNYÓNÉ. S Boris! *Boris felel a palotából:* Parancsoljon! Jöszte, légy itt a bótba, míg a Lázár megjön. *Ezzel a vénasszony felmegy a házba, Tipptopp is elmegy félre a bót mellé, hogy hallja, hogy Boriska lejön, s megvárja, s hozzámegyen.*

HETEDIK JELENÉS

Boris és Tiptopp.

TIPPTOPP. Boriskám, jöszte, jöszte, valamit mondok.

BORIS. Jaj, be régen nem láttam az Urat, egész újság nállunk.

TIPPTOPP. Dejszen nem lennék én nállatok újság, édes Boriskám, csak te engem abba segítenél, amit már másszor is említettem néked, hogy csak az asszonyodat hozzám hajlandóbbá tennéd.

BORIS. Ő hajlandó az Úrhoz, de így vegye fel az Úr: ő egy férjfit nem adna az egész világért, az Urat nem adná valamennyi férjfiért, Lipittlottyot nem adná 1000 olyanért, mint az Úr.

TIPPTOPP. Hisz az a bezegje a dolognak, édes Boriskám, azt kellene éppen érettem véghezvinned, hogy én az asszonynál nagyobb gráciába jöhetnék, mint az a kótyomfitty Lipittlotty, azt te legjobban ki tudnád jádszani, ha engem igazán szeretnél, igazán szeretsz-e hát, édes Boriskám?

BORIS. Ah! bizony rendes, az Úr azt kívánja éntőllem, hogy szeressem, pedig éppen előttem vallja meg, hogy más szeret, sőt még engem kíván a más szeretetébe is eszközül felvenni. *Kettőt lépve hátra:* Kisebb vagyok én, mintsem a Karnyóné asszonyság kedvesét bátorkodjam szeretni.

TIPPTOPP. Ah, be furcsa gyermek vagy te, édes Boriskám, be furcsa gyermek vagy, hát gondoltad-e, hogy én azt a vén bolondot szerethetném, átkozott szem volna az, aki azon kapna, arról már elénekelhetné ám, édes Boriskám, hogy:

Szeme nem sír, mégis nedves;
Képe ráncos; foga redves;
Horgas lába tittyen-tottyán;
Sovány fara egyet lottyán.

Mégis, noha hidegvette,
Legényes a szettevette:
Ó Uram! őrizz meg ettől
A vasórú kísértettől.

Vén ugyan, vén a kurvanyja,
De van ezüstje aranyja
Amellybe ha markolhatnék,
Hozzá jobb kedvet mutatnék.

Csak pénzébe lennék vice,
Megölelném historice.
Férje lennék az erszénynek,
S a' kén' a szegény legénynek.

BORIS. De hol a manóba tudta az Úr ezt a furcsa nótát tanulni? Ugyan szépen kimegy!

TIPPTOPP. Régi párizsi nóta. - De féretéven a tréfát, az egész dolog arra megy ki, hogy én örömet el szeretném venni Karnyóné asszonyomat, de nem az ökegyelme becsületes személyéért ám; mert az a kankalékos ludvérc kapna az olyan vázon, hanem azért az egy-két ezer forintocskáért, amit toldásba kapna az ember vele; mert amint egy elmés poétánk mondja: három a szükséges dolog: pénz, pénz, pénz.

BORIS. Tehát az Úr alkuba bocsátja a szerelmet, és az Úr szíve rá van nyomtatva a bankócédulákra.

TIPPTOPP. Szív! Szeretet! a mai világba ezt a kettőt mindennek árulják szóval, de a valóság csak olyan kettővel köz, mint én és te, édes Boriskám.

BORIS. Az Úr csak mindig rávesz engem a szeretetre, az Úrért mindent megteszek az asszonynál, de annak a' lesz a jutalma, hogy az Úr a mi asszonyunkkal öszvekelvén, meg fog, meg is tartozik vetni, és én akkor, szegény jószívű leányka, én akkor ah, kedves együgyű!!

TIPPTOPP. Ne félj, édes Boriskám, te leszel Karnyóné asszonyságnak, vagyis már akkori időhöz szólván madám Tiptoppnének és így mosziő Tiptoppnak is belső szobaleánya, naturaliter az öregasszony sokat benn ül, sokat alszik, sokat betegeskedik, ki él akkor boldogabban, mint mi ketten? Hát még ha egyet mondok; vén már az asszonyod, mint a bűn, egyszer az Isten megkönnyebbíti ágya szalmáját, s miért ne lehetne az ő szobaleánya az ő férjének feleségévé.

No most, édes Boriskám, mit gondolsz?

BORIS. Ah, édes remények! parancsoljon velem az Úr mindent, Lipittlotytyot még ma legnagyobb ellenségévé teszem az asszonyunknak.

Duetto

TIPPTOPP.

Semmi, csak rá tudjak ülni a banyára,
Ő mag nélkül fog kidúlni nemsokára.
Bezzeg úr lesz ám Tiptopp
És Tiptoppné hopp, hopp, hopp
Akkorára, akkorára.

BORIS.

Akkor ám a cifra tálba így piszkálok.
És az utszán módi sálba séríkálok.
Úriasszony lesz Boris,
És az Úrnak százszor is
Gratulálok, gratulálok.

TIPPTOPP. Ej de míg ráhülne bőre, vigadozzunk.

BORIS. Házaspárképpen előre játszadozzunk.

TIPPTOPP. Én elveszlek, eb legyen *Veri a mellyét*.

BORIS. Én az Úrhoz elmegyek *Alázatosan*.

Repetitio.

TIPPTOPP. Alkudozzunk, alkudozzunk.

BORIS. *Egymás karjánál fogva kimennek.*

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Lipittlotty magába.

LIPITTLOTTY. Ha, ha, ha, csak látom én, hogy én szerencse fia vagyok, ihol még szegény legény karakterrel kellett parádéznom, ez a vén bolond Karnyóné a bőségig tartott ruhával, pénzzel; azt gondolta a nyomorult vén banya, hogy én ötlet szeretem, szerette pedig a lidérc, - egy ilyen legény, aki az ifjába is válogathat, én egy olyan világrúgtát, ha, ha, ha, boldog Isten! De meg tud az ember bolondulni a szeretet miatt, már hiszen ha valami érzékeny, virágjába lévő leánykán esne, annyira csak nem csudálnám, de a vén bolond Karnyóné, csak gondolja el már az ember, hisz egyidős a postaúttal, melegsége is csak annyi van, mint a nyári kályhának. - Hányan csalták meg már csak tudtomra is, mégis hitt nekem is a bolond, azt gondolta, hogy fenéig téjfel vagyok, pedig szakállamra mondom, inkább venném feleségül a kanizsai csonka tornyot. - De hiszen most megtanulhatja az én példámból, mennyit hihet akármely legénynek. - Ó, édes számjaim! 25 ezer forintot érő, édes, kedves számjaim! ti szabadítottatok meg engemet attól az alacsonyságtól, hogy én a vén Karnyónénak pénzéért hizelkedjem! - Áldott lottéria! áldott volt, aki fel is találta, nyugodjon békével még a haló földjében is. Ó, édes számjaim! Kedves számjaim! most mindjárt postára ülök, s megyek Budára, de hova megyek és miért? Ó, áldott szerencse! azért a szép 25 ezer forintért! De hát az a szép, az az édes kedves Karnyóné? - Ott üsse a guta, mostmár tyúkpásztornak sem venném be, ha, ha, ha, még előre nevetem, majd perel magában a vén tátos, de kukkanni sem mér a 25 ezer forintos Lipittlotty úr előtt.

MÁSODIK JELENÉS

Lipittlotty, Lázár és Samu.

LIPITTLOTTY. Jó napot, Lázár!

LÁZÁR. Isten hozta az Urat, Isten hozta, tessék leülni, most épen szép újságot halodám.

LIPITTLOTTY. Mit, Lázár?

LÁZÁR. Gibraltár fővezére Sampiónét várát ostrommal megvette, és hogy mi mostanába igen nagyon megvertük az anglusokat.

LIPITTLOTTY. Az elég öröndetes újság, hanem Lázár, itthon van-e az asszony?

LÁZÁR. Szolgatjára az Úrnak, meg most ebédnél is frissen volt, hanem ebéd után valami nehézségét érzette - a szokott nyavalyája jött rá.

LIPITTLOTTY. Micsoda szokott nyavalyája?

LÁZÁR. Aval nem szolgálhatok, aztartom aranyér.

LIPITTLOTTY. Bizony, nagyon sajnálom. *Félreszóllal:* Eb sajnálja a vén dögöt, hanem Samuka ezt a levelet vinnéd el Boriskának, hanem meg ne mutasd asszonyádnak. Asszonyádnak pedig mondd meg, hogy én egy kevéssé felfordulok Budára, mihelyt onnét megjövök, így mondd, mindjárt gyűrűt váltok vele.

SAMU. Értem, értem, az Úr mindjárt gyűrűt ad ezért a levélért?

LIPITTLÖTTY. Nem, nem, szegény Samuka, a levelet vidd a Boriskának, én meg asszonyádnak gyűrűt hozok.

SAMU. Értem, értem, de hát nekem mit hoz az Úr?

LIPITTLÖTTY. Ej, csak eredj sietve, mert én nem késhelem - neked fa pénzt hozok.

SAMU. Jó lesz biz a', köszönöm az Úrnak, mindjárt visszajövök érte.

LIPITTLÖTTY. Siess hamar. *Samu elmegy.*

LÁZÁR. Akarom mondani, hogy az anglusokat igen megvertük, 600 fregat elesett, másik 600 rabbá esett, minden órán várjuk őket ide Kanizsára, reménylem az Úr többet hallott felőle.

LIPITTLÖTTY. Azt tudom hogy mostanába sok fogoly francia tiszteket hoztak erre lefelé, Istennek legyen hála, és hogy még többeket is küldenek győzedelmes seregeink; de hogy anglus fregatákat is hoznának Kanizsára, az még előttem esmeretlen újság. Hanem Lázár, énnekem most el kell sietnem, az asszonyságot tisztelje nevemmel, most annyi időm nincs, hogy elbucsuzzam tőlle, ha Budáról hazajövök, fogok neki újsággal kedveskedni és pedig ollyannal, millyet nem látott, nem is hallott.

LÁZÁR. Magam is kikérem, kedves Úr, ha valami újságot méltóztatik halani, legyen szerencsém magamnak is, ott inkább van szerencséje az embernek afélékhez, inspecie ben van-e meg Egyiptomba generál Telegrafus, és hogy igaz-e, hogy a franciák csakugyan feltalálták már azt a meszi lüvő levelet, mely szerént a levelet, ha postán küldik, mikor az ellenség felszakasztja a kopertabol, egymást éri, úgy omlik ki a sok bombi... *Félbeszakasztja.*

HARMADIK JELENÉS

Karnyóné és az előbbiek.

KARNYÓNÉ. Ezt érdemlettem én az Úrtól? Ezzel jutalmaztatja meg az én sok szívességet? el kell-e hinnem, hogy az Úr csalárd, álnok és hitetlen lelkű?

LIPITTLÖTTY. Mit?

KARNYÓNÉ. Azt, hogy az Úr színnel-mézzel angyal, valósággal pedig egy megtestesült kan ördög, ezt érdemlettem én az Úrtól, ezt? Az Úr majd mit is mondok.

LIPITTLÖTTY. Mi háborítottotta úgy meg az Asszonyt, nem illik az egy ollyan személyhez, az Asszony akar engem vádolni és azáltal érdemtelenné teszi magát arra, hogy én szerettem, mégpedig olly igen szerettem, mint most.

KARNYÓNÉ. Mit keres hát ez a levél?

LIPITTLÖTTY. Levél? az a levél? hogy mit keres már, hogy az a levél mit keres? Isz az a levél csak levél.

LÁZÁR. De még elfelejtettem mondani, hogy a franciákra a gallusok is rátámadtak, amint-hogy már szinte... *Félbeszakasztja Karnyóné.*

KARNYÓNÉ. Ördög vigye el a Kend franciáit, Lázár! Lipittlotty! így kellett engem a magam szolgálói előtt gyalázatba keverni, szolgáló előtt, phü szégyen, gyalázat, szép ember osztán az Úr, félig magyar, félig német, mégis tetszik, hogy kívánhatja azt töllem hogy azt elszenvedjem? Az Úr embertelen, érti-e? Ah! mert ha most valamit nem néznék... fizesse le az Úr a kontóját, fizesse, most mindjárt, egyszeribe, ebbe a nyomba, huncfuttság nem emberség, fizesse le az Úr, és ha nem, majd tudom, mit csinállok, disznóság, az Úr egy cudar ember volt, én tenyeremen hordoztam, most mutatja meg, micsoda levél ez? Az Úr nem szól, szóllok hát

én, fizesse le az Úr a kontót, térjen vissza a maga cudarságába, és ne merje oly vakmerő lenni, hogy megcsúfolt nevemről többé emlékezzen. Lázár! hol az a kontó?

LÁZAR. Idd van, nad mint 8 curens, bizon jobb is fizetni.

LIPITTLOTTY. Hisz az a kontó csak hadd maradjon, nállam mindég megtalálni, amivel tartozom, hiszen csak nem szököm el, de hogy is szökném én el, egy olly kedves személytől, mint amillyenért az Asszonyságba élni és halni szerencsém van.

KARNYÓNÉ. Elöttem az ollyan csapodár szók még elárulják az embert. Csak a kontót fizesse ki, Lipittlotty, és azután se éljen, se haljon érettem. Én az Urat mindég szerettem, azt nem tagadhatja, szeretem még most is, ah! jobban szeretem mindeneknél, de hogy az én szeretetemnek hasznát vegye, már arra magát érdemlenné tette.

LIPITTLOTTY. Kedves Asszony! - Az Asszonynak a szobaleánya hűségtelen, és azt régen észre vettem, és nagyon sajnálom, mert olybá tartottam, mint ha magamat sértett volna meg, régen is akartam már mondani az Asszonynak; de hogy meghitt cselédjét fundamentum nélkül gyanúba ne ejtsem, alkalmatosságra váraкоztam. - Tudja-é az Asszony, hogy ő azzal a mézes-mázos Tiptoppal nagyon öszveszűrte a levet, ha nem tudta, tudja meg most, - észrevettem, hogy a leány kész akármelly legényért az Asszonyt elárulni, hogy ezt saját próbám által tapasztaljam, azért küldöttem hozzá ezt a levelet. - Legyen az Asszony nyugodtan, és higgye el, hogy az Asszonyt jobban Lipittlottynál senki nem szereti, és hogy az ő ígéretei szentek az Asszony eránt, mégis az Asszony a kontóról beszél. Eb az anyja kontója! hát a mi szeretetünk tiszta napfényét kontó fellegek is ködösíthetik? Én, ha az Asszonynak volnék, most elszégyenleném magamat.

KARNYÓNÉ. Édes Angyalom! megengedj gondolatlan bosszúságomnak, megbántottalak goromba gyanúmmal. Egy huncut leány! Ah! a méreg is forr bennem. De hiszen ha nem szerettelek volna, nem is aggódtam volna érted, a szerelem aggsággal jár, megengedj, szeretlek, ah! igen nagyon szeretlek, és ha te is szeretsz, vedd kedvesen töllem ezt a 3 xxx-et. *Kitörli a kontót.* Neked többé nincs kontód, nincs nállam egyéb kontód a szerelem édes kontóján kívül.

LÁZÁR. De mit is csinál az Asszony, zeb a lelke, ki fizeti, meg kell vizetni, magunk is adosak vagyunk a Becsbe.

KARNYÓNÉ. Hallgasson, Lázár, az Úrnak többé nincs contója.

LIPITTLOTTY. És tehát többé nekem nincs contóm - köszönöm az Asszonynak, egy szó hát annyi, mint száz, én felmegyek Budára, és azontúl engemet soha nem lát.

KARNYÓNÉ. Isten őrizzen! én soha se látnám az Urat - ojjé mit gondol az Úr?

LIPITTLOTTY. Igenis, én azt gondolom, hogy én az Asszony kontójára semmi számot nem tartok már, az asszony se tartson már semmit az én szívem kontójára.

KARNYÓNÉ. És én szegény özvegy... *Félbeszakasztja Lipittlotty:*

LIPITTLOTTY. És a szegény özvegy marad özvegy, mint eddig volt, gondolkodjon a koporsóról s menjen idvezült férje után az örökkévalóságra: mi, ifjak még egy kevéssé itt akarunk mulatni a siralom völgyén, adiő.

KARNYÓNÉ. Igen érzékenyen tréfál az Úr - ebbe a materiába nem örömet hallom a tréfát.

LIPITTLOTTY. Ne csalja meg magát Asszonyságod, én nem tréfálok. - Értse meg a tréfát. - Én 25 ezer forintnak a lottéria által urává lettem; Asszonyságod pedig egy köz kalmárné. Én egy fiatal gavallér vagyok, akin minden kap, asszonyságod pedig egy ollyan 60 esztendő utött-kopott vén hasadt hegedű, akit a sátán se tudna már kanforiázni, én eszemmel tudok élni, az Asszony pedig egy vén bolond.

KARNYÓNÉ. Hitetlen bestia! még azon feljül csúfolódsz is. - Ó, édes szegény férjem! ha te most élnél, az Isten nyugosszon meg! boldog Egek! miket is kell szenvedni az embernek és kiktől és mikor. Te koldus kutya! aki az én korpámon tanultál meg ugatni, te hetyke kakas! ki az én szemetemen taréjodtál meg. -

LIPITTLOTTY. Kukorékó!

KARNYÓNÉ. Te hitetlen! Te kényes disznó! Te világ sepredékje! Te cigány! úh, Lázár Deák, adja azt a vas rőföt, hadd verjem ki még a fogát is a kurvakergetőnek, - uh, te akasztófára való, ki a bótómból. *Elesik.*

LIPITTLOTTY. Ej, kérem az Asszonyt, moderálja magát, csak ilyen az, aki az indulatoktól megrészegeedik, az Asszony a harag miatt is elesik [a szerelem miatt is elesik], én megmondom egy szóval, hogy az Asszonynak valamint eddig sem volt esze, úgy ezután se lesz - nem várom vissza a komplementet, adiő!

KARNYÓNÉ. Jaj jaj, te ördögök edénye, jaj, férjem! jaj vékonyom! jaj, jaj, szegény férjem, az Isten nyugosszon meg, akasztófára való.

LÁZÁR. Lám megmondtam! no most kontó, jaj fejem! jaj vállam! a kontó! sem egeesség, sem pénz, se legény, se kontó, lássad most az Asszony, pedig én is elmegyek a botyából. *Elmegy.*

NEGYEDIK JELENÉS

KARNYÓNÉ *magába*. Jaj, átkozottak! bizony mind elhagynak, bizony kétségbe kell esnem. - Ó! édes, szegény férjem, ha te most élnél, az Isten nyugosszon meg, ahol biz úgy maradok, mint a felmagzott soláta közt az ijjesztő. - Én nem tudom, mit néznek bennem, hogy olyan vénnek tartanak. - Isz az Isten sokakat megáld tartós ifjúsággal, én legalább nem vagyok olyan megvetésre méltó, iszen ha nem hiszik, próbálnák meg, de a világ tele van balítélettel. - Ó, te állhatatlan hitszegő! be nem tettem volna fel felőled, jól van jól! az özvegyek édes gyámola bészedi az én könnyhullatásimat a maga tömlőjébe, és te, környülmetéletlen szívű, elnyered még méltó jutalmadat, engemet elhagytál, engemet megcsúfoltál, az Ég büntessen meg tégedet és kellete korán vágjon ki az élők sorából! De mit mondok hirtelen, élj te, élj! mert én téged most is szeretlek, én inkább meghalok, - meg, vesszek el, ha meg nem halok. Ó, Uram! Hozd el az én utolsó órámat, ennyire meg vagyok csúfolva, és én mégis... *Félbeszakasztja.*

ÖTÖDIK JELENÉS

Samu és Karnyóné.

SAMU. Asszonyám! lovazzunk, lovazzunk Asszonyám, nó!

KARNYÓNÉ. Eredj, te kis bohócska! hogy lovazzak én?

SAMU. Ejnye, azt se tudja Asszonyám, vegye a lába közé azt a vasrőföt, osztán csak így ni!

KARNYÓNÉ. Ah, édes fiam! csak te ne volnál, majd lovaznék én messze, messze, a más-világ mellé.

SAMU. Elmegy asszonyám az Óperenciás tengerig, jaj, vigyen el engemet is, majd úgy meglovazzunk a tengeren, hogy!

KARNYÓNÉ. Gyermek! gyermek! jobb volna biz, az árvák édes Attyához fohászkodnál, én úgyis meghalok! -

SAMU. Jaj, édes asszonyám, ne haljon meg, - ha meghal, bizon maga is megbánja.

KARNYÓNÉ. Az igaz, fiam, hogy megbánom, de hogy élek, még jobban bánom, azt pedig, hogy éltem, mindenek felett bánom. Lásd, a szegény atyád is mindég olyan beteges volt. - Ó Istenem! ami legkeservesebb, menyecske koromba olyan petyhüdt volt a szegényke, ó, édes, szegény férjem hát ha most is élnél! az Isten nyugosszon meg!

SAMU. Én is sírok, édes Asszonyám, én is siratom az én szegény petyhüdt férjemet, ó, édes, szegény petyhüdt férjem, ó, ó, ó!

KARNYÓNÉ. Ó, kis bohó, ó, ó! - édes szülöttem magzatom, menj a patikába, mintha rosszul érezném magamat, aminthogy rosszul is érzem, hozzá egy kis alkörmöst, osztán meg egy kis - dejszen csak ezt a papirost mutasd - csak Gotliktól, a legénytől kérj, ha pedig a gazda be talál jönni, és kérdeni találja, minek? csak azt mondd, fiam, hogy az egereket veszítjük el vele - érted?

SAMU. Értem, értem.

KARNYÓNÉ. Mit mondasz hát?

SAMU. Azt hogy: Adjon Isten jó napot a Patikás Uramnak: asszonyám kotylik, az egerek pedig rosszul vannak, ha a gazda nem talál jönni, el akarjuk veszteni, adjon nekem az állomra körmöst; osztán ezt a papirost mutassa meg.

KARNYÓNÉ. Jaj, bolond csinálta kis fattya! *Félre szollal*: Nem merem másra bizni, nesze, csak vidd el azt a papirost - semmit se szólj. - Amit adnak, hozd el.

SAMU. Adjon hát asszonyám egy krajcárt, hadd vegyek siflit ott a patikásnál.

KARNYÓNÉ. No, azt is megadom, csak siess. *Samu elmegy*. Egek, sohase hittem, hogy az ember reáunhasson az életre, most érzem, hogy terhemre van az élet, ó, te hitetlen! csak a fiamnak volna, ennek az egy rossz kölöknek, csak ennek volna elégséges elélni való esze, úgy tetszik, könnyebben válnék meg a világtól!!!

HATODIK JELENÉS

Tiptopp és Samu.

TIPPTOPP. Hova, hova Samu?

SAMU. A patikáshoz. - Asszonyám rosszul érzi magát, mert körmöstől evesztek az egerek, azt nézem meg, otthon van-e a gazda vagy pedig csak kotylik, papirost küld néki asszonyám.

TIPPTOPP. Had lám azt a papirost!

SAMU. De otthon van-e hát a gazda?, mert ha otthon nincs, azt mondta asszonyám, hogy ne is mutassam.

TIPPTOPP. Otthon van, otthon, no, csak adsza. - Mordió, mit látok! csupa arzenikum, valóságos egérkő, ez nem jónak a jele, no csak eredj Samu. -

SAMU. Adjon hát az úr 1 krajcárt medvecukorra.

HETEDIK JELENÉS

Kuruzs, Tiptopp és Boris.

TIPPTOPP *magába*. Már gyanítom, mibe van az egész dolog, bizonyosan Lipittlotty rútul bánt a kalmárnéval, ő, a bolond, Budára ment, az asszony pedig kétségbe esett. Bizonyosan úgy kell lenni. - Lipittlotty meglátta a kitett számokat és elhitte, hogy valósággal azok jöttek ki a lottérián, igaz, hogy mondta is az expeditor, hogy jó szómért és pénzemért éppen azokat tette ki a táblára, és azután, mintha csak tévedésből esett volna, úgy rakta ki ismét a valósággal kijött számokat. - Csakugyan elértem hát célomat, és Lipittlotty bolonddá lett, eddig Veszprém fele jár és amint az ő kevély lelkét esmérem, rútul vált meg a kalmárnétól, melly miatt a' talán ámborába is jött. - Könnyen meglehet, most nékem vigyáznom kell, ha az asszony magát megölné, odalenne minden plánumom. - Majd megyek cirkálni, valamit tán kitanulhatok. - A Boriskát is majd körülveszem, tanácsokat adok néki, és veszek tőlle. - De ha! ha! éppen Boriska.

BORIS. *Danol.*

Csurgói kincsem, hallod-é?
Kanizsán lakom, tudod-é?
Hajts Kanizsára, gyere be,
Csókba feresztlek idebe.

Öszvehoz tán még Szent Egyed
Hogy fejed ölembe tegyed.
Béfogad engem a major
Majd mikor érik a bajor.

TIPPTOPP. Otthon-é az asszony, Boriska?

BORIS. A bótba van.

TIPPTOPP. Teveled akarok szállani.

BORIS. Tessék ide feljönni, csak magam vagyok.

KURUZS. Sok ezerjókkal, mint megannyi karbunkulusokkal körülkoszorúzott jó napokat kívánok és komprekállok úri kegyes gráciájának. Nincsen-é valami belső nyavalyája az Úrnak? vagy nem akar-é eret vágatni? vagy mostanába köppölyt hányatni úri tagjaira? vagy magát trepanáltatni? vagy akármijét arannyá változtatni, inspecie azt a botját? vagy nem akarja-é jövőendő sorsát hallani? mikor házasodik meg, lesz-é szép felesége? hány fia lesz, hány leánya, mellyik szabóval varrat legszebb nadrágot? makk adutba nyér-é többet vagy a tökbe? elvész-é az a szümölcs az orráról, vagy több is nő hozzá s a többi. Akar-é valami avult ruhát adni vagy venni, ezüst gombot, félviseltes gatyamadzagot, elvásott lakatot, beírott papirossat, maradék gánicát, vagy akar-é az Úr fazékat drótoztatni, pipát köttetni, rostát korrigáltatni, vagy pedig, ami ehez hasonló mesterség, névnapi köszöntőt, halotti búcsúztatót, paszit vagy lakodalombeli salutatiót, vagy más ehez hasonló kupec poézist parancsolni, vagy, nó, kosarat is köttetni s több aféle eius modi?

TIPPTOPP. Ki tudna már olyan sok közzül választani? Csak egy szóval mondja meg Kend, micsoda ember? mi a Ked mestersége?

KURUZS.

Ó édes dominatiom,
Nagysok az én professiom
Professiom hat, hét féle,
Melly kell, szolgálhatok véle.
Pénzért mindennek szolgállok,

Sok s nagy csudát produkálok.
 Esmernek kicsinyek nagyok,
 Hallja meg az Úr, ki vagyok.
 Doktor, borbély, alchimista,
 Kéznéző chiromantista,
 Zsibvásáros és drótvonó,
 Poéta és kosárfonó.
 Ez már mind egyre megyen ki,
 Hozzá jobban nem tud senki.
 Exclusive, inclusive,
 Úr is vagyok respective.
 Mit tetszik hát demandálni,
 Nálam mindent feltalálni.
 S megmutatom, hogy bolondok,
 Akik engem... majd mit mondok.

TIPPTOPP. Bizony, sokféle tudomány egy caputba, de mégis, miért hogy olyan rongyos?

KURUZS.

Jaj lássa az Úr ezeket
 A méla mesterségeket
 Noha rongyba mutogatják,
 Még az ebek sem ugatják.

TIPPTOPP. Nohát, produkáljon belőlök egyet, valamelyiket, töllem is kap Kend tán valamit.

BORIS. Csak verset mondasson az Úr vele, már én hallottam tőlle, olyan szépen kimegy, mintha töre szednék.

KURUZS. Az is meglehet, mért nem? Éppen ma írtam egyet Szent Egyed napjára, hiszen ha tetszik, elolvasom.

TIPPTOPP, BORIS. *Egyszerre.* Halljuk, Kuruzs Uram, halljuk.

KURUZS. *Keresi a csizma szárába.* S ejnye, nó, ha ráakadnék, no, mi a tatár. Köszöntő versek *komma* mellyek *punctum* íratattak nagy B. Becsületes, Bizodalmas az is nagy B. Jámbor NB. *a bor csak kis b* Keresztyén tény-é? vagy tyén? - régen pörölnek rajta. Felebarátunknak Goráblás Martiny Jánosnak, helységünknek már sok időktől fogva közjában fáradozó nagy G. Gonosz bírójának, nékem különös jóakaró Kedves Komám Uramnak. *A capite.* Tisztességes és nagyra becsülendő nevének tiszteletére, és egyúttal az én Komámnak, az ő hites élete párjának s kedves csimotáinak e jeles napon származandó örvendezésére, nékem pedig egy kis *collatio* végett való áldomási befordulásra íratattak. Nemes Somogy Vármegyébe helyheztetett Csurgó mezővárosban 1^{ső} szeptemberbe. Anno itt csak úgy írtam, hogy *A° de ez ellipsis, és azt teszi, hogy anno* sietve édes Komám Uramnak a Darunál lévő vendégfogadóba írtam K. R. Kuruzs Péter.

1^{ső} vers. Szomorúság, háborúság tőlem távol állnak
 Mert víg napra, úgy mint mára
 Hajnalkorra, víg órára
 Eljutottunk, felvirradtunk Szent Egyed napjára.

2^{dik} vers. Azért nékem zengő nyelvem ékes nótával zeng,
 Párnázusnak Héliconnak hegye vígsággal reng.
 Piros hajnalnak szépsége,
 Hajnalcsillag ékessége,
 Mosolygással, pirossággal derült fényessége.

3^{dik} vers. Gondolkodna, ha szólhatna Orveus nótája.
Ha pénghetne és zenghetne Clio muzsikája.
Most vidámságát mutatná,
Hárfáján újját futtatná,
Úgy mint a Szent Egyed napját hogy vígan mulatná.

4^{dik} vers. Múljanak el, húljanak el bánátid napjai,
Derüljenek, terüljenek rád áldás árjai,
Ellenségid hátráljanak
Szent angyalok vigyázzanak,
Az Úr Isten úgy éltesse, hogy sok számos Egyed napját
Ked, Komám tölthessen.

5^{dik} vers. A kerék ég örömmel ég emberek vígságán,
A szép csillag vígan villog az ég karikáján,
Mennyi fűszál a földön áll,
Kedvet annál többet talál,
Kit a halál le nem kaszál, ez nap illy rendbe áll.
Dixi, duxi, Darótzsi,
Boris Húgom, kapard ki.

BORIS. Ejnye, Kuruzs Uram de szép, ejnye no, de furcsa no: dehát nekem tudna-é valami szép rigmust írni, olyan leánynak valót?

KURUZS. Már mér ne tudnék, tudom én már, millyen kell az olyan leányoknak, éppen pünköszt-kor vittek el tőlem egyet a compactorok, azt tartom a' legjobb lesz, így megy ki a teketóriája.

1. Hármát ellett a fürjecske fű rendén csipke,
Ó, te csók gyérére nyenyenye retyetye *repetitio*
2. Gyűj be hozzám, rózsám, feküdj az ágyamba,
Oldozgasd meg csecsfűzödöt, kösd a dolmányomra,
Ó, te csók *s a többi, repetitio*
3. Gyűj bé hozzám, rózsám, egy tál borsos lére,
Megborsoltam, száfrányoltam, készen vagyok véle.
Ó, te csók gyere *s a többi, repetitio*
4. Akit adtam jeggyűrűcskét, tédd a kisujjodba,
Ha kimégy is, ha bemégy is,
Megemlegetsz rolla.
Ó, te csók... *repetitio*
Ó, be szép teketoria!
Csak legyen kanafória.
Ez egy pótrás istoria
Hozott a compactoria.

NYOLCADIK JELENÉS

Samu és Tiptopp.

SAMU. Hallya az Úr! hallya az Úr!

TIPTOPP. No, ki az?

SAMU. Vettem ám medvecúkort, vettem bizony, meg siflit is.

TIPPTOPP. Te vagy, Samu, gyöszte csak gyöszte, hát egyebet vettél-é?

SAMU. Vettem ám asszonyámnak egy katuját, meg egy üveget ni.

TIPPTOPP. Hadd lám, Samu, hadd lám - tökéletes arzenikum, valóságos egérkő, ejnye, ejnye, mire nem megy az ember, no.

SAMU. De meg ne egye ám az Úr, mert azután hogy veszi be asszonyám?

TIPPTOPP *félre szóllal*. Elcserélem, ne, Samu, vidd el asszonyádnak. *Samu elmegy*. - Most már örülök, csak jó vége lenne ezen cserének, majd a Lipittlotty szállására megyek, megnézem, s megtudakozom, micsoda móddal ment el Kanizsáról, visszajön-é? vagy csak Budán fog élni abból a 20-25 ezer forintból, ha, ha, ha.

KILENCEDIK JELENÉS

Karnyóné és Samu.

KARNYÓNÉ. Samu! mit csinálsz? Siess, nekem most minden minuta egy esztendőtet tesz.

SAMU. No, Asszonyám! van ám orvosság, csak egér legyen, úgy-e, egérrel eszi meg Asszonyám? nekem is adjon ám belőle, sülvé lesz-é vagy főzve?

KARNYÓNÉ. Adce, édes fiam! Ah! csak téged ne látnálak, könnyebben venném bé ezt a halálos port, de hiszen az Isten gondot visel rólad, édes fiacskám, veszne inkább a jószágom csak az eszemet hagyhatnám neked testamentumba - édes fiam, te már engemet holnap nem látsz!

SAMU. Hát osztán hónap mit eszem én?

KARNYÓNÉ. Toros káosztát, édes fiam! azt is az anyád torjába eredj csak, végy magadnak egy pár vajas kiflit. *Samu elmegy*. Fiam! Fiam! Isten hozzád, már te engemet többet nem látsz, Isten hozzád!!!

Én nem tudom, mi az oka...

Keservesen danol

Ó, dugába dült remények!
Ó, Legények ó, Legények!
Ó Lipittlotty! szívem kínja
Gonosz mindnyájak csínja.

Én meghalok, hitetlenek!
Mindjárt Karnyóm után menek,
Mindjárt nem lesz most egy dáma
S hibít rabjaitok száma.
Nem szántok-e? hitetlenek!
Mindjárt Karnyóm után menek.

Gyertek, még egy kicsit várok,
Míg a bótajtóig járok. *Integet legényeket.*
Jaj, nem jön szavamra senki,
Nohát lelkem, csak innen ki.
Mégis egy-két percet várok,
Míg a nyoszolyáig járok. *Integet legényeket.*

Jaj, nem jön szavamra senki,
No hát lelkem, csak innen ki.
Majd jó szívvel látnak mára
Pilátushoz vacsorára.

A mérget kezébe veszi

Ó, irtóztató nagy kétség!
Ó, másvilági setétség!
Hunyjatok el, szép csillagok!
Én csak setétbe ballagok.
Párkák! Lidércek! Fúriák!
Republicanus franciák!
Megtestesült kan angyalok!
Fogjatok el, mert meghalok! *Megitta.*

Repetálja ez utolsó sort rekedezve.

Következik a némajáték.

Itt megiván Karnyóné a mérget s azzal a nyoszolya fele botorkáztván megholt elnyújtózva. - A fia, Samu, egy tálba tejet evett s azzal kínálta megholt anyját. Boriska, Lázár körülfogták NB. Lázár nem hagyta el örökösen a Karnyónét, mikor mondta, hogy otthagyja, csak ijesztette az asszonyát. - Bemegy Tiptopp, s kérdi intve, mi baja az asszonynak, s Boris int, hogy mérget vett bé, s megholt. Lázár mindjárt a Kuruzsért megy, kit nagy sokára előhozott egy vén ludverc formába. Lámpással kísértetett Kuruzs, aminthogy setét is volt. Kuruzs egész borbélyt készüllettel jött, és úgy is, mint egy életterlen borbély, aki is mindig kuruzsolta a vén döögöt; de csakugyan későre lett reménység feltámadása felől. Ezen idő alatt sem tudta feltámasztani az asszonyt. Ezenbe jön Lipittlotty a némajátékosokhoz s sírókhoz.

LIPITTLOTTY *nagy fúriával.* Itt van, csakugyan itt van az a huncfut, halál és bosszúállás, a te tökéletlen vén kurvádnak vérén keresztül akarnék rohanni utolsó veszedelmedre. Te voltál, aki engemet gyalázatba, kárba és kétségbe dűtöttél? Te hamisítottad meg azt a lottériát? Szólj, reszkess, halj meg! *Meltybe lövi.* A meltybe lövés így esett meg: Lipittlotty nagy méreggel beszélt, s nagy hangon, melly a más szobába átalhallott, s mikor azt mondta, hogy halj meg, Lipittlotty egy pisztolyt tartott a Tiptopp meltyének, mely csak porozva volt fel, s abba a szempillantásba, más házból, más személy valósággal megtöltött pisztolyt lőtt el, s éppen azt gondolták volna, hogy Lipittlotty lőtte agyon Tiptoppot.

TIPTOPP. Uram irgalmazz, oda vagyok, ó, jaj! *Ledől.*

BORIS. Ah, Jézus!

SAMU. Jaj tejem, jaj tálam! *Mert készakarva el kellett törni egy személynek ráhágással a tejes tálát.*

LÁZÁR. De a' bizon rútságos dolog!

KURUZS. Rettenetes gyilkosság!

Merő azon pihóság.

LIPITTLOTTY. Megérdemelte a gazember, csak gondoljátok meg: az expeditort megvesztegette, hogy az én elámíttatásomra tegye ki két óráig az én számjaimat, azután mintha csak confusioból esett volna, a valósággal kijött számokat rakja ki, és így, lássátok, engemet millyen rettenetes galibába kevert, mind magamra, mind erre az asszonyságra nézve. - Süme-gen vettem észre megcsalattatásomat, ott a stáció ujj póstalovakat akartam váltani, - s hát látom, hogy egészen más számok vagynak kitéve, azonnal visszafordultam, s hát látom, hogy itthon is már azok a számok vagynak kitéve. Már minden tudva van előttem, megérdemlette a halált - mégegyszer agyon lövöm. - De hát az asszony aluszik vagy csak tettet?

SAMU. Az egereket akarja elveszteni.

BORIS. Jaj, Uram, a mi asszonyunk oda van, az Úr ölte meg. -

LIPITTLOTTY. Micsoda? én öltem meg?

BORIS. Az Úr bizon, de az Isten meg is veri az Urat, mert az Úr gyilkos, az asszonyunkkal is úgy bánt, szegény, az Isten irgalmazzon bűnös lelkének, mérget vett bé; már most az is halva fekszik, az Isten megveri az Urat, verje is meg.

KURUZS. Uram! hadd nézzek az Úr tenyerébe, én próbált ember vagyok. Ez az ér erre megy, ez a szív ere, ez a vége itt így megy, a másik meg erre megy. Én, Uram, sok ember tenyerét néztem már, jártas-költés chiromantista vagyok, de az Úr - hanem meg ne haragudjon ezért - titkos mesterségemre esküszöm, soha el nem kerül, - bocsánatot kérek - az akasztófát. -

LIPITTLOTTY. Eh! - -

KURUZS. Kérem, kérem, mindjárt megmutatom: ez a húzás középbbe az Urat jelenti, ez a hosszan nyúló húzás mi volna egyéb egy kötélnél, ez pedig mathematice is egy valószínű akasztófa. No, most mit tud rá az Úr felelni.

LIPITTLOTTY. Bolond!

KURUZS.

Illy szép úrral virágzó fa
Lön egyszer az akasztófa, (dejszen semmi).

Terád pedig, édes lányom,
A sorsvetést im így hányom,
Hogy a szíved igen ledér,
Magad pedig hasadt vedér.
Rólad rosszat mond csizió
Jeled vagy bak vagy skorpió,
S amint mutatja a tenyér
Nállad mindennapi kenyér.
A te utad [nem] kövecses,
Nállad a szép legény becses, (de megálljunk).

Látja, édes Lipittlotty Úr,
Az asszony már tajtékot túr,
S ha más bele kristélyt nem szúr,
Elszakad benne a bélhúr.
Májját a méreg ellepte,
Melly ellen hasznos recepte:
Keresetlen fát találni
S azzal a talpát piszkálni.
Az is jeles historia
Hogy a vesicatoria,
Ha rá teszik az orrára,
Feltámasztja két órára.
De ez az úr, ki itt fekszik,
Már a sírtól nem menekszik.
Már ennek a praescriptio
Csak az egy végső adió.

Hanem annyit mégis teszek
Adják ide, ha van eszek,
Egyetmással nem vész kárba,
Eladom a zsibvásárba.

Úgyis sok úri személyek,
Kik szegények de kevélyek,
Ősök javát utoljára
Küldik hezzám zsidvásárra.

LIPITTLOTTY. Százezer ördögök! Iszonyodjam-é magamtól? szerencsétlen asszony! szerencsétlen ifjú! kegyetlen áldozatim! Itt a bűnös, itt a bíró, itt a bosszúálló, elégedjete meg, ez az óra, másvilág, fogadj be engemet. *Mellybe lövi magát, az [a] megírt mód szerént esett.*

KURUZS.

No felsültél, akasztófa,
Hazudott a másik strófa.

LÁZÁR. De már a' bizon sok, a' is puff, e' is puff.

SAMU. Osztán Lázár megmeg puff?

LÁZÁR. Puff bizony Sámuka, másik is puff.

BORIS. Ah, Jézus! én itthagynom ezt a házat - a világért sem mernék az éjszaka itt hálni, ó, Jézus!

KURUZS.

Ah, per Deum immortalem!
Jerusálem! Jerusálem!

TIZEDIK JELENÉS

Karnyó és az elébbiek.

KARNYÓ. Jó estét, édes gyerekeim! hát hogy vagytok, az Isten áldjon meg benneteket - jaj, bizony azt gondoltam, sohasem érkezek el idáig, sohasem juthatok el, azt gondoltam, hogy csak nem láthatom meg már Kanizsát. - De hát ti nem is szóltok, fiaim! talám bizony nem is esmertek.

LÁZÁR. Micsoda zember ked zillen zeste, bazus?

BORIS. Csak menjen Ked ki, istenadta, beteg van a háznál.

KURUZS.

De nekem mintha rémlene,
Hogy ez az úr ki a fene.

SAMU. Jaj, édes Atyám Uram! édes Atyám Uram! be régen nem láttam édes Uram Atyámat. Ni, édes asszonyám beteg - hozott-é nekem valamit a vásárról?

KARNYÓ. Hoztam, édes fiam, nesze, ez az utolsó kenyermnek a maradéka - ezt megbecsüld, mert a te apádnak az aranyaknál is becsesebb volt - piskóta gyanánt edd azt - - -. Édes fiam! te valál, aki legelőször megesmértél, te, ki magadat is alig esmered, mások pedig okosabb létekre, ehó, három esztendők alatt egészen elfelejtettek. - Csak édes fiam! nem tagadhatja meg magát a Természet! - A' vagyok én, akinek te gondolsz, ennek a háznak ura - én, én, a szerencsétlen Karnyó!!!

BORIS. Ó, Jézus! hol jára mi jó Urunk, bizony talán az égből szállott le erre a szomorú napra!

KURUZS.

Igaz, hogy ez szomorú nap
Im kell doktor, hóhér és pap.

KARNYÓ. Az igaz, édes Boriskám, az égből szállottam hozzátok, mert az vezérlett engem minden útaimba. Jól tudhatjátok, hogy én most három esztendeje lesz, kereskedés végett Grécbe kimentem, és akkor Gréc és Triest közt az akkori időbe az ottan kóborló franciáktól (ó! még most is előttem a vért szopó tigrisek képe) elfogattattam! Mindenemet feldúlták, még a rajtamvalót is lehúzták; csak egy fillért sem hagytak nállam. Én mint aféle kereskedő eleget protestálgattam nekik, de azokba az emberiségét levetkezett emberekbe semmi indulat, semmi indulat nem találkozok, én a kétségbeesés miatt öszve találtam [kapni] tisztesekkel aki csak annyiba különbözött a tartományt pusztító harambasától, hogy selyem posztóból volt a kaputja; szóról szóra ment a dolog, már akkor bilincsre voltam téve, úgy bánnak ezek a hatalmokba esett jámborral, engemet a kétségbeesés és a méltatlan velem való bánás sokra vitt, nemzetjeket, vad erkölcsöket, sőt neveket is kárhoztattam. Mit nyertem vele, a vezér quartelyára behurcoltak, engem anarchistának, arisztokratának, rojalistának, a köz csendesség megháborítójának, emigránsok barátjának, az egyenlőség ellenségének, a nemzeti jussok felforgatójának, az emberiség mocskának, és még Isten tudná előszámlálni, minek is neveztek, és engemet minden mentségem nélkül fogságba Mantuaba küldöttek, abba a várba, amellyet ők az ő kevély lelkekhez képest győzhetetlennek tartottak.

LÁZÁR. S Mantujába volt az Úr, Brincibalis Uram! halotam ez erős város, od szakad a Nilus a Mozelaba, de nem tudom melik országba van, azt bizon nem tudom.

KURUZS.

Hüm, Mantuja az Mantuja,
Non procul a Genuja,
Scit jam Dominatio tuja,
Mere nyílik kapuja.

SAMU. Hahaha, alleluja!!!

KARNYÓ. Itt voltam én fogva, édes fiaim, sok olyan érdemes emberekkel, akik az ott uralkodó eszelősségnek baráti nem voltak, sok józan életű, józan erkölcsű emberekkel szenvedtem én együtt, akiket a világgal játszó franciák az emberiség pártfogása mellett az emberiség ellen üldöznek és sanyargatnak. - De hálá legyen a mindenekeket bölcsen vezérlő Istennek, eljött valahára az az idő, amellybe a világnak három hatalmas császára az Oceanusnak megtántoríthatatlan monarchájával felkölt az emberiségnek köz ügye mellett, a neki-bizakodott gonosztságot valahára megtanította a hadnak, az igazságnak s emberiségnek erejét, hatalmát, méltóságát rettegni, tisztelni és istenleni.

SAMU. Kuruzs Uram, ni, találja ki! mit eszem én ma?

KURUZS.

Halgass gyerek, mert rádverek,
Kukkert eszel, halgass gyerek,
Samuka légy kuka.

KARNYÓ. Eljött valahára az az idő, hogy a mi hatalmas seregeink megreszkettették a franciák alatt az Alpesekeket és a Padus partjait, és Szuvarov Mantuát megvette. Szuvarov - ama hadban öszült vitéz vezér, ki csak a szótárokból esméri a félelmet. Ez a történet nekünk olly kedves volt, olly öröndetes, mint amillyen szomorú a franciáknak. Mi mindnyájan kiszabadultunk, passust nyertünk, magam pedig útiköltséget is némely jószívű hadi tisztéktől, kik

itt Kanizsán szegény házamnál megfordultak. Az Isten éltesse Kedves Fejedelmünket a több hatalmasságokkal. Éljen a vitéz Szuvarov, Mantua meggyőzője. Éljenek - mindnyájan legyenek szerencsések. - - - De édes fiaim! a sok szóbeszéd közbe majd el is felejtkezem az öreg anyátokról, hát az él-é, vagy hal az istenadta?

BORIS. Megholt!!

KARNYÓ. Meg! - - az Isten nyugossa meg; hány hónapja vagy esztendeje?

LÁZÁR. Most hal epen az asszony, éppen most van halott.

KURUZS.

Megholt, megholt, és miatta
Már az ördög elragadta
E két urat is magához,
Jó lábot a stafétához.

BORIS. Az asszony arzenikumot vett bé!!

LÁZÁR. Ez az úr agyonlűte a másikat, nagy harag volt, egyéb zsemi zsem.

SAMU. Dejszen nem haragudt, mert magát is agyonlőtte.

KARNYÓ. Istenem, Uram! Miért is vezérlettlél haza? Tömlöcből kriptába jöttem, ó szomorú este! ó halálos padimentom!. *Elájul.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

TÜNDÉR.

A János pap országába, hol nincs semmi aggodalom,
Tündérek szép királynéja, gyémánt palotába lakom.
Legtöbb csudát, karakallát az éjjeli ágyba teszek -
Bámul az emberi szem. Példa ez a furcsa gyerek.

TÜNDÉRFI.

Tündérek szép királynéja
Imé léteit szerze nekem.

TÜNDÉR.

A szem látja, de nem tudja,
Hogy származtál szép gyermekem.

TÜNDÉRFI. Mit parancsolsz?

TÜNDÉR.

Minek is szólsz?
Már tudhatod mit cselekedj,
Ha tündér vagy, tudnod kell
Mégis itt állsz, huncfut, eredj.

TÜNDÉRFI. Mit parancsolsz?

TÜNDÉR.

Minek is szólsz?
Már tudhatod, mit cselekedj.

TÜNDÉRFI. Hogy azt a négy?

TÜNDÉR. Fantasztákat.

TÜNDÉRFI. Észre hozzam?

TÜNDÉR. Észre hozzad, huncfut, eredj.

TÜNDÉRFI. *Az asszonyhoz a varázsló vesszővel hozzáüt*

Vén lant! még meg nem gebedtél,
Álompor volt, amit ettél,
Kelj fel frissen, mert majd adnak,
Főzz vacsorát az uradnak
Fálelilela - Fálelilela.

Tiptoppához. Be bolond vagy, hogy megholtál!

Lipittlottyhoz. De te még bolondabb vóltál.

Kettőjükhöz

Kopófing, majd mit is mondok,
Keljtek fel, vén bolondok
Fálelilela - Fálelilela.

Kamyóhoz

Kelj fel verj rá a banyára,
Mért nem várt jó vacsorára.

A többiekhez

Ti is itten mit strázsáltok,
Sertifurti kurvanyátok
Fálelilela Fálelilela.

Egyszerre felugranak és öszvefogóznak. Karnyó Karnyónéval, Lipittlotty Tiptoppal, Boris Lázárral, Samu Kuruzzsral, s ilyen nótával mennek ki a theatrumból.

KARNYÓ. Ehetném ám, kincsem!

KARNYÓNÉ. Van egy izé.

LIPITTLOTTY. Haragszik-é az Úr?

TIPPTOPP. Haragszom-é?

BORIS. Légyünk mi egy testek

LÁZÁR. Viat, viat, fiat, fiat.

SAMU. Jóllakjunk lencsével

KURUZS. De lesz-é hát?

Vége

ZÁRÓBESZÉD

Sárközi Albert feláll mint volt auditor, de azonba tanuló.

Urak! s Asszonyságok!

E' bizon meglehetősen volt második próbára. - Adjon Isten nekik több erőt. - Aki többet várna, menjen a londoni theatrumba. Ott már nem deákok játszanak, akiknek csak a tanulás fő céljok és foglalatosságok. - Én pedig ezzel mutatom meg, hogy nékem ez is tetszett s örülök neki. *Egy erszény pénzt vetett az asztalra.* Kiváltképpen nékem a' tetszett, hogy ők sem felejtkeztek el hazafiúi köteleességekről; és részt vettek abba az örömben, amelly Felséges Királyunknak az egyesült hatalmasságok győzedelmén származhatik az igazságnak köz ellensége ellen. - Boldog hősök! Szerencsés vitézek, kik e nevezetes háborúba hírt, pálmakoszorút s halhatatlanságot szerezhettek magatoknak megbocsássatok az én elein érő buzgóságomnak - én irigyetek vagyok. Sokszor, midőn képeiteket látom lefestve, vagy olvasom vitéz történeteiteket, felsóhajtok, mint az ifjú Caesar a Nagy Sándor oszlopánál, és könnyeket, vetélkedő könnyeket hullatok szemeimből. Tűrhetetlenül várom azt az időt hogy én felnőjyek s elhunyt magyar őseimnek árnyékától a biztató *Fiam* szót megérdemeljem. Zúgolódom, hogy lelkemet mért nem tudják utolérni esztendeim! Felséges Királyom! Dicső Hazám! s nemzetem! vajha ti mind meghallanátok, hogy a magyarok földjének szélső csúcsán, itt az esmeretlen csurgói dombokon egy nemes származású Ganimedes karját, kardját, utolsó csepp vérét a ti szolgálatotokra, illy érdemes sokaság előtt is jó eleve felszenteli! Éljen második Ferenc császár, kegyelmes királyunk!!! Éljen első Pál muszka cár!! Éljen második Selim Nagy Zultán! Éljen harmadik György, a világ öt részének birtokosa! Éljen a vitéz Kray! és e nagy hősnek Virgiliussa légyen maga a Virgilius hazája!!! Éljetek ti is, rettenthetetlen magyar seregek! s jövendőbe, hogyha én a mértéket megütöm (mert lelkem ugyan lelketekkel mérkőzik), hogyha az én testem a mértéket megüti, akkor lobogó zászlótok alá trombita és dobszó között fogadjatok bé engemet. - De hova ragadsz engemet, nemes tűz!? Várákkozzatok, ohajtott idők! majd el is felejtkezem magamról, hogy én nem a vad Mars, hanem a szelíd Apollónak vagyok rekrutája. A tudatlan katonát soha nem tudtam becsülni: tanulnom kell, hogy én a bölcsesség fegyveres istenasszonyát mind kézzel, mind ésszel' szolgálhassam. - Leoldlak hát most kis kardom! nagyra nőjj te is kis gazdádval együtt. - Az Urak pedig éljenek! és tapsoljanak!!!

AMARYLLIS

IDYLLIUM SCHRAUD KIRÁLYI TANÁCSOSNÉ HALÁLÁRA

*Prima Syracusio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia.*
Virgilius

MONDANIVALÓ

A lázzadó érzések és indulatok vagy a *barbarizmus*nak következései, vagy a *luxus*nak. A természetben és a szelíd érzésben való gyönyörködés a józan kultúrának jelensége! - Aki egy éneklő madarat, egy kinyílt virágot, vagy egy ártatlan és szép gyermeket lát és ezekre a szívét repesésben érezi, abban az Emberiség is ki van már fejtve, el sincs temetve. - Illyen karakter kell arra, hogy valaki kedvelhesse az *idylliumot*.

Most szerencsétlennem először Múzsámat a pásztori poézisban. Kétséges voltam elsőszülöttemnek szerencséje felől, és ezen az okon nem is bátorkodtam azt a versmértékkel megszorítani.

Eredeti magyar példa előttem nem volt, amelyet követésre felvehettem volna. Mert a *gróf Zrínyi Miklós Violántillája*, és a *Faludi Ferenc Pásztori énekei* sok magános szép vonásaik mellett is durvábbak, mintsem őket a *gessneri* században mustrául lehetne felállítani. Ha ez az én első próbám - nem ménali vadolajág-koszorút - hanem csak bátorító szíves biztatást nyerhet is magának magyarimtól: ösztön lesz nékem, hogy lantomat olykor-ollykor meg hagyván ereszkedni, zabszársípommal tanítsam ekhózni tölgyes Erdeinket; és akkor talám - bizonyos tekintetben - jussom lesz az *andesi Pásztorral* elmondani: *Prima Syracusio* -

Ez az első idylliumom alkalmatosságra készüle. Nem azért, mintha az allegóriás eclogáknak barátja volnék; hanem azért, mivel a történet idylliumos érzésekbe hozott, s eszembe jutott *Popenak Daphne* nevű téli eclogája, melyet madame Tempestnek halálára szerzett. - A történet ez:

Amaryllis, azaz királyi tanácsos és Magyarország főorvosának, SCHRAUD úrnak, ki itt *Milon* név alatt jön elő, a felesége, debreceni patikárius, ZEININGER úrnak, akit *Thyrsis* név alatt beszéltek, a leánya, városunkban az ő esztendő végén meghalálozott. Én (*Melitesz*) éppen a temetés napján érkeztem haza faluról; s még azon friss mezei képzelődésemben mertem *pásztorálra* bocsátkozni.

Aki Milonnak Meliteszhez való intését feljül ítéli lenni a pásztori gondolkodás módján, annak ezt a kettőt juttatom eszébe: 1) Enyhítődik ez a *detphisi sűgarlással*, s azzal, hogy *Milon tudja az égiek tanácsát*, s a többi. 2) Illetlennek tartottam egy nagy filozófust vigasztalni, s ezen okon az ő szájába adtam azt mint *Phoebus főpapjának*, amit én kívántam volna mondani - köz pásztor, mert több nem is vagyok. Ezzel zárom bé mondanivalómat.

Debrecenben, január 8. napján, 1803.

AMARYLLIS

Thyrsis, Milon, Melitesz

THYRSIS. Melly szomorú éjszaka ez!⁴⁰ köddel borúlva, és hideg fellegekkel! Ó Milon, mint egyez ennek képe az én méltó bánatommal!

MÍLON. A szelíd hold elhalványodott, mint az én életemnek áldott fényje, és ímé egészen eltűnék, mint az én örömöm. Bocsáss meg, Atya! hogy nem vigasztalhatlak, bocsáss meg méltó bánatomnak.

THYRSIS. Jó volt ő - aki itt fekszik - jó volt Amaryllis mint a borongótlan ég, s nyájas mint az innepi hajnal. Megérdemli ő a mi könnyűinket e ciprusok barna zöldje alatt.

MÍLON. Az ő szíve jutalmam volt nékem a menyeeiktől. Fogadjátok el, hűvös éjjeli párák, az én sohajtásimat itt e gyászos kápolnánál.

THYRSIS. Tizenhatszor⁴¹ zöldültek ki kertemben Apollónak orvosló fűvei, míg Amaryllis az én nevelésem alatt volt, annyi tavaszon adtam hálákat őérette a földfelettieknek. Első tavaszán életének annyit ígért, amennyit a tizenhatodikban benne találtunk, és ez utólsón is olly kellemetes volt, mint az elsőn. Ollyan tisztán adtam az ő lelkét a te birtokodba, amilyen tisztán vettem azt az égiek kezéből.

MÍLON. És amilyen tisztán szállott az ismét vissza a csillagokra. Tizennégy tél dulta el a tizennégy nyárnak ékességét, és a mi életünk mégis szakadatlanúl tavaszlott. Amaryllis jó lelke sem nem érzett, sem nem szerzett homályt vagy fergeteget.

THYRSIS. Édes dísze az én kertemnek! úgy virítál te mint a májusi rózsza,⁴² nem érhetted az őszt; s úgy hervadál el, mint ama rózsza,⁴³ melly sárga mint a nárcis, és balzsamos mint a viola. A halál színe alól is illatozott virtusod.

MÍLON. Boldog lakossai a virtusok másvilágának! Ha én azt mondom, hogy Amaryllist szeretem, higgyétek el azt Milonnak, s ha azt mondom, hogy szánom őtet, ne légyetek reám nehezteléssel. Szánom őtet, és irigylem néktek az ő társaságát. - Ó, adjátok vissza nékem őtet, vagy hívjátok engem is örök lugassaitokba! Amaryllistól függ, hol légyen a paradicsom.

THYRSIS. Tartóztasd panaszkodást, tartóztasd, Apollónak kedvese! - Mikor már az ő szeme a csillagokon függött, s csendes lelke ajakának partján lebegett, - ó, istenek! hogy hűnyik el a jámbor! „Én halok - ezt mondá - Milon! berkeinkben virágzott szövetségünk; de amott - oda fenn - az istenek között szedjük majd gyümölcsseit. Ó, Milon! Ó, jó atya! Isten hozzátok - szeresetek, túl is a síron; mint én is szeretlek, a síron túl is. Isten hozzátok! - már - már - halok...” Alig mondá, s elszunnyadott - örökre elszunnyadott. - Ez atyai ujjak - ezek fogták bé félig lezárt szemeit, s ó, Milon! hidegebbek voltak ezek, mint az elszunnyadtnak orcái. - Lelkem fele! Amaryllisom! Akkor úgy álltam feletted mint egy kő; most sirathatlak legelőször.

MÍLON. Sírhatsz Atya! sírjál is, és hullass könyűket: ha kifakadhat, tágul a fájdalom. Boldog vagy, hogy sírhatsz, s még boldogabb, hogy szemeiddel meríthetted búcsúzó lélekzetét. A kő-

⁴⁰ A temetés napját, azaz december 31-dik 1802. követő éj, mellynek természeti jelenése itt a valóság után van festve.

⁴¹ Zeininger Anna, férjhez ment június 15. napján, 1788-dik esztendőben, született május 11-dik napján, 1772-dik esztendőben

⁴² Már itt akár a *Rosa Cinnamomea*, akár a *Rosa Damascena* értetődjék, mind egy, mert a rózsák többnyire májusban virágzanak, kivéven a hónapos rózsát, *Rosa omnium Calendarum*

⁴³ *Rosa lutea*. Sárga rózsza.

egyek mind a kettőt megtagadták éntőlem, s ezzel az én keserűségemnek kelyhét egészen megtöltötték.⁴⁴ - Mit ér nékem, Délusnak sárga istene!⁴⁵ mit ér nékem a te gyógyító hatalmad, melyet nékem adtál: ha midőn szívemnek egyik fele a bú és nyavalyák között sorvad, akkor a másik fele a halálnak keze közt enyészik el, s egyikén sem segíthetek? - Ó, végezés! ó, te erősebb a fűvek seregénél, s keményebb mint a világgal egyhasi kövek!

THYRSIS. Ki gyűjtött össze több fűveit Apollónak nálamnál? A rózsaszínű Hórák⁴⁶ kertembe rakták vala a tengeren túl lévő két világnak termésit, mind onnan, ahol a Nap lovai felkelőre legelnek, mind, ahol sűgározó szűgyőket nyugtatják meg a partokon. Mit értem velek? látta a Halál őket, s gúnyoló fogait rájuk vigyorítá. - A hűséges Daphnis is,⁴⁷ Arkadiának orvosa, kit Apolló olly igen szeret, s az arany egészség nyomban szokott kísérni - ama hűséges Daphnis is kénytelen volt engedni a végezésnek. Könnyűkkel kísérte hideg sírjába Amaryllist, egyebet már nem tehetett. Jó szíven a végezés és a halál nem vehettek diadalmat! - -

De ki az, aki néma lantjával felénk közelít az éjnek homályában?

MÍLON. Melítessz ő, ha jól jut eszembe, Arkadiának lantosa. Vígan láttam őtet egyébkor; most setét gond ül a homlokán, mint az elestveledett holló a nyírfának sírna fejérén.

THYRSIS. Mondj éneket, vidékünknek pásztora; mondj bús éneket a szomorodtaknak. A bús ének kedvelteti a bűt. - E sírhalom, s amit ebbe takartunk, nem méltatlan tárgy lesz a te énekedre.

MELITESZ. Az én lantom még nem zendült meg méltatlanra. Vajha e méltót is énekelhetném! De - Arkadiának emberi! az én húrjaim talán nem is ekhóztatják többé a ti halmaitokat.

MÍLON. Vétkes fogadástétel rád nézve, háládatlan Arkadiára nézve; miránk nézve pedig érzéketlen.⁴⁸

MELITESZ. Volt az idő, melyben az én dalom is vígan zengett a hegyekben, s magához csalta a nimfákat, a zefíreket és az Ekhót. Tavasz - öröknek látszó tavasz vont fel sátorát körülöttem, alattam virágok nyíltak, felettem az ég mosolygott; paradicsom nyúlt el előttem, s annak királynéja maga kínált az örömmel, az ifjúsággal, önnön magával. Tudtam érezni, tudtam boldog lenni, tudtam *Lillát* szeretni: most, ah! most nem tudok fájdalommal bírni.

A setéség az én sétáló lugasom, és az én hajnalom az éjfél: még a Holdat sem tűrhetem, ha nagyon tiszta, inkább alszom addig nagyravágyó világánál. A sírhalmot csókolom, és a ciprusfákat jól esik nékem ölelnem; jól esik, ha mirtus viselte homlokomon ligeti estikék⁴⁹ hervadoznak. Most az én képzelődésem setét, mint az égajjai felhők, melyek a leszálló napot elnyelik, és az én zengésem bús, mint azokban a távolról hallatszó mennydörgések, melyekre a Titán lovai horkolnak; gondolatim kacskaringós villámfarkok, melyeknek rövid fényjek

⁴⁴ T. consiliárius Schraud úr sem betegágya, sem koporsója mellett nem lehetett jelen az Asszonynak Debrecenben.

⁴⁵ A mythusokra való célzásokat itt nem lehet hosszan elbeszélgni; itt Apolló értetik, ki az orvoslásnak is istene.

⁴⁶ A Hórák vagy órák a napnak (időnek) nimfái.

⁴⁷ Medicinae Dr. és Debrecen városának rendes physicusa, Szent-Györgyi József úr, ki a beteg consiliarusnét kúrálta.

⁴⁸ Debrecen vidékét, s a lapályos marhatartó Alföldet itt is Arkadiának nevezem, mint már másutt is az ódáimban, példának okáért gróf Széchényi Ferenc ő excellentiájához, kit alább, mint fő pártfogómat, lakhelyéről *cenki Napnak* nevezék.

⁴⁹ *Hesperis tristis*. Linnei.

után még borzasztóbb az elsetétedés. Rettenetes csend fekszi elpusztult világomat, mint a földindulástól öszvedült tartományt; és csak a cenki Nap teheti jóltévő sugárával azt, ha olykor egy bággyadt pacsirta zendül meg, vagy egy bokor halvány viola keshed ki düledékimnek magános ormozatján.

MÍLON. Fia a pusztának! szavaidnál többet mond ábrázatod. Szeretlek, mert tudsz búsulni. A magukon búsulni tudók nem gonoszok. De, midőn a setét ködön keresztül olvasom csüggedésedet, megbocsáss, ha féltelek. Az elcsüggedő lélek, ha mást látszik is sajnálni, magán töprenkedik, és, ha a szellők másfelől kedvezőn fűnának, aligha büszkévé nem tudna lenni. - Végy részt a magad és a más bánatiban; de jusson eszedbe, hogy felette kell lenned bajaidnak, felette magának a sírhalomnak! Aki maga vesztén nevet, bolond az; aki a másén tapsol, gonosz az; de aki magát elrontja, az is gonosz, és ha másért rontja magát, gonosz is, bolond is. - Légy érzékeny és erős: olvaszd öszve az állatot az Istennel, s úgy válik belőled egy nemes valóság, úgy leszel EMBER!⁵⁰

MELITESZ. Főpapja Phoebusnak egész tartományunkban! tudom, érted az égiek tanácsát, tudom, hogy a titkok nincsenek rejtve előtted, és a delphisi sugarlásból mondod azokat, amikkel inkább magadat kívánod felébreszteni.

Patarának védistene a hegyek fűveit tenéked adta: nékem pedig a lantot, hogy gyógyíts, s hogy daloljak. - Illő áldanunk az éginek malasztját!

Te a fekete hegyekről,⁵¹ és a sárga parlagokról⁵² túl üzed a gugás halált,⁵³ túl ama nagy vízen, mely osztán megszűnik a miénk lenni. Eddig ő külön-külön leselkedett; most táborral járt, mint az Auróra útján a sáska. Te gátat raktál néki, s midőn ezt mondtad: *Ne menj tovább!* vissza hátrált, s a Szávába fűlt. Én a Tátrát ekhóztattam, a búzatermő síkra ekhót kecsegtettem, a vak Bakonyt sohajtani, a nagy vizet jajgatódzni tanítottam, s bárdusa lettem az Árpád örökjének. - Nem lettünk volna-e jobb sorsra érdemesek?

Te hiába fárasztád tudományiddal az Eskuláp atyját, az idvességes kígyó a rögökbe bújt előled: én hasztalan esdeklem az Aonidák barátjának, húrjaim a siket Szépnek ingottak. Hogyne szomorkodnánk? - Nem azt mondhatom-e magam is néked, amivel előbb magad intettél?

THYRSIS. E boldog Arkadiára, hol faunusok is többen vannak, mint másutt göbölyök, e zöld pusztára, mely néked lételt s a mi Amaryllisunknak gyászhalmozatot adott, e becses hamvakra - ez elmúlt gyászos esztendőre, s a jövőnek reménységére, - e ciprusfákra, - e férji elmerülésre, s ez atyai könyűkre kérlek, éjnek barátja, esméretlen lantos! sőt cenki Napodnak boldogító fényjére kénszerítlek! lármázd fel néma keservimet hazabéli zengzeteddel. Ó! kedves lesz az nékem, ha mindjárt rebege is - kedves lesz az az én Amaryllisom porainak.

MELITESZ. Engedek, hogy is ne engednék, nemes pásztorok! a ti únszolástoknak. Fűzfa alatt nőtt az én Múzsám, nem diadalmi babérok⁵⁴ alatt; de a habokba forgó a fűzágokhoz is ragaszkodik. Saját szégyenemmel is munkálom megelégedéseteket.

⁵⁰ Ennek a vídításnak, s a Melitesz előbbi csüggedésének poétai históriája van. Lásd: *Lilla vagy az Érzékeny Dalok*. Csokonai Vitéz Mihály által, Kassán, 1803. 12.

⁵¹ A Fekete hegyek keresztül dűlnek Slávonin.

⁵² Itt értem a bácskasági homoktéreket.

⁵³ Célozás van az 1795-1796. esztendőben harapózni kezdett pestisre, melyet megszüntetett t. consiliárius Schraud úr. Lásd a munkáit e cím alatt: *Geschichte der Pest in Sirmien*. Pest, 1801. 2. Bände 8, ismét. *Historia pestis Sirmiensis Annorum 1795. et 1796.* Jussu Regio scripsit Franciscus Schraud. Budae. 1802. Tom. III. 4.

⁵⁴ Hogy *babér* és *Laurus nobilis* Linnei mindegy, másutt megmutatom.

MÍLON. Kezdd hát, az özvegyé lett fűlmile dalja még édesebb.

MELITESZ.

Ária

Már karotok kedvestekhez
Hiába terjesztitek.
Elment a mennyeiekhöz,
Idővel ott lelitek.
Hervadásra dűlt virága
E halomba vesztegel:
De lelkének nyájassága
Most is rajtatok legel.

Sírjatok! ó, méltó sírni;
Mert nem csekély veszteség,
Amit csak kevésnek bírni
S kevésbé hagyott az ég.
Majd bútok táulásában
Mondjátok: „Ő boldog már!
Partra jutott: e pályában
Minket több-több bánat vár.”

THYRSIS. Szerencsétlen esztendő! haldokló karod ragadta el tőlem a kedveltet. De ti, szerencsés ciprusok, kik az édes maradványt feditek, ez áldott tárgyát az én könnyűimnek.

MÍLON. Szerencsés hantok! mellyekhez ragad holtig az én szívem: szerencsés hantok! megérdemlitek végcsókomat.

MELITESZ. Boldogtalan szerencsék, mint minden szerencse a világon!

TANULMÁNYOK ÉS FÖLJEGYZÉSEK

A MAGYAR NYELV FELÉLEDÉSE

Hazám! Ha a te legkisebb fiadnak van jussa arra, hogy a te állapotodba részt vegyen: engedd meg, hogy én a te boldogságodon örvendjek. Engedd által a te érdemes nagyjaidat az én együgyű tollamnak, hadd dicsérjem én azokat, s hadd hirdessem a népeknek. Az én magasztalásom csekély, mint magam: de a nagy szív, amelly esméri saját érdemeit, a porból is örömet elfogadja a hálaadónak szavát. Bátran vészem fel hát az én tollamat, bátran zengedezlek, édes Hazám, tégedet! Megérdemled ezt éntőlem: mert hazám is vagy, méltóvá is tetted magadat az édes magyar névre.

Nem azon örülök, hogy a deák nyelv, az az uralkodó idegen, megfosztódott az ő bitang jussától; nem azon örülök én; legyen meg az ő érdemlett becse minden okos nemzetnél a napoknak elmúlásáig! Nemesebb öröm ébreszti az én lelkemet. Az anyai édes nyelv nyeri vissza az ő igazságos jussait: s óh, magyarim! ki ne vígadna közületek?

Eddig a holtak nyelvén rebegtünk; a mi értelmünk alacsonyan tévelygett a Priscianus szövevényén, a szózatok országában, s nem ért arra, hogy dolgokat tanuljon, s hogy olyan kincseket gyűjtsön magának, amiknek becsek az egész életben használatos. A tudomány templomának egy régi rozsdás kulcsát egész ifjúságunkban keresgeltük, s ritka volt közöttünk, aki a bemenetelre amiatt reá érhetett volna. Így tévesztettük el a természetnek rendes útját!

A mi elménk csupa sensualis, az ő ideái a külső jegyekhez hozzá vagynak kötve, és ő szók nélkül nem gondolkodik: nem megkettőzzük-e hát akkor a fáradságot, mikor ötet dolognak is, szónak is tanulására kényszerítjük? Nemzeti nyelvünket pedig már a szóállással együtt tanulni kezdtünk, s készek már gyermekségünkben azok az utak, amellyeken az első ideák a mi elméinkbe beszívárognak. Örömet hallgatjuk a morált azon a nyelven, amellyen szüléink és a jó öregek csepegtetik belénk az erkölcsiségnek első zsengecskéit. Édesdeden hallgatjuk azon a nyelven a históriákat, a nemzetek s országok leírását, amellyen dajkáinknak s a körülöttünk lévő embereknek első mesélléseit hallottuk. Szokatlannak látszik előttünk a vallás, ha annak ágazatait nem azon a nyelven adják előnkben, amellyen annak gyakorlása parancsoltatik; ha magyar imádságot mondunk, magyarul éneklünk, magyar papszót hallgatunk. Így egyéb is!

Minden nagy igyekezetnek kicsiny a kezdete, fáradságos a munkába vétele, sikertelen az első indulása. De ettől a nagy lélek el nem irtózik. Ha soha nem kezdünk, soha nem is végzünk. Az idén nevedett oltovány későre hoz még gyümölcsöt: mégis a munkás emberek mindennap óltanak. Insere Daphni...

Ha a mi kardoskodó őseink jókor kezdetek volna gondolkozni, most nekünk, unokáinknak nem volna helyünk a panaszolkodásra. Ők arra rá nem értek, nekünk illő helyreütni az ő hibáikat. Még nem épen késő. Igaz, hogy legutól vagyunk az európai nemzetek között, de annál inkább méltó törekednünk, a dicsőség is annál szeresebb lészen. Az a durva német nyelv, amelly most már a számtalan jó s rossz könyvekkel egész Európát elborította, s a tudományokat egyedül maga kívánja elnyelni: mi volt a Gellert meséi előtt? Vizigothus nyelv, amint a nagy Fridrik szokta volt mondani.

Hát a mi nyelvünk milyen nyelv mostan? Vizimogor nyelv! - De azért ebben az állapotjában is szebb és alkalmasabb nyelv a legkipiperézettebb német nyelvénél. Mit nem lehet hát belőle várni, ha az ízlés és szorgalom hozzá fog valaha járulni. Van ebbe erős és gyenge kifejezés,

van numerus és harmónia, van sok termékeny rádix és sok törzsökszó, amelly, mint a tenyésző plánták és csemeték, az oltás, ültetés, irtás, tisztogatás és fáradatlan művelés által, egy olyan rakott és ékes kert felől nyújt reménységet, amilyen a nyelveknek paradicsoma lehet. Aki ennek szűk vóltáról panaszolkodik, hasonló a Magyarországon éhbel meghaló emberhez; és aki darabos vagy éktelen vóltán finnyáskodik, úgy tesz, mint amelly süket és olasz concertnek hijjánosságáról perorálgat. Sok író ennek alkalmatlan vóltával csak saját tehetetlenségét vagy pedig restségét palástolja. - De ne piszkáljuk a darázsokat! - Sok nemzeteknél egész századokkal is hátrább vagyunk a tudományokba és a culturának egyéb nemeibe; de olly foganatos eszköz van a kezünkbe, hogy ha azzal élni kezdünk, esztendő alatt is óriási lépéseket tehetünk utánok.

Magyar Nyelv! Édes nemzetemnek nyelve! teáltalad szállaltam én meg legelőször, teáltalad hangzott először az én füleimbe az édes anyai nevezet, te reszkettetted meg a levegőget, amellyet legelőször szívtam, az én bölcsöm körül, s te töltötted bé azt az én nevelőimnek, az én hazámfiainak s az engemet szeretőknek nyájaskodásával, teáltalad kérte az én csecsemő szám a legelső magyar eledelt, a te darabolt ízeckéiden kezdettek kifesleni az én gyermeki elmémnek első ideái, mint a született hajnalnak apró sugárai, mikor a világosság lenni kezd. Azolta, mind e máj napig is, az én ifjúságomnak változó sorsú napjaiig, édesebben hangzott terajta az életnek közbeszéde s a pajtásának édes szava. Az én elmémnek gondolatja mindenkor feljebb emelkedett teáltalad, mint más idegen nyelvek által, s a te kedves tolladból kicsorgott írásokban több örömet találtam, mint az idegeneknek legtanultabb munkáikban. Megelégedve, s ezer gyönyörűségek között repkedett a te harmóniás szavaidon az én fiatal Múzsám, mint egy most született pillangó a rózsák és tulipántok hímzett virágain. De, ó, szomorú idők! kevesen éreztük ezen a te kellemességidet: a te háládatlan magyarid egy holt szépséghez hajlottanak, te pedig közöttük elvettette hevertél, mint egy magános márvány a pusztulás... gető kastélynak érzéketlen omlad...

DIÉTAI MAGYAR MÚZSA

Sedula nos exercet inertia
Horatius

ELŐBESZÉD

Ha a Múza kevés alkalmatosságra-való versezetekkel fog szolgálni, annak azt az okát adja, hogy a Thémis és a Politika tornácában még kevés ideig mulatván, az olyanokba könnyen meg találna botlani. Eszerént tehát ő csak bölcsekedni fog s néha-néha tréfálódni. Mind a kettőt véghez kívánja pedig vinni, hogy az érdemes olvasók mind a két nemének udvarolhasson.

Ez okon alázatosan kikéri a nyájasabbakban gyönyörködő ifjú szívektől, hogy ha néha ráncba szedett homlokkal a Zénó palástjában jelenik is meg, el ne kedvetlenedjenek tőle. Úgyszintén mélységes tisztelettel reménykedik a valódi bölcsességű ősz fejeknek, hogy ne kátói keménységgel méltóztassák megítélni, ha amazoknak kedvéért olykor-olykor enyelgő tekintettel áll is elő a Zaffó könnyű kantusában. Ő olyan együgyű, hogy mindennek óhajtana tetszeni; pedig én már eleget mondtam néki, hogy az lehetetlenség.

Kívántam még azt a híradást is tenni, hogy ha az érdeemes olvasó urak és asszonyságok közül némelyek az ezen írásba előforduló daloknak kótáit magok mulatságokra meg kívánják szerezni, kész szívességgel fogok szolgálni azokkal is jövőben: mert hazánkban még muzsikához való typographia nem lévén, rézre kell metszeni a kótákat, az pedig időbe is, költségbe is sokba kerül.

Ezt a csonkaságot pedig, amit a könyv eleje s az előbeszéd csinált az árkusba, jövő kedden két árkussal fogom kipótolni. - Addig is magamat és Múzsámat nagyérdemű olvasóimnak kegyelme és pártfogása alá mély tisztelettel és alázatossággal bocsátom, s benne a hazának sok szerencsét kívánok.

Írárm Pozsonyban, 1. nov. 1796.

AZ EPOPOEÁRÓL KÖZÖNSÉGESEN

§. 1. MI AZ EPOPOEA?

A poesisnak vagyis poétai különféle munkáknak felosztása, valamint sok nehézségekkel van egybekötve, úgy sokféleképen próbálódott már a régibb és újabb tudósoktól, némelyek Aristotelessel csak kétféle poesist tesznek, úgymint epicát és dramaticát. Tudniillik vagy maga beszél el valamit a poéta (epos, narratio, beszéllés), vagy a szót más személyeknek a szájába adja, s azokkal beszélheti el (dráma, actio, cselekvés). És eszerént valami csak nem theatrumba készült szomorú, víg, énekes vagy akármiféle darab, azt mind az epica vagy beszéllő poesis neve és rendje alá szorítják: meséket, satirákat, dalokat, tanító darabokat s a többi. Mások pedig, azaz többnyire az új literátorok vagy több főnemekre osztják fel a poémákat, vagy pedig, ami sokkal jobb, és amint főtisztelendő Szerdahelyi úr cselekedett, négy rendet csinálnak azok között, hogy legyen az:

1. *Epica, beszéllős*, amelyben a poéta maga személyében mond és beszél el valami történetet vagy egyebet; p. o. mesék, allegóriák, regék (Erzählungen, Contes), idylliumok s a t.
2. *Dramatica, cselekvő*, midőn más személyeket beszéllet a poéta, és azon személyeknek cselekedeteit az actorok a nézőszínen előadják: tragoedia, comoedia, dráma (szorossan véve, azaz néző- vagy érzékeny játék, Schauspiel), opera, cantata s a t.
3. *Lyrical, éneklő*, melly csupán az indulatoknak kifejezését teszi tárgyul magának, és ahol a poéta mind a maga, mind a más személyében szólhat, p. o. az indulatokat vévén fel: *enthusiasmus*: hymnus; *felemelkedett fő indulatok*: odae heroicae, philosophicae; *édes lágy érzések*: odae anacreonticae, Lieder, dalok; *furor*: dithyrambus s t b. Ezek mind muzsikára valók.
4. *Didactica, oktató*, mellyben a poéta vagy valami tudománybeli vagy erkölcsi vagy mesterségbeli dolgot édesen terjeszt az olvasó elejébe. Illyen formába voltak öntve az első világban a csecsemő tudományok, és azért neveztettek a poéták első tudósoknak, néptanítónak s a t. Így a mathematico-physica materiákban esméretes az Empedocles Sphaerája, az Aratus Phaenomenája, a Lucretius természetről való hat könyve, a Manilius Astronomicája, Das Recht der Vernunft von Lichtwer, a Kästner Kométái etc. A tudományokról átaljában írtak: Pope, Lessing és Dusch. Jelesben a poézisról: Horác, Vida, Menzini, Boileau, Buckingham, Roscommon, Hayley, aki a históriáról is versezett. A theatralis mesterségről: Riccoboni, Dorat, Hill. A picturáról: Marsy, Watelet, Hayley. A rajzolásról: Dufresnoy. A földművelésről: Virgil, Vida (a selyembogarakról), Vanier, Alamanni, Ruccellai (a méhekről), Philips (a Cyder vagy Csügéről), s több anglusok. Jelesben a kertekről: Rapin, de Lille, Mason (név

szerint az angulus módú kertről). A vadászatról: Oppianus és Faliscus. Ez utolsó neméről a poézisnak azért voltam illy hosszas, hogy megmutassam, melly széles a poétai mező, s hányféle pályát lehet azon egy teremtvő léleknek futni. Vida még a sakkjátékról is mert írni. Én ugyan ezt a felosztást igen is helyben hagyom, és minden eddig valók közt legerányosabbnak esmérem: de hijjánosságait sem tagadhatom el, amellyek közül legtetemesebb az, ami minden eddig volt felosztásokban is megvagyon, hogy nem belső és természeti, hanem külső különbség van felvéve a poémák felosztásában fundamentomúl. Ezen az okon, amit mellesleg szabad legyen itt megemlítenem, én a poétai materiáknak és tárgyaknak, s a poétai vélek való bánásnak belső és elválhatatlan minéműségeket tartván szemeim előtt, őt főnemét tettem a poésisnak, amellyek is characterjeikkel együtt ím ezek: *Heroica*: sublimitas, admiratio; *Comica*: ridiculum acri mixtum; *Nativa*: candor, simplicitas ingenua; *Acuta*: argutiae, acumen; *Didactica*: utile dulci mixtum. De erről most hosszasan nem vitatódok: ha az Isten és hazám egészségemet és sorsomat el nem hagyja, bőven fogok erről és több ezen íráskámban röviden említett dolgokról értekezni azon munkában, amelly kezem alatt vagon, és amellynek neve: *A magyar poézis*, s amellyben Mármontelnek a *La Poétique Française* nevű munkáját tettem előmbé például.

§. 2. MI AZ EPICUM CARMEN?

Beszéllő versezetnek vagy epicum carmennek mit szoktak nevezni, már egy-két szóval említettem. Részemről örömet csak azt nevezném epicumnak, amellyben a poéta valamely - igaz vagy költött - történetet beszéll el kurtán vagy hosszan, illyen vagy amolylan formában, akárminémű stílussal. Ennek a legfővebbik neme az epopoea; midőn a poéta felvészen egy személynek legjelesebb cselekedetét, és azt úgy adja elő, hogy az olvasót bámúlásra indítsa. Az Erzählungoktól vagy Contes-ektől abban különbözik, hogy a történetek öszveszövettek, a személyek számosabbak, a képek és festések nagyobbak, s maga a munka is néhány könyvekre terjed. Hármat kell az epopoeában gondolóra venni: 1. a leírandó személyt; 2. annak előadandó cselekedetét és 3. a poétai előadást, vagy, ami mindegy, a poemának az olvasó lelkében támasztott munkáját. A leírandó személy tehát vagy 1. hērós, azaz ollyan, aki az emberi közönséges lelkeknél sokkal nagyobb lélekkel bírt, és magát a világ történetes könyvében megkülönböztette, vagy 2. bajnok, aki nagy és nevezetes dolgokat vagy dolgot vitt véghez, de amillyeneket mások is megcselekedtek, s őtet is tálam a csupa szerencse is boldogíthatta benne, 3. közönséges, alávaló vagy épen nevetséges személy. Erre a három grádicsra lehet elrakni a felvett személyek cselekedetét is, vagy 1. hērósi cselekedet, amillyen minden embertől ki nem telik, és mintegy meghaladni látszik a halandók tehetségét, vagy 2. bajnoki nemes cselekedet, amelly vagy nehéz vagy okos vagy hasznos vóltával ajánlja magát, vagy 3. alacsony és talán nevetséges cselekedet. Most már, amillyen a személy és annak tette, ollyan indulat származik annak olvasása után az ember lelkében. Ha 1. valamely személyt vagy cselekedetet előnkbe terjesztenek, aki és amelly, a mi embertársainknak ereje felett valónak látszik előttünk, tele telünk bámúlással, csudálkozunk a személynek felséges vóltán, s félve tiszteljük benne a megistenedett embernek hatalmát, édes kétségeskedéssel gyanakszunk annak a cselekedetnek igaz vóltá felől, mellynek nagyságát szűk lelkünkbe bé nem szoríthatván, a lehets- és lehetetlenség partjai közt néma tisztelettel méregetünk. Hátha még egy nagy lélek akad, aki a szívnek, elmének és nyelvnek minden kincseit hatalmában tartván, ezt a colossust a csillagokig felemelheti, s az istenek sorába helyheztetvén, onnan tudja a földszintt maradott halandókkal teljes fényjében bámultatni! Ez a bámulás csak a heroismusnak következése, és felette nagyon különbözik attól a *dicsérettől* vagy *helybenhagyástól*, amellyel szoktunk egy derék, egy nemes, egy kitetsző embert, vagy valamely jeles tettet jutalmazni. Ha ki hazájával, szüléivel, vallással, embertársával jól tett, ha a veszedelmekből ereje és

okossága által kiszabadult, ha becses céljára a sok akadályok közt is eljutott: helybenhagyjuk, becsüljük és dicsérjük őtet, de nem álmélkodunk rajta, mint ama héróson. Így jár az a poéta is, aki a Parnasszusra fel tud ugyan mászni, vagy onnan a maga tanulószobájába le tudja szállítani a Múzsákat, de a szárnyas lovon a hérósok sírdüledéki közül az istenek pítvaráig felvágatni nem alkalmas. Egyszóval, a középszerűség, sőt a tökéletességig való menetel csak dicséretet érdemel mind a poétára, mind az őtőle felvett személyre nézve, és az még nem heroismus. Harmadik indulat, mely a bámulás és becsülésen kívül származik a lélekben, a nevetség. Ezt bővebben fejtegetem a következőkben. Lássuk már, hogy ezen háromrendbeli tulajdonság: bámulás, helybenhagyás, nevetség, és az epopoeának három tárgya, t. i. a személy, a cselekedet és a poéta lelke, micsoda három grádiccsát csinál az epopoeának.

§. 3. A VITÉZI EPOPOEÁRÓL

Midőn egy valóságos hérósnak igazi hérósi cselekedetét egy olyan poéta írja le, aki azon dolgoknak nagy vóltát elméjébe befoghatja, a poésisnak mind belső, mind külső ajándékival bír, az óriási dolgoknak emelése alatt meg nem rogyik, és maga is a maga nemében és mesterségében a jóság és helybenhagyhatóság pontján felülemelkedett, egyszóval a poésisban maga is hérós, akkor az epopoea megérdemli a hérósi nevet. Mert valamint a hervadhatatlan babér nemcsak a nagy vitézeknek jutalomkoszorúja, hanem a nagy poétáké is; és a heroicus Voltaire, midőn hazájának a dicsőség fő polcáig lett felemelkedését énekli, egy latba vetvén a kettőt, kedves franciáit azzal magasztalja, hogy a nagy dolgokat viselni is, énekleni is tudják; úgy ezt a szót: heroismus nemcsak a birodalmak, hanem az epopoeák fundátori is magokéva tehetik s teszik.⁵⁵ Tele van ugyan a világnak horizonvesztett gallériája sok jó, erős, és okos embereknek képével: de melly kevés köztök a hérós! Tömve találjuk az emberi nemzetnek archivumát ezer meg ezer jeles történetekkel; de hányra van ráütve a heroismus stempelje! Szinte pezseg a Helicon környékén a poéták myriádja: de hány köztök a meglehetős, hány a meglehetősök közt a jó, hány a jók közül az epicus, és az epicusok közül hány írhatott heroica epopoeát? Felelet: csak hat! Úgy van, csak hat heroica epopoeát mutathat még ez a hatezer esztendő világ; és ami csudálatos, soha még egy nemzet sem tudott a maga kebeléből kettőt előhozni. Egy Iliássok van a görögöknek, egy Aeneissok a rómaiaknak, az olaszok egy Tassóval kérkednek, egy Miltonnal az anglusok, Franciaország nem látott még többet egy Henriádnál⁵⁶, sem egy Messziádnál többet a termékeny németység. Noha ez a hat remekje az emberi léleknek alkalmasint mindenek előtt esméretes, és egyébaránt is Voltérnak az epopoeáról s a jelesebb epicusokról írott értekezése néhai jó emlékezetű tiszteletes tudós Péczeli által a Henriás végén magyarul is olvastatik: nem tartom mindazonáltal helytelennek, ha én is rólok egyenként, e mostani célohoz képest, egy-két szóval való jegyzést tészek:

I. Első tehát az *Ilias*. *a)* Ebben a hérós, ama Péleusfi Akhilles, aki Görögországnak annyi vitézei és királyai között legkitetszőbb, kit istenasszony szült, az ősz Chiron nevelt, kinek jelenléte nélkül a trójai pompának az isteni végzések szerént el nem lehetett ezer hajók által is romlani, s a többi, *b)* Az ő hérósi cselekedete, mellyet a poéta (a többit, pl. Lyciának elpusztítását s egyéb efféléket vagy elhallgatván, vagy csak mellesleg említvén) fő tárgyul vett fel magának, az ő hérósi cselekedete, mondom, ez, hogy midőn ő megharagudván a csatákra ki nem ment, minden híres vitézei mellett is omlani és veszni kellett a görög seregnek, midőn pedig ő kedves barátja halálának megbosszulására a viadalban megjelent, futott, vesztett és omlott a trójai győzedelmes nép; egyszóval az egy Akhilles haragján függött

⁵⁵ Cartouche

⁵⁶ Telemachus

a görögök s trójaiak jó vagy balszerencséje; sőt végre ama híres vitéz Hektort is, annyi sok diadalmai után, nem másnak lehetett kivégezni, és ezáltal az akhaeusoknak nyereségét s a phrygiai birodalomnak örökös ledültét megfundálni, hanem csak Akhillesnek. c) A poéta: ama világ csudálta Homér, kinek hērōsi talentumai, egyebeket elhallgatván, ezekben tündöklének ki. A munkájában előforduló személyeknek külön-külön erkölcsi character-t ad, és azokat vélek mindvégig állhatatosan meg is tartatja. A régi szokásokat, városokat, helyeket nagy gondnal rajzolja, és azáltal egész versezetjének nem kevés tarkaságot (varietast) és abból származni szokott kellemetességet ad. A természetet úgy festi, hogy abban ötlet még egy epicus sem tudta elérni, nem hogy meghaladni. A munka hexameterekben íródott görög nyelven. Egy európai nyelv sincs már, amellyre le nem vólna fordítva: csak a magyar az, aki még ezt a halhatatlan szerzeményt anyai nyelvén nem olvashatja. Csak ő az, aki... de pirulok saját nemzetemnek szégyenén, s örömeztőbb hallgatok.

II. Második az *Aeneis*. a) Ebben a hērōs Aeneas, ama jámbor vezér, a szerelmek hatalmas istenasszonyának szülötte, kit az örök végzések választottak arra, hogy Trójának dűledékiből Rómának vesse meg a fundamentumát; ő az, aki házi isteneit, vén atyját, háza népét, polgártársait s a danausoknak és az irgalmatlan Akhillesnek fogyatékját, a tűz közül a végső veszedelem markából kiragadja s a t. b) Az ő hērōsi cselekedete az eddig mondottakból is kitündöklök, de ha hozzá tesszük s megfontoljuk azokat a szörnyű akadályokat és ínségeket, amellyeken néki általmenni s győzedelmet venni szükséges vólta, a kegyetlen Júnónak, az égiek királynéjának felejteti nem tudó haragja miatt, már akkor álmétkodnunk kell az ő túrni szánt, az ő okos, istenfélő és mindenkor diadalmaskodó bajnoki lelkén, c) A poéta Virgilius - Virgilius! E szóban minden poétai hērōizmust besummáztam: többet róla nem is szólok, nehogy az ő dicséreteit elmém hibájával találjam koptatni. Az ő munkája hexameterekben íródott római nyelven: és ki az, aki a halandók közül követhette vólta valaha az ő verselésének mennyei hármóniáját! Ki az, akit az ő Múzsájának minden lábejtésére a dicsérettről is elfelejtkező álmétkodásig meg ne ígézett vólta! Az Aeneist már tizenöt tagú versekben magyarra fordította tiszteletes tudós Kovács József úr, nagykörösi predikátor, nekem hajdan a poésisban elfelejthetetlen publicus praeceptorom, amidőn ugyanabban privátusom vala nagynevezetű Budai Ésaías úr, debreceni professzor. Szerencsés öszvejövése két ilyen derék hazafinak énreám nézve! s ha miben valaha nemes nemzetemnek s a magyar széptudományoknak csekély tehetségemhez képest legkisebb díszére találnék lenni, köszönjék azt e két derék hazafinak azok, akik az aprólék érdemet is érdemnek szeretik tartani.

III. Harmadik a *Megszabadított Jeruzsálem*. a) Ebben a hērōs Godofréd, ama Bullioni, ki az egész keresztyénségnek fővezére, minden európai nemzetekből öszvesereglett leghíresebb vitézeknek feje, éppen mint a görögökre nézve Akhilles. b) Az ő hērōsi tette az isten hajdani jelenlétével, sok rendbeli csudatételével, a szent prófétáknak, patriárkáknak, sőt magának az istenfiaának jelenlétével megnemesedett Kanahánt, a Jehovának szent városát, a Jeruzsálemet és magát a mennyből szállott szabadítónak, az isten szerelmes fiának, az egész emberi nemzet idvezítőjének koporsóját egy olyan néptől megszabadítani, amely a Krisztus nevének s az ő róla neveztetett népnek megesküdt ellensége volt, már akkor győzedelmeivel Ázsiát bétöltötte, Afrikát zaklatta, Európát rettentette: melly célját nemcsak hogy elérte a Bullioni hērōs, hanem, ami sem azelőtt, sem azolta nem történhetett, a jeruzsálemi koronát keresztyén házba, s önnön fejére helyheztette, c) A poéta Tasso, kinek hērōsi tulajdonságát legfőképpen láthatni az ő nagy, világos és tüzes fantáziájában, amilyen még a Parnasson ekkoráig magát nem mutatta; ebből származnak azok az eleven képek és festések, mellyek ezt az epopoeát napkeleti paradicsommá teszik: mindezeknek hasonlíthatatlan kellemetességet ad az ő verseinek hármóniája, mellyet segített az olasz nyelv, az a nyelv, melly minden nyugotiak közt lehangicsálőbb. Az ő munkája nyolc sorú strófákban íródott, amilyent az olaszok a nagyobb poémákban leginkább gyakorolnak, úgy hogy minden sor tizenegy syllabából áll, és

az első sor a harmadikkal és ötödikkal, a második a negyedikkal és hatodikkal egy cadentiára esik; a hetedik és nyolcadik pedig, vagyis a két utolsó sor megegyez egymással. Ugyan versengettek azon minden európai nemzetek, hogy ezt az újabb világnak legédesebb poemáját önnön nyelvekre átaltegyék, mellyet, ki több, ki kevesebb szerencsével, végre is hajtottak. Emlékezem rá, hogy 1790 táján valaki hazánkfiái közzül is megígérte vólt ennek magyar fordítását: de még mind ez óráig el kellett nála nélkül lennünk, mellyet valóban sajnálhatni!

IV. Negyedik az *Elveszett Paradicsom*. a) Ebben a hērós (nézd a vakmerőséget, melly csak egy ánglustól telhetik ki!) maga a Teremtő, maga a Megtartó, maga az - Isten! Hol lehet már álmélkodásra méltóbb dolgot képzelni, mint a nagy világnak a semmiből csupa szóval való alkotása! az Embernek, ez isten mássának, világ summájának teremtése! ahová járul még a Sátánnak és az ördögöknek (kivált a britannus fantáziája után képzelvén) haddal való meg-rontása, a jószívű megcsalatott milliom halandóknak megszabadítása! b) A hērósi cselekedet már eléggé ki van fejtve, mihelyt megmondám, hogy a hērós maga az Isten. c) A poéta Milton. Talán nem hibázok, ha azt mondom, hogy a világ alkotásának plánuma szerint, különösen teremtette az Isten ezt a Miltont, hogy az ő felsége nagyságos dolgait méltóképen énekelje, és énekelni csak ő tudja. Melly mérészen hág fel ő a mindenhatónak zsámolyáig! melly vakmerőn száll le a Sátánnak kétségbeesett tanácsházáig! melly óriási képeket, melly határtalan mezőket fog fel egyszerre fantáziájában! Bizonytalan fénnel s világos homállyal festi a kiterjesztetett erősséget, szemelfogó dicsőséggel a mennyországot, rémítőleg a poklokat, édesen a paradicsomot. Egyszóval nem ő látszik a világban élni és képzelni, hanem a világ, az ég, föld, pokol és levegő az ő agyvelejéből kigömbölyödni. Ezt az isteni poemát, melly kettős strófákban íródott, magyarra fordította kapitány Bessenyei Sándor úr, folyó-beszédben, amelly fordítás, ha sok helyen nem mérközhetik is az anglussal, de több helyen ragyog, hízelkedik, és a magyar nyelvnek izmos kinyomásaival sújtja lelkeinket.

V. A *Henriás*. a) Ennek hērósa ama koronás virtusoknak példája, IV. Henrik francia király, kinél jobb ember nem sok ült valaha a trónusban, tudós, emberszerető, jó polgár, jó katona, jó király. Ki is b) gyermekkorától fogva a veszedelmek és (rangjához képest) a szegénység által edződén, noha a vallásbéli villongások, a kevély ligának hatalmasi, a fél világot bíró spanyolok és tulajdon jobbágyai ésszel, pénzzel, fegyverrel ostromlottak, mégis a francia királyságot szerencsésen elnyerte, a bourboni házat megkoronásította, és, ami leghéroicusabb cselekedet, ellenségit szelídségével, pártos jobbágyit jó vóltával, az egész akkori világot bölcsességével maga szeretetére hajtotta, c) A poéta Voltér. Egy különös lelket említek most, ki a tudományoknak minden nemében (ami még az emberek közül senkinek sem adatott) nagy lévén a tudósok seregében, átaljában hērós volt. A poésisnak is minden pályáján kitetsző talentummal futott és majd mindenikben koszorút nyert. Különösen az epopoeáját a csinos és édes stílus, a körörmre menő verselés, a characterek jól találása, a fontos mondások, episodák és leírások tészik kitetszővé. Munkája kettős strophákban íródott. Magyar fordítása kettő van, hasonló versekben: egyik a néhai tiszteletes tudós túl a tiszai superintendens Szilágyi Sámuelé, a másik néhai tiszteletes tudós révkomáromi predikátor Péczeli Józsefé; melly két fordításról, minthogy sokan sokképen szólanak, én a kettőt egybevetvén, rólok való értelmemet itt előadni bátorkodom. Szilágyinak fentebb járók az ideái, fontosabbak a kinyomási, merészebbek a fordulási; de amellet döcögőbbek nála a versek, törtebb a magyarsága, és az egész munkája a kényesebb füleknek kelletlenebb. Péczeli nyájasabb ideákkal él, de sokszor puha is, az ő kinyomási helyesebbek, tisztábbak, de gyakran velőtlenek és üressek; periodusi önként omlók és gömbölyűk, de nagyon közelítnek a rhytmicussághoz, melly a vitézi poésist oskolai sorsra alacsonyítja; egész munkája ugyan tetszik, és a magyar nyelvnek kellemetességét magában hordozza, de térdei erőtlének, bajnoki teste az ékesség mellett nem bír elég temérdekséggel. Szilágyi maga előtt tartotta Burbont és Voltért, Péczeli pedig a magyar olvasót és saját fordítását. Mindegyiknek van hibája, melly a másikban nincs meg; mindegyiknek van sok

szép tulajdonsága, melly a másokban nem találhatik. Bezzeg ha egy olly lélek akadna, aki Szilágyinak a hathatóságát a Péczeli édes magyarságával feleresztvén, mind a kettőnek virtusát egy fordításban egyesítené: az adna ám munkát! az készítné ám olyant, ami magát a francia nyelv phthisise miatt sokszor hijába erőlködő Henriádot is, dicsekedésünkre meghaladná!

VI. A *Messiás*. a) Ebben a legújabb, és a mi emlékezetünk táján szereztetett epopoeában a hős az isten fia, a szentháromságnak öröktől fogva való személye, ki magát érettünk az emberi természetig lebecsátván, e világi sok szenvedései és keserves halála után végtére, mint az egész emberi nemnek Idvezítője, bűn, halál és Sátán meggyőzője, a föld és ég által meg is dicsőítettet, b) Ez a felséges cikkelye a vallásnak teszi már annak az epopoeának tárgyát, s amaz örökkévaló bajnoknak hősí cselekedetét, melly minden diadalmakon annyival feljül vagyon, mint az ő királyi széke, mellyben ül szent atyjának jobbján, ez agyaggolyóbisocs-kánál, amellyből és amellyen mi halandók élünk, c) A poéta Klopstock, aki valamint az isteni hősnek választásában az angliai merészséget merte követni, úgy festéseiben, kinyomásaiban s egész költésében is nemigen hagyja el a Paradicsom éneklőjét; sőt abban meghaladta őtet, hogy új ideáinak kimagyarázhatásáért új szokat és új szófoglalásokat mérészelt csinálni, amellyért ugyan Magyarországon, minden nagy talentuma mellett is, iskolai árestomban gőzölögtették volna ki agyas fejéből a szerfelett való zsenit; nálunk, mondom, ahol minden szónak ollyan neoacquistica formán kell producálni a maga nemességét, és diplomájának szinte a Volga melléki pusztákról vagy a már leomlott Capitoliumból emanálnak kell lenni. Ő pedig nemzetebéliektől mit nyere érette? Ezer dicséretet, örök hálát és azt a dicsőséget, hogy a szerencsés német nép őtet tartja nyelve jobbítójának, bővítőjének és díszletetőjének. Szép polgári érdem! kevély cserfakoszorú! Az ő versei hexameterek; de nem a jóniai, se nem a látiumi hexameterek ám, hanem amillyeneket csak az a nyelv engedett véle írni, amellyen a Hercinia nyilassainak maradéki beszélni kéntelenek. A sok diphthongus, s tömött positiók itt egymásra tolakodnak, s mégis el kell hinnünk, hogy a lábak dactylusok. Amit Horatius a görögökről mond, hogy Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo Musa loqui, azt a római poétákról is elmondhatjuk: de a németeknek elméjük ugyan van, de szájok inkább csúcsos, mintsem gömbölyű. Ezt az epopoeát, mellyel a szomszéd nemzet olly igen kérkedik, egészen lefordította még ezelőtt néhány esztendővel tekintetes Kazinczy Ferenc úr folyóbeszédben, melly, amint a Museumban kijött mustrából láthatjuk, olly dicsőségére szolgál a fordítás dolgában nemzetünknek, mint az anglusoknak a Pope Homerusa. Méltó is ezt a követhetetlen stílusú urat minden magyaroknak, kiket olly igen szeret, és az egész németiségnek, mellyet olly nagyon tisztel, nevében itt megkérnem, hogy magyar Messiádáját a világgal közleni siessen.

§. 4. A BAJNOKI EPOPOEÁRÓL

Bajnoki epopoeának (Ritterepopée) nevezem azt az epopoeát, amellyben valamely derék ember vagy jeles cselekedet, fellengős stílussal úgy íródik le, hogy az olvasótól mind a dolog, mind a versezet eránt helybenhagyást és dicséretet érdemel ugyan; de őtet az álmétkodásig fel nem emelheti. Ez az epopoea a hősítől annyiban különböz, amennyiben a nagy ember a hőstől, a jeles cselekedet a csudálatostól, és a szép elme a zsenitől. Ama három tárgyak közül, mellyeket az epopoeának vizsgálásában előnkbe tettünk, mihelyt az egyik el nem éri a heroismust, azonnal az epopoea ebbe a második classisba bukik le. Mert megesik, hogy a poéta kiválasztott magának egy valósággal hősí személyt, megesik, hogy a tettek is hős-hoz illendők, de ő maga nem bír elegendő lélekkel azoknak éneklésére. Illyen Silius Italicus. Hannibal egy ollyan hős, hogy már különb nem kell; a puni háború rakott nagyságos

tettekkel; de a Puniták írója nem bír elég innal ilyen nagy tehernek hordására; Homerus a régulákat teremtette, Siliust pedig a régulák. Megesik továbbá, hogy mind a felvett személy, mind a poéta a magok nemében hősök; de a leírt dolgok nem hősiaiak. Ilyen baja van a Claudianus munkájának: De raptu Proserpinae. A Tartar fejedelme, kinek tartozik minden, ami él, vagy valaha élt, ki a Styxnek kilencszeres folyásával békerített birodalmat, melyből kijönni senkinek sem lehet, egy szavával igazgatja, egyszóval az alvilági Jupiter, fényes egy személy! Claudianus is, amint töredékiből látjuk, tele szusszal tudja fúni az epicusok trombitáját: de micsoda hőségi dolog vagy egy tehetetlen leánykát, virágot szedő gyenge barátnéi között, lángot fuvalló négy garabonciás lovakon a pokolba leragadni? Ilyenformán mernék a Pharsalicáról is ítélni. Mert igaz az, hogy Cato, Pompeius és Caesar hősök voltak, igaz az is, hogy Lucanus egy a legnagyobb elmék között, kik valaha Romában éltek: de a polgári háború, az atyafiak vérontása, és a hazának megbuktatása, ugyan kérlek, melyikhez illendőbbek, egy hőséhez-é, vagy egy országos gazemberhez? Az epopoeának ezzel a második nemével rakva a világ Parnasszusa, minthogy hőségi éneklő olyan kevés van, mint macedóniai Sándorok, szép elme pedig a tudatlanság truccára is bőséggel találhatik. A derékségig felmehet az ember tanulás, olvasás és fáradhatatlan munkásság által is, elméjét bővebbé, szebbé, magasabbá teheti iparkodásával: de hőségi nagyságot ilyen mesterséggel senki sem szerezhet magának, és ha valahol, itt igaz az a régi magyar mondás, hogy: *terem az ember*.

§. 5. A FURCSA EPOPOEÁRÓL

Valamint a méltóságos tragoedia (szomorújáték) a maga nevét baktól vette, melyet a görög tudományoknak első gyermeki esztendeiben a versengőknek jutalmul tettek vala fel; úgy a vígjáték, mely akkor az utak és utcák megett mutatódott a néző népnek, comoedia nevet nyert magának. A régiek természeti módon nevezték el akkor ezeket, az újabbak jobb nevet nem akartak adni, és a régít (noha már nem tulajdonképen) megtartották. A comoedia szóból lett egy másik, a comicus, -a, -um; mely eleinte csak azt tette, ami a comoediához vagy vígjátékhoz tartozott; de idővel messzebb kiterjedt a jelentése, és alatta mindent értettek, ami nevetséges, tréfás, víg és furcsa dolog. Így ment által ez a terminus a drámák országából az epopoeákéba is; és nagyon helyesen; mert amint van amazok között a comoedia a tragoediához, úgy van amazok között a heroica epopoea a comicához. Sokat gondolkoztam rajta, mint a poetica tudományban előforduló több mesterszókra nézve is, hogy a comicumot mivel tegyem ki legjobban magyarul: a németek és minden európai tudós nemzetek megtartják ugyan a görög nevezet, de ez engem el nem rettentett; mert a nyúgotiaknak nyelvébe könnyebben elcsúsz az idegen, de nyúgoti szó, hanem a Volga mellékiből úgy kirí, mint a pesti korcsoknak magyar öltözetjek mellett a német elejű nadrág vagy a kaput alatt az aranyos öv; s azonban kicsoda tett minket olyan nagyon majmaivá a külföldieknek? O imitatores, servum pecus! Óh, követők, követők, rabi barmok! Próbáltam tehát a comicumot *vígnak* tenni; de ki nem látja, hogy ami víg, az nem mind comicum? Próbáltam *tréfásnak*, de mi tréfásabb Anacreon és Horác ódáinál, és azért nevezhetni-é comicumnak? Próbáltam *nevetségesnek*, és igaz, hogy a comicumnak ez a főcélja, hogy nevetséget indítson, s ennél fogva éppen természethez alkalmaztatott neve lett volna; de én ugyan, engedj meg, magyarom, ennek a válogatóságomnak, én ugyan ha jó gyökérszóra szert tehetek, örömet felhagyok az ágazottakkal, hosszabbakkal s harmoniatlanabbakkal. Ilyen jó eredeti szózat pedig ez, hogy *furcsa*, mellyel mindenkor vígat, tréfast és nevetséges embert vagy dolgot szoktunk kifejezni. Szabad légyen tehát a furcsának comicumot tenni: és egymást megértvén fogjunk a matériához. Comica epopoeának nevezzük azt az epopoeát, amellyben vagy a hős vagy a viselt dolgok vagy a poétai előadás elveszti a maga hőségi nagyságát, és tréfássá válik, hogy az olvasót nevetségre fakassza. A ridiculumnak vagy nevettető dolognak sok és bő kútfejei vagynak, melyekből becsületes

ember módjára lehet tréfát űzni és comicumot csinálni, és amellyeket Cicero s őutánna az újabb bölcselkedők és literátorok úgy kidolgoztak, hogy már hozzá valamit adni szinte lehetetlen. Azt mondja Pope, hogy a közelmék és üres fejek nem tudnak egyébből elméskedni, hanem csak a vallás csúfolásából és a fajtalan dolgokból; amely ha nem mindig is, de több ízben igaz. Három közönséges kútfeje van a furcsaságnak vagy ridiculumnak az epopoeában, ama sok ízben említett három fő tárgyakhoz képest. Ugyanis, vagy a személy nevetséges, a viselt dolgok pedig heroicusok, és azokat a poétai és vitézi trombitán harsogtatja, amint látjuk a Batrachomyomachiába, ahol a béka és egér hősök olly rettenetes háborúba keverednek, amelyre, mint ama trójaira, Zeus és az istenek egész tanácsa, Márs és Minerva, Olympus tornáciból a felhőkre s a földre leszállanak, Homerus pedig (már akárki írta, az most ide nem tartozik) iliási tele hanggal zengi vitézi poémáját; vagy ha a személy hős, a viselt dolgai nevetségesek, a poéta pedig megtartja a fellengős szárnyakat, illyen a „Secchia rapita”, amelyben két hatalmas olasz városok, Modena és Bologna, harcolnak annyira, hogy ebbe a tűzbe egész Itália, püspökök, nemesek, cardinálok, fejedelmek, sőt maga a német császár és a szentséges pápa is beléelegyednek; és miért? egy hitvány merítő vedernek elragadtatásáért; maga pedig Tassoni, ki ezt a híres munkát olaszul írta, tizenkét nagy könyvben szinte a legfentebb járó poesist mutogatja; vagy pedig végtére a személy is hős, a viselt dolgok is hősösiak, hanem a nevetség vagy furcsaság csak a poétai előadásban található, p. o. amint már mondtuk, hős Aeneas, és az ő dolgai álmélkodásra indítók, de ki ne nevetné mégis, ha az ő történeteit a Blumauer előadása után olvassa? Illyen munka a régiektől hozzánk több nem jutott az egy Békaegérharcnál: hanem az újabbaknál felesen található, melyek közül a híresebbeket egy szóval itten megemlíti, azokról pedig, amelyek már magyarul is vagynak fordítva, bővebbesken értekezünk. Nevezetes comica epopoeák az olasz nemzetnél La Secchia Rapita, di Alessandro Tassoni.

Magyarra fordítottak ezek közül a következők: I. *Békaegérharc, írta Homér, általöltöztette Csokonai Vitéz Mihály a Blumauer módja szerint.* Ennek a munkának foglatját az imént már elmondtam, itt csak azt említem, hogy Balde nevű német jésovita kidolgozta ezt a görög originál szerint deák hexameterekben, de sokkal bővebben, és öt könyvekre szabta fel; én is hasonlóképen nem szó szerint fordítottam, hanem a furcsaság kútfejét megduplázván, travestáltam, és *négy pipadohányra*, vagyis négy könyvre osztottam, a verseknek is azt a nemét vettem fel, mellyel élt Blumauer; melly munkámat még tizenhét esztendősi koromban készítvén, munkáim közül kimustráltam, de jó uraimnak s barátimnak kérésekre megegyengetvén, legalább azon keveseknek a kedvéért, a kiadni valók közzé béiktattam, és előbeszédül ezt a trochaicust függesztettem elejébe:

*Ebbe azt kérde mi jó? -
Nincsen írva serio;
Melly hibámat vékonyítja,
S ami benne jó, nagyítja,
Az Homér játékait
Játssza újabb tréfa itt.*

II. A *Pulpitus, írta Boileau, fordította Kovács Ferenc* ingenieur úr. Ez a remek készült ama nyájas és éles francia satiristától Boileautól. Foglatja ez, hogy egy régi kántori pulpituust a prépost feltétetvén a kórusba, azt a kántor levetteti; melly miatt a két lelki atya öszveháborodván, miattok az egész káptalan és a szent kápolnának minden papjai, tisztei és szolgálja két részre hasonlanak, és iszonyú, de nevetséges csatát indítanak, kivált holmi nagy, de ízetlen könyvekkel. Teljes ez a munka festésekkel, költeményekkel, poétai virágokkal, sóval és

ecettel. A magyar fordítást hasonló kettős strophákban tette ama jó, de quietált literátor, kit a homlokon említettem.

III. *Az elragadtatott hajfűrt, írta Pope, fordította Csokonai Vitéz Mihály.* Ennek a kedveltető poémának, melyet ánglus versekkel öt könyvben írt Pope, ama szép lélek, egész foglalátja ide megy ki, hogy egy ánglus gavallér Belindának (költött neve egy valósággal élt ánglus kisasszonynak) egyik Lockját vagy hajfűrtjét alattomba elmetszi, és abból nagy ellenkezés származik a királyi udvarnak gavallérjai és dámái között, melynek kimenetele az lesz, hogy hajfűrtjét ugyan Belinda többé vissza nem nyeri, hanem annyi vigasztalása jut, hogy az a Holdba felragadtatik, ahová szoktak vitetni minden jeles hijjábavalóságok. Nincs ehez hasonló a comicus világban, ha saját ítéletemet magyarán kimondanom szabados: nem bánt ez sem szemérmetességet, sem vallást, sem nemzetet vagy akármit is, ami szentnek tartatik, mégis tele van tréfával, csipősséggel és furcsasággal, melyet az első nevelésű dámák előtt is, a podagrás dogmatikus múzeumában is, fel bátorzkodhatsz olvasni. Láttam én ennek egy folyóbeszédi fordítását, illy cím alatt: *Az ellopott Bukli, fordította ánglus nyelvből egy valaki az Ipoly mellett*; egy darabja nálam meg is van, és az előbeszédjében azt jelenti a fordító, hogy ő e versezetet az ánglus nyelvben való gyakorlás kedvéért fordítgatta; *abba tehát szerencsésebb nálam, hogy az eredetiből egyenesen tehette által nyelvünkre, amidőn én csak a francia folyóbeszédből boldogúlhattam.* Ki légyen ez a fordító, ki nem tanulhattam, annyit mondhatok, hogy jó magyar, de nem kellemetes.

IV. *Magyar Éneis, melyet Virgiliusból travestiált Blumauer úr, most pedig magyarul általöltöztetett Szalkay Antal úr;* Bécsben nyomtattatott. Virgiliusnak Aeneis nevű heroica epopoeáját zsinórmértékül vévén fel a híres Blumauer, egy comica epopoeát csinált belőle szintűgy tizenkét könyvben, és kiadta német versekkel, mely versek jámbusok, és áll egy strófa hét sorból, az első, harmadik, ötödik és hatodik sor négy lábú, a második, negyedik és hetedik három s fél lábú, az első sor a harmadikkal, a második a negyedikkal, az ötödik a hatodikkal egy cadentiára esik, az utolsó vagyis hetedik sor pedig cadentiátlan. Mihelyt ez a munka három kötetben a bécsi sajtó alól kikerült, azonnal egész Európában mind maga, mind annak sok rendbéli fordítása nagyon kapós volt. A magyar fordításának csak első kötete láthatott világot, melyben az Aeneisnek négy könyvei három könyvekbe vagynak foglalva, a többi két kötet a censura alól ki nem jöhetett, nagyon mérgesek lévén a tisztelendő clerus ellen való csipdezési a bécsi könyvzsibvásárosnak. Erről a fordításról méltó megjegyezni, hogy az nem szóról szóra készítettett a németből, hanem sokkal kisebb emennél, néhol pedig Szalkay úr maga is gondolt hozzá, és ítéletem szerint nem helytelenül.

Itt már talán némely érdemes olvasók várták, hogy a Tassoni Elragadtatott vederjéről is emlékezzem, minthogy annak magyar fordítását az újságokban ezelőtt néhány esztendőkkal megígértem. Igaz is az, hogy én ahoz hozzája fogtam, de majd minden oldalon tapasztaltam a Perrault úr róla tett ítéletének helyes voltát, hogy t.i. annak minden szépségét csak egy született olasz vagy az olasz nyelvet, szokásokat, történeteket és kivált olasz poétákat merevül esmérő ember érezheti, tele is van az a jeles munka az olasz közmondásokra való ezer célózással, mely helytelenül esnék magyarul, tele van számtalan travestiálásával vagy görögösen paródiájával a nevezetes olasz poéták verseinek, mely poétákat valaki könyv nélkül nem tud, kénytelen az elmés paródiákból származó gyönyörködés nélkül ellenni; hogy tehát a szép olasz comoediásból nyomorék magyar scurrát ne csináljak, félbehagytam munkámat, és darabjait Vulcanusnak dedicáltam, eszemben tartván, amit Horác mondott, hogy: quae desperat tractata nitescere posse, relinquit. De nem fizetem-é le hazámnak tett adósságomat azzal, hogy a szép Belinda vukliját adom neki, egy modenai veder helyett. Éppen így jártam az Iliade Giocosájával is Loredánnak; melynek elmaradását ismét azzal az eredeti comica epopoeával kívánom helyrehozni, amellyről már szólni itt van legjobb alkalmatosság. Ennek címje:

A vitéz Dorottya, vagyis a dámák diadalma a farsangon. Furcsa vitézi versezet négy könyvben. Szerzette Csokonai Vitéz Mihály. Ennek foglalatja ím ez: *I. könyv. Ebédig.* Carneval (olasz szó, tesz farsangot, itt pedig annak personificált istenét) kiindul 1799. Budáról, hogy az egész Magyarországon feljegyezze, kik mentek férjhez, kik még leányok, kik özvegyasszonyok. Fejér és Veszprém vármegyéken dolgát végezvén, megy Somogyba (én akkor ott laktam), és Kaposvárott nagy pompával fogadtatik; tele a szála gavallérokkal és dámákkal, kikkel Carneval együtt ebédel; ebéd végén az új menyecskékért egyet iszik, és inni parancsol. Hymennel a nagy matriculába megjegyezteti a férjhez menteket és pártában maradtakat, mellyért a vénleányok s főként Dorottya kisasszony igen megbosszankodnak. *II. könyv. Estvélig.* Táncok és játékok tartatnak, mellyek alatt több-több materiát találnak Dorottyaék a haragra és a Carneval s a gavallérok ellen való torzsalkodásra. Éris, a visszavonás istenasszonya kap az alkalmatosságon; s Dorottyt választja ki a háborúságszerzésre, kit hogy pestisével betölthessen, a tányérján egy kráflivá vagy fánkká válik, és véle magát elnyeleti. Dorottya talpig méreggő lesz, kesereg, panaszkodik, debacchál, plánumát Carneval és az ifjak ellen kicsinálja, Ámornak áldozatot tesz. *III. könyv. Éjjélig.* Dorottya négy öreg kisasszonyt tanácsosoknak és alvezéreknek választ, az ifjú szüzeket zászlója alá gyűjti, Rebekát követségbe küldi a gavallérokhöz, és általa ezektől Carnevalnak és a nagy matriculának a feladását s a közönséges bocsánatkérést parancsolja, melly az ifjaktól megtagadtatván, hadat izen nékiek. A dámáknak táborok, vezérek, fegyvereik, ütközetjeik. Opornak, a gavallérok fővezérjének csinos fortélyja, melly által Dorottya, a dámák fővezérje, halálosan megsebesítetik. *IV. könyv. Hajnalig.* Dorottya veszedelme az egész leánytábort széjjelzavarja. Dorottya haldoklása, testamentuma. Hymennek, a matriculának és Carnevalnak elfogattatások. Dorottya e kedves hírre feléled. Hadi törvény Carnevalra, mellynek végrehajtása, a cselédek közt támadt külső háború miatt, félbeszakad. A szinte helyreállott csendességet felbontja Fáma, azt hírlelvén, hogy az egész világ és minden rendű emberek haraguszna Carnevalra a kurta farsangért (akkor csak öt hétből állott), az ifjakra azért, hogy kevés a mennyekző. Új háborúság: de az ütközetet másnap reggelre hagyják, hogy a segítség előérkezessen; hanem hajnal hasadtakor Vénus megjelenik, a férjetleneket megvigasztalja, a Gráciák csudát tésznek, és Dorottya fővezérné, mint a legszebb teremtés, Oporral, a legderekabb gavallérral s a gavallérseregnek fővezérével, egybekel. Ez a mesézetje ennek a comica epopoeának, mellyet Somogyban laktomkor ennek az előttem holtig édes emlékezetű vármegyének kedvéért szerzettem. Távol légyen pedig, hogy valami szőrszálhasogató, kákagörcskereső criticaster ennek a költött történetnek legkisebb részében is valóságot keressen. A Pope Lockjának és talán a Tassoni Vedrének is szolgált valamelly igaz eset fundamentomul: de az én Dorottyamnak csak annyi adott alkalmatosságot, mint a Batrachomyomachiának. Akármelly csekély légyen is ez az én próbatételem a maga nemében: csakugyan a szívesebb hazafiak jobb nevén fogják venni éntőlem ezt az originált, mint a Loredan travestiált Iliássának valamelly időtlen elfordítgatását.

*In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo.*

Én Árpád írója akarok lenni; de ha azokat az előgyakorlásokat sem rejtem el nemzetemtől, amellyek Múzsámat a nagyobb próbákra mérésztették: talám nem vétek sem magyar literatúráknak, sem Árpádnak, sem önmagamnak becsülete ellen. Mindent a magához illő szempontból kell nézni! (A jó tücsináló derekabb ember a rossz ministernél. Amelly betyár helyesen tud dudálni, több becsületet érdemel a maga nemében, mint a középszerű orgonista; stb.). Az én furcsálkodó epopoeám a második nemre tartozik; mert itt a személyek nem hősök, de a viselt dolgok álmélkodásra méltók, és én is, amennyire a numina laevák sínálták, és a segítségül hívásomat Apolló meghallgatni méltóztatott, heroice kívántam zengedezni. Van ebben egy fő személy, egy hős, Dorottya, vannak mellékherősök, mind a két ellenkező

részen; vagynak characterek, erkölcsök, mellyeket fenntartani igyekeztem; vagynak és azok magoktól (per peripetiam és a nem-megeszmérés által, ami csekélyebb dolog) kifejtődnek; vagynak machinák: Vénus, Ámor, Éris, Carneval, Hymen etc.; vannak oratiók, festések, képek, leírások, episodiumok, sentenciák, hasonlítások; megvan a helynek, melly egyetlenegy szála, és az időnek, melly huszonnégy óra, az ő egységek stb. Már akármilyen ez a szerzemény, legalább azt senki tölem meg nem tagadhatja, hogy eredetiképen ez az első a mi nyelvünkön. Ha valakinek ínye ellen esik, azt tartom, hogy az, vagy aestheticátlan, vagy személyes irigyem, vagy vénleány; ezek pedig vagy a Belinda hajfűrtjével a Holdba vettetnek számkí, vagy talám Dorottyával a Gráciáktól általváltoztatnak.

A MAGYAR PROSODIÁRÓL

1 A VERSCSINÁLÁSRÓL KÖZÖNSÉGESEN

1. §

A verscsinálás nem poézis; mert ez a gondolatoknak, a képzelődésnek, a tűznek természetében, és mindezeknek felöltöztetésében áll: a verscsinálás pedig csak a szózatok hangjának bizonyos regulákra vételére, s külső elrakására ügyel, hogy azok harmóniával szóljanak az ember fülébe. Ahonnan lehet valaki - jó poéta, ha, mindjárt verset nem ír is; és ellenben jó verseket írhat valaki, de azért nem poéta. Legjobb ha a kettő együtt van.

Jegyzés. 1. A szép lélek munkáját, ha a vers nem nagyon csiklandoztatja a füleket, a gondatlanok megvetik; az együgyűeknek pedig csak a fülöknek kényje szerént zörögjön a rigmus, a Helikon remekének ítélik. Lehet poézis vers nélkül, van is. A *Gessner* idylliumi, azért, hogy versben nincsenek, az emberi elmének legszebb szüleményi a poézisba; noha meg kell vallani, hogy van őbenne a szóknak és szentenciáknak néminemű titkos kimérséklése, folyása és harmóniája, amely talán még a legszebb verseknél is lágyabban igézi meg a füleket, és amellyet ama vékony ízlésű *magyar fordító* elért, ha meg nem haladott. Illyen vers forma folyóbeszéddel élt hajdan a világ két legcsínosabb nemzetének két leggyönyörűbb oratori, *Plátó* és *Cicero*. - Aki egyszer jó poéta, annak a munkája, ha más nyelvre folyóbeszéddre fordítják is, csak poézis marad az. A magyar *Miltonnak* csak az egy cadentia hijja, különben az anglussal mérkőzik.

2. A poézis lélek, amely elevenít, enélkül a verscsinálás megholt állat. Látzai az egész dolgot a táncoshoz hasonlítja, aki, ha szép termetű, kedves, ha nem táncol is, az idomtalan ember pedig a táncot is elcsufítja. Én a Földi hasonlatosságát még jobban szeretem. Ugyanis csudállatos mesterséggel van rakva a méhek lépe, ámúlást okoz, de sem nem édes, sem nem táplál. A színméz ellenben, ha a hatszegű lyukaknak réguláiba nincs is öntve, mely kíváncsú! Mit ítélünk hát a lépes mézről, melly a szép rendet az édes ízzel együtt ajánlja? Ezt a példázatot nem szükség szabogatni. - A poéta hát csak poéta vers nélkül is; de akire születésekor *Melpomene* mosolygó szemekkel nem tekintett, akármely szép verseket írjon is a *Minerva* truccára, de azért nem lesz poéta, hanem csak versjártó. Ezek azok, kiktől már alig fér az ember a *Parnasszusonn*!

2. §

Ahonnán az emberi nemzettségnek első kezdetétől fogva kívánták a szép lelkek a magok gondolataihoz a külső harmóniát is hozzáadni; hogy így a füleknek álllyukain bélopódván az agyvelőbe, nyájjas fortéllyal vehetnék meg az elmének fellegvárát. Ezt kétképen próbálták elérni, t. i. némellyek a szótagok számának és a versek farkának vagy végének hasonlóságát vették fel; mások a kimondandó beszédnek idejére ügyeltek, és nem gondolván a szótagok számával, azokat a lassú vagy szapora hangzás által mérték fel. Így lett a sarkalatos (*cadentiás*), és mértékes (*metrica*) verselés. Sokan pedig még továbbmenvén a külső piperezésben, mind a kettővel kívánták (nagy részént nyomorúlt) verseiket ajánlani. - - - Ezt mi nevezzük *kétszeresnek*.

Jegyzés. 1. A harmónia, közönségesen szólván, nem egyéb, hanem a különböző dolgoknak megegyezése (*concordia discors*). Ez a természetnek lelke, ettől van annak minden szépsége, kellemetessége, és csudállatos volta. Innen van, hogy mihelyt annak nyomait elhagyjuk, összevissza ténfergünk, és harmónia mibennünk nem találtatik. Midőn tehát különböző hangok egymással szépen megegyeznek, akkor a hangzásba harmónia van. Ebből származott a muzsika. Ugyanis az ember fülei igen mesterségesen vannak alkotva: valami ezekbe önként ment be, és ütésével meg nem erőltette, mindazt kedves hangnak tartották az emberek, és ezeknek harmóniájában gyönyörködven, előbb saját szózatjukkal, azután érzéketlen szerszámok által is próbálták azt követni. Eképpen származott a *szózat* és a *szerszamos* muzsika. De mivel ezek értetlen szószóllók lévén, örömet kívánták volna az emberek hallató szóval is kifejezni a magok érzését és indulatjait: apró sorokat kurjongattak a muzsika mellett, amely ma is megesik. Így lett a verscsinálás. Hogy a kimondott szók megegyezzenek a muzsika hangzásával, némellyek annyi szillabát mondtak rá, ahány percentés volt a muzsikába, és ahol a muzsika úgy szűnt meg, mint az előbbi szakaszba, ők is a mondott igéket úgy végezték; mások pedig arra vigyáztak, hogy szavaikat a muzsikával egyaránt pattogtassák, hogy ahol annak ütése meghúzza meg, ők is megnyújthassák a szótagot, ahol az megszalad, ők is ottan szaporázhassák, és így a muzsika és a beszéd, se egymást el ne hagyja, se el ne késsen. Így lett a *sarkalatos* és a mértékes verscsinálás.

Jegyzés 2. A *sarkalatos* verseknek a barbarus nemzeteknél van divatja; ma pedig a legcsínosabb európai nemzetek is ilyeneken írnak, és ezekbe a legújabb világnak legfelségebb remeki vagynak foglalva, amint alább bővebben lesz róla értekezés. Amely a *mértékes* verseket a régi görög és római poéták gyakorlottak, úgy hogy a *cadentiát* ezekbe a nyelvekbe csak a barbarusok és a barátok hozták be. Egyedül csak maga a magyar nyelv alkalmas arra az egész Európába, hogy mind *sarkalatos*, mind mértékes verseket lehessen rajta csinálni; egyszóval el merem mondani, hogy ennek a nyelvnek sem hangzásával, sem a benne talátható kellemetes és bő sarkalatok számával, sem a szótagok bizonyos, állandó, meghatározott, kurtánn vagy hosszann való ejtésével, egyszóval, valami csak a poézisnak külső ékességét teszi, eggyel sem dicsekedhetik semmi előttünk esmeretes nyelv is a világon. Igaz, hogy különben is a versezésnek mind a két nemére alkalmasok a jelessebb ázsiai nyelvek, mint az *arabs*, *persa*, *török* s a többi. A zsidó versekbe pedig se sarkalatra, sem mértékre nincsenek szedve a hangok; hanem az egész versezés áll csak a hasonló vagy ellenkező értelmű mondásoknak öszverakásában.

3. §

Így hát a versezésnek három neme szerint, három következő részben előadjuk a *sarkalatos*, a *mértékes* és a *kétszeres* verseknek *állapotját és mesterségét* aszerént, amint mindenikkel a magyar poézist külsőképpen felékesíthetni. De minthogy némely külső ékességek is

vagynak a poézisba és a poézis rámájára húzandó nyelvbe, amellyeknek az illeténekre ráérő figurás emberek több jeles és több idéetlen nemeit találták fel: illőnek tartjuk ezekről is szólni, és elébb ugyan a természeti szépségről, azután a gyermeki habozásról két részben értekezvén, a magyar nyelvnek a poézisra minden nyelvek felett való alkalmas voltát előadni és ezzel az egész oktatást kolofon gyanánt befedezni.

2 A SARKALATOS VERSEKRŐL

4. §

Ebbe a nemébe a verselésnek öt csinálja a harmóniát, úgymint: a szótagok száma, a megszakasztás, a sorok öszverakása, maga a sarkalat és végre a sarkalatok elrendelése; ezeknek különb-különbféle öszverakásából származnak a rithmusok, mellyek noha számtalanok, és egyedül a poétának szabad akaratjától függenek: mindazonáltal nem egyaránt méltók a követésre, mivel egyik szebb a másiknál, és más-más nemű matériára alkalmatosabb. Ezeknek jelesebb nemeit a résznek végén megemlítyük.

5. §

Ami nézi a soroknak hosszabb vagy rövidebb voltát, azok vagy aprók, vagy középszerűek, vagy nagyok. *Aprók* a kéttagúaktól fogva a hattagúakig, amellyeket magokban nem igen látni, mivel más sorokkal elegyítik öszve, példának okáért.

3	4	5	6
7	4	4	5
3	7	5	6
7	4	4	5
7	4	8	6
3	7	5	6
7	-	8	6
3	-	5	5

Középszerű sorok: a hét tagúak, egész a tizenkét tagúakig, és ezek legszebbek, s legjobban is gyakoroltatnak.

A nagyok már ma csak a köz füleket gyönyörködtetik: noha módjával ezek sem megvetendő, kivált ha az alább elől adatandó szépségekkel fűszerszámozzuk unalmas voltokat. Ezek a nagy sorok a tizenhárom, tizennégy, tizenöt és tizenhat tagúak: mellyek közzül nálunk leginkább van divatja a tizenöt tagúnak; a tizenhat tagúakat már ma csak a régi íróinknál találjuk.

6. §

A hosszabb sorokat a szépség, sőt maga a szükség meg kívánja szakasztani. Ezt hozza magával a harmónia és a részeknek jobb öszveilletése, valamint nemcsak a muzsikában, hanem még a közbeszédben is, a betűket, a szózatokat és egész kimondásokat ízekre és időkre szokta minden csinos ember kiejteni. Ez a megszakasztás a rövidebb sorokban szép, a hosszabbakban pedig azonfeljül szükséges. Csak régi apáinknak volt olyan jó szusszok, hogy tizenhat

szillabát is kimondhattak egyhúzóra. Minket ebbe a részbe is gyengébbekké tett a csínosodás. A megszakasztásról akarván szólni, két rendre osztjuk a sorokat.

Az *első* rendbe vannak a nyolc, kilenc, tíz és tizenegy tagú sorok, ezeket nemigen szokás megszakasztani, pedig úgy szebbek volnának.

A *második* rendben vannak a tizenkét, tizenhárom, tizennégy, és tizenöt tagú sorok; ezekben már nemcsak szép a megszakasztás, hanem a csínos műzsák törvénye szerint elmúlhatatlan is; és aki ezt elmúlatja: letakarodjék a Heliconról! Jelesebb megszakasztások ezek:

I. rend: 0000, 0000 } 8
 00000, 000 }

 00000, 0000 } 9
 0000, 00000 }

 00000, 00000 } 10
 000000, 0000 }

 000000, 00000 }
 00000, 000000 } 11
 000, 000, 00000
 0000, 0000, 000 }

II. rend: 000000, 000000 }
 0000000, 00000 } 12
 00000, 0000000
 0000, 0000, 0000 }

 000000, 0000000 }
 00000000, 000000 } 13
 0000, 0000, 00000
 00000, 00000, 000 }

 0000000, 0000000 }
 000000000, 000000 } 14
 000000, 0000, 0000
 0000, 0000, 000000
 00000, 00000, 0000 }

 00000000, 0000000 }
 0000, 0000, 0000000 } 15
 0000, 0000, 0000, 000 }

Jegyzés. Hogy ezek a sorok, vagyis megszakasztások nem egyaránt szépek, az úgysis látnivaló dolog; elég legyen róllok ezt a kettőt megjegyezni:

1. Szebb az olyan megszakasztás, amelly a páros tagonn esik.
2. Az is szebb, amelly a sornak hosszabb felére jut, kivált ha egyszer páros is, példának okáért:

000000, 00000
szebb, mint az
00000, 000000

7. §

Minekelőtte a külömb-külömbféle soroknak öszverakását és ezekből származott gyönyörű változást előadnánk: illendő lesz elébb a vers sorainak bizonyos természeti külöbségéről valamit szólni. Az egyik sor lassú lábon, másik pedig fürge lábon végeződik: amannak némünémü kedveltető csendessége vagyon, és halkan záródik bé; e' pedig fürgebb és elevenebb, s mintegy görögve siet le a maga nyugovó pontjára; sokann amazt asszonyi, ezt pedig férjfiúi sornak nevezik, mivelhogy amaz, kivált a sarkalatokra nézve, több piperét kíván, lágyabb is, kellemetesebb is; ez pedig kedves a maga együgyűségéért, és keményebb lévén, erőt ad a verselésnek. Én pedig az asszonyi és férjfiúi nevezet alatt, amazt *lejtőnek*, ezt pedig *bukónak* fogom hívni, melly két szózat, a maga sillabáinak mennyiségével a sornak utolsó lábát, jelentésével pedig a dolognak természetét is kifejezi. Ezt előre bocsátván, a következőket könnyebben megérteni. -

A versek vagy egyféle, vagy kétféle, vagy többféle, vagy határozatlan sorúak. Egyféle sorúak azok, amellyeknek minden sora ugyanannyi szillabákból áll, példának okáért mind csupa tizenkét tagúak, nyolctagúak s a többi. Kétféle sorúak: amellyekbenn két külömböző hosszúságú sorok fordulnak elő. Ezek között legszebbek azok, amellyek páros és páratlan tagokból állván, gyönyörűen lehet őket változtatni a lejtő és bukó sarkalatokon; legjelesebbek ezek:

13	12	11	10	9	8	7	6
12	11	10	9	8	7	6	5
-	-	-	-	-	-	-	-
13	12	11	10	9	8	7	5
8	7	8	7	6	5	4	4
-	-	-	-	-	-	-	-
		11	10		8		
		6	5		3		
		-	-		-		

De öszverakatnak még a hosszabb és rövidebb páros sorok is egymással, példának okáért:

12	10	8	6
10	8	6	4
-	-	-	-
12	10		
8	6		
-	-		

Így a páratlanok is a páratlanokkal, példának okáért:

13	11	9	7
11	9	7	5
-	-	-	-
	11	9	
	7	5	
	-	-	
	11		
	5		
	-		

Többféle sorú verseknek nevezzük az olyanokat, amelyekbe három, négy, sőt több sorok is fordulnak elé olyanok, amelyek közül ki több, ki kevesebb tagokból áll, példának okáért:

8	8	3	8
4	7	3	7
7	8	7	8
8	7	4	7
4	3	4	11
7	3	3	11
		8	8
		3	8

Egyébaránt az elegyítésre ezekről is azt kell jegyzésbe venni, amit a kétféle sorú versekről. Az egyféle, kétféle és többféle sorú versek neveztetnek meghatározott sorú verseknek; mert mi-nekutánna külömb-külobmféle módon változtattak volna egymás között, egynéhány sor után ismét az a változás kerül elé, amelly az egész versezetnek elején kezdődött: ez a periodusa, vagyis elő- meg előfordulása a különbözö soroknak közönségesen strófának mondatik, ma-gyarúl fordulatnak. Ebben áll már a határozatlan sorú verseknek természete, hogy abban semmi fordulat, semmi strófa nincs; hanem az első verstől fogva az utolsóig, szüntelen való változások között folynak le a sorok. A strófákról alább lesz szó.

8. §

Ez az első változtatása tehát a soroknak abban állott, hogy az ember a hosszabb és rövidebb sorokat egymással elegyíti. A második változtatást az a rend csinálja, amelly szerént a lejtő és bukó sorokat egymáshoz képest elhelyeztetem - ez négyféle képpen esik meg;

1. Vagy mind lejtők a sorok, vagy mind bukók.
2. A lejtő sorokat a bukókkal változtatom úgy, hogy egy darabig mind lejtő, azután egy darabig mind bukó; példának okáért legyen a tizenhárom és a nyolc tagú sor lejtő, a tizenkét és hét tagú pedig bukó:

13	8
13	8
12	7
12	7

Itt a lejtő és bukó sorok folyvást mennek.

3. Szép változtatás az, mikor a kétféle sorok váltogatva mennek egymás után, példának okáért:

13	8
12	7
13	8
12	7

4. Szokás, kivált a dalokban, hogy az első és negyedik sor lejtő lévén, a két középsőt bukónak te-szik, vagy ellenben a két szélsőt bukónak tévén, a második és harmadik sor lejtő, példának okáért:

8	vagy	7
7		8
7		8
8		7

Ezek tehát a nevezetes változtatások a lejtő és bukó sorok által; de szükség megjegyezni, hogy hat sorú strófába sokszor két vagy három változás is megvan ezek közül, példának okáért:

8	8	8
7	7	8
8	7	7
7	8	8
8	7	8
8	7	7

Itten az első példába elébb változtatva, azután folyvást mennek a sorok - a második példában elől körbe mennek, hátul folyvást - a harmadikban pedig elől folyvást, hátul körbe, vagyis a nyolc tagúak folyvást, a hét tagúak változtatva:

Jegyzés: Tartsuk meg pedig, hogy ha egyszer az első páros sort lejtő sornak tettem, valamennyi páros sorok lesznek a strófákban, akár hosszabbak, akár rövidebbek legyenek is azok, mind lejtő végezetre kell vennem őket. Így ha egyik páratlan lejtő vólt: a többi páratlan soroknak is lejtőknek kell lenni.

9. §

Harmadik változtatását a soroknak az ő számok teszi, tudni illik hogy az ember hány sort fog fel egy indulatban, mellyből származnak a rövidebb és hosszabb strófák. *Rövid* strófák azok, amellyekben a soroknak száma kettőtől fogva nyolcig megyen; ide tartoznak tehát a két-, három, négy, öt, hat, hét, nyolc soros strófák. - *Hosszú* strófák azok, amellyek kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő, tizenhárom, tizennégy sorból állanak. A tizennégy számot tettem legvégső határául a strófák sorainak, mert ama híres strófa neme is, a Szónnét is tizennégy sort számlál. Amik ezen fejül volnának, ám neveztesse nek határozatlan strófáknak. De nincsenek tudtomra. És aki az ilyen Szent Ivány ének forma hosszú strófákban akarná ízlését és munkás voltát, leleményességét és poétai izmos vállait megmutatni, elmehet ezzel az intéssel: in tenui labor, et tenuis quoque gloria.

10. §

Sarkalatnak vagy cadentiának nevezzük azt, mikor valamely sornak egy vagy két utolsó sillabája éppen azokból a betűkből áll, amellyekből állott a másik soré. Ebből tehát egyenesen következik, hogy a sarkalat vagy egytagú, mikor tudni illik csak az utolsó szillabának betűi egyeznek meg, példának okáért Hóld (cadentia) zsóld, tatár (cadentia) jár; vagy kéttagúak, mikor t. i. két vagy több sornak mind a két végső szillabáiban ugyanazon betűk vagynak, példának okáért tatár (cadentia) határ, csuda (cadentia) hazuda s a többi. Ezeket a sarkalatokról jól meg kell tartani:

1. Hogy a sarkalatnak betűit csak a vocalis vagy magánhangzó betűjétől kezdjük számlálni, nem pedig amint sillabizálni szoktunk, példának okáért a feljebb mondott szókba ezek az egytagú sarkalatok: *old, old; ár, ár*; kéttagúak pedig ezek: *atár, atár; uda, uda*. - - - Sőt

2. a csínosabb verselők nem is igen örömet tesznek olyan sarkalatot, amellynek a vocalisa előtt, mind a két szóban, azon egy consonanson kezdődik a szillaba, példának okáért *jósága*, nem jó: *pirossága*; szebb: *virága*; így: *mutatom*, nem jó: *vagdaltatom*, szebb: *hullatom*.

3. Nem elég, ha a vocalisok ugyan egyek mind a két sarkalatba, hanem amellet az accentusba is meg kell egyezniök, példának okáért *barom*, nem jó *három*, mert itt hosszú az *á*, amott pedig rövid. Így *Istenek*: nem jó lesz rá, hogy *pihenek* vagy *fekvének*.

4. Így a consonansokra nézve is nem elég, hogy ugyanazon betűk fordulnak elő mind a két sarkalatba; mert nem szabad szimpla consonans mellé duplát tennem, példának okáért *valék*, nem jó: *hallék*; mert amott egyes l van, itt pedig kettős.

5. De nem a jó hangzás, hanem a rászokás és néhány érdemes poétáinknak tekintete szabaddá tette, hogy a sarkalatnak utolsó betűjét a szimplára is duplázhassuk, példának okáért *veress-kenyeres*; *szeretet-szeretett*; *látott-barátot*.

6. Nem vesszük bé cadentiának, ha mind a két sornak sarkalatja ugyanegy szó, példának okáért

Nagy félelem akkor léssen.

Mikor bíró székbe léssen. - - -

Akkor Töldinak máj adatik vala.

Bika rugaszkodik, kötél szakad vala.

Ez egyik se vers, illyet az ábc-hez értő tyúk is tudna kárálni. De

7. igenis bevesszük, és emberséggel-kanállal szépnek is tartjuk az egy szóból álló cadentiát, ha az a szó más-más értelemben van véve, példának okáért

Már a kék égnek

Ragyogó lámpásai égnek.

Már az illyen szép, ha csak hellyel-közzel és önként, erőltetés és affectálás nélkül esik meg, mint valami kellemetes poétai pongyolaság. Hanem

8. dísztelen egyformaság, és füleket s harmoniát sértő *monotonia*, mikor több versek egymás után ugyanazon, vagy legalább hasonló cadentiájúak: mint mikor p. o. a Toldi Miklós verseiben húsz-harminc sor is egyvégtiben *vala* szón végződik, és Pótsnak az Ifjúi verseibe vagy tíz-tizenkét sornak is mind *ára ára* a cadentiája. Ezek tetemesebb hibák; de a kisebb is bántja a fület, példának okáért

Aki kardját dühödtébe

Mártja hazafi vérebe:

Támadjon fel ellene

A magyarok istene.

9. Gyönyörű változás esik a sarkalatos szókban, mikor azok különböző részei az oratióknak: mikor - felteszem - az egyik sarkalatos szó verbum, a másik nomen, vagy adverbium s a többi, vagy legalább ha mind a kettő nomen, vagy mind a kettő verbum, különböző flexióba s hajtogatásba vagynak, példának okáért:

Olly délceg paripák termettek volt régen (adverbium)

A kövér rétekkal habzó rác térségen (nomen)

Mi is termesszünk e hegyen, (nomen)

Hogy nekünk is olyan legyen (verbum)

A szerelem bús szívemet általjárta, (perfectum)

Melly is nekem nagyon árta (imperfectum)

Jelen vagyon az az óra, (nominativus)

Hogy dolga forduljon jóra (cum praepositione)

Az ilyenek azért szépek, hogy ritkábbak, és többnyire váratlanok: ez okon tetszik az is, ha a sarkalatba tulajdonnév esik.

10. Jóllehet azt mondtuk, hogy a sarkalatos szókban ugyanazon betűknek kell előfordulni: mindazonáltal egyáltalában a hangnak kiejtésére vagyis a pronunciatióra szoktunk vigyázni, nem pedig arra, amint a betűk íródnak, példának okáért mutatta, adta, ez jó, mert a *d*, mikor kimondom, úgy hangzik mint a *t*, hasonlóképpen jó: egy és eredj; fattyja és siratja, s a többi. Ugyan ez okonn

11. jó, vagy legalább tűrhető (kivált a positiós sarkalatokban), ha a consonansok nem ugyanazok is, de legalább atyafiasok, és a lágyak a kemények helyett, a kemények a lágyak helyett tétetnek. Erre nézve szükséges ez a tábla:

<i>Lágyak:</i>	<i>Kemények:</i>
k. fiákba	g. haragba
p. naptól	b. habtól
s.	zs.
t. kérkedve	d. sietve
ts. tapintsa	dzs. findzsa
c. pokróccá	dz. takaródza
ty. kontyot	gy. rongyot
sz. vadászni	z. puskázni

Ezek hát elmehetnek: de - csínján!

12. Így mehetnek el az olvadt, vagy selyp betűk is az erős betűkkel. Erre is kell a következő tábla:

<i>Erősek:</i>	<i>Olvadtak:</i>
d. vadja	gy. hadnagyja
l. találja	ly. királyja
n. bánja	ny. adományja
t. tátja	ty. bátyja (quasi bátyája)

Ezek közül az *ly* és az *ny* mellől az olvasztó *y*-t elvetni szabad, szokták is; kivált az *ly* mellől, p. o. *királ, hel, mellék*; és hogy ezt hibának kezdik tartani, semmi okát nem látom, holott régi s tősgyökeres íróink, akik bizon jobb magyarok voltak nálunknál, széltibe élnek véle, és ami több, még máig is nemes hazánknak fele, ahol pedig szint annyi szép magyar lélek terem, szint olyan gyönyörűen ejti a kellemetes *l* betűt, mint a sipító *ly*-t más vidékeink. Én ugyan neheztelek, mikor a szabad magyarnak szabad nyelvéből valamelly bizonyos tájék *monopoliumot* akar csinálni. Én sem az *l* betűvel élők között nem nevedtem, sem még eddig versembe ilyen szabadsággal nem éltem: elhiheti hát akárki, hogy nem a magam, hanem a köz igazság fazeka mellé szítok. Az *ny* betűvel nincs annyi kötődés: úgyszólván szabadon lehet tenni ezeket: *kínálván, bálván; kívánnak, kapitánnak; járván* (járvány), *járván, marván, szánni, hánni* (hányi). Ilyenforma szabadság

13. az is, mikor a dupla betű helyett egy betűt teszek; de csak olyankor értvén ám, mikor a vokális hosszú, példának okáért *találok, szállok; szánám, bánnám*, ez elmehet; mert az egyes betűnek a duplától való híjja úgysem igen tetszik meg a különben is hosszú szillabába.

14. Még ezt az egyet megemlítem, hogy valaki ne tartsa drágalátos szépségnek, ha ő három vagy még több tagú cadentiákat tud csinálni, példának okáért *akarom, vakarom; tenyeres, kenyeres; nyomorúság, szomorúság* s a többi. Nem ád ez a verselésnek semmi díszet, noha, mikor önkényt jön, és sok jó közt egy-kettő, akkor elcsúszhat, mint a bagarus garas: kivált affectálni benne, merő gyermekség, és az illetén igazán méla poétáknak a kezébe ízibe bábót adnak a múzsák.

11. §

A *sarkalatos* szokat is szinte úgy változtatjuk, mint a sorokat. Ahonnan ezek is vagy *lejtők*, azaz olyanok, amelyek két *szótagba* egyeznek meg, mégpedig úgy, hogy az utolsó előtt való hosszú, példának okáért *László, zászló; vadászol, jászol*; vagy *bukók*, azaz olyanok, amelyek két tagban egyeznek ugyan meg, de az utolsó előtt való tag rövid, példának okáért *verem, nyerem; viszketeges, jeges*; ehez számláltatnak az egytagú sarkalatok is, amelyekről az előbbi cikkelyben szólottunk. Most már erre a megkülönböztetésre nézve kétféle neme leszen a sarkalatok változtatásának, melly változtatást *rithmusnak* nevezünk. Ugyanis a versekben vagy mind egyféle a *cadentia*, úgymint mind *lejtő*, vagy mind *bukó*; vagy pedig a lejtő és bukó cadentiák egymás között elegyítve vannak. Az első esetben *egyes rithmus*; a másik esetben *dupla rithmus* található. Mind a két rendbeli rithmust egyenlő módokon változtathatni, melly *mód* mind a kettőben négyféle.

Első mód, midőn a sarkalatok egymás után folyva mennek, azaz, mikor a versbe mindenik sarkalatot a néki megfelelő szó, vagyis tulajdon sarkalatos társa, az utánna való sorba (és néha sorokba) nyomba követi, példának okáért:

A		A
A		A
B	vagy is	A
B		A
C		B
C		B
B		B

Ez folyvást menő cadentia.

Második mód, midőn a sarkalatot az ő sarkalatos társa nem mindjárt az utánna való sorba követi, hanem a harmadikba vagy néha a negyedikbe, sőt ötödikbe; közben pedig más cadentia esik, amelynek sarkalatos társa vagy éppen mellette van, vagy szintűgy a harmadik, negyedik sorba esik maga után, példának okáért:

A		A
B		A
A		B
B	vagy	C
C		C
D		B
C		
D		

Ez váltva menő cadentia.

Harmadik mód, midőn az első sorba levő sarkalatnak a társa az utolsó sorba esik, úgy hogy a középső cadentiák, általok mintegy circulusba vagy körbe lévén szorítva, a rithmus maga is kerékbe fordul, példának okáért:

A
B
B
A

Ez körbe menő cadentia.

Negyedik mód, mikor a feljebb írt három módok közül mind a három, vagy legalább a ketteje előfordul a sarkalatok változtatásába, vagyis a rithmusba, példának okáért:

$$\begin{pmatrix} a \\ b \\ a \\ b \end{pmatrix} \text{ vagy pedig } \begin{pmatrix} a \\ b \\ a \\ b \end{pmatrix} \text{ vagy: } \begin{matrix} a \\ b \\ a \\ b \end{matrix}$$

$$\begin{pmatrix} c \\ c \\ d \\ d \end{pmatrix} \quad \begin{pmatrix} c \\ d \\ d \\ c \end{pmatrix} \quad \begin{matrix} - \\ c \\ c \\ d \\ - \\ e \\ e \\ d \\ - \end{matrix}$$

Ez sokszeres cadentia.

Mindezeknek a változtatásoknak helye van az egyféle rithmusokba, azaz, amint mondánk, az olyanokba is, amelyek vagy csupa lejtő, vagy csupa bukó sarkalatokból állanak; és így (amint a feljebb mondottakból következik) és így azokba minden sorok vagy merő párosok, vagy merő páratlanok (lásd 8.). A páros rithmusokban is csak így esik a változtatás, azzal a különbséggel, hogy ott a lejtő sarkalat a lejtőnek, a bukó a bukónak tartozik megfelelni.

Jegyzés. A páros rithmusoknak könnyebb felvételére tegyük meg a lejtő sarkalatot nagy *A*-nak, a bukót kis *a*-nak: akkor ilyen formán esik a sarkalatok változtatása a feljebb előhozott példákban:

<i>folyvást</i>	<i>váltva</i>	<i>körbe</i>	<i>sokszeres</i>
A A	A A	A a	A A A
A A	b A	b B	b b b
b A	A b	b B	A A b
b A	b C	A a	b b A
C b	C C		C C C
C b	d b		C d C
d b	C		d d D
d b	d		d C C
			C
			D

A MAGYAROK ŐSI VALLÁSÁRÓL

1. §. AZ ÁLDOZATOKRÓL

A régi pogány magyarok, mint a perzsák, lovat áldoztak, és amint hihető, *fejéret*, mellynek húsából *Aldumást*, vagyis szent vendégséget ütöttek. Az áldozatot az ég alatt a magas hegyeken ejtették meg, mint a perzsák. Áldoztak ökröket is, és juhokat.

2. §. A PAPOKRÓL

Papjaik voltak, kiktől azt tartották, hogy jövődőt tudnak mondani.

3. §. AZ ISTENRŐL

Egy istent hittek, a világnak alkotóját, kit a napnak és tűznek példázatjában tiszteltek, azt segítségül hívták, mint a perzsák. A tüzet ugyan és a levegőt s vizet tisztelték, a földnek hymnusokat énekeltek; de egyedül csak az egy nagy Istent imádták, nekie áldoztak, könyörgöttek, kit némely íróink Damaseknek neveznek. Ez a név is: *Isten* a chaldeai *esta*, perzsa *isdan*, görög *Hestia*, *hestie*, *histie* névvel egy eredetű, s örök tüzet, istentüzet vagy tűzistent jelent. Az avarok kagánja is így átkozódik: hogyha ő a rómaiakkal tett kötést megrontja, őtet és az ő népét a fegyver eméssze meg, az ég és az (*Deus ignis, qui in coelo est*) égen lévő tűzisten szakadjon reájok.

4. §. A BÁLVÁNYOKRÓL, TEMPLOMOKRÓL

Semmiféle bálványt és templomot nem tartottak, hanem *vide supra*.

5. §. AZ ESKÜVÉSRŐL

Megmetszván késsel vagy karddal a testeket, véreket egy edénybe öntötték, és azt mondották, hogy aki a hitet megszegi, annak vére úgy öntessék ki, mint most az övék. A scythák is így cselekedtek, de bort is elegyítettek a vér közé, és azután dárdájokat, nyilaikat, baltájokat, kardjokat az edénybe mártván, megitták; nemcsak a magok pedig, hanem a társak közül is a főbbek. Így tettek a medusok is, a kúnok is, akik azon felül egy kutyát szoktak a két fél közt elfuttatni, amellyet kardjaikkal összedarabolván, azt mondották, hogy úgy vesszék el az, aki a frigyet megrontja.

A TAVASZ

*Dúdolj verset! Kinek?
A magyar nemzetnek.*

Szilágyi Márton 1699.

ELŐBESZÉD

Valahára módot ejthettem benne, hogy régi adósságomat, melly felől tíz esztendő elforgása alatt, valahányszor a jó reménységnek legkissebb sugára derült ki, ígéretet tettem vala, nemes hazámnak lefizessem. Az Isten tudja, nem miattam múlt; tudják azok is, kik dolgaimat közelebbről esmérik. - Most sincs abban módom, hogy egyszerre kiadhassam munkáimat, hanem csak némelly apró darabokat közlök szíves olvasóimmal, amellyeknek nyomtatásával bírhatok, s amellyek példa gyanánt szolgálhatnak addig is, míg a nagy könyvemet hazánknak egy fő oszlopa, ki nemzetéhez való buzgó indulatjának sok jeleiről esméretes, a köz fényre kiemelni méltóztatik. Kilép tehát elsőben is a *Kleist Tavasza s némelly apróbb versezeti*, általam magyar nyelvre fordítatva; mellynek olvasásához, Édes Hazámfia! míg hozzáfognál, kérlek ezt a négy jegyzésemet gondolóra venni ne terheltessél.

Elsőben. A *fordításban* leginkább ez a cél állott előttem, hogy ennek a gyönyörű poétának egy szavát, vagy annyival inkább egy képecskéjét is el ne hagyjam, vagy gyarlóvá ne tegyem, vagy meg ne homályosítsam: melly miatt sokszor inkább tettem hozzá s a verset pótoltam, mintsem hogy a rövidítés és szorítás miatt valamelly szép szavát vagy gondolatját elmellőzzem vagy meggyomrozzam; amit észrevehetnek azok, akik a német munkát esmérni szerencsések, s ítéletet is tehetnek róla, ha nem abaposztót eresztettem-e a berlini bársonyba? Ez a magamtól előmbe szabott törvény kényszerített arra is, hogy az ő ritka és sokat jelentő s eleven kinyomási miatt magam is sok ritka és közkézen nem forgó szózatokkal éljek; mellyről bővebben a harmadik jegyzés alatt.

Másodszor. Sokfelé való gondolkodásim után arra határoztam meg magamat, hogy versben fordítom, és éppen ezekben az aprókban. A matéria lágy, szelíd és kedveltető lévén, hasonló *versnemet* kívánt; ez pedig mindazon minéműségekkel bír egyéb versek felett. Ezt némellyek így írják le, hogy *ez tizenöt tagú vers, hanem a közepén vagy metszésén kádencia van*. - Igen helytelenül: mert nem e' származott a tizenöt syllabájából, hanem a rest emberek csinálták hajdan ebből ama kintornáló versóriást. Gyönyörűen változtatódik ebben a páros nyolctagú sor a héttagú páratlannal; és az asszonyi ritmusok vagy kádenciák, a hímekkel, a német és más csinos poéták példája szerint: amire még nálunk alig vigyáznak a versművesek: Faludiban lehet leginkább észrevennünk. De erről s effélékről bővebben a *Magyar Poétikámban*. - Az eredeti nyelven hatmértékűekben vagy hexameterekben íródott a Tavasz: de aki a német hexametereket esméri, nem ollyannak képzele-e ezt a remek munkát, mint az *Eszterházán* lévő kertet, ha az holmi somogyi vagy tiszaháti girbegurba, egyenetlen, vagdalt, égetett, tördelt vagy önkényt dúlt *hasogatványokkal* volna befoglalva?

Harmadszor. Kéntelen voltam az útféli *szózatokkal* meg nem elégedni és ritkább s esméretlenebb ígékkel élni fordításomban. De aki ezt balra hajlandó magyarázni, vegye gondolóra, hogy a szózatoknak szaporításában áll a nyelvnek bősége, a nyelvnek bőségében a literatúra kezdete, a literatúra pedig követ, melly utat egyenget a fontosabb tudományoknak. - Kettőt szoktam én a magyar nyelv dolgában fejcsóválva nevetni. *Egyiket* azt, mikor valaki azt mondja, hogy *ez új szó!* mintha bizony nekünk meg kellene s meg lehetne azzal az egynéhány scythá szóval élni, amit kacagányos apáink lóháton hoztak ki Európába. - Csak tudni való dolog, hogy nekünk mind a mesterségbéli dolgokban, mind a gondolkodásunkban több

ideáink vannak, mint a *dentumogereknek*, idea pedig szóval, szó meg ideával jár: hogyan lehetne hát, sőt hogyan volna szükség a szavainknak számát szaporítani? Ők és az ő elejük mertek a dolgoknak nevet adni, hasonló zsenivel bírtak az ő fiaik s a mi elejük: no már, szegény magyar nemzet! ettől a jussodtól is elestél az újabb időkben? Ugyan mikor és mi fosztott meg e tehetségtől? Hiszen még a XV-dik század végén s a XVI-dik elején, tudom hogy bírtál véle; mert a bombárdát *ágyúnak*, a sclopetumot *puskának* merted nevezni: sőt még a XVII-dikben is mutattad jelét ősi szófaragó(!?) szabadságodnak, amidőn a tabacáról azt mondad, hogy légyen az magyarul *dohány*, és lőn az magyarul dohány mind e máj napiglan. Talám hát a XVIII-dik század, amelyben minden nemzetek annyira bővítették nyelveket, talám, mondom, ez a filozófusi század tiltott meg ettől tégedet, s éppen csak tégedet? Ha úgy van, a jelenvaló XIX-dik században a magyar tudósoknak legelső gyűlésekben - haugyan tartatni fog valaha - könyörögjél ennek visszanyeréséért - *iure postliminii*... Bizony a *szegény* községnek ma is több *zsenije* van, mintsem azoknak, akik szégyenlenek aközé számláltatni: ő a maga új ideáit is ki meri magyarul tenni, s ha reá kész szót nem talál, bátorkodik csinálni; míg a *felső* község nem akar, a *tudós* község nem mér, és amaz németizál, e' pedig deákizál. - A *másik*, amire mindég nevetnem kell, az, mikor némely ember azt mondja, hogy *ezt a szót nem hallottam*. Tudatlanságunknak egyenes megvallása ugyan virtus, de az említett embereknek nagyobb részében kevélység: mert egyúttal azt is akarják kitenni, hogy *amit ők nem esmérnek, az mind rossz szó*. Quasivero! - Az egyenes ember, ha olyast talál is, így gondolkodik: „Én ennek az írónak, a jámbornak, némely szavait még nem hallottam, mivel meglehet, hogy holmi régiebb és újabb magyar könyvet, amit ő láthatott, nem olvastam, sem hazánkban annyiféle provinciáiban meg nem fordultam; most pedig örülök, hogy hazai nyelvemnek esméretében ezzel is gazdagodom. Az Isten áldja meg, ő mégis szemfű ember, iparkodik is; bárcsak sokan közlőnek vélünk ilyen észrevételeiket.” Ama *finnyáskodó* pedig olvassa meg a *Heltai*, *Tinódi*, *Valkai*, *Bartsai*, *Tsanádi*, *Temesvári*, *Lisznyai*, *Zrinyi*, *Paskó*, *Horhi Juhász*, *Lippai* és egyebek velős magyar írásit; sőt holmi *Bányász Csákányt*, *Sopronyi Veres Tikmonyát*, *X ut Tököt* és több efféle korpájú grapsákat se hagyjon megtekintetlen; tegye kézikönyveivé *Gyöngyösiéket*, *Faludit*, *Báráczyt*, *Bessenyeiéket*, *Kazinczyt*, *Arankát*, *Horvátot*, *Péczelit* s a többi; forgolódjék a felföldi, Duna és Tisza mellyéki s erdélyi magyarokkal; levelezzen hazabéli tudósokkal; figyelmezzék a mesteremberekre; ereszkedjék le a paraszt, tudatlan, együgyű - de nála meglehet jobb magyar - községhez, aljnéphez: akkor majd nem lesz annyi *új szó*, annyi *hallatlan ejtés* öelőtte.

Én a szókat úgy nézem a nyelvben, mint a polgárokat a hazában. 1. Vagynak, amelyek régi *törzsökös eredetűek*, és azt szinte Ázsiából hozhatják le, legalább sok száz esztendősek: de az időnek viszontagsági miatt, mint sok jeles famíliák, elvesztették nemes voltokat, feledékenységbe mentek, és neveik csak némely régi könyveknek levelein, mint holmi avúlt diplomákon láttathatnak. Ezeket méltó a maradéknak új életre és fényre hozni, amint mondtam - *iure postliminii*. Kivált amely szónak ágazatai és mintegy rokonjai még ma is esmértetnek. Illyen a hölgy, nő s a többi. 2. Vagynak olyanok, amelyek az esméretes szózatoktól, a nyelvnek szokott rendi és országos törvényei szerint (*per analogiam*) származnak vagy származhatnak. És ez a leggazdagabb s legigazságosabb kútfeje a nyelvbővítésnek, a szósokasításnak, a *grammatica inpopulationak*. Az illyen *analogizált* szók olyanok, mint a törzsökös nemesektől, törvényes ágyból szaporodott fiak. Példának okáért: szálllok, inchoativum szállalok, mint szóllok, szállalok. Hullám: hullámlík, mint villám: villámlík. Bukni: bukadék s a többi. 3. Vagynak olyanok, amelyek a két magyar hazának egy vagy több részében is esméretlenek, de másutt igaz magyarok száján gyakoroltatnak. Ha hát valamely valóságos nemes egy vármegyében (már ha a legkisebbikben is) publikálva van: nem szintűgy igaz magyar-é az, mint akár-meltyik grófi vagy hercegi familia, mellynek neve és birtoka mind a két magyar hazában széjjel elterjedett? Így kell s így is lehet ezekről a provinciális szokról is gondolkodni; minéműek a *Duna mellett*: kaján, kondor, kajdászni; a *Tisza mellett*: görni, kókkadni, kontár;

a *Felföldön*: bajboncs, réja, csermely; *Erdélyben*: rügy s a többi. 4. Vagynak végezetre olyanok, amelyek eredet szerint ugyan nem magyarok, de vagy a nyelv királyától, az *usustól*, pecsétet levelet kaptak, vagy a magyar tudósok diétáján *hungarizáltattak*, vagy a szentegyház, a törvényszék, a tábor, a fábrikák, a kereskedés, a kézi és egyéb mesterségek körül hasznos szolgálatot tettek és tehetnek.⁵⁷ Ezek *indigenák* és *libertinusok*: és ezekben, ha polgári just kívánnak szerezni, megkívánhatja a nemzet, hogy a tősgyökeres magyar szók felett se nyilván, se titkon, sem erővel, sem szép szín alatt elsőszeregre ne héjjazzanak, hogy külföldi ruhájokat levetkezzék, idegen hangejtéseket megszelídítsék, és még a legutolsó magyar jobbágy füleinek is botrányozást ne csináljanak, s annak száját elviselhetetlen rabotával ne nyomorgassák. Így áll fel osztán törvényesen a magyar nyelv országa; így szaporodnak miriádokra annak hasznos és díszes polgárai; így pusztul el ama nyűgös monopolista, a *deák*, amaz elhatalmazott *német* Mautos, a *tót* furmányos, az *olasz* mercatimago, *ófrancia* emigrant; így fülnek meg önnön bölcsőikben a pajkos *szófaragóknak* törvénytelen ágyból született, csonka, benna idétlenjeik: így emeli fel fejét a magának hagyatott szegény magyar nyelv; így dicsekedhetik jövőendőben a nagy Corvinus nemzete!!

Ha hát én a homályba ment régi szókkal élni, a nyelv természete mentében újakat ágaztatni, a különb vidékeken gyakoroltatokat mindenik hazának köz piacára felvezetni, a külföldi, de magyarrá lett vagy azzá lenni méltó terminusoknak anyai beszédem soraiban helyet adni bátorzkodtam: senki meg ne ítéljen véle, ha azzal a jussommal élek, mellyet tölem mint született magyartól, az irigynél egyéb meg nem tagadhat.⁵⁸ Minthogy pedig még jó és elegendő szótárnak hijjával vagyunk: a könyv végén az ilyen ritkább szókat, a kegyes olvasónak kedvéért, ábécé szerint feljegyeztem, egy-két betűvel megmagyaráztam, és hogy őket honnan vettem, a csucsorodható *criticasterek* miatt urát is adtam.

Negyedszer. A *jegyzéseken* töprenkedtem legtöbbet. Ha nem talállok tenni, mondok, a szegény betűtlen olvasó megneheztem, hogy érthetetlen verseket tukmállok rá, s mégsem magyarázom meg, félrevettem majd könyvemet, és talán minden olvasástól is elfanyalodik: ha pedig jegyzéseket rakok fel, a tanult olvasó azt fogja mondani: „*Minek az a sok jegyzés? kíváltk ilyen mindennapi és országúti dolgokról? minek fogja az a könyvet? minek csúfítja a páginákat.*” s a többi. - Hogy hát ezt is elkerüljem, a gyengébbekkel is könyvemet megérttessem: középútat választottam; csináltam ugyan jegyzéseket, de igen kurtákat, és mégis, amint reményilem, elég világosokat: és hogy a *szakadatlan noták* a lapoknak tekintetét el ne éktelenítsék, a magyarázni való *deák* és egyéb szókat az ábécébe raktam.

Vedd jó neven tehát, Kegyes Olvasó! ezt az első csomóját az én munkáimnak: ha az Isten éltet, s egészségemet megtartja, a többivel is kedveskedni szándékozom. A következő csomónak foglalatja és neve: *Lilla, vagy az érzékeny dalok*. - Addig is a gáncsokodóknak megszentelődést, a jámboroknak nyugalommal, országunknak békeséget, tenéked pedig vídám életet kívánok. Isten hozzád.

⁵⁷ Illyen magyarosodott szók: a görög *alamisna*, a *deák* *lecke*, az *olasz* *rokka*, a *francia* *sapka*, az *anglus* *bigót*, a *német* *ház*, a *tót* *veder*, az *oláh* *berbécs*, s a többi.

⁵⁸ A szókkal való élésben, minthogy az antiquus emberektől tarthatni leginkább, nem új, hanem régi auctorok ítéletével élek: tessék tehát *Cicerót*, lib. 3. de finibus, és in Bruto, *Horatiust* Art. P. v. 46. ad. v. 72. és L. II. Epist. 2. v. 115. sqq. és *Quintilianust* lib. 1. c. 5. et 6. megolvasni; és hozzátenni ama különben szörszálhasogató *Scaligernek* fontos kis mondását: *Grammatico nihil infelicius!* -

JEGYZÉSEK ÉS ÉRTEKEZÉSEK AZ ANÁKREONI DALOKRA

Anákreoni dalok. - A poézisnak minden nemei között legrégebb és legközönségesebb az énekelhető vagy dallásra alkalmas verselés. *Jubáltól* fogva e mai napig, amellyben ezeket írom, minden időben és minden helyeken éreznek az emberek, indulatba jönnek, azt kiadni igyekeznek, s ha attól szerfelett izgattatnak, danlásra, táncra, mértékbe szedett hathatós beszédekre fakadnak. Az érzékeny római olasz, a fagyos lapon, a gögös asiata, az *indolens* chinai lakos, a Tuilleriának kipallérozott lelkei s az emberevő kannibálok:⁵⁹ - mind-mind énekelnek, danolnak és dalokat csinálnak. A harmónia, melly a mi testünk és lelkünk alkotásával egyidős, a maga származásának szempillantásában nemzette és zendítette meg a *Lyrica Poësis*.⁶⁰ Két fő nemek van az éneklő versezeteknek, ahhoz képest, amint vagy felemelkedik és magán kívül ragadtatik a mi lelkünk, vagy pedig csak csendes és kellemetes elborulásba jön az előtte lévő tárgy által. Az első esetben, a tárgynak nagy és felséges volta miatt, érzéseink erősebbek, gondolatunk fentebb járnak, melly miatt a szók és kifejezések hathatós, szabad, merész és vakmerő formát és menetelt vesznek magoknak, és a szerző egész meglelkesedésben áll előttünk: így készül az *óda*, melly alatt az énekeknek fellengősebb nemét szoktuk érteni. Mikor pedig érzéseink lágyabbak, szelídebbek, nyájasabbak; a tárgy vagy csekélyebb (vagy előttünk csekélyebb) oldaláról vevődik fel; s annál fogva énekünk is és előadásunk módja könnyebb és halkabban folyó, akkor az óda erejét és magosságát el nem érjük, és amit készítettünk, annak neve nálunk *dal*, az idegeneknél Lied, song, chanson, canzone vagy canzonetta. A természet látásából indult örömök, a nyájasságnak, barátságnak, édes indulatoknak érzése, a társasági élet vídamságinak kóstolása, az abból származott játék, enyelgés, jókedv és felvidulás - ezek a dalnak szokott foglalatjai, azt mondja Eschenburg.⁶¹ Az ilyen tárgyak és érzések szükségesképpen megkívánják, hogy a dalnak egész előadása, minden kifejezése és teljes folyamata könnyen menő, természetes, együgyű, kellemes és jóhangzású legyen; annyal is inkább, minthogy minden dal főképpen éneklésre és muzsika mellé szokott készülni. Sok nemei vagynak, valamint az ódának, úgy a dalnak is. Legkitetszőbbek az:

Anákreoni dalok. Anákreon (akiről alább az I. Kiereszkedésben) igen sok apró dalokat írt görög nyelven; de amellyek nagyobbbrészt elvesztek a bysantiumi zelóták igazságtalan kegyességei miatt, nem kevés veszteségével a szép mesterségeknek.⁶² Ami megmaradt is, és valami hetven-nyolcvan⁶³ formán az ő neve alatt forog, nem mind az övé, hanem másoktól az ő

⁵⁹ Lásd a kannibáloknak egy jeles dalját Kleist-nál: *Sämmtlichen Werke. Wien. 1789. 12. S.*

⁶⁰ Méltó erre megolvasni, amiket Sulzer (*Allgem. Theorie d. schön. Künste. Neue Aufl. Leipzig 1786. IV. Theile. gr. 8. Art: Lyrisch, Musik, Hymnus, Ode, Lied, etc.*) Ramler (*Batteux, Th. III. S. 3. ff.*) Marmontel (*Poétique Française Tom. II. ch. 15.*) s kívált a mi célunkhoz közelebbről Lowth (*De sacra Poësi Hebraeorum, C. Not. Dav. Michaëlis, Göttingae, Part. II. Praelect. XXV. Edit. II-ae*) és Barnes (*Prolegom. in Anacreont. § I. IV.*) beszélnek. - Azt mondja Scaliger: *Infans quoque prius canit quam loquatur*; méltó a többi is nála megolvasni, *Poëtices Lib. I. pag. 3. (1561 fol.)*

⁶¹ *Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Wissenschaften*, von J. J. Eschenburg. Berlin und Stettin. 1783. 8 - S. 114. §. 18.

⁶² Vajha sokan éreznék azt, kívált a nagy emberek között, amit említ BARNES (*in vita Anacreontis, Edit. Cantabrig. 1705. 8. praemissa. §. XXXII. et XXXIII. pag. LVIII. s. 99.*), s amelly szép megjegyzését ottan előhossa X. Leó pápának, és amit erről a szentségtörésről *Alcyoniusból* és *Colomésiusból* kijegyez Dan. Georg. MORHOFIUS (*Polyhistor. Literar. Philos. Practic. C. Accession. Joh. Frickii et Joh. Molleri, Edit. III. Joh. Alb. Fabricii. Lubecae 1732. 4. - Tom. I. Lib. VII. Cap. 2. §. 11. pag. 1043.*)

⁶³ *Com. Teleki Bibliotheca, Tom. I. pag. 9.* és BORN in *Dissert. Anacreonti praefixa. pag. XXIX. et XXX. Edit. Lips. 1789. 8.*

mustrái után íródott. Ezeknek az ő daljainak foglalatjuk: a szerelem, a bor, az öröm, a megnyugodt lélek, csendes és szorgalom nélkül való élet, barátság, szépség, tavasz, rózsza, galambok s a többi. Nincs azokban semmi fajtalanság, részegítő és lázzadó indulat, vastag, baromi gyönyörködés: hanem csak nyájas enyelgés, rendkívül való vidámság, lomhaság nélkül való elérzékenyülés, könnyű és szabad epicureismus. Az Anákreon világában csak a jelenvaló szépet jót, gyönyörűt keresi az emberi lélek, a fösvenységtől, nagyravágyástól, haszontalan aggodalmaktól üressé lévén, érzi, hogy jó az élet, és a halált is csak úgy nézi, mint az örömnél és megelégedésnél utolsó pontját, mellyen meg kell nyugodni. Horatius is követte őtet ebbe; mert ő is a gyönyörűségek közzé mindég szép módjával béviszi a halált, a koporsót, a más-világot.⁶⁴ Élünk vidámon és minél kevesebb gonddal, mert egyszer meghalunk; ez a régi lyricusok philosophiája; ha pedig élünk és örülnünk kell, hagyjunk élni és örülni másokat is, ez az egész emberiség philosophiája. Vajha minden fösvénynek, minden nagyravágyónak, minden bujálkodónak beléolvashatnám a szívébe ezt a kurta philosophiát! hány rettenetes bűnnek a csíráját sütném el általa, ó, jó theoriájú, gonosz praxisú halandók! a ti kebletekben. Ezt a maximáját Anákreon a legszebb színbe öltözteti fel, kikeresi az érzésnek legszebb útait, fájni elmésségével csalogatja s tartóztatja az olvasót, magát igen kellemetes és kedveltető módon fejezi ki, ezer édes, ígésző képzeleteket talál elő, s azokat a legkönnyebb móddal festi le, hogy azok a mi fantáziánkat körülzsibongván, lelkünkről az élet unalmát s az azt felettébb lankasztó indulatokat balzsamos szárnyaikkal leszeleljék.⁶⁵ Ezt a könnyű és aprólék gyönyörűséget olly elmésséggel fűszerszámozza ő meg, amellynek párját alig találni. Az ő humora, azt mondja *Sulzer*,⁶⁶ a legkellemetesebb a világon, s olly könnyű, mint a legszebb kikelet: az ő daljainak gyűjteménye hasonlatos a virágoskerthez, mellyben ezer kíváncsi illatoktól lepettetni meg.⁶⁷

Ez tehát az Anákreon daljainak belső természetek, és amelly dalokat illyen lélekkel s illyen formába öntenek a poéták, azokat *anákreontismuskoknak*, *anákreoni daloknak* nevezik.

Azért is, aki jó anákreoni dalokat kíván írni, annak nem Anákreont kell fordítani, sem holmi hideg és durva érzéseket az Anákreon mértékére srófolni,⁶⁸ hanem az őtől kedvelt édes tárgyáról az ő tulajdon könnyűségével, vidám humorával és kellemetes előadásával rövid és csinos dalokat szerezni. Sajnálom, hogy amidőn ezeket írom, Dégennek⁶⁹ Anákreonra tett halhatatlan gondolatait, a könyvnek nem-léte miatt, jó ízlésű olvasóimmal nem közölhetem. Én azt a fáradtságomat nem kimélttem volna; de Collegiumunknak könyves házában Dégennek sem kiadását, sem értekezését fel nem találhattam, amelly könyvtárnak egyébaránt a görög és deák litteratúrára nézve, melly nálunk olly nagy becsben vagyon, magyar hazánkban párját nem láttam. Még egy felette hasznos német gyűjteményben⁷⁰ igen szépen és derekasan le van

⁶⁴ Szép aesthetikai és erkölcsi jegyzést tesz az illyen poétai fordulásról amaz érzékeny francia poéta. DELILLE (*Les Jardins, ou l'Art de embellir les Paysages, Poème en IV. Chants, l'an XI. 12*) dans ses Notes, és sok víg poétának jó leckét ad általa.

⁶⁵ Egésszen megérdemli a figyelmet BARNESIUS *Prolegomenor. in Anacreont. §. X et XI.*

⁶⁶ Allg. Theor. d. sch. Künste. - Art Anacreon.

⁶⁷ Lásd *Jul. C. SCALIGERI Poëtices Lib. 1. Cap. 44.*

⁶⁸ Így járt az egyébaránt tudós *Casp. BARTHIUS* vagy a költött nevén *TARREUS Hebius*. akiről azt mondja az éles Morhof, *Polyh. Literar. Tom. I. Lib. VII. Cap. 3. §. 12. pag. 1068*, hogy „ejus Anacreontes lignei plane, imo stercorei sunt”.

⁶⁹ *Über die Philosophie des Anacreon, ein Versuch von M. Joh. Fr. Degen. Erl. 1776. 8. - Anacreon, herausgegeben von J. F. DEGEN. Erl. 1781. 8.*

⁷⁰ *Fragmenten über die neuere deutsche Litteratur. (I. Th. S. 338. f.)*

írva az anákreon daloknak valóságos természetek; de azzal sem élhettem. SCHNEIDER is⁷¹ sok szép jegyzéseket tesz az Anákreon poézisáról, az ő követőiről s ezeknek elmebeli erejekről. Minden pallérozott nemzetekből vagynak már, akik anákreontismusokat vagy Anákreon lelke szerént írott apró dalokat csináltak; de egy sem vitte a poézisnak ezt a nemét olyan tökéletességre, mint a németeknél GLEIM,⁷² akit azután (a szokás szerént) egész sereg nyomorúlt hímezők követtek és bosszontottak. Nálunk ebben a pályában tett próbát Édes Gergely,⁷³ Földi János és Dayka Gábor.⁷⁴ Fordították pedig némely darabjait Földi, Rajnis, Kazinczy, Ráday, Édes.⁷⁵

Az olaszoknál és franciáknál már több fordította tizenkét poétánál; az ánglusoknál hat fordítása van; németül és spanyolul⁷⁶ pedig az eredeti metrumon próbálták fordítani. A Dégen kiadása német fordítással együtt, tudtomra, leghasznavehetőbb. A prosodiára és philológiára legjobb a Bárnese. Pompás kiadások Rómában a Spalettié⁷⁷ és a két pármái.⁷⁸ De legszebb, legjobb, legbővebb és mind külső, mind belső érdemére nézve legfejedelmibb a párizsi,⁷⁹ amellyben nemcsak a görög textus legcorrigáltabb, a deák fordítás mind versben, mind folyóbeszédben legderekabb, hanem a daloknak száma is több újjonnan feltalált darabokkal van szaporítva, az író képzeletei pedig Párizsnak mái híres piktorjai és metszői által táblákra vagynak tétetve, s ami több, az odavaló legnagyobb muzsikuskok által a görög textus muzsikái compositióra van véve. Vajha én hazánknak olyan componistájára találhatnék, aki egy ma-

⁷¹ *Anmerkungen über den Anakreon* (von Prof. SCHNEIDER), *Leipz.* 1770. 8.

⁷² GLEIMS *Versuch in scherzhaften Lieder*, Berlin. 1749. 8. - Ebend. *Lieder nach dem Anakreon*. Berlin. 1766. 8.

⁷³ Édes Gergely régolta fordítgatja Anákreon daljait görögből, régolta is dolgozik anákreontismusokat: ez utolsókban szerencsésebb volt, mint amazokban, és talám, amint rajok emlékezem, a legjobbakat vesztette el 1798-diki útjában. Most mind a kétféle próbáit kiadá e cím alatt: *A Teoszi Anákreon Versei, kétféle fordításban. Egyenesen görögből s a többi. Édes Gergely által Vácon.* 1803. 8. - A fordítást ez a magyar verselőnk kétképpen tette meg, amint maga is a könyv homlokán említi, az egyik van az Anákreon mértéke szerént, a másik pedig kádenciás, apró sorú versekben. Illyen formában öntötte anákreontismussait is, kit kádenciával, kit csak anélkül. Barátai és jóakarói sürgeték, hogy kiadja, amint az előbeszédben írja. - ZECHENTER *Antal* is kiadá az Anákreon verseit magyarul hat syllabájú, háromsoros, kádenciás versekben fordítva. *Prága.* 1785. 8. De a háromsoros vers! a prágai fordítás! a Geklen Adelajda! és az illyen magyarság! - Inkább hallgatom a német virtuózok magyar verbunknótáit, mint az efféléket. A magyarnak karaktere az, hogy karaktere legyen...

⁷⁴ Dr. FÖLDI János, aki Anákreonnak sok daljait fordította, próbát tett az anákreontismusokban is, mellyek több versezeteivel együtt még kézírásban hevernek. *Újhelyi DAYKA Gábor* egynehány szerencsés anákreontismust csinált: az ő próbái is még kézírásban vagynak, egyéb poétai darabjaival. Egy az Orpheusban kiadódott: a többi is, Kazinczy úr öszveszedése és barátsági hív gondoskodása után, rövidnap világra kerül.

⁷⁵ Lásd a *Magyar Museumot* Kassán és Pesten; 1788., 1789. II. kötet. 8. *Orpheust* Kassán és Pesten; 1790. II. kötet. 8. - és *Helikoni Virágokat* KAZINCZY Ferenc gyűjteményéből. Pozsonyban. 1789. 8. -

⁷⁶ Német lábakon próbálta MEINECKE (*Leipz.* 1776. 8.). Spanyol nyelven pedig *Estevan Man. VILLEGAS* (az ő Eroticáinak 1-ső részében. *Najera*, 1617. 4.)

⁷⁷ 1781. fol.

⁷⁸ Az egyik nagy betűkkel *c. Commentario, et B. Theca Anacreonteia, et war, lection*, 1785.4. *ex typ. reg.*, a másik apróbb betűkkel, a híres BODONI *typogr.* olasz fordítással, *in 4. maxim.*

⁷⁹ *Odes d'Anacreon, traduites en Français avec le texte grec, la version latine et notes critiques*, par le *Citoyen GRAIL*, avec estampes, odes grecques, mises en musique par *Gossée, Mehul, le Sueur et Cherubini*, et un discours sur la musique grecque. Edition plus complète que toutes celles qui ont paru jusqu'à ce jour. Paris, l'an 7. gr. 4.

gyar anákreonismust muzsikára vévén, vélem és magyarimmal közelebből tudná s kívánná éreztetni a görög szabású rythmusoknak mennyei hármóniáját! Rousseau,⁸⁰ aki maga is mes-
ter volt a muzsikában, próbát tett e részről, nevezetesen a Pindarus ódáira: nálunk Seyfried⁸¹
is úgy készített egy muzsikai szerzeményt a Virág Benedek jámbusos énekére. Így lehetne a
görög mértékű verseknek a nép előtt becsét és kedvességet szerezni!

MOTTÓ

Az egész verse Horatiusnak így van:

- - - - *ego, apis Matinae*
More modoque,
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus, uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.

L. IV. Od. 2.

AJÁNLÁS

Valamint gyermeki elmémnek a gondolkodásra, képzelődésre és érzésre való első kifejtődzé-
sét, különösen pedig a poéták olvasására és megízlelésére s magára a poézisra való hajlandó-
ságomnak jókori vezérlését tiszteletes, tudós KOVÁCS JÓZSEF körösi prédikátor úrnak,
mint közönséges tanítomnak és nagynevezetű, tudós BUDAI ÉSAIÁS eloquentiae professzor
úrnak, mint magános oktatómnak, köszönhetem: úgy ifjú tehetségeimnek s addig szerzett
olvasásomnak az iskolai korlátok közzül való kivezérléséért, a régi jó ízlésnek az újabbakkal
való egybekötéséért tekintetes KAZINCZY FERENC úrnak s néhai tudós Dr. FÖLDI JÁNOS
úrnak tartozom. Poétai lételem felől úgy játszhatom, mint Nagy Sándor, midőn Filepről, az
atyjáról, és Arisztótelesről, a maga tanítójáról azt mondotta, hogy: *ille quidem esse, hic autem*
bene esse dedit: amazok nélkül poéta nem lettem volna, ezek nélkül pedig tűrhető poéta;
amazok szültek fel a Parnasszusra, ezek pedig neveltek rajta, s megmutatták annak csinos
útait, a szép lelkeket kalauzúl keresték ki mellém, hogy meg ne üssem lábamat a kőbe. -
Melly nagy szerencse, midőn egy nevendék elmét illy *nem-Orbiliusok* bárdolnak és köz-
pályájának kezdetekor ilyen jóindulatú és egyenes *Aristárkusok* vezetnek! Adnák az egek és
tennék meg a kedvező múzsák, hogy én e közönségesen tisztelt négy névre a magyar világnak
egén homályt ne borítanék, és midőn az én öerántok viseltetett magános háládatosságomat
most illy *aprólék munkámnak* a sarkán közönségesítem, azt mondanák polgártársaim, tudós
hazámfiain s az utánnunk születendők:

In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apolló. -⁸²

⁸⁰ Lásd az ő *Dictionarium Musicumát* s a hozzá ragasztott kótákat.

⁸¹ Esméretes az ő *Csehihez* írott dalja, melly így kezdődik: *Tőlem, barátom, messze vagy s a többi.*
Ebben a dalban, amint tudjuk, nincs az úgynevezett kádencia; mégis jól megy rá a muzsika, s ő is a
muzsikára.

⁸² Virgil. Georg. Lib. IV. v. 7.

A MAGYAROKHOZ

Sajnálható dolog a nyelvre nézve is, de kivált a poézisra nézve, hogy a mi világszerte kedves és becses tokaji borunknak olly insonorus és nyomorék s hosszú neve van. *Asszúszölőbor!* - Hogy én a hazai termést mégis nemzeti szóval ejtsem ki, kénytelen voltam a *máslás* nevet venni fel, noha ez szegényebb neve a hegyaljai nektárnak.

AZ ANÁKREONI VERSEK

Jambus vagy *futó láb*⁸³ az amellynek az első tagja rövid, a hátulsó pedig hosszú. Jambus-vers az, amelly többnyire ilyen jámbus-lábakon jár. Ennek a versnek találójának Arkilokust teszi Horatius, Ovidius, Velleius Paterculus és a nagykritikájú Bayle.⁸⁴ Ez az Arkilokus poéta virágzott a 29. olympiásban: szörnyű csúfolódó és átkozódó ember volt írásaiban, amellyeket a tőle talált hatos jámbusokon készített. Nemcsak ellenségeit, hanem jó embereit, barátit, sőt tulajdon anyját, s ami még több, önnönmagát is megszidalmazta.⁸⁵ A többek között, hogy Lycambe a leányát, tett ígérete szerint, néki feleségül nem adta, egy kemény szatírárt írt ellene, mellynek olvasása után Lycambe és annak leánya magokat, a gyalázat miatt való kétségbeesésből, felakasztották.⁸⁶ Innen a mérges verseket az Arkilokuséhoz hasonlítja Horatius és Ovidius.⁸⁷ Aristophanes Grammaticus azt jegyzi meg Cicerónál,⁸⁸ hogy az Arkilokus jambicussai minél hosszabbak, annál szebbek valának. - Az Anákreon jámbussa, amin ő írta minden ódáit, három lábból áll és egy syllabából, vagyis az ő verse negyedfél jambus. Hanem az első láb lehet *lassú* is, *doboló* is (spondeus vel anapaesticus) eszerént.⁸⁹

⁸³ A jámbusok régente gúnyolásra és gyalázásokra voltak alkalmaztatva. Így bosszúlta meg *Hipponax* poéta az ötet kicsúfolt pictorokat (PLINIUS *Hist. Nat. Libr. XXXVI. Cap. 5.* és HORATIUS *Epod. VI. v. 14.*) Arkilokus ezt a versnemét, amint *Hephaestio* mondja, JAMBE nevű menyecskétől tanulta és nevezte; de ezt tagadja SCALIGER, és a jámbusok eredetét egészen Appollónak a Pythonnal való harcáig viszi fel. Lásd: *Poëtic. L. I. Cap. 23 et 54. pag. 39. et 53.*

⁸⁴ Archilochum proprio rabies armavit Iambo. HORAT. *Art. Poet. v. 79*: Repertor pugnacis Iambiá-nak nevezi OVIDIUS, *in Ibin. v. 521.* - Azt mondja V. PATERCULUS *L. I. Cap. 5.* neque quemquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum praeter Homerum et Archilochum reperiemus. - BAYLE. *Dictionn. Hist. et Critique, VI. Edit. par Maizeaux. Basle. 1741. fol. Art. Archilochus.*

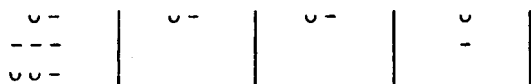
⁸⁵ Jeles példáit láthatni ezeknek AELIANUSNÁL: *Variarum Hist. L. X. Cap. 13.* és PLUTARCHUSNÁL: *de audiendis Poëtis, és in Institut. Lacon. -*

⁸⁶ Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat artis; nec sponsae laqueum famoso Carmine nectit. HORAT *L. I. Ep. 19. v. 30.* - A satírának egynéhány ilyen irtóztató következéseit olvashatni BAYLÉban a *Hipponax articulushál, az F. betű alá tett jegyzésében.*

⁸⁷ Cave, cave; namque in malos asperrimus Parata tollo cornua Qualis Lycambae spretus infido genet. *Epod. VI. v. 13.* Postmodo si pergas, in te mihi liber Iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit. *in Ibin. v. 51.*

⁸⁸ *Lib. XVI. Epist. II. ad Atticum.* Vesd hozzá *Dionys. LONGINUS desublimitate (ex recens. Zachar. Pearcii, et edit. Sam. Fr. Nath. Mori, Lips. 1769. 8.) Cap. 10. §. 7. p. 72. és Cap. 13. §. 3. pag. 86.*

⁸⁹ *Jul. Caes. SCALIGER Poëtic. Lib. II. 34. pag. 77.* Így ír a jámbusokról: Jambicorum pedes purae ac propriae fuere per initia, sicut et aliorum. Verum quam Poësis sit imitatio naturae, natura vero ipsa raro simplicia commentetur, eaque ad compositiones potius perfectorum: idcirco haec ut exactius explicarentur, admisti necessario sunt alii pedes, quorum notis res ipsae, quae essent variae, designari possent. Insertur igitur *Spondaeus* sedibus imparibus. (*Vesd össze azzal, amit Horatius ír de Arte Poët. v. 251-259.*) Ejus sive consilii, sive consuetudinis ratio declarata est septimo horum

Így élt ezzel Anákreon, némelly kifogás mellett; és ez az ő daljainak könnyeded és kurta foglalatjukhoz legalkalmasabb is. - Csak ezért az egy mértékes versért is majd meghalnak a napnyúgoti nemzetek, s ha a spanyol a maga parancsoló hideg *a* betűit, az olasz az ő egybeolvadó gömbölyeg szavait, a német a sok diphtongust és schevátlan consonánsait erre a téjoszi taktusra rákényszerítheti, boldognak tartja magát és anyai nyelvét, s igazságtalan örömeiben truccol a néhai Jóniának dicsőségén. Hát te, Árpád nemzete! mikor fogod közönségesen érezni, hogy a te nyelved - és egyedül a te nyelved - alkalmas a görög múzsák hasonlíthatatlan harmóniájára?⁹⁰

A HÉVSÉG

Két csillagzat van az égen, különösen, Kutya nevű, tudni illik a *kisobbik Kutya* és *nagyobbik Kutya*. Ez utólsónak pofáján van egy első nagyságú csillag, melynek neve *Kutyácska* vagy *Kutyó*, Canicula, Sirius.⁹¹ Mikor a Nap július 21-dik napján az Oroszlány jegybe megy, akkor kezd a nagy Kutya csillagzatja a Nappal együtt feljárni, másod vagy harmadnapra szembe-tűnőképpen feltetszeni.⁹² Ennek feljárásától kezdik azokat a nyár közepén lévő száraz, tikkasztó és beteges napokat számlálni, amelyeket a nagy Kutyának pofáján lévő, igen fényes Canicula csillagtól canicularis napoknak nevezünk. A caniculai idő nem olly beteges és dögletes ugyan nálunk, mint más forró tartományokban, amiért Vergilius,⁹³ Horatius és más

Librorum (*különösen pag. 359.*) *Anapaestus* quoque ingessit sese, non sine magno decore, est enim pes admodum nobilis isque non solum pedibus peregrinis, idest imparibus, sed etiam legitimis. Id quod apud omnes Graecos videre est. De Dactylo quid dicendum? nam si spondaeus interponitur, quare non et dactylus? fortasse quia trochaeo similior: a longa namque incipit, anapaestus iambi naturam imitatur: a brevi enim capit initium etc. - Az Anákreon jámbicussairól s azoknak változtatásairól bőven ír BARNES *Prolegom. in Anacreont.* §. XII.

⁹⁰ Azt mondja Kazinczy *Orpheus I. kötetjének*, 277. old. „Boldog! Boldog, aki a görög dal szépségét csak úgy is érezheti, mint én.” - Lásd a II-ik KIERESZKEDÉST.

⁹¹ Erről a Kutyáról azt mesélik a poéták, hogy az az Erigoné (ki a Szűz jegye, a Nap útján) kutyája volt, amely látván, hogy Icariust a pásztorok megölték, s annak leánya, Erigone bűvában felkötötte magát, a szánakozás miatt megdöglött; melly szíves hűségéért Jupiter ötlet, Erigonéval együtt, a csillagok közzé helyeztette. Vid. *Caroli Stephani Dictionar. Histor. Geogr. Poeticum.* (Genevae, 1660. 4.) pag. 573.

⁹² A régi kalendáristák, csillagvizsgálók és matematikusok észrevételek szerint felrakta ennek a csillagzatnak járását Ussérius. Vid. *Jac. USSERII Dissert. de Macedonum et Asianorum Anno Solari; cum Graecorum Astronorum Parapegmate, ad Macedonici et Juliani Anni rationes accommodato.* (Edita ad calcem Rationarii Temporum Petaviani. Veronae, 1741. fol.m.) pag. 94. et 95.

⁹³ VIRGIL. *Geor. L. II.* v. 353. hiulca siti findit canis aestifer árva. *Geor. L. IV.* v. 425. Jam rapidus torrens sitientes Sirius agros Ardebat; coelo et medium Sol igneus orbem Hauserat; arebant herbae etc. *Aen. L. III.* v. 138. *sqq.* Corrupto coeli tractu, miserandaque venit Arboribusque satisque lues, et letifer annus. Linquebant (*a társai Aeneasnak*) dulces animas, aut aegra trahebant Corpora; tum sterilis exurere Sirius agros; Arebant herbae, et victum seges aegra negabat. *Aen. L. X.* v. 273. *sqq.* Sirius ardor, Ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris. - HORAT. *L. I. Od. XVII.* v. 17. Caniculae vitabis aestus. *L. III. Od. XIII.* v. 9. Flagrantis atrox hora Caniculae. *Lib. I. Ep. X.* v. 15, 16. gratior aura Leniat et rabiem canis et momenta Leonis s a többi. Így LUCANUS, STATIUS, PRUDENTIUS, Sid. APOLLINARIS: így CICERO, PLINIUS; így mai olasz poéták is.

déli poéták olly iszonyú nevekkal terhelik: de mégis jó, amint Blancard mondja,⁹⁴ ha az orvosok reá ügyelnek, s a Hippokrates intése szerént a recipék körül nagyobb kéméléssel forognak.

Hogy sok jó magyar szavaink némelly jó magyarok előtt is esméretlenek, annak oka az, hogy az ollyan szó a több vármegyékben feledékenységben menván, mai napon, mikor nyelvünkre jobban kezdünk ügyelni, csak néhol, és tálam a legegügyűbb magyarok közt maradt meg. Más részről azt is sajnálva kell tapasztalni a vizsgálódó és mindent megoldvasni kívánó magyarnak, hogy régi törzsökszavaink a szokásból kimentek, és vagy csupáncsak ivadékaikban élnek, vagy egész familiástól együtt magvok szakadt: aminek legfőbb okai azok a gyarló fordítók, kik a (kivált hajdan nyomorék) deák és egyéb eredeti munkák körül nem az idegen nyelvet a miénkre, hanem a miénket akarták amannak a kaptájára szorítani. Magyarjaim! Literátorok! ne csak a külföldi írókat olvassátok, hanem keressétek fel a rabotázó együgyű magyart az ő erdeiben és az ő scytha pusztáiban, hányjátok fel a gyarló énekeskönyveket, a veszekedő predikációkat, a szür-bibliopoliumon kiterített, szennyes románcokat, hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonost; akkor találtok rá az Árpád szerencsi táborára, akkor lelítek fel a nemzetnek ama mohos, de annál tiszteletesebb maradványit, amellyeket az olvasott és az utazott uracskáknak társaságában haszontalan keresnétek. Hónaljig érő nadrág, lapos, hosszú kalap, pipaszárnak való pálca és láb az, amit ott találjátok, a nyelv is selyp és erőtelen, aminn azok az elpallérozott kis aziáták persziflaskodnak. - MOLNÁR Albert, az a minden tekintetben nagylelkű és hasznos hazafi, akinek érdemeire nekünk, maradékoknak csak azért is szemesebben kellene ügyelnünk, hogy eleink háládatlanságát valamennyire jóvá tennők⁹⁵ - Molnár Albert sok gyökérszókat megtartott számunkra, amellyeknek vesztesége pedig mindenkor a leggazdagabb forrásait dugja bé a nyelvbővítésnek. De sok emberek sipítnak az esméretlen szók ellen, akik ADELUNGOT pengetik szájon, s az Albert hamvai eránt érzéketlenek. Minden magyar író, aki a külföldi vagy (ami még jobb) a természeti szépségeket nyelvünkön akarja érezhető móddal előadni, sajnálja, hogy a zöldágot egy meghatározott törzsökszóval ki nem teheti. Az ág lehet leveles is, leveletlen is, száraz is, nyers is, vékony is, gerenda vastagságú is: a *gally* szint illyen közönséges jelentésű. Hogy tesszük ki hát ezt, hogy FRONS? Kiteszi Molnár Albert ezzel, hogy LOMB. Innen ezeket származtatja: frondosus *lombos*, frondare *lombozni*, frondator *lombozó*. A lombot pedig és a lombost egészen megkülönbözteti a lomptól és a lompostól. - Hozzuk vissza, barátim, ezt a szép, eredeti, rövid szót, s nyerni fog véle az írásunk.

Kókkadni mondják a debreceniek az ollyan füveket és virágokat, amellyek a nap hévsége, a féreg rágása vagy más belső nyavalyájok miatt hervadni, konyúlni, sárgúlui és halni kezdenek.

A LEÁNYKÁKHOZ

Idalia vagy Idalium egy város és erdő Cyprus szigetében, ahol Vénus különösen tiszteltetett. -⁹⁶

⁹⁴ St. BLANCARDI *Lexicon Medicum etc.* (Ed. nov. per. Jo. Fr. Isenflamm, Lips. 1777 Tom. II. 8.) pag. 216.

⁹⁵ Szívreható, amit Pápai PÁRIZ Ferenc ír az ő *Dictionáriumának előbeszédjében* a szegény Molnár Albert felől, és amit ott bizonyítanak a BISTERFELD versei. Lásd életét és munkáit a BOD Péter *Athénássában*, a 181-184. lap, és a gróf RÁDAY tudósításait az *Orpheus II. kötetjének* 97. lapj.

⁹⁶ Vide notas Chr. Gottl. Heyne (in Edit. Virgil, Lips. 1787. Tom. IV. 8. m.) and *Aeneid. Lib. I. v. 680. et sqq.* fotum gremio Dea (Vénus) tollit in altos Idaliae Lucos, ubi mollis amaracus illum Floribuset dulci aspirans complectitur umbra, és ad Aen. L. X. v. 51. sq. ahol a Cytheronról is szó vagyon.

Martalék a régi magyaroknál tett hadban elfogott rabot, Mancipium, örökös szolgát vagy sklávot.⁹⁷ Innen van a régi énekünkben:

*Ördög martalékja,
Hogy ne legyek rabja.
Adj estvét érnem!*

THALES

Thales, egy a hét görög bölcsek között, aki az egyiptomi papoktól a természet tudományját és az égvizsgálatot megtanulván, arra nemzetét is reákapatta és az úgynevezett Jóniai Sectát fundálta. Egyszer egy este az égre függesztett szemekkel a csillagokat vizsgálván, az udvaron egy verembe esett; melyre a vén szolgája így csúfolta ki: Te a feletted lévő dolgokat kívánod kitanulni, s nem látod, ami a lábad előtt van.⁹⁸

BARÁTOMHOZ

A Parnasszus hegye, mely Phocisban volt, és két tetejét az ég felé bocsátván, maga pedig teátrumformán borzasztó meredekséggel nyúlván el, a nézőbe szent rémzést okozott; az itt lévő Castalius forrása, mely az Aganippé és Hippocrene forrásokhoz közel volt, s a Parnasszus hegyének a tövében feküdt, és a Tempe völgye, melyet az eleven gyepen s az árnyékos fákon kívül a Péneus patakja is hívesített,⁹⁹ több ilyen forrásos és vizes helyekkel együtt Apollónak, a múzsáknak és a poétáknak voltak szentelve: a bortermő hegyekről efféle nem olvasunk.

ÁMOR

Giambattista Guarini született Ferrarában, 1539. esztendőben. Sokáig volt az odavaló hercegnek, II. Alfonznak titoknokja, azután státus-tanácsosa, akinek sok hasznos szolgálatot tett a velencei, római és lengyel követségekben. Minekutánna Florenciában is, és egyebütt, ékesen-szóllását, hűségét és politikai talentumait kimutatta volna, csendes életre kívánván magát

⁹⁷ MOLNÁR *Albert* a maga deák Dictionariumában a *praeda* szót martalékkal teszi ki; a Magyar Lexiconjában pedig a martalék szót áltáljában *praeda* és *manubiae* szavakkal világosítja.

⁹⁸ Vid. Diogen. LAËRTII *Vit. Philosophor. Lib. I. num. 34.* „Qua ratione (úgymonda banya), o Thales, quae in coelis sunt, comprehensurum te arbitraris, qui ea, quae sunt ante pedes, videre non vales?” - Ide megy ki MORUS *Tamás*nak ama nagy lelkű és tudományú angliai kancelláriusnak egy astrologusra írott epigrammája:

Astra tibi aethereo pandunt sese omnia vati,
Omnes, et quae sint fata futura, monent:
Omnibus est uxor quod se tua publicat, id te
Astra, licet videant omnia, nulla monent.

⁹⁹ Lásd VIRGIL. *Culice* v. 93. *sqq.* és *Georg. Lib. IV. v. 317.* és amikor ez utolsó helyre tett bővebb *Excursus*ában a tudós HEYNE előad. *Tom. I. pag. 552. sqq.* s amit Strabónból kijegyez. *Tom. IV. pag. 17.*

adni, hazájába visszaindult: de Velencében véletlenül kimúlt, 1613. esztendőben. Azt a különöst jegyezték fel róla a baráti, hogy a poéta nevet gyűlölte, amely inkább megvetést, mint tiszteletet okozna az embernek. De az jólesett neki, ha a fejedelmek, nagy emberek és a tudós akadémiák pompás titulusokkal tisztelték meg.¹⁰⁰ - Gyönyörű és könnyen menő versei vagynak; képzelődése termékeny és tüzes. Fő poétai munkája az a pásztori dráma, melynek neve *Il Pastor fido*, vagy A hű pásztor.¹⁰¹ Vagynak apróbb versei is felesen.¹⁰² A madrigálokban, mely versezet neme közép a lyrica és epigrammatica poézis között, és amelyet olly elmésen határoz meg Boileau,¹⁰³ legelsőnek tartja Baillet a Marini verseit; de azért megkor-pázza ötet Menagius, aki csakugyan, mint nagyobb lingvista, jó poéta, ritka elméjű s fain ízlésű ember, jobban szólhatott az olasz poézisnak ékességéről.¹⁰⁴ Ez a kis anákreonismus Guarininak egy olasz madrigálja után van készítve, melyet az olaszul értőknek kedvéért a pagina aljára teszek, hogy Menagiussal érezhessék ebből a Guarini madrigáljainak együgyű és igen kellő voltokat.¹⁰⁵

A BÚKERGETŐ

Mínthogy némelyek, míg a kézírást olvasták, nem akadtak hamar értelmére ennek a sornak:

Csigaként tudott szeretni,

azért teszek itt róla egy kis jegyzést. A mi nyelvünkben a *csiga* szónak öt értelme van. Jelent: 1. játékra való fá- vagy szarucsigát; 2. tésztacsigát, vagy amint túl a Dunán hívják, lúdgégét; 3. a felvonásra, holmi egyberakott makhinakba készült csigát; 4. kínzásra és tortúrára való csigát; 5. a férgeknek azt a számos seregét, mely tekervényes, lapos és széjjelnyíló, mész-

¹⁰⁰ Lásd felölle MORHOFII *Polyhistor. Literar. Tom. I. Lib. VII. Cap. 1. §. 9. pag. 1012.* - Gottl. Stollii *Introd. in Hist. Litterariam (ex translat. lat. Car. Henr. Langii, Jenae. 1728. 4.) pag. 252, 253.* - BAYLE *Diction. Hist. Crit. Art: Guarini és Luigi ZUCCOLO, della Eminenza della Poësia Pastorale.* p. 25.

¹⁰¹ Pompás és gyönyörű kiadása, *London. 1708. 4.,* melyben Guariniról magáról is olvashatni. Lásd: THUANI *Lib. XCIX. ad. a. 1590.*

¹⁰² *Rime del Sign. Giamb. GUARINI. Venet. 1559. 12.*

¹⁰³ Le Madriga plus simple et plus noble en son tour, Respire la douceur, la tendresse de l'amour.

¹⁰⁴ BAILLET, igen szorgalmas és tudós ember, aki kezdette adni Párizsban, 1685. eszt. az ő ephemericus munkáját, illy név alatt: *Jugemens des scavans sur les principaux ouvrages des auteurs,* abban (*Part. IV. pag. 181.*) Marininak adja az elsőséget: de ötöt megcáfolja MENAGIUS a maga *Anti-Baillet-jában, Tom. II. pag. 25.* - Lásd: BAYLE *Dict. Hist. Cr. Art: Menage,* ahol ezt az embert gyönyörűen és nemesen karakterezi.

¹⁰⁵ Punta da un Ape, a cui
Rubava il mele il pargoletto Amore,
Quel rubato licore,
Tutto pien d'ira e di vendetta, pose
Su le labra di rose
A la mia Donna, e disse: „In voi si serba
Memoria non mai spenta
De le soavi mie rapine acerba,
E chi vi bacia, senta
De l'ape, ch'io prova, dolce, crudele
L'ago nel core, e nella bocca il mele.”

matériájú tokban vagy házacszában lakozik; mint példának okáért az *ostrea*, *cochlea*, *limax* etc. Itt a csiga szó ez utolsó értelemben vétetődik, s a mezei vagy vízi csigához azért van a bornemisza szerető hasonlítva, hogy felette lassú és vídorság nélkül való, hideg- és fejjérű állatocska.¹⁰⁶ Túl a Dunán a csigának két nevét találtam: az 1. *kagyló*, melyet tiszteletes Fábián úr és Dr. Földi¹⁰⁷ már be is vettek, néhol *kágyillónak* mondják; 2. *púzsza*. Ez a két név jó volna két seregbéli névnek; a dialectusi kágyilló pedig valamely jelesebb nemnek a nevének. Csigának maradna egyedül csak az olyan nem, amelynek héjja valósággal

A BOLDOGSÁG

A jázmin egy csemete- vagy bokorszábasú növény, mely Európába napkeletről származott, és ma már amannak déli tartományiban vadonnat is találhatik. A mi kertjeinkben virága kedvéért szaporítatik, amely fehér és sárgás és kimondhatatlan kellemes és hathatós illatú. A kertészeknél mintegy húsz fajtája van;¹⁰⁸ de a Linné systemája szerint három nevezetes faja van a többek közül: 1. a *patikai jázmin* (*Jasminum officiale* Linné.), ez a közönséges jázmin, melyből az olaszok még ma is igen jó szagú olajat készítenek; 2. a *nagyvirágú jázmin* (*Jasminum grandiflorum* Linné.), ez még illatosabb amannál; 3. a legillatosabb jázmin (*Jasminum odoratissimum* Linné.), ennek törzsöke majd két ölnyi magasságú, és sokszor egy kis előfa formára nő, levele télen is megmarad, virága világossárga, és oly nagy ugyan, mint az előbbié, hanem minden fajánál legkedvesebb illatú, és az ág hegyén bokréta módjára áll. - Csudálkozom rajta, Debrecennek jó ízlésű fejjerszemélyei! ti, kik a külső módinak cifra hívságait oly nemesen megvetni s a természet szelíd pompáit oly nyájosan dajkálni tudjátok, hogy holott a virágokat nem újságokért vagy cifra nevekért és hazájukért, hanem belső valóságos kellemjekért szeretitek, és e részben az egész hazában magatokat leginkább megkülömböztettétek, mégis a jázmin, ezt a legszelídebb, leggyönyörűbb és legillatosabb virágos csemetét kertjeitekbe bé nem hoztátok! A ti magánosan dalló Anákreontok kénszerít titeket a természet gyönyörűségeire s tulajdon jó gusztusotokra, hogy Flórának ezt a kedvesét pártfogástok alá vegyétek. Jól kiállja ő a mi Scythiánknak hidegét, s könnyen szaporodik jövősiről és leduggatott ágairól, bujtassal is tenyészik, és suhasztással. Csak verőfényes és egy kevés nedves földbe ültessétek; illatjával hálálja ő meg néktek, az ő testvéreinek, dajkálkodástokat. Vajha ez az én kis ajánlásom a jázminnak becsét, néktek pedig általa eggyel több ártatlan gyönyörűséget okozna: akkor megelégedve merném gondosságom jutalmául a kezetek közt először kinyitott jázminbokrétát kalapomra megkérni; s talám ti sem lennétek igazságtalanok. -

¹⁰⁶ A csigák egy számos seregét teszik az állatok VI. rendének, a férgeknek. Linné és ő utánna a több természetvizsgálók ezt a sereget négy famíliákra így osztják fel: A) Multivalvia; Soknyilásúak. B) Conchae; Kagylók. C) Cochleae; Csigák. D) Egynyilásúak, tekergés nélkül; (*nekem*) púzsák. - Lásd FÖLDI Természeti Históriáját a 392. old. és Jo. Fr. BLUMENBACH'S *Handbuch der Naturgeschichte* VI. Aufl. Götting. 1799. 8. - S 427.

¹⁰⁷ G. Chr. Raff *Természeti Histor. ford.* Fábián József. *Veszprém.* 1799. nagy 8. - a 98, 99, 101, 102, 103, 104, 106 és 108. lap. - Dr. FÖLDI János *Term. Hist. a Linné system. szerint. I Csomó, Pozsonyb.* 1801. 8. pag. 389, 390. - Vedd különösen gondolóra, ami tiszteletes Fábián úr a 101. és 104. old. mond! „Csigá németül: *Schnecke*, kagyló pedig: *Muschel*.”

¹⁰⁸ C. Ph. Funke, *Naturgeschichte und Technologie.* (Braunschweig. 1791.) III. Bde. 8. - II-ter Bánd. S. 178.

A SZAMÓCA

Szamóca néven nevezik a Duna mellett, Túladunán és a Felföldön a földiepret, néhol pedig annak csak egyik fajtáját. Jobb is volna legalább fűvészkönyveinkből azt a zavarék földieperj nevet kivetni, és ezt a három különböző nemet, ami magyarul szamóca, szeder és eperj, Linnénél pedig *rubus*, *fragaria* és *morus*, ilyenformán rendelni el: 632. RUBUS fruticosus, szűrös szederj; vagy ha a rubusnak jó nemi nevet találnánk, a szederj maradna fajnévnek. 633. FRAGARIA vesca, *enni való* szamóca, mert van olyan fragaria is, amelynek epres vagy enni való bogyója nem terem. 1055. MORUS alba, *fejér vagy halvány* szeder; MORUS nigra, *fekete vagy savanyú* szeder. Így nem lenne a mi természeti históriánkban annyi zűrzavar és ambiguitás; nem zavarnók össze a Fragariát és Morust az eper név alatt, s a szeder név alatt a Morust és a Rubus fruticosust.¹⁰⁹

Melius vagy Horhi Juhász Péter¹¹⁰ a maga *Magyar Herbáriumában* a bellist rukercnek nevezi: jó lesz tehát a magyar botanikusnak így írni Linné szerint. 962. BELLIS perennis, *százszorszép* rukerc. BELLIS annua, *egyévi* vagy *kékellő* rukerc. - Itt ebben az én versemben az a kellemetes piros kis gömbölyű virág értetődik, melyet kerteinkben állandó gyökerekről szaporítunk, és százszorszépnek nevezünk.

Nárdusnak hívják közönségesen azt, amit magyarjaink is spikinárdnak neveznek (deákul *spica nardi*, e görög szótól: nardu stakhüsz), amely egy kékes virágú, jó illatú kerti bokrocska, és a levendulának (*Lavandula stoechas*. Linné.) fajtársa, Linnénél *Lavandula spica*. Ebből igen kedves illatú vizet csinálnak, úgyhogy a franciáknál *narder* átaljában minden szagosítást és parfümírozást jelent. A régiek szagos bort is csináltak véle, amelyet *vinum nardinum*nak hívtak.¹¹¹ Linnénél egészen más nemet tesz a *nárdus*, mely a *triandriára* tartozik.

Az ámbrá egy gyúlható, hamuszínű, sikeres és jó illatú gyanta neme, mely a zajgó habok által szokott a tengerből a partokra hányattatni. Találtatik a patikákban és a fűszerboltokban. Terem Japoniának, a Molukki szigeteknek Szumátrának, Borneónak s a Malabári tartományok vidékein. Ha ennek drága illatját égettborral kivontatják, más testekkel is bőven közli azt.¹¹²

Azt írja Homerus, hogy midőn (az istenek) vendégeskednek, a nektárba nepenthest elegyítenek, melytől szívek és elméjek megújul, megvidámodik. Midőn Homerusnál Telemachust és Pisistratust megvendégeli Menelaus: az ő felesége, Helena, kedvet akarván nékiek csinálni, nepenthest elegyít a borba, mely oly szer, ami a bánatot és haragot elűzi és minden bajt elfelejtet. Ha valaki erről iszik, mikor már a pohárba van: annak orcájáról akkornap nem

¹⁰⁹ Olvasd végig Dr. FÖLDI Jánosnak Rövid kritikáját és rajzolatját a magyar fűvésztudományról. Bécsben. 1793. 8.

¹¹⁰ Ez a nagy és tudós ember született Horhi nevű falujában Somogy vármegyének (ez a falu többé nincsen; hihető, kétszáz esztendő alatt elpusztult; de megvan ez a szó: *horhos*, mely a hegyek között levő szoros utakat és vízmosásokat jelent) igaz neve volt Juhász, de amit az akkorbéli szokás szerint görögül Méliusnak csinált. Volt ő debreceni pap és püspök. Nagy embert játszott a reformatio idején. A híres *Duditius*sall sok illetlen visszázkodást csináltak. Megholt 1572. eszt. Kár, hogy Herbariuma, amidőn ezeket írom, kezemhez nem kerülhet! -

¹¹¹ Illius e puro distillent tempora nardo. TIBULLUS, *Lib. II. El. 2. v. 7.* Dum licet, Assyriaque nardo Potamus uncti? HORAT. *L. II. Od. XI. v. 16.* PLINIUS. *Hist. Nat. L. XII. C. 12. és L. XIII. C. I. és Lib. XXI. C. 6.* ATHENAEUS, *L. XV. Cap. 12 et 13.*

¹¹² Az Afrika partjai és szigetei körül is, nevezetesen Madagaskár mellett bőven találtatik. - BLANCARDI *Lexicon Medicum Tom. I. Art. Ambra grisea*, és CHARDIN *Voyag. Tom. IV. pag. 48. s.*

hullanak könnyek, ha mindjárt atyja, anyja megholt volna is, ha mindjárt atyafiát vagy kedves gyermekét gyilkolnák is meg, és azt maga szemeivel látná is. Illyen jó és hasznos orvosi szerrel bírt a Jupiter leánya, amellyet néki az egyiptomi Polydamna adott, Thónnak a felesége s a t.¹¹³

ORGIÁK

Azt mondja Servius, hogy a görögöknél minden innepi s áldozati szertartásokat közönségesen orgiáknak nevezték, mint a latinusoknál cerimóniáknak; de idővel az orgiák neve csak a Bacchus innepeire ragadt, mellyeket minthogy Tébásban három esztendőbe szoktak vala előfordulni, trietericáknak is mondtak, mint Virgiliusnál is láthatni: *trieterica Bacchi orgia*.¹¹⁴ -

Lyaeus egy neve vólt a többek között Bakkusnak, mivel ő az ő bora által fel szokta oldani az emberek szívéből a gondokat. *Lüein te melé*; ahonnan *Lüszimelész*nek is, azaz Gondoldónak neveztetett.

Anákreonnál Cythére, Virgiliusnál, Cytheréa nevet visel Vénus, Cythera nevű szigetről, mellybe vitetődött először a csigahéjjon, s annálfogva az őneki szenteltetett.¹¹⁵ - Legalább a gyenge magyar anákreonismusban a Citére név szebben jön ki, mint Vénus.

Polymnia vagy Polyhymnia, azaz sokhymnusú vagy sokénekű, sokat éneklő, egy a kilenc múzsák között; itt úgy adódik elő, mint aki különösen a muzsikának az istenasszonya.

KESERÉDES

Keserű-édes vagy keserédes az, amit a francia az *aigre-doux*, az olasz pedig a *dolce picante* által tészen ki, amiben az édesség keserűvel, savanyúval vagy főjtóssal van megvegyítve, és ami az ízérzésben olyanforma, mint a muzsikában a szokatlan és discordánt hangokból öszvefogott hármónia; vagy a festésben a *clair-obscur*, *chiaroscuro*, németül Hagedorn és Sulzer után *Helldunkel*.

¹¹³ Így ír HOMERUS *Odyss. Lib. I. v. 220. sqq.* - Lásd még *Bazil. FABRI Thesaurus Erudit. scholast. (post Aug. Buchneri, Chr. Cellarii, Jo. Georg. Graevii et alior. curas. Lips. 1710. fol.) Art: Nepenthes*, és *Versuch eines Handbuchs der Erfindungen von G. L. Busch. Wien und Prag. 1801. VIII. Theile. 8. IV-ter Th. S. 307.*

¹¹⁴ VIRGIL. *Aen. Lib. IV. v. 301. sqq.* Lásd, amiket erre a helyre jegyez Servius és HEYNE, *Tom. II. Pag. 488, 489.* és amit ír a *Geor. L. IV. v. 521. alá*, ahol azt is mondja, hogy *orgiorum nomine omnia sacra enthusiastica et mystica appellabantur. Tom. I. pag. 543.* Azért mondja STATIUS is *Pieridum Orgia. Lib. V. Silv. 5. v. 4.* talám célozván az Aristophanes *Múszon orgiájára*. - Itt, ebben az én kis versezetemben, olyan *enthusiastica Sacra* tétetik magánosan Bakkusnak: és hogy mégis orgiának neveztem, holott ez a szó a dühösködéstől jön, az megeshetett, és arra mind Anákreonnál a *Manién maneisz arisztén*, mind Horatiusnál az *An me ludit amabilis insania*, mind Erasmusnál a *Pulchrum est insanire cum multis*, mind Kazinczynál a *Boldog bolondoskodás* - felbátoríthatott, s az egész dolog csak oda megy ki, amit a Diétai Múzsában így tettem vala ki: *Bolond az, barátom, aki okos mindég.*

¹¹⁵ Vide *Notas HEYNII ad Aen. Lib. I. v. 680.* - Így OVIDIUS is *Metamorph. Lib. IV. v. 288 Fastor. Lib. VI. v. 15.* és *Heroid. Epist. VII. v. 60.*

Azt mondja Jónesnél egy török poéta: *Ez életnek rózsással körülnéztem s egy rózsát sem találtam, melyen tövis ne lett volna, melynek sértése szinte a lélekig hat; hány esztendő óta forgok e korcsmákon! s mégsem ittam olyan bort, ami után mámor ne következett volna.* - Ezt a mondást felteszi Jónes az *Ali Chelebi* folyóbeszédje szerint is.¹¹⁶

ANÁKREON

Anákreon született Jóniának Teos nevű városában. Micsoda szüléktől, bizonytalan. Elég, hogy az ő familiája nemességgel, virtussal és gazdagsággal tűndöklött s az Athenaeben legfényesebb familiával, a Codrus király maradékival, s annálfogva Solonnal, Pisistratussal s a t. rokonságba volt. Született pedig az LV. olympiásnak 2. esztendeje táján, amidőn nem csak Athenaeben, hanem az európai és kivált ázsiai Görögországban... Midőn már az ifjú Anákreon 17-18. esztendőbe járna, Cyrusnak, a perzsák királyának fővezére Teost, az ő hazáját ostrom alá veszi. Már Harpagus (ez volt az említett vezér) a város kerítéseit foglalni kezdte; midőn a teosiai hajókra ülven, mintsem a győzőnek jobbágyi legyenek, Rácországnak Abdera nevű városába költöznek, s annak fundálójától szívesen társul fogadtatnak. Így vitték a tengeren keresztül, a durva Tráciába Anákreonnak polgártársai a görög szabadságot; maga pedig a fiatal lantos a múzsákat, a kellemeket és Venusokat. Idegen szomszédjaikkal háborúba keveredvén az új telepedtek, némely baráti Anákreonnak, a vitézség és a hazafiság áldozatjaivá levének, kiket a rózsák és szerelmek édes dallója patriotai érzésekkel kísért le véres sírjokba. Győzedelmet nyertek a teosiaiak, s békével lakhatának új hazájokba: a békesség édes érzéseket önt a Múzsákba és az emberbe: Anákreon poéta volt, és ifjú legény: hihető akkor kezdte az életnek örömeit érzeni és éneklenni. Kellemetes daljaival az Európa és Ázsia termékeny partjait megült görögöknek, a természet érzékeny fiainak, kiknél már akkor a mesterségbeli ízlés is fáinodni kezdett, esmérettségébe jutott. Az Archipelagus sok száz kisebb-nagyobb paradicsomokkal, bájos szigetekkel volt békéltve: hová illett jobban Anákreon, mint ezeknek közepébe? Polycrates a gyönyörű Samosnak ura, gazdag kényén tölt, tudós fejedelem, királyi költséggel magához vitette ezt a gráciák kedvességét. Minthogy Polycratest az olvasatlanabbak jobban esméri haláláig tartott szerencsés vóltáról és tyrannus nevére, mintsem nagy, nemes és szeretetre méltó karakteréről: nem tartom helytelennek egy két magános vonással azt az embert előfesteríteni. - Samosnak igazgatását, bölcs és szelíd atyjától általvén, nem csak az, hogy sok kincset gyűjtött magának és szerencsés hadakozási s politica viselt dolgai által birodalmát a tengeren és szárazon messze kiterjesztette, s azáltal ellenségeit megalázta, magának pedig hatalmas külső és otthoni barátokat szerzett, változatlan szerencsésével pedig mind a két részt maga eránt tiszteletben s tartózkodásban marasztotta: hanem, nyájas, pallérozott és jóltévé lévén, barátit és tisztjeit magához vonzotta; nemes és nagy lelkével mind ezeket, mind jobbágyait jobban lekötötte; a tudományok, könyvek és tudósok eránt királyi bőkezűséggel viseltetett; Samos városát s az istenek templomait gazdagon felékesítvén, a nép szívét magának megnyerte; közbjátékokat, könyvpalotát, iskolákat fundált, többek között Amasisnak, az egyiptomi (akkori időbe legnagyobb tekintetű) királynak barátja lévén, néki ajánlotta Pythagorast, hogy ez az egyiptomi papoktól, akiknél lakott akkor a bölcsesség, idegen létére a titkokat megtanúlhassa. Polycratesnél való létében Anákreon sokat használt mind néki, mind a samosiaknak, azt mondja Aelianus: melynek okát Maximus Tyrius így adja elő, hogy ő Polycrates indulatját a Samos lakosi eránt szelídebbé tette, és az ő tyrannusi kevélységét a Smerdias szerelmével és a Cleobulus hajával, s a Bachyllus sípjával, és a joniai

¹¹⁶ Guil. Jones *Poëseos Asiaticae Commentariorum Libri VI. (Ex Editione Jo. Gottfr. Eichhorn. Lipsiae. 1777.)* pag. 283.

dalokkal mérsékelte. Ahonnan az ő egyéberánt jószívű és nemes elméjű pártfogója nemsokára ötöt öt talentom arannyal ajándékozta meg. Vide §. 10. pag. 19-20. Én azt magammal el nem hitethetem, hogy 90.000 forintból álló ajándékot egyszerre csak dalírásért adott volna Polycrates: a gyönyörködtetés mellett egyéb tehetségének is kellett lenni a nyájas éneklőnek. Az bizonyos, hogy ő ennél a bölcs és nagy dolgokra termett fejedelemnél valóságos titkos tanácsosságot viselt. Nála tartózkodott mindenkor, kivéven néha a hazáját Teost, és Sappho kedvéért Lesbus szigetébe el-elfordult. Hanem 37 esztendő korába, néhány nappal a Polycrates szomorú halála előtt, Hipparchus, a Pisistratus fia, Athenae városának tyrannusa, ama bölcs, jó és tudós fejedelem, felindulván az ő jó híren, óhajtotta ötöt magához, melyet sok követség után bizonyos és meghatározott időre Polycratestől kinyervén, egy 50 evezős praetoria gályát küldött Anákreonért, mellyen ez szerencsésen Athenaeba hajókázott. Hipparchus karakterét lásd §. 31. p. 54-58. E két nagy ember, Polycrates és Hipparchus mellett módja vólt a nyájas természetű Anákreonnak az akkori világ legnagyobb lelkeivel társalkodni, barátkozni. E két nagy ember mellett bőségben élven és tiszteletben, eleget írhatott, s írt is; de amellyeknek csak kevés része jöhetett által a mi időnkre, amint azt alább bővebben előadom.

Minden akkoridőbeli nagy emberek ötöt és az ő munkáit különös becsbe tartották. Polycrates-ről már szóllottam. A többiről alább fogok említést tenni. Itt csak azt hozom elő, hogy Athenaeben a legdicőségesebb helyen oszlop emelődött néki, még pedig Periclesé, és ennek atyjáé Xantippusé megett, kik Athenaebe leghíresebb vezérek és archonok valának. De megtisztelé e szép elméjű fiát Teos városa is: mert ami akkorban a görög városokban szokásban lévő jutalma volt a Múzsák barátinak, néki is az ő hazájában oszlopokat és állványokat tetettek, képét pénzekre verették, s gyűrűjökön hordozták.

Hipparchusnál mintegy hét esztendeig lakott, kinek halála előtt kevéssel, életének negyven-negyedik esztendejében visszatért a hazájába, hol atyai örökségét kezéhez vette. A városon kívül tágas majorja volt, ahol szeretett leginkább mulatni, szemlélvén a természet kies voltát, s a mezőknek csendességét; innen az Aegeum tengerét s az azon elszórt szigeteket - hasonlíthatatlan Idea! - béláthatta, itt kertészkedett, itt szüretelt, s egyéb mezei dolgokkal töltötte idejét, melyeket oly édesen énekel, mintha a természet maga megtestesedvén, merítné önnön ajándékát, s azoktól felvidúlva, Joniának partjain és nyelvén megszólamlana. (Itt egy rege jön elő a kutyáról. Vid. p. 66.) Ily tiszteletben tartatván mind a főemberektől, mind az akkori szép lelkektől, mind, ami legritkább szerencse, tulajdon hazavárosától, életének hátralevő részét a mezőnek kiességi s a városnak mulatsági között váltogatta, most a Múzsákkal, majd barátival, majd a jó ázsiai borral édesítvén hajló esztendeit, és ekképen a vidám életnek s a szelídebb tudományoknak embere, mindenikből részt vévén, magát egyikkel is meg nem terhelvén, késő vénséget ért, s midőn már erejének gyöngye maradványait malozsa levével tengetné, egy szőlőmag a torkán akadván, megfojtotta, életének nyolcvanötödik esztendejében. Utóbb a híres tragicus Sophocles is így járt kilencvenesztendő korában. - Elég, hogy Anákreon nagy pompával eltemettetett a maga hazájában Teosban: koporsókövére tétetett a képe és epitaphiuma, melyről azután sok elme-futtatást írogattak a legnagyobb poetái Görögországnak.

ALKALMATOSSÁGRA ÍRT VERSEK

ELŐBESZÉD

Az alkalmatosságra írott versek az aestheticusoknál már egészen nevetségbe mentek, legalább mindenkor gyanúsok. Erre nemcsak a Rabner satyrái adtak okot, hanem magok a németektől csúfosan úgy nevezett *Gelegenheitsgedichte*. Ugyanis mihelyt az országba vagy valamely nagy városba fejedelem, nagy ember, tisztviselő, tudós születik, házasodik, elúta, hazajön, vagy meghal, vagy valahol nagy ütközet, győzelem, tűz, földindulás vagy névnap vendégség történik: mindjárt minden szegeletbe megzendülnek a fogadatlan bárdusok, a glückwünschende Gesellschaftnak kintornáló tagjai, a Helikon bodzás tövében kézimunkát űző versjártók. Ezek olyan urak, akikre születekkor Melpómene szép szemeket nem vetett, akik soha poétai tüzet magokban nem érzettek, s nem is érzenek, hacsak valamely szembetűnő alkalmatosság nem ingerli őket a poétáskodásra: akkor pedig bezzeg van dolga a szegény múzának; úton, útfélen, falun, városon, korcsmákon, mindenütt kiabálják őket: szállj le Múzsám, serkenj fel Múzsám, ülj fel Múzsám, danolj Múzsám, segíts Múzsám, ne hagyj Múzsám s a többi. Nem kilenc múzsa, de kilencszáz sem győzne eleget tenni, annyin vannak ezek az urak, és olyan nagyon szolgáltatják magokat. Mihelyt pedig vége van a jeles alkalmatosságnak: ők is, mint a tánc, vendégeskedés és éjtszakázás miatt kifáradt vendégek, lenyűgösznek a Parnassus bodzái közt, s a halhatatlanságnak boldog reménye alatt aggódatlan alusznak mindaddig, míg valamely újabb solennitásnak lármája azt nem kiáltja fülökbe: *Kelj fel, poéta!* melyre minden bodzaberke: *Kelj fel Múzsámmal* zendülnek meg. Hogy lehetne már az ilyen poétáktól olyan remeket várni, ami csak a hosszas gyakorlásnak, a cél szerént való olvasásnak és a természet s az emberi szív esméretének fogantatja? Még azok is, akik magokat így tökéletesítették, és a természettől zsenivel áldottak meg, még az igaz poéták is, mondom, az occasionális szerzeményekben ritkán, igen ritkán szerencsések. Okát könnyű általlátni: az olyan versek, amint ama józan és éles ítéletű Horatius mondja, amellyek sok idő és sok vakarás által tökéletességre nem vivődtek, nem fognak a nagy emberek könyvházainak ékességek lenni. Még az a múzsa barátja is, aki elméjének gazdag forrásával dicsekedhetik, ha hirtelen munkára szorítódik, ritkán folyhat sár és habarék nélkül. Valamint a szépmesterségeknek minden míveire, úgy a poétai munkákra is jó kedv kell, kiderült képzelődés, helyén lévő ítélettel, nem tudom micsoda jó ízű elandalódás, borulás, ragadtatás; egyszóval: hogy a Múzsák bennünket, ha segítségével élni akarunk, jó órába találjon. Ez az a jó óra, ami a deáknál *véna*, a németnél *Laune*: amit az ember ilyenkor készít, ritkán esik meg, hogy jó ne volna! De minthogy ez a *véna*, vagyis ez az ereje lelkünknek olyan kevésbé van hatalmunkba, mint gyomrunknak ételkívánása vagy helyes főzése: a legfővebb poéta sem parancsolhatja magának, hogy néki most vénája legyen, ha mindjárt a kínai császár nevenapjára kell is verset írni. Ellene állhatatlan hatalma van a vénának, és sokszor olyan tűzbe hozza az embert, hogy miatta sokszor ételét, édes álmát, kedves barátnak látogatását is el kell halasztani. Olyan az, mint a szerelem lángja a tüzes emberekbe. Szerencse hát, ha a poétát valamely jeles alkalmatosság figyelembe hozza, és ugyanakkor a *véna* is lelkesíti: annyival nagyobb szerencse ez, aminél ritkábban történik. Ha tehát az alkalmatosságokra többnyire csak a vásári poéták szoktak minden zseni nélkül firkálni, ha még magok a szép lelkek is ritkán lehetnek, az említett okok miatt, eféle munkákban szerencsések: ki ütközhetik meg rajta, ha a míveltebb nemzeteknél az előfordult állapotokra írogatott versezetek olyan kedvetlenségbe, sőt megvetett, csúf hírbe, szóba keveredtek.

Én magam is megvallom, hogy ennek a gyűjteményemnek nagy részét nem azért adom ki, mintha azokat a múzsaéhoz méltónak tartanám. Egy része lát azért világot, hogy magam is érzem róla, hogy valósággal poétai darab; más részét néhol-néhol, képenként, helyenként

tartom poétainak; vannak olyan poémák benne, amelyeket a tárgynak nevezetes volta miatt, vagynak olyanok, amelyeket tiszteletből, vagy háládatosságból, vagynak, amelyeket parancsolatból nyomtatásra adtam. Most már ami ezek közül valósággal a műzsáknak és a jó vénának szülöttei, ha alkalmatosságra vannak is írva, megtartják a jóézésű olvasó előtt becseket, s általmennek bizonyosan a halhatatlanságra. Ami benne csak néhol mutogatja ezt a tökéletességet, az is általmegy a maradékra, de úgy, mint olyan gezemice, melyekből jövődő arany időnknek poétái talám gyöngyöket szedhetnek, s akkor reám, mint a mostani punicum bellumi időszakasznak Enniusára jó szívvel emlékeznek. Nincs nagyobb rosta az időnél; addig-addig lebeg az, míg minden szemetet, minden fonnyadt, vagy éretlen magot és minden gizgazt ki nem hullat, hogy azokkal hízzék a feledékenység. Elég van ebbe az én könyvembe olyan, amit magam is csak az ő számára tartok. Hányad része az emberi nemzetnek, melly esztendőnként csak azért születetik, hogy még lábával a földet tapodhatná, meghaljon, alig nyervén nevet szüléitől magának, már nevestől együtt elfelejtődjék? Így van ez a tudományok világában is!

Még egy dolog van, amiről itt, vagy akarom, vagy nem, kénytelen vagyok magyar olvasóim előtt emlékezni.

LILLA, ÉRZÉKENY DALOK HÁROM KÖNYVBEN

*Ma main ivressamment s'égare sur ma lyre;
J'obéis a mon coeur, j'obéis à délire,
Sans étude el sans soin.
Au tribunal des arts je craindrais la censure,
Je chante ici pour moi; je chante la nature,
Et je l'ai pour témoin.*

De la Harpe

[Méltóságos Monyorókeréki Gróf Erdődy Zsigmondné született tolnai Festetics Mária Asszonynak Ó Nagyságának tellyes tisztelettel ajánlja Debrecenyben, Február 16. 1803

A Lilla szerzője]

ELŐBESZÉD

Vakmerőségnek látszik ugyan, a *Himfy szerelmei* után, Erató lantját valakinek megzendíteni merni mostanában, nem azért, mintha egy egész nemzetben csak egy nyájas költőnek kellene lenni; vagy a tiszta és vétek nélkül való szerelemnek édes jótéteményi és azoknak az emberi szívbe és képzelődésbe olyan egyformák volnának a munkái, hogy az ember azoknak előadásában mindég egy húron kénytelen vólna játszani: hanem azért, hogy mikor már egy nemzetnek nyelvén egy tökéletes zseni méltóvá tette magát polgártársainak kedvellésére, akkor a türhető ugyan, de önálánál kisebb léleknek szerzeményi még bölcsőikben megfűladnak. *Himfy* Múzsájának képzelődési nagyok, mint a teremtés; érzései hol melegek, mint a nyári nap, hol égetők és erőszakosok, mint a felháborodott Etna; találmányi egyenlők, tarkák, kifogyhatatlanok: egyszóval az egész munkája olyan, mint valamely igéző vidéke a Cyprus

bóldog szigetének; virágokon tapod az ember mindenütt, és még ott is, ahol írtódní kellene, a kőszirtokon, a meredek tengerpartokon, gráciákat talál az ember s hízelkedő Ámorokat a kataraktákon.

Mit várhat hát az én *Lillám*, mikor már *Himfy* megvan - mit várhat egyebet fel sem vevésnél, vagy ami még szomorúbb, szánakozásnál? Nem tűrhetőbb lett volna-é sorsa, ha még ezelőtt néhány esztendővel, amikor lételet vette, világ eleibe kerülhetett volna? Úgy újsága által kedvességet nyerhetett volna magának, és azután szerencsésének tartotta volna, magát egy *Himfy* szerelmei által elfelejtetni.

De ti, jólelkű öregek! akik érzettétek, melly édes erőszakja van az atyai indúlatnak, mikor annak, akinek lételet adatok, pártfogást esdeklő tekintete tirajtatok nyúgoszik meg; és ti, érzékeny ifjak! kik tulajdon szerelmestekhez még akkor is, mikor a legtökéletesebb Gráciával társalkodtok, hűségese lenni meg nem szűntök, s annak fogatkozásit elnézni vagy még imádni is mereszítek: megengedjétek nekem, ha ezt a munkámat, vagy mint atya, meg nem vethetem, vagy mint szerető, caressérozom. Ha *Himfy* mellett egy-két hazámfia előtt kedvességet találhat ez, azt véletlen nyereségemnek tartom: ha pedig ennyi szerencsével nem lehet jussa dicsekedni, nem történik előttem semmi váratlan. Kiadtam mégis, hadd szaporítsa a magyar költemények számát: nem ő az első, az utolsó sem ő lesz, ami a réznél tartósabb pyramisok helyett tubáktakaróra szorúlt, s legfeljebb is tíz-tizenkét esztendeig tartó halhatatlanságra. -

Nem is vóltak ezek az én verseim soha olyan céllal íródva, hogy belőlük egy, és egymással összefüggő kis poétai román kerüljön: egyszer egyik darab készült, másszor másik, és nem azzal a renddel, amillyennel e könyvben látni; némellyiket még 1793-ban csináltam, illyen a XVII.-dik dal, vagyis a *Tanúnak hívott liget*, melly a Campe magyarra fordított *Psychológiájának* ajánló levelében (és a XXXVIII-ik, azaz a *Ferdés*, mellynek egy része a Gessner *Daphnissában*) paraphrasizálódott; van olyan is, amellyik 1802-ben jött ki a semmiségből. Egynehányat másnak a kérésére írtam. Hanem nagyobb részét élő személynek készítettem; és akkor valóságos érzéseim ritkán engedték eszembejutni, hogy én poéta vagyok, vagy még jövendőben *erotikus* író kerekedik belőlem. Sokszor, amint néhány verseimből észrevehetni, képzelődésem más tárgyról akart andalogni, és csak akkor vette magát észre, mikor szívem titkos ütésinek ellene nem állhatván, már a versek közzé a *Lilla* név bé is lopódott. - -

Én is, több hazámfiaival, örvendezve olvastam *Schedius* úrnak Magyarországról való hónapos írásában azt a jelentést, hogy a *Himfy* szerelmeinek második darabja is lesz, mellyben az eddig kezünkben forgó s elevenen festett viszontagságok kívánatos célra mennének ki. Ha a szerző úr a mosolygó Eratónak is olly béavatott kedvese, mint a kesergőnek: lesz hazámnak jussa az érdemmel szerzett kevélykedésre. Reményilem is, hogy egy ollyan zseni elégséges fejlődülmi vágyásunkat: vajha ez sok időre ne haladna! - Abban az én *Lillám* is nyertes lenne: mert úgy legalább más rubrikába tevődven, nem állana ollyan közel a tökéletes világossághoz s fényéből annyit el nem vesztené. Az én *Lillám*nak kezdete s folyásának nagyobb része örvendetes, a vége pedig orvosolhatatlan szomorú; a *Himfy*é éppen meg lenne fordítva: legalább hát a kifejtődésnek külömbisége, ha egyéb nem is, szerezne az én munkámnak - becset nem mondom, csak - figyelmetességet. Mellyet ha megnyerek, talám reávészem magamat, hogy még nálam írásban lévő és ezen gyűjteményemben helyet nem található daljaimat is a most kiadattak közzé annak idejében béiktatom.

Azt mondja *Schedius* úrnak említett könyvében a nevetlen tudósító úr, hogy a *Himfy* könyvében kedvetlen egyformaságot és monotóniát ad az, hogy a dalok mind azon egy versnemben vagynak csinálva: ebben a tudósító úrnak, érzésem szerint, igazsága van. De én még azt adom hozzá, hogy ez még tűrhetőbb volna: hanem mikor a dalokban lévő soroknak száma is állandóul meg van határozva, s ennélfogva minden dal egyenlő nagyságú; sokszor

szinte jól esne az ember fülének, ha vagy hamarább kén' végezni egy darabot, vagy néha tovább is tartana. Sőt az elme is ráunatkozik az egyforma tensióra: ráunatkozik arra, hogy a strófának tagsoraiból, a ritmusnak fordulásából előre tudja, mikor lesz kénytelen a poéta érezni megszűnni. Petrarcának nagy tisztelője vagyok, tartozom ezzel az adóval a gráciáknak: de megvallom, hogy amidőn egy vagy két *szonettjének* olvasására érzéseimnek jól esik olvasni, már az ötödik és hatodik mellett szeretnék más formába öntött verseket olvasni. Hát ha még minden darabnak az utolsó sorában rendszerint *epigrammai evolúciót* kell várnom, sőt sokszor előre is eltalálnom: nem fáraszt-e el ez a sok periodicus csiklandás? nem veszít-e el utóljára édes ingerléseket a sűrűen egymásra halmozott *contrastok*, *oxymoronok*, ami a XVII. századbéli olasz poézisnak volt tulajdona? Sem a sűrű csiklandást nem óhajtanám, sem azt, hogy valaki minden lépten-nyomon fűszerszámmal tápláljon vagy *oximellel* frissítsen meg.

De azt mondja továbbá a nevezett tudósító úr, hogy a versekben való monotóniát az édesíti meg a Himfy szerelmeiben, hogy az egész munka derék trochéusokban van írva. Ez csudálatos egy megjegyzés! Az ilyen a járatlan olvasóban tévelyedést, a dologhoz értőben pedig egy kis kedvetlen álmélgodást okoz. Én merem mondani, hogy egy olyan nemes érzéssel termett ember, mint a szóban lévő *Szerelem*-nek írója, sohasem kívánta, hogy azon különben mézzel folyó, verseket más ember az ő kedvéért trochéizálja. Nem szorútlak az ő versei arra, hogy mértékre szedett lábaknál fogva ajánljuk, noha nem tagadhatni, hogy külső szépségek nyert volna általok.

Ezt az egy-két jegyzést nem azért tettem ide, hogy ama *nyájas kesergőnek*, aki engem sokszor vigasztaló búslakodásba ejtett s mindannyiszor arra kényszerített, hogy scytha származásommal kevélykedjem, hogy, mondom, ama nyájas kesergőnek érdemeit kajánul kisebbitsem; hanem azért, hogy mind az ócsárlók, mind a hízelkedők fundamentumból kívánjanak ítélni. Ha *Ferneynek* ura nem vagyok is, bátran el merem vele mondani, hogy minden poétát, muzsikust vagy festőt barátomnak örülök tartani: hanem, hogy hibájoknak is temjénezzek, arra barátságomtól nem köteleztetem. -

Itt van helyje, hogy a magam verseinek külsőjéről is egyet-kettőt szóljak. - Van egy felekezet litterátorink közzül, kik semmi mértéket a versben eltűnni vagy tűnetni nem akarnak, hacsak az a görög metrum szerént nincs csinálva: ellenben a másik rész a legszebb szerzeményeket sem állhatja ki, hacsak azokban minden sor végén szerencséje nincs hallani a rosszúl úgy nevezett kádenciát. Én itt ámphibius vagyok. Azt tartom, hogy az elsőbb fél nagyon is sokra ment; ez pedig nagyon is kevésre. Nem láthatom által, miért lehetne a magyar nyelvnek gyaláztatja az, hogy mind a régi, dicsősségesen elhunyt világnak, mind a mai, felette igen csinos Európának mértékét, harmóniáját, és ízlését egyedül ő, aki követheti? Én a mértékre vett versnemekben is gyönyörködöm, de a kádenciásokban is, ha egyébaránt *numerosusok*, sokat érzek olyat, ami jól esik. -

A metristákra nézve talán annyiban jó, hogy a régi görög és római kóták elvesztek, mivel a muzsikát is görög verbunkra és római minétre vévén, most már barbarusoknak kiáltának bennünket, ha *Lavota* úrnak magyarjait kedvellenők. A kádenciának egyedül való baráti itt ne nevéssenek, mert ők még sokkal *inconsequensebbek*: nem nevetségesebb-e a kádenciátlan görög és deák poétákat becsülni, tanulni, tanítani, a sok cifra *alcaicus*, *glyconicus*, *asclepiadeus*, *dicolos*, *distrophos*, *acatalectus* s a többi nevekkal a papirost és levegőt bétölteni, azokból tudós figurát csinálni, és mégis a reájok szinte olyan alkalmas magyar nyelvben azokat olly vakmerően kárhoztatni? - De ne bizgassuk fel a nemrégén megszűnt vitatásokat! Írjon ki-ki úgy, amint legjobbnak gondolja; sem a hexameter valakit Virgiliussá, sem a kádencia Tassóvá, sem a csupa folyóbeszéd Gesznerré nem csinál. Itt a Múzsának sem lelkéről, sem testéről nincs a szó, csak a ruhájának az állásáról: kösse által Virág úr ennek kantussát ioniai zónával derékon, mint a görögök; vagy akassza meg azt éppen hónalja alatt Himfy úr a mai

dámák módjára, mindenik fog annak illeni, csak Virág légyen az, vagy Himfy, aki ötöt felöltöztette. - Én részemről mind a két ízlésnek érzője vagyok és barátja. Írtam is és írok mind a kétféle versnemekben; és csak arra vigyázok, hogy mind a lábakra szedett verseim, mind a kádenciások a magok nemekben jól zengjenek; tudván azt, hogy a numerusatlan hexameter vagy sapphicus csakugyan utálatosabb a jó hangzású kádenciás versnél.

Négyféle vers neme fordul elő az én *Lillámban*. 1. Görög szabású versek, kádencia nélkül, p. o. sapphicus XLIII. dal. Anacreoni XXXIII. 2. Görög szabásúak kádenciával, p. o. anapesticus IV., trochaicus VII., jambicus XXXVI., trochaico-jambicus XLII. 3. Németes módú mértékesek kádenciával, p. o. jambicus XIV., trochaicus XVI. 4. Mérték nélkül kádenciával, p. o. XVIII., XLV. stb. - Ezek a változások még más több módokon is változnak: egyébaránt az olvasótól függ, hogy érezze, vagy benne kedvet találjon.

[Nincsen egyéb hátra, hanem hogy munkáim ezen csomójának ilyen sok időre való haladásáról a nagyérdemű közönség előtt engedelmet kérjek. Szándékomban a tavaly rajtunk keresztülment tűz nem kevésbé hátráltatott. Azolta pedig kézírásom a Felséges Királyi Censurán tartózkodván, hozzá éppen most juthattam. Reményelem, hogy munkáimnak hátralevő több csomóival minden hátramaradás nélkül folytába kedveskedhetem érdemes olvasóimnak és az apróságokon keresztülesvén, magánosságra szentelt életemnek további minden részét *Árpád-ról és a magyarok kijöveteléről* írandó Epopoeámra fordíthatom.

Vajha nemes nemzetem úgy fogadná ifjúi lantomnak ezen aprólékos zengéseit, hogy azáltal nékilelkesedett Múzsámat a káspiumi trombitaszóra is felbátorítaná.]

[SZIGETEK LEXIKONA]

Aprack. (Apricosen.) Terem Teneriffába.

Aprosit vagy *Aprosita*, hozzájárulhatatlan sziget, némellyek szerint Lanzarotta, mások szerint Porto Santo, tizenöt mérföldnyire Maderához észak és napkelet között. Sanson azt tartja, hogy az Isla de San Borondon, mely másképpen Ombriónak mondatott, és amellyről mondják ma a spanyolok: *L'incatada e non trovada*. Ezt Hoffmann költött szigetnek, Vossius pedig Teneriffának tartja.

Alegranza, kisdud sziget, kikötővel és egy erős kastéllyal, melybe a spanyol garnison fekszik. Alkalmatos a kikötője, s egynéhány vár van benne.

Árpa. Teméntelen bőséggel terem mindenütt: jelesben Teneriffába.

Atlantica szigetek, két sziget, melyek beatáknak s fortunátáknak neveztetnek, keskeny tenger választja el őket egymástól. Lybiától (Afrikától) tízezer stadiumnyira fekszenek. Ritkán esik itt eső, az is középszerű; a szelek többnyire kellemetesek és harmathozók; a föld kövér, és semmi emberi munkától nem mivelődvén, igen édes gyümölcsökkel kínálja a henyélő sokaságot; a levegő tiszta és mértékletes, és az idők szakaszi szerint középszerű változási vagynak. Mert a földről fúvó szelek, a Bóréás és Ákviló a messzelétel miatt, temérdek és kietlen úton jöven, elfáradnak, míg ideérnének: a tengerről fúvók pedig, az Argesták és Zefirusok, hívesítők, és ritka s mérsékelt lanyházó esőket hoznak ki a tengerről. Homerus, Horatius s a több poéták azt mondják, hogy itt vannak az elysiumi mezők. Ezeket, úgy látszik, Plinius Hesperideseknek nevezi; mert úgyis kettőt számlál az Átlanti-tengerbe, s azt mondja, hogy azokhoz az Atlás hegyétől negyven nap alatt hajókázhatni, túl a Gorgonokon. Talám Spagnola és Cuba lesz.

Atlantis. Hajdan, amint sokan állítják, napnyúgot felé az Ó- és Újvilág között egy nagy sziget feküdt, melyet a legrégibb írók Atlantisnak neveztenek. Míg ez a föld megvolt a Természetbe, a két világ lakosinak közösülések volt egymással; és ez az Atlantis szigete valósággal nem egyéb lehetett, hanem éppen a Salamon *Ófirja*. De annakutánna az egész sziget elveszett, és már ma nem maradt semmi egyéb meg belőle, a *Canaria*, a Capoverdi és az Azori-szigeteken kívül. De ez a mai Amerika-é vagy pedig Európa és Amerika között egy ilyen nevű föld feküdt-é, s talám elveszett idővel: azt mások állíthatják meg. Ezek lehettek a régiéknél nevezetes Hesperides-szigetek is. Igen nagy szigete a Nyúgoti-ócánnak, melyet, amint Plató írja, a tenger nyelt el. Erről úgy vélekedik Becmann, hogy az Ázori- és Canariai-szigetek között volt, és ezek annak a maradványi; sőt hosszason is megmutathatni, azt állítja. Sokan a Plató Atlantissát Amérikáknak tartják.

Minthogy a tenger sok földet elnyel, mos és szaggat, és emiatt újabb szigetek származnak: nem látszik az igazságtól messze esni, amit hajdan Plató az Atlantisról írt, amelly némellyek ítélete szerint az Azor- és Canaria-szigetek között. Mi légyen, nem tudni bizonyossan. De Sanson sok holmival igyekezik megmutatni hogy ez Amerika: mellyhez igen hozzá is lehet vetni.

Alma, Terem Teneriffába.

Alphonsus Castellanus. Ennek ajándékozta a pápa a Canariai-szigeteket, 1346. eszt[endőben.]

Barack. Terem Teneriffába.

Bor. Drága, jó terem Roca szigetébe. Az idevaló boroknak neve Sekt. (Böven terem Maderába is.)

Babér. Egész erdők vagynak belőle Teneriffa szigetében, mellyekbe sok ezer kanarak fészkelnek.

Betencourt, (Jean de) francia volt, ő találta fel mintegy a Canaria-szigeteket 1402. esztendőben, és azokat bírta is királyi titulussal III. Henrik francia király ajándékozása után, de úgy mint a francia korona feudumát. A maradéki pénzen adták el a magok jussát a spanyoloknak. 1405-[ben] feltalálta Fierte Ventura szigetét. Francia nemes, meglátogatta a Canariákat 1346 eszt[endőben.] Normándiai nemes, feltalálta Ferro szigetét 1402 eszt[endőben.] És a Canariákat.

Búza. Teneriffában.

Capraria. Ptolemeusnál Casperia. Níger szerint Forteventura, melly Canariától hat mértföldre esik. Baudrand szerint Pálma, mellynek kerülete tizenöt mértföld.

Canaria-szigetek. Feküsznek Áfrikának napnyúgoti partjával általellenbe, széjjel, az Atlanti-nagytengerben, szemközt az Átlás bérceivel. Földjök igen bő és termékeny. Nevezetesebb hozományjaik: gabona, bor, citrom, narancs, dinnye, sokféle fái gyümölcsök, cukornád, mástiks, babér, santo: vagyis szentfa, gumi, marha, vad, kecske, tengerinyúl és kanármadár. - Hajdani nevek Insulae Fortunatae; ma az afrikaiaknál Elbárd. Számok tizenöt, mellyek közül nevezetesebb tíz, amellyek mind a Spanyol birtokában vagynak. (Ide járúl még négy sziget, melly a portugallusoké.) - Lakossaik: 1. Ott-termettek, 2. Európaiak, név szerint spanyolok, s a t[öb]bi.] Vallások pápista. Igazgatja őket egy gubernátor. Lásd a többit *Canaria* cikkelyben.

Canaria vagy Nagy Kanaria szigete, nevét vagy a Canna, azaz cukornádtól, vagy a Canis, azaz kutyáktól vette. Ebbe van *Canaria* vagy *Cita le Palmes*. Feltaláltatott 1442. eszt[endőben.] Kerülete mintegy ötven német mértföld. Itt lakik a spanyol gubernátor. Lakosait kilencezerre vetik. Esztendőbe kétszer aratnak. A marhák közül legjobb dísze van a kecskének; a

termés közül pedig a bornak. Bizonyosnak állítják, hogy esztendőn által csak az egy Angliába tizenhatezer hordó Canarien-Sekt megy ki. Nevét a nagy kutyáktól vette.

Cita de Palmes. Fővárosa Canaria szigetének, mellyben lakik a püspök. Itt van a főtörvényszék, és egy erős kikötő. Másképp Ciujdad de las Palmas. Nagy, szép és népes. Jó kikötője van. Itt mindég tartózkodnak idegenek. Van vára.

Canarien-Zucker. Lásd *cúkornád* cikk[elyben.]

Canarien-Sect. Lásd: *Bor*, *Sect*, és *Szőlő* cikk[elyben.] - Bizonyosnak állítják, hogy esztendőnként csak Angliába tizenhatezer hordó Canarien-Sekt megy ki.

Canaria-Madarak. Lásd *Kanár* cikkelyben.]

Canaria-szigetek. Feküsznek általellenbe a Marokkai Birodalommal. Nagy kutyák teremnek benne. Fortunátnak neveztettek az ott termő sok drágalátos gyümölcsök miatt. Levegője igen forró. Földje ellenben felette termékeny. A marhatartás jól megy. Az erdők tele vannak jóféle vadakkal és madarakkal: ezekhez tartoznak a kanarak is. Cúkornád bőven terem, s abból készül a szép canáriai cukor. A spanyolok ültettek itt legelőször szőlőket, ezek termik ama delicat Canarien-Sektet. Történeteit lásd *História* cikk[elyben.] Ezek a szigetek lehettek a híres *Hesperides-szigetek* is; az elveszett *Atlantis* földének maradványi. Ide tartoznak az *Atlanticák*. Azt írja Diodorus Sic[ulus], hogy a phoeniciabéliek közül némelyek egy igen termékeny szigetre találtak, amelly általellenbe volt Áfrikával; és még azon feljül, hogy a kartágóbéliek mindent elkövettek, hogy ez a sziget az európaiak előtt esméretlen maradjon. Hofman hetet említ közülök. Feltalálta Lajos claraemonti gróf, Alphonso de la Cerdának, kit Exhaeredatusnak neveznek, a fia, 1343 eszt[endőben.] Meglátogatta J. Betencourt, francia nemes, 1346 eszt[endőben.] - Sok változások után a spanyolokra jutottak ezek a szigetek. Lakosai keresztyének, kiknek püspöke Canariába lakik. Földjük igen bőven terem gabonát és drágalátos bort. Neveket vehették a Canarius népektől, akik az Átlás hegye környékén laktak, s azzal éltek, amivel a kutyák, amint Plinius említi. *Lásd Fortunatae.*

Cúkornád. Terem Canariába és a több szigetekbe. Bőven. Ebből készül a szép canáriai cukor. Jelesben Teneriffába elég terem. (Bőven terem Maderába is.)

Citrom. Mindenütt terem; jelesben Teneriffába.

Dinnye.

Elbard, másképpen Pico. - Az áfrikaiak így hívják a Canáriai-szigeteket is.

Érc. A Pico körül lévő kősziklák rész szerént réz-, rész szerént ezüstérc formát mutatnak.

Ezüst. Ezüstérc formájúak a Pico körül való kőszirtok.

Forteventura városa, ezen nevű szigetnek déli oldalán huszonegy m[ért]földre Áfrikától.

Funchal vagy *Fuenchal* városa, van Madera szigetében, püspök lakik benne. Főváros. Magas helyen fekszik. Nagyon népes, mivel benne lakik a püspök és az gubernátor. Püspöki város, a lisbonai érsek alatt, Madera szigetének feje, ennek napkeleti részén. Capo de St. Vincenttől száztizenhat, az Afrika partjától napnyúgotra hetvenöt m[ért]földnyire.

Ferro vagy *Ferri* szigetje. Ebbe van a híres Santo vagy Szentfa. Innen húzódik keresztül az első meridianus. Lásd: *Meridianus*. Nem nagy sziget. Nevét a vastól vette, mert a földje nedvesség nélkül szűkölködven, vas keménységű. Fővárosa Hiero. Hajdan Pluvialia. Híres amaz csudálatos élőfáról, melly az egész szigetnek (amelly felette vizetlen) elég vizet szolgáltat. Legvégső az Ócánba. Ebbe egy csudálkozásra méltó dolog vagyon, melly feljülhaladja a világnak minden csudáit. - Az elsült és száraz földön semmi víz-ér nem találtatik, kivéven a tengerpart környékét, ahol valami kevés vizet találni, de amelly kevés is, távol is van, és így a

szigettel csekély, s mondhatni majd semmi jót se tesz, és így a szomjúság miatt eltikkadt embereken sem segít. *Láss alább többet.*

Forte Ventura, Fierte Ventura szigetje Áfrika felől. Betencourt találta fel 1405. eszt[endőben.] Hajdan Capraria és Casperia. Van benne hasonló nevű város, a déli oldalán. Huszonegy m[ért]földre Áfrikától. Niger szerint Capraria, vagy amint Ptolemaeusnál van: Casperia, esik hat m[ért]földre Canariától.

Fák. Santo, pálma, sokféle gyümölcsfa, mastiksfa, babérfa, gummifa (sárgányvérfa), almafa, aprackfa, barackfa, babérfa, körtvélyfa, narancsfa, pomagránátfa, citromfa.

Fortunatae Insulae. Így hittak hajdanán a Kanáriai szigeteket. Az ott termő gyönyörű gyümölcsökért. Hofman hét szigetet számlál. A sok szép gyümölcsöktől vagy a levegő jóságától vették ezt a nevezetet; Mauritániának végénél napnyúgotra fekszenek. Hatan valának mindöszve. Ezeket a szigeteket láttatik aranyozni Horatius - Divitibus consecrat insulis. Ismét: Nos manet Oceanus circumvagus; arva, beata Petamus arva, divites et insulas, s a többi. Feltalálta Betencourt: a Pápa pedig Alfonsus Castellánusnak ajándékozta 1346. eszt[endőben.] Áfrikától tizenhat vagy huszonhat mértföldnyire esnek.

Földjök. Igen termékeny. De a Ferróé vízetlen és vaskemény.

Földindulás. 1704. eszt[endőben] Teneriffába egy földindulás háromszáz rendülésből állott, melyre a Pico tüzet okádott.

Ferro... De a mindenható Istenek az emberek és barmok eránt való különös gondviseléséből van egy élőfája, melyről láss a *Santo* cikkelyben.

H. Feni... Másképpen Ferraria. Feltalálta Betencourt, normandiai nemes, 1402. eszt[endőben.] Némellyek szerint hajdan Ombrios.

Gummi. Jelesben sok fán terem Maderába.

Gorgones szigetek, így neveztetnek a poétáktól, mivel egyiken közülök a gorgonok, Phorcus királynak a leányi laktak, akik valamire csak néztek, mind kövé változtatták. Más nevek e szigeteknek Hesperides. Phorcus és Céta három leányi, Medusa, Stheno, Euryale, kik a Dorcades szigetekbe laktak, a Szerecsen ócánba, szemközt a Hesperidák kertjeivel. Azt mondja Diodorus, hogy ezek vitéz asszonyok voltak Áfrikába, kik ellen hadakozott Perseus, és királynéjukat, Medusát, Minervának s a Virtusnak segedelmével meggyőzte s levágta. *Gorgones* Pliniusnál Gorgades- és Hesperides-szigetek, Ferrarius után Hofman a Capoverdis[szigeteknek] tartja. Pausaniasnál Satyrides. Hannónál Goryllae. Másképpen Dorcades.

Gomera szigetje, vadállatokkal bővös. Jelesben sok piros Wildpret, azaz Szarvashús. Hajdan Theode. Van benne hasonló nevű város, tágas kikötővel. Lásd: P. du Val.

Gratiosa, kis szigetecske. Nevének valójába megfelel.

Gabona. Bőven terem. Egy száron látni itt száznyolcvan kalászt, és egy vékáról sokszor százharminc véka is terem. Ez pedig mind gabonáról, mind árpáról igaz. Canariába kétszer lehet aratni. Árpa. Búza. Teméntelen terem Porto Santóba.

Gyümölcsök. Mindenféle terem. Igen szépek. Jelesben Teneriffa szigetében. Alma, aprack, barack, dinnye, körtvély, narancs, pálma, pomagránát, szőlő, citrom.

Gomera városa ezen nevű szigetben, tágas kikötővel.

Hesperides-szigetek, így neveztetnek a poétáktól, mivel Hesperus, Átlás királynak az öccse, három leányt nemzett, akik egyiken eme szigetek közül kerteket csináltak, amellyekbe aranyalmák nőttek, melyeket sárgány őrzött. - *Gorgones* nevek is van. Ezek általellenbe vagynak a Hesperium Cornu nevű promontoriummal melyet említ Ptolemeus, Plinius és

Méla. Itt laktak a Hespérius népek; ennek a promontoriumnak környékén, az Átlanti-óceán mellett, a Lethaeus vizénél. Említetik Pliniusnál egy Hespérius nevű hegy is Aethiopiába, amelynek mellyékén a mezők éjjel, mint a csillagok, úgy fénylenek. Ezekbe laktak a Hesperides leányok, név szerént Aegle, Árethusa és Hesperethusa, Hesperusnak, az Átlas öccsének leányi, akikről azt mesélik a poéták, hogy olyan kertje volt, amelyekbe aranyalma-erdők termettek, és azokat egy szüntelen vigyázó sárkány őrizte, melyet, amint mondják, Herkules megölt, és az aranyalmákat Eurystheushoz vitte. Plinius és Solinus úgy magyarázza, hogy a tengernek egy aestuariuma volt, mely sárkány módra tekergődzött, és ezeket a kerteket körülvette, ahol, amint ők írják, vad olajfáknál egyéb nem maradt már abból az aranyerdőből. Varro az aranyalmákon juhokat ért, amelyeket meglehet, hogy Herkules Görögországba vitt Afrikából. Mert *μηλον* a görögöknél almát is, juhot is jelent. Leírja ezeket Virgilius és Solinus Mauritánia Tingitánába, Lixus városához közel. Plinius a nagy Syrtis mellé teszi; de másutt meg a Pentapolis tartományjába, ahová helyezteti Ptolemeus is. Ide láttatik tenni Strábo a Hesperidesek tavát. - Hát ama Hespera nevű felette igen nagy sziget, mely hajdan az amazonoknak lakóhelye vőlt, hol és mellyik lehetett? amellyről szól Diodorus. Lásd: *Hesperus*.

Hesperus. Jápetusnak fia, Atlásnak öccse, kit a bátyja kiűzván az országból, Itáliába ment, és azt maga nevére Hesperíanak nevezte. Diodorus azt mondja, hogy ez a Hesperus az Atlás hegyének a tetejére felment, hogy a magosságról jobban észrevehetné a csillagok forgását. De azután többé senki se látta. Ahonnan a nép azt gondolta, hogy ő azzá az igen fényes csillaggá változott, amelly a napot reggel megelőzván Lucifernek, este pedig azt kísérvén Hesperusnak mondatik az ő nevére. Ahonnan ezt a csillagot Aurora fiának költik. Virgilius Aeneis:

*Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda.
Quem Venus ante alios Afrorum diligit ignes.
Extulit os sacrum coelo, tenebrasque resolvit.*

Hegyek. Pico, pálmai tűzokádó.

Hozományok. Fa, santo, jóféle cukornád, pálma (tizenkét lábnyi), szőlő, fejedelmi bor, sekt, igen jó gabona, drágalátos citrom, narancs, sokféle gyümölcsök, mastiks, babér, gummi, árpa, alma, aprack, barack, babér, búza, dinnye, körtvély, drágalátos pomagránát, drágalátos füge s egyiptomi szilva, ortsilla, mindennemű gyümölcs, drága jó malósa bor, olajfa, lentiscus, maderamahogany vagy vigniaticon, sárkányvér.

Kanár, nagy kutyák, lovak, sok marha, vadak, számtalan kecske, tengeri nyúl, mezei és erdei madarak, szarvas, méh, méz, viasz. Teméntelen madár. Sok onager. Becses bőrök és tej. (Méz, viasz, legjobb a világon.)

Vaddisznók. Galambok. Tengerinyulak. Repülőhalak.

Ezüstérc, kénkö, kövek, rézérc.

Hiero. Fővárosa Ferro szigetének; de nem olly derekas.

Historia. Ezek a szigetek a régieknél sem voltak esméretlenek: de idő jártával osztán senki sem gondolt olyan igen vélek. Végre Jean de Bethencourt, egy francia nemes, 1402. eszt[en-dőben] mintegy újonnan találta fel. Az ő királya, III. Henrik, királlyá tette ötet e szigeteken, de úgy, hogy a francia koronától függésbe légyen. - A maradékinak bizonyos summa pénzt ígértek a spanyolok, mellyért azok által is adták, amit belőle bírtak.

Igazgatás. Az Igazgató Fő Szék van Cita de Palmes városába. Igazgatja a gubernátor. A portugalliai gubernátor Funchalba, a spanyol pedig Canariába lakik.

Körtvély. Terem Teneriffába.

Klastromok. Lagunába.

Kikötők. Monchriko. Oratavia. Cita de Palmes. Alegranza. Gomera.

Kutyák. Teremnek a Canaria-szigetekbe, s innen vették neveket. Nagy kutyák pedig.

Kanármadarak mindenütt ugyan; de kivált a Salvages-szigetekbe találtnak nagy bőséggel, ahol a földre rakják fészkeiket, s pedig olly sűrűséggel, hogy az ember alig járhat tőlök. Teneriffába sok ezren fészkelnek a babéردőkbe.

Kecske. Canariába minden marhák között legjobban tenyésznek.

Kénkő. A Pico tetején való barlang tele van véle. Sőt hihető, hogy ez az egész hegy is valaha ebből lett.

Levegő. Igen forró. (Maderába pedig többnyire ködös; úgyhogy sokszor a hajók ha mellette vannak, sem találják rá.) Jó levegő lévén a Canáriákba, aligha onnan nem vették Fortunata nevezeteket.

Lajos, Claraemonti gróf, Alphonso de la Cerdának, kit Exhaeredatusnak neveznek, a fia. Feltalálta a Canaria-szigeteket 1343. eszt[endőben].

Lancellota, Lancelota, vagy Lancerota szigetje, derék lovak teremnek benne. Lancerotta, hajdan Centuria. Némellyek szerint Aprositos, vagyis Lanzarotta.

Lovak. Derekek teremnek Lancelotába.

Lakosok. Ott-termettek, ezek barnások; európaiak, spanyolok (portugallok) s a t[öb]bi. Régi lakosi lapos orrúak, hanem derék emberek, ugyan disznó módra tudnak enni: mert egy közülök megehetik egy ülőhelyébe egész kecskebakot, és még rá tud csemegélni húsz tengerinyúl - gondolnám, egész háza népével... Hanem ma már sok született spanyol telepedett le ezekbe a szigetekbe. A spanyolok, ha Amerikába járnak, akár elmennek, akár visszajönnek, mind itt ütnek állapodó tanyát. (Maderának és Porto Santónak lakosi többnyire majd mind született portugallusok.)

Laguna városa Teneriffában; van benne két templom és négy klastrom.

Madera. Hossza tizenöt, kerülete mintegy negyven mértföld. Fővárosa Fungál, több városi Moncrixum és Santa Crux, harminc parokhiákkal.

Monchriko, megerősített kikötő Madera szigetében. Jó kikötője van, melly félhold formájú, és három erős kastély védelmezi, de a bejárása veszedelmes, a kősziklák miatt.

Meridianus. Az első délkarikát vagy meridiánust, XIII. Lajos parancsolatja szerint, Ferró szigetén keresztül szokták a földmérők húzni. E' közt és a párizsi meridianus közt mintegy húsz grádusnyi különbség van. A napnyugoti oldalától vonattatik a franciák által, 1634. eszt[endő] fogva. Az ehez legjobban értőkkel csináltatta ezt ki XIII. Lajos.

Madera, nevét vette a sok hajónak s épületnek való fától, melly deákul materia, portugallus nyelven maderá. Termékeny földje miatt szigetek királynéjának is mondatik. - Itt van Monchrikó kikötője és Funchal városa. A portugallusoké. Északra fekszik. A portugallusok bírják, miolta I. János király elfoglalta, 1420. eszt[endőben]. Kerülete tizennyolc m[é]rtföld. Többnyire ködbe van beborúlva, úgyhogy sokszor a hajósok rá nem akadhatnak, holott épen mellette járnak is. Eleinte egyebet erdőnél nem találtak benne a portugallusok, s innét vette a nevét etc. hanem tüzet vetettek néki, melly is hét esztendeig égett. Azután úgy kimívelték, hogy most már bor és cukor nagy bőséggel terem benne, és a szőlőgerézd sokszor kétlábnyi hosszú is van. (Lásd a többi alább, *Madera* cikk[elyben].)

Mastiks. (Jelesben Maderába sok fája van.)

Marhák. A marhatartásnak szép divatja van. Canariába legjobban tenyésznek a kecskék.

Madera. Sok fa terem benne, amelyekből mastiks, sárkányvér és gummi vonattatik ki. A lakosok többnyire mind született portugallusok, és mivel mindnyája pápista, a püspökök nagy prelátus. Lásd feljebb *Madera*. - Híres az ő igen derék cukoráról s boráról. Ennek egész földjét felette sűrű erdők borították bé; amelyet amidőn meggyújtottak, olly nagy erővel égett, hogy az emberekbe is kárt tett volna, ha előle nyakig nem vonták volna magokat a vizekbe. Kerülete negyven mértföld; kikötője nincs, de vagynak benne igen alkalmas kiszálló helyek. Földje termékeny, jóllehet bérces, mint Siciliáé, gazdagon terem benne élet, de már most csökkent a termékenysége (noha még most is sokat terem), mert a sok művelés megfárasztotta. Lásd *Madera* cikkelyt.

Méh. (Azt hiszik, hogy Porto Santóba terem a legjobb méz, és a legjobb viasz az egész világon.)

Madera. Vagynak szép forrási, nyolc patakok nedvesítik, mellyek a szigeten keresztűlfolyanak. Hegyeibe számtalan vaddisznókat látni. Mikor ezt a szigetet lakni kezdték, teméntelen sok galamb vólt benne, amellyeknek megfogására egyéb mesterséggel nem éltek a madarászok, hanem hogy horgot kötvén egy rúdra, amint a fákon ültek, lerántották onnan, mivel a galambok meg nem ijedtek, hanem inkább bámultak, mint eddig nem látott dolgon, egy lélek se lakván mindeddig a szigetbe, amely csak a madaraknak és vadaknak hagyattatott. *Metel*, másképpen Cerne Atlantica, amint Sanson tartja, mellyet Ptolemeus az Atlás hegyével szemközt tesz. Feltalálta Gundisalvus János és Tristan Vasaeus, 1420. eszt[endőben,] Henrik, portugalliai király idejében. Lásd *Madera* cik[kelyt.]

Narancs.

Oratavia. Kikötő Teneriffa szigetében. Innen és ide sok portéka jár ki s bé.

Ofir. Az a tartomány, mellybe küldötte Elath és Esiongaber nevű kikötőiből a maga hajóit Salamon. Pégut tartják Ofirnak a zsidók, azért is ott örömet laknak. Sokan pedig azt ítélik, hogy ez Monomatapa volna. De leghelyesebb értelem, hogy ez Atlantis volt. De Hoffmann előszámlálván a tudósoknak minden vélekedéseit, mellyek szerint alig van Afrikának, Amerikának és Ásiának valamely gazdagabb tartománya és szigete, ahol már Ofirt ne keresték volna, minthogy ellenemondhatatlanul látszik megmutatni, hogy ez az Ofir egyebütt sem lehetett, hanem napkeleti Indiába.

Ombrios: egy a Fortunáták közzül. Némelleyek szerint Ferro szigetje; Niger szerint Porto Santo, aki egynek tartja a Ptolemeus Aprositoszával; Sanson szerint ma Insula de Santo Borondon, melly a Fortunátáktól száz mértföldnyire esik napnyúgotra.

Purpuraria szigetek az Atlanti-tengerben, a Fortunáták körül.

Porto Santo. Legészaksóbb sziget. Bírják a portugallusok. Kisded sziget, Maderához tartozik. Azt tartják, hogy ebbe a szigetbe találtatik a legjobb méz és a legszebb viasz az egész világon. Capo Santo Vincentetől mintegy hatszáz mértföldre esik, Maderától negyvenre, úgyhogy ha csak az ég nem borongós, egyik a másikhoz meglátszik. Igen kicsiny, úgy mint amellynek kerülete csak huszonöt mértföld. Amelly hajósok ezt 1427. eszt[endőben] feltalálták, veszedelmes és kétértelmű hajókázások jó kimenetelének emlékezetére kívánták így nevezni. Teménytelen élet terem benne. Kivált számtalan tengerinyúl lakja; sok sárkányvért szednek itten, melly is bizonyos élőfából könyvez ki; mert az esztendőnek bizonyos részében a lakosok késsel megmetszik a fákat, és a következő esztendőben a metszés helyén gummi szivárog ki, mellyet üstbe lefőznek s kitisztálnak.

Palma szigete, a Canariák közül, nevét a pálmafáktól vette. Van benne egy Sancta Cruce de la Palma nevű város és egy tűzokádó hegy. Ezt a spanyolok 1493. eszt[endőben] vették meg, és körül egy erősséget kerítettek. Esméretes ama fejedelmi Palmen-Sektről. Hajdan Capraria, vagy amint Ptolemaeusnál van Casperia, amint vélekedik felőle Baudrand; kerülete tizenöt mértföld.]

Pico. Eleinte lóháton mehetni, azután lépve, s utóljára mászva kell menni, és ennek júniusba kell megesni, egyébkor a hideg miatt senki fel nem juthat. A körülete lévő kőszirtok részént réz-, részént ezüstérc szabásúak. 1704. eszt[endőben] háromszáz rendülésből állott a földindulás, és arra a Pico ismét sok tüzet okádott. Minden hegyek között amellyek a Nap alatt vagynak, legmagasabbnak tartatik. Pontba a tenger közepén hatvan mértföldnyire meglátszik: csak júliusba és augusztusba lehet rá menni, mert egyébkor mindig rakva van hóval, noha az alatta lévő szigeteken s a szomszéd tartományokon sohasem látni havat. A tetejére három nap alatt érni fel, a' feljúl lapos és egyenes, és rólla tiszta és csendes időben a körül fekvő szigeteket mindenünne nyilván kilátni és megszámolhatni, noha közülök némelyik ötven mértföldre is esik. Nyáron, mikor felmehetni rá, kénkövet ásnak rajta, mellyet osztán Spanyolországba küldenek. Egykor némely anglus kereskedők a legtetejére felmentek, és ott egynehány puska lövéssel s egynehány pohár borral lőttek és ittak salvét a Nagy-Britannia királyának egészségéért, mellynek olvasásra méltó leírását láthatni in Historia Societatis Regiae Londonensis. A lakosoknál De Teyda a neve, mellyről az ott valók sokat beszélnek. Magasságáért sok földiróktól azt érdemlette: tölle húzzák az első meridianust.

Pico de Teneriffa, vagy Pico de Teyde, vagy Pico de Terreira, vagy Elbard, igen nagy hegy Teneriffa szigetében. Legmagasabb hegy az egész világon. Magassága 20 274 láb, melly $4\frac{2}{3}$ német mértföldet tesz. A sok keringés miatt alig mehetni rá három nap alatt, és az alatt kilenc német mértföldet kell mászkálni. A tetejéről minden Canaria-szigetek fekvését kiláthatni, maga pedig a tengeren meglátszik hatvan mértföldnyire is a szigettől. A közepét mindig felhő, a tetejét mindig hó borítja. Feljúl a teteje lapos, és ott egy puska lövetnyi szélességű barlang van, amelly tele kénkövel, és szünetlenül gőzöl. Úgy hiszik, hogy valaha ez a sziget merevül tűzbe állott, és akkor ez a hegy kihányt kénköből és kővekből lett. Lásd a többit alább, a *Pico* cikkelyben.]

Püspökségek. (Funchal.) Teneriffa. Canaria. A teneriffai püspöknek esztendei jövedelme tizenkétezer arany. (A funchali is nagy praelatus, mivel a portugalliai szigetek lakosi mind pápisták.) A canariai lakik Canaria városába. (A funchali a lisboai érsek alatt van.)

Pálmafák. Palma szigetében. Innen neveztetik a Palmák városa is, Cita de Palmas, és a Palma szigete.

Palmen-Sekt. Fejedelmi bor, Palma szigetében terem.

Pomagránát. Terem Teneriffába.

Porto Santo. Amelly fából a sárkányvér foly, martius havában olyanforma gyümölcsöt terem, mint a cseresznye, mellynek íze is kellemes. Ebbe a szigetbe nincsen kikötő, de kiszállóhely elég alkalmas van. Baudrand szerint Ilha de Puerto Santo, melly Maderától csak nyolc mértföldnyire esik észak és napkelet között és amellynek kerülete öt mértföld. Feltalálták a portugallusok 1428. esztendőben. Vára egy sincs. Maderához tizenöt mértföld. Sokan azt tartják, hogy ez Aprositos. Niger szerint Ombrios, ki ezt Aprositossal egynek tartja.

Paena. Az Atlanti-tengernek szigete Ptolemeus szerint. Ma már mi légyen, nem tudni.

Pluitalia Ptolemeusnál, Pliniusnál pedig Pluvialia. Bacchius szerint Isola del Ferro. Niger szerint Lanzerotta. Pálmától tizenhárom, Gomerától öt mértföldnyire. Kerülete hat mértföld. A spanyolok nevezése szerint Isla de Hierro.

Roca szigete, drága jó bort terem.

Rézerc formát mutatnak a Pico környékén álló kősziklák.

San Borondon szigete, ezt Sanson egynek tartja a régi Aprositossal, hajdani neve Ombrio, ma erről mondják a spanyolok, hogy: l'incantada e non trovada. Ez a költött vagy gyengébben szólván kétséges szigetek közé tartozik. Másképpen Ins[ula] S[ant] Brandoni vagy Brondonis, vagy Borondonis, ki is a scotusok szentje volt. A portugallusok azt tartják felőle, a Canariák-tól száz m[ért]földre fekszik napnyúgot felé, s amelyhez hiába próbáltak sok ízben hajóközni.

Szőlő. A spanyolok vitték ide legelőször a szőlőtőkét. (Maderába egy gerezd két lábnyi hosszú is van.)

Sekt. Drágalátos borok a Canáriai-szigetekben. Ez kétféle: Canarien-Sekt, melly nagy Canária, és Palmen-Sekt, melly is Pálma szigetébe terem. Derék Sekt terem Teneriffa szigetébe is, mellyből esztendőnként legalábbis tizenhatalézer hordóval visznek ki.

Salvages-, Salvajes- vagy Sauvages-szigetek. Két kis szigetecske. Egyikbe sem lakik ember, hanem rakva van sok kanármadarakkal. Ezt a két szigetet egybe számlálni. Itt annyi kanár van, hogy a fészkek a föld színére lévén rakva, alig járhatni miatta.

Szigetek. (Porto Santo, Madera, két Salvages.) Palma. Teneriffa. Gomera. Ferro. Canaria. Forte-ventura. Lancellota. Allegranza. Gratosia. Roca.

Santo vagy Szentfa. Terem a Ferro szigetébe. Ez egy csudálatos élőfa, magassága negyven, vastagsága tizenkét, szélessége százhusz láb. Esztendőről esztendőre kivirít; olyan édes gyümölcsöt terem, mint a makk. E felett a fa felett nyugszik egy felhő, amely mindennap két óráig a legszebb édes vizet csepegteti le, mellyel harminc tonnát megtölhetni. Ezt a fát eldugták a lakosok és a spanyolok, akik ebbe a szigetbe kiszálltak, már ismét el akartak költözni, mivel se patakot, se kútát nem láttak, se nem hallottak. Hanem egy asszony, aki a spanyolokkal jó alkuba volt, elárulta a titkot. Ennek a fának neve esméretlen, levelei hosszúak, keskenyek és szüntelen zöldellők, semmi más esméretes fákkal nincs legkisebb hasonlatossága is. Láss alább többet.

Sancta Cruce de la Palma városa, Palma szigetében. Főváros. Nem messze van hozzá a Tűzokádó-hegy. Santa Cruz vagy Crux de la Palma.

Sárkányvér. Sok fája van Maderába.

Santo... Ennek a leveleiről szakadatlanul csepeg a legtisztább víz, mellyet a lakosok olly nagy bőséggel szednek az alárakott dézsákba, hogy nemcsak az emberek, hanem a barmok is beérik vele. Senki ennek a csudának sem forrását, sem okát el nem mondhatja. A lakosok eltitkolták ezt a spanyoloktól, gondolván, hogy a víz nemléte miatt elhagyják a szigetet: de egy kurva jelentette ki a titkot, s úgy fenekelték meg itten magokat osztán a spanyolok.

Teneriffa. Midőn az angliai hajós seregnek fővezére, Blacke megtudta volna, hogy a spanyoloknak hajós serege Indiából a Santa Croce-i kikötőbe érkezett: egy világon legdicsőségesebb próbát vitt véghez, tudniillik nem gondolván a körül fekvő fellegrákokkal és az azokból hajóira kilőtt számtalan ágyúkkal, berontott a kikötőbe, és az egész spanyol hajós sereget pocsékká tette; mellyért ötezer fontsterlinget érő gyűrűt nyert a Parlamentomtól. Vossius azt tartja, hogy ez Aprositos.

Teneriffa szigete, a Canariák közül. Püspök lakik benne. Itt van Oratavia kikötője és Pico hegye. Feltaláltatott 1442. eszt[endőben.] Itt terem a derék Sekt, mellyből esztendőnként tizenhatalézer hordóval visznek ki legalábbis. Egyéb gyümölcssei: buza, árpa, alma, körtvély, apróbarack, barack, pomagránát, citrom és egész babérerdők, mellyekben sokezer kanarak fészkelnek. Az idevaló püspöknek egyestendei jövedelme tizenkétezer arany. Itt van Laguna is. Hajdan Nivaria. Nivariának tartja Sanson. Százötvenezer lépésre esik Biledulgesid partjá-

tól, harmincötezerre Canariától. Kerülete száznegyvenezer lépés. Városai: Palus vagy Laguna, melly első a szigetbe. Santa Croce, tágas kikötővel; Garrico, van kikötője; Santo Christoval és Rialejo. Itt van a Pico hegye is, vagy amint a lakosok hívják: De Teyda.

Tengerinyúlak. Számtalan vagyon Porto Santoba.

Templomok. Lagunába 2.

Teyde. Picót így is szokták hívni. A lakosok Teyda hegyének nevezik.

Terreira. Picónak másik neve.

Tűzokádó-hegy. Palma szigetében. Pico is sok tüzet okádott 1704. eszt[endőben,] mikor az egész szigetbe rettenetes földindulás volt.

Városok. (Funchal, Monchriko.) Sancta Cruce de la Palma, Oratavia, Canaria vagy Ciujdad de las Palmas. Hiero. Laguna. Forteventura. Gomera.

Vadak. Elég terem, kivált a Gomera szigetébe. Rakva vélek az erdők. Sok a vadmadár is, jelesben: kanár. Jelesben Gomerába sok a szarvas.

Vallás. Pápista. (Mind.)

Várak és Erősségek. (Monchriko.) Cita de Palmes. Alegranza. Palma szigete.

[TÁBLÁZAT AZ EMBERISÉG KORSZAKAIRÓL]

Éjtszaka	Tél	Baromság
Reggel	Tavas	Szabadság
Dél	Nyár	Féltés
Estve	Ősz	Ágyasság

Öreg	Patriarchia	Emberevés
Gyermek	Democratia	Visszásság
Ifjú	Aristocratia	Hódolás
Meglett	Monarchia	Fejvétel

Föld	Senkié	Anarchia
Ég	Köz	Anarchia
Tűz	Gazdag	Oligarchia
Viz	Egyé	Monarchia

Phlegma	Vadászok	Kalyiba
Melancholia	Pásztorok	Ház
Cholera	Kereskedők	Város
Sanguinea	Galantisták	Szerály

Ember	Istentelen
Polgár	Vallásos
Nemes	Ceremóniás
Uralkodó	Főpapi

[JEGYZET A SZIGETEK LEXIKONÁHOZ]

Arthur. Arthur Filep tengeri utazása Brászilia, Kap, Botanibay, Port Jákson felé illy könyvben foglaltatik: Phillips Reise - Nürnberg. 1791.

Phillip (Arthur) utazása Neusudvalesbe: (pagina 6.) 1787. 13dik májusban elhagyván Nagy Britanniát, 3dik júniusban Teneriffánál voltak. Itt is, más szálláskor is mind a katonák, mind a rabok friss hússal, gyümölcssel, zöldséggel új erőre és utazáskori könnyebbségre segítettek. - - - gyümölcs Teneriffánál csak szederből és fügéből állott. De az igen derekas és igen bőven volt. Nyolc napig mulatott a gallya Teneriffánál. Az idő melege s neheze középserű volt. A Fahrenheiti melegmérő sohase hágott feljebb (pagina 7.) 70 grádicsnál; a nehézmérő pedig közönségesen a 30dik renden állott. A Kanáriai szigetek gubernátora akkor Branciforte Markió volt, sziciliai fiú. Szokás szerint Szent Kereszten lakozott (Santa Cruz), s Fileppel és annak tiszteivel különös becsüléssel bánt. -

A Kanáriai szigetek tizennégyen vannak. Azok közül ezek jelesek: Kanáriai, Teneriffa, Fortaventura, Palma, Ferro, Gomera, és Lancerotta. Az afrikai parttól 40-50 angliai mérföldnyire távoznak el. Magának a Kanáriai szigetnek köre mintegy 150 mérföld. A spanyoloké mind. Azokat a régiek a Boldog szigetek nevek alatt ismértették. A Pliniusnál előforduló *Nivaria* nem más, hanem Teneriffa: mert az ország nyelvén *tener* annyi mint hó; *iffa* pedig annyi mint hegy. Teneriffa: hóhegy, Nivaria; s ugyanis Teneriffa szigetében a Pikó hegynek tetejét örökös hó borítja (Salmon: Lo stato presente di tutti paesi. Venetia, 1766 - ezekről így beszél: „A kanáriai szigetek vagy az ebektől »canes« vagy bizonyos nádnak nemétől »canna« vagy a kananéai néptől vették neveket.) Ptoloméusnál *Fortunatae*: a költőknél Elisius a nevek. Ferro, Palma, Tenerif, Canaria, Fortaventura benne nevezetesek. Pikusnál nádméz süveghez hasonló láttatú iszonyú hegye szemléltetik már hatvan mérföldnyiről. Fővárosa a szigetnek Lagúna. Szőlős, kalastromos (pagina 8.) derék lakóhely. Teneriffa szigetében lakott a régi pogány *guánch* nevezetű nép. Találatnak ott óriás termetű csontok. Hogy a rothadástól megmentenék a fő emberek testeiket, azokat befűszerezték, s a kősziklák barlangiba rejtek. Nevezetesek ezek a tenerifai mumiák, mint az egyiptomiak. Kanária városa 12 ezer embert foglal magában. Püspöki lakóhely.”

FÜVORSZÁG

Bors (csak Sumátrából többet visznek esztendőnként Európába tizenkétféle fontnál), riskása, kókos, kukorica, nádméz, terpentín, gummi, aloe, sago, tamarind, koriander, indigó, dohány, berzseny, kámfor, benzoe, sok kássia, citrom, narancs, ananás, kaffé, s a többi. Pamok, földi alma, gabona, szurok, pálma, selyem, ámbra, különféle virágok - búza, gabona, riskása, citrom, görögdinnye, ananás, kássia, dohány, indigó, nádméz, bors, gyömbér, kakaó. Egyedül a kaffé többet ad esztendőnként hétféle forintnál. Tüzi- és építőfa bőséggel, mindennemű mezei és kerti vetemény, pamok, arekadió, nádpálca, illatos fák, gyöngy, tömjén, különféle virágok, ópium, hársfa, sárga ámbra, myrha, vászon, fahéj. - Bab, riskása, citrom, narancs, kókos, gesztenye, gyömbér és sokféle gyógyítószer, pamok. *Timor*: sok jó gyógyító erővel bíró fűvek, fák és gyümölcsök, dohány, indigó, gyömbér, fahéj, szerecsendió és virág, szekfü, búza, riskása, mondola, citrom, narancs, kókos, ságó, áloé, külömb-külobbféle gyógyító szerek, drága kenetek s a többi, pálma, *Insula Bandai H.* kókos, ananás, mangis, durian, szerecsendió s virág, bab, borsó, spárga, enni való gyökerek, ságó. NB.

Búró. Riskása, ságó, építő és tűzi fa, szekfű.

Cerati. Sok szekfű, szerecsendió és virág, riskása, gabona, árpa, kókos, tengeri csiga.

1. *Ternáti sive Ternate.* Mindenféle európai kerti vetemények, kókos, ságó, nádméz, pamok, zöld gyömbér, narancs, mondola, citrom, dohány, *Gilolo:* ságó, kókos.

2. *Tidori S.* Szerecsendió s virág, szekfű, ságó, nádméz.

4. *Popoi R.* Ságó, kókós, más gyümölcsfák.

5. *Salavetti R.* kókos, ságó, dió, *hasznos gyökerek és plánták* - citrom, narancs, pamok, kókos, *több nevezetes fák, a sok jó illatú virágoktól nemcsak a kertek, hanem a mezők is illatoznak, legszebb gyümölcse* az úgy nevezett dan....k, melyek hasonló nevű fákön teremnek, levelei hasonlóak a mi diófánk leveleihez, jó illatú, gyümölcseinek arany színű a héjja, a húsa verhe-nyes és igen édes; a görögdinnyék, melyek nem nagyok ugyan, de igen jóízűk, levesek, megfrissítők, úgyannyira, hogy a leghevesebb napon is elegendő egy fél dinnye az ember testének meghívesítésére. - Bananás, areka, nádméz, riskása, kámfor, bors, cikória, *igen sok asztali és gyógyító gyökér és fű...*

[VÁZLATOK A DOROTTYÁHOZ]

1

FŐ GAVALLÉR. Opor

Al gavallérok.

Bankófi - Kapos.

Ecse - Igal.

Tevész - Babócsa.

Cserházi - Marcali.

Szemő - Szigetvár.

FŐ DÁMA. Dorottya. Ádám botja, robotja, gyapotja.

Al dámák,

corps Adelgunda - - -

links Magdaléna - Heléna,

rechts Márta - párta

avantgard Rebeka - dereka

reserve Orsolya - korczolya.

I. Fársáng útja. Kísérői. Kaposi Einzugja. Uti történetek. Ebéd.

II. Tánc. Zálogosdi. Huriel fortélyja. Suppe. Belinda háborúi.

III. Tánc. Csata. Lokajok esete.

IV. Istenek gyűlése. Kaposi zendülés. Vénus dolgai

Auxiliare Deo Sceptrum imperiale tuebor.

[SOMOGYI TÁJSZÓJEGYZÉK]

Rag - Szarufa.
Héj - Házhéj.
Porosza - Puliszka.
Csuma - Kukorica haja.
Doneszi (?) - Bászli.
Penkkator (?)
Hán - Igen.
Hál - Hová.
Kács - Kovács.
He? - Tessék.
Bun (?) - Bajon.
Szunk - Szunyog.
Csók - Kézfogó.
Ablegény - Pite. Lábatlan tyuk.
Kákompilli - Élhetetlen.
Bubota - Tészta sütemény neme.
Pucik - Vánkos.
Ciha - Vánkos héjja.
Bikla - Péntő.
Arra bé - Zselic.
Túl a vízen - a Dráván.
Kis vendégség - Lagzi után való Vasárnap
Palack - Általag.
Fiaskó - Palack.
Pintes - Fazék, csupor.
Vadas - Disznótor.
Gánica - Hajdina. Tésztás étel.
Pempő - Vizbe főtt liszt.
Fáre - Hivatal. (Officium). (Korfes[?]).
Paszit - Keresztelő-tom.
Csávás - Moslékos.
Melence - Fatál.
Üstök - Eresz.
Szekszóma - Sessió.
Kuka - Néma.
Istóla [?] - Lajstrom.
Kusztora - Bicskia.
Keszőce - Cibere.
Zs - v - s.v. (?).
Kanyaró - Himlő.
Sipújjú ing - Magyar ing.
Murzsika - Muzsika.
Muka - Munka.
Buzáskas - Hombár.
Csurka - Hurka.

[SZÁMVETÉS MŰVEI KIADÁSÁHOZ]

Egy árkus 500 exemplárban nyomtattatik =	7 f.	
Egy árkus árultatik =...		6 krajcár.
A könyv 10 árkus; és így nyomtattatik:	70 f.	
árultatik:	...	
Eszerént 500 exemplárnak az ára	500 f.	
A nyomtatási költséget kivévén, t. i.	70 f.	
Marad	430 f.	
Ajándékba megy 30: és így...	400 f.	
A nyereségé az árultatásért, vévén a tizedet...	40 f.	
Marad	360 f.	
Kivévén a pakolást, vecturát, s több eféléket...	60 f.	
Marad	300 f.	

NB. Ha tehát 80 exemplár per 1 f. elkel: kijön az egész nyomtatás ára, t. i. a 70 f. és a prezent-be adandó exemplároknak való Postpapiernak az ára circiter... Van pedig már tsak Debrecenből és Patakról 291 subscribens: és így mihelyt a 10 árkus kinyomtatódhatik, és ezeknek a kezébe mehet, nemcsak a 80 f. költség kijő, hanem a 2-ik darabot is meg lehet rajta indítani.

[EGÉSZSÉGI SZABÁLYOK]

I. A LEVEGŐ

1. Tiszta, száraz, mértékletes, inkább hűvös mint felette forró *levegőt* kell választani.
Ezt pedig legjobban feltalálja az ember a szabad mezőn, ahol sűrű a fű, a fa és a bokrok.
- A rétek, forrás és patak megett
A szobát minél jobban lehessen és kell is szellőztetni.
2. Legerőssítőbb a *reggeli* levegő: kivált a hypochondriacusoknak.

II. AZ ELEDELRŐL

3. Ne egyél *sok* és *vastag* ételt. Ollyannal élj, ami könnyen emészthető, s egyúttal nagyon tápláló: inkább egyszerre keveset egyél s gyakran.
4. Rossz lesz a te gyomrodnak a
 - a) disznóhús
vén állatnak a húsa, akármilyené,
sózott hús,
füstölt hús,
kövér hús és
mindennemű zsíros és kövér eledelek.
 - b) Kovásztalan *tészta*, kivált ha zsírral, vajjal s egyébvel készült.
 - c) Minden szélcsináló *zöldségek* - - -

d) *Gyümölcsök*

e) *Nyers zöldség.*

f) *Ecet s ecetízű nedvek.*

5. Egyél inkább, amik következnek:

a) minden *fiatal* állat *húsa*:

borjúhús,
báránypus,
tinó- vagy üszőhús,
tyúk, csirke,
galamb,
pulyka,
fogoly.
Vadfélét - ritkácskán - lehet.

b) A hússal így bánj:

Lassú tűznél *süsd*; vagy maga kevés levében lassan *főzd*.
Ha *kemény* pedig a hús, főzd ki a levét: vesd el a húsát.
Ha ezt a levest nem szenvedí a gyomrod, tégy belé egy kis kenyeret, citromlével vagy jó borral.

c) *Kenyeret és vegetabilét* egyél a húsfélével egy keveset, de az ne legyen hűvösítő. Jó p. o.

Gyenge *gyökérfélék*
cikória;
articsóka;
spárga.

d) - - - egyél a hús közzé és

e) ha még van egy kis ereje a gyomornak, ehetik

gyümölcsöt is
olykor-olykor,
keveset,
jófélét,
érettet,
nem nagyon vizes fajtát.

6. Legjobb a *tojás*. De

minél hígabban, sőt
nyersen a legjobb, ha
háromszor-négyszer a forró vízbe mártják, vagy
a forró, de nem fővő huslébe széjjelhabarják.
*Még ennél is derekabb a *téj*,
amellyel míg élsz, kerülj minden *acidumot*.
Mikor iszod, előtte és utána egy-
két órával semmit *se egyél*.
Egyszerre *keveset* vegyél be.
Gyomrodát semmi italul (?) meg *ne terheld*.

7. Egyes ételekkel élj: soha sokat öszve ne egyél.

8. Mindenek felett pedig arra vigyázz, hogy az ételt minél jobban megrágd.

AZ ITALRÓL

9. *Herbatheákat* és *pályinkaféléket* a világért se igyál.
10. Legjobb ital a legtisztább *forrásvíz*, fele legyen jó bor, de amelly se hamar részegítő ne legyen, se savanyú.
11. A *tokaji bornál* nincs a világon sem több gyógyító erővel, sem kedvesebb ízzel bíró ital.
12. Jó a *csokoládé* is és hasznos, s talán inkább lehet az ételek közzé számlálni.
Apródonként élni vele legjobb főlöstököm tejjel a gyenge személyeknek.
13. Semmiféle italból se végy *sokat*.

III. AZ ÁLOM

14. Ne aludj többet hét, legfeljebb *nyolc* óránál.
15. Feküdj le télen-nyáron 9 órakor: nyáron kelj fel 3-4, télen 5-6 óra tájba.
16. Mihelyt az *előálmodat* kialszod, kelj fel mindjárt, az ágyba ne maradj, ha nehezen esik is.
Hozzá szoksz.
17. *Hűvös szobába* aludj, és jól betakaróddz; de ne felettébb.
18. *Hideg lábbal* fekünni ne menj.
19. Sem *teli gyomorral*. Azért is
20. estve semmi *húst* ne egyél: hanem egy kis tejet, és egy-két metszés kenyeret lefekted előtt két órával.

IV. A MOZGÁSRÓL

21. A test mozgása fő és elkerülhetetlen orvosság.
22. Járj gyalog; ha lehet, paripázz: ha nem, szekerezz, de ne hintón.
23. Mikor rossz idő van: dolgozz valami nehéz munkát, játsszál céllabdát, vagy effélét.
24. A mozgás után pihend ki magadat, s úgy egyél: étel után.

V. AZ ÜRÜLÉSEKRŐL

25. A kigőzölgést segítsd így. Bizonyos óráiban a napnak *dörgöltesd* szoros rend szerint a bőrödét borostával vagy flannellel.
26. Se nehéz, se vékony ruhát ne viselj.
27. *Lábaidat* minél melegebben tartsd, és vigyázz, hogy meg ne hűtsd azokat.
28. Egyáltalán ne *pipázz!*

VI. AZ INDÚLATOKRÓL

29. Kerüld a szomorúságot, s a szomorító okokat: ellenben keress vidító dolgokat; igyekezz vidám lenni.
30. Keress társaságokat.
31. *Változtasd* az érzéseknek és gondolkodásoknak tárgyait: egy ideával (?) elmédet ne maceráld.
32. El ne bocsásd magadat, s dolog és *foglalatosság* nélkül ne élj.
33. Legjobb erre a *mezei* multságok, munkák és gyönyörűségek.
34. Kerüld a *nimfákat*.
35. Könyvet sokáig ne olvass, és olyat, ami elmetöréssel jár, vagy reizoló képzeteket csinálna.

VII. AZ ORVOSSÁGOKRÓL

[JEGYZETEK A MAGYAROK ŐSTÖRTÉNETÉRŐL]

Nestor. Muszkaországba kijövén, ... mellett túl mentek a Carpatnak.

Anonymus. Az Etél vizén általjöttek. Russiának Susdal nevű tartományán. Keresztül teszik Russián Kiovinig a Dniper vizén, onnan Ladomeriába, onnan Halitziába. Általjöttek a Carpaton. Nota Bene: Dentumoger tul a Volgán.

Constantinos. A pácinaciták laktak az Atel és Gács folyóvizei mellett, vélek határosak a magyarok. Ez a X. százban. A napnyúgoti magyarok a napkeleti, azaz ázsiai magyarokkal az egyezséget fenntartották, amidőn kereskedők által azoknak izenni szoktak, és ugyanazoktól feleletet is vettek, sőt őket meg is látogatták.

Abulgazi. A baskírokkal szomszédoknak tartja, és azt mondja, hogy laktak a Tanais, Volga és Ural mellett. És hogy az említett folyóvizeknél, Asztrakhánba egy Kuma nevű folyóvíznél, mely a Kaukázus szomszédságába foly és a Caspium tengerbe megy, van egy kevés nyoma, melly még magát is madrának, azaz magyarnak nevezi.

Schlötzer. Legjobban fel lehet venni az ő mappájából, hol magyariát túl teszi a Volgán, a pacinacitáknak, kiket a Caspiumnak felibe helyeztet, felibe, Északra.

Turóczi. Scythiának egy részét nevezi (1.) Pascardiának, 2. Denciának, 3. Magariának.

[ÁRULISTA]

Plajbász: fein, grob, fekete, tarka, veres.

Penna: toll, réz, ebur.

Ténta: fekete, veres, kék.

Tus: fein, grob.

Festékek

Por: fekete, arany, veres, kék.

Pecsét: arany, fekete, veres, zöld.

Kalamáris: fa, üveg, szaru, bádóg, réz, porcelán, márvány, kicsiny, nagy, egyéb készséggel.

Téntás üveg.

Rajzeszköz.
Barometnon
Thermométer.
Globus
Sphaera...
Pugillaris: kicsiny, nagy.
Fövény óra
Mappák.
Képek: portrék.
Umbraculum.
Ocular.
Olló.
Penicillus: egyes, többes.
Agyar.
Pántlika: veres, kék, zöld, sárga.
Aranyfüst: commis, fein.
Gummi: elasticus.
Kóták: lineák.
Calligraphia: exemplárok
Biliétek: köszöntők
Petsétnyomók: réz, ón, acél, ezüst, arany, kő.
Papiros: szítató, vastag, közjó, fein, velin, regál, hollandus, kék, zöld, sárga, veres, megaranyozott.
Léniák.
Muzsika: hegedű, clavier, flóta.
Kerti dolgok: fák, magok, tövek, szerszámok.
Diáriumok: 1 konc, $\frac{1}{2}$ konc, $\frac{1}{4}$ konc, in 8vo, in 4°, in folio, in $\frac{1}{2}$ folio.
Kréta: fejtér, veres.
Palatábla.

[GYÜMÖLCSFAJTÁK]

Mondola.
Mogyoró: erdei, veres, török.
Dió: közönséges, lágyhajú, tökök.
Eperfa: fejtér, veres, savanyú.
Szőlő: fejtér gohér, fekete gohér, fejtér bakar, fekete bakar, fejtér kecskecsesű, fekete kecskecsesű, fehér muskotály, fekete muskotály, furmint, lelt (?), szegedi, erdei, tök, hárslevelű, rózsza, török, lendvai, szerémi zöld, darázs-édes, veres bogár, fekete bogár, fejtér bogár, veres kecskecsesű, balifánt, kübeli (?), somszőlő, mákszem gohér, alatt termő, porcsin, sombajom, kadarka, juhfark, madárszőlő, lyányszőlő, boros fejtér.
Cseresznye: pünkösti, fekete, foska, Pongrácz, borízú, köbölkuti, fejtér.
Meggy: spanyol, hajog (!), fekete, kontyos, pándi.
Szilva: kökény, veres, fejtér, bódvai, lószemű, duráncai, besztercei.
Kajszi barack: tengeri barack, sárga, piros, fekete, keserű magvú, édes magvú.
Őszibarack: elején érő, duráncai, sárga, fejtér, piros, fekete, kopasz, vér.

Birsalma: birsalma, körtvély, apró.

Noszpolya.

Berekenye: kerti, barkóca.

Som.

Gesztenye: apró, közönséges, török.

Körtvély: eperrel érő, árpával érő, bokros, mézes, pézsma, muskotály, császár, szajkó, piros oldalú vagy ragyás, lócsecs, hosszú szárú, nyári pergamen, bőr, csíkos, fontos, torzsátlan, nyakas, őszi pergamen, virgineser (?), borízű.

Alma: nyest, mogoró, borízű, kerti édes, piros, cigány, tohó, selymes, nyári kormos, kecske-méti, tehén, paradicsom, édes paris, savanyú paris, búzás, pogácsa, sóvári, muskotály, oláh piros, téli kormos, piros kormos, fejtér, jég.

[NÖVÉNYTANI SZÓJEGYZÉK]

XXI.

Lemna gibba - vízi lencse, békalencse B. 41.

Lemna polyrrhica - vízi lencse, békalencse B. 41.

III.

Typha - pálfák.

Typha latifolia - buzogányfű, káka bot, baka.

Typha palustris - háponya.

Coix lacryma - Szent Jób kölesse. B. 42.

Coix vulpina - kaszabántó mocsári sás. B. sáta 43.

XXI.

Betula alba - nyírfák. 48.

Betula alnus - égerfák. 49.

Bux semper virens - puszpáng és csemete.

Urtica pilulifera - gombocás vagy szümölcsös csalán.

Urtica urens - csalán, apró

Urtica dioica - csalán, nagyobb igen csípő

Morus alba - fejtér eperjfa. 51.

Morus nigra - fekete eperjfa.

Xanthium strumarium - deák mogoró, disznóbojtorján, koldustetű, számlap. B. 52.

Amaranthus blitum - kerti ester-paréj. 54.

Amaranthus cruentus - bársony paréj, veress paréj. B.

Amaranthus caudatus - bársonyvirág. B.

Myriophyllum spicatum - vízi kapor. B. 56.

Sagittaria sagittifolia - nyílfű, vizinyúl. B.

Poterium sanguisorba - vérelállító fű. B. 57.

Quercus hex - tölgyfa, XXI. 58.
 Quercus robur - cserfa, tölgyfa.
 Quercus cinis - kicsinylevelű cserfa, terefa. B.
 Juglans regia - diófa, variantes: ló vagy tökös dió, gyengehajú dió, késői dió.
 Fagus castanea - gesztenyefa. 59.
 Fagus silvatica - bikfa.
 Carpinus betulus - gyertyánfa.
 Corylus avellana - mogyorófa, variantes: fejr, pej.
 Corylus columa - török mogyorófa.
 Pinus silvestris - fenyőfa. 60.
 Pinus pinea - szelíd fenyő. B.
 Pinus taeda - fekete fenyő.
 Pinus cembra - cirbel fenyő
 Pinus cerdrus - cédrusfa.
 Pinus laryx - terpentines veres fenyő, lezón(?)
 Pinus picea - fejr fenyő, luc vagy keresztes vagy szurkos fenyő.
 Pinus alies - veress fenyő, jegenye fenyő. 61.
 Cupressus sempervirens - török vagy olasz vagy vad ciprusfa.
 Cupressus cascarilla - kaskarilla. B. 63.
 Cupressus lacciferum - latkafa. B. 64.
 Ricinus communis - nagy sárfű, csudafű, ötújjú fű. B. 65.
 Momordica balsamina - momortika, ineresztő fű, balsamina. B. 68.
 Momordica elaterium - vadugorka, havasi ugorka. B.
 Cucurbita lagenaria - lopótök.
 Cucurbita pepo - disznótök, variantes: úritök, doplet, linka, tinka.
 Curcubita verrucosa - sártök. B. 69.
 Curcubita melopepo - koronás tök, erván dinnye.
 Curcubita citrullus - görögdinnye.
 Curcubita colocyntus - keserű sártök, török sártök. B.
 Cucumis melo - sárgadinnye.
 Cucumis sativa - ugorka.
 Cucumis dudaim - dudaim dinnye.
 Cucumis anguinus - kígyó vagy korbács ugorka, félsinges ugorka.
 Bryonia alba - földi tök.

XXII.

Salix triandra - közönséges fűzfa. 79.
 Salix oentandra - veres fűzfa.
 Salix purpurea - csigolyafa.
 Salix viminalis - rekettyefa, kenderfűz, kötőfűz. 80.
 Salix alba - fejr fűzfa
 Polytrichum commune - aranyozó paprad, aranyüstök.
 Mnium - csillagos moh.
 Brium - gombás moh.
 Hypnum - ágas moh.
 Marchantia polymorpha - kövi májfű.
 Lichen pulmonarius - tüdő moh, fái tüdőfű, gálnafű.
 Lichen caninus - földi moh, hamuszínű vagy szeles, szürkelevelű, földi moh.

Viscum album - fagyöngy. 83.
 Pistacia vera - pisztácia dió. 84.
 Pistacia terebinthus - terpentina fa. B.
 Pistacia lentiscus - mastiksfa. D.
 Spinacia oleracea - zöld paréj, spinát, kerti laboda. 86.
 Cannabis sativa - szelíd és vad kender.
 Humulus lupulus - komló.
 Smilax aspera - szúrós levelű felfolyó. B. 87.
 Sassa parilla - márcsa gyökér. B.
 Sassa china - kinagyökér. B.
 Populus alba - fejtér nyárfa, jegenyefa. 89.
 Populus tremula - reszkető levelű nyárfa.
 Rhodiola rosea - rózsagyökér, olasz rózsa. B.
 Mercurialis annua - haslágyló, szélfü, disznóparéj. B. 90.
 Hydrocharis morsus ranae - vízi kapotnyak. B.
 Myrica cocculus - halmaszlag. B. 92.
 Juniperus thurifera - temjénfa. 94.
 Juniperus sabina - ciprosfenyő
 Juniperus communis - gyalogfenyő, fenyőbokor, birsfenyő, töviskes, apró fenyő.
 Juniperus lycina - temjénfa. B. 95.
 Taxus baccata - tiszafa, tiszafenyő, ternyő fenyő. 95.
 Ruscus aculeatus - egértövis, pézsmakóró. B. 96.
 Ruscus hypoglossum - bájfü, törökfü, nyakcsapfü, lónyelvű fü, perafü. B. 900.

XXIII.

Musa (?) Malus (?) paradisiaca - paradicsom füge. 2.
 Veratrum album - fejtér hunyor, prüsszentő, fejtér zászpa, ördög rakollya. B.
 Alhagi (?) Schoenanthus - tevekáka. 4.
 Holcus bicolor - tatárköles. 5.
 Holcus sorgum - indiai vagy olasz köles, cirköles, cirok. B.
 Aegilops - héla.
 Valantia cruciata - keresztes valaj. 7.
 Parietaria officinalis - falfü. B.
 Atriplex rosea - laboda eper. 9.
 Atriplex hortensis - laboda paréj, vagy *pallida*, bécsi paréj, *kubra*, veres paréj, német paréj.
 Atriplex patula - úti laboda.
 Acer pseudoplatanus - jávorfa. 11.
 Acer campestre - fodorjávör, juhar- vagy iharfa. 12.
 M... nilotica - egyiptomi akászfa. B. 17.
 Fraxinus excelsior - seb- vagy kőrösfa. 18.
 Ceratonia siliqua - Szent János kenyere. 21.
 Ficus carica - fügefa.

XXIV.

Equisetum arvense - terítő fü, lófark fü, tálmosó fü, kannamosó. B. 25.
 Equisetum fluviatile - réti vagy vízi tálmosó fü, békarokka, nagyfentő, vízi lófarkfü.

Equisetum hiemale - kannamosó vagy súrló, vagy simító, vagy teelő tálmosó fű.
Ophio glossum vulgatum - kígyónyelvű B. Szent György fű B. 26.
Ophioglossum lunaria - hold ruta, kis holdfű. B. lúdtentő. 27.
Asplenium scolopendrium - szarvasnyelvű fű. B. 32.
Asplenium ceterachum - kis lépfű. B. 33.
Asplenium ruta muraria - kövi ruta. B.
Asplenium adiantum nigrum - feketéllő árvaleányhaj. B. 34.
Polypodium vulgare - erdei édes vagy vad, édes vagy angyal vagy Szent János gyökér, hőmér (?), édes paprág gyökér. 35.
Polypodium filix masculinus - paprágy, páfrán, perje ördög buda. 37.
Polypodium filix foemina - paprágy, páfrán, perje ördög buda. 37.
Adiantum capillus Veneris - Venus haja. 40.
Trichomanes - bojtör fű. 41.
Lycopodium clavatum - földön folyó fenyő vagy moh. 42.
Lycopodium selagum - serke fű, részeg gyöngyfű. B. 43.
Schagrium - égő gyeplő moh. 44.
Lichen plicatus - szakállas fai moh. 64.
Conferva rivularis - vízi fonál. 72.
Agaricus Cantharellus - rókagomba, sárga vargánya. 74.
Agaricus integer - úrgomba.
Agaricus muscarius - légyölő vagy méreggomba.
Agaricus deliciosus - tövisalj gomba. 75.
Agaricus lactifluvis - kenyérgomba vagy galóca F.
Agaricus piperatus - galambica, keserű gomba.
Agaricus campestris - cseperke gomba.
Agaricus Georgii - Szent György gomba.
Agaricus violaceus - kékhátú gomba. B.
Agaricus cinnamonus - kék fűgomba.
Agarius equestris - lovas vagy Preszler gomba. 76.
Agaricus fimetarius - ganéjgomba vagy bagolygomba. 76.
Boletus igniarius - taplógomba. 77.
Boletus svaveolens - fűzfagomba.
Boletus bovinus - disznó- vagy tinó- vagy medveorrú, vagy hirip gomba. 78.
Boletus subsquamosus - fái vagy tőke vagy pisztric gomba, főző gomba.
Hydnum imbricatum - tövisses hasú gomba.
Phallus esculentus - süveg- vagy kucsmagomba, fekete, vagy szömörcsök gomba.
Phallus impudicus - bűdös süveges gomba. 79.
Peziza lentifera - köből vagy... lencsés gomba.
Peziza auricula - bodzafa gomba. 79.
Clavaria coralloides - békagomba, kecskegomba, kláris gomba. 80.
Clavaria fastigiata - békagomba, kecskegomba, kláris gomba. 80.
Lycoperdon tuber - szarvasgomba (!)
Lycoperdon bovista et sequentes - pöfeteg, fekete porgomba.
Borassus flabelliformis - bortermő pálma. 84.
Cocos nucifera - kókusz pálma. 85.
Phoenix dactylifera - pálmafa.
Areca catechu - katehu B. 86.

[KÉT ADOMA]

1

- Hol szarjak? azt hallottam, hogy itt az udvaron nem szabad szarni egyébnek, hanem csak Kendnek.

- Ebatta, itt nékem ne szarj, hanem ott szarj nekem.

2

Rector a szakácsné halottja felett:

- Nem tudja, kié lesz végre.

(Azaz a pöcse, amelyet fogott.)

A KIS HÁZ FELÉPÍTTETÉSÉRE TETT KÖLTSÉGEKNEK S MATÉRIÁLÉKNAK SPECIFIKÁCIÓJA

	Rforint	Krajcár
1. Fazekas János uramtól vettem 1000 ócska téglát, melyből 200 darab ép és egész. Fizettem <i>die 19. Junii</i> érte	10.	-
2. Adtam a téglá lehányóknak 1 messzely bort áldomást	-	3
3. Vettem <i>die 20. Junii</i> Vasadi Jánostól 200 vályogot 4 márváson, adtam előre	-	17
4. Ugyanaz nap Vasadi Pétertől 1000 vályogot 7 fton. Adtam neki odaki	-	36
5. Idebé előre kért	5.	-
6. Vasadiéknak áldomás	-	7
7. A téglahordásért kifizettem Fazekas Józsefet <i>die 25. Junii</i> minden kétszázért per 30 krajcár	2.	30
8. Ugyanakkor az atyjának restált 30 krajcárt is általadtam <i>Eszerint téglá dolgában restáns nem vagyok.</i>	-	30
9. Vettem 21 szál deszkát per 40 krajcár, <i>die 26. Junii</i>	14.	-
10. Vettem nádat	9.	21
11. $\frac{1}{2}$ köből meszet	2.	16
12. Mész hazahozásáért	-	12
13. Szentesi sógornak áldomás	-	3
14. Vályoghózóknak áldomás	-	5
15. Szentesi sógornak a Téglavetőbe járásért <i>die 27. Junii</i>	-	6
16. Vasadi Jánost kifizettem	-	51

17. Detto a szekér után való járásért a 10 garasból megadtam	-	9
18. Tóth Istvánnak a szekeresnek (társáért is) fizettem az alku szerént 11 száz vályognak haza szállításáért per 30 krajcár	5.	30
19. Ugyanakkor, azaz die 29. Junii fizettem néki (a társáért is, Pataki Györgyért) 4 szekér homok hozásáért per 27 krajcár	1.	48
20. Vettem <i>die 10. Julii</i> lécet, százát per 11 forint 20 krajcár, hagytam magamnak belőle 36ot, melly téssen	4.	11 $\frac{1}{2}$
21. Vettem Detto Detto 4 szál bikkfa gerendácskát kettős ajtó rájáának párját, per 1 f. 5 krajcár	2.	10
22. Vettem Detto Detto 4 szál bikkfa gerendát ismét	2.	10
23. Vettem 7 szál fenyőgerendát per 1 Rf. stukaturához <i>die 24. Julii</i>	7.	-
24. Hazahozásáért áldomás a bagaméri kocsisnak	-	6
25. Fogadtam meg Szilágyi János uramat <i>die 26. Julii</i> . Háztetőt, dupla ajtót, pádimentom gerendáját és stukaturát csinálni per 7 forint 39 krajcár, adtam felpénzül	-	51
26. Fizettem <i>die 27. Julii</i> reggeltől délig való munkájáért egy téglafaragónak per 10 garas	-	15
27. Konyári gazdának aznap estve fizettem per két márjás eszerént: <i>die 25. Julii</i> fundamentom földjét verte; de csak fél nap mert az esső kiverte. <i>die 26. Julii</i> a fundamentom földjét verte <i>die 27. Julii</i> téglát faragott. Lesz tehát 2 $\frac{1}{2}$ napszám	1.	25
28. Fizettem Karádi gazdának <i>die 28. Julii</i> eszerént: <i>die 25. Julii</i> az esső miatt fél nap fundamentumot vert. <i>die 27 és 28. Julii</i> mészt kevert és sárt csinált. Tett 3 $\frac{1}{2}$ napszámot per 10 garas	1.	45
29. Fizettem aznap Nagy István uramnak a 27. és 28. <i>Jul.</i> falrakásért per 3 márjás	1.	42
30. Fizettem ugyancsak aznap, szombaton estve a másik Nagy István uramnak a 28. <i>Jul.</i> falrakásért	-	51
31. Ugyan aznap fizettem két kollégiumbeli szolga legénynek az állás mellett szombaton délután estig tett segítségeért per 10 krajcár	-	20
32. Vettem $\frac{1}{3}$ ezer téglát Fekete uramtól ugyan aznap, azaz <i>die 30. Julii</i> a felesége bé is hozatta, mellyért hat ökörré fizettem	-	57
33. Aznap, azaz die 30. Julii bėjött a böszörményi ajándékfa, ugyancsak Nánási hadnagy úr ingyen forspontján. Adtam korbácpénzt	-	12
34. <i>Die 31. Julii</i> kifizettem a 30. <i>Jul.</i> munkáért az egyik kömivest Nagy Istvánt per 3 márjás és a napszamosokat is, úgymint Pap Ferencet per 2 márjás, Karádit pedig per 10 garas, téssen a három együtt	1.	55
35. Ugyan aznap kifizettem az ablak árrát, üvegért, fájáért, cinezett lakatos munkájáért mind öszve	8.	30
36. Eddig dolgoztak a Nagy Márton uram emberei; adtam nekik mindennap egy személyre egy pohár bort. Téssen mind öszve 8 iccét	-	48

37. Vettem a Kegyes József úr menyecske leányától 4. <i>Augusti</i> négyszáz vályogot per 2 húszas; adtam felpénzül	-	51
38. Kifizettem Sándor kőmivest <i>die 5. Augusti</i> a 30. Jul. falrakásért per 3 márjás	-	51
39. Adtam Fekete György uramnak azon napon a vályoghozó számára felpénzül	-	12
40. Vettem <i>die 6. Augusti</i> Erdei uramtól Mester utcán 3 szál faragott tölgy gerendát, per 5 márjás. Adtam felpénzt	-	30
41. Aznap kifizettem a vályogvető menyecskét, szekeres Bakó István által	1.	49
42. Bakó uramnak is ugyanakkor kifizettem a szekérbért. 100 vályogért per 15 garas	2.	48
43. Erdei uramat <i>die 13. Augusti</i> kifizettem a tölgygerendákért	3.	45
44. Ismét dolgoztak nálam <i>die 18. Augusti</i> Nagy Márton uram emberei, úgymint Konti András és Sándor, egy napszámossal, Karádival. A kőmívesek per 3 márjás, a napszamos per 2 márjás. Tészen:	2.	16
45. <i>Die 20. Augusti</i> dolgoztak a nevezett kőmívesek, és Barta András nevű csati napszamos feleségestül. Amazok per 3 márjás. Ezek per 10 garas. Tészen:	2.	42
46. Ugyan aznap kifizettem Nagy Márton uramat is a 28. Jul. tett falrakásért per 4 márjás.	1.	8
47. Ugyan aznap elvégezték a falrakást. - Borjok ment:		18
48. <i>Die 27. Augusti</i> . Adtam az ácsnak	1.	-
49. <i>Die 28. Augusti</i> . Vettem egy csomó korc vesszőt	-	27
50. <i>Die 28. Augusti</i> . Vettem 20 szál fenyőt Auer Mihály uramtól; per 2 húszas, adtam előre felpénzben	5	-
51. Ugyan aznap vettem 100 lécszeget	-	33
52. Ugyan aznap hozattam 2 nyaláb karót 2 szolgálégnnyel; adtam nekik fél napi vágásért és hazaemelésért 1 peták discretiot, 1 messzely bort	-	21
53. Vettem a lécekhez <i>die 29. Augusti</i> tizenhét szeget	-	6
54. Másnap, úgymint <i>30. Augusti</i> hozattam vélek 2 nagy csomó vesszőt, magok vágták le is; adtam nekik 1 icce bort és 1 pár dinnyét	-	11
Ugyan aznap más rendbéli 2 szolgák hoztak egy pár csomó vesszőt: adtam kettőjüknek curatiora	-	6
55. Ugyan aznap kifizettem Auer urat a 20 szál fenyőért, melyből magamnak (a többi azon az áron az ács általvévén) 12(t) tartottam meg és a talyigással pro 8 krajcár hazahozattam. Tészen:	3.	8
56. <i>Die 31. Augusti</i> . Véttem az áccsal 2 csomó fonó vesszőt	1.	-
57. Ugyanakkor kért magának	1.	-
Ugyanakkor fizettem a bérbe	8.	-
Ugyanakkor a napszamosának, maga bérbe, kért és adatott	-	40

58. <i>Die 1. Septembris.</i> Megalkudtam Fekete György téglavető gazdával $\frac{1}{3}$ ezer téglára per 1 f. és $\frac{2}{3}$ ezer mágiára per 30 kr. Adtam felpénzül:	1.	-
59. <i>Die 3. Septembris.</i> Adtam Fekete uramnak	2.	-
Ugyanakkor 1 messzely pálinkát áldomásba küldöttem ki a szekerstől	3.	-
ökelméknek		
60. Ugyan aznap Barta András és Kis János napszámosoknak per 2 márjás	1.	8
61. <i>Die 4. Septembris.</i> Vettem egy szekér nádat	11.	54
62. Vettem Foris szappanostól 11 szál faragatlan tölgyfát 6 vonás forinton, fizettem	4.	-
63. Fizettem Konti Andrásnak a 3. Sept. és 5. Sept. kőmives napszámért	1.	42
64. Vettem $\frac{1}{2}$ köből meszet per 5 vonás forint	2.	7 $\frac{1}{2}$
65. <i>Die 5. Septembris.</i> Vettem szorultságból polyvát 2 zsákkal, per 10 garas	-	20
66. Vettem a duttyán kis ablakát	1.	30
67. Kifizettem az 1000 téglá árát	-	40
68. Bėjövén Derecskéről a szekér polyva, fizettem a gazdának	-	24
69. Ugyancsak a derecskei szekérrel haza kapattam a kapu tölgyfákat	-	14
70. A kapuhoz való tölgyszálaknak hátra lévő árát kifizettem	1.	18
71. <i>Die 6. Septembris.</i> Kovács István szekerest kifizettem $\frac{1}{3}$ ezer tégláért per 51 krajcár $\frac{2}{3}$ ezer mágláért per egy-egy Rf. Egy szekér homokért per 40 krajcár. Két szekér sárga földért per 19 krajcár. Tészen	5.	25
72. Kifizettem Barta András napszámost feleségestől az 5. Sept. munkájába	1.	-
73. <i>Die 7. Septembris.</i> Kifizettem Kis Jánost a 4. és 5. Sept. napszámért per 2 márjás	1.	8
74. Kifizettem Sándor kőmivest 3. 4. és 5. Sept. munkájába per 3 márjás	2.	33
75. <i>Die 8. Septembris.</i> Adtam Kis Jánosnak egy napi segítségért discretioba	-	11
76. <i>Die 10. Septembris.</i> Vettem 200 szál korcvesszőt per 14 garas	1.	24
77. Ugyan aznap elvégezvén Szilágyi uram a ház megkötését, mellyre 5 váltó forintban alkudtunk vala meg, kifizettem ökelmét az ácsi és nádkötői munkáért, ami még restált vala	-	23
78. <i>Die 11. Septembris.</i> Vettem $\frac{1}{2}$ köből meszet	2.	48
79. Kicsinyelvén a <i>Nro.</i> 35 említett ablakot, csináltattam négy fiókot: az asztalos munkája 5 Rf. 30 krajcár, az üvegje 4 Rf. A lakatos munkája alább meg lesz írva a lakatos kontójában	9.	30
80. A 3.4. és 5 Sept. kőmiveseknek, napszámosoknak és szekereseknek hozatott bor áldomást kifizettem, azaz 6 iccét	-	42
81. Fogadtam tapasztó embert, <i>Die 17. Septembris</i> adtam neki felpénzül	-	51
82. <i>Die 17. Septembris.</i> Csináltattam az ablak bécsinálására 4 vaskapcsot a lakatossal	-	51
83. Csináltattam a kováccsal 2 vaskapcsot az ajtófelek foglalására	-	36

84. Fizettem a Kollégiumnál levő Meisternek, 1 kőmíves legénynek és 1 napszámosnak a stukaturának és ablaknak vízmértékre, az ablaknak 2 ajtófélnak perpendikulumra vételére és beállítására mind öszve	-	51
85. <i>Die 18. Septembris.</i> Vettem padlásnak, kapunak kerítésnek és árnyékszéknek 1 szekér deszkát, azaz 54 szálát, per 2 márvás	30.	36
86. <i>Die 20. Septembris.</i> A stukatúra elvégzéséért 1 icce bor áldomás	-	7
87. Adtam a tapasztónak a bérbe 3 vonás forintot	2.	33
88. Vettem <i>die 21. Septembris</i> a duttyán csatornájához 1 garas ára kerek fejű szege		3
89. Került a duttyán falának rakatása mellett való segítség		20
90. <i>Die 22. Septembris.</i> Elvégződött a duttyán: került a segítség		20
91. A duttyának apró-cseprő igazítása, több napokon		41
92. <i>Die 29. Septembris.</i> Fizettem Kováts István szekeresnek 2 szekér sárga földért per 1 Rf. és 3 szekér homokért per 2 húszas: mind öszve	4.	-
93. <i>Die 4. Octobris</i> fizettem a tapasztóknak	-	51
94. <i>Die 5. Octobris</i> kifizettem ami még hátra volt a tapasztó 7 vonás forintjából	1.	42
95. Vettem a pádimentumhoz 200 lécszeget, százát per 12 garas	1.	12
96. Adtam 2 szolganak az asztalosmívek hazahordásáért tíz-tíz krajcárt	-	20
97. <i>Die 6. Octobris.</i> Fizettem asztalos Kovács uramnak a külső ajtó csinálásáért 6 Rf. a belsőért 9 Rf. mind öszve	15.	
98. Megalkudtam a Váradi kályhással aki a Medvénél lakik, egy kályha kandallóért, hozzá való lakatos munkával: adtam neki felpénzül	10.	-
99. Ismét hozattam 100 lécszeget per 12 garas	-	36
100. <i>Die 9. Octobris.</i> Adtam a festőnek $\frac{1}{2}$ font neugrün festékre per 4 f. 30 krajcár	2.	15
101. Kifizettem Lázár Ignác kőmíves meistert <i>die 31. Octobris</i> az egész szobának kivakolásáért és simításáért és a kályha nichejének megcsinálásáért	10.	-
Ugyan neki ugyanakkor a tűzfal felrakásáért és kisimításáért	4.	-
102. ¹¹⁷ 4. Novembris. Ismét asztalos Kovács uramnak a pádimentomozásért	8.	-
103. Lakatos Tamáska uramnak a két ajtóra való lakatos munkáért és az ablakainak vasalásáért <i>14. Januarii</i>	34.	
104. Ugyanazon munkáért Tamáska úrnak adtam 20dik Januarii	4.	-
105. A dupla ablak átaljában	17.	-
	311	98

¹¹⁷ Innen özv. Csokonai Józsefné írása

LEVELEK ES SZEMÉLYES ÍRÁSOK

A PESTI MAGYAR SZÍNÉSZEKNEK

Uraim. Az írásra fél szempillantás van. Csak egy-két szóval említem a dolgot. Ötödik levelem ez a felküldendő 16 komédiákról. Egyre se jött válasz, pedig mindenikbe igen kértem az Urakat. Egyik levelem van a Weigand úr legényénél, a másik a szőnyi evangélikus rektornál, a harmadik Kiss István budai kompaktor úrnál. Nézzék meg az Urak, mi van benne, mert most meg nem írhatom és válaszoljanak reá mentül hamarébb, ismét azt kérem igen alázatosan, sőt talán esdeklem is. Míg magam is egy komédiával szolgállok, vagyok az uraknak igaz hívők

Csokonai Mihály m. k.

Igaz, azt hallom, a verssel írott komédiát nem produkálják az Urak? Méltóztassanak ezt megírni az ott már eljátszott komédiák laistromával.

Debrecen 10ma maii. 1793.

SZILÁGYI MIHÁLYNAK

Tekintetes Úr!

Magam arra a környékre nem mehetvén, küldöm képembe ezt a néma, de szívemet talám még értelmesebben tolmácsoló követemet; hogy ezt az Úr jó kedvvel fogja venni, azok a magamra pazérlott szíves jelenségek nem hagynak kételkedni. Sokkal jobban meggyőződtem én az Úrnak erántam való szíves hajlandóságáról, mintsem azt vagy kétségbe hozhatnám, vagy a földet leginkább terhelő háládatlansággal elfelejthetném. Ennek megbizonyítására teljes igyekezettel törekedem. Talám ezen levelem első hírmondója lesz annak a Tekintetes Úrnál, amibe sok józan ízlésű és gondolkodású emberek velem együtt megütköztenek: most jött ki ugyanis egy könyv ilyen feljúlírással - *Dissertatio Critica de Henriade Volteri, eiusdemque versione Szilagyana, scripta a quodam morum bonorum, religionis, et castae Juventutis studioso. Pestini, 1793. 8.* A könyv két árkus, nem annyira *Critica*, mint *Satyrical*, és vallásunkra ördögi gyűlölséggel berzenkedő papisticus fanatizmussal, s vakbuzgósággal van írva. *Vagatur extra oleas*, és mikor Voltér és Szilágyi ellen akar vagdalkozni, a levegő eget szabdalja. Ami kevés illeti a dolgot, az is nem egy egyenes szívű cenzornak, hanem a *praejudiciumoktól megvakított gyáva léleknek pennájából* folyt. Azt meri mondani, hogy annál a remeknél, melyet a Nagy Fridrikkel az egész világ becsült, sokkal szebbek a Beniczky Rythmusai és a Peleskei Nótárius versei. De majoránna a Henriás, amelyre e' van írva: *Abstine sus, non tibi spiro!* A végén van egy (amint ő nevezi) *Apodosis*, ebben kikél mindnyájuk ellen s egyszersmind a könyvek régi censuráját sürgeti, ebben a többek között azt is mondja: Ennek a fertelmes munkának már két fordítója volt Péczeli és Szilágyi s óh fájdalom! mindakettő protestáns *praedicans*, mégpedig ez utóbbi *superintendens*, aki lelkek pásztora lévén, ilyen lélekvesztő munkának fordításában fáradozott. Ha amazt Voltér kiadásakor megválták volna, ezt is el lehetett volna a könyv kiadásától rettenteni. Utoljára azzal fejezi bé mocskos *apodosisát*, hogy bár minden protestáns a Voltér Henrikjének utóbbi cselekedetét (érti annak a sola *salvificára* való idvességes megtérését) követnék etc. etc. - Még a munkát

csak a máséból olvastam, hanem venni fogok, és minden bizonnyal fogom úrnapi váradi vásárkor az Úrral közleni; addig is pedig magamat kegyes gráciájába ajánlva maradok a Tekintetes Úrnak

mindenkori kész szolgálja
Csokonay Mihály m. k.

Ez a könyv most T. Szilágy Sámuel Úrnál van Hegy Köz Pályiba.

Debrecen, 15^a mai 1793.

KAZINCZY FERENCNEK

Trochaeus lábakon

Jer, KAZINCZYM, jer, öleld meg e sorokba hívedet,
Aki ilyen néma szókkal jött köszöntni TÉGEDET.
Honnan? - azt kérded - talám a Debrecen vidékiről?
Ó nem! a hernádi völgynek borba fördött széliről.
Hol van a magyar hazának vetve boldog Édene,
Mellybe múltat, mellybe ébreszt víg örömnek istene.
Mint vetődtem e megáldott földre? azt ha kérdezed,
Erre vitt csupán csak, édes emberem, saját kezed.
Olly hatalmas volt fogása, úgy lefogtak újjai;
Hogy követni Debrecenből kéntelen Csokonai.
Ó de, ó minő keserve lett az ő Múzsáinak,
Amidőn nyomát se lették ez helyen KAZINCZYNak;
Feltevék azért magokba, hogy ha fel nem leltenek,
Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy hírt végyenek.
A nap a magas tetők közt hintaját már feltolá,
A pirosuló estve útját bársonyával rajzoló.
Kezde a sötétes éj is vonni gyászos szőnyeget,
A szemektől eltakarta a mezőt s a kék eget.
Mit csináljak? merre tudjak menni Miskolcon s hova?
Estve van - mind esmeretlen - így futék ide s tova.
Nincsenek sehol barátim - így hiába fáradék!
Bús sohajtással tehát ez helynek is búcsút adék.
Estve későn a hegyek közt útamatt vitték magok
A setét felhőkbe látszó tíz-tizenkét csillagok.
Egy magyar korcsmába botlék Onga mellett s bémének,
Hat leányi egy banyának a kocikba ültenek.
Nagysokára, hogy kifűtta már magát az agg madám,
Gazra fektetett; de pénzem néki mind ezért adám.
Másnap a nedves homálynak gyássa hogy fénnel derült,
Rózsaszínnel az hegyórmon már a hajnal felkerült:
A letördelt tengerek közt éppen úgy menék elé,
Mintha Kármelt látni mentem volna a Szentföld felé.
Végre Szikszó várossába mint zarándok bėjuték,
S klastromunk házába ottan gvárdiánunkhoz futék.
Ott beszállván, egybe kérdem: Regmec esne mennyire?

Míg kiszívol két pipával, elmehetsz; nincs messzire.
Egy ökör csizmadja mondta, elmének ökör szován,
S feltevém, hogy elmasérzok szent apostolok lován.
Megtudám mások szovából, hogyha hét mértföldre nem,
Hatra mégis volna Regmec. - Puff reményem s mindenem!
Vártam itt: Miskolcon írtam három ízbe, egy fiú
Vitte arra a levélkém, s hát reményem mind hiú.
Itten egy hónapja telt el, míg szerencsémét lesém;
Messze Regmec - senki sem vólt - rajta ekkép túlesém
Bék-egérharc, Tempefői, vélem itten vóltanak,
Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak.
Itt Goráni, itt az É-s vers: bár mehetnék most velek
Hív KAZINCZYMhoz! kit, ó jaj! már csak ekép tiszttelek.

Békaegérharc velem vólt: írtam itten hevertembe annak elejébe teendő tractamentecskét, mellynek címje: *Vitéz az elysiumi törvényszék előtt a Békaegérharc eránt*. Bírák: Minós, Menippus, Mátyás király, Erasmus, Voltaire. Vádolók: Domine Spectabilis Pater Süsdhanemhiszy és Csajkos, hajdan Librorum Revisor, most udvari bolond, ami mindegy. Az alperes Cs[okonai] Vitéz M[ihály] etc. azaz én magam; prókátorom Blumauer etc. etc. etc.

Tempefői. Ez egy komédia formába öntött satyricum román a tudományok barátságtalanjai eránt. Címje: *A mēla Tempefői*, azaz: Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországbán. Nemzeti nemes játék 5 felvonásban, írta Cs[okonai] Vitéz M[ihály] egy kis poéta. *Játszó személyek*: Báró Serteperti, Koppóházy, Tökkolopi, Gavallérok. - Tempefői poéta etc. etc. etc.

Nálam vóltak még Catullusból, Tibullusból és Propertiusból a deákhoz hasonló versekben tett fordításaim s más apró verseim is, mellyek közzül azokat, amellyek Dr. Földi kemény rostáját is meglábolták, most elküldöm Goráni levelével és a Varjas énekével s egynehány magamcsinálta nótákkal együtt.

Itt vólt a Pervigilium Veneris, mind hasonló trocheus versekben a deák originálhoz.

Tanúlok olaszt, amely a poézisnek tulajdona.

Szikszay uram, akinek kunyhójában vólt szerencsém ebédelni az úrral, itt volt Szikszón - mint Kollégium gazdája, és tiszteli az Urat az otthon maradott Teleki Sámuel és Nagy Gábor uraimékkal együtt.

Ó, mikor lehet énnékem örvendezni az Úrnak személyes tisztelésén, nem betegen, mint akkor vóltam, hanem olly bodor egészségben, amillyet most az egeknek köszönök.

Csokonai Vitéz Mihály

Olly sietve, hogy sem a körülnyírésre, sem a becsületesen való írásra, sem a lepecsételésre nem engedtek időt a hátam megett hámjokban kapálódzó sárkányok. Láta az Úr a debreceni talyigásokat!

Szikszó, 1793 ősz

1794

NAGY GÁBORNAK

Az Eschenburgot holnapután felküldöm.

A Voltér 12 és 39dik tómusát szeretném addig megnézni. Abba nekem sohasem lesz többet módom.

A franc Guarini keresésére kikérem egy órának feláldozását és egy kis unalmat.

A több könyvet kikeresem.

Jonesból még holmit jegyzek ki.

A Museumot holnap a doktornak hazaküldeném.

[Debrecen, 1794]

NAGY GÁBORNAK

Édes Barátom!

Szívésségeddel lekötelve vagyok. - Mind a *Cantique des Cantiques*, mind az *Ecclésiastet* szóról-szóra leírtam, az alatta való textussal és jegyzésekkel, de a tőled jelentett szükség olly szűkre határozta az időt, hogy a praefatiókat le nem írhattam. - A mi barátságunk és studium communénk bizodalmat ad nékem annak kérésére, hogy fordítsd le az *Épître Dédicatoire*t p. 253. az *Avertissement*et p. 255. az *Avertissement*et p. 268. és a *Lettre du Traducteur du Cantique*t p. 270. Amelly helyek benne Deákul vannak, azok csak Deákul maradjanak. Egy délutáni órát add nékem: s fordítsd le. - A Jónesből két verse van *Hafeznek*, azt írom le s akkor általadom! Estvére mindnyáját *Dánieltől* felküldöm: akkor a fordítást is elvárom! Istenvéled!

Tisztelem Nagy Sámuel

[Debrecen, 1794]

„ROZÁLIÁNAK”

Minthogy az én szerető szívem azt hiteti el énvelem, hogy Te örülsz az én boldogságomnak, ezért jelentem azt Néked elsőben is, hogy én a meglegedésig boldog vagyok... boldog vagyok! Igenis boldogabb mindazoknál, valakik érezték valaha a boldogságot! - Ne csudáld ezt, mert - minden szerencsém feltalálhatom ez egybe - hogy - Te! énrólam megemlékezel... A Te köszöntésed olyan volt nékem, mint a legédesebb méz, sőt - megbocsáss, hogy azt csak a mézhez hasonlítom - olyan volt az, mint a Te legédesebb csókod, mikor szerelmes szavaidban tett fogadásodat hév ajakkal meg pecsétéled...

S Te énrólam megemlékezel??? S Te köszöntöttél engemet? - Óh! kedves köszöntés, mely minden jókat magába foglal! Ah! vajha én olly bódog lehetnék, hogy Te elhihetnéd azt, hogy én ezáltal bódog vagyok!... Akkor tudnám igazán nevetni azokat a fekete vérű komorakat, akik a halandók boldogságát semminek tartván olly megútálva ócsárolják. -

Kedves vólt nekem a Te köszöntésed, még a más szájából is: és az én szeretetem nem hagyta szemembe tűnni azt a fogyatkozást, melyet a Te köszöntésednek kellett a más ajkán szennyvedni. - Olly erősen képzelte vélem a Te személyedet, hogy a Te hív biztosodon is, sőt még a néma falakon is az én képzel M... akarta vélem csókoltatni. Esmérd meg itt, mennyit tehet egy hűséges szívben a leghathatósabb szerelem!...

Esmérd meg ebből, mennyire megtetézted volna boldogságomat, ha leveledre méltóztattad volna különben is bódoggá tett tisztelődet... kevésnek tarthatod, ha még csak azt mondom - hogy - örömkönnyekeket hullattam volna - hogy minden betűibe kedves M... csókoltam volna, és - hogy százszerte többre becsültem volna köszöntésednél: - úgy vagy, és ha szívembe beláthatnál, ha - - - De bocsáss meg, szeretett M..., talám kétséges is akarok lenni afelől, hogy Te szívemet jól esméred. Bocsáss meg! az én bizonyos szerelmem kételkedni is szeret.

Ellenségem az a szükség és valójában megérdemli gyűlölségemet, amelly az én megelégedésem egy-két sor írással kevesebbé tette. Egy-két sor ártatlan csók bőven ki fogja ezt pótolni. - Óhajtom azt a kedves szempillantást, únalommal számlálván addig az órákat, amelybe rövid időn olvashassam a te szép szemeidben az én életem szerencsáját, amelybe éreztethessem veled, mely forró akkor az én sóhajtasom, mikor azt a szerelem lobbantja fel - és amikor az én lelkem egy kószolható csókká válván duplász csattanással fogja ezt a Te ajakidnak esküdni - hogy egyedül csak érted él a Te - - -

1794[?]

„ROZÁLIÁNAK”

Rozikám

... és igazán - Ó, mint kezdem érezni annak a... amelyet az a gondolat szokott szívünkben teremte... szívem eddig csak vastag indulatoktól lepette meg... volt rakva valódi gondolatokkal, és az én képzelődés... ömén tudott andalogni. De mikor a te szép szemeid el a... gyengeségemet, mikor egy puha ölelés megesmér... kellemetes érzés semmit sem érzeni, akkor kezdette dajkál... ról az életnek édes tejét szopni az én még csecsemő szerel... Piros rózsák között ringatták őtet az anyagi örömek, homlo...k kiderült egéről tüzes ragyogva szikráztak bölcsőjére... meid, életemnek két csillagi, ájulásba esett volna a gyúlasztó hőség... de apró sohajtásid lágy szellőcskéi legyezték fel. Így neved... meg az én szerelmem s így költözött ajakidról szívembe és azt holmi birtokival teletöltötte, elmémbe új gondolatokat szállított, képzelődésemnek gyönyörűségesebb szcénákat nyitott elejébe. -

Ezek között az édes és kedves változások között lelkem magát eltévesztette, és egyébről a te arany neveden kívül nem tud emlékezni. Az én lelkem nem egyéb, hanem egy halhatatlan sohajtás. Az én testem csupán csak egy láthatatlan szeretet, és az egész Melitesz mindössze egy mindvégig sohajtó szeretetnek bálványja, mely a te mennyei nevednek van felszentelve.

Forró sohajtások! Lelkemnek elszakasztott részecskéi! ha az én egyedülvalóm engem nem szeret, repüljtek fel az égbe és ott várjatok engemet, mert én haldoklók. De ha egybe-találkoztok azokkal a testvér sohajtásokkal, melyek az én nevem említésével bolyongattak ki az ő szájának rózsássából, térjtek vissza, mert úgy élni ki...k. Térjtek vissza s fújjatok

kedvezőleg szerelmem hánykódó hajójára, me...k vitorlája a Remény, kormányja az állandó hűség, révpartja az én szerelmesem szácskája, ahova a legfűszerszámosabb csókkal ohajt bészállani -

1794[?]

Melitesz

SPECIMEN POETARUM

ad annum 1794 diem 23^{am} Septembris.

I. Catechesin Hejdelbergensem absolverunt.

II. Ex Pomey Pantheo Mythico de diis coelestibus didicerunt.

III. In versibus Hungaricis et Latinis quotidianum fere habuerunt exercitium.

IV. Prosodiam ad ductum G. Molnar memoriae mandarunt.

V. Geographiam antiquam percurrerunt.

VI. Ex poetarum patriorum prout et Ovidii ac Terentii operibus selecta quaedam carmina recitare possunt.

VII. In arithmetica, calligraphia et cantu sunt exercitati.

Praeceptore publico
Michaële Csokonai.

JELENTÉS A MAGYAR HÍRMONDÓBAN

Csokonai Vitéz Mihálynak, a nemes debreceni Kollégiumban a poézis és hozzá tartozó széptudományok közönséges tanítójának *Elegyes munkái* fognak a következő tavasszal sajtó alá menni, négy darabban. Áll a gyűjtemény külömbkülömbféle kisebb-nagyobb vers-nemekből, víg, szomorú, érzékeny, nemzeti és énekes játékokból, szatírákból, vagy gúnyoló versekből, comica és travesztált epopoeákból, s más folyó s kötött beszédű, többnyire poétai darabokból. Némellyek görögből, deákból, németből és olaszból való fordítások, némellyek, és *nagyrészt* eredetiek. Egynéhányat említek közzülök:

1. *A Batrachomyomachia*, vagy Békaegérharc, *Homerusból* fordítva. Ugyanaz *Blumauer* úr módja szerint travestiálva. Ugyanaz bővebben, s mái világhoz kicsinálva. Utánna van egy apológia, melly is szatírának mondathatik, és a travesztírozásról vagy paródiákról valami értekezés.

2. *A méla Tempefői*, vagy: Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon. Nemzeti játék formába öntött szatira.

3. *Patvarszki*, vígjáték Terentiusból, mai világhoz alkalmaztatva és magyarországi történetté téve.

4. *Cyrus és Lysimachus*, két szomorújátékok, Rué Károly francia poéta után.

5. *Az elhagyatott Didó*, énekesjáték, Metastasio Péter, olasz poéta után.

6. *Orlando és Galatée*, két éneki pásztori játék, ugyan Metastasio után.

7. *Egy eredeti pásztorjáték.*
 8. *A boszorkánysíp*, Schikaneder és Mozart urak után. Egy igen nagy énekesjáték ez.
 9. Goldoni, olasz poéta, *Hazugja*. Egy a fő vígjátékok közül.
 10. Metastasionak 17 *kantátái* és 2 *canzonettái* olaszból.
 11. *Gr. Teleki Sámuel* úr ő excellentiája és *gr. Károlyi József* úr ő nagysága installációjukra magasztaló versek.
 12. *Galatée*, Theokritus görög, Ovidius deák és Metastasio olasz poémájok, egybe hasonlítva.
 13. *Cupido és Psyche*, román formára kikészítve.
 14. *A bolondság dicsérete*, Roterodámi Rézmánból.
 15. Az én életem.
 16. Az én szerencsétlenségemnek históriája és okai. Magyarosan, minden tettetés nélkül.
 17. *Az elragadtatott veder*, comica epopoea, Tassoni olasz poétából.
 18. *A tréfás Iliás*, írta Loredano, olasz poéta. Ez az Iliás travesztiálása, van 4 tomusban.
 19. Sok *áriák*, menuetto, stájer, lengyel, magyar, török s a többi nóták, muzsikai kótákkal.
 20. Sok értekezések, recenziók, kiszedett darabok, s más eféle tractamentek. Mindezekből a jövő esztendőre talám a négy első darabok ki fognak jöni. Lesznek benne klavírra való kótázások, képek s a többi. Előre jelentem azért, hogy a fordított munkák fordításába valaki a tudós hazafiak közül belé ne kezdjen.
1794. nov. 7.

A DEBRECENI KOLLÉGIUM TANÁRAINAK

Clarissimi Domini Professores, Honorata Sedes Scholastica!

Cum nec de actionibus, quarum ratio reddi a me iubetur, quidquam certo sciam, nec post tot poenas ulteriori plagae locum in me dare valeam; hoc a Vobis peto, ut privatim prius mihi cum Clarissimis Dominis Professoribus colloqui liceat; aut si hoc non, totum me possum ire, vel nodum qui solvi nequit, ense recidere permittatis; quamquam nunc quoque sum

Clarissimi de Honoratissimi Vestri Nominis

cultor sincerus
Michael Csokonai.

[Debrecen, 1794. december.]

SZILÁGYI GÁBORNÁK

Psalmus 39. versus 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11-14.

Clarissime Domine Professor!

Doluisti, ut ipse confessus es, te id fecisse, quod pridem molitus es, certe et ego dolui, doleo, et in perpetuum dolebo; plus dico, dolore illo penitus aegre valeo; sciunt quibuscum exinde loqui datum est. Ego ineptus sum, qui cum aliis loquar, tanto minus valeo pro viribus docere; at quod faciendum Tuo ipsius iudicio inhabilis existo, tanto magis, quodjam et alium increpare dignatus sis, ob Praeceptoratum haud susceptum; unde factum est, ut ego stolidus in casu necessitatis factus fuerim Deus, olim truncus, ficulnus, inutile lignum, cum sapientes alii in Collegio non fuerint; ego qui Legibus ejus semper contrafacio, Proceres Scholasticos non honoro, eorum instituta, vile subjectum subvertere Gigantico ausu laboro, e cursu meo, quo proprium genium sequebar retractus, conditione opima, privatus, ad lanienam reservatus, publicaa contumeliae, sacroque Enthusiasmo devotus, immerens latro, nec in latronum societate ferendus, beneficiis omnibus indignus, vanus philosophaster; raro exemplo Poëtarum Praeceptor, et simul publice illudendus constituor. Lacrymas cohibet justus, altus et major dolor, quam flere permittat! Deorum atque hominum fidem! Eum in finem duntaxat ego, fortuna mea privor, ut hic per annum, sine fructu, privato sumptu, serviam publico, lusus sum multis, et iocus ingratiis, aegerrimo corpore asininos Classis labores, ideo tantum ferre cogor, ut laudis et utilitatis nihil, dolorum, indignationis et langvoris anno exacto, plurimum referam. Pro fatalem illum diem: quo me contemptum, eiectum, odiosum invisumque caput, uno prandio vendendum praebui! Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat, tristem sustinemus notam. At ita cum iis agitur, quibus non omne placet, quod Somogyiana manus offert, apud alios etiam indigni omnibus beneficiis reputantur, qui tali flagitio Divinam ultionem lacescere non horrescunt. Lis mea 60 florenis aestimatur: civili foro, tot pro unius personae, quantumvis huic Athenaeo propter pecuniam utilissimae laesione, ridicula et ceparia non solvissem. Sed res est horrenda, et quam ante Bacchum sepultum patrare ausus sum, post dimissos a me discipulos, et ab Jurato, Civitatenses hospites - sera scilicet nocte. Ego vero horum omnium veniam peto, sine satyra - nec excissa e libro quopiam schedula - gratias simul pro Paterno Tuo, quo nullus major esse possit, amore, cumulatisque in me indignum prodiga manu beneficiis, favoreque, cui totam felicitatem debeo: gratias inquam habeo dignas, ut reliqui Praeceptores fecerunt. Nunc vale, meque in posterum etiam amare perge. Sum celeberrimi Domini Professoris.

Nunc postscriptis, fastuosum, et temerarium animum prodere nolui, ne his etiam Discipulos asvefaciam, prout ebrietate feci.

humillimus cliens
Michaël Csokonai.

[Debrecen, 1794. december.]

SUPPLEX LIBELLUS MICHAËLIS CSOKONAI

Admodum reverenda Consistorialis Deputatio! Ut meo me officio Venerabile Consistorium, Ecclesia et Curatoratus, clementer liberare dignentur, id me petiturum triplici declaratione (utpote 1^a die 7^a decembris Humanissimo Domino Contrascriba 2^a die 13^a decembris, Clarissimo Domino Professore Stephano Kotsi, 3^a die 15^a hujusdem, Plurimum Reverendo Domino Superintendenti, adjecto ad offerendum, et insinuandum Venerabile Consistorio libello

supplici praestita) promisi, et spopondi. Rationes moventes, impellentes, et rapientes, breviter in adnexis supplicibus litteris enumerantur. Nunc vero humillime, et debita veneratione, obsecrationeque flebili, coram Veneranda Deputatione suplico, ut praefata resignatione non obstante, meam mihi Causam, sub Paterna Vestra Inspectione, et Directione, ulterius quoque continuare liceat; quae ut prudenti Vestro, benignoque examine, tota publice discutatur, non propriae utilitatis, aut pecuniae, aut fortunae; nec alienae ignominiae, aut faciendae existimationis, et auctoritatis jacturae studium; sed veritatis, aut pro me, aut contra me pugnaturae ratio induxit. Cum vero et ingens animi perturbatio, quam vel solam vix tolerare valeo, et circumstantiarum mearum, quibus circumseptus sum, ratio Classi meae vacare prohibeant: ideo ut Veneranda Deputatio, hominem vice mei, idoneum, pro illo temporis spatio, denominare dignetur, peto perquam humillime. Secus etiam vestes longas jam exui; nec nisi ad dandum Venerando Vestro conspectui, debitum honorem, cras iisdem indui cupio, omni enim vita, et re Scholastica mihi interdici velim; donec aut tuto in portu, manuum Vestrarum auxilio, navigare datum fuerit, aut necesse habuerim, fracto inter tumentes Aeoli iras navigio, superstites e jactura fortunarum, tabulas aliena circum littora deportare - Caeterum Deus est potens, Deus est sapiens, Deus est in immensum bonus; providebit. Patria est Mater optima; filium suscipiet. Bonis viris nusquam terra caret; adjuvabunt. Studium, quod inde ab ineunte aetate, ad hunc diem per 21 annos fovi, et exercui, multis me ut hactenus, ita olim magis magisque commendabit. Ipse, superent modo mihi vires, dabo operam, ut dulcissimae meae Patriae, Popularibusque meis, exigua hanc, quo animus calet, vitalis lucis scintillam, eorumque commodo, si Diis placet, atque ornamento, resolvam in cinerem, a pia olim posteritate lacrimis humectandum.

Ero in posterum etiam, qui fui

Vobis

Patres benignissimi, colendissimi addictissimus cliens

Michaël Csokonai
Poëtarum praeceptor.

[Debrecen, 1794. december.]

BÚCSÚZÓ BESZÉDE A DEBRECENI KOLLÉGIUMI IFJÚSÁGHOZ

Uraim! Búcsúzásomat sokan talán úgy fogják nézni, mint amelyben egy közszokásra megesküdött ember igen könnyen megütközhetik s ezt is néminemű rendetlen elme mozdulásának fogják tartani; de példátlan búcsúzásom, mely igen hozzá illik példátlan elválásomhoz, minden, aki engemet és az én dolgaimat esmérí, nyilván általláthatja. Ne ütközzön meg tehát benne senki, Uraim, közületek: ha e szokatlan, de jó időben, ily szokatlan, de nem vétkes módon fogom végső búcsúzásomat megtenni, minekutána előttetek egész scénáját nyitnám fel az én jövőendő életemnek.

Talán azt nem is kell említenem, hogy a tudomány legkedvesebb vagyonom volt mindenek felett, hogy én azokat jobban szerettem, mint minden egyebet, hogy én azok nélkül az életet élő ember eltemettetésének tartottam a philosophus Senecával; de azt kívánom mégis felfedezni, hogy a tudományokat nem azért szerettem, hogy mondták, nem azért kedveltettem, hogy a pallér-pálca ügyelt reám a hátam megett; nem is azt szerettem, amelyik könnyebb volt, közelebb volt, zsírosabb volt, hanem amelyet leginkább láttam alkalmasnak az én lelkem kicsínosítására, és fellobbantására annak a tűznek, melynek két-három kisded szikrácskája az én ifjúi esztendeimnek hamuja alatt gyenge fénnel pislogott. (E' volt az oka, hogy én itt olyan polcra nem mehettam, amilyenre, ha akartam volna, talán lehetett volna mennem.) De azért alacsony lélek sohasem volt bennem s szemetem csavargó igyekezetek nem mozgatták cselekedeteimet; olyan pályát nyitottam meg magamnak, melyen liliomokon, Salamon dicsőségét olcsító liliomokon s az édes álomnál puhább gyepen lehetett futnom, nemcsak darabos, omladékos köveken, nemcsak tűréssel, hanem gyönyörködéssel is; és amelynek a végén állott a Virtus a Dicsőséggel, nemcsak méltóságos komorságú tekintetben, hanem az érzékenységeket megbájoló, a szívet nyájasan kecsegtető, a lelket édes andalgásba hozó ábrázatban.

Itt találtam sok nagy lelkeket, kik közül sokan kezdettek velem futni, sokan már a futás közben voltak, sokan a pályát megfutva kellemetes lélekzetszedéssel dültek az őket kézen simogató nyájásabb érdem ölébe, hol a hazának s a tudományoknak örömkönnyei csorogtak rájuk, s a maradék fényes oltárral biztatgatta. Ó, ti nagy lelkek! fogadjatok bé valaha, mikor majd én is az én pályámat megfutom; fogadjatok bé valaha, majd ha én azt megérdemelhetem, ebbe a ti dicső Ermenonvilletekbe, avagy csak látójának s bámulójának! Ó, be tetézett jutalmát fogom én akkor megnyerni az én munkával telt óráimnak; akkor, ó, akkor ráncba szedett szemöldökkel suhanok el a plebecula zavart sikoltásai mellett oda, ahol a nagyobb lelkek csak biztató szóval, csak integető újjokkal hívnak engemet.

Hogy pedig én ilyen gondolatokat hánytam magamban, azt énbennem vagy az én lelkem, az én olyannak teremtet lelkem csinálta, vagy az én bővebb esmeretségem azokkal a nagy remek lelkekkel, akiket Görögország és Róma csudálkozással adott a maradéknak tanítókül által; valamelyik csinálta, ha nem mindenik is. Nevelte pedig azon nagy magyar hazafiaknak minden rend és állapot nélkül való belső szövetségek, akik énnekem az örökös barátság szent kézfogásával egyengették az igaz érdem felé gyengélkedő lépésemet. Így tett engemet a holt és az élő nagyoknak a barátsága tökéletesebbé, vagy amint Klopstock mondja: szebbé váltta! Szerettem én a dicséretet, a tiszteletet, a pompásabb lépéseket, szerettem; és mikor a szerencse Ül fel német! Szállj le német! módjára bánt is velem, tetszettem magamnak s belső megelégedésem nem irigyeltette velem senki szerencsáját. De soha sem alacsony lélektől kikoholt álútakon, szemetes plánumokon, férgeket vakon kergető undok vakondoktúrásokon

nem kívántam arra jutni; sem a gonosz szívű vagy ostoba lelkű emberecskék veszedelmes és alávaló magasztalásaikat nem óhajtottam. Unitas nec multiplicat, nec dividit; amaz cifra zérus, egy cifra is semmi, száz cifra is csak semmi! Örültem annak, mikor egy nyíltszívű, egy értelmes gondolkozású ember csak feje ráütésével jelentette is tetszését; egy szava több volt előttem, mint mikor valami érdemtelen vagy egyenességtelen ember egész orációt mondott is; mert annak az orációja pro Verre, pro Catilina is lehet, ezé többnyire mind pro domo sua vagy! Innen soha semmi kecsegtetések oly bájos ígézéssel nem csillámolhattak, hogy amitől én irtóztam, azt édesgető sugárokka színelhették volna ki s azáltal csalhattak volna el kedvellett ösvényemtől félfelé. Sem soha olyan rettentés ordító hangja nem mennydöröghetett oly éles harsogással füleimbe, hogy ha szinte megrezzenhetett is, lépéseimből vagy jobbra vagy balra ugrattathatott volna.

Állottam ott, s mentem ott, ahol állani vagy menni jónak láttam. Néha hibáztam, megvallom, de aki nem hibázik, angyal az; aki hibáját meg nem esmeri, gazember az. Megvolt az bennem, megvolt, akárki mit mondjon, az a mozdulás, hogy aki igaz egyenes szívvel volt erántam, ahhoz kellemetes láncokkal kötöztem mindenemet, s édes szempillantásaim közé innepi veres betűkkel írtam azt, amelyben az ily igaz és jobb materiából készült szív eránt viseltetett érzékeny tiszteletemet legtisztábban megmutathattam; de megvolt ellenben az a legtöbb veszedelmet szült indulat is, hogy akinek erántam vagyis inkább ellenem tettetett mázzal beszínelt barátságát, annyival inkább gonosz szándékait észrevettem, soha, bár a világi ügynevezett prudentia ellenkezőt kiáltott is, soha ki nem nyerhettem magamtól, hogy eltitkoljam azt, mely undorító borzadással émelyeg az én másformán tanult lelkem az ő dórísi cselekedeteitől. Amahhoz, ha nem vonogatott is, futottam s öleltem őtet; ez ha édesgetett is magához, félelmes hátrálással kívántam színét kerülni. Soha, soha titkos alattomba való minákat nem ástam másnak szerencséje alá, hogy a magamét annak szomorú düledékjein építsem fel! A felettem valókat vagy szerettem, vagy tiszteltem, vagy kerültem. (Fáztam gyakran, de sokszor égtem tőlök. Most már fázni jobb szeretek!) A barátimmal nyájason voltam, soha elibek ugrani nem törekedtem. A nálamnál kicsinyebbekkel mindég nyájason voltam, és szeretetöket megnyertem; óh, be örült az én lelkem akkor, óh be szerette magát, midőn látta, hogy az énnám kisebbnek bizodalma van hozzám, s az én gravitásra szedett szemöldököm nem üti le az övét, mely felemelkedett az én szeretettel édesült tisztelésekre. Erkölcsi vétek nem undokította az én lelkemet, és annak esmérete csendes volt a maga tisztaságával való megelégedésben.

Mégis látjátok, Uraim! hogy a szerencse engemet tett ki az ő hatalmának mutogatására, az én életemnek első idejében. De nem volt ez barátja soha egy philosophusnak is, egy poétának is, kivált az őtet kevésbé felvevő poétának. La Poesie è la figlia d'Apolline e Povertade. Azt mondja egy elmés olasz poéta: a poézis Apollónak és a szegénységnek leánya. Bölcsen, az én ítéletem szerént! Ímé mostan már itt állok az én habokkal zavart futásom után, itt állok az én partomhoz nem messze egy darab deszkáján az én széjjeltöredezett szerencsémnek, várván egy jóltevő kéznek kinyújtását, mely csak annyira segítsen, hogy minden veszteségem után fáradtan, lucskosan a szárazra kiléphessek, táblámat kiemelhessem, mely maradványát az én szerencsétlen sorsomnak idegen partokon hordozhassam a szánakozó szíveknek felhevítésére. (De még ezt várni sem engedték az én káromon gyönyörködve úszkáló fókák; darab deszkámat, amelyen tartózkodtam, alkalmatlan farkok csapkodásával beljebb verték. Timonná kell lennem, Uraim! misantropus Timonná, látván, hogy ily emberiséggel ellenkező módon bánnak velem. Kell újjal mutatnom azt a cselekedetet? Aki tudni kívánja, ha illik neki ezt tudni, magánosan megmondom. Most csak azt említem, hogy akasztófára is ítelt engemet közönséges helyen egy alávaló accidente a kollégiumnak, egy orángutáng forma emberecske.) Ez már a nehéz, a szívet sebhető hallás, itt a bis videor mori.

*„Gestat Timon ipse ligonem,
Calcitrat asella leonem.”*

Ha nagy a bántó, az is nehezen esik, hanem mikor alávalók is rugdossák a nagy hatalomtól ejtett sebben haldoklót, ahoz számlálom én, amiről Horváth Ádám ír. Hanem most mind elnyelem én az ilyeneket, philosophus leszek én, uraim! Nincs egy tökéletes lélek formáltatására hathatósabb, mint ha ezzel egybeölelkezik a philosophia; az a philosophia, mely az angyali és emberi között való lelket ad mibelénk. Sokrates, Plato, Cicero, Seneca, Plutarchos és még akiket ti a régi és újak között jól esmertek, legyenek az én mindennapi időtöltő legigazabb szívű barátaim, akikkel fel kívánom az én rövid életemnek napjait osztani. Csendes békesség lakjék énvelem, távol minden világi lármától; a kevéssel való megelégedés mondassa énvelem azt, mikor a világot sokratesi szemekkel fogom körülnézni: Quam paucis egeo! Az én szívem, az én életem módja, az én tudományom adjon nekem kevés, de jó barátokat önként; aki rossz szívű, távol járjon az, távol én tőlem; aki engem szívemért fog barátjának fogadni, éljen az vígan valódi érdemeivel a csendes boldogság anyai ölén s szent árnyék lebegjen tisztelt hamvai felett!

Ti világcsudálta nagy lelkek! Ha én a ti nyomdokaitokon mehetek, ha én a ti gondolkozásokat szűk elmémnel megfoghatom, azt a boldogságon mely arany idővé fogja tenni az én életemet, óh csak tinektek fogom köszönni! A ti szelíd komorságú ábrázatok között nyájaszkodni fognak az én mosolygó barátnőim, az ártatlan mulatság rózsáival koszorúzott Múzsák, kiknek 11 esztendő koromtól fogva eddig az ideig 10 esztendeimet feláldoztam. Köztetek fogom ölelni az égnek azt a kedves adományát, a poésist, mely addig az ideig, ha vígadtam: édesen rezgő lantjával akkompanyirozott öröm-nótáimnak, ha szomorú voltam, megnyitotta ambróziás kebelét, abba öntöttem ki panaszaimat, abba csorgattam könnyeimet, melyeket vígasztaló lamentók között csókoltt fel orcáimról s én egy más életbe képzeltem magamat. (Ezért égettem én meg legkedvesebb gyümölcseit az én poétai óráimnak, melyek a halálos róguson is sóhajtvá láttattak atyjok keménységén panaszolkodni. Ti édes rajzati az én elmémnek, ti hamuba ment productumi az én magános szorgalmomnak, midőn, minekelőtte napfényt láttatok volna, a születés méhéből kiragadva égtetek meg, s mások nevető ábrázatban gyújtogatták félig megégett tetemeitekkel pipájukat: óh én akkor tibennetek néztem az én hamuba menendő szerencsém az ő fatális rógusán, melynek lángjainál sokan az ő hidegtől, mitől, elkényszeredett szerencséjüket örömmel élesztgették fel).

Ilyen céllal állok itt most meg utoljára közöttetek, és körülnézvén magamat s állapotomat: mindeneket rendre megszólítok, valakiket énhozzám valamely egyesség kötött, kötelezvén arra, hogy a szokásba vett, de nagyrészt csak szertartásból csinált búcsúzást hozzájuk megtegyem.

Vegyék ezt a közönségest úgy, mint közszokásnak áldozatját; magánosan nyíltabb szívvel járulok hozzájuk s kit-kit érdemlett tiszteletével fogok illetni; vegyék azt úgy, mint a szívnek s indulatnak áldozatját! Elsőben is, Uraim! tihozzátok szólok, tihozzátok, akiket a világi nexusok az én igazgatóimmá tettek vala. Ha szerettek engemet, örvendeztessetek meg annak kimutatásával; ha nem szerettek, óh legalább ne gyűlöljete. Ha én nem vétettem ellenetek, ne vonjátok meg kegyességeteket; ha nem készakarva vétettem, engedjete meg; ha szántsándékkal bántottalak meg, engesztelődést kérek igaz megkövetésemmel. Ha mi kedvest tettetek velem, higgyétek el, hogy érzékeny ez a szív, igen nagyon érzékeny; ha mi kedvetlent ejtettetek rajtam: a nexusok nexusának, nem a ti kárt tenni kívánó indulatotoknak tulajdonítom. Jó szíveteket igaz kölcsönös szeretettel viszontagolni, érdemeiteket valódi tisztelettel hirdetni fogom még akkor is, midőn én nem itt leszek, ahol vagyok, nem az leszek, aki vagyok, nem így leszek, amint vagyok; akkor is kinek-kinek az ő szívbeli vagy külső érdemi characterihez képest híve s tisztelője fogok lenni. Isten hozzátok!

Nemes tanulók! kikben épül a tudományoknak és a hazának reménye, bimbózik öröme, sugározik jövődő dicsőségének vidító hajnala! Jól esmertek engemet, magam hordozását,

tudományom egész voltát; ti legközelebből néztetek engemet minden fordulásaimban, titeket hívlak tanúknak akkor, mikor már tanúra nincs szükség; de a szívek tribunáljánál, a gondolatbírák előtt, hol a hír a kínzó vagy szabadító poroszló, a morál a törvény, a nyelv a békókat vagy nyakakat elvágó éles szablya, ezen törvényszék előtt hívlak én tanúknak benneteket arra, hogy én voltam-e valaha rossz lelkiismeretű iskolai gazember, voltam-e, ha sokat ímmel-ámmal tanultam is, amit itt kellett volna tanulnom, korhel, idővesztegető here? Ti tegyetek erről bizonyosságot a ti szíveitekben és mások előtt, ti, akiknek én sem ártani, sem használni nem tudok. A ti mostani fáradozásokat boldogítsa a jótevő istenség, adjon tinéktek nagy lelket, hogy magatoknak nagyobb tökéletességekre, édes hazánknak s boldogtalan nemzetünknek nagyobb dicsőségére, embertársatoknak több-több segítségére lehessetek. Én is erre törekedtem, kedves idejembeli társaim! Erre is fogok utolsó lehelésemig törekedni. Ah, szeressetek érte engemet. - Isten hozzátok!

[Debrecen, 1795. jún. 15.]

EMLÉKEZETNEK OKÁÉRT

Az olvasónak Istentől kegyelmet, az emberektől jóakaratot!

Jóllehet én az élő Istent és tulajdon lelkem esmeretét merem tanúbizonyságul arra hívni, hogy én az én búcsúzó orációmmal senkit megbántani nem akartam, s végső kimozdulásomkor nem voltam olyan céllal, sőt amit keményebbnek láttam is benne, kivontam önnön magam; mégis én, minekutánna utolsó megválásomkor is, - amidőn legfőbb nyereségemnek tartottam volna a sine fine való elmenést minden beneficium nélkül 8-ik esztendőmre, - az én búcsúzó orációmért az egész kálvinistaság előtt infámissá, az egész haza előtt boldogtalanná, minden esmerőim előtt tilalmassá tettem volna: körülnéztem magamat, merre fordítsam szemeimet s igyekezetemet, magamat megkérdeztem. Tegnap egész napon, kivéven, amelly két órát kedves egypár barátim tőlem elloptak, vagyis megadtak, és a múlt éjszaka is irtóztató hánykolódások között, melyet jövődő gyalázatom s szerencsétlenségem okozott, látván egészségemnek öszvebomlását, elmémnek öszverokkanását: ma reggel, kissebbnek tartván mindennek mintsem magamnak elrontását, nekibátorítottam, nekivigasztaltam magamat, és mindeddig, víg elmével lévén, illy határozást tettem: „Emlékezetnek okáért!”

Június 18-dikán 1795.

Én Csokonai Vitéz Mihály eddig mintegy 8-adfél esztendőt töltvén a debreceni Kollégiumban az én tulajdon születésem földén, minekutánna az én elbúcsúzó orációmért a példa nélkül való és Kollégium históriájába nem történt büntetésre ítéltetem volna méltónak, hogy t. i. én testimóniumot, amit a tolvajnak, kunyhóverőnek, káromkodónak, részegesnek, paráznának, veszekedőnek is lehet reményelni, ne nyerjek, és hogy én a Kollégiumba többé, ami a cigány-nak is szabad, bemenni ne merészeljek, és énhozzám is egy deák se merjen jönni vagy szólni, ha csak Kollégium ellenségének nem akarja mondatni magát, ezen infámáltatás pedig a deákság előtt elolvastasson: és láttam volna, hogy az a haza, melyet dajkámnak hívtam, tőlem irtózik; az a Kollégium, melyet Alma Maternek tartottam, kebeléből számkivetett; azok a Fejeim, kikben atyáimat néztem s boldogítóimat, a kétségbeesés torkába vetni nem irtóznak; az a vallás, melyet öröömnek, díszemnek s vigasztalásomnak reménylettem, maga előtt únalmassá, sáfárjai előtt meggyűlöltté, fiai előtt semmit nem reménylővé tett; - megirtóztván magamba, hogy ezek a kedves nevek is viselhetnek olly borzasztó és szívetvérző képzeleteket, meghatároztam magamba, hogy idegen földön, idegen társaságba, idegen szívek előtt, idegen vallás kebelébe állítsam fel magamat, aminthogy egy ember, akinek útja mindenfelől

be van vágva, árokugrással, aki infámálva van, a magánosság falai közé való búvással etc. segíthet magán egyedül, mikor így vallása s hazafölde kebeléből számkivetve még a kálvinisták között remete és néma baráttá tétetik anélkül, hogy valaki egy darab kenyérrel, vagy egy krajcárral megajándékozná illy strictioris observantia fráterségért, nem jobb-é tehát ilyen remete és néma rollét játszani olyan theátrumba, ahol a magánosság lakik, kívül a világ boldond lármáján, az örömmel s jó étellel, kívül a világi élet gondjain? ott sem lesznek irgalmatlanabb törvények, büntetések és szívek! - legalább potomra. Ha az én magam és az én szerencsém felkoncoltatása nélkül nem lehetnek elevenek mások és az ő szerencséjük: legalább az én káromnak egyrésze megfordúl, 6 pro cento. Ha a Kollégium java azon áll: ám legyen! De ha az csak az én vétkemnek büntetése: esküszöm a Legfőbb Jóságra, arra a más példát hagyott emberszerető Idvezítőre, bizonyságul hívom a keresztyéni szelíd szeretetet, bocsánatot, és az én dolgomat tudóknak lelki esméretével együtt a magamét, hogy én olly szörnyűt nem érdemeltem!!! Az orációért nem: ahonnan, hogy az titokba az egész világ előtt ne legyen, nyomtatásba akarom láttatni azt, amiért én megérdemlettem földönfutóvá és országos infámis huncfuttá tételésemet. A belőle kihúzottakért nem: minden jurisprudentiát és philosophiát fel kívánok hányatni! De hiszen már e' megesett és reményelni többé nem lehet; én zúgolódni, szemrehányást tenni nem akarok, és én szerencsétlen leszek. Boldogtalan jobbítása egy ifjú embernek! Uraim! ha ti énvelem úgy bántatok volna, mint akit egy nemes illetés nemes érzésekre billent, én ember lettem volna és szerencsés: így pedig se ti, se én célunkat el nem értük. Ha az én orációm megvető indulattal fogadtatok volna, ez a következése lett volna, hogy én alacsonyúl gondolkozván tettemről, elpirúltam volna magamtól, magam megdorgálván magamat: vagy ha élőmbé raktatok volna, melly irtóztató az én vétkem, melly egy ember életében járó iszonyú büntetés legyen annak következése; és ti mégis, ti, csak nyakatokról elmenjek, nem nézitek az én vétkemet, nem akarjátok az én szerencsém tövestől felforgatni, ha szárnyra nem repíttek is, de tollaimat nem kívánjátok kiszagatni; egy nagy példáját adván a nagylelkűségnek, melly hatalmát láttatni akarja inkább mint éreztetni, annak tisztelésére felindítottatok volna, és én megátkozván a magam balgatagságát, alávaló characteremet a ti nagy szívetekből formálni tanúltam volna. Higgyétek el, hogy vagynak ollyan szerencsétlenül termett emberek, akiket haraggal, keménységgel, szemöldökkel a helyből sem lehet kimozdítani, nemesebb indító okokkal a toronyból is leugrathatni! - Hanem mindezen én túl járok! Azt nincs kérni jussom vagy érdemem, hogy jól emlékezzetek rólam: csak azért esdeklem tehát előttetek, csak azért: hogy felejtsétek el; - ah, felejtsétek el örökre a boldogtalan kálvinista Csokonait, örökre, örökre felejtsétek el! Ő pedig szívén fog benneteket tartani, nem a bosszúállásért: vesszen el az az alkalmatosság, melly neki arra módot nyújtson, s az a gondolat töröltessék ki az ő elméjéből, melly azt juttassa néki eszébe. Tiszteletes Szilágyi Gábor Uramnak azon élő Istenre való esküvésemet most is és halálom óráján is megújítom, hogy én a pasquillust nem írtam, átkot kérek a Jehovától azon nyomorúlt teremtésre, aki azzal tett nekem kárt: ő kegyelme azt mondotta nekem, hogy azt és mindent elfelejtett, nekem még javamat kívánja ezután is; azt köszönöm ő kegyelmének, Tiszteletes Professzor Uramnak, ah, bár eddig éreztette volna vélem annak hathatós erejét!

Már hát meg van határozva e rendkívül való, de rendkívül valóból származott gondolat! Éljen a törvény, éljenek a törvénytevők, éljenek a törvény alatt valók, éljen a Kollégium! Vesszen ezeknek ellensége. El is vész, Uraim! közületek: de felszűli Eger, vagy Kalocsa. Ámen.

*So verschmachten junge Rosen
Von des Mittags Sonnenschein!*

Édes Anyám Asszony! Kedves Öcsém! Szerelmes Barátim! Hív Tanítványaim! Mikor láttok, nem tudom. Éljetek szerencsésen, és a törvény ellen is szeressétek az egyedül titeket

óhajtó és szerető
Csokonai Mihályt, maga kezével

Bővebb tudósítást első stációról várjatok; másikat az azután valóról; mikor helybe leszek pedig, akkor egy nagyot. Tisztelem Főtiszteltető Superintendens Uramat: s kérem, hogy szánjon! Ez a generál adieu!

SCHEDIUS LAJOSNAK

Humanitati, vir celeberrime, ut prodesse intendamus, vel hoc unum, nos Homines natos esse, sufficit. Patriae, Civiumque Bono atque Ornamento nihil habere antiquius, sacra quadam, quae nos afflavit, Religione ducimur. - Utrumque, meam in Te Observantiam, Tuum in me favorem excitavit; ut et ego Te sequeretur non Passibus aequis, et Tu trans profanum Vulgus, confusosque Plebeculae strepitus in sanctiora Elegantiorum Animorum Penetralia Viam lubens ostenderes.

Ea me spes, fiduciaque illa, ad quaedam a Te petenda induxit, quorum omnium Ratio licet non ita sit comparata, ut meritas a me grates referri permitterent, Tua tamen Humanitas studiumque meum, id quod viribus deesse videbitur abunde compensabunt. Atque, ut hoc primo loco referam, quia me Lectiones Aestheticas nunquam auditurum haud vane auguror; librum mihi, quo huius principia haurienda sint, scribere dignaberis, sit ille Latini sermonis, vel Italici, aut etiam (licet technicus huius Linguae terminos non sufficienter intelligo) Germanici, maxime de Poesi vellem, ut et tota huius Artis Philosophia generaliter ac contemplative, et specialis de singulis eiusdem partibus doctrina cum exquisito Scriptorum in quovis genere ex. quavis natione excellentiorum Catalogo, ut ex. gr. in Eschenburgii Theoria videre est, reperirentur. Tuas de Aesthetica Praelectiones quomodo nancisci possem? dic, amabo! Caeterum nec hoc fortassis absurdum fore videtur, ut Aestheticis Tuis Lectionibus intersim, si modo fieri possit, me in tertii anni philosophos numerari et summos tamen specimine rite exhibito Honores in Philosophia capessere, atque ita Practicas in Mathesi Lectiones ordiri. Equidem tres Philosophiae annos etiam absolvere paratus essem, imo id maxime mihi placeret, repetere Amoenissimum pariter ac Humanissimum Studium; sed obstat - Res angusta domi, tenuisque Supellex! Quare, se aliqua vel Herulos docendi, vel cum Dominis correpetendi vel alia huius generis Provincia se apud Vos, Vir Celeberrime, se obviam daret, eam ut mihi propriam facere digneris, per Tuam Te Humanitatem oro, atque obsecro. Interim vero, vacationis meae intervallum, ego familiaribus meis studiis totum consecro, ac nominatim colligendis describendisque pro Typo Opusculis, quae anno proximo Publicis in Ephemeridibus Patriae annunciavi, et quorum iam Tomus primus Poematum integer, secundus Dramatum fere integer parati sunt, Tertius in quo erit La Secchia Rapita Poema Eroicomico di Ales. Tassoni, et Quartus cum Dissertationibus ex Poesi sunt sub calamo, Quintus cum Batrachomyomachia ad modum Blumaueri revestita latet et latebit, donec - sed et hic altera Difficultas! Idem quod iam dixi obstat, quo minus prelo subiici possint, nec praeterea Typographis, ut crumenam suam Nationis gustu periclitent, nec Civibus Nostris Praenumeratio placet, nec Dominis esse Pollionem! - At Poetarum est cum inopia colluctari; tendere adversum obices fortium. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, qua tua te Fortuna sinet! Velle prodesse Patriae et Literarum studiis tenemur, posse permittimur. Ne igitur culpae vitium in me recidat, feror quo me officii mei Ratio ferri iubet, reliquum fortunae nutui servatum esto. Tu vero, cum iis quae ex Illius manu Merita Tua repetierunt,

Vive feliciter, et me amore Tuo, fac, hilarem ac felicem redde. Vale. Debrecini. IXa Julii (I) I)
CC LXXXV.

Amicus meus Samuel Nagy multa salute impertitum Te suo Nomine vult.

Debrecen, 1795. júl. 9.

KÁROLYI JÓZSEF GRÓFNAK

Nagyméltóságú Királyi Kamarás és Főispány, Gróf Károlyi József Úrnak, Ő Nagyságának
Csokonai Vitéz Mihály szíves köszöntéssel s mély tisztelettel.

Ha illetén alkalmatlankodásomért a Nagyságod főfő méltósága perben fogja idézni csekély-
ségemet: mentőül fognak állani vakmerő cselekedetem mellett nemcsak a Nagyságod dicső
ősei, kiknek a magyar múzsákhoz való érdemek még ma is él, s a késő unokáig is élni fog;
hanem azon kívül Nagyságodnak saját hazafiúsága is, mellyet már másoknak tapasztalni
szerencséjek volt, és fényes tekintete, mellyel hazánknak méltóságos főrendei között különös
ragyogvánnyal díszeskedik. - Illy hatalmas pártfogóim mellett bátorodom tehát alacsony
Magyar Múzsámat Nagyságod méltóságos orcája eleibe küldeni, hogy a magános falak közül
édes hazánk nézőszínjére való lépését Nagyságod magyar jószívűségétől kiesdekleni igye-
kezzen. Ő az, aki a Nagyságod főispáni székbe állíttatásának és a debreceni múzsákhoz való
kegyes megalázásának öröminnepét tavaly rebegni próbálta. Ő az, aki a közhelyre kimenni
óhajtó szándékát most esztendeje a magyar újságokban közönségessé tette. Ő az, aki a görög,
deák, olasz, francia, német darabokból egy kis magyar dolmánykát készített magának, hogy
nemzete előtt megmutassa magát. Ő az, aki a külföldi teátrumokon s a Helikon tövében
szedegetett virágokból egy füzért kötött, s azzal kíván Nagyságod nagy nevének (:esmerik az
édes Károlyi nevet a magyar múzsák, nec Phoebo gratior ulla est, quam sibi quae Károlyi
praescripsit pagina nomen:) udvarolni, reménykedvén alázatosan, hogy azt Nagyságod
méltóztassa a hazának általadni, minthogy az énnékem nincs tehetségemben. Méltóztassa is
Nagyságod kegyelmesen megengedni, hogy egy ifjú poéta egy ifjú Maecenasban találja fel
pártfogóját. Vajha Nagyságodnak annyi dicsősége származhatna az én Múzsámból, mint
ennek a Nagyságod méltóságos nevéből.

Debrecen, július 26-án, 1795.

TÖREDÉK

Valamint az alattomos emberektől életembe ritkán tudtam őrizkedni, amelly talán gyengeség
is, úgy a titkos és álljukakon járni soha nem telt ki tőlem, nem is volt kívánságom, amit sokan
balgatagságnak nevezhetnek: De mégis édes megnyugovást érez az én lelkem abban, hogy
örömöm és szomorúságom, haragom és jókedvem, tiszteletem és megvetésem, félelmem és
reményem barátomtól, ellenségemtől és a világ esmérététől titokba nem tartódott. Más ezt
nem cselekedné, vagy magát erről le hagyná veretni.

[1795]

GÁSPÁR PÁLNAK

Tekintetes fő nótárius Gáspár Pál úrnak
Csokonai Vitéz Mihály - víg napokat!

Az én csak itthonn világosodó szemem csak egy kis vidéket látott vala ki maga körül, az ő horizontját határozták holmi alacsony falak, jegenyék és komlók, s én azt gondoltam, hogy azok a világnak szélei, amellyeken kívül látszik s hallik valami, de amellyet fel nem vehetek. -

*Így gondolkodott magában
Az együgyű otahajta,
Ki olykor egyet sóhajta
Sorsán pusztá kősziklában.*

*Ő látván, hogy szűz fényjébe
A nap az ő partján jön fel,
S az ő partján enyészik el
A tengernek kék vizébe;*

*Azt gondolta csekély ésszel,
Hogy egy-két vad kőszirt között
E kis szigetbe költözött
A világ mind az öt résszel.*

*S hogy annak minden forgása
S baja csak abban végződik.
Ha a szigethez verődik
A szomszéd tenger habzása. -*

*Ezt látván, melly messze terjedt,
Gondolta, hogy van valami
Még arra, de nem tudja, mi?
S annak tudására gerjedt.*

*De megúnván bölcselkedni
Tévelygő gondolatival.
Elindúlt vad társaival
A pusztákra gyökért szedni.*

*S hát ím víg kiáltásokra
Rendül meg a sziget tája,
S egy európai gálya
Száll pompáson a partokra.*

*Mellynek várából végtére
Nyájas nézéssel kilépe
A bódogabb világ népe
E sovány sziget szélére.*

*A több gyáva barbarusok
Elfutottak félelemmel.
De ez nézi meredt szemmel,
Millyen nyájjas geniusok.*

*Akik véle fogtak kezét,
Kiknek szívek olly jó, olly szent!
Rólok s hazájukról mindent
Sóhajtozva elkérdezett.*

*E jó szívű idegenek,
Ami csak szép valójában,
És csinos Európában,
Mindent előbeszéltének.*

*Az indus szemét könny telte,
S mihelyst e bódog megyébe
Hívták, ugrott örömébe; -
S barátit rendre ölelte. - -*

Az én itt eddig tölt életem és a Tekintetes Uraknak a közelebbi vásárkor lett ide érkezések, tanácsok, és az én öröm tisztelettel lett elfogadásom vagynak itten előadva. Elfogadom tehát azt a tanácsot, mellyre a bölcsesség kötelez, a jó szív - édesget: de amellytől a szükség parancsoló szava elkiált, és eliszonyít. Azért, mivel a Tekintetes Úrnak olly nemes szíve vagyon, hogy az érdemetlenre is tekint; bátorodom azon való reménykedéssel alkalmatlankodni, hogy egy ollyan állapotot, mellyben tanulásomat esztendeig elvégezhessem, Tekintetes Patay úr vagy professor Kövy úr, vagy más hathatós közbenjáró által szerezni, avagy csak kimutatni méltóztasson. Bennem háládatos megszólalóját fogja a Tekintetes Úr feltalálni: és minekutánna a kegyes pártfogóm segéllése által, a tudományok és érdem fényes oltárához eljutok, a legelső ajándékot érzékenyen fogom a jó s nemes szívek istenségének benyújtani, s az Úr neve lesz rajta. - Vajha adnák az egek, hogy a Tekintetes Úrnak annyi dicsősége származna ebből, mint énnékem! - Ezt Rousseau is merte egy dedicatiójában óhajtani. De hiszem, mikor nagyot akar tenni, nem az abból származandó haszon- vagy dicsőséghez méri tettét a jóltermett szív.

Sietve írtam; engedjen meg a Tekintetes Úr. Éljen vígan és szeressen.

Debrecenben, aug. 18-án, 1795.

LENGYEL JÓZSEFNEK

Az olasz dictionariumot én Bethleni Uramnak hamar bevittem, miért? mert némettel vagy franciával magyarázta, s csak ollyan volt, mint a Vocabularium Malabarico - Sinicum. Obscura per obseura! azonban csonka volt, csak az M betűn kezdődött, és olly régi, hogy talán egyidős volt az olasz nyelvnek a deákbold való elromlásával. Legalább a kötése is volt egynehány 100 esztendő, mert ollyan címerek voltak a tábláján, hogy az akadémiákba sok pénzt adtak volna a fedeléért a heraldicum gazophylaciumba!

Ha csakugyan ezért is nekem kell jótállani: ám legyen! mindenért állok, míg magam állok. Minden szájából kiveszem a panaszt, csak értésemre adódjon, és a Kollégiumba ne kelljen menni.

Fel - nem megyek: sokkal hathatósabb fogadásom tartja, mintsem felmehessek. Első novemberig csak meg lehetett volna azt a tizenegy forintot rajtam venni: ha olly országos huncfut rájárára nem húztak volna is; könyveimet letartóztatván. Ez szomorított meg engem annyira, hogy többé csak felé is irtózom menni Kollégiumunknak. Cselekedjék tehát kedves Szenior Uramék azt, amit jónak lenni látnak: minthogy már a keresztül menésnek első lépését

megtették; és higgyék el, hogy mindenre elkészült az ennél nagyobbakat is szenvedett és még egészen fel nem áldoztatott - szerencsétlen

Csokonai

[Debrecen, 1795. november.]

NAGY GÁBORNAK

Tökéletes barátom!

Én hozzád menni nem kívánok, tudod miért. Okát szívemenn, vagy szívedenn kívül keresd. Csak egyet mondok. - Setét felhő emelkedik a hegyek közül, mormolva indul ki a nagy tengerre, fekete szárnyaival elfogja a fényt, s Eurusokat hajt szárnyaival, mint a saskeselyű: mormol mindenfelé, a szarvas idéltent szűl, az együgyűség pedig ezt kiáltja félelemmel: Ímé a Jehovának uralkodó szava! Jóltévő cseppjeit a tengerre és annak köszikláira hullatja, a termő mezők, a kedveskedő kertek szomjan fonnyadnak el; a hasznos jószág, az éneklő madár-sereg tikkad szerteszéllyel, a néma, a siket, az együgyű halakra hull az ő kevély zápora. - A setétség szőnyege alól kipattan a Hatalmaskodó Mennykő, megrémülve, ájúltann várja leromlását a tenger és a tenger mellyéke, egyedül a Laurusonn zöldellik a bizodalom, szent élőfa ő, s szeretik őtet a Mennyeiek, és az örök Állandóság; affectált ropogással csap le a Szent Mennykő a tengernek tér vizébe, a barátságos cseppek külön válnak az ő erőszakja miatt, s míg körülöttük sustorékol, nem mernek öszveforradni, de nem soká elalszik köztök annak haragja és haragjával maga is elenyészik, úgy mint amellynek létele csak az ő kegyetlenkedésében láttatik, a szelíd cseppek ismét öszvefolynak, öszveállanak és az ő határikat halandó szem észre nem veheti, megcsendesedik körülöttük a Vidék, a Napnak tiszta fényje meglátszik őbennek és égi Malacia tündöklök rajtok: akkor a Mindenható megtiszteli az ő lételeket, együgyű Conchába zárja őket, s ottan gyöngyökké válnak és a jövőendő idő-kor arany koronát csinál a Virtusnak, s annak ékesítésére rakja bé őket, hogy ott örökké tündököljenek. Barátom, hogy esik e' meg a Szárazon?

1795 [?]

BESZÉDTÖREDÉK

... De amikor sok hányattatásim után egy jóltévő hab, ha idegen partra is, de csak partra kivetett volna: úgy jártam én is, mint ama régi filozófus, ki hajótörése után egy esmeretlen szigetbe vettetett volna, láta annak partján rajzolva mathesisi képecskéket és figurákat, mellynek első megpillantására, a nem várt öröm megcsókoltatta vele a földet s így kiáltott ki belőle: Semmi baj sincs, édes társaim, emberek nyomdokait szemlélem! s örömmel fogadta el ennyi bajai után ez idegen földnek barátságos biztatását. Ha nem fejtegetem is hosszasan, általlátjátok, tudom, célzásomat. Mert én is hányattatván az én gondolatim között egyfelé-másfelé, bizonytalan tévelygéssel, egy tőlünk idegen, tudjátok, mellyik partra vetett ki az akkor is nem kedvező szél, körülnéztem bámuló szemekkel az esmeretlen vidéket, megláttam a reá írt matematika rajzolatokat, örültem, megéledtem s ezt kiáltván: Semmi baj sincs, emberek nyomdokait szemlélem! elfogadtam e partot, mint nyugtató helyemet. A mathesis, Uraim, minden vallásba, minden országba, minden rend és gondolkozás formájába egy. Láttál-e olly ostoba babonást vagy olly vakmerő eretneket, aki valamelly ágazatját tagadta volna? Tudsz-e

olly különböző rendtartása országot, melyben a mathesis igazságairól ártikulusokat hoztak volna, és vagy egy, vagy más cikkelye változást vagy tilalmat szenvedett volna? Se klíma, se temperamentum, sem társalkodás, sem nevelés, sem praedudicium nem fonhat olly látást változtató ködöt ennek mindenfelé kiderült egén, mint amilyenel barnúl a vallásnak, a bölcselkedésnek és a törvényezésnek, néha vékony homállyal, néha feketés felhőkkel borongó horizontja. Ezért megérdemli ő a tiszteletet, minden bizonytalanságot, visszálkodást és tilalmazott elmélkedést kerülni óhajtó lélektől. Ezért lettem én is az ő felemelt gondolkozású híveinek, az értelem rendes nyomain, követője.

1795 [?]

BESSENYEI SÁNDORNAK

A te lelked úgy feljebb emelte az enyimet, hogy én véled is megelégedve lagnám a földet, ha szintén ott több lélek nem találkozna is. De hát - ha a túlsó Szigetbe Bessenyei lakna és Nagy Sámuel, úgy a Gessner első hajósának csodáját meghaladnánk, előttünk evezne Ámor, de nem rózsakoszorúval, hanem pálma és laurus koronával, - s hát körülöttünk? - az emberiség - az értelem, s a magános örök uszkálna: Bóldog ősz Vitéz-Uram: Te a vérpiacon, a haldoklók jajgatási között egy kis cartussággal nyerted meg azt - amit a te emberszereteted és filozófusságod érdemelt - Az a Bessenyei úr dragonyos kapitány, nagy prédáló volt, sok özvegyet, árvát, rabot s koldust tett, halál barátja volt ő, s a pusztításnak nyele, de áldassék azért az ő emlékezete, mert annak a Bessenyei filozófusnak és prófétának vénségében nyugodalmat, és csendességet szerzett.

- Maecenas már ő és oltalma alatt, ami most ritka példa, egy nagy geniet takargat.

Én pedig számkivettette az én hazámban, únalommal húzom komor napjaimat, s csak úgy vagyok boldog, ha egy új világot találok számomra, ott respublicát és Filadelfiát építek magamnak, - és mint Franklin legalább itten - *eripio fulmen coelo sceptrumque tyrannis* - itten à la Robinzon élek - nincsen senki vélem és mellettem csak a bóldog magánosság. Vagy néma barátim társalkodnak vélem, vagy magam - én pedig magamban mindent feltalálok. - Nem kevély szó ez! Mert magamban feltalálom az én barátaim is, feltalálom az én jóltévőimet is, feltalálom, Uram, az Urat is. A könyvek többnyire időtöltő barátim, ezek kézen fogva vezetnek a természetnek szentek-szentébe. Nem gonoszok ezek, mint az emberek, akiket a haszon vezet orroknál és kezeknél fogva. Nem gonoszok. Én ezek közül a pappal is, a szegénnyel is, a gróffal, a királlyal is egyaránt társalkodom, és ami az emberek között a természeti originális egyenlőséget helyreállítja, csak a könyv és koporsó. De ha ezek nem volnának is, a természet és az ész olly kimeríthetetlen könyv, amellyből az ember holtig tanulhat.

- Én ugyan, ha soha annyi tehetségem nem lesz is, hogy könyvházam lehessen, tudom, hogy tökéletesíthetem lelkemet, megütöm homlokomat s egy Minerva pattan ki belőle, egy szűz, egy nyájas s még egy fegyveres Minerva. - De reményem, annyi pénzem csak lesz, hogy filozófusnak egy Helvetiust, poétának egy Popet vehetek. Akkor csak az ég három ollyan szívet teremtsen az én számomra, mint az Úré, nem fogom sem a lármás bálokat s paszomántos dictatori barátokat, sem az arannyal és mollyal bévont gazdag bibliothékákat óhajtani. Addig pedig öleljük meg egymást, Uram, a világon kívül s képzeljük azt a bóldog időszakot, amellyben a természet fel fogja emelni az ő mindenható szavát és az emberek elhánnyván azt a kevély és fanatikus lélekkel felszedett mennyei pávatollakat, magok is mind emberek lesznek, érezni, gondolkozni és szeretni fognak.

A mi együttlétünk ugyan már kevés, mert az Úr idős, én pedig - meglehet, hogy az Urat megelőzőm, s akkor vagy örülni fogunk újonnan lett társalkodásunknak vagy a mibelőlünk lett semmi el nem vádolándja semmiségünket, minekutána a mi testünkéből - melly az Isten fiának testével atyafi, a temetőkertben bogács-kórók és földibodzáknak fognak erőt adni a kifáradt igaz lónak.

- Élj vígan és szeress -

1795 [?]

BERZEVICZY GERGELYNEK

Régóltai adósságomnak egy kevés részét valahára le kívántam e néhány sorokban fizetni, méltóztasson az Úr kegyes szívvel elfogadni ezt a csekély adományt, bármelly kevés részecskéje legyen is ez az én tartozott háládatosságomnak. Hadd legyen az én széjjelszórott szerencsémnek az az egy és egyedül való támasztékja, hogy néhány nagyobb lelkeknek szeretetekkel dicsekedhessem, akik a hazánkban az ő idejeket megelőzték, és ha csak őreájok tekintünk, benne a magyar világ boldogabb 20-dik századját szemléljük előre. Úgy vagy, Nagyérdemű Úr, egy megért filozófus, és egy tisztább ízű poéta beszívetelven magát a világtól, előbbre állítja magát saját idejekoránál két-három századokkal. - És ezért szokott lenni, hogy többnyire nem lehet az ilyen jobban termett genie a körülte háborgató plebeculának tetszésében. Magában keresi fel tehát a világot, vagy azokban, akik az ő figyelmetességét megérdemlik, minden egyébben szabad, csak ez a legjobb lelkeken uralkodó szimpátia vonja édes kényszerítéssel. - Egy poéta szabadon él a maga képzelt világába, amellyet saját fantáziája teremtet, egy filozófus nyugadalommal lakik abba a respublicába amellyet Platoként tulajdon kénye szerént fundált az ő gondolatnak hatalmával, ott ő *sibi consul et senatus*. Egyik sem örömmel száll le a reális világba, hol a Menyországba bámult emberkének előtt *sordet gustus et ratio vapulat*, hanem ha vagy a szeretet, vagy a tisztelet szentebb kötelei vonják azokhoz a boldogabb halandókhoz, akik emberek, és a természetnek igaz imádói - mert a szív csak ezekbe érez, csak ezekbe egészséges az értelem.

Így szállék le én is Tháliám édesgető kebeléből, és az én aprós gondolataim bátorságos világából, - ahová, az Úr szobájába - mintegy az itt alatt levő menedék-helybe, kötelességemnek eszembejuttatásával, vezet le az érzékeny tisztelet. - Itten találhatja fel pihenését egy olly lélek, melly az emberek hiábavalóságokról s gonoszságokról panaszolkodik, itt teszi le örömet az a boldog adót, amellyel a jó szívnek és valódi érdemnek tartozik. Jövendőbe a praejudiciumatlanabb emberi nyom érzékenyen fogja emlegetni az Urat, s talám ha a Múzsák nem ámítanak, ezt is hozzá fogja tenni, szerette ő a szegény Csokonait is.

- Addig pedig az én szíves tiszteletem, amellyet az Úrnak és Asszonynak ajánlok, nyerje meg azt, hogy érettem az értelem s a gusztus templomába egyet sóhajtani méltóztassanak, és egymást megölelven megújítsanak emlékezetekbe, amellybe magamat ajánlom -

1795 [?]

NAGY GÁBORNAK

Élsz? és mint vagy? - Én itten nyűglődöm ebbe a pataki Világba. - Úgy-é? sokat mondtam ki ebbe az egy szóba. Bővebben is megvilágosítom, hogy tudniillik én egy olly helyben lakom, amelyhez képest Debrecen egész London. Itt az értelem, ész, józan okosság minden lépésébe nagyon nyög, az ízlés porba és szennybe hever. - A szív az iccéig határozódik. Az én ifjúságomnak purgatoriuma - Patak s a benne uralkodó démon az Magyar Ius. Exorcizáljátok valahogy barátim - mert megöl. A ti szentelt vitézeitekhez folyamodtam óh, Múzsák! S ti csak rettentőbbé tettétek, de nem üztétek ki ezt. Ovidiustól fogva a Marini idejéig, s a Marini idejétől fogva az enyéimig, közönséges hajó-törő Scillájok volt ez a szelídebb genieknek. Csak azért is bódogabb vagy az én ítéletem szerint, óh Kedves Barátom: hogy Magyar Iust - nem tanulsz. Ah, boldogak azok, akik vagy emberi filozófiát nem tanultak és Magyar Iusra adják magokat, vagy a filozófiát emberi módon tanulhatták meg, s nem voltak kéntelenek Magyar Iust tanulni. - Látom én, Barátom, hogy mihelyt a természetén túlmegyünk, minden szentség és igazság mellett bolondok maradunk. - A természet az isten, aki minket teremtett, aki nekünk törvényt adott, és aki, míg az ő szabási mellett maradunk, bódogít, mihelyt vagy kivüle vagy felette keressük a Valóságot, fájdalmasan megbüntet. Mind balgatagság az olly tanulmány, amelly a természet korlátján túl ragad, sőt amellyik a természetben keresi a természetet, az is bolond, mint minden *curiosa fisica*. -

Átkozom, barátom, az én időmet, az én születésem helyét, amelly engemet úgy tanított, hogy N-esztendőskoromban is csak alig láthatom az ilyeneket, és ha látom is, meg kell magamban fojtanom a sohajtozó csuklásokat, hogy a világ vagy bolondnak, vagy perduellisnek ne nevezzen. - Ah, boldog Lelkek: Vajha én közöttetek születtem, vajha nálatok nevelkedtem volna: mostan csak annyira lettem volna hozzátok, mint énhozzám az otohajti mezítelen! Pedig, óh! történetek, a boldogság el van zárva az én sohajtásim elől. Óh! vajha a következő kor megtudhatná és megismerhetné, hogy én nem saját hibám miatt nem lehettem azzá, amit ohajtottam, hanem az illy okok miatt! - Nekem ugyan nem volna egyéb vágyásom, hanem hogy németül megtanulhassak, és egy kevés új filozófiát s mathezist érthessek. - Akkor megszűnnék az én kívánságimtól s szerencse-keresésemet egy szűk hajlékocskámba határoznám, amellyben a világnak minden kincsét feltalálnám az én néhány barátimba s az én Múzsámba. De a sok optativus mindég: a sok -nám - nem volna - s a t. Tiszteld édes Barátom Puky István Urat, és e jószívű tudós hazafinak ajánlj kedves emlékezetébe - Ha valamelly nagy személy csak emlékezik is rólunk, azonnal vígadunk szerencsénken, és ha egy homályos ifjú vagy egy kis emberke tisztel is, hidegen gondolkozunk. Ha A-fi úr illyen volna, hidd el, én sem emliteném, ha mindjárt excellentiás úr volna is, de minthogy ember és filozófus, s vélem együtt a természetnek legszentebb Istenét imádja, bátorkodom általad bójelenteni, hogy érdemeit tisztellem! -

Fogjunk kezet, bódogabb halandók! egymással a barátság s az emberiség felséges óltára előtt, szeressük egymást, míg a megigézett halandók a tollók épült mennyei Jeruzsálem kapuin kocogtatnak, s Isten fiává fogadván magokat, elfelejtkeznek arról, - hogy ők emberek - Ah, ember! - Ah, szeretet! -

Sárospatak, 1796 [?]

ISMERETLENNEK

Azokat a kösziklákat járom mostan, hol Ovidiustól fogva sok poéta hajót tört és amellyek miatt vagy jó jurista vagy jó poéta leszek, minthogy a kettő nehezen állhat meg együtt. Isten tudja, melyikre volna ez idő szerint nagyobb szüksége nyomorúlt édes hazánknak. Bölcs törvény-magyarázóink, és okos törvénytevőink ugyan jó számmal találhatnák: de igaz tiszta ízű poétáink száma felette igen kicsiny. A II. József uralkodásának vége felé ugyan felsejlenek hazánkban néhány szebb lelkek által az ő mély álmodból a tudományok; de úgy látszik, ismét valami titkos erő őket megópiumozta. A II. Leopold rövid országlása alatt az arany idő nemzeti literatúránkra nézve bé is állott, el is múlt. Azóta a jó igyekezetek vagy ledültek, vagy lábra sem állhattak, aligha sok jót reményelhet a következő emberi nyom. A hazát egy különös megzsibbadásba látom - vajha kinyúlna egy dajkálkodó kéz s ébresztő balzsamot hintene bágyasztó tagjaira. Igyekezzünk, mert az idők szomorú végével fenyegetnek édes hazánk literatúrájának, s félő, hogy még mi szunnyadozunk, elenyészik a magyar nyelv minden díszével, s nem lesz aki azon beszéljen, - amellynek irtóztató kezdetét már egyszer láthattuk is és a jövő századokban úgy fogják a magyar nyelvet feltalálni, mint ennek a mi századunknak közepe táján, az ezelőtt ezer esztendővel virágzott kelták nyelvét és legjobb íróinkról is csak úgy fognak emlékezni, mint most a nagy Ossziánról. Én ugyan nem azért kívánom az én különben megúnt napjaimat többekre is szaporodni, hogy annyival hosszabb rollét játszhassek az én hazafi társaim között, a literatúra szomorú theátrumán, s a háládatosabb maradéknak egy tapsát megérdemeljem - hadd mondják mások hogy én is hoztam legalább kecskeször a sátor-csinálásra - - -

Csokonai

1796 [?]

ISMERETLENNEK

Te írtál nekem? - sőt ajánlottad barátságodat. - Áldott sorok: - áldott ajánlás! - áldott barátság - mintegy világot és reménységet mutattok a következő időre, s nem szenveditek, hogy elcsüggedjék, s kétségbe essék szívem. - Tik vagytok azok a tükrök, melyek jövő boldogságomat még előre megláttatjátok. - Vajha csalhatatlanok volnátok. - Akkor érném el azt a véget, mellyre sokan törekednek, de kevesen érik el. - Hát még kételkedem csalhatatlanságok felől? megengedj, szeretetből származik ez - szeretetből: - szeret ugyanis tégedet az én szívem, s ezt kívánja ezen csekélységgel most is megmutatni. - Szeress tehát engem, már többé nem is kételkedem - ez a boldogság! - Élj vígan és szeress.

1796 [?]

ISMERETLENNEK

Csakugyan hát az a szikra, melly még jókor meggyúladt, kilobbant, és annál sebesebben ég, mennél nagyobb erőt gyűjtött magának, a már jó ideig való benn tartatás által. - Kilobbant - Óh! boldog óra, mellyben a' lett, és hevét egynéhány sorok által reám csapván az enyim is rőlla elgyúlt, és ezen sorokat a tiszta indulatoknak legsebesebb szárnyain repíti, az én kedves barátomnak ölében. Óh! ha kívánságaimmal együtt mehetnék, s okát baráti szeretetemnek szemeimmel nézhetném!!! - -

Baráti szívedre bízom azon indulatoknak megítélését, melyeknek ezen csekély sorok csak-nem idélen szüleményei; ideálisok azok én bennem, melyeket ezen szavak mint tökéletlen jegyek, le nem írhatnak. Bárcsak a fátum engedne időt az én kedves barátimnak mindég óhajtott szemlélésekre! hogy hadd mondhatnám el: *Itt vagynak azok, akik életemnek legnagyobb részét boldogabbá téstik!!!* - keríték időt a fátumból, és nemsokára reménylem, hogy bízom egy jó barátomra, azon baráti kötelességeknek szemtől szembe való - megtevését, melyeket most levelem akar jelenteni de nem tud. - Erőt és életet. - M.

1796 (?)

ISMERETLENNEK

Szerencsés, valójában szerencsés szempillantás! mely boldogságomat megtetézted egynéhány barátimmal: tenéked köszönöm, hogy szeretetből származott köszöntésemet oly szívre hintettem, mely ha szintén többet nem is, mint amennyi elvetteted, legalább annyit boldogságom feltartására magához hasonlókkal megesmértet; kik szerencsés dolgunkat szívből származott örömek által édesebbé, a szerencsétleneket pedig megosztván egymással, könnyebbé téstik, kikkel mindenről úgy szólhatunk, mint tulajdon magunkkal. - Mi édesebb s micsoda ennél nagyobb boldogság? vélünk mulat ez mindenkoron, soha nem alkalmatlan, soha sem terhes - egy szóval felülmúl ez minden egyéb emberi boldogságot, melyet tudniillik vagy a vásott gonoszság, vagy a zavart képzelet talált fel a halandók világában. Barátim segedelme s az egymáshoz vonzó titkos indulat megadták tehát, hogy ismét emberre akadjak, kiben mindezeknek feltalálását tapasztaljam. Nem is kívánok egyebet ennél, hogy maradjanak mindenkoron azok, amik most, emberek, akiknek szűz gondolkodások van; és barátok, kik szíveket még el nem tévesztették, s igazán éreznek.

Te is fogadd el az új barátunk kezét oly teljes indúlattal, amillyennel azt tenéked ajánlja s kötelezd te viszontag való barátságoddal újabb indulatokra. - Élj szerencsésen. - - -

1796 [?]

[LEVÉLTÖREDÉK, ISMERETLENNEK]

...-nem, de ebbe sem vesztettem el vidámságomat, mert az ártatlan lélek ott is rátalál arra a nyugalomra, mely csupán csak a virtustól származik. Az emberi szeretet mindig megvigasztalja a szívet, s annak jussában még akkor is megmarad, mikor az ember maga is elhagyatottnak gondolja önnön magát. Csakugyan megunja egyszer magát a szerencse is, s reámosolyodik arra, akit bosszantani nem irtózott. Madám! én ennek csalhatatlan jelét találok abba, hogy a Leányasszonyt vélem megesmértette. Úgy veszem ezt a történetet, mint olyan ajándékát, ...

JELENTÉS A DIÉTAI MAGYAR MÚZSÁRÓL ÉS A NYÁJAS MÚZSÁRÓL

A Diétai Magyar Múzsza, mely az ország gyűlése alkalmatosságával hazánk fő és nemes rendének udvarlásokra kiadódott, már egészen felszabadult a sajtó alól. Áll tizenegy árkusból: békötve árúztatik minden nevezetesebb városokban a könyvkötő és nyomtató uraknál. Rózsaszínű nyomtatott és metszett fedélbe vagyon: írópapiroson 30 krajcár, nyomtatón pedig

24 krajcár. Akik a diétakor előre fizettek 1 rénes forintot: azoknak a jövő tavasszal kiadandó *Nyájas Múzsából* ingyen fogok szolgálni. Amely munkákat pedig 1794-ben megígértem, azokat és azóta készült írásaimat, mihelyt módom lesz a költségben, azonnal ki fogom adni. Bizonyos vagyok benne, hogy azon felséges, főtisztelendő, méltóságos és tekintetes előfizető rendekhez még többen is találkozhatnak, akik a Diétai Múzsát elősegélleni méltóztatnak. Minden előfizető, vagy magokat typografus Wéber úrnál jelentő uraknak és asszonyságoknak tisztelt neveik a Múza tizenegyedik darabjának a végén ki fognak nyomtatódni. Ezen jelentésem mellett magamat édes hazámnak szolgálatjára feláldozván, nemes nemzetemért élni és halni kívánok.

Csokonai Mihály, maga kezével.

Pozsonyból, dec. 15-én (1796)

FOLYAMODVÁNY FERENC CSÁSZÁRHOZ

Sacratissima Caesareo-Regia Apostolica Majestas,
Princeps ac Domine Clementissime!

Homagiali cum subjectione ad sacros pedes Vestros provolutus, depono ante scabellum Throni Vestri, unde tot Nationum pendet felicitas, Augustissimi - exile hoc opusculum, quod primum est et juvenilis ingenii mei, et sinceræ erga Principem Optimum Maximum fidelitatis atque devotionis specimen.

Cujus quidem utriusque luculentiori testimonio evincendæ gratia, jam occasione comitiorum volui edere Ludum Metastasio Achillem nomine, idiomatici Hungarico, genio Nationis, modernisque belli circumstantiis accommodatum; quo et Sacratissimo Vestro Nomini homagiale devotionem in carmine et illuminationibus, nomine Musarum Hungaricarum deponere, - et nobiles Patriæ filios ad bellum sub sospitaturis Sacratissimæ Vestrae Majestatis Auspiciis suscipiendum excitare, - et aliquam pecuniæ summam in cudenda bene praeliantibus meritoria Numismata convertendam, ex intratis duorum Theatralium ludorum colligere, proposueram. Iam etiam nobiles aliquot juvenes in hunc finem mihi assumpseram, qui actionem libenter argerent, et proh! quanta fuisset ibi Spectatorum omnis ordinis frequentia, verum ab hac intentione moestó sane animo secedere coactus sum, cum Theatrum Civitatense ejusdem Arendator ac Director, nec pro ablato pretio per lubitum ipsius proprium determinando, concedere, in duas vespas voluerit.

At dabitur forsitan olim occasione alia mihi ostendere, me nullum fugiturum esse servitium, quo me Musasque Hungaricas majori etiam fidei testimonio commendem, quam sane ambabus arripere manibus haud intermittam.

Interim dignabimini, Augustissime Imperator, Rex Clementissime! dignabimini leve hoc et tanta Majestate minime dignum munusculum pro innata Vestra Clementia accipere. Caesar estis Vos, Magne Caesar: Caesarum nomina haud sunt ignota vatibus, qui sub protectione eorum aurea sub secula rediisse crediderunt. Nihil poëtis accidit unquam felicius, quam Heroum sub alis, laudes eorum cecinisse, qui dum pro vita gentium vixere, ad immortalitatem moriuntur. Nec ego propter aliud genua coram Sacratissima Vestra Majestate flecto, quam pro Clementissimæ hujus gratiæ supplicatione, nec aliud in votis habeo, quam augustum ex tanto imperio agellum, quem propriis manibus colam; et minimam invictissimæ Vestrae aquilæ plumulam, quæ me a fatibus atque hominibus protegat. Sic innocentibus Musis vacaverim, sic laudes Vestras immortales cecinerim, sic miseram Matrem, quæ mihi vitam, quam nunc

Vestra Majestas possidet, olim dederat, tranquilla aluerim; qui pro Regiis Nutibus vivere ac
mori paratus sum

Sacratissimae Vestrae Majestatis.

ad cineres fidelis cliens et subditus
Michaël Csokonai.

Pozsony, 1796.

VAJDA JULIANNÁNAK

...mert bármennyit vesztek is, benned azt mind fellelem. Nem tetszik az a föld, ahol szerencsém találkozott? mondd meg, melyik részét kívánod lakni hazánknak? az északi havasoktól a déli homokos mezőig, a Dunának napnyúgoti fordulásától napkeleti végéig szabd ki a tartományt, s ha te ott laksz, paradicsom lesz az nékem. Ímé kiöntöttem elődbe szívemet, és minden vágyódásomat, mégegyszer mondom, hogy szeretlek, s hidd el, hogy szeretlek. Vizsgáld meg levelemnek minden cikkelyit, sorait, sőt betűit is fontold, rázd és ítéld meg, közöld velem azt a végső meghatározásodat, melly után vagy fő boldogságommal megtetézel, vagy holtig tartó magánosságra kárhoztatsz. Én most eltávozok, hogy tágulást adjak gondolkodásidnak, s jelenlétemmel ne gáncsolkodjam egyenes ítéletednek. Csalni ott sem kívánok, ahol fő szerencsém munkálodom. Elmélkedj minden részre, ebben az írásban feltalálsz engemet mindenestől, s ítéld szabadon. Postán várom el válaszkodat ilyen titulus alatt: Az úrnak Csokonai Vitéz Mihály úrnak stb. Pesten az Institoris úr könyves boltjában. Addig onnan ki nem mozdúlok, míg jó vagy bal sorsom felől csókra méltó sorocskáid - - - - -

magamba fogom emlegetni szép nevedet, s csak titkon fogom mások tudta nélkül kesergeni, hogy te nem az enyim vagy, s hogy én boldogtalanabb vagyok, mint minden más emberek. Istenhozzád! szeretett Juliska! Istenhozzád!

1797

VAJDA JULIANNÁNAK

Szép Kegyes! Mihelyt vettem boldogító kezeckédnek sorait, azonnal az öröm ezer édes érzésekkel lepte meg tusakodó szívemet, s azonnal kiindultam Komárom földéből. Megyek és repülök, kedves angyalom, a Te leveled szárnyakat köt az én óhajásaimra, s ragadtatva ragadtatom az én szerencsém felé; mert ami legnagyobb szerencsém volt, feltaláltam.

Ah, kedves lélek! gondolhatod-é, melly örömezt szerzett nékem az az imádandó papiros? úgy néztem a túlsó felen írott két sorocskádat, mint az én paradicsomi boldogságom felől való kontraktust!

Egész útazásomba mindég a kezembe tartottam leveledet, s elérkezvén mostani szállásomra, kebelembe dugtam azt, s annak angyali íróját képzettem magamnak - az éjjel is szívem mellett háltattam - háromezer betű van abba a kevés írásba, én pedig minden betűt ezer csókkal terítettem be - gondolod-e mennyi volt az a csók? pedig még a tisztáját is sorra csókoltam, mert ott is járt az a grátiai kéz, amellyet én bálványolok!

Igazán írod, vigasztaló, őrző angyalom! hogy levelem szívemnek belső rejtekéből származott: mert hogyne származna a szívemből, amellybe semmi sincs egyéb írva, hanem ez az istenasszonyi név: *Juliánna*, s utána ez a hét betű: hogy szeretek!

Lehet-é az, hogy egy szelíd lélek ellen kegyetlenek lehessenek a fátumok? és hogy a retteget és félelem háborgasson egy olly szívet, amelly más szívre is nyugodalmat áraszthat?

És te sóhajtasz! Én azt tartottam, hogy a sóhajlás nem férhet a mennyeiekhez vagy azokhoz, akik olyanok mint a mennyeiek. - De áldom azt a sóhajlást, amely olyan ölelésre teremtett kebelből származott fel! Vajha a szelek szárnyain ez a szép sóhajlás hozzám repülhetne, és egyé forrhatna az én lelkemmel, amely csupa sóhajlás!!

Már én ezután leveletem csak a mi barátnénkhöz útasítom. - Te pedig, ha olly kegyes vagy, amilyen szép, ne tagadd meg tőlem az én békességemet, azaz írd ezután is, de írd hosszabban, forróbban, és úgy, hogy én annak olvasásában elájuljak!

Ma 21-ik napja van octóbernek - ma kezd el, ma; mikor vészed ezen leveletem - tégy félre minden dolgot, felejtkezzél el mindenről, még magadról is; a feljövő nap már a papiros mellett találjon, s mikor lemegy utolsó sugára is, a te csókra méltó betűdre pillantson, s csak akkor vedd észre, hogy a szerelemben elmerültél, mikor az én nevemnek emlegetését a hajnali kakasszó rezzenti félbe! Így készíts nekem november végére egy levelet - köttesd bé Töltesy urammal, s olyan nagy csomóba küldd el, hogy én azt Hármaskönyvnek gondoljam! Akkor küldd el delizsáncon Pestre az Institoris úr magyar kabinetjébe - már én akkor eladom a stokfísomat, s annak az árán kiváltom: sőt kész vólnék magamat is annak kiváltásáért árendába adni - de már én nem vagyok magamé - magamról rendelést nem tehetek; mert a Te rabod vagyok.

Írtam Bicskén octóber 21-kén, 1797-ben.

KOHÁRY FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú kohári gróf Koháry Ferenc Úr ő Excellenciájának, ő császári és apostoli királyi Felsége s a felséges Helytartótanács tanácsosának, Csábrág, Szitnya és Murány örökös Urának, tekintetes nemes Hont vármegye örökös és fő ispánjának, s a többi, s a többi, hazánk hív méltóságának, s a múzsák barátjának: énnékem is e két névért, bizodalمام szerént kegyes pártfogó Uramnak, ő Excellenciájának,

alázatos főhajtással
s kézcsókolással nyújtott

AJÁNLÓ LEVÉL ÉS ELŐBESZÉD

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Talám ha az Excellenciád méltó érdemeinek emlegetése helyett a hazának panaszin kezdem alázatos leveletem, bocsánatot fogok nyerni azon halhatatlan érdemtől, amelyek nyilvánban vagynak egész nemzetünk előtt, mintsem azok újjal-mutogatást kívánnának, s nagyobbak is, mintsem az én gyarló tollam eléggé tudná azokat magasztalni. Minden méltóságos virtuosoknak bésummálására elég a Nagyságos *Koháry* név: én tehát egész hazánkkal együtt fejtegetem annak, - és elhallgatok.

De nem lehet meg nem szólalnom, valahányszor kedves hazámnak, s hazai Múzsáinknak szomorú sorsát meggondolom: kiáltanom kell mindannyiszor, és kesergenem, mert annak bajai nem olly nyilvánvalók, mint az Excellenciád érdemei, nem is olly buzgó indulattal imádják az ő nevét mindenek, mint a Nagyságos *Koháry* nevet.

Volt már az az áldott ideje a magyar literatúrának, amely boldogabb időkre is nyújtott reménységet, s el is hitettük vala már magunkkal, hogy a több pallérozott nemzeteknél mulató tudományok valahára bennünket is, Európának ezen napkeleti részén, felfedeznek. De álom

volt minden mi képzelődésünk, s annál hamarabb eltűnt, minél édesebben merültünk abba belé. Visszabuktunk az éjtszakába!

Amaz ellenkező fátum (egyébnek nevezni nem tudom) melly a Caspium utolsó partjaitól mindéig nyomba kísérte magyar népünket, még máig sem szűnt meg annak fogyatéka ellen tusakodni. - Minden nemzeti characterünk, s mindaz, ami a *magyart* teszi, enyészőfélben vagyon, és maga után húzza hanyatló nemzetünket. Alig menekedett ki gyámoltalan szegény nyelvünk a szomszéd német nyelvnek igája alól; azonnal amaz ellenkező fátum felhozta a deák nyelvnek skeletont olaszországi sírjának fenekéről, s kiragadván bennünket édesanyánknak kebeléből, e holt idegennek porrá váló lábait kezdte vélünk csókolgatni. S mi mindég olly boldogtalan ízlésűek vagyunk, hogy mindenben, még a nyelvben is, jobban kedveljük az itthoninál a külföldieket; holott édes hazánk minden adományival bővölködik a természetnek, s nyelvünkkel együtt minden jobb terem nálunk, mint akárhol. Csak szorgalom híjjával vagyunk!

Ímé amit elkezdünk is, azt is félbehagytuk. Ismét abba a pontjába térünk keskeny kerekünknek, amellyben ezelőtt tizenöt esztendővel forgottunk. Más nemzetek pedig a tökéletességnek felső pontja felé azolta is óriási lépésekkel sietnek, székulumok maradnak el közöttök és közöttünk, úgyhogy nemsoká még csak nógató kiáltásaik sem juthatnak le hozzánk; s mi mégis ráklábakon is alig ballagcsálunk? - Theátrumunk még az bölcsőjében eltemetett, és saját hazájában idegen kezek fogták bé szemeit: - a németek pedig nemcsak otthon tudják hasznát venni ezeknek, hanem még közinkbe is felesen telepítik le, hogy holmi jött-mentnek magyar kenyeret adjunk. - Typographiáink is vagy hevernek, vagy holmi triviális könyvekkel tartják fenn lételeket. - Az olvasás nemzetünkben újra hűlni kezd; az új könyvek száma is minden esztendőben kevesebbedik; oda amaz elevenség, amelly csak 1790 táján is úgy lelkesített bennünket: eltűnt, elrepült, s egész nemzetünk haldokló zsibbadásba vesztegel. - - - Isten! ha a te végezésed szerént minden magyar világnak illy mulólag-valónak kell lenni: ne hozd fel azt többé mireánk, mert csak lelkeinket keserítéd véle!!

Kegyelmes Uram! én tartok tőle - ám a magyarok Istene ne hagyja el árva nemzetünket, s ültesse a szelek hátára rémítő jövendőlésemet, de én tartok tőle, hogy, ha ügyefogyott nyelvünket (melly Ázsiából kibúdosván, atya, anya, vér és rokonság nélkül, és mintegy Melchisédeknek rendi szerént lakik itten Európába) ennyire vesztibe hagyjuk; nem vetek néki száz esztendőt, hogy ennek a sokféle nemzetnek zavarékjában ollyan sorsra fog jutni, mint ezelőtt nem sokkal a kúnoknak ősi nyelvek; és Gyöngyösi Istvánunkról is úgy fog a jövő világ emlékezni, mint mi ma a győzedelmes keltáknak Ossiánjáról - - Az Isten mentsen meg!

Meg is ment, tudom; ha mi magunk felütjük hosszas álmunkból fejeinket, észre vesszük, melly utól vagyunk a bóldog céltól, s utánok iramodunk a nyugoti nemzeteknek. Kezünkben van minden jó eszköz, csak éljünk véle; nyelvünk nem enged más nemzetekének, csak meg ne vessük ötét: hazánkba már nem pusztít semmi ellenség, vége ennek a régi kifogásnak. Él még Excellentiád; s van egynéhány még Excellentiádon kívül, akit hasonló magyar szív lelkesít; vagynak tudós hazafiak közöttünk, kiknek csak egy *nosza* kell: s mégis kétségbe esnének? - Igaz, hogy a nem-reménylés gyakran kipattantja azt a szikrát, mellytől a hősies lelkek fellobbannak. A nagylelkű magyar nemzet is mindég akkor adott bizonyosságot bajnoki nagyvolta felől, mikor lehetetlenséget kellett tenni lehetővé. Tusakodjunk mi is egy erővel a ránk tódult akadályok ellen; s nemesebb lesz a pálmakoszorú, ha fáradságba került, pompásabban fog az lebegni az izzadó homlokok felett.

Még mostanság, literatúránknak ezen csecsemő állapotjában, úgy kell bánni gyengélkedő nemzetünkkel (értem a számosabb és együgyűebb részét) mint az apró gyermekekkel. Édes beszéd, kecsegtető nyájasság, danlás, báb és cukoros csemege légyen mind az, amivel ötét az iskolai leckékhez édesgessük. Nyavalyáját sem tudja még jóformán érezni; tehát amelly

orvosságot véle bévétetni akarunk, meg kell annak üvege szélét mézelnünk, malozsákba kell rejtenünk a gyógyító pilulákat. Különbözik félő, hogy csömör jön rá, s odalesz minden jóreménység végképen. - - Poézison és szép tudományokon kell kezdenünk a munkát, ha valaha örömet akarjuk látni. Egy hadra termett nemzetnek erkölcsét is addig meg nem szelídíthetjük, míg gusztusát meg nem kezdjük édesíteni. Úgy bántak azzal minden más nemzetek, melyek a felségesebb tudományokig felhatottanak.

És ha valamely érdemet adhat a régiség, amint hogy ád is, és ha szép a nemzetség tábláját számos ősről, és egész századokon keresztül levezetni, amit talám senki sem tagad: reményem, nem fogok tenéked, ó jóltevő Poézis! semmi bosszút is tenni, ha a te mennyei eredetedet a nemzetek származása előtt való időkre felvivén, tégedet az emberiséggel s a fiatal világnak első mozdulásival egyidejűnek állítalak. Mert csak amennyire felmehet az én gyarló emlékezetem a régi dolgoknak lajstromába, már a Veres tengernek partjain hallom a te szavadat a Mózes szájából, amelly magasztalja a Halhatatlant. Még azután sokára élt Homérus, akit a te atyádnak neveznek. Minden tudományokat vagy megelőztél, vagy te adtál elsőben is az embereknek tudtára; te emelted fel nagyobb bölcsességre a nemzetek elméjét mind e mai napiglan, e világon. Hol volt még akkor Tháles, Plátó vagy Aristóteles, midőn te Orpheussal a köveket énekeltetted, a halhatatlanokat dicsőítettetted, és a vad rácsokat városi társaságra és szelídebb erkölcsökre szoktattad, Strimon és Hebrus partjain? A győzedelmes Róma előbb hallgatta a te szódat az Ennius rekedező kürtjén, mint a Cicero mély okoskodását. Előbb esmérte a csinos Olaszország a Petrarca Lauráját, mint Galilei által a Szaturnus apró holdjait. Chaulieaunak csak az unokái esmérhették Montesquieut, és Chaucer már porrá lett, mikor Newtonnal kevélykedni kezdett a mély Anglia. A darabos Opitz készítette el a német nemzetet arra, hogy egy század után közöttök a titkos Kant németül írhasson. - Valóban nálunk is több magyart szoktatott az olvasásra Gyöngyösinek a Murányi Vénusa, mint az Apácai Csere János minden Encyclopaediája.

Talám ha nemzetünknek a tudományokhoz való nagyobb szeretetét megérem, s ha vélem együtt a hazai literatúra is annyira megemberesedik, hogy a valódibb elmélkedésekhez is szer lehessen: philosophiai, vagy más tudományból készült írással is szolgálhatok a közhaszonra. De most olly fiatal lévén még, mint maga a magyar ízlés, csak gyenge poétai játszásokkal kedveskedem a közönségnek. Bátor bizodalommal tészem fel azt is a hazafiúság szent oltárára; mert tudom, hogy jobb valamit, mint semmit sem. Tudom azt, hogy egy kis kertecskéből a tavasz elején szedett apró zsenge szintolly kedves a halhatatlanok templomában, mint a gazdag majorból ajánlott hecatombe.

Én is tehát illyen megnyúgovással adom nemes hazámnak az én poétai munkámat: és hogy az nagyobb kedvességet nyerjen, homlokára függesztem fel a haza-szerette Koháry nevet.

Engedje meg Excellentiád nékem ezt a nagy szerencsét, s méltóztassa Nagyságos nevével az én munkámat a halhatatlanságra elbélyegezni. -

Egyszersmind pedig alázatosan könyörgök Excellentiád előtt, méltóztasson hathatós pártfogása által lételet adni az én Múzsámnak, hogy az már tovább a homályba ne üljön: mert minthogy a törvény és nyelvek tanulására nyolc esztendő alatt majd minden költségemből kifogytam, s most is pedig az insurrectio miatt magam pénzén kell hevernem, kénytelen vagyok addig, míg fáradságimnak nyugtató pontjára eljuthatok, a kegyelem ajtaján bészörgetni. Azt a munkát fogom világra bocsátani, amellyet Excellentiád parancsolni méltóztatik, és annyi árkust, amennyire kegyelmes rendelése kötelezni fog. Excellentiád hatalmas engemet a Heliconra, s nemzetem nézőpiacára kitenni, mert hazánk csillagi között első nagysággal ragyog: kegyelmes is ezt megcselekedni, mert a Múzsák előtt kedves, és tisztelt név a Nagyságod neve. Minden erőmmel annak végbevitelére fogok munkálkodni, hogy Excellentiádat a megelége-

désig tegyem afelől bizonyossá, hogy akit egyszer kegyelme alá venni méltóztatott, az nem háládatlan, sőt inkább Excellentiádnak és a Magyar Hazának egyenes szívű kész szolgája.

Csokonai Vitéz Mihály.

Komárom, 1797. nov. 8.

KÉZÍRÁSBAN LÉVŐ MUNKÁCSKÁIMNAK MEGNEVEZÉSE

L'Aminta, favola pastorale, di Torquato Tasso. Olaszból.

II Pastor fido, tragicommedia pastorale, di Giambattista Guarini. Olaszból.

La Didone Abbandonata;

L'Achille in Sciro;

II Re Pastore - tre drami della Signore l'Abbe Pietro Metastasio, Poeta Caesareo. Olaszból.

15 Cantate di Metastasio. Olaszból.

Idylles par M. Berquin. Franciából.

Eschenburg's Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften.

Raff's Naturgeschichte für Kinder. Megbővítve.

Die Zauberflöte von Herrn Schikaneder, mit Musik von Herrn Mozart.

Das Schnupftuch, ein komisches Heldengedicht des Herrn Zachariae.

Régibb és újabb magyar népbeli dalok (Volkslieder), melyeket más csinos nemzeteknek példájára imitt-amott kézírásból és hallomásból öszveszedvén, az elvesztéstől megmenteni kívánt Csokonai Vitéz Mihály. - Van már ilyen mindenes nóta mintegy 300, - már mintegy 450.

Csokonai Vitéz Mihály elegyes apró írásai, amelyekben muzsikai ódák, dalok, epigrammák, előbeszélések (Erzählungen), levelek s több effélék egyvelegest találtak versekbe és prózába.

Gondolatok a hazánkbeli szépliteraturáról, annak régi és mostani állapotjáról, felhágásának és lebukásának okairól, úgyszintén azon útakról és módokról, amelyek által azt csinosabb és boldogabb állapotra lehetne vinni kevés költséggel is, a mostani szomorú időkhöz képest. Ennek alkalmatosságával leíratatik egy aestheticum auditoriumnak ábrázatja, a véle való kisdéd bibliothekácskával, előadódik az a zsinór is, amelyet kellene tartani annak a professzornak, aki a magyar poézisra és eloquentiára az ifjakat oktatná, de már nem klasszisi, hanem akadémiái módon; szó tétetik a szerencsés előmenetelű ifjnak közönséges és legserkentőbb megjutalmaztatásokról, ezeknek a régieknél gyakorlott nemei is említetnek, a laurus koszoruk, s a t.

Éppen most vagyon kezem alatt ama szép filozófiai román is: Natur und Liebe, von Herren von Mittelberg. 2 Bände. 8. Wien.

1797 [?]

1798

SÁNDOR DÁNIELNEK

Kedves Barátom Uram!

Nem régiben érkezvén haza, azonnal sajnos nyavalyába estem, amelyből csak tegnap kezdtem enyhülni. - A rövid időhöz képest sem akartam indulatomnak valamely csekély jeladását elmúlatni, ezen levélkémben vagy levél-úrfiban, amely csak olyan vett forma. - Barátom Uram! ha van az Úrnak szánkója, csak szánútat vegyen hozzá, s kimegyek egy verdung fársángocskára a csépi *szeminárium*ba. Felmegy-é az Úr Pestre *esküdt jegyzőnek*? pro ulteriori practisatione in *partibus* si... foris interpedaneis? - Mozog a kocsis, ezért ajánlom magamat pataki szívességébe.

Barátom Uramnak

Jó barátja
Csokonai

Komárom, 19. január, 1798.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Méltóságos Gróf,
Nagyságos uram!

Aki hívatalt kér, arról sokan sokképpen - s többnyire balul ítélnék. Ki azt mondja, hogy szemtelen, ki azt, hogy azért tolja magát elő, mert érdemetlen voltában mások reá nem akadtak volna. Kiről ki hogy ítélt, ítéljen: én legalább érzem, hogy nemesebb rúgó ösztönözi intézeteimet Nagyságodnak nagy lelkéhez, s magam középszerű tehetségemhez való bizakodásom az, amely engemet felbátorított arra, hogy Nagyságodnál magamat, érdemlett tisztelettel, s alázatossággal professzori hivatalra béajánljam.

Ugyanis régi hosszas gondolkozásaim után kifőzött feltételem az, hogy jövő tavasszal, kevés örökségemet eladván, olly véggel Helvéciába menjek, hogy ottan a mezei gazdaságnak azt a részét, amely hazánkban is legtöbb munkával, legtöbb helyen, és legtöbb haszonnal, de mégis nem úgy, amint lehetne, gyakoroltatik, úgymint a pascuatiót, bucolicát, svejcer teheneknek tartását, szénázást, sajt, vaj készítését s a t. magoktól az originális gazdáktól megtanúljam. Ha a hadnak és békeségnek állapota megengedné, kifutnék kétfelől a szomszéd Francia- és Olaszországba is, a borkészítésnek s kerti majorságnak nálok való megtekintésére; visszajövőbe a munkás német földön tévén keresztültutazásomat.

Eszerént, esztendei útamra, s az egybegyűjtendő tapasztalásokra mind reákölténém szűk örökségemet: azért is tehát kívántam Méltóságos Uram! előre könyörögni, hogy, ha ez az én jószágomnak s magamnak elszánása Nagyságod előtt kedvet talál: méltóztasson engemet valamelyik oskolájában professzorságra kegyelmesen felvenni; hogy így, mikor pénz nélkül visszatérek, légyen magamnak és gyámoltalan özvegységre jutott édesanyámnak hol találni menedéket a Nagyságod szárnyai alatt.

Mivel pedig még annyi érdemem ifjúságom miatt édes hazámba nincsen, hogy Nagyságod engemet esmérhessen: talám sem kérkedésre, sem szemérmertlenségre nem fog magyarázódni, ha magamat Nagyságod előtt rövideden megesmértetem, s mintegy magam recommendálok magamat. Mellyhez képest előre is Cicerónak ezen szavait botsátom: *Nil mihi arrego, quamquam nec derogo quidquam*.

Én Nagyságos Uram! Debrecenbe születtem Bihar Vármegyében, Győrből származott nemes és tanult atyától, de akitől megfosztattam még neveletlen koromba, amiolta a testvéremmel együtt az édesanyám sok viszontagságok között nevelt és taníttatott, aki egy a legjobb édesanyák közül. A debreceni Református Kollégiumban 8 esztendő deák voltam, és utoljára a poézisnek és szép tudományoknak köztanítója, mellyhez 11 esztendő koromtól fogva mindég nagy szeretettel viseltetem. Onnan kiöltöztem, s mentem a pataki Kollégiumba, és ott a Jus Patriumot elvégeztem. Azt elvégezvén Pozsonyba mentem, ahol a nyelvek, muzsika és országgyűlés kedvéért múltattam. Lejöttem 1796 Komáromba, s a vármegye mellett praktizáltam. Most már egyebet célomra nem látnék hátra, hanem hogy Pesten az utolsó lépést tegyem meg a törvényekbe: de azoktól én egészen el akarok állani. Résztém mivel rakva a világ rabulákkal és rábulistákkal és így én fontosabb dologban használhatok ügyetlen nemzetemnek s árva hazámnak; résztém mivel az én csendességet szerető lelkem s az én nyájas múzsácskaim irtóznak a Verbőtzey táborának zajgó lármáitól. - Mathesisi, philosophiai, históriai és literatúrai tudományokat elvégeztem, görög, deák, német, olasz és francia könyvekből fordításaim is vagynak, ha kimegyek, az ánglust is megtanúlok.

Mindezek az allegáció mellett rajtam sülték volna. Én egyedül professzor szándékozok és óhajtok lenni, és egyedül a Nagyságod birtokában, ha erántam Nagyságod olly kegyes lenni méltóztatik. Egy olly Méltóság alatt, akinek nagy szívét egyedül a haza és közjó lelkesíti, aki minden érdemes hazafit nyájas leereszkedéssel fogadni nem útál, aki nem nézi azt, ki mellyik koncilium után vakoskodik, aki egynéhány dominiumban az, ami József volt egynéhány országokban, - egyszóval Nagyságod alatt professzorkodnom nékem nagyobb boldogság volna, mint másutt a legfényesebb hivatal. Esedezem is főhajtva Nagyságodnak, méltóztassa ezt az én alázatos kérésemet szokott nagylelkűséggel elfogadni, és engemet addig is, míg próbajelekkel megesmérhetne, kegyelmes dispositiójával megörvendeztetni.

Éljen boldogúl Nagyságod hazánknak díszére és javára: én változhatatlan tisztelettel maradok
Méltóságos Gróf! Nagyságodnak

igaz kész szolgája
Csokonay Mihály, manu propria

Komárom, 22. Jan. 1798.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!

Esztendeje elmúlt, hogy az ország gyűlésének vége felé a Diétai Magyar Múzsának kiadásában a reménységemnél kevesebb praenominatorok miatt a nyomtatónak adós maradván, valamint többnyire minden ügyetlen literátorok, úgy én is egyedül Excellentiádnak nagylelkében s hazafiúi kegyelmes szívében találtam fel a segedelmet. De mire az utolsó árkus kiszabadult volna a sajtó alól, már akkorra Excellentiád hazamenvén, én minden vígasztalás és reménység nélkül maradtam: hanem mégis utoljára az emberséges nyomtatóval tisztességes accordra lépén, bajaimból tűrhetőképen kimenekedtem.

Azolta, a nyári insurrectionnak üres ideje alatt, öszveszedtem írásaimat, amelyek részént eredeti, részént görög, deák, francia, német és olasz nyelvből fordított darabok; részént versek és theatralis munkák, részént próák a philosophiai s aetheticai tudományokból. Ezeket öszveszedvén, itten Komáromba *Nyájas Múza* név alatt ki akartam adni.

De azolta szándékomat megváltoztatván, most már a Pétzeli halálával félbeszakadt Mindenés Gyűjteményt akarom folytatni. Okaim erre ezek. Mert így a magam írásaimat, amelyek többnyire apró darabok, szintűgy kiadhatom, azonba a tudósoknak köz é iktatott munkáival a könyvnek dísz, kedvességet és tekintet adhatok. Jobban is fogják olvasni minden rendű és vallású hazafiak, ha minden rendű és vallású embereknek neveit találják benne. Ha valami irigy ellenség piszkálja, többen lesznek a mentő s oltalmazó tollak, akiknek védelme alatt magam is bátorságba lehetek. *Új Mindenés Gyűjtemény* lesz a neve, amely már országszerte esméretes. S a többi.

Méltóságos Uram! Tudom, hogy Excellenciád is minden közjótól lelkesítettetekkel szomorúan tapasztalta nemzeti literatúránknak s azzal együtt a magyar characternek ügyefogyott állapotját s megilletődve szemlélte, hogy mi ennyi fényes nemzetek szomszédságában is úgy élünk, mintha most is a Caspium partjain sátoroznánk, s a világos XVIIIIdik századnak végén is ránk nézve ama boldogtalan közép idő látszik folydogálni. Ezelőtt egynéhány esztendőkkal kezdtük vala mutogatni, melly hathatós a magyar ész s mikre nem termett ő a lovon és kardon kívül is; amidőn önnönmagának hagyattatva, minden fejedelmi pártfogás nélkül, olly lépéseket kezdett tenni a nagy nemzetek nyomába. De ennek is vége van!

Alig serkentünk fel ama lomha álomból, mellyben századokig aludtunk, s újra szunnyadozunk. Odavan minden igyekezetünk, serénységünk ismét megszakadt. Imé alig jön ki esztendőnként egy-két valamit érő könyv, a typographiák megint imádságos könyvekre s kalendárjomokra szorúltak, theatrumunk a maga bölcsőjében megholt, az olvasás a közönségbe megcsökkent, legjobb literátorink vagy meghaltak, vagy szerencsétlenségbe estek, a többiek elhallgattak, nincs aki őket serkentgetné. Veszedelmes állapot! Annyi nemzetek példájára fel nem buzdúl a magyar nemes vér? tulajdon kárán meg nem dobban a hazafiúi érzékeny szív? saját nyelvének Európában a porba tapadtatását hidegen nézi a kibújdosott scythá? - A romlás nyakunkon van, de még öszve nem tiprott: most! most kell iparkodni! Hadd serkenjenek fel a veszteglő tudósok, hadd szokjon az olvasáshoz a közönség, hadd szelídüljön az ázsiai erkölcs, csinosodjon a magyar gusztus, jobb híreket hordjanak a napkölti szelek Európának tudósabb részeire az Iszter partjairól. - Én, amit lehet részemről véghez vinni, el nem mulatom.

De mivelhogy minden közjóra célozó plánuma a magyarnak vagy a költség, vagy a pártfogók nem léte miatt, hol az irígység, hol más szerencsétlenség miatt, még eddig részént füstbe ment, részént szikrát sem kaphatott: ehez képest, hogy a számos példákat az enyím is eggyel ne szaporítsa, az új Mindenés Gyűjteménynek homlokára kívántam a haza-szerette *Széchényi nevet* függeszteni, és azt teljes megalázkodással Excellenciádnak oltalmába ajánlani, főhajtva könyörögvén Excellenciádnak, hogy azt hatalmas szárnyai alá venni s a világra leendő kijöhetésére felsegélteni méltóztassa. - Amelly kérelmemnek jó válasszal való meghallgattatása felől nem hagynak engemet azok a sok nemes áldozatok kételkedni, amelyek az Excellenciád méltóságos nevét a haza és múzsák oltárán már elbélyegezték a halhatatlanságra.

Éljen boldogul Excellenciád árva hazánknak s ügyetlen nemzetünknek javára és díszére: én változhatatlan tisztelettel maradok

Kegyelmes Uram!
Excellenciádnak

igaz kész szolgálja
Csokonay Mihály maga kezével.

Komárom. Januáriusnak 23dik napján. 1798.

VAJDA JULIANNÁNAK

Lilim! Én tégedet még most is halálból szeretlek: mégis, Lilim! ah, szeretett Lilim! ez a levelem utolsó hozzád az életbe. Most zárom be végképen azt az édes barátkozást, melyet véled szinte kilenc hónapig kóstoltam, s azt az örömet, melyért irigyeim lehettek az angyalok. Most látod még egyszer, és többé nem, annak a hív kéznek vonásait, mely a tiédrel kérkedett, mely a te kezednek örökös bírásával kecsegtette magát.

Ah, édes de múlandó remény! múlandóbb a hajnalnál, vagy a hajnali harmatcseppnél, melyet az első napsugár száraszt ki a fakadó rózsabimbónak öléből. Melly bizonytalanok az embernek minden történetei! miként nem tudja a halandó szív, hogy az ő legkedvesebb öröme: lépés a keserűségre! hányszor szerencsétlen a legtisztább, a leghívebb szeretet! - Lili többé nem az enyém, Lilinek vége van, vége minden én reménységemnek, az én szívem, az én lelkem, az én életem ismét a holtig, a holtig való magányosságra, az emésztő búra és a titkos nyögésre van kárhoztatva. Én élek s Lilla énreám nézve megholt, - igenis, megholt - örökre megholt ő énreám nézve.

Nem Lilla vagy te többé, ó, életemnek angyala! nem az a Lilla, akiben én boldogságomat reménytettem. Mégis még egyszer kedves énelőttem ezen a néven szólítani tégedet. Így szólítja régi nevén az ő halva fekvő kedvesét némelly szerencsétlen szerelmes, annak koporsója felett; kiáltja még egyszer, míg a halálos szemfedél elfogná az ő szemei előtt azt, akiért élni óhajtott; holott az többé nem hallja az ő szavát, az ő panaszkodó szavát, az érzékenységtől megfosztott szép halandó. Ah, Lilla! Lilla! felelj még egyet nékem; s azután parancsold, hogy én is haljak meg: igen - haljak meg, midőn már teerted élnem nem lehet. Midőn már az én reménységemnek minden alkotmányja végképen leomlott; midőn már az én napom éppen a hajnal hasadtával örökös fekete éjszakába borult, mely után több virradás nem lehet: midőn már nékem egyéb részem nem jutott, hanem hogy elrablott gyönyörűségemnek pusztá sirhalmán minden vég nélkül keseregjek.

Szíves sóhajtásim! enyészetek el örökre, mint a lengő árnyék a zordon fergeteg első elérkezével. Örömkönnye, változzatok keserű könnyekké, melyet csak a vígasztalhatatlan bánat préselhet ki szemeimből. Végű bűba merűlt szív, tanűd meg elfelejteni azt a boldogságot mellyre ekkorig repesve dobogtál, te pedig, áldott Leányka! tartsd meg az én szerencsétlen nevemet magadnál s jusson eszedbe ollykor-ollykor, hogy egy érzékeny fiatal készebb lett vólna téged bírni hogy sem a világot.

De ne! ne epeszd illy kelleetlen emlékezéssel, ne epeszd vídamságra teremtetű szűvecskédet; felejtsd el minden indűlataimat azon boldogságnak kebelében, mellybe a mennyei kezek integetnek. - Ejts egypár könnycseppet ez utolsó levélkémre: ez nékem és az én leghívebb szeretetemnek elég áldozat fog lenni. - Én pedig megárasztom az én könnyeimet, had folyjanak ki zápor módra az én indűlatim mind a két szememen. Visszatérek ismét abba a komor életbe, amellyből az én Rozim halála után csak te vehettél ki. - Mert az én szívem úgy van alkotva, hogy az kettőé sohasem lehet, Te bírtad azt, és tekívűled senki meg nem nyerhette vólna.

Csudálkozom, hogy a tied úgy megváltozott, úgy elpártolhatott attól, akinek már ajánlva látszott. - Bizonyosan valami vétsűgemnek kellett lenni ellened, amelly erántam tégedet olly idegenné tehetett. Mi lehet az? én még csak gyanítani sem tudom. Sőt eskűszűm az egekre s mindenre, ami szűnt, eskűszűm saját szívemre s a te angyali orcádra, hogy tudtomra ugyan semmivel sem tettem magamat illy elhagyásodra érdemessé.

De talám nem is bírtam én soha is a te szívedet, talám csak magam álmodoztam magamat olly boldognak, hogy te engemet szeretsz; te pedig vagy nem szerettél, vagy nem hitted, hogy én tégedet olly teljes szívből szeresselek: mert különben sohasem tettél volna szerencsétlenné egy leghívebb szeretőt. - Ha pedig te is úgy szerettél engemet, mint én tégedet: úgy boldogtalan vagy te is és jövődőben is a te keserűséged duplázni fogja az én magános keserűségemet. Ah, Juliska! ha ez úgy van, szánlak tégedet.

Miért nem adtad ki magadat akkor estve csak egy-két szócskával is? Még az én legszomorúbb szavaimat is ezzel fogadtad el: nem is bánom, nem is tehetek róla - - - Ebből én mit húzzak ki egyebet a legretteneteseb megvetésnél. Ha ezt nem mondtad volna, vagy irántam való hív szeretetednek legkisebb jelét adtad volna: eddig ketté volna vágva a csomó, túl vólnék kincsem! mindenem. Még most nem lett volna késő, még meg lehetett volna mindent orvosolni, és József-napra a gróf hintáján láttál volna bémenni udvarotokra. Két hét alatt minden könnyhullatásaink örömkönnyekre változtak volna!

De mivel önnönmagad mondtál le rólam, engemet vétkesnek sohasem vádolhatsz; engemet, aki erántad még most is olly soha meg nem aluvó indulattal lángolok. - A te szíveden állott, kinek add azt által. Senkinek erőltetett végső erőszakot rajtad tenni nem lehetett volna. Az én feljövetelem, s a te eltökélt szándékod reábírták volna kedves szüleidet, hogy annak engedjenek által, akit te szeretsz, és aki téged olly igen szeret. Két hó múlva egy városbeli professzorné lettél volna, én pedig legboldogabb teremtes teáltalad.

Én benned soha egyebet nem néztem, hanem amit nézhet egy philosophus, aki a virtusnak barátja és egy érzékeny poéta, akinek gusztusa nem éppen otromba. Ami a te lelken kívűl van, azt én másba is feltalálnám. Egy érdemes hivatalú s elegendő fizetésű ifjú ember mindég bíztathatja magát gazdag menyasszonnyal: de az én lelkem sokkal nemesebben gondolkozó, mintsem indulatit pénzért árúlja. Én tégedet csupán magadért kedveltelek.

De már ennek mind vége van, s pedig énmiattam van-e? kérdezd meg magadat. - Én bánom, de mit tehetek róla. - Erővel senki szívével nem bánhatok. Fejet hajtok hát a kényszerítő szükségnek, s minthogy te nem szeretsz, nem is törekedhetem szép személyed birtokára. - Elmegyek Keszthelyre és csak édes emlékezetedet viszem el magammal. Üres lesz az én szobám tetőled: de szívemben mindenkor jelen leszel. Elmegyek Keszthelyre, te pedig Almásra s két egymásért teremtetett szív illy messze fog egymástól esni mindörökké.

Légy boldogabb mint én, és töltsd nagyobb meglepéssel ifjúi napjaidat, légy boldogabb, mint én, óh édes reményem, és a bánat soha ne üljön a te szép orcáidra, mellyek engemet állandó bánatra kényszerítenek, légy olly boldog, hogy én soha eszedbe se jussak, egy szerencsétlenné emlékezete ne zavarja meg a te nyugalmodat.

Én holnap délután indulok, elhagyom ezt a Komáromot végképpen, amellytől te is majd meg fogsz válni; és mi, Kedvesem, nem együtt fogunk menni.

Még holnap reggel elbúcsúzom kedves szülőidtől, akiket szívességekért mindenkor tiszteltem, akiket, óh, melly forróan szerettem azért is, hogy Lillát neveltek az én számomra. Akkor meglátjuk még egymást ez életbe s, ah Lilim! - többször sohasem! Örökös határfal lesz felvonva közöttem és közötted, végképpen elválunk egymástól, te az örömré, én pedig a holtig tartó szomorúságra. Eddig vólt hogy szerettelek, már most csak tisztelnem szabad tégedet. A *szerető* név *baráttá* változott, de olly baráttá, aki csak a Balaton partjairól sohajtozhat teutánnad.

Élj vígan: a legtisztább boldogságnak karjain, egy örömöd csak azért múljon el, hogy a másíknak helyet adjon, állandó nyugalom és békesség legyen vídám homlokod felett, s szeressen olly forróan az ég, amint én mindenkor szerettelek.

Isten hozzád! - Csókollak még egyszer a legutolszor csókollak - Ah, elveszett kedves Lillám
Isten hozzád!

Professzor Csokonay.

Komárom, Mart. 12. 1798.

VAJDA JULIANNÁNAK

Óhajtott Szép Kincsecském!

Ímé midőn te Éretted kiindulok az én balatoni útamra, sírni láttatik az ég, és szomorú felhőknek fátyolával borította el kedveltető homlokát. Ah, Kincsem! ha én idejártomban elvesztelek tégedet, így fog sírni az én szemem, illy bús gyászba borúl az én lelkem; komorabb lesz ennél a máí időnél az én életem, ha az én kedvemnek tavaszló napja, a kívánatos Lilla, azon nem fog ragyogni.

De hát annyi szerelmes esdeklésem, annyi éretted való fáradságim, sőt az én örök hűséget esküdött indúlatom, s a te kedves ígéreted, lehetnének-é valaha hiábavalókká? Elhagyhatna-é engemet az a Lilla, aki éntőlem szeméremmel kérdezte, hogy én miért tudom őtet szeretni? az a Lilla, aki azt fogadta nékem, hogy csak bízzak, ő mind végig...? meglehetne-é, hogy én elszakadjak tetőled, akiért élek, akiért fáradok, akivel sírni vagy örülni holtig kívánok? Csak te lehetsz az az angyal, ki nékem a világi életet paradicsommá teheted: csak te lehetsz az a kegyetlen, aki engemet a bánat és a keserűség mélyére visszabuktathatsz. Rajtad áll a választás. Nékem egyebet választanom sohasem lehet, hanem hogy téged szeresselek. Első megpillantásodra elvesztettem lelkemnek szabadságát: elloptad, elragadtad az én szívemet azon az egy estvén, amellyen először megláttalak.

Igaz, hogy én voltam hibás, Kedves Angyalom! hogy illy soká késtem dolgaimmel. De csak a te szívecskéd légyen erántam állandó: helyrehozom ezt a hibámat. Én reménylem, hogy mi néhány nap múlva egymásban megörvendeztetünk, és az eddig való aggódásunk fűszerszáma fog lenni jövődő gyönyörűségünknek. A keserű után édesebb az édes is. Melly örömmel fogjuk elmúlt bajainkat emlegetni egymás kebelében: melly édesdeden fogunk csüggeni egymás karjairól, amellyeket a balsors el akart vala választani. - - -

Éppen most érkezik bé az én követném. Nincs kocsi! - - Ah, mostoha szerencse! meddig késleltetsz, meddig tartóztatsz engemet az én sóhajtott Tárgyamtól? Melly nagy baj ez nékem. - De van levelem az én Lillámtól, van az én Lillámtól levelem. - Áldalak, óh jóltévő szerencse! s kezdem érzeni, hogy te vélem nem ellenségeskedel. Csókolom ezerszer azokat a betűcskéket, amellyek Kedvesemnek újjaitól származtak. Megvan legfőbb örömöm: ki érzi azt most, amit én? Mellyik halandónak szíve repes úgy, mint az enyém?

Köszönöm, édes Juliannám! ezt a vígasztaló levélkédet, köszönöm szívednek igaz hűségét, - százszor köszönöm. Óh, mennyire meg vagyok elégedve, hogy te érzékeny vagy énerántam! Hála a kedvező egeknek! Én sietni fogok az én szerencsémnek egész végrehajtására. És azon az első napon, amellyen lehet tőlem, azon az első napon indulok fel a te szép kebelednek megölelésére. Most se lett volna ennyi baj, ha e télen jobban siettem volna. A késedelemtől mindenkor félhetni. A reménység és kétség között egy órát tölteni is unalmas a szerető lelkeknek.

Nékem addig vígan élni nem lehet, ha szinte kívülről mutatom is más előtt, de szívem belőlről csak az én Juliskámnak szívével vídúlhat meg. - Légy, Kincsecském! mindvégig állhatatos, én szavamnak ura leszek. - Köszönt téged ezer csókkal a Te

hív Vitézed.

Mocsa, 1798. márc. 18.

ARANKA GYÖRGYNEK

Nagyérdemű Consiliarius ur, Tekintetes Uram!

Valahára talám lehet szerencsém az én szerencsémét öszveszedni, s elkezdni azt a hazafiúi iparkodásomat, amelly nem magyar szívem, hanem az időknek szomorú környűllásai miatt csüggedett el. Nálunk nem a hazának fiai változtak el, hanem a haza, vagy talám nem is a haza, hanem egyéb - - - Bóldog vagy, óh kised Erdély! bár a csinos Európának legvégsőbb szélein fekszel is, bóldog vagy; és te fogod bé a legutolsó magyarnak szeméit, mikor mi már vagy oesterreicherek, vagy rusznyákok leszünk, az Árpád és a hét kapitányok sírja felett! De nem panaszkodom. - Bízta engemet a szűk Erdély, még ha Magyarország Styriává lesz is, bízta engemet ez a kis tartomány, amellynek nemes törekedései a Duna, s a Tisza négy tágas circulussait megszegyenítik. Vajha tihozzátok, Bethlen fejedelem tartományának nagylelkű polgárjai! - vajha tihozzátok csak egyszer béutazhatnék: akkor - óh akkor Volga és Caspium kiköltözött lakosinak, édes elhunyt őseimnek ereklyéit bámúlhatnám máz nélkül való egyenességtekben!

Énnekem ez a szerencse - egy Bihar vármegyében születettnek - nem adatott. Hányt engemet a szerencse tulajdon hazámba és tulajdon hazámért... és egyedül az nyugtatott engemet s az serkentgetett eddig, az ébresztett a munkára, hogy, ha nem telt is, akartam, ha máért nem is, legalább a jövődért. - Ti pedig, más hazából való testvér hazánkfiak! ti boldogultok; s legalább minket elkedvetlenedtetek vígasztaltok. Néktek örülni fog a jövő - ama késő - emberi nyom, mirajtunk pedig szánakozik.

Éljetek szerencsésen a magyar Helvéciának szerencséesebb polgárjai; mi csak igyekezni akarnánk, tinektek pedig munkálkodni is lehet: - munkálkodjatok!

Én magamat s csekély tehetségemet ajánlom a Tekintetes Consiliarius Úrnak hív tisztelője

Csokonai Vitéz Mihály m. k.

Nagybajomból, Somogyból 4-d. Aug. 1798.

SÁRKÖZY ISTVÁNNAK

Tekintetes Úr, Főbíró Uram, érdemem felett való Pártfogóm!

A múlt május havának 28-ik napján küldött levelét a Tekintetes Úrnak módom volt tisztelettel venni tegnapi napon, úgymint június elsőjén, mellyben a megnyugváson kívül, öröme való okokat is kellett olvasnom a Tekintetes Úrnak minden soraiban, mellyek azon különös kegyességhez, amit legelső udvarlásomtól fogva tapasztalni szerencsém volt, a legszorosabb parallelé folyának.

Én a leckéket még ma egy hete elkezdtem s azokat a tőlem - s környűllásoktól - kitelhető móddal szakadatlanul is vittem és hogy ezen módom csökkenni, s elkezdett munkám inába megszakadni nem fog, ígérem is, igyekezem is. Hogy a Neocles ex haeredale fiában Themistocles - a hazát s tudományokat szolgálni kívánó Themistocles - van bémimbózza és hogy a korinthusi Alcibiades Athenaeben is tud Alcibiades lenni, azt fogom s kívánom Csurgón megmutatni. Tudom, hogy a jobb belátásúak, ha több nem, bizonyosan a Tekintetes Úr, által fogják tekinteni azt a sok akadályt, azt a sok felhőt, mellyen, ha a nap egész jóltévő fényében nem láttatik is, de csak nappalt csinál s legalább nincs éjtszaka. Illyen p. o. amint a Tekintetes Úr bölcsen tudja, a könyveimnek és írásaimnak Komáromba létele - Bindzeug nélkül Plenck Úr se köthet a bécsi invalidusokat - a gyermekeknek elszéledések, (rhetor és syntaxista mindössze 9 van) azoknak felejtések s elméjüknek gyepfogta mezeje és utóljára, hogy többet ne említsek, az, hogy nékem teljes kifeszülésem nem lehet a kis idő s a nagy bizonytalanság között. Nagy alkotmányba többé nem kezdhetek, holott a csukcsi tatár számára, aki minden három napba odább legeltet, még Michel Angelo sem tudta építeni való Abrisst adni.

De amit lehet, addig is csinálom, legalább negative. A keresztény regulát veszem fel ezen helyheztetésemben maximául és aszerént úgy dolgozom mintha mindég ebbe és itt élnék s úgy könyörgöm a Tekintetes Úrnak, úgy élek, mintha minden percben el ki kellene innen költöznöm. Vitae (Csurgoiensis) summa brevis spem nos vetat inchoare longam! Hanem addig is azon törekedem, hogy ahhoz szoktassam nevendékeimet, mi a régi mechanica, mi a mai gondolkozó s gondolkoztató tanítás, mi az iskolai s a boldog elfelejtésnek szentelt pedantság; mi a valóságos embert formáló tudás, mi az Orbilius és mi az emberszerető oktató, aki az ő (akár élő, akár holt) tanítóitól vett kincset s az amiatt való adósságot, uzsorájával együtt kívánja a fiatal emberiségnek lefizetni.

Ollyannyira érzékenyít engem ez a kozmopolitai principiumom most már practice is hogy órámnak majd fele közönséges, majd fele pedig a magános végrehajtásában telék el ezen emberi s hazai köteleztetésemnek, mellynek is eddig való jutalmát, a foglalatosságban-lételnek gyönyörűsége bőven kiadta nékem. Igazán, hogy az élet s a praxis oktatják azt is, aki mint én Nieupoortot: mit, óh szomorú nevek! a verekedő praeceptor alatt is bot nélkül körökre tanulhattam: én ezt a nemét a létel édességének latinus koromba nem érzettem. Mostan tehát az időnek rövidségéhez s functiómnak határozatlanságához képest, ami kicsinyt, jót akarván az enyémekek fejébe verni; a legjobb principiumú és rendű könyvekből kívánok nékiek rövid sistemát s iskolai kézikönyvet, amelly zsinórjok legyen nékiek, az én bővebb magyarázatomra készíteni. Evégre instálom a Tekintetes Urat, méltóztassa hozzám, hahogy fontosabb foglalatosságainak terhére nem lenne, a Fábri professor Geographiáját Tiszteletes

Budai Uramtól elhozattván, megküldeni, az a könyv eddig még legjobb a mai geographiára s benne az új változások is 1796-ig ki vagynak téve, az auctor is most olyan Németországban, mint nem régen Büsching vala. Többire deákba gyakorlom őket, amelybe olly fogatkozások van, mint a számvetésben s az erkölcsökbe.

Sárközy Antal felől nem vettem a Tekintetes Asszony anyjától levelet a levelemre.

Ha szerencsém lesz a Tekintetes Úrnak személyesen udvarolni, mindenekről bővebben s elevenebben teszek relatiót.

Addig is pedig kikérven fundamentomos bizodalommal a Tekintetes Úrnak bővön esmért kegyességét, tisztelem a Tekintetes Asszonyságot a Kisasszonykákkal együtt s lekötelezve maradok a Tekintetes Úrnak

hív tisztelő szolgálja

Csokonay Vitéz Mihály, m. p.

Csurgón június 2 d. 1799.

CSÉPÁN ISTVÁNNAK

Tekintetes Fiskális Úr, Nagyérdemű Vicekúrátor Uram!

Minthogy már a Gondviselés és az Urak engemet ebbe a stációba rendelni méltóztattak: tudom, úgy kívánják azt tőlem s általam folytatatni, hogy avagy csak valami kis díszére legyen az, a mieink előtt az oskolának, az idegenek előtt pedig annak is s vallásunknak is. Ezt én a Tekintetes Fiskális Úrnak legelső erántam tett dispositióiban is elevenen tapasztaltam. Ehhez képest mostan is a Tekintetes Fiskális Úrhoz folyamodni bátorkodom afelől, mi módon lehessek én elég tehetős az exámeni solemnitásra egy ruhát készíttetni, mert nincsen magamnál letett kincs ama napra...

Merjem-é magamat bíztni annyi jutalommal a Venerabile Publicumtól, hogy egy ruhányira kontót tehessek, vagy valakitől 30 forintot kölcsönözhessek?... Merni talán vakmerőség: nem merni bizodalmatlanság.

Méltóztassa a Tekintetes Fiskális Úr elejébe terjeszteni a Tekintetes Főbíró és Főkurátor Úrnak, az én alázatos tisztelem mellett: és ha valami szükséges dispositiót tenni méltóztatnak, méltóztassa a Tekintetes Fiskális Úr még a héten valami móddal tudtomra adni, hogy az is élessze az én szükséges kedvemet.

Én még most is rosszul vagyok és a szobámba tészem a leckéket másfél hét olta. Talám, talám csak meggyógyúlok exámenre! - Talám!

Alázatos tisztelem mellett állandóúl maradok

a Tekintetes Fiskális Úrnak

kész köteles szolgálja
Csokonay Mihály maga kezével

Csurgó, 1799. június.

VERES IZRÁELNEK

Édes Jó Barátom!

Szívességét, melly szerint a porköponyeg eránt szorgoskodni nem sajnállott, teljes indulattal köszönöm. A cifra ládakulcs pedig megvan: ugyanis a főbíró úrnak visszatért kocsissától a szentai vendégfogadósnénak is, akinél uzsonnázunk, hasonló kis futtába való cédulát írtam, mellyre ő másnap István király napi misére béajtatóskodván, a kulcsot is kezemhez küldötte egy cigányasszony által. Így tehát mai napon a Tiszteletes Úr a porköponyeget is béküldvén, semmiben sincs veszteségem. - Tisztelem a Tiszteletes Asszonyt is, s minden jóknak kívánása mellett maradok állandóul

az Úrnak, Barátom Uramnak

tisztaszívű kész szolgálja
Csokonay Vitéz Mihály

Felsok [Csurgó] die 22. augusti 1799.

CSÉPÁN ISTVÁNNAK

Tekintetes Fiskális Uram!

Minthogy a téli napok bekövetkeztek, instálom alázatosan, hogy míg a professzor úr lejönne is, méltóztasson ezen dolgokról rendelést tétetni, úgymint elsőben szobámnak és classisomnak való fáról, annakutána mind a kettőnek fűtéséről és utóljára még az előállott éjszakákra nézve szükséges gyertyáról. Ha én conventióba nem szolgállok, szolgálatommal pedig továbbra is élni akar a publicum: legalább a mindennapi consumptióról provideáljon; ne legyek továbbra is kénytelen a gyertyátlan estvéken Nagy Gergelyné asszonynak és magamnak is terhére lenni s a fűtetlen hideg napokon és éjszakákon ugyanott és a farkasordító classisba zsugorogni; vagy pedig ne legyek a köz derogamenre kénytelen magam fát vágni és elfűjteni. Én ugyan, mivelhogy leveleim is haza sürgetnek, a hívatalt is októberig a professzor úr lejöttének terminusáig vállaltam, s csak holmimért jöttem vissza október végén: de tanítványim tekintetere s arra nézve, hogy a csurgói gimnázium ellenségi azt ne mondják, hogy 2 ős közibe 3 tanítója volt, egyiket kitették, másik megúnta, harmadik ott hagyta, a negyedik esztendő alatt ért le s a többi, a tanításhoz fogtam, mellyet, ha szükség nincs reám, kedvetlenség nélkül félben-hagyok. Különben magamat tapasztalt fávörába ajánlván, változhatatlan tisztelettel marad tekintetes fiskális úrnak alázatos szolgálja

Csokonay Vitéz Mihály.

Csurgó, 1799. november

[NYUGTA]

Quietancia azon 25 azaz huszonöt Rftokról, amellyeket Tekintetes Sárközy István főcurátor úrtól, a kosztom kifizetésének egy részébe felvettem.

Csokonai Vitéz Mihály maga kezével

[Csurgó] Signatum die 21. Decembris 1799.

CSURGÓI PRÉDIKÁCIÓ

„Estve siralom, reggel öröm...”

Textus Zsoltárok 30 : 6.

Az egész természet egy olyan játékszín, amelyben szüntelen változnak az emberi dolgok. Ugyanis most a nap mosolyog és fényesen emeli ragyogó sugárit fejünk fölött; és pompásan jön ki a mennyei hajlékokból: majd egy komor és vak éjszaka az ő fekete homályával, gyászos öltözettel von be mind magunkat, mind a körülöttünk lévő dolgokat és egy legcsendesebb nappalt legirtóztatóbb mennydörgésekkel és villámlásokkal rettenetes éjszaka váltja fel. Tavasszal füvekkel és virágokkal, és bársony színt játszó paláttal van bevonva: télen általmenvén a hideg szelek elveszik a gyönyörű mosolygást; a reá közelgő halálnak halavány sárga színe festi be az egész természetet, nem látunk akkor egyebet száraz tövisenél. Ahol azelőtt gyönyörűséggel legeltettük a mi szépet kívánó szemeinket, most ott irtózás veszi körül, látván azt, hogy most az egész természet vidám ábrázolatból halavány színbe öltözött. Azok az élőfák, amelyek szélesen kiterjedő ágaik alatt hűsítő pihenést adtak az ellankadt útasnak: most leveleiktől megfosztatván mezítelen tagokat mutatnak; és amely bércekből a patakok zúgottak; most ott a vadállatok rettentő ordítása tölti be a térséget. Eképpen változik az egész természet, nem lévén benne semmi állandó, sőt mi magunk is különb-különbféle-képpen változunk az idők változása szerint, mert az élet olyan tenger, amelyben az örömnél és gyönyörűségeknek vizei találhatunk: most majd olyan elapadt kútforrás hely, amelyben semmi gyönyörűségekre nem találunk, hanem csak a bánatnak és keserűségeknek mocsárjaira. Most azt szemléljük hogy van édes apánk, anyánk akik minket hív dajkázkodásukba tartanak: majd meg azt látjuk hogy előlünk eltűntek, és a mord halál prédáivá lettek, egyszóval amint a szent leckében van „estve siralom, reggel öröm”. Ímé, tehát ilyen különbféle színekkel van kifestve az élet táblája is, ez az a különbféle színeket játszó játékszín, amelyet én most tielibetek terjeszték.

Jertek tehát, vizsgáljátok meg velem szorgalmasan, hogy felkiálthassatok Szent Dáviddal: „Óh Uram! melly csudálatosak a te dolgaid az emberekhez.”

Hol jó, hol rossz állapotban érkezik hozzánk a szerencse, olyan igazság ez, amelyet körülünk minden tapasztalhat. Ugyanis születik a kised és egyszerre nyitja fel szemeit mind a világ látására mind a sírásra: de amely könnyek csak póstási azoknak a nyomorúságoknak amelyek ide hátra őreája várakoznak, és azok csak első zsengéi azon siralomérzéseknek, amely egész életét el fogja borítani. Majd csakhamar azok az emberi mosolygások s gyermeki örömek letörlik a csecsemő könnyeit, felébresztik az ő érzékenységet a körülöttünk lévő gyönyörűségekre: eszerint tehát estve siralom, reggel öröm: a gyermekre nézve is.

A gyermekség után az emberi idő hasonló különböző színekkel áll elő. Ugyanis a gyönyörűségek és bánatok osztják fel ennek részeit, szakaszait; az egészség a betegség, a szerencsétlenség, a sokféle atyafiság, és barátság öszvetalálkozásából következni szokott keserűség és öröm: ezek azok a változó színek, amelyekkel van festve az emberi élet sokféle ábrázata. Építi az ember éjjeli és nappali szorgalmatossággal boldogságának bástyáját: de ennek fundamentomi szüntelenül ingadoznak; öszvegyűjti a sok gyönyörűségeket de egy véletlen történet hirtelen széjjelveri azokat. Magas helyen építi az ő jó lakhelyét amelyben nyughasson mind ő maga, mind maradéka: de egy láthatatlan kéz széjjelszórja azt is. Terjeszti, szaporítja gazdagságát, de hirtelen szárnycsattogással elrepül, egyéb a reménységnél nem marad, melly megvigasztalja őtet; egyszóval itt is estve siralom, reggel öröm.

De vajjon hát csak azért teremtetett az ember, hogy eképpen hányattasson a világon? és hogy ilyen játéka legyen a szerencsének? Azért teremtetett hogy egy darabig itt a földön ki legyen téve a nyomorúságos szélvészektől történeteinek, és hogy esztendőről esztendőre nyomorogjon a

nyomorúságok rabláncai között? mindaddig, míg végre elrongált testéből nyomorúlt lelkét a halál a semmiségbe visszahívja? Éppen nem! hanem a bölts Isten rendeli ezeket, aki a világosságot és sötétséget formálta, s tőle származik mind a jó, mind a gonosz.

Úgy dehát az Isten végtelen jó? mért nem közli hát a maga jóságát a maga teremtetésével? ezen gyáva halandókkal? Így akarván eszerekre adni minden velem egy sorsú bűnös embereknek, és nyomorúságban levőknek, hogy bölts okai vannak a Teremtőnek azokban a változásokban amelly alá vetette az embert. Tehát ezekre figyelmezzetek!

Először: Hogy az Isten úgy bánhat velünk mint akarja, mert avagy mondhatja-e a sár a fazékosnak: miért csináltál így engemet? Kicsoda szab törvényt a Mindenhatónak? Hiszen teljes hatalma van az ő teremtetésin, vajjon hát igaz jusson panaszolkodhatunk-e öellene?

Éppen nem, mert sokkal többek azok a gyönyörűségek, amellyekben örömrünk vagyunk, és hogy azt elhiggyétek, ne hallgassatok a romlott vérű emberekre kik szüntelen panaszolkodnak a világi élet ellen; ne hallgassatok ezeket a kárvallottakat akik a nyomorúságokban fetrengvén még születéseket sem irtóznak megátkozni. Ne hallgassatok azokra, ne kérjétek azoktól tanácsot, akik minden társaságot és barátságot megvetvén remetékké lettek, akik sírnak ugyan a sírókkal, de nem örülnek az örülőkkal és vígadókkal.

Törüljétek ki azért az emberi nemzet lajstromából mindazokat a nyomorúságokat, mellyek az ember lelkét terhelik és gyötrik; mert sokan vannak olyan emberek, [akik] elcsüggedvén valami nyomorúságban, élni sem kívánnak. De ellenben törüljétek ki a gyönyörűségek száma között azokat, amellyek vétkesek, és amellyek az ártatlansággal és virtussal meg nem egyeznek, és amellyeket a lelkiismeret kárhoztat. Azonban számláljátok fel azokat a gyönyörűségeket, amellyeket szül a virtus, és amellyek teremnek az igaz szív és a szíves barátság felséges mezején; azokat a gyönyörűségeket, amellyek befolyván a lélekbe azt pallérozják és nemesítik, amellyből lesz aztán, hogy ennek kedvellői kegyesek levén, a szegényt megsegítik, a mezítelent megruházzák, az árváknak atyjai, az özvegyeknek pártfogói lesznek. Számláljátok fel azokat a felséges isteni virtusokhoz hasonló örömeket, amellyeket tölt az igaz keresztyén szeretetébe s azzal való társalkodásba és az ő szent beszédének hallgatásába: nagy öröm ez! és mindmegannyi ékesség az igaz keresztyén ember lelkén.

Ezeket az örömeket számláljátok és vegyétek fel és vegyétek gondolóra, előre jól megvizsgálván: bizonynyal, ha igaz ítélok vagytok; némúltok és nem nyitjátok fel szátok a szent Isten ellen való panaszokodásra, mert sokkal többek a mi örömeink, mint a mi siralmainknak napjai. De azt kérditek talán: hogy miért nem állandók ezek a gyönyörűségek? és miért zavarodnak össze sokszor a kegyetlen keserűséggel? Én pedig azt kérdelem: miért zavarjátok magatok önként össze?

Ez az én beszédemnek második része az élet viszontagságai felől.

Másodszor: ugyanis mi közönségesebb dolog, mint az, hogy a legboldogabb emberek önként lesznek boldogtalanokká, és hogy sokan maguk szereznek olly fájdalokat maguknak, amellyek alatt keservesen nyögnek, és amellyekben siralmas fohászkodásokat bocsátanak a szent Istennek zsámolyához. Tekintsetek csak be azoknak a nyomorú ifjaknak lajstromába, akik az ő henyélések, bujaságok miatt lettek a nyomorúságok kegyetlen áldozatjává s örökös martyrokká: majd megtapasztaljátok akkor, miképpen rohan az ember nyakra-főre a bajok forrására. Azt mondja egy régi bölcs, „nagy igazságtalanság, úgymond, hogy az ember lehet bűnös”; mert ha azelőtt az ember egynéhány esztendővel legjobb egészséggel bírt is, és vidámság ragyogott az ő orcáján s az öröm a vérrel együtt csergedezett az ő erében: de csakugyan a fájdalmai nyilait hordozta testében és mikor ezek kiütnek, nincsen tagjában semmi épség, hanem megháborodván tagjai, nem nyughatnak az ő előbbi bűnének miatta, és

íme még az ilyen ember panaszkodik így: „estve siralom”. De majd derül az ékességgel meg is kedveltető hajnal, amelyben azonnal öröme fordúl siralma.

Csudálatos isteni munka! avagy zúgolódhatik-e ellened valaki, holott te nem hagysz a nyomorúságban soká fetrengeni senkit. Látjuk tehát, hogy nem szüntelen való a nyomorúság, mert ha azok szüntelen tartanak, így panaszkodhatna az emberi nemzet: „Miért adatott a világosság a nyomorútnak?!” - Mellyik erős szívű ember nem rogyna le az ínségeknek terhe alatt? és hol van az a békességes tűrés, amely nem zúgolódna? Jól tudván tehát az isten, hogy gyarló a mi voltunk, nem ostoroz mind szüntelen, hanem megváltoztatja a mi sorsunkat úgy, hogy estve siralom volt, reggel öröm lésszen. - De hát örömünk mért nincs örökké tartó? Jól rendelte azt az isteni felség, hogy a gyönyörűség öszvekevert legyen a nyomorúsággal, mert hiszen ha sok örömünk volna, sohse is kíváncskoznánk erről az alacsonyság helyéről, a földről, a dicsőség helyére, hanem mindig itt ohajtánánk maradni és itt örülni. De csakugyan legyen ámbár a világ édes, függjenek csak az ő nektárt okádó emlőin a világ fiai, mégis vagynak olyan kegyes emberek, akik azt megutálva, kívánják elhagyni.

De legyen bár olyan kegyetlen rabtartó aki szüntelen erős munkával kínozza, mint a kegyetlen sors valamikor az izraelitákat, mégsem kíváncskoznak a szolgálat házából a földről a szabad Kánaánba, a mennyek országába; és legyen ámbár kegyetlen tigris, fenyegetsen dühös mormolással, mégis némelyek nem kívánják elhagyni. Ugyan hát ha így sem kívánnak megválni tőle, mi lenne belőlök úgy, ha folyna a föld tejjel, mézzel és ez ha gyönyörűséggel mindég teljes volna, úgy bizonyára imádnák az emberek ezt a világot, csak hogy itt maradhatnának.

De, keresztyének, hát mi csak a világért vagyunk teremtve és nem a jövő életre nézve? Éppen mert a mi hitünk egyedül való fő java a Krisztus, nem kell hát a világi hiábavalósággal megelégedni, mert vajjon micsoda is szaggathatná el azokat a ragadós láncokat, amelyekkel a világhoz vagyunk köttetve, a szüntelen emberi változással együtt. Szenvedjük hát el az Úrnak mireánk bocsátott csapásait és jusson eszünkbe hogy mikor nyomorúság alá vettettünk, ne ragaszkodjunk ahhoz a szerencsétlenségeknek mocsárjához, a világhoz, hanem utáljuk meg az itt levő gyönyörűségeket és szüntelen a virtusok gyakorlását tegyük fő célul, sirassuk meg e nyomorult világon tett gyarlóságainkat.

Sírjatok ti, idők terhei alatt meggörnyedt öregek, és ti középidéjű férfiak, sírj te ifjúi rend, sírjunk mindnyájan az eddég elkövetett bűneinkért; mondjuk ezt tántoríthatatlan szavakkal: Világot, e rút kevély pávát megutálom, Tövis koszorúmba mert jót nem találtam. Ne engedjük már magunkat ezután megcsalattatni e világtól, hanem ennek csalogató édességéről lemondván járjunk az Urunk után. Mivel pedig ezt magunktól véghez nem vihetjük, te igazságtalanságnak gyűlölője és igazságnak tántoríthatatlan fejedelme, Édes Atyánk a Krisztus Jézusban, aki erőtlenség alá vetted az emberi nemzetet, adj olly állhatatos és mindent könnyen kiállható szívet, hogy ha nyomorúságok érdekelnek bennünket, el ne csüggedjünk, hanem tehozzád és nem másokhoz folyamodjunk.

Adj továbbá a mi kezünkbe olyan kulcsot, mellyel bátran megnyithassuk a te lakóhelyedet, ahol nincs nyomorúság, nincs siralom és szomorúság, hanem vég nélkül való öröm. Ámen.

1799 [?]

1800

KÖVY SÁNDORNAK

Nagyérdemű Professzor Úr!
Érdemem felett való Jóakaró Uram!

Az óesztendőbe hozzám útasított becses levelét a Professzor Úrnak vettem, azzal az indulattal, amelyet érdemlett az abba kitett jószív és egyenesség: úgy hogy újra adóssá lettem az Úr szívességének, újra bámulója nagy lelkének.

Én csakugyan Debrecenbe leszek húsvétkor és a magam csendességébe kérődzöm mindazonkon, mellyeket három esztendei avanturjeimbe magamon s másokon s a világon tapasztalni szerencsém-é? vagy szerencsétlenségem? volt. A nagyravágyás nem szaporítja meg az én aggságimat, és a házi foglalatosságok között mindenkor érezhettem, hogy szabad vagyok. Paucos novit segura quies Qui velocis memores Qui Tempora nunquam reditura tenent.

Ezen leveletem megadó Nemes Veres András, hajdani tanítványomat pedig bátorkodom az Úr, Professzor Uramnak avégre beajánlani, hogy ha valamely jó természetű úrfi, kivált akinek házi pedagógusa volna, inas nélkül szűkölködne, méltóztassa az Úr, Professzor Uram melléje rendelni vagy rendeltetni. Esmérem jól az Úrnak minden jóra igyekező ifjak iránt viseltetni szokott nemes hajlandóságát, esmérem ennek a legénykének becsületes voltát: s miért ne bátorkodtam volna ezt a közbenjárást megpróbálni?

Többire minden jóknak kívánása, s változhatatlan tiszteletem mellett maradok

Nagyérdemű Professzor Uramnak

igaz tisztelő szolgálja
Csokonai Vitéz Mihály.

Csurgó, 1800. február 25.

VÁLYI NAGY FERENCNEK

Érdemes Professzor Úr,
Kedves Hazafi Barátom!

Örülök, hogy ez a jó alkalmatosság adódott mind régi hajlandóságomnak megmutatása mellett az Úr iránt való bizodalmamnak méltó jelét mutatni, mind pedig egy ifjacsának szerencséjének előmozdításából származni szokott nemes örömet az Úrral kölcsönözni. Ugyanis ez a legényke itt Csurgón tanulván a szomszédba lakó érdemes praeorans úrnak, mint jószívű bátyjának gondviselése alatt, most, hogy céljához közelebb essék, az én jóváhagyásom s tanácsaim mellett Patakra lement. Az atyja becsületes és tehetős nemes ember Bars vármegyébe: maga a gyerek jó természetű, és az én oktatásom alatt aratástól fogva már a rhetoricát is tanulta, elvégezvén a periodusokról, a levélírásról való kezdetet, a simplex és aphtoniana chriát és a magyar poézist. - Ha nem az Úrnak keze alá esik, kérem alázatossan, méltóztassa a competens professzor úrnak ezen én ajánlásom mellett recomendálni: ha pedig az Úr alatt tanulni lesz szerencséje, már úgy nem is fárasztom magam a sok Aufführunggal, teljes nyugalommal örülök úgy még előrelépésének. Hanem - jóllehet, hogy ötöle kitelik a

maga kosztján való lakás is: mindazáltal örülnék rajta, hogy az Úr, Professzor Uram valami jótermészetű úrfi mellé, kivált akinek domesticus praeceptora volna, vagy valami épületes és előkelő deák mellé színlené bé inasnak. Mellyet, hogy méltóztassék megtenni az Úr, bizodalmasan kérem. Többire magamat tapasztalt nemes indulatiba, s kölcsönös szívességébe ajánlván, tisztelettel s barátsággal maradok állandóul

Az Úr, Professzor Uramnak tisztaszívű kész szolgája,

Csokonay Vitéz Mihály.

Csurgón, 1800. február 25.

[FÖLJEGYZÉS CSURGÓI ELLÁTÁSÁRÓL]

1799. esztendőben, májusnak 24k napján fogadtam meg Tiszteletes Nagy Gergelyné asszonyomat, a végre, hogy énnekem kosztot, ágyat és Bedienungot adjon, voltam nála (mint iskolai ember) szinte az 1800. esztendőbe esett dislactatioig[!], és így mind öszve mintegy 9 hónapig. A koszt 1° szeptemberig 4, attól fogva 5 forintjával esett egy-egy hónapra. Vettem fel Sárközy főszolgabíró úrtól 25 azaz huszonöt forintot. Hanem nota bene a tiszteletes asszonyom gyertyát nem adott.

Csurgó. 20a martii. 1800.

Csokonai Mihály maga kezével

BÚCSÚBESZÉDE CSURGÓI TANÍTVÁNYAITÓL

Kedves régi tanítványaim s szenvedő társaim!

Talám mikor ebbe a rám nézve szomorú órába, amelybe töletek búcsút venni kívánok, papirossal megjelenve szemlélték engemet: azt gondoljátok, hogy mesterségesen előre elkészített cikornyás mondókával akarok, nem annyira szívemnek és tinéktek, mint az üres ceremóniának tenni áldozatot. De változtassátok vélekedéseteket; az igazság és a jóindulat kevés szóval él: magam is e kettőnek ösztönéből elmondom... De késem még egy kevésse, mert ha úgy érzetek, mint én, amint elhiszem, hogy úgy is éreztek - tudhatjátok, hogy az esztendőszámra érlelt szeretet nem olly könnyen veheti magát arra, hogy egy szempillantásba vegyen búcsút soha el nem felejthető tárgyaitól. Ha tehát az a néma ékesenszólás, amelyet ábrázatomon és szívemben olvashattok, és amely az erőltetett mesterségnek truccára akarmelly piperés orációnál többet szól, tőlem és reám nézve nem elégséges: megszólalok, ámbár beszédemnek terhére vagynak egymásra duzzadó indulataim; megszólalok. De óh, melly szűk és erőtlén akarmelly nemzet nyelve is egy teletölt szívnek kifejezésére. Hisz ugyanazt a ti erántam viseltetett önkényt és tettetés nélkül való szereteteket, amelyet még ekkoráig minden tanítványaimtól megnyerni szerencsém volt, nemcsak most, mikor a hálálkodásnak cerimóniás ideje van, köszönöm, hanem minden rólatok való megemlékezésimben is köszönni fogom. Azt az egyet kérem ki, hogy amiben saját hajlandóságomnak s a ti kívánságtoknak vagy fél szerént, vagy áltáljában meg nem feleltem, vagyis felelhettem: mindazt vagy a többnyire szerencsés feledékenységbé temessétek el, vagy az előttetek esmeretes gáncsoknak és kivált utóbbi méltatlan szívszorításaimnak tulajdonítsátok. Jövendő tapasztalástok mind bővebben, bővebben megtanítt rá benneteket, hogy a háládatlanok, valamint legnagyobb, úgy legpiszkosabb bűnösök is e világon.

*Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae!...
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam, non me poscente capellae
Florentem Cytisum et salices carpens amaras.*

*Menjetek már hajdanában
Kedves nyájam, menjetek!
Többé e fák árnyékában
Nem dallok már véletek!*

Menjetek... vagyis én megyek. Ti pedig maradjatok, és az isten, a tudományoknak és a jó rendnek istene viseljen úgy gondot rólatok, hogy jövődében magatoknak boldogságát, embertársatoknak kölcsönös segéllését, a hazának díszét, vagyis a hármat együvé foglalván, az úristen dicsőségét a veletek együtt élő emberiség szemlélhesse: hogy én is azzal meg ne szégyenítsem, vagy mikor éntőlem a szép napnak fénye és öntudásom a sírhalmak által elszakasztatik, az én hamvaim azon meg ne háborodjanak, hogy ti nékem is voltatok valaha tanítványaim. Sajnálom, hogy el kell válnom titőletek: jobban sajnálom, hogy csak kevés ideig tehettek tanításom által holtig való adósimmá: legjobban sajnálom pedig, hogy e kevés idő alatt nem oktathattalak benneteket, amint az én tulajdon lelkem esmerete parancsolja önmagamnak; hanem azzal az egy vigasztalással, vagy ha szabad, dicsekedéssel hagylak itt benneteket, hogy amit tőlem tanúlatok, mindazoknak, vagy egy, vagy más hasznát a közönséges életbe az iskolán kívül is használhatjátok.

Mellyre nézve Didonak Aeneassa búcsúzó, vigasztalással és keserűséggel elegyített utolsó szavait teszem magáimmé:

*Classem preaclaram statui, mea carmina vidi.
Felix, heu nimium felix si littora tantum
Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.*

Csurgó 1800. március.

BORBÉLY GÁBORNÉNAK

Tekintetes Ifjasszony!

A Szépség Ereje nemcsak a Bajnoki Szíven nagy, hanem a poétát is tisztelettel ragadja el az emberiség becsének éneklésére: sőt a legbölcsebb Szókrates áldozatot tett a Gráciáknak. Három ilyen Gráciákkal van a mi Alföldünknek is szerencséje dicsekedni; első a Tekintetes Asszony, azután Darvas Nanette, a harmadikat szabad legyen ki nem neveznem, hogy így kiki magára érthesse, s én a szépek neheztelésétől, melyet kerülni szent kötelességem, szép módjával ment lehessek. Akik a Gráciáknak áldoztak, rózsát vittek önekik: én is rózsza gyanánt udvarlok e kis ajándékkal, melynek színét a selyem, illatját a benne lévő poézis csinálja. Méltóztassa a Tekintetes Ifjasszony azzal a nyájas szívvel elfogadni, melly a kellemesség istenasszonykáinak belső tulajdona. Alázatos kézsókolással maradok

a Tekintetes Asszonynak

legkisebb tisztelője
Csokonay Mihály m. k.

Debrecenben 18. Septembris, 1800.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS I.

Mostani üres napjaimat kívánván közfáradásra fordítani: jelentem előre az érdekes olvasó publikumnak, hogy mindennemű poétai s folyóbeszédbe írott Munkácskáimat az új esztendővel közkézre bocsátani szándékozom. Hogy tehát a publikum indulatjáról előre bizodalmat vehessen: subscriptióra kívánom bocsátani, illy kondíciók alatt:

1°, Csak a nevét tessék a venni kívánóknak ezen papirosra feljegyezni, a pénzt akkor fizetik meg, mikor az exemplár a kezekbe mégyen.

2°, Egy tomos áll 12 árkusból s ára lesz 8 garas, olyan kiadásba, mint a Diétai Múzsá. - A gyűjtemény pedig hány tomosra terjed, a nyomtatás mutatja meg: lesz mintegy 3 tomos.

3°, A nevezetesebb munkák ezek lesznek benne ú. m.:

1, Virgilius Georgicon libri 4. - 15 syllabájú versekben.

2, Az elragadtatott hajfűrt, 5 könyvben. Pope után. Prózában.

3, Wieland Gráciái, 6 könyvben. Prózában és versekben.

4, A travesztiált Batrachomyomachia, Blumauer módja szerint. Megjobbítva.

5, A Vitéz Dorottya, vagyis a Dámák Diadalma a Fárságon. Poema Heroico-Comicum 4 könyvben. Originális munka kettős strophákban.

6, Ódák, Dalok, Epigrammák, Levelek s a t[öbbi]

7, Kleist Tavassza s egyéb munkái. - Mántua megvétele etc.

4°, Aki tízre subscribál egy exemplárt ingyen fog nyerni.

5°, A subscribálhatás ideje Vízkeresztig tart.

Ezen plánumnak s csekély írásaimnak az innepeken való ajánlását is teljes bizodalommal kikérem.

Csokonay Mihály maga kezével

Debrecenben 15. decembris 1800.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Hogyha Nagyságodnak az a nemes maga mérséklése, melly szerint inkább cselekedni akar, mint láttatni, szemem előtt nem forogna: engednék szívem azon ösztönének, melly a Nagyságod erántam minden érdemem nélkül mutatott kegyességének hosszas meghálálására serkenget. Mert mivel is tettem én arra méltóvá magamat, hogy Nagyságod énvelem is közölje azt a nemes leereszkedését, mellyel hazánknak minden derék fiait jutalmazza? Hol vettem volna én azt az érdemet, amellynek mind Keszthelyen, mind Csurgón olly bő kézzel áldozni méltóztatott? Hogy nyerhetett az én csekély Múzsám annyi pártfogást Nagyságodtól? - Nagyságodtól, akivel az angliai zsenik barátkoznak, s a francia szép lelkek megtestvérsedtek? Eleven hálá repesett bennem, midőn Nagyságodnak azt a nagylelkű ajánlását hallani szerencsém volt, hogy a Fárságról írott heroicomicumomat kinyomtatni méltóztatik: de midőn annak belső mivoltát elgondolám, meghunyászkodtam, és sajnáltam, hogy olly csekély tárgyú és készületű munkámnak lehetett éppen szerencséje a Nagyságod gráciájához. Illy szándékból fordítottam tehát a Virgilius Georgiconját, hogy olvashassa a magyar nép az egész Virgiliust maga nyelvén, mivel már tisztelendő Rájnis úr a Bucolicát, tiszteletes Kovács

József úr az Aeneist lefordították; mind azért, hogy Nagyságodnak méltóbb mustrával udvarolhassak, és ezt a Georgicon Institutum felállításának emlékezetére szentelhessem. Melly igen meg is egyez ez a Georgicon könyv a Georgicon oskolával, s mindkettő a Nagyságod élete módjával s hazaszerte tisztelt nevével! - Ha tehát Nagyságodnak előbbi gráciája, mellyet most már a Virgilius szent neve is forróbbíthat, erántam, s csekély Múzsám eránt meg nem fogyatkozott, mellyről teljes hiedelmem vagyon: instállok méltó tisztelettel Nagyságodat, méltóztassa ezt a két munkácskám a köz fényre kisegélni; annyival is inkább, hogy most legjobb időben történék, amidőn egyéb írásaim is, mellyeknek nagyobb részét itthoni magánosságomban, Pope, Wieland, Horatius, Anacreon, Kleist, Tasso, Metastasio, Thomson s mások remekjeiből fordítgattam, hasonló nagylelkű pártfogók által már indulóba van a magyar világ elejébe. - Ugyanis, minekutánna hiába kergettem volna a szerencsét, melly szüntelen vagy került, vagy üldözött, hazajöttem, s otthagytam Csurgót, és hogy poppolicolaságomnak, mellyről a világot még mindhiába próbáltam meggyőzni, legalább ott jelét hagyjam, még a fizetésemet sem vettem el, tudván a tractusnak tagadhatatlan szegénységét. Ötven mértföldnyi útamnak nekiindultam, nem hozván egyebet Somogyból annál a meglegedésemnél, hogy, ha nem gyarapítottam is, legalább jobban elszéledni nem hagytam azt a felette szükséges oskolát, s a velem azelőtt való esztendőbe méltatlanul bánt publicumnak jóval fizettem; ezzel a magános örömmel indultam haza és még - két forinttal. Az Ég megőrzött, megsegített; még arra is, hogy Baranya és Bács vármegyéket is kitapasztalhassam: s hazajöttem csekély örökségembe, de amellyet megtanultam elégnék tartani. Itt a magánosságba eltemetve élek magamnak, hazámnak, és az én szokott studiumimnak, fordítván, olvasgatván, elmélkedvén: az irigy fel nem talál ősi nádfelelem között, s a bigottnak szisztergési könyveim közé be nem hallanak. Érzem, hogy az esméretlen csendességbe lelkem is, melly a szerencse hányása között törpévé lett, óriásodni kezd: látom, hogy a nagy lelkek újjal hívnak magok felé s integetnek, hogy a plebecula zavart sikoltásával ne gondoljak; hiszem már most, hogy élek: ó, Rousseau-nak boldogult árnyéka, lehelj reám egyet a Montmorency kertek lugasai között, vagy az ermenonvillei sírnak hideg nyárfái mellől, hogy az igazság, a Gráciák s annak idejébe az örök álom édesdeden szálljanak meg engemet homályos ákászom árnyékában. De hová ragadsz, hová, édes érzése az Életnek!...? Méltóztassék Nagyságod megbocsátani, hogy a világról elfelejtkezvén, a Nagyságod tisztelt személyéről itten illy hibáson el találék felejtkezni. Nem - nem e világból való Nagyságod, nem e puha lelkű s alacsony módú emberek közül. - A Szent Sophia templomában látom én felszentelve Nagyságodat; az értelem mysteriumiba van béavatva; s a közjó oltárára halmazza a tömjéneket, mellyeknek füstje az égig emelkedik s az egész hazát elborítja illatjával; a Múzsák, ki lanton, ki trombitán, zengik tiszteleti adóként a magok panegyrisseit; az én lelkem elragadtatva repül ki belőlem s hála-sóhajtasokká válván, e füstök, e hangok, ez érdemek felhőiben elenyészik és én... mit tudjak tenni? ...? elhallgatok.

Grófi Méltóságodnak

legkisebb szolgája
Csokonay Vitéz Mihály manu propria

Debrecenben 19. decembris 1800.

PUKY ISTVÁNNAK

Nagyérdemű Barátom!

Felétek akartam Derzsről visszajönni; de az elmúlt. Vetted-é az útamba Madarásról Matolcsi uram által hozzád írott levelemet? Mert vártam a kosarat, kalapot s az Abderitákat. Kérlek, küldd bé őket a legátustól, hogy, kivált az utolsót, most vásárkor Szikszóra kiküldhessem.

Mindennemű s nevezetű munkáim az újesztendővel elkezdenek kijönni: ki nyerne azokból előbb, mint Te? Te, az én legállandóbb, legtisztább szívű barátom. - Csohány itt vála Debrecenbe, s nem érdemlék tőle egy látogatást, tövébe pedig a Kollégiumnak, hol még a klavírozgatásra is reáért. Talám kicsiny vagyok az ő nagyobbaktól meublirozott szívébe... Te kitudhatod tőle. Én akárkire sem kívánom magamat tukmálni: noha a Csohány szívét jure postliminii visszakívánhatnám.

A Zrínyit vártam, édes Barátom; s várom: mindenfelől sürgetnek barátaim, jóakaróim s pártfogóim: magamra vállaltam kiadását, óhajtanék megfelelni szavamnak. Az egy Kazinczy és pataki collegium bibliothecájában találhatik csak: az idevalóba - bármely számos is a magyar könyvekre nézve! - megnincsen. - Én állok érte, ha mindjárt 40 forintnál alább ki nem kuporhatni is Sisári urambátyámtól.

Mikor hazaérkeztem, már akkor elküldötte a tekintetes nagyasszony Ongáról a szőlővesszőket és a mondolafákat. Az elsőbbség felette fájinok, az utolsóbbak kár, hogy alig haladják meg nagyságokkal a te angyalocskád cserépbéli mályváját. De ne neved... tetőled pedig kérnék, vagy instálnék - tudod-é mit? amit az ősszel már említettem, t. i. - egynehány berzencei szilva- és ákászfá csemetét, ha a föld fagya engedi, most, ha pedig nem, tehát vásárkor.

Alázatosan köszöntöm a tekintetes nagyurat, boldog és idvességes innepléseket, s az új esztendőben pedig új lelki és testi áldásokat kívánván a mennybéli jó istentől. - - -

Csókolom kezeit az én kedves ifjasszonykámnak, tégedet pedig, lelkem szerette kedves Barátom uram (humillimus servus! -) öllelek. Éljetek kedvesseim! s tovább is szeressetek!!

hív tisztelőtök
Csokonay Mihály m. k.

Debrecenben 20. decembris, 1800.

1801

PUKY ISTVÁNNAK

Barátom! Midőn már ezt a levelet, így amint van, elkészítettem, hogy a karácsoni legátus által hozzád kiküldjem, akkor hozta egy jurista Komjáthyné asszonyomtól azt a hírt, hogy már Igaron nem laktok. Hagytam tehát mostani vásárra. S ímé hozza leveledet a füredi legátus: de máig sem tudom, hol vette, minthogy a leveledre elfelejtetted feltenni, amit legjobban vártam - a dátumot. Így hát bizonytalan létemben legjobbnak tartottam, ha Ongára írok, mert ott előbb-utóbb megtalálod írásomat.

Most csak ezt adom hozzá, hogy mivel az Abderitákat mód nélkül sürgetik: küldd ki Szikszóra a professzor úrnak minél hamarabb. A kosarat is várnám. Éljen kedvesed ölében, s a boldogság mosolyogjon reátok.

Debrecenben 13. Jan. 1801.

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Mind ez ideig hozzád nem mehettem, mivel a rheumatismus ismét elővén, a szobából sem eresztett ki: holnap már le vagyok kötelezve, hétfőn meglátogatlak. Klavírra való instructióm nincs; kótáimból ki elveszett, ki másnál van; majd haza hozatom. - Hanem, Barátom! egy csomó ruhát készíttetvén 20 Rf. kellene, küldd el egy pecsétetes levélbe ezen becsületes siedertől: mihelyt Asszonyvásárára kimegyek, azonnal visszaadom. Ha egy 25 f. bankócedulát zársz pecséted alá, azt se bánom, az 5 forintjából majd egy csizmát állíttatok. Kérlek, barátom! most ne hagyd el szükségembe: a Fráter-ház egy hét alatt alkalmatossá tesz az egész summának megtérítésére.

Debrecen 28. febr. 1801.

NAGY GÁBORNAK - GÖRÖG DEMETERNEK

Barátom!

Közlöm véled ezen leveletem pro crisi amica, s visszavárom jegyzéseiddel együtt. Olvasd el a Puky levelét is. Még ma professzor Rozgonyi Úrnak s a mi jó Pukynknak írni fogok. - Ha terhedre nem lennék: örömet kiszáncálnék Véled az öcsémhez Semjénbe, hogy onnan a pénzért Tekintetes Nemes Fráter István Úrhoz Asszonyvásárra általmehetnék.

Adnexuma.

Nagyérdemű Drága Úr!

Midőn már éppen hozzá kezdek vala szokni magánosságomhoz, amellyre magamat avégre szántam, hogy csendes olvasásom s elmélkedésem által emberi destinatióhoz jobban közelíthessek, hogy múzsáimnak áldott karjai közül a világi nyughatatlankodás ki ne ráncigáljon,

hogy jelesen Árpádról írandó epopoeiámat annál jobban elkészíthetvén, haldokló nemzetemnek szájába egy végső hattyúi éneket adhassak a Duna és Tisza nádassai mellett és hogy egy szóval hazámnak, vagy legalább a maradéknak haszonra való nézés nélkül szolgálhassak: akkor vala szerencsém édes hazámnak serkentő szavait a Bécs tornyai közül hallani, s az Úr közönséges érdemeire homályos lakhelyemben személyes háládatossággal is érzékenyíttetni.

Tiszteletes, tudós professzor, Rozgonyi József úr, kinek a hazához való nemes buzgóságával kívánt az Úr is e részben élni, nemes és nemzetes juris professzor Kövy úr által requirált engemet ezen folyó február hónapnak 9dik napján, azután ismét levél által, ugyancsak febr. 12dikén afelől, hogy a nemzettől örök tiszteletre méltó néhai Kerekes úrnak nyúgodjanak áldott hamvai az idegen földön, s becses neve a jó magyarok szívében örökre felmetszve maradjon e közjóra élt nemes hazafinak! hogy önéki, mondom, az újságok készítésében felváltója lennék. Megvallom ugyan, hogy gondolkodva vettem rá magamat, mind azért, hogy nem örömet kívántam magamat sonatis flautis édes esméretlen magánosságomból még egyszer a világ lármái közé kilépnem; mind azért, hogy egy olly munkás, olly sokféle érdemű, olly tudós és közönségesen tisztelt hazafinak, mint boldogult Kerekes úr volt, méltó követőjének lenni, erejim felett való próbának tartottam: de mégis egyfelől, azt tartván szemem előtt, hogy a hazának negative nem ártani nem elég, hanem kötelességünk ám positive is díszére lenni, *patriam prodere nefas* etc., másfelől örömmel s meglelégedéssel bíztatván az Úrnak előttem a tiszteletig esméretes hazafiúsága, gondolkozása módja és jó szíve; elfogadtam az Úrnak s az Úr által édes nemzetemnek becses kínálását, s engedtem néhány érdemes és közlélektől vezérlett barátim nógátásainak, annak az ösztönnek, melly ezt juttatta eszembe: *tanta via est, qua me quoque possim* etc. Méltóztassa tehát ezt az írásomat az Úr úgy venni, mint egyátaljában való lekötelezésemet: én részemről csak azt az egyet instálnám ki, hogy a legelső postán méltóztatnék az Úr afelől bővebben informálni, hogy

1. Az a társaság, amelly a (hozzám küldött) tudósító levélben említettik, kikből áll és mi a célja?
2. Hogy fizeti az nékem a levélbe kitett summát, úgy-é mint saláriumot? vagy pedig a jövedelmen osztozván?
3. Azon társaság vélem együtt dolgozik-é? vagy az újságok készítése épen az én departementom lesz? - Ezeket azért óhajtom világosan megérteni, hogy hallottam hírét itten egy Bécsben most felállott Nyelvmívelő Társaságnak, amelyhez Márton József úr is felment volna, de bővebben róla nem utasítottam. - - Én is a vélem közlött conditiókra ezen pontok szerint kívánom az Urat előre tudósítani, hogy tölem az Úr és a nagyérdemű Társaság többet vagy kevesebbet ne várjon és ne kíváncsion, mint amennyiben magam vagyok, [előre]bocsátván, hogy ha mi ebben magam dícséretére célozni láttatnék, azt ne abból az alacson characterből méltóztassék az Úr magyarázni, hanem csak abból a pontból, hogy szükség a prédisusság kedvéért előre megírnom, mennyiben vannak meg bennem az Úr által kívántatott minéműségek. Tehát
1. A deák nyelvben lévő tehetségem, minthogy fő gyönyörűséget a római klasszikusok olvasásában találok, felhat szinte a literatúráig, hozzá járúlván a beszédben és levélírásban való könnyűség.
2. A német nyelven értem a könyveket, sőt ezekből poétai fordításokat is tettem: de beszélni és levelezni, kívált tudóssal és characterisatus emberrel nem tudok. Úgy de egy esztendeig való bécsi lakás talám helyre fogja ütni ezt a fogyatkozásomat.
3. A francia nyelv értésében középszerű vagyok: de az ezen a nyelven való litteraturához legjobban vonszó tüzem sebes előmenetellel mér magamat is bíztatni.
4. Olaszúl igen jól értek.

5. A magyar nyelvben lévő tehetségemet debreceni születésem és 22 esztendő koromig való felnevelkedésem, 5 esztendeig tartott utazásim és tapasztalásim az egész magyar hazába (kivéven éppen azon részeit, ahol nem-magyarok laknak) nyomtatott és még kézírásba lévő munkáim, literatúrai szüntelen való olvasásom, levelezésem, és gyakorlásim, meglehetősen emelték.

6. A statistica, historia, utazások, politica és geographia a természeti históriával együtt 4 esztendőktől fogva egyedül való foglalatosságim.

7. Utóljára ami characteremet illeti, azt az én csekély, de tisztességes nevelésem, olvasásom és gondolkodásom módja, a *curata supellex*, nem teheték olly nagyvilágbélivé, olly *éclatantté*, mint amillyent talám az ajánlott statio és az Úr kívánnának: de csendesesen élni való vágyásom közönséges-lelkűségem, hazámhoz való tiszteletem és a nemzet s a szelíd tudományok eránt való tüzes búzgóságom sokba hasonlónvá tettek ahoz, amint Rousseau magát leírja barátja előtt a IV. levélbe: *Une paresseuse aime* etc. - Rousseau ugyan a nagy Rousseau volt, én pedig egy kis emberke vagyok: de egy hellernyi circulusnak és egy planétai orbitának lehet azon egy centruma, s mindenik 360 grádusból állhat. Ha tehát ezen tehetségim és ezen fogyatkozásim mellett tetszik az Úrnak maga mellé venni: méltóztassék az első jó móddal egész stációmnak mivolta felől tudóssá és bizonyossá tenni, hogy én is magamat elkészíthessem, az Úrnak becses levele is nálam, mint az enyém az Úrnál, megbízó dátum gyanánt maradhasson. Addig is magamat barátságos indulatiba minden esetre ajánlván, maradtam...

[A fogalmazványból törölte a pontokba szedett két részt: az érdeklődést az állás feltételeiről és a maga felkészültségének jellemzését. Helyükre ez a szöveg került:]

Méltóztassa tehát ezt az írást az Úr úgy venni, mint egyáltalánba való lekötélezésem: én részemről csak azt az egyet instálnám ki, hogy a legelső postán méltóztatnék az Úr mind jövedelmem és Stációmnak egész mivolta felől tudósítani.

Ami a nyelvekben való előmenetelemet tekintí, küldöm egynéhány darabjaimat, amellyekből s a Diétai Múzsából méltóztasson az Úr ítéletet tenni. A statistica, geographica, historica etc. tudományok fő és legkedvesebb foglalatosságim voltanak. Characteremet méltóztassék az Úr Rousseau-nak a maga barátjához Montmorencyből küldött levelében rövideden megolvasni: *Une paresseuse aime* etc.

Debrecen, 1801. február

MÁRTON JÓZSEFNEK

Kedves Barátom Uram!

Hogy ezen levelemmel résszerént kéntelen, résszerént bátor vagyok az Úrnak alkalmatlan-kodni, annak oka rám nézve az, hogy Bécsben nincs máshoz kihez folyamodnom, minthogy Dr. Sándorffy úrnak, akihez bizodalmom volna, elég és igen sok fontos foglalatossági vagynak; az Úrra nézve pedig az, hogy mind hajdani, mind a múlt ősszel megújított barátságunk az Úrnak hozzám s dolgaim eránt való nemes hajlandóságáról nem kevésbé téssen bizonyossá. De ha a magam személyes dolga ügyeletlen volna is az Úr előtt, esmérem az Úrnak a közjó eránt való részvevősségét s szolgálatra kész voltát; még pedig sokkal jobban esmérem, mintsem a köz ügyben akar nékem, akar másnak is a lehetőségig segíteni ne kívánna. Mért tartózkodjam tehát kérni az Urat, hogy Minden Munkáimnak kinyomtatására egy jó és csinos bécsi könyvnyomtatóval megalkudni méltóztassék? Az egész gyűjtemény

mintegy 40 árkusra fogna terjedni, melyben mind versek, mind kevesebb számú prosák, mind eredeti mind fordított darabok lennének; az exemplárok számát pedig, minthogy tekintetes Fráter István úr nyomtattatja ki, nem kívánom többnek 500-nál. A magam munkáiról tudósítást, vagy felvizsgálást adni megtiltván a nemszemtelenség, csak a fordításokat említem meg, amelyeknek szerzői csupa nevekről is elég esméretek, elég ajánlottak, mint p. o. La Boucle de cheveux enlevée, de Pope; Die Grázien, von Wieland; Le Temple de Cnide de Monsieur de Montesquieu; L'Aminta, Favola Boschereccia di Torqato Tasso; Der Frühling, von Kleist; Il pastor Fido, di Giambattista Guarini; s több eféle. - A kinyomtatáshoz való alkut, formát és gustust egészen az Úrra bízom, s egyebet a vélem való közlésénél nem kérek. Én júliusnak 2dik és 3dik hetét Patakon fogom az examen alkalmatosságával tölteni: és addig való válaszáat az Úrnak ohajtva várom, tessék tiszteletes tudós philosophiae professor Rozgonyi úrhoz ugyancsak Sárospatakra adressirozni. - Igaz! a pénz felől majd el is felejték tudósítást tenni, - felét a nyomtatás árának előre, felét pedig az exemplárok leszállításával kész lesz azon uraság letenni. Már én az Úrnak jelentésére, s édes hazám s anyai nyelvem díszére és előmenetelére, amint tudtam s amit tudtam a ritkább régi, kevésé gyakorlott, nyomtatásban esméretlen, tartományos és mesterszavakból 2000 és egynéhányat öszveszedtem, s mind ez ideig az Úrnak barátságos rendtételét vártam; és most is kész szívvel kívánom őket az Úrral közleni, mihelyt levélbe tett bizonyos akaratját megértem: sőt egyébben is, ami csekély elmémről, gyenge erőmről, gyarló tapasztalásomról s aprólék olvasásomról kitelik, örömet kívánok ügyefogyott nemzetemnek, s özvegyiségre jutott hazámnak, átaljában pedig a tudományoknak szolgálni. Mert nemzetem javán dolgozni annyira óhajtók, amennyire örülök annak, hogy magyarnak születtem: az értelemnek pedig és az ízlésnek gyarapításán mind örülök én, mind munkálkodom, én egy nádas házba szorult cosmopolita.

Édes barátom! távol vagyok mind a gazdagodás vízkórságától, mind attól, hogy fényes szerencsézést kívánjak játszani a világon; és csak munkácskáimnak ezt az egy kiadását (amelly mind hajdani vickándoó plánumim által szerzett aprólékos adósságimra, mind írásimnak mindennapi elébb tovább hányattatásira nézve szükséges) végbe vihessem, nem fogja többé még csak munkámat is látni ez az egy részről íróg és szörszálhasogató s a mellett korhel időszakasz! más részről a Helvetius baglyát realisáló, obscuránt és üldözni szerető világ. Ha írok is, aminthogy már én anélkül nem tarthatom fenn lételemet, írok a boldogabb maradéknak, írok a XXdik vagy XXIdik századnak, írok annak a kornak, amelyben a magyar vagy igazán magyar lesz, vagy igazán semmisem. - - - Teszek úgy mint Bessenyei György, ama mind rendre mind érdemre első magyar literatorunk, akiről a dolog esmérői nem tudják meghatározni, akkor volt-é nagyobb mikor Bécsben a becsületnek, a hazafiúságnak köz piacán tündökölt, vagy most, midőn Bakonyszegen a mi horizonunk elsetétedését úgy nézi, mint a földünk golyóbissa alá fordult, de azért teremteni meg nem szűnő nap. Ebből a resignatiómból, és az erre való tekintetből bátorodom már az Urat arra is megkérni, hogy engemet afelől tudósítani ne sajnáljon, ha vette-é Görög úr az én még a télen küldött leveletem és ha válaszolt-é arra vagy nem? - Ugyanis engemet, mind professor Rozgonyi úr, akire volt a dolog Görög úrtól bízva, mind professor Kövy úr, és mások is, requiráltak abba, hogy Görög úrhoz ajánljam magamat az újságok írására. Én ezeknek serkengetésére resolváltam is magamat, és írtam eránta Görög úrnak, amelybe az előadott conditiókra nézve azt feleltem, hogy én a deák, olasz, francia és német nyelveket értem, a geographia és historico-politica tudományok egyedül való foglalatoságim, hazámat mind könyvekből, mind, sőt respektíve hat esztendeig való útazásimból, alkalmasint kívántam megismeri: csak azt kérem vala ki Görög úrtól, hogy mind kötelességim, mind fizetésem felől praecisőbb tudósítson, hogy bizonynyal tudjam micsoda teherre, s micsoda commodításra hagyom magamat megelégedett Sanssoucimból a bécsi lármás fényre kiléptetni. De választ sem Görög úrtól sem Czetter úrtól nem nyerhettem. - Talán az idevaló, egyébaránt is rendetlen postázás az oka. - Kérem az Urat, ne sajnálja gyanakodásomat megállítani, s egyszersmind megírni, mi

az a bécsi magyar institutum, mellynek az urat is tagjának lenni örvendem, s mellyről mi isolirosott dákusok itt még olly keveset tudunk. Én az Úrnak ezt a literaria tudósítását másikkal fogom megköszönni, t. i. ezen munkámmal: „Néhai Dr. Földi Jánosnak életének és munkáinak története, character, lelke és felvizsgálása, recensiója, egy barátja, társa és tisztelője által.” Megérdemli ez a nagy lélek, kiről tulajdonképen el lehet mondani, hogy nemzete szerelme emésztette meg, megérdemli mondom, hogy minden hazafi sírja után is temjénezzze!!! - Én pedig az Úrnak barátságát s erántam való bizodalját kikérvén, állandóul maradok

az Úrnak

kész köteles szolgálja
Csokonay Mihály

Debrecen, mart. 19. 1801.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Ki nem tudom mondani, melly igen sajnálom, hogy válaszádomnak illy későre kellett haladni, magamnak pedig ez miatt Nagyságodnál notába esnem: de mivelhogy Debrecenbe készített levelem oktan före és hűségten kezekre volt bízva, magam pedig a tavasz olta előbb a diósgyőri, most utóbb pedig a Miskolc szomszédságában fekvő tapolcai hévízben kénytelenítetem hosszas kúrát tartani, reménylem, hogy Nagyságod előtt bocsánatot fogok nyerni; mellyet alázatos főhajtással ki is kérek.

Most pedig megtudván első levelemnek Debrecenben való heverését: újra készítettem e jelenvalót.

Nagyságodnak kegyes parancsolatjára ímé alázatosan iderekeszttem a kívánt documentumokat: instálván egyúttal, hogy a debreceni postának maga mentségére tett reflexióimat megolvasni méltóztassék. Két dologgal kívánja a levélnek 3 hónapig való hevertetését elütni: úgy mint, hogy az én nevem Debrecenben esméretlen volt, és hogy azon levél a postán nem kerestetett.

De, hogy az én nevem eléggé esméretes ebben a városban, azt talám hosszasan vitatni nem is volna szükséges. Debrecen nékem született-földem, itt nevekedtem, az atyám közönséges kedvességű ember volt, az anyám tanácsbéli ember leánya, magam is (ha talán nem kérkedésnek látszana) mindenkor esméretes, és inter aequales kitündöklő voltam; hazai városomon kívül csak 5 esztendeig laktam teljes életemben: azolta pedig már esztendeje, hogy ismét itthon lakom ősi kis örökségemben. Hogy lehetne tehát itt az én nevem esméretlen? annyival is inkább, hogy az expeditor, mihelyt a sümegi currenst vévén, a legelső embertől kérdezgetett felőlem, azonnal az a legelsőbb megkérdezett ember reám tudta igazítani, amiből a' jön ki, hogy, ha elébb is kérdezett volna, akárki meg tudta volna mondani; kívált hogy az egész városban azon a nevének kívülöttem egy se találkozik.

Ami pedig a levél kerestetését illeti: minthogy én akkor 3 fontos választ vártam, névszerént ugyan a Méltóságos Gróf levelét nem kerestettem; de kerestettem átaljába a nékem szóló leveleket. Elsőben ugyan a ref. Kollégium széniorának az inassára, akinek kötelessége a professzorok és a deákok leveleit a postáról elhozni, reabízta. Ezzel meg nem elégedvén, a nevemet kétízben írtam le egy darab papirosra, s küldöttem a postára, hogyha ollyan nevű embernek szóló levél van, adják ki, ha nincs, küldjék le; mindég azt a választ nyertem: ma nincs, majd jövő postán s a t. Egyébaránt is, nem arra való-é az illyen nagy postáknál a

Brieftrágerek, hogy a szokott taxáért a leveleket kihordják? De most is azért vettem későbbben a levelet, hogy (amint az expeditor mondta) nincs cursorjuk vagy miek. Márpedig egy ilyen városban, ahol 3000 tanuló seregél öszve az országnak minden szegletéről; ahol districtuális tábla, királyi városi törvényszék, egész regiment garnison, provinciális commissáriátus s a t. vagyon; ahol a kereskedés Béctől fogva Pesten keresztül Szebenig, sőt Moldváig és Bukarestig, Késmárktól fogva Péterváradjáig terjed; ahol annyi és annyféle correspondentiák undulálnak s ahol olly gazdag fizetése van a postamesternek: nem a közjó hátráltatásával esik-e meg egy nyomorúlt porteur nem tartani?

De mindenekfelett az teszi a postának mind a két rendbéli mentségét semmivé: hogy azon három hónapok alatt, míg a Nagyságod levele nála hevert, nekem 10-12 levelem is jött kezembe, ki a szenior inassa, ki a postamester úr favágója által. Hanem minthogy a leveleimet meg szoktam égetni, nem maradt meg közülök ötnél több, minthogy azokra még referálnom kellett.

Én úgy gondolnám, hogy ezekből is lehet úgy következtetni, hogy, ha ezek kezemhez jöhettek a postáról: egyúttal miért nem a recepissés is? sőt mivel az recepissével volt, miért nem inkább, mint ezek? Ez okon reménylem, nem leszek Nagyságodnak alkalmatlan, ha dátumjait ide sorba feljegyzem: 1. Somogyból (Curgóról) 5. febr. 2. Miskolcra 9. febr. 3. Erdélyből a magyar társaságtól 16. febr. 4. Somogyból 12. mart. 5. Pataki collegiumból 22. mart. Ez az 5 levél nálam megvan.

Azt írtam ugyan az első recepissének hátára (amellyet azért írtam úgy tele, hogy a hamisításnak annival jobban elejét vegyem) hogy a pecsét ép volt, aminthogy nem is volt kívülről a méltóságos familia címerének semmi baja: de minekutána a levélnek minden szárnyait a szemesebb vizsgálás végett felbontogattam, észrevettem, 1-ször hogy a Nagyságod spanyolviassza eleven, piros, hajlós, és olly ragadós, hogy a papirost mindig magához szakasztja; az a spanyolviasz pedig, amelly a pecsét alatt és a levélnek alsó bal szárnyán ragaszték formán láttatik, setét verhenyeges, porlós, és olly erőtlen, hogy a papirostól elválván, azon csak fakó mocskot hagy. Illyen ragadt a levélnek arra a részére is, amelly éppen a pecsét alá esett: mellyet ez okon küldök is kimetszve. 2-szor észrevettem, hogy a setétes ragasztékok alatt ollyforma füstösségek látszanak, amellyeket az felolvasztásra megmelegített, kivált gyertyavilágnál arra a végre elkészített kés vagy más eszköz nyomának méltán tarthatni. Oh pedig miként kapott az expeditor az én recognitiomnak azon a punctumán, amelly a pecsétnek ép vóltáról szólott vala!

Jöllehet már most is elég hosszas és amiatt talám már alkalmatlan is vagyok Nagyságodnak; mégis meg nem állhatom, hogy némelly praesumptióra tartozó megjegyzéseket ide ne helyheztessek, alázatosan kikérvén Nagyságodnak engedelmet. Illyen p. o. az, hogy hasonló rendetlenségekről, késedelmekről, gyanús raggatásokról, sovány mentségekről stb. más érdemes és nevezetesen törvényes emberek is panaszkodnak. 2-szor Masse, aki a mostani előtt volt expeditor, éppen most várja magára az alsó tömlőcben, ahol több mint esztendő óta fogva vason ül, a végső szentenciát. Pedig a mostani expeditor is, a maga csekély 90 forintos fizetése mellett olly hirtelen kezdett szegény fráterből gavallért játszani, mint Masse meggazdagodni. 3-szor. Minden állapotban egy emberesmérő kiolvashatta az expeditor orcavonásiból, fordulásiból, himelés-hámolásából s kivált az utolsó hírnek, hogy t. i. a Méltóságos Gróf utána akar a dolognak járni, meghallásakor történt consternációjából; hogy ő nem egészen ártatlan. 4-szer. Minden szava mind néki, mind a postamester úrnak mindég csak oda ment ki, hogy a postán pénzt nem szabad küldeni, királyi parancsolat: és így efelől még csak szót sem lehet tenni, vagy azt promoteálni. 5-ször. Maga a postamester úr azt mondta, hogy talám csak velem tréfál a levél írója: mikor pedig a Nagyságod Méltóságos nevét meglátta, arra csak azt felelte, hogy megeshetett hogy a cancellista, vagy akire a levélírás vólt Nagyságodtól parancsolva, félretette a pénzt!

Még egy alázatos reflexiómat a documentumokra nézve méltóztassa Nagyságod megtekinteni. - Éppen szerencsémre nem voltam a házamnál, mikor az első levél kezemhez jött, mert különben itthon magánosan bontván fel, nem volna most mit és kivel bizonyítanom. Hanem egy érdemes házhoz voltam vacsorára híva, és már a leves az asztalon volt, mikor hozzám hozták estveli 8 óra után a levelet, mellyet én az egész tábla előtt bontottam fel és a pénzt benne nem találván, magok ők mondták, hogy csak rögtön menjek a postára, talám ott lesz róla rendelés téve, ők reám várakozni fognak. Ez egy eritica környülállás a species factiba.

Már most nincs egyéb hátra, hanem hogy Nagyságodnak erántam érdemem felett kimutatott gráciáját méltóképen megköszönjem. De az a toll, melly a természet festéseiben nem mindég szerencsétlen, az a szív, melly a mások érzéseit néha meglehetősen tolmácsolja; a Nagyságod dícséretére s a maga tulajdon hálájának kimagyarázására alkalmatlan. Valósággal nékem ezúttal embarrasba kellene jönnöm, ha nem tudnám, hogy Nagyságod elég nagy a szóval háládatosság érzésére s elfogadására.

A Georgicát, lehet, hogy tisztelendő Rájnis úr ki fogja adni: de ami még önála a lehetőség világába gombolyog, az nálam a valóságban kifejtődve van. Az övét s az erdélyit meghalándandja-é az enyim vagy nem? azt, instálom alázatosan Nagyságodat, szabad légyen feleletlen hagynom. Magamat jobban szeretem, mint a munkámat: ha pedig ezt olly nagy lelkekének, akik már a hazai literatúrába praescribáltak, vakmerően elejekbe tenném; akkor ennek felmagasztalásáról magamat az immodestiának legrútább grádusáig lealáznám. Másként is pedig minden munkának a becsülete olly fixa csillag, melly saját (kisebb vagy nagyobb) fényjével világoskodik; az író pedig olly holdacska, mellynek a maga systemájának napjától (nékem p. o. Nagyságodtól) kell nyerni a fényt és elevenséget; minden munka felelhet maga mellett, de az írónak magának dícsérni azt, kiállhatatlan charlatánéria. Nihil mihi arrego, quamquam nec derogo quidquam! Az olly fő literátorok, mint Rájnis úr, akik már országos írókká lettek, írjanak az országnak Georgicát: én a magamét Nagyságod udvarlására készítettem. És ezzel a magam kinyilatkoztatásával ajánlom azt és magamat a Nagyságod gráciájába. Méltóságos Gróf, Nagyságodnak

alázatos kész szolgája

Csokonay Mihály maga kezével

Debrecenben, Darabos utcai házamnál 16. Maj. 1801.

NAGY GÁBORNAK

Barátom! Engemet Puky úr és Darvasné asszonyság elragadván elragadtak Pazonyba, és onnan felvisznek Ongára: megengedj, hogy véled nem utazhatok, hanem Patakon öszvehoz a jó Isten. - Most, míg a hintók a vendégfogadóba étetnek, tiszteletére jöttem tiszteletes Diószegi úrnak, s nála írom ezt a leveletem. Ha erre jössz Patakra: járj utána, hogy ki beszéltte azt a bécsi dátumot, - az én Görög úrhoz való goromba válaszom felől való dátumot, - s mondd el, mi volt a válaszom, sőt akár hozd el in copia, amelly nálad van. - Ezt a két keszkenőt küldd le az Édes Anyámnak, és köszönts nevemmel.

Tisztelvén a főhadnagy urat egész kedves házával együtt, téged pedig minél hamarább ölelni kívánván, vagyok

hű barátod
Csokonay m. k.

Böszörményben Jun. 26dik 1801.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Méltóságos Gróf, érdemem felett kegyes jóltévő uram!

Talám mikorára ezen levelemnek szerencséje leszen Nagyságodhoz, akkorára már oda is érkezik a recepisse, és így a dolognak egész hogyléte tudtára lesz némelly részbe Nagyságodnak: de mégis minden esetre itten deducálni kívánom az egész történetet, annyival is örömeztőbb, hogy ha valami gyanúja volt Nagyságodnak a parolatlanság felől erántam, attól a tehertől is könnyebbedjék emlékezetem.

Éppen a halhatatlan Dr. Földinek, kiről, hogy nemzetéhez való szerelme emésztette meg, méltán és tulajdon értelemben elmondhatni, éppen Dr. Földinek a temetésén valék, midőn a Nagyságod becses levelét a postalegény házamhoz hozta. Kétszer híjába jöven, harmadik ízbe, estvéli 7 órakor, addig erősködött az anyámon, hogy véle a recepissét subscribáltatta, mondván hogy azt nékik röktön vissza kell küldeni, mert éppen most érkezett egy nagy levél eránta a sümegi postáról. Én egy óra múlva hazaérkeztem, és a levelet felbontám 3, sőt egy leánnyal együtt 4 személy előtt, és a nevezett pénzt benne nem találtuk. Azonnal a postára mentem: kérdeztem a pénzt, de felőle semmit sem akartak tudni, mondván, hogy a postán úgysem szabad pénzt küldeni. Az expeditor csak hívelt-hámolt és habozott, megvallotta, hogy január óta mindég nála hevert a levél, de (amint ő szabadkozott) az utca nem lévén reá feltéve, házunkra nem talált. Hanem az igen kopasz mentség: mert azonkívül, hogy én elég esmértes vagyok e hazámban, és hasonló nevén ebbe senki sincs több, még az is igen elfogja ötöt, hogy én a levélhordó legényre rábízam, hogy a nékem szülő leveleket házamhoz lehozza; sőt magam is leírván egy papirosra a nevemet, két ízben küldöttem azt el, hogy olyan nevű embernek nincs-e a postán levele; és ami nagyobb, maga a postalegény 10 vagy 12 levelet is hozott január óta a kezemhez: hát azt miért nem tudta egy úttal leküldeni, holott az még recepisse mellett volt? miért kellett néki a tudakozást éppen arra az utolsó estvére, amellyen a sümegi currenst vette, halasztani? - Egyébaránt is sok a panasz erre az expeditorra, már egy ízben kicsinybe meg nem buktatták, az előtte való expeditor pedig most ül vason az alsó tömlőbe a levelek feltöréséért, pénzek eltökítéséért s több aféle. Nem felel ugyan a posta a pénz mellett, de mikor recepissét vesz, tartozik akkor a boríték és pecsét felől felelni, és így a bennevaló mellett is; nem szabad a postán pénzt küldeni (így mondja ő), de változhatatlan törvénynek marad ez mégis, hogy nem szabad lopni. Így allegáltunk, Méltóságos Gróf, egymásnak: de nem volt kinek sententiát hozni. Azomba, ami legtöbb, a pecsét ugyan ép volt, és a méltóságos familiának címerét esmérven, semmi hamissítást nem találtam: de belől jobban vizsgálván észrevettem, hogy a Nagyságod skarlát szín spanyolviassza közt némelly ragasztások barna téglaszín spanyolviasszal vannak téve; a Nagyságodé olly ragadós hogy magával együtt a papirost is hozzáragasztja, ama másféle spanyolviasz pedig a ragasztékokon olly porhanyó, hogy a papirosról egészen könnyű móddal levált, mint valami kinyérbél: ezenkívül a levélnek jobb felől való szárnya alatt (ahol a viasznak öntése legvastagabban esett) gyertyafüst kormának a nyomai látszottak, amit hihetőleg az olvasás végett a gyertyavilágnál megmelegített és a pecsét alá iktatott kés okozott. Eleinte a posta még azt mondotta, hogy a levélíró talám csak tréfálgodik velem; de midőn a Nagyságod méltóságos nevét néki a levél alatt mutattam volna, nem tudott egyebet mondani, hanem hogy talán a cancellista, akire bízva volt, a' nem tette belé; de annak lehetetlen volta felől is törekedtem ötöt capacitálni. Eszerént vége lett minden disputationknak.

Én részemről mély tisztelettel vettem Nagyságodnak kegyes levelét, hozzám, érdemetlenhez, szokott nagy lelke szerént mutatott jó teteményét pedig a legforróbb háládatossággal. Vajha kicsiny voltom annyira terjeszkedhetne, hogy Nagyságodnak valami legkisebb dologban is kedvét tehetném: e' volna, amit keskenyre szorított orbitámon kívül munkásságom céljává édes-örömezt tennék, s óhajtanék!

Ami most közelebb a Georgicámat illeti, lehet, hogy azt tisztelendő Rajnis úr ki fogja adni, de ami még önála a lehetőség világába gombolyog, az nálam a valóságban kifejtődve van. Az övékét meghaladja-é az enyim vagy nem, azt, instálom alázatosan Nagyságodat, szabad legyen feleleletlen hagynom. Magamat jobban szeretem, mint a munkámat; ha pedig ezt olly nagylelkekének, akik már a hazai szépliteratúrába praescribáltak, vakmerően elejekbe tenném, akkor annak felmagasztalása által magamat az immodestiának legrútább grádusáig lealáznám. Másként is pedig minden munkának a becsülete olly fixa csillag, melly saját (kissebb, vagy nagyobb) fényével világoskodik; az író pedig olly holdacska, mellynek a maga systémájának napjától, nékem példának okáért Nagyságodtól kell venni a fényt és melegséget: minden munka felelhet maga mellett, de az írónak magának dicsérni magát vagy munkáját, kiállhatatlan charlatanéria. Nihil mihi etc. Az ollyan fő literatorok, mint Rajnis úr, akik már országos írókká lettek, írjanak az országnak Georgicát; én a magamét a Nagyságod udvarlására készíttettem. De minthogy úgy méltóztatik Nagyságod parancsolni, kiadását most elhalasztom. A többi fordításokat pedig és eredeti poémáimat most mind egy sorig kinyomtattatom: hogy szekrényembe tovább ne hányódjanak, s gondviselésektől is megszabadulván, azzal az egy ártikulussal is szabadabbá tegyem életemet. Ezt ha végrehajthatom: Múzsámat is a köz piacról, a nép szeme elől magamhoz beszóllítom, és édes esméretlen magánosságomba dolgozom véle halálom napjáig azon az heroica epopoeián, mellyet Árpádról, vagyis a magyarok kijöveteléről kívánok a maradék számára Homérus és Tasso nyomdokin készíteni. Ez a *lugubris* tónusú Debrecen ugyan, amint Townson nevezi, nem igen ébreszti ugyan a poétai lelket: de van egy édes benne, amelly az enyímet mégis emeli, az, ami az én imádott Rousseaum előtt olly becsessé tette a *Citoyen de Genève* titulust. Me Metellus lare secreto tutoque tegit etc. Egyedül annak híjjával vagyok még, hogy azoknak a vagy nagy, vagy szép lelkeknek, akiket vagy tisztelek, vagy szeretek, Nagyságod legyen az én szívemben előlülőjök; mellyet hogy nemes volta szerént elfogadni méltóztatnék, legfőbb instanciaképpen terjesztem Nagyságodnak kegyes színe elejébe! És ezzel magamat méltóságodnak tisztelettel ajánlván, maradok hamvamig...

[Miskolc, 1801. júl. 7.]

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Sokáig tanakodtam magamban, hogy leveletem néked írjam és tituláljam-é? vagy az Édes Anyámnak: de több okokra nézve jobbnak tanáltam, nevezetesen a levélvivőre nézve, ha azt házunkhoz útasítom. - Kéresd el, vagy ha terhedre nem lenne, menj le hozzánk s olvasd el; talám fogsz benne olyat találni, ami valamennyire interessál, kivált az agteleki barlang és Kazinczy. Az elsőre azt kérem, hogy akár magyarul fordítva, akár az eredeti franciába ne sajnáld számunkra kiküldeni Igarra, amit róla Townson *írván hagyott*, - az ő és társa nevét az esztendő-számmal láttam a kőbe felmetszelve. A másodikra azt jegyzem meg, hogy Szabó, Vrehowszky és Aszalay biztonnyal megholtak és jobbára az amerikai himlőbe, Vérségi pedig Brünben él. - Puky barátom most építettén a Tusculanumot sok költségbe kevergődött s emiatt Vályimat most nem veheti meg: ha magad jobb situatióba vagy, adj érte, amit akarsz: felsegéllesz nyomtattatásomban, melly után most fáradozom.

- Istenünk veled!

Onga, Jul. 19dik napján 1801.

Csokonay m.k.

ANYJÁNAK

Szerencsésen felérkezvén jul. 1. napján Ongára Puky barátommal, 5-én Ragályra mentünk, Ragályi Gedeon urat, a Gömör vármegye vicanótáriusát, mint régi jó barátunkat meglátogatni, aki azt a szívességet cselekedte velünk, hogy maga kocsiján és költségén elvitt Agtelekre, a híres Baradla nevű barlangnak megvizsgálására. Ez a barlang fekszik Agtelek faluhoz egy fertály órányira, egy csupa kőből álló hegynek öblében. A barlang szája esik egy 27 $\frac{1}{2}$ ölnyi meredek kősziklának az alján, melly kőszikla felitől fogva az aljáig úgy áll, mint az egyenes kőfal, és magosságát lehet kétannynak gondolni, mint a Veres torony. Rémítő dolog csak felnézni is a tetejére, mellyen a látás a felhőkkel látszik határozódni. Az alján lévő lyukba gugyorodva kell bemenni, és ez az alacsony de széles torkolat mintegy fél fertályóraig tart, amikor az ember a valóságos barlangba bejut, mellynek boltozatjához képest a Nagytemplom magossága és tágassága nem is hasonlítható. A kövek úgy csüggenek alá az ember feje felett, mintha mindjárt nyakába szakadnának; a hang rémítő módon zeng e tágas öblben. Lőttünk egynéhányat, és a legszörnyűbb mennydörgés kicsiny volt a puska ropogásához. Fáklyákkal vezettek két vezetőink, kik egyedül az utazók behordozásából élnek; fáklyát négy öllel vittünk be, mert ha ebből a vándorló kifogyna, soha a barlangból, mellynek még végét senki öszve nem járta, ki nem jöhetne. Ága a lyuknak sok van; mi délig egyet, délután másikat jártunk be; a többire nem értünk. Vóltunk mindöszve kilencen. Elindúltunk tehát az első ágán, és találunk csepegő kövekre, s az azokból épült külömbkülömbféle oszlopokra, kősziklákra, omladékokra. A csepegő kő abból áll, hogy a barlang boltozatjáról szüntelen csepeg a legtisztább, leghűvösebb víz, melly, mihelyt akár az emberre, akármire cseppen, azonnal kővé válik, és így formálódnak lassanként a legszebb figurák, mellyekből a képzelődés sok dolgokat formál magának. P. o. először láttunk egy cifra zsidó oltárt, azután pápista chorust, mellyre fel is mentünk, orgonát, barátot, királyi széket, oszlopos palotákat s a t. mellyeknek szépsége és figurája a mesterség remekjeivel truccol. Találtunk a barlang fenekén sok ezer ember- és baromcsontokat, mellyek a háborús időkbe oda futott és rejtezett szerencsétleneknek csontjaik.

A barlangba hol tekergössen, hol egyenes hosszú folyással foly el egy háromöles tiszta folyóvíz, melly olykor igen megárad és a bennlévőket odaszorítja, míg ismét el nem apad. Vannak benne a legegészségesebb és legtisztább források, mellyekből magam is kedvemre ittam. Négy vagy öt helyen négykézláb másztunk, néhol mint a rák, hátrafelé, néhol pedig éppen hason, úgy hogy a hátunkat korholta a felettünk függő kőszikla. Másutt egy köről más kőre vadkecske módjára ugráltunk; néhol egy hegyes kövön állván vagy fogódzván, úgy tetszett, mintha a fáklya világánál kétfelől a pokol mélységébe néztünk volna alá; egy csuszamodás - és ezer darabokra szakadva omoltunk volna le: másutt egymás után mászkáltunk, a csepegő kődarabokba vagy társaink kezébe fogódzkodván, s az alól maradottak a felmásztakra s azoknak fáklyáikra nézván, irtózással bámúltak a toronnyi kőszikla tetején világoskodó bajtársaikra. Egy embernek, vagy csak kettőnek nem javasolnám a benne való járást, kivált akiben érzékeny a szív, és bokroskodó a képzelődés; de mi többet nevettünk mint borzadtunk; kaukleres positurája pajtásunknak sok tréfára adott okot, a bajoskodót világosítottuk, segítettük, bátorítottuk és csúfoltuk; melly dolog annyival is furcsábban jött ki, hogy valahányan mind annyiféle maskaráknak vagy földalatti manóknak látszottunk rongyos ruháinkba; minthogy az éles kövek közzé, a feljülről csepegő víz alá és a nyálkás földre nem jó volna hasznavehető ruhát vinni. Én egy zöld vadászchacukába, fekete kopott nadrágba; melly azonfelül is nálam kétszerte bővebb volt, mentem a barlangba; a többi is hasonló uniformisba volt: amelly, kivált a faron és a hason való mászás után rendes figurát csinált a fáklyánál. A vezetőnk pumikutyája mindig velünk járt. Azon bámúltunk legjobban, hogy a barlangnak legterhesebb és félelmesebb részeiben dámák neveit találtunk felvésve a köveken, amint az itt megfordúltaknak szokása. Puky úr az én nevem is feljegyzette a magáéval együtt, a többek között arra a pompás kősziklára, amelly mintha sok ezer brilliántokkal ki volna rakva, a leg-

gyönyörűbb ragyogvánnyal játszik. Még a déli őgyelgésünkben ez esett, hogy egy magos kösziklára felmászván, Ragályi Zsigmond úrnak a kalapját az egyik vezetőnk (kinek az illyes és hasonló dévajkodás szokás az utazókkal) a köszikláról egy mélységbe leejtette és maga vőlt, ki a káron legjobban sopánkodott; de már, úgymond, róla nem tehetünk, csak induljunk, úgymond, másfelé és nézzünk egyebet: tovább fél óránál mentünk, hol lejtőre, hol hágóra, a legdarabosabb, s legmeredekebb kőszirtokon, midőn egy mély lyukba érven, ahol már a közlünk legbátrabbnak és a legerősebbnek patientiája is ki vőlt fáradva, felmutatta vezetőnk a Ragályi úr kalapját, és akkor nézünk fel, hát fejünk felett 10 vagy 12 ölnyire függ az a köszikla, mellyről a kalap a vezetőnk kötődéséből ide leesett, el kellett borzadnunk, látván, hol vőltünk és most hol vagyunk.

Visszatértünk után a patakhöz bújdostunk, ahol elmaradt fáklyáinkat, ruháinkat, s eleségünket hagytuk; megmostuk a szép vízben elsározott s öszvemetszett kezeinket; s ki egy kődarabra, ki másikra leülvén, lehegve, beszélgetve, elől kértük az inasoktól Ragályról hozott provisionkat; gyertyákat raggattunk már itt a kőoszlopokra, s ittunk jó barátunk egészségéért, s az armádiákat is magában befogható majestaticus boltozatba dupla lövéseket tétettünk; a levegőégnek tiszta, csendes és kövér vőlta fáradozásinkkal együtt farkasi appetitust csináltak bennünk, elnyelő szemekkel vártuk ki szomszédunk kezéből a sült pulykát; s a kulacsok szűk szájjal látszottak kikotyogni pajtásunk torkába a frissítést, nyúgodalmat és örömet, mellyre mindnyájunknak olly nagy szüksége vőlt. - Óh tokaji asszúszöllő, hogy hoztad le te a Pluto fejedelmi ebédlő szobájába, a Persephone ágyas házába, az örök éj nyugvó kanapéjára azt a bódítani nem tudó örömet, mellyel csak a földfelettiek vidúlhatnak. A kilenc kerengésű Stix, a vezető Charon, a pislogó fáklyák, az Erebus gyémánt boltjai, a setéség hideg mennyezeti, a csendesség, félelem, borzadás, a köveken iszonykodó halál elfelejtette vélünk, hogy életbe vagyunk; de Te, Te visszacsorgattad belénk lapos bikfádból az életnek mind emlékezetét, mind vizonti édes elfelejtését. Itt jut eszembe, amit Kazinczytól hallottam, hogy önéki nem lehet tokajit inni anélkül, hogy egészséget ne nyerne, vagy legalább ne gondolna. Mibelénk is új életet öntött az a négy esztendő asszúszöllő bor, mellyet száraz ebédünkre egy bikfa kulacsból ittunk; - múltanak is az úri asztalokra rakott aranyos, talpas poharacskák, mikor a baradlai asszúszöllős fa kulacs eszembe jut, s szégyenüljenek meg. Egy pipa dohányt kiszíván, útnak készültünk ismét, és a barlang másik ágába indultunk, ahol három órányi földön, többnyire mindég a patak partján mentünk egyenes és szép úton, a legpompásabb, magasabb és szélesebb boltozat alatt, mellyben a legderekkabb falu is megtért vőlna mindenestül. Néhol félreacsaptunk valami szép köszikla oldalára, vagy valamelly jeles dolognak megnézésére. Illyen vőlt a többek között egy jókora kösziklán egy oszlop, mellyet, ha egy darab kővel ütöttünk, harang módjára kongott. Találtunk ugyan illyen zengő követ sokat, de ez nagy és hangos vőltára nézve a többeket sokkal feljülhaladta. Végre sok mászkálásunk után egy szoros lyukhoz értünk, amellyen, mint valami kéményen, grádics és fogódzó nélkül majd hat ölnyire kellett lefelé bocsátkoznunk; ennél foglyosabb helyünk nem vőlt. De meg is érdemlette azt a bajlódást; mert midőn aláereszkedtünk, a legszebb apró szobákat találtuk, mintha kővé vőlt kákakunyhók, oszlopokra rakott halászkalyibák lettek vőlna, egyik sárga, másik fejér, egyik veres, másik kék kövekből alkotva. Délután négy óra vőlt, hogy kifelé való indulásunkat meghatároztuk, jóllehet ennek az egy ágának végét se érhattuk. De minő vőlt rémülésünk, midőn Ragályi úr inassát ki már jó darab időtől az ittasság miatt társaságunktól elmaradt, vélünk nem láttuk. Öröngő lármával, és hegy-echóztató kurjongatással siettünk déli tanyánk felé; de a sijedernek visszafeleltét nem hallottuk. A vak homály, kétségbeesés és halálos éhség áldozatjának tartottuk már, midőn vezetőnk az ebédanyaghoz nem messze a nedves földön a legmélyebb álomban, mindnyájunk megvidulására feltalálta. Nemsokára a barlang szájához jutottunk, s édes meglegegedéssel, kimagyarázhatatlan belső érzések és gondolatok között bukkantunk ki a zöld gyepre, a friss szellőbe, és az élő teremtetéseket vígasztaló napvilágra.

Ezt a barlangot bejárta Townson anglus, kinek róla relatióját óhajtanám Nagy Gábor barátomtól magyarra fordítva megnyerni, és taval a szegény Dr. Földi. Mi egyéb élő állatot nem találtunk benne, egy a közepébe ugráló nagy vízi békánál. Levegőegét jónak érzettem, legalább rossznak és alkalmatlannak nem. Az a híre, hogy a földesuraság, vagy ha az nem, tehát annak megegyezéséből a vármegye, a terhes bükáló lyukait, a hazai és külföldi utazók kedvéért kivágatja, bővíti és járhatóbbá teszi, mellé korcsmát és vendégfogadót építtet. Elég az, hogy a vármegye ingénieurje minden zegét-zugát kiméri, lerajzolja és kinyomtatattja; úgy pedig, hogy a kupfersticheken lévő számok a barlang részeire is fel lévén majd metszve, a könyv után tévedés nélkül öszvejárhatni. Ennek a barlangnak kitapasztalása egész életembeli experientiáim között a legszebbik, legkedvesebbik; hozzájárulván Gömör vármegyének első látása is, egy rég óhajtott barátommal való szerencsémel együtt. Soha egyszer jobb kedvű compániában nem voltam, mint a Ragályi uraknál, hol a természetnek két hasonlíthatatlan productumait találtam, t.i. olyan tengeri szöllőt, millyet képzelni se tudtam volna, és amellynek fürtje egy újni hosszú, szeme apró, mogyorónyi nagyságú, termékenysége hitel felett való volt, a viceispán úr kertjében, - és a bártfai savanyú víz, mellynél erősebbet s jobb ízűt egyet sem ittam életemben; legjobban hasonlít a rojsihoz Styriában.

Patakon való dolgaimat otthon beszéllem el, most csak azt említem, hogy professzor Rozgonyi úrhoz semmi levél nem jött, nála voltam ebéden. Patakról Puky úrral általmentem Regmecre, s ebéden és szembe voltam - - - kivel? - - - Kazinczy Ferenc úrral. Ő azelőtt két héttel szabadult ki több szenvedő társaival Munkácsról. Semmit sem változott; teste, elméje s kedve azon friss, azon ép, melly volt fogsága előtt, - egyedül azt vettem észre benne, hogy beszédét nem teszi olly folytába; de ezt a töredezését ki csudálhatja hat és fél esztendő tartott magánossága után? Szívesen látott, és másnap Patakra bejövén (hol elsőben Vay consiliáriusnak, azután más uraknak adott visitát, s az examenbe is a publicum előtt megjelent) kétízben engem is meglátogatott, Regmecen pedig minden leveleit, képeit és könyveit megmutatta, azzal az antique módra készült 30 fontos urnával, mellyben szeretője leveleinek hamvát tartja, és amellyet a museumába való beléptekor az íróasztaláról felvévén, azonnal megcsókolt. Elbeszélte rabságába történt dolgait rövideden; megsíratta Dr. Földit; tudta és magamtól is kérdezte Szilágyi Gáborral esett dolgaimat; tudta a Nagy Gábor, Nagy Sámuel és Teleki urakét, s ezt vetette befejezésül utána: „kár, hogy Debrecenben a genieket elnyomni gyönyörködnek.” Otthon többit. Én pedig eljöttemkor a következő verset nyomtam neki kezébe:

*Hogy Orpheus, kit a halál fiának,
S az őrebtől felfaltnak gondolának,
Barlangjaikba jajgatának
Hebrus szelíd leányai,
S a bérci echók hangjai;
Véletlen a kies Haemus hegyére,
A poklok félelmes torkából,
Plútónak zordon országából
Mennybéli lantjával kiére:
Örültek a folyamatok,
Örült minden part és sziget,
Örült hegy, völgy, mező, liget,
Örültek a vad állatok;
Főként Eumolpus, a tanítvány
Bús húrjait feligazítván,
Zengette őtet énekén -
És úgy örült: mint néked Én!*

Tokajba kerestem Bessenyei Ferenc kapitány urat, de már ottan nem lakik; sajnáltam, hogy illy tisztelt emberrel öszve nem jöhettem. Holnap tekintetes Szatmári Király kapitány úrhoz megyek Hangácsra. 26. julii Igaron leszek, és onnan Borbély urakhoz általrándulok. Erős uraméknak tett ígéretemet a szomolnoki rezek felől nem teljesíthettem; mert sem Nagy Gábor úr, sem Puky úr fel nem mehetett a felföldre. Tisztelem hadnagy Fazekas Mihály és Nagy Gábor uramékat, Senior uramat, Székely és Bajnóci és Erős, Pap, Petes uramékat. Én vásárig haza nem megyek, hanem Igaron púrizálok s nyomtattatok. Ha valami levelem van, a Puky István barátom levelével Kardszagon által el lehet küldeni.

Onga, 19. jul. 1801.

PUKY ISTVÁNNAK

Barátom!

Dolgaimnak rendbeszedetlen vólta miatt mind ekkoráig nem írhattam: most tehát tudósítlak mindenről, valamit csak gondolok, hogy interesszál tégedet A nyomtattatás felette elkésett mert még október 1-ső napján szabadúl ki a censura alól: továbbá felette drága, a papírnak kétszeres ára miatt. Kosztom és szobám ingyen van. Practica geometriát és hydraulicát fogok itten tanulni, mellyben napjában 2 óra van, a cursus pedig 2 esztendő, promotio elég volna, de subjectumok nincsenek. Leveledet vettem, ismét dátum nélkül. Institoris úrnál kijegyztettem egynéhány könyvet, küldd fel hozzá a pénzt és én e könyveket tőle kivévén, vagy Miskolcra, vagy Debrecenbe, ahonnan a Szikszóra járóktól megkaphatod, leszállítom. Szathmáry barátunktól írtam volna, de elment hírem nélkül: Prókátor! Vályi Lexiconjáért adj, amit akarsz, s küldd fel említett barátunktól. Szüreteljetek vígan s képzeljetek magatok között, pöröljetek helyettem is a Gidával, ha ott lesz: Hattzadrum! Én pedig vasárnap felmegyek a Szent Gellért hegyére, egy butella jó budait vetvén a kaput zsebbe; s napkeletre fordulván, mint a zsidók, tifelétek, a Szent Gellért hideg tetemeinek csendes nyugvást, boldog feltámadást tinéktek pedig víg szüretet, barátságos örömrzést kívánok; s minthogy mindez, amit Pesten értetek tehetek, egy szüreti szalvét iszom értetek: Bankó!! - Jövő szeptembert Debrecenben, októbert a Judeumban töltöm, ha élsz és élek.

A Hírmondók ismét hívnak; vettem leveleket, itt Pesten per Debrecen: azalatt pedig Debrecenben 1-ső július olta ingyen járatják újságjokat és így még Pataki examen előtt elkezdték. Ma írok nekik is. Ha Pesten való lakásomat könnyíteni kívánod, ezek azok, amellyek közül valamelyiket hozzám küldhetsz: dohány, írósvaj, sajt, gyertya, bor. A fának is szűkibe vagyunk: de te messze laksz. Szűcs Lajos bejár gyakran Pestre: már néki kezd szépülni az ifjú. Csohányynak ezen a terminuson senkihez se jött levele, de mondják, hogy most is Zsigárdon lakik. Kapitány és nagy kedvességű gyerek. Érdemei boldogítsák!!! A Diétát itt mindenek bizonyosnak tartják, hogy jövő tavaszra meglenne. Zichy Staatsminiszter: Magyar - Zichy: Gondold el s bámúlj! Ürményi galíciai gubernator 24000 fizetéssel. Práy tegnap meghalt. A reformátusok templomának a helyét a múlt héten nézték ki a kecskeméti kapunál lévő szénapiacon: nagy lesz és derekabb, mint a lutheránusoké. A Magyar Theátrum mellett felette kezd ismét buzogni Pest vármegye, kivált a substitutus viceispány Szentkirályi úr, a németek theátrumát veszik meg, ezek pedig újat akarnak építeni. Derék dolog lenne az! Leopoldkor többet. - Tisztelem mind a két tekintetes asszonyékat, kezeiket csókolom s magamat úri kedvekbe ajánlom; jó szüretet kívánok! jót! még annál is jobbat! Szervusz Barátom! élj vígan: mikor jössz fel Pestre? Hopp! addig is élj vígan

Csokonay m.k.

Pest, Sept. 26. 1801.

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Mind ez ideig nem írtam, azért, hogy csupa szót, beszédet küldeni nem akartam. Várakoztam dolgaimnak rendbe szedésekre. Plánomat elhallgatni barátsági kötelesség ellen lett volna, kitrombitálni pedig, míg el nem sülnek, még barátom előtt is átalítottam, hogy vagy szánakozást, vagy kinevettetést ne nyerjek tőle. Most hát minden megvan és elsült és erős lábon áll. Nékem itten egy kis gyermek tanításáért ingyen szobám és kosztom van, ebéd, bor, vacsora: ez Pesten haladja a 200 forintot. Munkáim nyomtatását 1-ső octoberre elkezdi, (mert akkor szabadul ki a censura alól) azokból Kazinczy úr tanácsa szerint keveset - 500-t - nyomtatatok, hogy a sokság miatt kápsává ne váljak, de azt a keveset jó árron adom, *der Künstler lässt sich bezahlen*, azt mondta a híres Chodowiecky, mikor Angelica Kauffmannak egy festését 6000 f-ért copiózta. - Ez ugyan kevély hasonlítás: de Kazinczy szavai. - Munkáim jövedelméből a mellékes költségeket talán pótolgathatom. De - itt egy folytatása a plánumnak, melyet, míg munkába venném, közleni kívánok barátommal - hogy többecske jövedelem lenne és talám nevezetessé is tehetném inkább inkább magamat, újságot akarnék Pestről lejártni. Lehetőségére ezeket jegyzem meg, hogy ha deák újság járhatott, magyar miért nem járhatna Magyarországról is? ha most is járhat Budáról és Pozsonyból német, Budáról rác, Pestről görög, miért nem magyar is? aki azokat censurázhatja, censurázhatja a magyart is. Pesten és Budán az urak, a privatusok, a kávéházak eleget hordatnának és mivel e két városban nem lévén szükség postán jártni, olcsóbban kapnák az enyímet, mint a bécsit, inkább amazt hordatnák és több számmal: a királynak és postázásnak szaporodna belőle a jövedelme és így megengednék, s a többi. Hol kellene kezdeni a kijárását és felállítását? Mivel kellene az olvasó publikumot legjobban interessálni? Hová való újságokat kellene jártni? s a többi. Ezek és effélék azok, amikről praecise tudósításodat várom s kikérem, míg hozzá fognék a dologhoz. Ami a mathesist illeti, abban elég a promotio, most is csak az egy Eszterházy Herceg dombóvári dominiumába is 4 református és 1 ariánus ment ki az universitásból, pedig még fel sem esküdtek, praxison sem voltak, ezek közt van név szerint Andritska, fizetések 300 Rf. gyertya, fa, kvártély, 45 kr. diurnummal és jövendőbéli promotióval. Én pedig a hydrotechniát is, az architecturával együtt absolválni akarom. Most mindöszve 9 adott censurát, illy kevés az ember, pedig hivatal 30-40 hever a professornál: subjectum nincs elegendő. A deputatiók actáiban az is megvan, hogy minden földes úr a maga jószágát felméresse, ha pedig már felmérte és mappája van, azt autenticáltassa: ezekből készítik el az ország mappáját és ezen az egy position fundáltatik sok politicum, sőt juridicum is. Kell akkor a geometra. Hátha, édes barátom! megérhetnök (amit nehéz reményleni) hogy a commerciális deputatio gondolatai is realizálódnának, hol lenne akkor külömb foglalatosság, mint a hydrotechnia? De így is elég dolgot adtok ti a ti perlekedéseitekkel, elég dolgot ad az újabb lábra állíttatott oeconomia, az erdők regulatioja, s a többi. Egészségem fenntartására pedig jobb hivatalt nem javaslott az idevaló Eskuláp, úgy mint amelyben erdön, mezőn jár, reggel kél, estve fekszik, egész nap mozog, mezei ebédet eszik, télen a szobába nyugszik az ember. - Csendes, independens, mérsékleti ürességet is ád ez a hivatal s olyan, amelybe holmi hiblihubli ember nem ütheti bele az orrát... Él j barátom s viszontagold erántad való érzésimet!

Csokonay m.k.

Leveledet hozzánk küldd le: kezembe jön.

Pest, szept. 26dik napján, 1801.

KÖRÖSI JÁNOSNAK

Kedves Úr!

Soká késvén munkáim a királyi censurán, Szent Mihály vásárára céломhoz képest el nem készülhettek: hanem 1-ső Octoberre amonnan kikerülvén, reménylem, hogy leopoldi pesti vásárkor az első darabot leküldhetem. A nyomtatás felette drága mindenütt, mert a papiros árra kétannyi, mint volt: ez okon egy tómus árra 40 kr. lesz. Ebből fogok az Úrnak küldeni 3 exemplárt, adja el az Úr az 5 forintba: egy exemplár 3 Tómusba à 40 kr. = 2 Rf. Két Exemplár 4 Rf. a harmadiknak az árrából az egyik ft. kipótolja az 5 frtot, a másik forint legyen az Úr szívességének és az én köszönetemnek rubricájába. -

Én Pesten ingyen szobába lakom s ingyen kosztom élek, és az Universitasba bejárok: a nyomtatásra magam inspiciálok Trattnernél, akinek szép betűje s fajn papirossa van. - Leopoldkor többet. Köszöntöm, akik hozzám jó indulattal voltak és vagynak.

Tiszta barátsággal vagyok az Úrnak

alázatos szolgája
Csokonay Mihály maga kezével

Pest, sept. 26dikán. 1801.

AJÁNLÁS SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú Sárvári Felsővidéki Gróf Széchényi Ferenc úrnak, Nemes Magyarország Királyi Komornyikja, a Nápolyi Királyi Szent Januárus Vitézi Rendjének Nagykeresztes Lovagjának, császári királyi Valóságos Belső Státus Tanácsosának, Tekintetes Nemes Somogy Vármegye Főispánjának és a Felséges Septemviralis Fő Törvényszék Táblabírájának, s a többi.

Hazánk és a Magyar Tudományok Pártfogójának az Én POLLIÓMNAK Ő EXCELLENCIÁJÁNAK tartozott főhajtással nyújtott Ajánlás és Előbeszéd.

Főméltóságú Gróf!
Kegyelmes Uram!

Talám, ha az Excellentiád fényes érdemeinek emlegetése helyett a hazának panaszin kezdem alázatos leveletem, bocsánatot fogok nyerni azon halhatatlan érdemektől, amelyek nyilvánb-ban vagynak egész nemzetünk előtt, mintsem azok újjal-mutogatást kívánnának, s nagyobbak is, hogysem az én gyarló tollam eléggé bírná azokat magasztalni. Minden méltóságos virt-usoknak bésummálására elég a nagy SZÉTSÉNYI név: én tehát egész hazánkkal együtt fejet hajtok annak, és - elhallgatok.

De nem lehet meg nem szólalnom, valahányszor kedves hazámnak s hazai múzsaíknak szomorú sorsát meggondolom: kiáltanom kell mindannyiszor és kesergenem, mert annak bajai nem olly nyilvánvalók, mint az Excellentiád érdemei, nem is olly buzgó indulattal temjénezik őt mindenek, mint a nagyságos SZÉTSÉNYI nevet. - -

Volt már az az ideje a magyar literatúrának, amely boldogabb időkre is nyújtott reménységet, s el is hitettük vala már magunkkal, hogy a több pallérozott nemzeteknél mulató tudományok valahára bennünket is, Európának ezen napkeleti részén, felfedeznek. De álmom volt minden mi képzelődésünk, s annál hamarabb eltűnt, minél édesebben merültünk abba belé. Vissza-buktunk az éjtszakába!

Amaz ellenkező fátum (egyébnek nevezni nem tudom), melly a Káspium végső partjaitól fogva mindenütt sarkalta magyar népünket, még máig sem szűnt meg annak fogyatéka ellen tusakodni. - Minden nemzeti karakterünk, s mindaz, ami a *magyart* teszi, enyészőfélben vagyon, és maga után húzza hanyatló nemzetünket. - Alig menekedett ki gyámoltalan szegény nyelvünk a szomszéd német nyelvnek igája alól, azonnal amaz ellenkező fátum felhozta a deák nyelvnek skeletonját olaszországi sírjának fenekéről, s kiráncigálván bennünket édesanyáinknak kebeléből, e holt idegennek porrá váló lábait kezdte vélünk csókoltatni. S mi mindég olly boldogtalanok vagyunk, hogy mindenben, még a nyelvben is, jobban kedveljük az itthoninál a külföldieket; holott édes hazánk minden adományival bővölködik a természetnek, s nyelvünkkel együtt minden terem nálunk ollyan, mint akárhol.

Csak szorgalom hijjával vagyunk.

Ímé, amit elkezdünk is, azt is félbehagytuk. Ismét abba a pontjába léptünk keskeny kerekünknek, amelyben ezelőtt húsz esztendővel forogtunk. Más nemzetek pedig a tökéletességnek felső pontja felé azolta is óriási lépésekkel sietnek, seculumok maradnak el közöttök és közöttünk, úgyhogy nemsoká még csak nógató kiáltásaik sem hallanak le hozzánk: s mi mégis ráklábakon is alig ballagcsálunk! -

Teátrumunk még az ő bölcsőjében eltemetett, és saját hazájában idegen kezek fogták bé szemeit: a németek pedig nemcsak otthon tudják hasznát venni ezeknek, hanem még közinkbe is felesen telepítik le, hogy holmi jötmmentnek magyar kenyeret adjunk. - Typographiáink is vagy hevernek, vagy holmi *triviális* könyvekkel tartják fenn lételeket. - Az olvasás nemzetünkben újra hűlni kezd; az új könyvek száma is minden esztendőben kevesebbedik; oda amaz elevenség, melly csak a múlt század végén is úgy lelkesített bennünket; eltűnt, elrepült, s egész nemzetünk haldokló zsibbadásba vesztegel. - -

Istenünk! ha a te végezésed szerint minden Magyar Világnak illy múlólagvalónak kell lenni: ne hozd fel azt többé mireánk, mert csak lelkeinket keserítéd véle!!

KEGYELMES URAM! Én tartok tőle - ám a Magyarok istene ne hagyja el árva nemzetünket, s ültesse a szelek hátára rémitő jövőndölésemet - de én tartok tőle, hogy ha ügyefogyott nyelvünket (melly Ázsiából kibujdosván, atya, anya, vér és rokonság nélkül, és mintegy Melchisédeknek rendi szerént lakik itt Európában) ennyire vesztiben hagyjuk: nem vetek néki száz esztendőt, hogy ennek a sokféle nemzetnek zavarékjában ollyatén sorsra fog jutni, mint ezelőtt nem sokkal a burkusok ősi nyelvek; és csáktornyai hérónkról s bárdusunkról is, - ki ne tisztelné Zrínyit? ki ne tisztelné az Adriai Tenger Sirénáját? - úgy fog a jövő világ emlékezni, mint mi ma a győződelmes celták Ossziánjáról. -

Az Isten mentsen meg!!!

Meg is ment, tudom; ha mi magunk felütjük hosszas álmunkból fejeinket, észrevevessük, melly utól vagyunk a nemes céltól, s utánnok iramodunk a nyúgoti nemzeteknek. Kezünkben van minden jó eszköz, csak éljünk vélek: nyelvünk nem enged más nemzetekének, csak meg ne vessük őtet: hazánkban már nem pusztít semmi ellenség, vége ennek a régi kifogásnak. - Él még Excellentiád; s van még Excellentiádon kívül egynéhány, akit hasonló magyar tűz lelkesít; vagynak tudós hazafiak közöttünk, kiknek csak egy *nosza* kell: s mégis kétségbe essünk?

Igaz, hogy a nemreménylés kipattantja azt a szikrát gyakorta, mellytől a hérósi lelkek fellobbannak: a nagylelkű magyar nemzet is mindég akkor adott bizonyosságot bajnoki nagyvolta felől, mikor lehetetlenséget kellett tenni lehetővé. Tusakodjunk mi is egy erővel a reánk tódult akadályok ellen: s nemesebb lesz a pálmakoszorú, ha fáradságba került; pompásabban fog az lebegni az izzadó homlokokon.

Még mostanság, literaturánknak ezen csecsemő állapotjában, úgy kell bánni gyengélkedő nemzetünkkel (értem a számosabb és együgyűebb részét), mint az apró gyermekekkel. Édes beszéd, kecségető nyájasság, daliás, báb és cükoros csemege légyen mindaz, amivel őtet az iskolai leckéhez édesgessük. Nyavalyáját sem tudja még jóformán érezni; tehát amelly orvosságot véle bévétetni akarunk, meg kell annak üvege szélét mézelnünk, malozsába kell rejtenünk a gyógyító pilulákat. Külömben félő, hogy csömör jön rá, s odalesz minden jó reménység végképpen. - Poézison és szép tudományokon kell kezdenünk a munkát, ha valaha örömét akarjuk látni. Addig egy hadratermett nemzetnek erkölcsait sem szelídíthetjük meg, míg gusztusát meg nem kezdjük finomítani. Úgy tettek azzal minden más nemzetek, mellyek a felségesebb tudományokig felhatoltanak.

És ha valamelly érdemet adhat a régiség, aminthogy ad is, és ha szép a nemzetség tábláját számos ősoktól és egész századokon levezetni, amit talám senkisé tagad: reménylem, nem fogok tenéked, ó, jóltévő poézi! semmi bosszút is tenni, ha a te mennyei eredetedet a nemzetek származása előtt való időkre felvivén, tégedet az emberi nemzettel s a fiatal világnak első mozdulásival egyidejűnek állítalak. Mert csak amennyire felmehet az én gyarló emlékezetem a régi dolgoknak lajstromában; már a Veres tengernek partjain hallom a te szavadat a Mózes szájából, amelly magasztalja a Halhatatlant. Még azután sokára élt Homérus, akit a te atyádnak neveznek. Minden tudományokat vagy megelőztél, vagy te adtál elsőben is az

emberek tudtára; te emelted fel nagyobb bölcsességre a nemzetek elméjét, mind e máj napiglan e világon. Hol volt még akkor Tháles, Plató, vagy Arisztoteles, midőn te Orfeussal a köveket énekeltetted, a Halhatatlanokat dicsőítetted, és a vad rácsokat városi társaságra szoktattad Strímon és Hebrus partjain? A győzödelmes Róma előbb hallgatta a te szódat az Ennius rekedező kürtjén, mint a Cicero mély okoskodását. Előbb esmérte a csinos Olaszország a Petrárka Lauráját, mint Galilei által a Jupiter apró holdjait. Chauliaunak csak az unokái olvashatták Montesquieut: és Chaucer már porrá lett, mikor Newtonnal kevélykedni kezdett a mély Anglia. A darabos Opitz készítette el a német nemzetet arra, hogy egy század után a titkos Kant németül írhasson. - Valóban nálunk is több magyart szoktatott az olvasásra Gyöngyösinek a Murányi Vénusa, mint az Apácai Csere János minden Encyclopaediája.

Talám, ha nemzetünknek a tudományokhoz való nagyobb szeretetét megérem, s ha vélem együtt a hazai literatúra is annyira megemberesedik, hogy a valódi elmélkedésekhez is szer lehessen: tudományokból készült írással is szolgálhatok a közhaszonra. De most állapomhoz s hazám állapotjához képest, csak gyenge poétai képzelődésekkel s játszásokkal kedveskedem a közönségnek. Bátor bizodalommal téstem fel azt is a hazafiúság szent oltárára: mert tudom, hogy jobb valamit, mint semmit sem; tudom azt, hogy egy kis kertecskéből a tavasz elején szedett apró zsenge színt' olly becses a halhatatlanok templomában, mint a gazdag majorból ajánlott Hecatombe.

Én is tehát ilyen megnyúgóvással adom nemes hazámnak az én poétai munkámat; és hogy az nagyobb kedvességet nyerjen, homlokára függesztem fel a haza-szerette SZÉTSÉNYI nevet. Engedje meg Excellentiád nékem ezt a nagy szerencsét, s méltóztassa nagyságos nevével az én műzsámat a halhatatlanságra elbélyegezni.

Annyival nagyobb pedig ebbéli bizodalom, hogy Excellentiádnak a magyar tudományok eránt való kegyes pártfogását közelebből esmérni szerencsém van: de amellyet itt előhirdetnem megtilt az Excellentiád nemes szemérmessége, melly cselekedni örömebb akar, mint láttatni. Szólljanak énhelyettem sok hazabéli könyvek, mellyek homlokukon az Excellentiád nagy nevét viselni szerencsések; feleljenek azok a tudósok, kik az Excellentiád nyájias leereszkedéséből életet és újabb kedvet szívtnak: sőt kiáltsanak magok a néma rejtekek, tanú nélkül való helyek, az utak, múzeumok, levélborítékok; s az egész haza hanggá fog válni, egy közönséges echo fogja a Szétsényi nevet Pannon szent hegyére felemelni.

Ezek között nem utolsó szerencsém van nékem is háládatosan emlékezni arról, midőn az 1796-diki Diétakor, a *Magyar Múzsának* kiadásakor hazám kikötő-helyében hajótörést szenvedtem és csak Excellentiád méltóztatott a habok közül kivergődésemmre 16 aranyat reszolválni: de amelly megbecsülhetetlen gráciával, újabb fergeteg felzúdulta miatt, mégis csak-ugyan nem élhettem. - Ez az, amire a *Haza templomának örömnapiján*, az Excellentiádhoz való énekemben, ezen szókkal céloztam volt:

Imé e bölcs Grófnak érdemei nagyok:

Somogynak hálával talpig adós vagyok.

Amaz már régolta pártfogásába vett;

Emez vélem sok jót, sok szívességet tett. etc.

Íme mostan is, 9 esztendőknél elforgásáig tartott reményim, biztatásim és fáradságim után, valahára végtére is Excellentiád méltóztatik engemet a Helikonra felvezetni s első zsongéimet nemzetem nézőpiacán a Múzsák oltárára felhelyeztetni, melly különös gráciáért meg nem szűnök lenni Excellentiádnak

holtig lekötöztetett híve
Csokonai Vitéz Mihály. m. k.

Révkomárom, 9. Jan. 1802.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Méltóságos Gróf!

Nagyságodnak kegyes parancsolatjára alázatosan küldöm a Magyar Georgicont, de nem egészen, csak a második könyvet, mivel mostmár valahára szerezhettem Heyne editióját, mellynél jobbat sem Virgiliusra, sem más classicus auctorra soha senki nem csinált, és abból mind az egész fordítást jobbitgatom, mind ahol szükség, a jegyzéseket kiszedhetem, egy szóval a Georgicont arra a lábra állíthatom, amellyre tiszteletes Kovács József uram, kivel Nagykőrösön tanácsot tartottam, a maga Aeneissét; aminthogy mindenben úgy akarom is intézni a nyomtatást, hogy az ő Aeneisséhez, melly három kötetből áll, az én Georgiconom negyediknek passirozhasson. Illy céllal jöttem fel Pestről is ide Révkomáromba, hogy mivel amatt itt nyomtatják, én is a magamét itt nyomtassam, mégpedig saját inspekcióm alatt; meg is alkudtam már Weinmüllernével, és árkusát szép betűkkel s a legnagyobb nyolcadrét formában 12 forintért vállalta fel, hogy pedig a munka jegyzésekkel 15 árkus, és így a költség térsen 180 forintot.

Méltóságos Gróf! tudom, mennyit és melly nemes készséggel áldozik fel Nagyságod minden lépten-nyomon a nemzet oltárán, tudom, hogy ezt a Magyar Georgicont is szokott nagy-lelkűsége szerént ingyen kinyomtattatni méltóztatnék; de az ajánló leveleket pénzzsarolásra fordítani s olly nagy áldozattételért a pirúlni tudó Múzsákat könyörögtetni vakmerőségnek tartván, csak annyit instálok Nagyságodtól, hogy a nyomtatás árát, míg az az exemplárokból kikerül, valamelyik dominium által a tipográfusnak letétetni méltóztatassék. Én a munkát már debreceni és pataki kollégiumainkban publikáltattam és amabban ugyan 217, emebben pedig 108 subscribens találkozott, melly summa 325-re menván, csálhatatlan reménységet ád afelől, hogy annyi exemplár egyszerre elkél, amennyiből a nyomtatási költség kikerül. A leendő dedikációt is kívántam Nagyságodnak előre alázatosan bemutatni: rövid az, és a Nagyságod nemes szemérmetességéhez van, amennyiben a dolognak természeti úgyléte engedé, alkalmaztatva. Ez a második könyv pedig, minthogy sem nem a legalábbvaló, sem nem a legszebbik a négy könyv közzül, legalkalmasabbnak ítéltetett tőlem arra, hogy az egész fordításnak mustrája legyen. Többire magamat a Nagyságod kifogyhatatlan kegyességébe ajánlván, mély tisztelettel maradok

Méltóságos Gróf! Nagyságodnak

sokképpen lekötélezett
alázatos kész szolgálja
Csokonai Vitéz Mihály
manu propria

*Révkomáromban, a Laky-háznál
Január 10. napján, 1802.*

[Melléklet a levélhez]

Méltóságos tolnai gróf Festetics György ő nagyságának
s a keszthelyi Georgikonnak
adja, ajánlja, áldozza
a fordító

Méltóságos Gróf!

Soha az előjel, az *ómen* szerencsésebben a valóságot egyszer-egyszer el nem találta, mint a Nagyságod keresztnevében. *Georgius* földművelőt, vagy földművelés kedvellőjét teszi a görög szók erei szerint: és ki az, aki nagyobb buzgósággal, fáradsággal és költséggel igyekeznék ennek a, valamint legrégibb, úgy leghasznosabb emberi foglalatosságnak gyarapításán? Legközelebbi s legpompásabb bizonyása annak a *Georgicon*; mellynek a maga nevében mind felállása célját, mind alkotója nevét viselni szerencséje vagyon. - Kevélykedve hordozza ez a deákbold fordított *Georgicon* is a maga nevezetét; melly is mind a benne lévő materiára, mind a keszthelyi hasonlíthatatlan fundatióra a jó magyart reá emlékezteti. - Én pedig szerencsésnek vallom magamat, hogy Virgil remekjét pannoni polgárrá tehettem; hogy Nagyságod gráciájával élhettem, hogy a gazdasági iskolát valaha láthattam. A hazafiúság, a literatura, a földművelés adják hozzá ehez a követhetetlen poémához azt, amit ennek becséből az én érdemetlen voltom lekoptatott; talentomom csekélységét pedig pótolja ki az a szív, amellyel változhatatlanul maradok Nagyságodnak

alázatos szolgája
Csokonai Vitéz Mihály maga kezével

SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK

Nagyméltóságú Grófné,
Kegyelmes Főispányné Asszony.

Esméretesek Excellentiádnál a nemzetek jóltévői...

[Révkomárom 1802.]

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!

Excellentiádnak kegyes levelét s erántam érdemem felett kimutatott pártfogását s gráciáját mély tisztelettel venni szerencsém volt; melly által magamat, a holtig való háladatosságra s az Excellentiád parancsolatinak mindenkor híven való bétöltésére egészen lekötöztetnek esmérem. Legközelebb tehát ama 3 punctumokra, mellyekre válaszolnom törvényemmé lett, alázatos felelettemmel udvarolni bátorkodom. Munkáimnak kiadását Diéta utánra halasztom: mert Excellentiádnak parancsolatja. Használni fog ez a haladék örájuk nézve is: mert ezt az időt faragásokra és ékesgetésekre fogom fordítani; és egyébaránt is még egészen letisztázva nincsenek.

Ami foglaltjukat illeti. A sérieuse gondolatokban el kívántam szorgalmatosan kerülni mindazt, valami a dolgoknak mostani fekvéséhez képest botránkoztató volna: valamint a nyájasabb tárgyak körül, még ahol a myrtuskoszoruért láttatom is énekelni, minden obscenitást és pajkosságot; úgy, hogy az én daljaimban inkább a Petrárka Lauráját találni fel, mint sem a tómissi számkivetettnek a Corinnáját. De előre minek szabódom? Excellentiád maga méltóztassék róla ítéletet bölcs általlátása szerint hozni: az én tisztem csak az, hogy mindnyáját előre

bémutassam, mellyet fogok is egész készséggel és tisztelettel cselekedni; hanem, hogy Excellentiádnak is egyszerre sokkal ne alkalmatlankodjam, magam is (míg egy része Excellentiádnál leendő) a többivel foglalatoskodhassam, apró csomónként, mellyek 7-8 árkusból fognak állani, vagyis Heftweis udvarlok vélek Excellentiádnak, hahogy ezen könyörgésemet applacidálni méltóztatik. A nagyobbacska fordításokat, minthogy vélek az eredeti nyelven Excellentiádnak széles tudománya esméretes, úgy gondolnám, elég lenne csak megnevezni. Ezek pedig név szerint: 1. Georgicorum Libri IV. Ex Virgilii Operibus. Hanem ezt már a Méltóságos Gróf Festetics György Ő Nagysága, erántam viseltető kegyességéből magáévá tenni méltóztatott, és itten csak egy alázatos tudósításképpen bátorzkodtam említeni, tudván, mennyire interessálja Excellentiádat minden literatúrai igyekezet. 2. L'Aminta, Favola Boschereccia di Torquato Tasso. 3. Cantate di Pietro Metastasio. 4. L'Achille di Sciro; La Didone abbandonata; Il Re Pastore: Tragedie del Medesimo. 5. Le Temple de Cnide, Poème de Montesquieu. 6. La Boucle de Cheveux enlevé, Héroide Comique de Pope. 7. Die Zauberflöte. Opera von Schikaneder. 8. Der Frühling von Kleist. - Ezt az utolsót a héten sajtó alá tétettem, reménylem, hogy ennek a hasonlíthatatlan versezetnek belső érdeme nékem is kegyelmet nyer a Méltóságos Grófné Ő Excellentiája előtt, kinek ezzel névnapi alázatos ajándékul kívánok udvarolni, ide zárván mély főhajtással és kézcsókolással az ajánló kis versecskét is, amellyet a Horatius Liber IV. Oda 8-vájának követésére készítettem. Méltóztassék Excellentiád és Ő Excellentiája, ezt a kicsiny, de a Kleist és a szép Tavas nevéért becses ajándékot kegyes szívvel elfogadni s az Excellentiátok eránt való örökös tisztelettemmel és háladatosságommal a magam méltatlan voltomat kipótolni. Ennek a kis munkának, melly csak 7 árkusból áll, és belőle 500 Exemplart nyomtattatok, ennek az ára, mondom, fundusképen fog arra szolgálni, hogy annál könnyebben foglalatoskodhassam a Diéta elmúlásáig ama többivel. Ennek a nyomtattatása semmiben sem ellenkezik azon 3 pontokkal; minthogy még a Diéta előtt jóval kikerül, a foglalatja világszerte esméretes, az ajánló levél pedig a Méltóságos Grófnéhoz, Ő Excellentiájához vagyon intézve.

Többire, a Méltóságos Grófné Ő Excellentiájának több számos és boldog esztendőket, egész nagyságos grófi házával együtt kézcsókolva és teljes szívből kívánván; magamat pedig az előmbe kegyelmesen szabott parancsolatok körül foglalatoskodtatván: addig is múzsáimat, születendő Árpádomat, és önnön magamat az Excellentiád kegyelmébe alázatos bizodalommal rekesztem és változhatatlan tisztelettel maradok

Kegyelmes Uram Excellentiádnak alázatos hív szolgálja

Csokonay Mihály.

Révkomárom, febr. 13d. 1802.

BARKASSY JÁNOSNAK

Jóakaró barátom!

Nem lévén elegendő praenumeránsom, - mert aki a pénzt le nem teszi, az nem numerált prae, a typographus pedig a csupa írást nem tartja pénznek - dugába dült a farsangi poéma; hanem ahelyett nyomtatják a *Kleist munkáját* és pesti vásárra le is viszem magammal. - Ha valamelly leveleim volnának az úrnál, vagy más jó emberemnél, név szerint Olvasztó uramnál, vagy Götzky uramnál, a volt szálláson, vagy Institoris úrnál, ne sajnálja az Úr Patay úrhoz bédadni, de sietve, mert a nála lévő komáromi kereskedő nem soká késik. - Retsky barátomat csókolom, s kérem, hogy ha vásárig leindul Pestről, tehát arra az esetre a két széket Götziékhez, a Kún István asztalát a kecskeméti házhoz leszállítani. Szathmáry Mihály,

Barkassy András, Konti Sámuel és Vitkovits Mihály urakat szíves barátsággal köszöntöm: és valamelyikőjük által a gróf Szécsényi Ferenc ő Excellenciájának a secretariussának a nevére magamat bizonyossá tétetni óhajtanám. - Hosszasan nem írhatok: az alkalmatosság siet; és még 5 levelet vagy levélkét kell összeütnöm. A Dieu!

Csokonay m. k.

Ha valamelyik levelem postán talált jönni, Patay uram letészi érte a taxát.

Komárom, 15. febr. 1802.

[AJÁNLÁS ÉS LEVÉL SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNÁK]

*Méltóságos sárvári felsővidéki Gróf Széchényi Ferencné született tolnai
GRÓF FESTETICS JULIÁNA asszonyságnak, Ő EXCELLENTIÁJÁNAK*

*Sed non haec mihi vis; nec TIBI talium
Res est, aut animus, divitiarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare et pretium dicere muneris.
Horatius Liber IV. Oda VIII. versus 9 ff.*

NAGYSÁGODNAK kárpitokkal,
Keresztekkel, csillagokkal
Ez napon udvarlanék;
Tisztelkedném köszöntőükkal¹¹⁸
És reá smaragd betűkkel
JULIÁNÁT metszenék;

Koncertekkel ekhóztatnám
És ágyúkkal durrogtatnám
A Dunának partjait;
Pompáznám örömportákkal
S tűndöklő tűzi-munkákkal
Buda és Pest falait;

Sőt még többet is mívelnék. -
De sem tölem ki nem telnék
Illyen pompa, illyen kincs;
Sem NAGYSÁGOD grófi telke,
Kincstárja és nemes lelke
Illyeknek hijjával nincs.

Én bővölködöm versekben;
NAGYSÁGOD pedig ezekben
Mindég nemes kedvet lél.
Méltán is; mert kit lantjára
Vesz a Múza, Nap módjára
Fénylik az s mindenha él.

¹¹⁸ Köszöntő - Monile, - Torques, Armband, Halsband, Aranylánc, Karkötő, Nyakbavaló. Régi magyar szó

A gyémánt jelek elvesztek,
Léthét ússzák sok keresztek,
Sok oszlop a porba ül;
Ellobban *Stuver* remekje,
S a Hayden bájos énekje
A szellőkön elrepül:

De a Múzsáknak szózatja
A sírt is megrázkódtatja
S életet fúvall belé;
A Virtus nevét felfogja
Örök trombitán harsogja
A földről az ég felé.

Kit a harcok laurusával,
Kit a polgári cserfával
Jegyez ki a tisztelet,
Hogy az érdem templomában
Tündököljenek sorjában
Feltördelt sírjok felett.

Nagyságod kegyelmes férje
És méltóságos testvérje,
Kik hazánk Múzsáinak
Óltárokat építtettek,
Polgárivá ekképp lettek
Olympus tornácinak. -

Hogy pedig e dicső tájon
Az ő hűgok is sort álljon
A *héroinák* között,
NAGYSÁGOD tisztelt fejére
A Klió egyik testvére
Egész TAVASZT kötözött,

Kin az ősz a kikelettel,
A morál a képzelettel
Atyafias láncot von;
Mint ágán a narancsfának
És képén a Gráciának,
Vagy pedig - NAGYSÁGODON.

Méltóságos Grófné!
Kegyelmes Asszonyom!

Ő Excellentiájának a Mélt[óságos] Grófnak parancsolatjából egy új dedicatiót kellett vala készítenem: de míg az elkészülne és a hozzá tartozó munka a sajtó alá mehetne, bátorkodtam a Kleist Tavasszát kiadni és elejébe ezt az ide zárt Ajánlást függeszteni, mégpedig Excellentiádnak névnapjára. Mély főhajtással tehát, és alázatos kézcsókolással könyörgöm Excellentiádnak, méltóztassa ezt a poétai ajándékot azzal a kegyességével elfogadni, amellyel az emberek, a nemzet, és a széptudományok eránt szokott viseltetni. Szétsényi! Festetits! Ez a két méltóságos név Excellentiád eránt tiszteletet öntött belém és bizodalmat: ezzel az udvarlással pedig tartoztam én Excellentiádnak, a Méltóságos grófnak Ő Excellen-

tiájának kegyes pártfogásáért és a Méltóságos Gróf Festetics György Ő Nagyságának sok rendbéli jótéteményéért. De tartoztam ezzel az Excellentiád érdemeinek is, melyek ama két tisztelt nevet Excellentiádban szerencsésen egyesítették. Teljes bizodalommal terítem tehát lábaihoz a *Tavaszt*, és holtig maradok Excellentiádnak

hív tisztelő szolgája
Csokonai Mihály maga kezével

Komárom, febr. 16. 1802.

[TUDÓSÍTÁS]

A Kleist *Tavassza* s némelly apró munkácskái, magyar versekbe lefordítva most vannak sajtó alatt és a reánk jövő József-napi pesti vásárra el is készülnek. Áll a munka hét árkusból, jó papirosra, jó betűkkel nyolcadrétben, a magam vigyázása alatt, hiba nélkül és csínosan nyomtatódik. Ezt a csomót (Heft) még más két ilyen csomó fogja követni, mely mindenik szintűgy hét árkusra terjed, és a három csomó tesz osztán egy kötetet. A másodikban lesz *Lilla*, vagy az érzékeny dalok; a harmadikban pedig a vitéz *Dorottya*, vagyis a dámák diadala a Farsangon, egy tréfás vitézi versezet négy könyvben. Egy csomónak ára 27 krajcár, az egész kötetnek pedig lesz 1 forint 20 krajcár. Oka ennek a drágaságnak résszerént a papirosnak levő állapotja, résszerint az, hogy financiám nem engedett belőle sokat nyomtattatni, és ahhoz a kevéshez is csak nemzetemnek s különösen jóakaróimnak tett ígéretem miatt fogattam. Ennek az első csomónak kiadását az idevaló praenumeratio segítette: a több csomókra nézve pedig (mellyek Szent György napi debreceni vásárra készülnek el), tisztelettel jelentem az érdemes olvasó közönségnek, hogy az azokért való praenumeratiót Pesten a jövő vásárcor nálam letehetik vagy tétethetik; és akkor a Kleistot is a praenumerationális áron megvehetik vagy vétethetik; szállásomról pedig könyváros Institoris úrnál tudósíttathatnak. A tisztelt előfizető uraknak ugyanis 1 forint 20 krajcár helyett 1 forinton adódik; egy csomócska pedig, minthogy akinek tetszik, külön is veheti, 20 krajcáron. Két helyre lehet első áprilisig a pénzt küldeni, t. i. Pestre az említett Institoris úr könyvboltjába, mely a nagyméltóságú Ürményi József őexcellentiája háza alatt vagyon, és Debrecenben a magam házához, mely a református Kollégium mellett esik. Csakhogy az előre fizetni kívánó urak méltóztassák frankón vagy más, még jobb alkalmatosságon küldeni a pénzt Pestre vagy Debrecenbe, ahol Institoris úrnál és nálam a vásárok idején készen találhatják a munkát, és commissionatusaik által kezekhez vehetik, mert a sokfelé való szállítást hogy magamra vállalam, azt az én környüállásaim meg nem engedik. Sokakra nézve azt is szükséges említenem, hogy a subscriptio *pénz nélkül* nem praenumeratio, és az az én nyomtatásom éppen semmit nem könnyebbíti. Ha egyszer kijön a munka, subscriptióval is vagy anélkül is lehet osztán adni, venni. És így, akik hozzám eddig tisztelt neveiket pénz nélkül felküldötték, méltóztassanak megengedni, hogy a munkával 1 forintért nem kedveskedhetem. Ellenben akik feles exemplárokra praenumerálnak (akár könyváros, akár más karakterűek legyenek), minden tizediket szíves indulatjok s fáradságok béréül, ingyen fogják nyerni. Minden előfizető uraknak s asszonyságoknak tisztelt neveik a könyv homlokán ki fognak nyomtatódni. - Az erdélyi hazafiak praenumeratiója Szent György debreceni vásárig bévevődik. - Munkáimnak további kiadása és folytatása nemzetemnek erántok való hajlandóságától: az én nemzeti buzgóságom pedig még a haláltól sem függ.

Csokonay Vitéz Mihály

Komárom, februáriuus 20. napján, 1802.

LÉVAI ISTVÁNNÉ, VAJDA JULIANNÁNAK

Elfelejtethetlen angyalom!

Vedd ezt a kis könyvet azzal a szívvel, amillyennel ajánlom s emlékezz meg írójáról, aki miattad siet a halálhoz, akit te hidegebben fogadsz, mintsem érdemlené.

Élj vígan.

Csokonay

[Komárom, 1802.]

PAP SZÁSZ JÓZSEFNEK

Tekintetes Úr!

Minemű romlásra jutott légyen szegény városunk, eddig, tudom, értésére esett a Tekintetes Úrnak: nem kívánom tehát ezt az ítéletet írni vagy festeni, quaequae ipse miserrima vidi, et quorum pars magna fui, mert az a hajlékocská is, hová a világ lármája elől vonni szoktam magamat, s az a kertecske is, melly nékem Tusculanum gyanánt szolgált, azon rémítő csapásnak áldozatjává lett Üszög és hamu közt írom ezen soraimat; s az ég között, melly meg nem szánt és közöttem, kit a kevéstől is megfosztott, csak egy vékony deszkázat vagyon, melly az esső ellen sem védelmezhet. Kiegett ablakaimon szórja most is a sovány szél magam és szomszédim pernyéjét e szomorú levelemre, melly, hosszabban panaszkodni és azáltal alkalmatlankodni nem akarván, a Tekintetes Úrnak szíves segedelméért esedezni bátorodik. A nádra, lécre, gerendára és deszkára legnagyobb szükségem volna, hogy míg az essőzések beállnának, egy oltalom-fedelet állíthatnék fejem felibe. Amiből a Tekintetes Úr maga megszűkülése nélkül segíthet: instálom alázatosan, méltóztassa azzal segélleni csekély voltomat. A vasszükség kénytelenít a kérésre, annyival is erősebben, hogy tehetősebb atyámfiaik s a jóakaróim ugyanezen veszedelemben borúltak. Megújítván előbbi alázatos kérésemet s annak fogamatját teljes bizalommal elvárván, magamat a Tekintetes Úrnak gráciájába ajánlom s egész tisztelettel maradok

alázatos szolgája
Csokonay Mihály m. k.

Kérettetnek Nemzetes Karszagi Bírák Uraimék, méltóztassék ezen levelet Tekintetes Pap József úrnak, minél előbb lehet Igarra általküldeni.

Debrecen, jún. 15-ik napján 1802.

ERDŐDY ZSIGMONDNÉ GRÓFNÉNAK

Méltóságos Grófné!

Büszke voltam abba a szerencsémbe, hogy noha mind talentomom, mind személyem csekély volt is, én vettem fel legelsőbbben a halhatatlan Czinderynk nevét, s a hazának és Nagyságodnak méltó panaszait együgyű lantomra! És ámbár ama fényes installatióra öszvegyült publicumnak *némelly része* előtt mind versem, mind magam kedvetlenséget nyert miatta: belső érzésem mindazáltal s abból származott kevély nyugodalmam, feljül emeltek engem a

köz lelkek ítéletén, s megelégedve bíztattam azzal magamat, hogy a Czindery barátnak, s egy szeretetre és tiszteletre méltó szép léleknek - ki az, aki így nem szóllott a szomorú özvegyről? - helybehagyását megnyerhettem. Vajha szerencsém lehetett volna Nagyságodnak azt az érdemem felett való és csupán természeti nemes szívéből származott gráciáját személyniesen megköszönnöm! s holtig dicsekedhetnem véle, hogy nékem a Somogy angyalának közelebb-ről udvarolni becsülete volt! De a vakmerő nyavalyák, a méltó bánatnak útjain, bérontottak vala Nagyságodhoz, s Nagyságodat a temjénező világtól, engem pedig a Nagyságod ajtajától elzárának. Nem maradt tehát egyéb sorsom, hanem az a mély tisztelet, mellyel Nagyságodnak belső és külső érdemeinek adózni, s a gráciáknak Socratesként áldozni tartozom, s az a holtig való hálá, mellyre Nagyságod az én csekély személyemet és műzsámat leköteleni méltóztatott. Illy indulatból bátorkodom most az én poétai munkáimnak 2ik csomóját (az első kijött nagyméltóságú gróf Széchényi Ferencné Ő Excellentiájának pártfogása alatt), mellynek titulusa: *LILLA, vagy az érzékeny dalok*, Nagyságodnak tiszteletére s főhajtással benyújtani; alázatosan könyörögvén Nagyságodnak, hogy azt, az én változhatatlan háládatosságomnak, kiváltképpen való tiszteletemnek, s annak a határtalan bizodalomnak, mellyet a Nagyságod nemes lelkében s jó szívében helyheztetek, együgyű, de igaz jeléül venni méltóztassék. - A verseknek módja és foglalatja az, ami a Himfy Szerelmeinek: de, ha magamat meg nem csalom, csendesebb. A Nagyságodhoz való dedicatio is, melly az első ódát tész, készen van, egy darabját mustrául ide iktatom:

*Szép lélek! Gyönyörű elme!
Gyönyörű test lakossa! etc.*

Méltóságos Grófné! A dedicatiót tűrhetem, ha a tiszteletet tapasztalom rúgójának, mert ki ne kedvelné a Voltér ajánló leveleit? Hanem mikor a szemtelenségnek eszközévé tétetik, a vásári éneklő koldusokkal egy rubrikába helyheztetem. - Én valamint a fennt tisztelt grófnénak Ő Excellentiájának, úgy Nagyságodnak sem alkalmatlankodnám a nyomtatásra való subsidiummal; inkább késleltetném munkáimnak kiadását, mintsem a szemérmes műzsákat megpirító kérésre vetemedném. De az a rettenetes tűzi veszedelem, melly a múlt jún. 11. napján városunkban 2000 házakat egy délután elégetett, az én kis Sans-Soucimat is, hol a műzsák karjai közt nyugodalmas magánosságba éltem, s izoláltatva a világtól érzésbe és gondolkodásba lappangottam, üszöggé és hamuvá tette: úgyhogy már most nem hogy a nyomtatásra, de jó ha a ház felépítésére elegendő tehetséggel bírhatok. - Nagyságod a gráciák papnéja, mit mondok? maga az egyik Grácia: én poéta vagyok, ki a gráciák hant-oltárát virágokkal akarom hinteni. Nagyságodnak szíve az angyalokéig érzékeny: én szerencsétlenségbe estem. Minek kezdjem hát el a könyörgést? minek halmozom az indító okokat? Néma hallgatással ajánlom bé Nagyságodnak Műzsámmal együtt magamat, s kérem, legyen bizonyos érzékeny tiszteletéről egy olly természeti embernek, ki hízelkedni tud is ugyan, szeret is, de csak azoknak, kikbe elég érdemet lát - annyit mint Nagyságodban, - akinek alázatos kézcsókolással maradok

Debrecenben etc.
lekötelenített szolgálja.

Debrecen, 1802. július

SZÉKELY PÉTERNEK [?]

Kedves Sénior Uram!

Csak visszahozom ezt a könyvet. Körülnéztem, de nem tudok rajta mit szeretni, mind azért, mert mindég olly hiszembe voltam, hogy aki az illyen csekélységekben (kivált szerelmes versekben) gyönyörködik, beteges elméjű ember az; mind azért, mert nagyobb dolgokhoz szoktattam magamat eleitől fogva, mivel csak a Bibliát is hatszor olvastam által, az Osterváld Bibliái Tárházával együtt, mind pedig azért, hogy már öreg vagyok.

[Zámbori]

Debrecen, 1802 július 15.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS 2.

Véletlen bajaim hátráltatták szinte ekkoráig Munkáim 2-dik darabjának kiadását. Mely késedelmet hogy annyival jobban kipótolhassak: két sajtón dolgoztatok; úgy hogy Szent Mihályra mind a 2-dik csomó, t. i. a *Lilla*, mind a harmadik csomó t. i. a *Dorottya*, egyszerre ki fog jönni. - Hogy tehát kétfelé való költségemen könnyebbíthessek: még egyszer meghívom az effélékben gyönyörködő magyar társaimat, hogy reájok praenumerálni méltóztassanak. - A 2-dik csomónak neve: *Lilla, vagy érzékeny Dalok*, - ebben lesznek régiebb és újabb ódáim öszveszedve.

Áll 7 árkusból. Köz ára 10, a praenumeránsoknak 7 garas. A 3-dik csomónak neve és foglalata: *A vitéz Dorottya, vagyis a Dámák diadalma a fárságon; furcsa vitézi versezet 4 könyvben*. Ez egy igen mulatságos és neveltető epicum carmen. Áll ez is 7 árkusból. Köz ára ennek is 10, a praenumeránsoknak 7 garas.

Akinek kedve vagyon tehát megszerezni: tessék 1 Rftot letenni és akkor az első csomót is, t. i. a *Kleist Tavasszát* a praenumerationális áron, azaz 6 garason veszi meg. Lehet egyre is külön praenumerálni, akármellyikre: de akkor a többi darabok a köz áron fognak adódni. Aki 10 exemplárra praenumerál: egyet a szokás szerint ajándékban fog nyerni; valamint leopoldi pesti vásárkor egy-egy exemplárt az én *Anákreoni Ódáimból*, mellyek külön fognak kijönni, és egy exemplárját az én rézre metszett nótáimnak, mellyek klavírra és énekekre vagynak alkalmaztatva, és közöttök találatnak a Lavota és Kossovits urak compositiói közzül.

Aki praenumerál: a nevét és a summát ne terheltelessék felírni, és a pénzt hozzám kedden estvélig leküldeni, hogy szeredán a könyváros felvihesse.

Csokonay Mihály maga kezével

Debrecenben, Aug. 15-dikén, 1802.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagy Méltóságú Gróf!
Kegyelmes Uram!

Parancsolatjára Excellentiádnak kötelességemnek tartottam, Poetai Munkáimat, mellyeknek közkézre adására Excellentiád olly nemes lélekkel viseltetni méltóztatott, a helybehagyás eránt kézírásban felküldeni; és ezt teljesítettem is volna, ha az Országgyűlésének, amelly reménységem ellen illy hosszas időre nyúlt, végét nem akartam volna várni, nem kívánván

Excellentiádnak édes hazánk ügyében való fontossabb fáradozásait olly csekélységekkel megháborítani. De, hogy a Diéta annyi időre terjedt, annál énám nézve, ki nemzetemben olly kis pontocska vagyok, még sokkal hátráltatóbb történet adta elő magát céloznak elérése ellen; amidőn június 11dik napján abba a szomorú veszedelembé, melly városunknak nagy részét 2-3 óra alatt a lángok prédájává tette, az én házam is e szörnyű esetnek áldozatja lett. Úgy van, Kegyelmes Uram! most az üszög és hamu között fekszik az az együgyű, de nékem tág és gazdag hajlék, amellybe kívántam a világ lármája elől magamat, nemzetem és műzsáim szolgálatjára elvonni, pusztává lett az a kis ország, mellybe én király voltam magam előtt, és amellyben sokszor édes érzések között gondoltam: „Ennyi részem van a föld kerekiségén”, s örömmel futottam végig egy perc alatt boldogságomnak szűk, de elég körületét. Éppen a rózsák nyíltak, mikor kertecskémen, az én kis Sans-Soucimon a lobogó lángok keresztül rohantak: szívfacsarodva kellett szemlélnem, mikor Tusculanumom, ahol legérzékenyebb gondolataim teremődtek, a láng között ropogott; mikor ama rózsalugas tövig égett, s az a fülemüle, melly e kis zöld szálának minden éjjel concertet adott, öröngve repült el a bátorságosabb erdei vidékekre. - De majd el kezdem felejteni, hogy Excellentiád előtt udvarlok, s régi megelégedésemmel most is tele telvén, szinte tiszteletlenségbe találok esni. - Méltóztasson Excellentiád kegyelmesen megbocsátani parolátlanságomnak, és illy szomorú történetnek tulajdonítani azt leginkább, hogy poemáimnak felküldésével az egész nyáron elmúlattam tisztelkedni. Tudom is, Kegyelmes Uram! s teljességgel meg vagyok győződve afelől, hogy nem csak ezt a késedelmemet vetkül nem fogja nékem tulajdonítani; sőt természeti nemes lelkét s emberszerető szívét jobban van esmérni szerencsém, mintsem következő töredelmes instanciámnak kegyes válasszal leendő elfogadásáról, vagy ha az már lehetetlen volna, legalább eltűréséről legkissebbet is kételkedném.

Nagyméltóságú Gróf! Tanúja vagyok még a hidegebb és indifferentebb magyaroknak is arról a meglepettetésekről, amillyennel az Excellentiád példátlan áldozatját, mellyet becses nemzetének s a hazai eruditiónak benyújtani méltóztatott, a minapi újságokból értették. Csak maga egy könyvtárnak öszveszerzése is, hát még azoknak a köz kezén nem forgó kincseknek koronás fejekhez illő egybegyűjtése, már az egész nemzetnek tiszteletét, s minden hazabéli tudósoknak háládatosságát megérdemlené: mit tudjunk hát szólni akkor, mikor annak még ingyen való elajándékoztatását kell hallanunk? el kell boríttatnunk a csudálkozástól, tele kell érzéssel telnünk, némán kell [bámúlnunk és] tisztelnünk a szokatlan nagyságot, mint a természetet tulajdon munkáiban, és aki legtöbbet fejezhet is ki, ennyit mondhat: *Szécsényi!* Kevés van, Kegyelmes Uram! akit Excellentiádnak ez a jótéteménye nagyobbban interesszálna, mint engemet: ahonnan, ha többen könyörögnek is Excellentiádnak azon Bibliotheca mellett való hívatalért, nem sok van, aki nálam abban több gyönyörködést találna, akinek azt vagy szokott occupátiói, vagy pedig állapotja szükségesebbé tették volna. Ugyanis, miolta olvasni, gondolkodni, érzeni és érteni kezdek, s annálfogva a tudományok közt a fő studiumokat a mellyékesektől megkülömböztetni kívántam: négy fontos célt látván magam előtt, úgymint a virtust, a hazafiságot, az ízlést, és az egészséget, négy tudománynak a művelésére szántam magamat. Elsőben láttam azt, hogy én ember vagyok, s emberek közt lakom ebben a planétában, és ennélfogva magamat és őket természeti, erkölcsi, társasági dolgaikban esmérnem illendő, sőt szükséges; első tanúságnak vettem fel az *anthropológiát*, és Póppal azt tartottam, hogy az embernek legméltóbb tárgya az Ember. De látván azt, hogy én többé sem a Hobbes, sem a Rousseau, sem a Montagne emberei közzé élni nem mehetek; hanem egy polgári alkotmányban, még pedig, amiért az egeket soha áldani meg nem szűnők, egy illy nemes és jó társaságban - a magyarok között - töltöm le napjaimat: háládatlanságnak tartottam volna nemzetem sorsa eránt félvállról viseltetni, és szent törvényemmé tévén Senecának ama mondását, hogy patriam prodere nefas est, scelus contra nolle, dum possis, illustrare: minden erőmet és időmet arra fordítottam, hogy valami csak a *magyar* nevezetét, ezt a kevélyítő nevezetét illeti, mindazzal megismerkedni s jövendőben velek másokat megismertetni igyekezzek. Evégre

(mert elhagyom most a *poézist* és a szépliteraturát, melyet elmébéli, és a *kertészkedést* s a természet esméretét, melyet testi gyönyörködtetésre tanultam és gyakorlottam) hazám történetivel, a magyar literatúrával, régi és új könyveinkkel, s nemzetemnek mostani csillagaival megismerkedni legfőbb boldogságomnak tartottam: hazámnak nagyobb részét, ha townsoni szemekkel nem is, de hazafiúi szívvel bójártam: nemzetemnek eredetét s régiségeit vizsgálni s világosítani igyekeztem; egy szóval mindent elkövetni próbáltam, ami egy fiatal s egy illy csekély tehetségű embertől, amilyen én vagyok, kitelhetett. Ezután is gyarapodó olvasásom s tapasztalásomhoz képest ezt tartom legédesebb foglalatosságomnak, s azzal kívánom meghálálni nemzetemnek azt, hogy az ő tagja lehetek, hogy az édes magyar névvel dicsekedhetek. Fogadom is, hogy ha az Isten életemnek kedvez, s békességünket megtartja, több és (a poétai mellett históriai) fontosabb munkáimmal is törekedem egy illy nemes nemzet, egy illy áldott haza éránt tiszteletemet s munkásságomat kimutatni. Legközelebb pedig, mindazokat a kézírásokat s kivált ezen a részen heverő ritkaságokat, amiket egy vagy más helyen látni szerencsém volt, Excellentiádnak gyűjteményébe, minthogy azok többnyire jó uraimnál s barátimnál vagynak, bészerezni kötelességemnek tartom. Csak az *Arpád*-ról és őseinknek megtelepedésekről írandó heroica epopoeám is négy esztendő elforgása alatt sok olvasásra és vizsgálásra adtak nékem okot; mellyből nemzetünknek eredete, régi lakó helye, más nemzetekkel való atyafisága, és hajdani szokásai világosabb fényre jönnek. Ezeket öszveszedni, elrendelni és historico-eritica formában kiadni annyival interesszantabb volna, amennyivel jobban és többen kezdenek erről a dologról, még a külföldiek is, gondolkodni, írni s vetélkedni, és amint történni szokott, külömb-külobbféle (s néha képtelen) systema-faragásokra vetemedni. Olahus Rudbeckius, upsaliai professor kezdte legelőször a magyaroknak a lapponokkal való atyafiságát rebesgetni, mellyről idővel Sajnovits egész könyvet írt. Őket követték Pray, Schwartner, Schlötzer, Gatterer, maga Kant, és csaknem az egész külföld. Újabb systemát vettek fel: Hell, aki a kareliaiakkal, Fischer, Büsching, akik a wogulokkal, s még újabban Spittler, aki a kalmukokkal tett atyafiasokká bennünket. Ki nem tudja az idvezült Praynak Desericiussal, s az ő halála után Cetto Benedekkel való visszálkodásait nemzetünk eredetéről s régi lakóhelyéről? Pray felette sokat tulajdonított a Deguignes chinai történeteinek, ugyanannyit vagy még többet Severini és Szekér Joakim. Legrégibb historicussaink, t. i. a Béla íródeákja és Túróczi, megelégednek azzal, hogy bennünket a scytháktól (de ezt vagum nomennek mondja Cornides) származtatnak, és régi lakásunkat Dentría, Magaria, s Pascardiába teszik. Ezek után indul Palma és Katona is, és ez az utolsó úr hatalmasan vitatja a mi Átillával és a hunnuszokkal való vérségünket, mellyet már Schlötzer és Gebhárdi, s őutánnok mások, nem csak kétségessé, hanem nevetségessé is tenni igyekeztek. Az akkorbéli krónikaíróknál egy két helyecske fordul elő csak úgy szanaszét a magyarokról; mint a napkeletiek közül Constantinus Porphyrogenitusnál, Leónál, Ottó Frisingensisnél, Luitprándusnál, Reginonál, s a többi; a napnyúgotiak közül etc. Fordul elő az újabb íróknál is, millyenek a Plancarpinus, Rubruquis, Odoricus, Raynaldus, Aeneas Sylvius Piccolomini, Schall és mások: kik (legalább ebben a tekintetben) esméretlenek. Legkevésbé esméretesek pedig nálunk Nesztornak orosz krónikája és Abulgazi Bayadur khámnak tatár (vagyis mongol) genealógiai históriája. Ezeknek és több ehez hasonló íróknak, akik t. i. nem egyenesen a magyarokról írnak, s többnyire csak nagy collectiókban fordulnak elő, mint a Corpus Historiae Byzantinae, a Muratori Scriptores Rerum Italicarum, a Pistorius Scriptores Rerum Germanicarum, az orosz krónikák Schlötzer által, a Raynald Annales Ecclesiastici, a Histoire Générale des Voyages, és annál fogva magános embereknek nem megszerezhetők, ezeknek, mondom, a magyarokat illető helyeit igen jó volna egy csomóba szedni, hogy tudóssaink is jobban esmérhetnék, megszerezhetnék, belőlük dolgozhatnának, és valahára nemzetünk eredetét, atyafiságát és régiségeit (mellyeknek bizonytalan volta egy egész nációnak kisebbségére szolgál) kidolgozhatnák! Én már gondolkoztam róla, hogy ha környülállásim kedveznek, öszveszedem, és kiadom illy név alatt: Thesaurus Antiquitatum Hungaricarum, sive Collectio

Scriptorum omnis Aevi, Linguae et Nationis, quincunque de origine, affinitate, patria, moribus, rebusque gestis Magyarorum ad mortem Ducis Arpadi quidpiam memoriae prodiderunt. Ez énnékem magamnak is felette szükséges volna, hogy Árpádomat annál helyesebben elvégezhetném. Mert az akkori történetek, geographia, régiségek, familiáknak, váraknak és városoknak eredeti, szokások, erkölcsök, vitézeknek személyes viselt dolgaik, s a többi még egybeszedve nincsenek. Míg pedig a documentumok mind keze alatt nem találtnak az embernek, szörnyű nehéz az illy homályos állapotokban boldogulni. Már csak ez az egy cél is elmúlhatatlanná teszi az Árpád írójának egy bibliothekánál való lakást. Kegyelmes Uram! Homérust még ma is azért csudálja és becsüli olly igen a világ, hogy az akkori helyeket, vitézeket, nemzeteket, városokat, fegyvereket, szokásokat, charactereket s a többit olly pontról pontra tudja írni és festeni: ha az ég az én sorsomnak, egészségemnek és elmémnek úgy talál kedvezni, hogy őtet (nem elérni, mert az kevély feltétel volna) közelebből követni tudnám ezekben: akkor egy új productumot adnék édes hazámnak a kezébe, amellyet a külföldieknek vádjá ellen mutathatna. Az epopoea az egész poétai világban leghosszabb, legtökéltebb s annál fogva legnehezebb dolog. Még egy nemzet sem látott a maga kebelében egynél többet. Homérus és Tassó egész életekben dolgozták a magokét, Virgil 12 esztendeig fáradozott rajta, Milton még megvakulása után sem szűnt meg dolgozásán, Voltér és Klopstock a magokét holtig reszelgették. Én is arra szántam teljes életemet, Nagyméltóságú Gróf! hogy ezt az epicum poémát a tölem kitelhető legnagyobb tökéletességre emeljem; még pedig, ami a görög és deák nyelv halála olta egy nemzettől sem telhetett ki az európai nyelvek meggyőzhetetlen fogyatkozása miatt, hatlábú igaz heroicus versekben a Virgil mustrája szerint. De valamilyen könnyű kisded poémákból egy nagy könyvet apródonként öszvéállítani, szint olly nehéz lévén egy illy nagy alkotmányt, amellynek eleje a végével, vége a közepével és minden része egymással teljes harmóniába lenni tartozik, végrehajtani; szükségesséppen megkíváncsatik az írónak, hogy az életnek gondjaitól, a hivatálnak terheitől, és a lelket megzavaró aggodalmaktól üres légyen, munkáján folyvást rajta fekhessen, és magát egészen a lefestendő világba áttalhelyeztethesse. Ahonnan, midőn ama nemzete eránt leg-többet érdemlett Richelieu a híres orleáni leányról akart volna egy epopoeát dolgoztatni, Chapelainnek esztendőnként 10,000 livra fizetést rendelt, mellyet harminc egész esztendő alatt ki is fizettek néki. Az én kevéssel megelégedő természetem illyen céllal tett le minden hivatálról, ezen az okon vontam meg itt Debrecenben atyai kis örökségemben magamat; mellyből most a véletlen csapás vagy együvé, vagy másuvá, nem kevés szomorúságomra, kizavar; s akkor talám olly hivatásra kell vetemednem, amellyben a gond és az elélésről való aggodás miatt egy sírba dül epopoeám is a magyarok első vezérével. Itt Debrecenben a református Collegiumnak és volt professor Sínai úrnak a bibliothecáikban alkalmas gyűjtemény lett volna a magyar históriákra; valamint a szép (kivált a görög, deák és francia) litteratúra: de eszerént emellől is el kell maradnom, s talám valamellyik, a pastoralis és lyricus poétáknak ugyan kedvező, de az epicusoknak sikeretlen falu vagy mezőváros, ahol egy pfarreri könyvpolcon kívül alig találni egyebet, - talám, mondom, egy illyen céloom ellen való hely fog ezután mutatni nyugvóhelyt. Mert azt már lehetetlennek látom, hogy vagy házamat pusztán ne hagyjam, vagy kifeselhetetlen adósságba ne verjem magamat. Mindenik szomorú - igen szomorú dolog, és ollyan, ami a csendességet megháborítja, a szabad elmét nyűgbe hánnya, és a parnasszusi álmódózkodásból fellármázza az embert. Egyedül csak Excellentiád adhat tehát nékem és múzsáimnak új életet, csak Excellentiád tehet engem vissza az én elementumomba; és ha azt az én csekély talentomim nem érdemlik, nyomjon többet nálok az Excellentiád nemes szívében az én szomorú sorsomnak meggondolása, s a csupa - könyörületesség. De, Kegyelmes Gróf! nem kívánok ollyan indiscretus lenni, hogy vagy panaszolkodással alkalmatlankodjam Excellentiádnak, vagy csupa szánakozásból s valamelly szolgálat-tétel nélkül, esenkedjem egy ollyan hivatálért, melly az egész nemzetre céloz: ha Excellentiád erántam szánakozással viseltetni méltóztatik, áldják meg az egek érette, s az én

háladatosságom kísérje holtomig Excellentiádat; de ez nem elég, - én a nemzetnek egy új szolgálatjára kötöm le azon feljúl magamat. Látván, hogy az egész hazában sem a királyi academiákban, sem más privata iskolákban a nemzeti poézist erudite és aesthetice nem tanítják, hanem amit az úgy nevezett humaniorákban felőle a még készületlen gyermekeknek egy-két szóval mondanak, az is csak a versírásnak külső mechanismusára tartozik, és a nationalis poézisnak belső természetét s annak felséges célját egy kevésnyire sem érdekli: arra is ráhatároztam magamat, hogy az académiabeli ifjúságnak a nationalis poézisról ingyen adok mindennapi leckéket. Más nemzeteknél ezt a világért sem mulatják el, és ez egyik hathatós oka és eszköze az ő nyelvek bővülésének, hathatóságának és ékes voltának, s az ő aestheticai ízléssel írott annyi szép könyveiknek. Mert a poézist igazság szerint nem csak azoknak kellene tanulni, akik jövőben versírói koszorúra vágyakoznak, vagy Quos Melpomene nascentes placido lumine viderit; hanem mindazoknak, valakik a szép stylusnak, csinos gondolkodásnak, érzékenyítő előadásnak jövőben vagy a könyvírásban, vagy az élő beszédben hasznát akarják venni. Tudva való dolog, hogy minden nemzetek nyelve és eruditója a poézison kezdődött, azt követte a literatura, a literaturát a historiai s azzal atyafiságos esmeretek, s úgy lépett lassanként, lépcsőnként a solida tudományokra. Egy félfaragású nyelvben törnünk, rontanunk, építnünk, újjítnunk kell: újjítni csak a poéta, s a poétai bátorsághoz szoktatott lélek mér, és csak az ilyennek bocsátják meg azt legjobban, s az ilyenek tudják azt a kedveltető szín között elcsúsztatni és bévétetni. Még a közönséges dolgok folytatásában is, nagy haszna volna az aestheticai magyar stylusnak, gondolkodásnak, és előadásnak: mert a mi egész politikai igazgatásunk, a diétától fogva a congregatióig, parlamentosan megy; sőt a közönséges írásokban is módivá kezd lenni a franciás numerus, és únatni kezdi a (valósággal gothicus) canzley-stylust. Én ezt a terhet kész szívvel magamra vállalom, s örvendeni fogok, ha becses nyelvünknek s a hazai literaturának véle hasznót csinálhatok. Egyedül csak egy nehézséget látok az egész intézetben, és ez a - - VALLÁS! De Excellentiádnak, aki a köz jóban, mind a politicalai, mind nevezetesen a tudománybeli dolgokra nézve, annyi fáradozást, s annyi áldozatot tett, nem lenne-e oly hathatós a közbenvetése, hogy ezt a csekély külömbséget mások előtt tűrhetővé tehetné? Csekélynek mondtam a vallásbeli külömbséget: igenis! csekély az ebben a tekintetben. Mert a poézisi s literaturai foglalatosság oly inderferens a religióra nézve s oly ártatlan a maga principiumiban, hogy az senkinek lelkiismeretiben gáncsokodni nem akar. Szelídek az aoni múzsák, s egyaránt ölelik meg a Jehova tisztelőjét Salamonban, a Zeuszét Homérusban vagy Horáciusban; egyforma anyai csókot vetnek a catholicus Metastasióra, az evangelicus Wielandra, az episcopalis Drydenre, s a puritanus Thomsonra; hasonló szép szemekkel nézik a református Hallert, a deista Russzót, a muzulmán Hafizt és Abu'lolát. Közlebbről szólván pedig, nem vigasztalás lenne-e a magyar reformátusoknak, kik a királyi academiákat jobbagyi hív bizodalommal gyakorolják, s ezelőtt kevéssel még előmentekért királyi jutalmat is nyertek, ha látnák, hogy a tudománybeli igazgatás is az ő tanításokhoz valamely kevés bizodalmat mutatni méltóztatik? nem hallgattatná-e el a református statusoknak azt a titkos panasszokat, hogy az ország fundációján épült Universitasban az ő sorsosaik közül egy sem nyerhetett tanítói széket, ha legalább egy professzort reformátust láthatnának! Én nem vagyok politicus: de ezt az ő ellenvetésekre nem alkalmatlan politikai fogásnak gondolnám. Távol légyen pedig még sokkal jobban tőlem, hogy ezeket Excellentiádnak fejtegetném fel illy hosszason, aki mind a tudományok becsét és természetét, mind azoknak nálunk való állapotját, mind a politikai maximákat tökéletesen esmér; én csak saját érzésimet és gondolatimat kívánom Excellentiáddal közleni; és ennek a bátorságnak oka az én bizodalom, bizodalom oka pedig az Excellentiád nemes, és leereszkedni nem sajnáló természete, mellyel csak a valóságos nagyok bírhatnak. Excellentiád megnyerte Ő Felségének a hazai tudományokra nézve a bizodalmat, a literaria igazgató hatalomnak tiszteletét s az egész nemzet háladatosságát; Excellentiád a nemzeti tanúságoknak leghathatós gyarapítója, a szépliteraturának szíves pártfogója; Excellentiád éntőlem is a

polliói nevezetet kegyelmesen elfogadni méltóztatott: illy sok tekintetekből megszűnök tehát Excellentiádnak hosszas kéréssel alkalmatlankodni, s egyedül atyai és patronusi kegyes szívére és szokott bölcs béléására bízom, azokba ajánlom mind magamat, mind szándékomat. Tudom ugyan, hogy Excellentiádnak udvara tele vagy a legválogatottabb, s egyszersmind már sok érdemeket tett személyekkel, s olyanokkal, akikhez képest én egy vagyok a legcsekélyebb emberek között: ennél fogva távol légyen, hogy ismét abba az indiscretióba essem, hogy magamat más derekabb subjectumok elébe toljam, és a custosi első rangért zsaroljak; megelégszem én, - nem csak, hanem boldognak fogom tartani magamat, ha cancellista fővel szolgálhatok is a mellett a dicső gyűjtemény mellett, amelly én rám nézve Potosi, Bengala, földi paradicsom. Talán nem lesz illetlenségére annak a hívatalnak, ha egy hajdani literaturae professor állítódik belé, aki most csak azért privatizál, hogy liber animus, amint Seneca mondja, semper vacet, studia recolenti sua. Sem a nagyravágyás, sem a pénz szerelme nem izgat erre a hivatalt; egyedül hazám szerelme, s a tudományokra való vágyakozás könyörögtet engemet; amellyet ha megnyerek, nyugodt lélekkel fogom Horáciussal énekelni, hogy, ha uraságom nincs is, at fides et ingenii benigna vena est, nihil Deos ultra lacesso, nec potentem patronum largiora flagito; satis beatus unicus Sabinis. Örömmel szentelem fel mind lantomat, mind vitézi trombitámat, nemzetem után, Excellentiádnak s az Excellentiád méltóságos házának, és csak azért is jobban igyekszem Horác vagy Virgil nyomába sietni, hogy az én Pollióm előtt való zengedezésre méltatlan ne legyek. Nekünk szegény magyaroknak sem Pericles archonunk, sem Augustus császáruk, sem X. Leo pápánk, sem XIV. Lajos királyunk vagy Richelieu cardinálisunk nincsen: Excellentiád egyedül az, akiből nálunk ez akármellyik kitelhetik; kitelhetik, hogy Excellentiád ebben a catholicus statusban nékem reformátusnak az légyen, ami a reformata Angliában volt a catholicus Pope-nak Lord Bolingbrocke. - De szinte oratiót láttatom az instantia helyett írni, s a levél helyett panegyricust: akármilyen légyen ez, bérekesztem, noha a tele tölt szívnek nehéz magát fogytig kiüríteni; bérekesztem könyörgésemnek alázatos megújításával, s instálom Excellentiádat, méltóztassék kegyes resolútiójával megéleszteni: én, ha úgy méltóztatik parancsolni Excellentiád, kötelességemnek tartandom személyes udvarlásomat is megtenni. Addig is mély főhajtásommal nyújtom bé Kleistnak az általam kijött fordítását, mellyet Pestre szállítottam, és az Excellentiád parancsolatjára készített kurtább ajánló levelet: méltóztassa mind a kettőt úgy venni Excellentiád, mint annak a mély tiszteletnek csekély de bizonyos jelét, amellyel holtig maradok

Nagyméltóságú Gróf!
Excellentiádnak

legkisebb szolgája
Csokonai Mihály maga kezével

Debrecenben Szeptember 16dikán 1802.

SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK

Méltóságos Grófné!
Kegyelmes Asszonyom!

Amilyen nagy és érdemem felett való szerencsémnek tartottam Excellentiádnak erántam mutatott kegyes gráciáját: szintolylan szomorúan kellett érzennem azokat a szerencsétlenségeket, amellyek miatt mindeddig az én magyar Kleistomat (mellyet most már praefectus Kulcsár úrhoz szállítottam) Excellentiádnak lábai elejébe nem terjeszthettem. Mikor a

nyomtatást elvégezvén, Komáromból Pestre lejöttem, már akkor Excellentiádnak udvarlanom ottan nem lehetett, mind az Excellentiátok eltávozása miatt, mind egyébaránt is önnön elgyengülésem siettetvén hazafelé való szándékomat. Egészségem ugyan, hála az Istennek, a nagyvárad majális cura által nagyobb részént megjött; de amint Váradról hazaérkeztem, újabb csapás ért, melly alatt most is nyögök. Ugyanis június 11-dik napján a szörnyű tűzi veszedelem városunknak nékiesett, annak nagy részét Kollégiummal, Nagytemplommal, a tornyokkal és más közönséges épületekkel együtt 2-3 óra alatt üszöggé és hamuvá tette: azok között az én házam is a pusztító lángoknak prédájává lett, kerteskémmelem s egyéb mellyékes apró épületeimmel együtt. Azolta annak, annyira, mennyire tölem telhetik, megújításában foglalatostkodtam. De megvallom, Kegyelmes Grófné! hogy lassan boldogúlhatok.

Ezen az okon, jóllehet holtig való privátus életre és csendes magánosságra szántam volt munkáim kedvéért magamat: most már kéntelen vagyok hivatalba lépni. Hanem hogy az mégis olyan ne találja lenni, ami feltett plánumomtól elszakasztana, és nemzetem hasznára készitendő írásaimtól az időt elvonná: legjobban óhajtanék a grófnak Ő Excellentiájának pesti Bibliothecája mellé szolgálatba állani; minthogy ott egyszersmind elegendő ürességem is lenne, a szükséges könyveket is céljaimra nézve megtalálhatnám. Én ugyan máj nap írtam egy alázatos könyörgőlevelet Ő Excellentiájának: de tudván azt, hogy az Excellentiád kegyelmes közbenjárása minden másokénál hathatósabb lészen, bátorkodom, Kegyelmes Asszonyom! Excellentiádat is kézcsofolással ez eránt meginstálni. Bizonyommal mondom, hogy soha Excellentiátoknak effélével nem kívántam volna alkalmatlankodni, ha a szomorú szükség nem kényszerítene. Teljes meglelégedéssel laktam én együgyű örökségemben, semmi vágyásom egyéb nem volt, hanem hogy Poétai Munkáimat minél hamarább világra adhassam, hogy ezt a gondomat letévén, azután nagyobb és fontosabb írásaimon, távol a lármától, távol a világtól, szabadon dolgozhassam. Jóllehet én a természetnek fia, barátja s tisztelője vagyok, jóllehet egy fakadó forrást, egy árnyékos fát, egy homályos kertet vagy erdőt, most is nemcsak a versemben, hanem a szívemben is az embereknek felette becsülök: mégis a falusi vagy mezővárosi életet kerülnöm kell, szükségessé tévén a nagyvárosi lakást énnékem a bibliotheca, a tudósokkal való társalkodás és a nemzeti történetek felől magam elébe kiszabott plánumom. Ha itt, Debrecenben volna afféle magánosan dolgozó embernek való hivatal: még akkor is megtartóztatna említett kéresemről Excellentiátok eránt való mélyly tiszteletem és reverentiám. De most nagyvárosi conditiót nem esmérvén alkalmatosabbat, bátorkodom töredelmes instanciámat Excellentiád előtt megújítani, s mélyly főhajtással esedezni, méltóztassa ügyemet Ő Excellentiája előtt egy-két kegyes szavával elősegélleni. Az első vagyis custosi hivatalat távol légyen, hogy kérni bátorkodjam; tudván, melly sok alkalmas derék, és magokat meritált személyek vagynak Excellentiátok udvarában: boldog és meglelégedett leszek én, ha csak a 2dik, azaz a cancellistai hivatalat Ő Excellentiájától megnyerhetem is. Ösztön lesz az nékem mind arra, hogy nemzetemnek nagyobb buzgósággal szolgáljak, mind különösen arra, hogy Excellentiátoknak haza-szerte tisztelt nagy neveket én is együgyű Múzsámmal temjéneztetni holtig meg ne szűnjek. Addig is magamat, Múzsámat és egész sorsomat Excellentiádnak természeti kegyességébe fiúi bizodalommal s tisztelettel ajánlván, alázatos kézcsofolással maradok,

Nagyméltóságú Grófné,
Excellentiádnak

legkissebb hív szolgálja
Csokonai Mihály m. k.

Debrecenben, Szept. 18dik napján, 1802.

ISMERETLENNEK

Bizodalmas Drága Notárius Úr!

Kérem az Urat szívesen, ne terheltesse ezt a levélkémet, amelly igen sürgető dolog felől szől, minél sietőbben, és ha lehetne, még holnap délre, Bagamérba öcsém uramnak általszállítani. Magamat viszonti szolgálatra ajánlván, minden jóknak szíves kívánása mellett, vagyok

az Ur Nótárius Uramnak

Debrecenben, szept. 18dikán 1802.

ANYJÁNAK

Édes Anyám Asszony!

Ezt a herbathének való speciest meg kell készíttetni, de a port nem. - Az árába küldök 45 krajcárt, az híjját, t. i. 15 krajcár pótolja ki Gyarmati István uram. Küldök 16 ugorkát. - Mikor lesz a vásár? - A novat [?] kivárom.

KULTSÁR ISTVÁNNAK

Nemesszívú Magyartársom!

Melly öröm fogta el ködbe borongó lelkemet, mint öleltem becses emlékezetedet, (megengedj, hogy hazafiúi elragadtatásom a Quiritek tónusán beszélhet véled, közelebből érzem hozzád magamat, ha második személyben szólíthatlak) midőn újságainkban olvastam, hogy Gebhárdinak Magyar Históriáját, ama becses könyvet! magyarjainkkal megesmértetni szándékozol; azt én e levelemben ki nem nyomhatom: képzelj egy embert, aki e világi életben való gyönyörűségét abban akarta keresni, hogy ő holtig Árpádon dolgozhasson, s mindjárt képzeled örömemet, érted erántad való tiszteletemet, érzed háladatosságomat - De egy dolog van Gebhárdiban, ami engem úgy is mint Árpád íróját, úgy is mint magyart, igen-igen interesszál, felőle való tudósításodat s értelmedet ha kinyerhetném, köteleznél. Azt mondja t. i. Gebhárdi, hogy a magyarok csak azért vették fel őseiknek a hunnusokat, hogy a magok nemzetének történetkönyveit az Átilla fényes tetteivel felcsicsézzhessék. Én azt tartom, hogy nemes nemzetem dicsőségének nevelésére Átilla nem szükséges: de mégis úgy tartom, hogy Schlötzer után, aki (én legalább úgy ítélek) egy a nemzeti részvétellel legteljesebb írók közül, megbántanak bennünket némelly újabb s az újjításra viszketőbb német írók, amidőn azt akarják imígy-amígy megvitatni, hogy a hunnusok és magyarok nem egy nemzetből valók voltak. Magam is ebbe a vélekedésbe voltam, mikor 1799ben Csurgón a Magyar Históriából exament tettem; de azolta való olvasásim s vizsgálódásim arra a részre állítottak, amellyen az eddig való külföldi és nemzeti íróink voltak. A németeknek minden erőssége csak tagadó, állítót benne egyet se láttam: nekünk pedig minden lerontott okaink mellett is megmarad kettő, t. i. 1. hazai régi historicussaink, kik ha nem régiek is Béla király nevetlen íródeákjánál, de történeteiket a régi (még a tatár pusztítás előtt meglévő) krónikáinkból szedték; és 2. egész nemzetünknek hagyományja, melly a legutolsó, legírásstudatlanabb parasztjainknál is megvan, amellyet ha históriai s anthropologiai crisisre vészünk, talán legcsalhatatlanabb bizonyság, s dátumok nem létében énelőttem ugyan a legtiszteletesebb. De hosszan ebbe a dologba ereszkednem nem lehet; elborít a matéria bő volta, s kifogy magából

a levél. Szokása szerint csak enyeleg és vagdalózik *Schlötzer*, mikor azt mondja az Északi Históriájában, hogy a magyaroknak csak annyi közök van a hunnushoz, mint a frankoknak a zsidóhoz. NB. Az öreg úr csak olyan embere volt a magyaroknak, mint a franciáknak, melyet megmutatni nem volna nehéz. Az Árpád plánumán való gondolkodás, őseink idejébéli régiségeknek összekeverése, az akkori dolgokra való olvasás megismerették vélem a belföldieken kívül Fischer, Spittler, Büsching s a többi találgatásait e dolog felől. Engel és Katona urak nékem igen tetszenek, noha olly nagy tudomány mellett mindenik csinálhatott volna még többet is, de tán céljok másra siettette őket. A jó Palma úr is, a harmadik kiadásban már aláfeküdt a német crisisnek. Kár! - Óhajtanám a magyar historiának atyját - ki nem érti ezen a néven az idvezült Prayt?- a legutolsó munkájában e felől látni, de még a kezembe nem akadhatott. Illyen bajos ám, Nemes Barátom! tudományos hydropicában lenni, s forrástalan megyében nyavalyogni!! Ti pestiek! boldogok vagytok, mert kezetek alatt van a nagy királyi bibliothéka, és, ami egy nationálistának még többet fog használni, a *Szécheniana*! A propos, mi van már ebből, s ennek felállításából? Mi idele azt halljuk, hogy ebbe minden magyar nyelven írott, és minden a mi nemzetünket akármiképp illető könyvek össze vagynak gyűjtve, és hogy Pesten a köz hasznóvételre rövid időn ki fog nyitvatni. Mi dacusok az illyen nagy szándékokról olly későn hallunk *alig-hával* is valamit, mint az új párisi módokról, vagy még később. Ha Kiss István úr nem éppen akkor szolgáltatva volna az Úr levelét kezemhez, mikor már a szekérre ült: úgy felküldöttem volna a grófoknak szőlő leveleimet a könyvekkel, de most már várnom kell valami jó pesti alkalmatosságra; azomba még most sem tudom, hová kelljen a grófnéét ő Excellentiájáét titulálnom. Tisztelem az ifjú grófot ő Nagyságát, az Úrnak pedig lélek-adó levelét óhajtvá várom; változhatatlanul etc.

Debrecen, 1802.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Jobban meg vagyok lepve Excellentiádnak példátlan nagylelkűségével, mintsem eláradott indulatimnak kifejtésére elég és illendő szavakat találhatnék. Egy olly nemes szív, mint az Excellentiádé, érti és érzi a mesterkézetlen szívnek néma ékesenszólását. - - - E pausajelek tegyék ki tehát magok mind azt, valamit talám más, nálam udvariasabb de nem érzékenyebb ember, a kifárasztott rhetoricával kívánt volna kierőlködni.

A könyvtárháznak catalogusát még ugyan Kultsár úr le nem küldhette, reménylem, vízkereszti debreceni vásárra lejövő pestiek által vehetem: addig is örülök, hogy e csekély lyrica compositióm által kijelenthetem e rám nézve legnagyobb kincsért viseltető háládatosságomat.

Vajha előbb tehettem volna azt! és bárcsak a posta inkább másban hibázott volna! A múlt postanapon t. i. 16. dec. volt szerencsém venni Excellentiádtól az én boldogságom diplomáját: holott a Kultsár úr 8. dec. írott levele még azelőtt való postanapon t. i. 13. dec. kezemhez jött. Hárítsa el rólam az Excellentiád gyanúját az, hogy ezen az első postanapon mindjárt siettem tenni kötelességemet.

Decembernek 8. napján küldöttem fel az újságba egy ódát, melyre az Excellentiátok szerencsés jubileuma adott alkalmatosságot, matériát, indulatot: sajnálom, hogy ennyire késtek még vele.

Az isten boldogítsa Excellentiádat nemes feltételeiben és tartsa meg fontos életét! Édes nemzetünknek geniusa pedig koszorúzza meg oltárait az Excellentiád nagy nevének, melly olyan halhatatlan, mint az az én tiszteletem, amellyel maradok,

Nagyméltóságú Gróf,
Excellentiádnak

alázatos hív szolgája
Csokonai Vitéz Mihály

dec. 19. 1802

NAGY GÁBORNAK

Jó Barátom!

Tudakozódj azon piktor felől, akiről Tekintetes Kazinczy úr írt vala, s hozz hírt róla hazajöttöddel. Éljen szerencsésen!

Csokonay m. k.

Bagamér, 26. die decembris. 1802.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Egyedül az a reménység hozott ide Bagamérba az innepekre, hogy majd a Tekintetes Úrhoz Semjénbe egy fél napra általmenvén, szerencsém lesz holmi literáriumokról szólni s jelesben *Daykának hagyományi* felől bővebben értekezni. Én itt az únalmas hosszú estéken egy futó recenziót tettem minden munkáin keresztül, melly fragmento mintegy 2 árkusra terjed: Óhajtom előbb közleni a Tekintetes Úrral, míg kezemet a szent maradványokra tenni merészném. Külömben is lehetetlen a két Heroidummal boldogúlni a Colardeau originálja nélkül. A Pope két kis levele megvan nálam franciául. Méltóztasson a Tekintetes Úr vásárra békjén, két vagy három fertály órát célunk elegyengetésére üressen tartani: amire Nagy Gáborunk egyik szobáját legalkalmasabbnak ítélném. Készségem csüggedni nem fog, csak a jó Múzsák el ne hagyjanak.

Ami a festőt illeti: a Tekintetes Úrnak rólam való gondoskodása meghaladja érdememet, akár a személyest, akár a közönséget illető. Részemről a hiúságot magam vadászni nem kívánom, de ha hiúsággal a mások hiúságának kedveskedhetem, miért volnék makacs és durcás? Én ugyan Rousseau embere vagyok: de az *öreg úrban* is nem vőlt-é sok efféle, ami néki mégis illett, sőt characterének umbrázatja vőlt, vagy inkább fényezetje? Már a Bécsi Magyar Institutum a múlt tavasszal, hogy Pesten valék, megkért, hogy adjam által nekik és ők a derék Czetterrel ingyen kimetszetik. Ráállottam kívánságokra, gondoltam, hadd habozzanak vele. Van a barátság, van a tudósi characternek, van a nemzetiségnek bábja; mi több? a vallás holmi báb nélkül hideg és sikertelen. - Ők énnékem, mivel, amint emlitem, akkor Pesten napoltam, egy budai rác ifjat javallottak, aki ¹/₂ souveraindorért fest és szerencsésen talál; Csurri barátom, aki a váci siketnémák perceptora, ezzel festettette le azonagy papirosra *ad virum* tekintetes Domokos Lajos és tiszteletes Sinai Miklós urakat - szemközbe!

Bécsi barátaim arra kértek, hogy ha több festéssel mehetnék fel magam, Czetter jobban dolgozhatna a rézre. Tavasszal különben is fel kell mennem. Vásárkor erről is tanácskozhatunk.

Addig is változatlanul maradok a Tekintetes Úrnak

hív tisztelője
Csokonay, m. k.

Bagamér, 26d. decembris, 1802.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Teljes tisztelettel s háládatossággal volt szerencsém tegnapi napon venni Kultsár úr által Excellentiádnak Nemzeti Könyvházát; melyben kimutatott kegyes gráciáját Excellentiádnak még dec. 16. postára tett alázatos levelemben megköszönni el nem múlattam. Említett levelemről azért szólok itten is, hogy, mivel azon postán Kultsár úrhoz küldött levelem, amint gyanítom, eltévelyedett, félek, hogy az Excellentiához írott háláló levelem is a belé zárt ódával arra a bosszús sorsra talált jutni.

A rövid időhöz képest is nagy részét keresztül néztem a catalogusnak, és úgy vettem észre, hogy Debrecenben és ezen a környéken kijött, de már ritkuló félben lévő magyar és magyarországi könyvek közzül sok nem kerülhetett a Dunán túl lévő környékekre. Például említtem Apácai Csere Jánosnak a XVII. század közepén Erdélyben kiadott Encyclopaediáját, mely avagy csak azért is emlékeztetre méltó, hogy ő minden technicus terminusokat magyarul térszen ki a tudományokon keresztül. Különösen a debreceniek által kiadott görög és deák classicus auctorok editiói (nálunk a régi literaturáknak eleitől fogva nagy lévén a divatja) jóllehet számosak, mégis alig említették. Négy nevezetes embereink dolgoztak azoknak kiadásán Debrecenben: 1/ Maróthi György professzor, aki valamint az astronomiának, arithmetiának és muzsikának, úgy a görög és deák literaturának is első statora volt református Kollégiumunkban. 2/ Szilágyi Sámuel, professzor, superintendens, ki Henriásáról és II. József császár barátságáról esméretes. 3/ Sinai Miklós úr. 4/ Budai Ézsaiás, mostani professzora a közönséges és nemzeti históriáknak, s a görög és deák literaturának, akitől már nálunk edálatott Cicero De Oratore, Terentius, Julius Caesar, Livius s a t. Ezt a megjegyzésemet azért merészlem Excellentiádnak feltenni, hogy, ha együgyű, de a nemzeti tudományok mellett mindenkor buzgóságos szolgálattal parancsolni méltóztatik, az ezen a környéken találtatható, magyar nyelven, vagy magyaroktól íratott könyveket Excellentiád számára öszveszedni szerencsémnek tartandom.

Így a Múzeum számára alázatosan bátorodom néhai Dr. Földi Jánosnak, a természeti historiára 15 esztendő alatt öszveszedett gyűjteményeit recommendálni. Az ő célját és szándékát bőven méltóztatik esmérni Excellentiád az ő fűvésztudományról kiadott „Kritika és Rajzolat” nevű proludiumából. Tehát röviden szólván, ő azt akarta, hogy a természeti históriának mind a három országát magyar nyelven kiadja, mégpedig a Linné systemája szerint. Ki is jött az állatoké: de - fájdalom! épen amelly holnapba az világot látott, abban költözött el a tudós és szorgalmatos író. A botanikára is, valamint szintén a mineralogiára, már öszveszedett ő minden materiálékat, úgy hogy azok csak a rendbeszedő és elrakó kezeket várják. Egy európai nemzet sem dicsekedhetik még azzal, hogy őnéki tiszta, világos, okos, és systematica nomenclatióval bíró naturalis históriája volna. Homály, zűrzavar és egész chaos uralkodik a németbe szintűgy mint a franciába, vagy akármellyikbe. A magyar mutathatott volna ebben a fontos pontban remeket, ha a halál tőlünk nem irigylette volna Földiben ezt a szerencsénket. Én az említett tudóssal hat esztendeig voltam szoros barátságban, esmérem stúdiumit, esmérem kézírásait. Ha méltóztatik Excellentiád parancsolni: az özvegytől megalkuszom azokat. - Hasonlóképen nevezetes diplomatica (és többnyire originális) gyűjteménye vagyon itt Debrecenben Nagy Gábor barátomnak, mely mintegy húsz tomusra terjed, kisebb-nagyobb foliántba.

De most többeknek előszámlálásával nem kívánom Excellentiádat terhelni: ha effélékről parancsolatot veszek, akkor kötelességemmé válik az, amitől most tartok, netalám alkalmatlanságra légyek.

Addig is van becsületem Excellentiádnak a magyar Kleisttal udvarolni; mellyhez ragasztom egy csekély és futó munkácskám, melly csak completatióra való.

Örökös tiszteletem mellett magamat újra az Excellentiád nagy lelkű indulataiba ajánlom és maradok

Nagyméltóságú Gróf,
Excellentiádnak lekötelezett alázatos szolgája

Csokonai Mihály m. k.

Debrecen, 19. jan. 1803.

SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK

Nagyméltóságú Grófné, Kegyelmes Asszonyom!

Volt örömöm, szerencsém és becsületem, a Nagyméltóságú Gróf Ő Excellentiájának erántam érdemem felett kinyilatkoztatott kegyes gráciáját minapi leveléből olvasni, és érezni: melly példátlan indulatját egy olly nemes Nagynak, tudom, hogy az Excellentiád érettem tett közbenjárása is öregbített: ahonnan a legfelsőbb grádusra van emelve Excellentiád eránt való tiszteletem és örökös háladatosságom.

Szomorú napjaimban is az elragadtatásig örvendtem az Excellentiátok boldog jubiléumának; melly enthusiasmusom örömkönnyekbe olvadott fel, s azon csekély ódába, amellyet még az ősszel felküldöttem a kiadás végett a Magyar Hírmondóba, de amint a múlt héten írták bécsi barátim, eltévelyedett. Bátorkodom tehát most magának Excellentiádnak lábainál letenni, azon két Kleisttal, mellyet ide zárok: méltóztassa őket úgy venni Excellentiád, mint csekély, de érzékeny és háládatos szívből származott zálogát annak a mély tiszteletnek, mellyel holtig való kötelességem szerint maradok

Nagyméltóságú Grófné
Excellentiájának alázatos kész szolgája

Csokonai Mihály m. k.

Debrecen. 19. jan. 1803.

KULTSÁR ISTVÁNNAK

Jóakaró Barátom!

Csudálkozó szégyennel s nem kevés sajnálkozással olvastam az Úrnak Tiszteletes professzor Budai úrhoz küldött levelében, hogy az én válaszem még kezéhez nem adódott. A dolog így vagyon.

A Grófnak Ő Excellentiájának még 19. nov. datált levelét a postán, noha mindég itthon voltam, csak 14. dec. vettem: válaszoltam 16. dec. és megküldöttem egyúttal a bibliothecáért való háláódát foliumra írva, mellyet az Úrral is itt közleni kívánok.

Az Úrnak 8. dec. írott levelét vettem 11. dec., és így elébb mint az Ő Excellentiájáét: arra is válaszoltam 16. dec, épen akkor, mikor a Grófnak. Méltóztassa tehát az Úr a postán meg-nézetni.

Mái napon írtam a grófnak is, a grófnénak is, Ő Excellentiájának, s íme írok az Úrnak is: de az országos vásárra véletlenül reám tódult és halmozott bajok miatt hosszabban nem írhatok.

A 100 ft. és quietantia felől méltóztassék az Úr jövő hétig nyugottan lenni: most azért nem küldöm fel az utolsót, hogy amiket Consiliarius Schraud úrnak kívánnék a quietantia mellett felküldeni, még el nem készíthettem. A vásár tágulásával tágulni fognak bajaim is. Akkor mindent végrehajthatok: s reményelem, küldöttjeimmal is egy kis időmúlatast csinálhatok az Úrnak.

Változhatatlan tisztelettel maradok az Úrnak

tiszta szívű kész köteles szolgája,
Csokonai Mihály m. k.

Debrecen, 19. jan. 1803.

TUDÓSÍTÁS MÁRTON JÓZSEF LEXICONÁRÓL

Márton József úrnak Magyar és Német Lexiconja már a sajtó alatt vagyon: mikorra kerül ki, bizonyosan nem tudhatni; de hogy sokára nem halad, reménylhetni. - A debreceni ifjúság eránt való különös hajlandóságából jelenti általam, hogy noha a praenumeratio ideje már régen eltölt s az előre fizetőknek száma is haladván az 1300-at, már praenumeransok nélkül is végrehajthatná egy olly költséges munkának kiadását, amellynek árkusa 34 Rftért nyomtatódik, sőt ami több, a munkának az ára csaknem haladja a praenumerationalis taxát: mégis abban az egynéhány exemplárban való veszteségét, amikre a debreceni tanuló ifjúság praenumerálni kíván, nem sajnálja ezen anyaoskoláért, s a német nyelv tanulásának itt leendő könnyebbítéséért feláldozni. A munka terjed 57 árkusra és mintegy háromannyi lesz, mint az eddig kézbe forgott iskolai Lexiconja.

Akiknek tehát a munkát megszerezni kedvek vagyon, ne sajnálják a praenumerálni való taxát ~ 2 f. 00 krajcárt contrascriba uramnál szerdán 4 óráig letenni. Az úgynevezett *Ladenpreis*, vagyis köz ára a Lexiconnak, azoknak tudniillik, akik nem praenumeráltak, harmadfél annyi lesz, - 5 f. 00 krajcár. Ne sajnálják azokkal is, akik a városon laknak, ezt a tudósítást az említett ideig közölni.

Akik e nevezett Lexiconnak plánumát eléggé nem esméri, olvashatnak felőle a Márton úr tudósításában melyet Bécsben nyomtatott ki és contrascriba uramtól a megolvasásra kikérhetni.

Ne sajnálja az Úr ezt a publicatiot leíratni és elhordoztatni; a pénz nem jut eszembe, pótolja ki az Úr.

Csokonay m. k.

Debrecen, 1803. február

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Abból a reménységből, hogy a Tekintetes Úrhoz Semjénbe szerencsém lehet, s véle Daykáról és egyébről személyesen szólhatok, kimentem karácson előtt Bagamérba és onnan Semjénbe postát s az Úrnak ott nem létét megtudván, levelet küldöttem. Melly levellemnek foglalatja szerént bizodalmam volt, hogy a Tekintetes Úrhoz Debrecenben a vásárkor szerencsém lehet; az a szerencsém sem érvén beteljesedését, reá mindeddig várokztam.

Minthogy tehát minden reményem, szerencsém s várankozásom hijjába esett: nem akartam tovább az időt halasztani; és ezen célból közlöm levél által a Dayka Maradványit illető gondolatimat, mellyeknek némelly részét még karácson tájba hánytam-vetettem papirosra, most pedig egy folytában menő munkácskába illegettem.

Méltóztassa őket a Tekintetes Úr megolvasni, vélekedését s további szándékát bővebben tudtomra adni, akár levél által, akár, ami jobb volna, semjényi vagy debreceni személyes beszélgetés közben.

Én, ami engemet illet, mindent megtészek, ami tőlem kitelhetik s öröömnek tartom, ha Dayka árnyékának s az ő nemes tisztelőjének és barátjának valamelly kedves dolgot csinálhatok. Hogy pedig vagy kevesebbet ne tégyek, mint amennyit várnának, s negligentiával ne vádoltatódjam; vagy többet bátorokdván kelletténél, vakmerőbbnek és durcás Aristarchusnak ne mondassam: provinciám határinak körülírását s magamnak arról előre való gondolatimat közleni kívántam. Erre a célra mutatnak eme *Jegyzések és Említések a Dayka etc.*

Tökélletes tiszteletem mellett állandóul maradok a Tekintetes Úrnak

alázatos kész szolgája
Csokonay Vitéz Mihály

Debrecenben 5. febr. 1803.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

A Lakostól fordított arabs poéma fejedelmi. Hafiznak az életét gyűjtögetem most, ki a tenerumban legelső napkeleti poéta: de nem tudom, hol kaphatnék a *Revitzky Specimen Poëseos Persicaet?* A mi bibliothecánkban nem találtatik. - Nincs-é a Tekintetes Úrnak *Gleimja* és a *Degen* vagy *Schneider* kiadásából való *Anakreonja*? Nincs-é új editiójú *Eschenburgja*, a *Beyspiel-Sammlungjával* együtt? Szükségem volna még egy német *Batteuxra*, akár a *Ramler*, akár a *Schlegel* fordításából volna, - és egy *Sulzer* Lexiconjára. Mindezekből semmit sem találni nálunk. Ami belőlük a Tekintetes Úrnak megvagyon, kérem méltóztassa nékem az első lehető móddal megküldeni, hogy az *Anakreon és Hafiz életéről s az anakreoni és perzsa poézisről való értekezésemet* annál tökéletesebbé tehessem. Az *Anakreoni Daljaim* elejébe akarom azt tenni mind azért, hogy a könyvecske vastagobbodván, formásabb legyen, mind azért, hogy azon értekezés által interesséje nevededjen; s jobban megérdemelje azt, hogy homlokán a Tekintetes Úr nevét is viselje.

Küldöm a Daykáról való leveletem, mellyhez ragasztottam két dalocskát.

Szokott tiszteletemmel maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Csokonai Mihály.

Debrecen, 1803. február.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Kevés rubrikából álló boldogságimnak egy édes részét teszi az, hogy a Tekintetes Úrnak, akit a világ előtt mint gyengéd és csekély ízlésűnek legfőbb mesterét tisztelni becsületesnek tartom, szívességét újonnan érezhetem. Ösztön az énnékem annak megérdemelhetésére; ösztön arra a kevélységre, mellyel a kevélyeket fogadni bátorodom.

Dayka verseit a Tekintetes Úr velem is közölni méltóztatott: vajha bizodalmanak megfelelő lenne! Ami engemet illet, mindent megtészek, ami tőlem kitelhetik, s örömmel tartom, ha *Dayka* árnyékának s az ő nemes tisztelőjének és barátjának legkisebben is kedves dolgot csinálhatok. - Hogy pedig vagy kevesebbet ne tégyek, mint amennyit várnának, s negligenciával ne vádoltatódjam; vagy többet bátorokdván kelletlenül, vakmerőnek és durcás Aristarchusnak ne mondassam: provinciám határinak környülrását kikérni, s magamnak arról való gondolatimat közleni kívántam. Erre a célra szolgálnak az itt következő

Jegyzések és említések a DAYKA verseire.

I. Versezet. *A virtus becse*. Ez az első szerzemény remek s méltó a maga nemes tárgyához, méltó egy Kazinczy barátjához. De, ha már a *H* betűnek ellehellését kiállhatjuk is: eltűrhetjük-e a *muta cum liquidának* ancepssé való tételét? mégpedig olyan promiseue, ahogy még a görögöt nagyon hímező római versíró sem merte tenni? A *tr, pr, cr*, s a többi csak elgördül a deáknál is; de hogy mind a *4 l, m, n, r, liquidákat* akármi *mutákkal* összeolvassza, arra reá nem vetemedett, a görög szózatokon kívül: noha a consonansok egybehalmozását szinte a német döcögésig kedvelte. Hát mi, napkeleti ivadék, kik a sok *str, cl, pl, spr*, s több efféle deákos concursusokat nyelvünkben el nem szenvedhetjük: hogy tesszük rövide a két consonánst, ha mindjárt még annál *liquidább* volna is? Én ugyan, aki egy vagyok a görög és deák metrumoknak legnagyobb kedvellői, s amennyire gyengeségemtől telik, imitatori közül, mindig sajnálottam azoknak dolgokat, akik nyelvünket akarták a deák (és csupán a deák) prosodiára, s nem ezt a magunk nyelvének belső karakterére csavarni! Abból, amit feljebb említék, még többnek látszik a rövid *esdeklem, fejthetetlen* s a többi, mintsem deák imitációnak.

De ezt az egy kérdést most teszem meg előre az egész munkára: Vallás lesz é Daykáknak minde tőle kedvellett hibáit úgy hagyni, amint maga tette? - Az apró hibákat, mellyek a quantitas, vagy a cadentia observálásában estek, kár volna bántani. Legyünk Tuca és Varius! -

IV. Versezet. *A rettenetes éjszaka*. Ez ám a poétai Nachtstück! setét itt a poesis, mint a Brittusé, s rémítő, mintha Arábiában vette volna származását. *Muzsikája* olyan (hogy magának a szerzőnek szavaival éljek), *mint az Ég rettentő menköve, felleghangon dalol, s rázkódtat ereje*. Kár, hogy azokba a *lágý fünffüsige*be van öntve, mellyekben én - én legalább - sohasem tudok látni s érezni annyt, amennyit Milton, hogy még egész Epopoeát is, - kivált olyan Belzebubost - lehessen rajta írni. - *Picturája* felséges: a világosság benne kiálló, és ragyog, az árnyékozat mély és erőss: a *chiaroscuro* jól vegyül mind a kettővel; és a Poémának olyan jóleső interessét csinál végén a szelídebb contrasto.

Minő pittoresco már ez: *az öldöklő villámok fényinél a halvány orca rettegést mutat!* Irtóztató jelenést akar láttatni, *egy rettegő ember orcáját*; rá vonja az umbrát s *halvánnyá* tesz: de az éj sűrű homályában helyhezveti festését, hol a halvány orcát nem lehetne látni, azért is *luxra* van szüksége. Egy, felhők közül félig kibúvó s azonnal eltűnő Hold is láttathatá velünk a halvány rettegőt: de borzasztó, vagy ami több, rettenetes a festés: a festő is rettenetes *luxot* vesz elő, *az öldöklő menköveknek a világát*. S a többi.

Ezt azért szabdaltam így fel, hogy például szolgáljon arra, mely édesdeden analizáltam én a Dayka gondolatait, érzésit, képzeletit, s mely nagy volt sokszor az én gyönyörűségem, mikor vagy várakozásim bétöltek benne, vagy véletlenül leptek meg a váratlannal, és mikor mindennütt feltaláltam a mesteri talentomot.

Külömben én, ki a theologiai misztikusoktól fogva a *Perpetua Nótákban* misztikuskodókig minden afféle embereket vagy szánok, vagy utálok, örömet valamelly fontos dolgot keresnek ebben a IV-ik poemában, s ezt az egész dalt nem festői, hanem példázó s ábrázoló darabnak ítélném, amelyben a poéta, hogy ama szent Lírikussal szóljak: *hegedűszóban szép mesét jelentett*.

V. Versezet. *A tavasz*. Kár, hogy ennek a nyájas és gyönyörű darabnak a festésen kívül semmi érdekeseje nincs! Így csak egy festői darab, mégpedig amelyben semmi közel-álló, nagy, kitetsző, figyelemességvonó kép nincsen: az egész tableau kellemetes ugyan, de apró, tömört gruppekból álló, s annál fogva széjjel szilálja az attentiont.

Mennyivel különböző ettől a VII-ik verszetben levő kis tableau, hol a fő kép egy szép leánnyal maga egy érzékeny poéta, maga az író, körülvéve tiszta csermelyekkel, színes hantokkal, virágokkal, játszó napsugárokkal, ligeti zephirekkel szőlőkkel, fákkal! s a többi, és a csupa festésnek, melyben olly gyengéded, olly magához vonzó a kolorit, mely édes érdekessét ad az a rövid, de meglepő kis apodosis!

Egyébaránt a kéz alatt levő V-ik verszetnek a muzsikája ígész; kivévén, hogy ollyan előre buktatva látszik megindulni: *Nyájasbb arcúlattal arany* s a többi: döccen a caesura! - - A pentameterekben Daykát magok sugallották a cháriszok; csak hogy üti a füleket ez az egy: *pázsitos hantot öblít*. - Hátha még utánna a helyre nem jött fülnek újabb csapást ad ez a hemistichium: *Felveszi téiben elhányt?*

VII. Versezet. *Szerelmesemhez. Bortövecske! (Weinstöcklein!)* Ez a szó a mi Daykánkra *vendéghangú honnjába* ragadt rá, ahol a mostoha természet üvegtömlöcbe zárta Lyaeusnak kedvadó vesszejét, mely a mi boldog hegyeinkben (löcséül: borkert, Weingarten) szabadon terem, és *szőlőnek*, szőlőtőnek, szőlőtökének, szőlővesszőnek stb. neveztetik. - Meg is bosszúlták a charisok és a múzsák ezt a vendéghangú ejtést; mert ollyan egy csúf cadentiát böktettek általa, amelyre a teosi *Οωρονης* bédugta a fülét. - Vessük ki belőle, - ebből a boldogabb éghöz is méltó kis darabból azt a hercyniai barbarismust!

VIII. Versezet. *A vak szerelem*. Fryne: Corinna: kellemetes kontraszt! - Hát a választás? mely a szerzőnek nemes és sanft bélyegét árulja el. Találtam-é?

De kettőt ebben a poemában másképp szeretnék.

Az első ez: Frynének ragyogó és hathatós szépséget ad: de a legrútább teremtésben is, aki legalább egészséges, sőt legeslegalább nem bélpoklos, - ki tűrhetné el a *hónál fejérből ajakokat*? Én azt tartom, a kézírás hibáz: Daykának jobb ízlésének kellett lenni. - Úgy van: mert a második kontraszti hasonlításnak az elején a charisokat *piross kis ajakokra* ülteti a Fryne személyében. - Burmanni dictaturával is merném tehát itten a manu scriptus codexet magam elméjéből corrigálni, s még Klotz ellen is ezt a variantest vitatni. Fryné az égi hónál fejérből alakokkal ígész. P.o. alak = orca, hinc alakos = álorcás, alakoskodni, gyöngy alak! etc: a *j*, az *l* betűvel hamar felváltódhatik etc. De ezt csak tréfából. - Utánna úgyis a Salamon szerelmesének (egy szőlőpásztorának) nyárpírította bőre jön fel. - A 2-ik kontrasztban már az ábrázat coloritja fordul elő, mint a 3-ikban a szemek karaktere, s a 4-ikben a termet alkotása: míg osztán a két rivalisszáknak magok viseletje, s erkölcsi bélyegjek, igen nemesen vonják magok után a választást.

A második, amin változást tenni szeretnék ez: *Corinna kis szabású* (még ez csak elmegyen, mert a gráciák többször választották magoknak akármiben is a kis takarost, mint a nagy esetlent.) *S nincs természetbe kellem*: ez az, ami szenvedhetetlen! Aki a kis szabásút választja magának, az csak azt jelenti ki, hogy ő nem válogatós, és választásbéli célja nemesebb érzésen fundálódik: de aki kellemetlent választ, az a maga gusztusát hozza mások előtt kétségbe. Rút lehet valaki, vagy valami: de ha benne grácia nincs, távozzon a nézőszínről; nem érdemli az egy *homme du Goût*-nak, - egy poétának! - szerelmét, s mi több? bágyadását.

Egy koros***-né annyi kellemekkel megérdemli a szeretetet, mellynél csak a szerelem nagyobb; mikor egy 16 esztendő, és anatomia s pictura szerint termett, s egyszersmind nagyvilágban neveltetett dáma csak stucceri tömjénekre érdemes.

IX. Versezet. *A hív leányka*. Ebben *a váratlan*, - a jószívű leánykának szelíd bánatja, olvadásba hozza az emberséges szívet. Kár, hogy egy kis darabosságot okoz a fülnek a 3-ik, 4-ik és 5-ik versecske!

XIII. Versezet. *Mezei dal; Segraisból*. Tudományunknak, s ízlésünknek e szegény hazában legnagyobb gáncsa az, hogy könyvek dolgában látunk szűköt. Sokért nem adtam volna, ha Dayka fordítását a *Segrais* origináljával egybevetettem volna. - Szerencsésebb versbeli fordítását valamely pásztori darabnak nyelvünkön ugyan nem gondolok. „Tale tuum carmen nobis, divine Poeta! Quale sopor fessis in gramine, quale per aestum Dulcis aquae saliente sitim restinguere fonte!” - Én ezt nem tenném *mezei dalnak*, mert ez valóságos *pastoral*. Tetszik nekem Hubernek, a Gesszner francia fordítójának megjegyzése; tetszik, hogy ennek pásztori darabjaiból külön rendbe tévé a *poësies champêtres*. - Még valamit!

Sok bajunk van nekünk, metrizáló embereknek *a fülemülével*, melly a poézisben a madarak közt az, ami a virágok közt a *rózsa*, ami a tavasz, a hold, a hajnal, a csörgő patak, a szép orcák, szemek, és maga az ezerképű Ámor. De 4 rövid syllaba, az Istenért! Mit tudjunk hát csinálni? Egyik öszvehúzta a szót, s így lett a *filmile*: ez jó is volt; de a fül vesztett abban a melódiás kadenciában, hogy fülemüle vagy file-mile. Másik meghagyta a görög *philomélát*: de ennek is a mondott hibája vagyon, noha egyébaránt nagyon sonorus szózat. Harmadik felvette a *csalogányt*, melly kivált a Földi Természeti Historiája után, megtevődött fülemüle-fajnak, ami németül a Baumnachtigall: ez már engedelmesebb szó, cseng is, hajlik is, de más madarat jelent, mint amaz őseinek királynéja volna. - Én azt tartanám, hogy ha már ennyi bajunk, s erőlködéseink után a fülemüle nevet versbe-jöhetővé, hangossá, zengzővé, kadenciássá, és meghatározottá kívánjuk tenni, vessük ki belőle a két *e* betűt, hadd maradjon *filmil*, vagy *fűlmül*. Így akármint flektáljuk ezt a szót, mind a plurálisban, mind a singularisban, mind a suffixumokkal s a többi, kiállja a prosodiát; a hangjáték is meglesz benne; nyelvünkben is két szép poétai szavunk lesz már a *csalogánnyal* együtt. Így bezzeg ama gyönyörűségnek nyelve sem fog ki rajtunk az ő kedves fülemüléjének a nevével! Perzsául ugyanis ez a napkeletieknél annyira kedvellett madár, *búlbúl*: mennyivel lágyabb pedig ennél a fűlmül, s még inkább a filmil? - Hanem én otrokocsizni nem akarok: fülem diktálta ezt a jegyzésemet.

XV. Versezet. *Vigasztaló*. XVI. Versezet. *Búcsúvétel*. Én is, ha ezt a két dalt írhattam volna, Scaligerrel kicsinynek tartottam volna az arragoniai király szerencséjét! Vajha ezt a nagy interressét, amit a XVI-ban a *Ferenc* névre való allusiónak eltalálásából veszek, a XV-ikből is olly praecise vehetném! Vajha tudhatnám, ki az a nemes barát, kit Dayka illy részvétellel vigasztal? S ki az a korán kimúlt szép, aki olly igen méltó erre a nemes threnodiára? - Külömben, ha profanus vagyok e szent titokba való bépillantásra: feláldozom újságkivánásom.

XVII. Versezet. *Az új esztendő első napján*. Mi az oka, hogy 100 versíróink közül csak 10 nyerhet poétai nevet és koszorút; s a 10 poétákból 9 szomorút számlálhatunk az 1 vígra?? - Nem nehezebb-e a vígban excellálni, mint a szomorúban? Könnyebb-e tragoediát írni, mint

comoediát? Több-é a hibás extremum a comicus munkában, mint akár a fennjáró, akár a keserves tárgyakban?

XVIII. Versezet. *A szép szemek*, XIX. Versezet. *Pope Newtonra*. Sem a Guarini madrigálja, sem a Pope epigrammája nem talált még eddig nyelvünkön szerencsés fordításra. Itt az utolsóban *a fiat Newton et facta est Lux*, szűkölködik epigrammai élesség (vagy pointe) nélkül, mihelytt circumscribálódik: az elsőben pedig a soroknak cantabilitása, mihelyt 7 szillabájú, jámbusokra is nem megy; áriáját jól esmerem.

XX. Versezet. *Vitéz Imréhez*. Közönséges dolog volt eleitől fogva a kedvezőbb clima alatt lakó, s annál fogva nagyobb pallérozásra juthatott nemzeteknél, hogy a más nemzetek barbarusabb voltát, azoknak tartományának természetével egybekötötték. Miket nem olvasni a görögöknél a cimmeriusokról, traxokról, pontusmellékiekről, s a többi? a rómaiaknál az áferekről, heniochusokról, Rhénus-vidékiekről, britannusokról s a többi? s magokról már a görögökről? Az olaszoknál (értem az újakat) az oltramontano név, a franciáknál minden, ami a St. Honoré és St. Germain hóstádokon kívül van, s a többi? - kulturátlanságot jelent. - Szegény Daykánk is a Karpatus vidékét festi elébb, hogy egy illy zordon scenát készítsen a magyartatlanságnak. Szép találmány, s lelkünket előre fellázasztja a political irtózásra! Ez, amit a német aestheticusok mondanak, hogy: Sinnliche Darstellung!

És mit csinál még szegény? Hogy jobban interesszáljon bennünket, a maga jó és tisztelt karakterét is belé keveri a boldogtalan scénába. - Ő fázik, - ő németül danol. S de melly szépen és ravaszon vonja ki magát ismét a hideg theatromból? - Felfogadja, hogy soha többé moraliter nem fog fázni; szánja elkorcsosulását, s tele telik nemzeti enthusiasmmal, s olyan panegyricust csinál 3 versben nyelvünk felől, amilyennek párja nincs. - Hogy pedig az exordiumára, a physica fázásra visszatérjen, s annál fogva szerezményének aesthetica unitást adjon: óhajlja az abaúji szelídebb és kiesebb vidékeket, sóhajt barátiért.

De à propos, *Abaúj!* Ki merészli a magyar szót diphthongussal ejteni? Még a diphthongusos nemzeteknél sem olvad össze a két szóból került két vocalis, minemű itt az *a* és az *u* e szóban: *Aba-uj-vár-megye*. - Ez ismét a muta cum liquidához megy; sőt vakmerőbb hiba! - Nem jobb volna-é hát így tenni: *Hernád zöld partjait*, vagy *halmait*. Ez Abaújt is kijelentené, Kassát is praecise; és ami több, azt az egész paradicsomot, mellyet a Hernád folyója öntöz. - Az illyenekben szeretném a jobbítást; mert úgy a gyarló fők, a cyclicusok, a servum pecusok, s a többi, mindég hamarabb követik a nagy elméknek hibáit, a licentiákat regulákká csinálják, és ha egy szép és kellemetes múzsának látják: hogy egy-két szeplő még illik, ők is profanálni merik tarjagos orcáikkal az ízlésnek szent helyeit. Egy valóságos gráciának szépen esik az originális selypeskedés: de futhatnám, mikor egy társaságban az esetlen majmok affektált petyegéssel bosszantják a füleket.

Én már könyv nélkül tudom ama harmoniás hat sort: *Holott akár gyengébb... rázkódtat ereje*
Ez már non plus ultra! és itt Dayka meghaladta önnönmagát.

XXI. Versezet. *Győzelem-jövendölés*. Ezt a heroica ódát már esmérni van szerencsénk. - Az apja homlokára, vagyis tulajdon felséges eredetére való esküvése Minervának és a repülése után való sebes consequentia: *frappant!*

XXII. Versezet. *II. Leopoldhoz. Bárdosi úrnak deák verse után*. Aprólékos hibákkal tele. Az egész tűrhető; közép a festő és az oratori karakter között. Vajjon Bárdosi úr (ez lesz tán az a hazafi, aki Berzeviczy Gergely úrnak „Tractatusát de commercio” censor fővel még meg-bővítette?) avégre vetette-é az *Álmodom*-at? - pedig a száraz descriptionnak ez az egy utolsó hexameter ád *bökkenőt!* Igaz, hogy Leopold Toscanában az volt, ami *Carolus Parvus* Itáliában: Magyarországon is az volt, ami ez a két fejedelem volt minálunk. Mit nem tesz egy ember! *Manfredini* nem jött fel véle az oltramontánókhoz...

XXIII. Versezet. *I. Ferenc királyunkhoz. LEOPOLD!* Ismét diphthongus két helyen is. Ezt nem állhattam; talán azért, hogy alföldi szám vagyom.

CESING: ezt az allusiót szeretném tudni.

A jámbor *otahitát* nem örömet hallom az európai bigottság és gonoszságra felhozva: a húronnal nem jöhet össze egy aurea aetasban élő nép, melyet Európa így akar boldogítani, mint a mesterségszerető Jupiter a Saturnus korabélieket. - Inkább tett volna az író newseeländert, vagy iroquoist s a többi. A physica festéssel is, mely a moralist vagy a politicait színezi, nem jól jön össze Otaheitenak boldog climája, mely jóllehet a torrida zona alatt esik, mégis sem lakosait meg nem feketíti és apathizálja, sem a rekkenő hévségeket nem érezi. Örökös tavasz van annak cocusos erdeiben - amoenae quos et aquae subeunt et aurae.

XXIV. Versezet. *Abelard és Heloiz levelei.* Most már az Abelard és Heloiz leveleinek két fordításokról következik szóllanom, mely a Tekintetes Úrnak hozzám küldött becses levelében is fő tárgy levén, az enyémben is az tartozik lenni. Nem tudom, a két fordításban mi legyen a célja a Tekintetes Úrnak. Kasszálni akarja-e az alábbvalót? vagy mind a kettőt világra akarja bocsátani? Ez utolsót óhajtanám, s pedig úgy, hogy a két fordítás a nyomtatásban általellenben esne egymással. Igaz ugyan, hogy a foglalatra és fordításra nézve egyik csak olyan mint a másik: ez is igaz, hogy mindenik durva, erőltetett és sok helyen nehezen érthető; s valóban mindeniknek nagy szüksége volna a reszelőre; de mégis én más oldalról sokkal szerencsésebbnek látom a kettős stropháit Daykának, mint az alexandrinusait; a nép is (erre ugyan nem mindenbe hajtok, de azt sem tartom, hogy mindég csalatkozna,) tudom, hogy jobb kedvvel fogja olvasni az első fordítását. Valóban könnyen folynak az ő 12 syllabájú versei, numerosusabbak is, jobban is egyezik mindenütt a folyamatjuk a gondolatok periodusaival és az érzések megszaggatásaival. Az alexandrinusokról továbbat bővebben mondok olyanokat is, amik ide tartoznak. Most a jövődöbeli correctiőről vagyis inkább reszelgetéséről akarok szóllani. Ebben nékem valami jót csinálnom lehetetlen, ha csak Colardeaunak origináljait kezemhez nem vehetem. Colardeaura jut eszembe főhadnagy Fazekas barátomnak azon beszéde, melyet egyszer holmi hadi anekdoták között hozott elő, hogy t. i. az Abelard és Heloiz szerelmekről írott poemák mind ki vagynak adva franciául egy collectióban, a könyv szinte egy bibliányi nagyságú, benne vannak mind a külföldieknek is, mind az anglusoknak, s olaszoknak franciára fordított darabjai, melyek erre a matériára íródtak. Vajjon nem az a gyűjtemény lehet ez, amit én ugyan magam nem láthattam, de nevérl jegyzésimben ismerek, és amelly e titulus alatt jött ki: *Collection d' Heroïdes et pièces fugitives en vers de Mrs Dorat, Pezay, Blin de Sain, More, Colardeau, de la Harpe et Autres.* Liège 1769. VI. Vol. in 12. Szeretném még a Dayka fordításai mellé egybevetésnek okáért megnyerni a *Czirjék Mihályét* is, mely az őtölle Bécsben kiadott *Érzékeny Levelek* között találhatik. Stílusa s egyéb tulajdonsági csak homályosan lebegnek emlékezetemben, minthogy rég az ideje, hogy olvastam. Ami a Pope két kis takaros levelét illeti, azt a Dayka manuscriptumába hiába kerestem. Lefordította azt mind a kettőt *Cseppán István* úr, a Festeticsek fiscalisa Somogyban, s ki is nyomtatódott az Orpheusban: de le van-e az is fordítva Dayka által?

Most az Alexandrinusokról. -

Ha igaz az, hogy a kadenciás (és így a német módú) versekben is szintűgy megkívántatik, mint a régi görög és római formájú versnemekben az, hogy a poemának belső természetével aesthetica megegyezése legyen a versificatio külsőjének; úgy kár volt Daykának a maga első fordításában választott strophát a Colardeau írása módjához nem annyira alkalmas alexandrinusokkal felcserélni. Az Abelard és Heloiz nevében íratott levél, mind a kettő *Heroïde*. - A heroidáknak egy különös karakterek van a költés világában, mely három poemának természetéből van kölcsönözve. Az őszinte levelek, az érzékeny elégiák és az indulatos monológok tulajdonsági olvadnak egybe ebben az Ovidius édes találmányjában. -

Egyébaránt sem szeretem, megvallom, a Dayka alexandrinusait. Ugyanis olyan rabúl követi a német prosodiát, mint Rajnisék és Szabóék a rómaid. Azért, hogy a német ember a *d* és *t*, a *b* és *p*, a *g* és *k* etc. betűket öszvezarja: nem következik, hogy a tisztán és meghatározott tónusra és tempóra beszéllő ázsiáta magyar is csak kordéba bánjon a maga betűivel. Mi már ez? *festetted*, cadentia: *szívetem*; *kedvesed*, cadentia: *szívetem*; *nevet*, cadentia: *kedvesed*; *tenned*, cadentia: *szerelmemet*; *Cupido íveit*, cadentia: *nehéz szemhéjjaid*; *éltedet*, cadentia: *veled*; *babonádat*, cadentia: *imádod*; *világokat*, cadentia: *szavad* és *hozott*, cadentia: *ligetet*? s a többi.

Én a német prosodiát így ütöttem a magyar rámára, - *Asszonyi cadentia* az, melly vagy spondeus, vagy trocheus verssorokban áll (a syllabának a hosszúságát vagy a pozíció csinálván, vagy az accentus, vagy mind a kettő együtt)

p. o. látott, tátott, láncold, sáncold, nyújtja, sújtja, hallom, javallom s a többi. Az ilyen *hím cadentia* pedig az, melly egy syllabában egyez a másik szóval, már az egyező syllaba akár hosszú legyen, akár rövid,

p. o. árt, határt, zárt; por, gyakor, sor, s a többi. Az ilyen cadentia előtt szükségszerűen rövidnek kell lenni a syllabának; amely rövid penultima maga is bejöhet a cadentiának a hím ritmusába;

mint katonát, koronát, akarom, takarom. - Ezt a két syllabára, vagyis egy egész jambus és *pyrrichius* lábra való kiterjesztését a hím cadentiákra azért nem vették fel a németek, mert nyelvek reá nem alkalmasok; a magyar pedig kénytelen felvenni, minthogy nincs annyi monosyllabicus szózatja, mint a német nyelvnek, melyet ebben a tekintetben csak a chinai múl feljül.

370

versificatioinknál alábbvalók, s jobb lesz, ha csak prosába írunk, kivált ha még Daykaként pesekkel sem segítünk a fül úalmának.

Példával világosabb lesz prosodiám módja. Ide teszek egy trochaicus és egy jambicus strophát, nem görög, hanem német metrumra és formára szabva.

Trochaicus.

– ◡ – ◡ ◡ ◡ – ◡
Nékem inkább olly bokréta.....8.

◡ ◡ ◡ ◡ – ◡ ◡
Kösse felkent képemet.....7.

◡ ◡ ◡ ◡ – ◡ – ◡
Mellyet nyér a víg poéta.....8.

– ◡ – ◡ – ◡ ◡
Múlatván a szép nemet.....7.

◡ ◡ – – ◡ – – ◡
Ezt a vidámabb múzsáknak.....8.

◡ ◡ ◡ – – ◡ – ◡
A mosolygó gráciáknak.....8.

– – ◡ ◡ – ◡ – – ◡ ◡ ◡
Fűzzék össze rózsaszínű újjai.....11.

– ◡ – ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ – ◡ ◡
Élesszék fel borba ferdett csókjai.....11.

Jambicus.

◡ – ◡ – ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡
Nem látod é? Nem é? miként zsibongnak 11.

◡ – ◡ ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡
Az ámorok, miként rajmódra dongnak 11.

◡ – ◡ ◡ ◡ –
Kökény szemed körül?.....6.

– ◡ ◡ – – – ◡ – ◡ ◡ ◡
Ki kis nyilát mérgébe rám ereszti.....11.

◡ ◡ ◡ ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡
Ki ellobbant szövétnekét gerjeszti.....11.

◡ ◡ ◡ ◡ ◡ –
Ki vesztmenn örül.....6.

Ez a skándálás módja természet szerint hogy nem olly tökéletes, mint a görög és római; de van olyan, ha különb nem, mint a német, anglus és olasz Versi sciolti, reimlose Iamben, Trocheen etc.: legalább nyerünk vele annyi hármóniát, amennyinek egy tökéletes prosában meg kellett lenni; elkerüljük a sok rövid és hosszú syllabáknak egymás után való túlúlásából származni szokott puhaságot, vagy göröngyösséget.

Ezen *recensióm* mellett is, megmaradok elébbi ítéletemben, hogy diplomatica hűségből hadd jöjjenek ki az alexandrinussal Dayka Gábornak. - Én mihelyest válaszát vehetem a Tekintetes Úrnak: azonnal a magunk közt tejendő egyezésnek pontjai szerint mindent elkövetek Dayka maradványin, valamit jónak és rám nézve lehetségesnek találándunk.

Addig is, eleitől fogva való tökéletes tisztelem mellett, állandóul maradok a Tekintetes Úrnak

alázatos kész szolgálja
Csokonay Vitéz Mihály manu propria

Debrecenben Febr. 20 d. 1803.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

A tegnapi alkalmatosságot elszalasztottam amiatt, hogy az *Ábel halálára* sokáig váraoztam. Reménységem volt, hogy azt is, a többit is kiküldhetem tekintetes szolgabíró Fráter Pál úr alkalmatosságán, kinek háza a miénkkel szemközt vagyon. Ímé azon uraság is indul; lovai, mikor ezeket írom, már befogva állanak: és az *Ábelt* ki nem kaphatom. Ráklábon és teketóriával megy nálunk minden.

Bizonyossá teszem a Tekintetes Urat, hogy az egész pakétot jövő kedden venni fogja tőlem. Jelesben, az *Ábelt*, ha a Bibliothécából nem kaphatni, a deákságnál, kinél az efféle könyveket leg hamarább találni fel, öszvekerestetem.

Méltó tisztelettel maradok
a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Csokonai Mihály m.k.

Debrecen, 23. Febr. 1803.

NAGY GÁBORNAK

Barátom! Én a Dömét, azokkal együtt, amiket tekintetes Kazinczy Ferenc úrnak megígértem volt, a múlt szeredán reggel tekintetes Fráter Pál szolgabíró úr által kiküldöttem. Kérem, a Schraudnéra írott munkáscámat küldje haza: mivel már szükségem volna reá.,

Én két hét olta csak egyszer valék ki a házból; dolgozom, mint ama publicumért fáradozó scribler a pesti vásárra, a magyar Ostermessére: de az a baj hogy

*Dat Galenus opes, at Justinianus honores
Si nihil attuleris: ibis, Homere foras! -*

Adieu!

[Debrecen 1803. 23. febr.]

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

A Szécsényi és Festetits név, istenem és királyom után, legtiszteltebb énelöttem. Tartozom ezzel, sokképen tartozom, mint magyar (hála szülémnek) mint ember (hála az égnek) mint én önnön magam (hála Nagyságtoknak). - Közlött jótéteményi Excellenciátoknak engemet, a nemzetet, az emberiséget, Excellenciátok eránt lekötelezték; és én örvendek annak az érzésemnek, hogy mind a háromból interesszálódhatom. Szégyenleném is elfogadni azt a gráciát, mellynek nemesebb és közönségesebb részvétellel való öszveköttetését nem találánám. A hazának, a nemzetnek és minden emberséges embernek szava ez, Kegyelmes Uram! amellyet most magamévá tenni merészlek. Engedjen meg Excellenciád, hogy fenntebb beszéddel kell élnem, mint amillyent a levélírás törvényjei diktálnának: szívem elmémnek parancsol és érzésim magosabbak a rhétorica mesterségénél. Valamint hízelkedni az érdemetleneknek irtódom: úgy bátor szeretek lenni a kedves igazságoknak kimondására. Dicsősségemet is találok abban, hogy a legtisztelttebb Szécsényi és Festetits familiában lévőket, akiket még tisztelnem szerencsés valék, mind pirulás nélkül zenghetem által barátimnak s a következőknek.

Azok között Excellenciád és a Méltóságos Grófné Ő Excellenciája valának legelsők, kik kegyes tekintetekkel nekem erőt adni, s nagyobb igyekezetekre felbátorítani méltóztattak. Az én lantom és jövődöbéli epikus trombitám légyenek még előre az Excellenciátok pártfogásának felszenteltetve; mind ez az, amivel én bírok, s amivel Excellenciátok eránt való hálámat és tiszteletemet örökösíthetem. - Egy, aki a világi rangoktól és jövedelmektől, mellyeket egyéberánt tisztel és becsül, úgy elfogta magát mint én, nem lát ékesebbet, mint a jámbor és pallérozott elme, nem talál nagyobb kincset tulajdon szívénél: ez az, amit én Excellenciádnak szentelek, és felőle csak ennyit kérek, hogy szabad légyen azt a méltóságos Festetits névvel, egyedül magával, megközösíteni.

Én még annyira nem mentem, mint a genevai Jean Jaques, hogy a plebeculát utáljam, a nagyokra bosszankodjam; ezeket, vagyis ezeknek válogatottjait tisztellem, amazt szeretem: de a csendes magánosságnak és az ártatlan homálynak barátja vagyok; és a fénylő érdemet magasztalni, a lappangó virtust felkeresni emberi és polgári kötelességemnek tartom. - Vajha ez a levelem, melly boldogabb századunknak kezébe kerülhet, elég bizonyága lehetne az én Excellenciád érdemei eránt való mázatlan tiszteletemnek, s annak maradandó jelül szolgálhatna!

Már hozzáfogtam az *Árpád* megtelepedése felől való heroicum poémámhoz, mellyen holtig dolgozok. Tartoztam ezzel egy nagy és fő kötelességemnek. Különben volna-e jussom a magyar névvel büszkélkedni? - Csak ez gátol és zavar, hogy még apróbb munkáim nincsenek kinyomtatva, mellynek oka a censuráknak és typographiáknak késedelmességek; és az, hogy egy Tiburban vagy Tusculanumban meg nem vonhatom, vagyis ki nem deríthetem magamat.

*Hoc erat in votis; modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons,
Et paulum silvae super his foret.*

A gazdagságot soha sem kívántam, nem is kívánom; de a csendes földi életre, úgy látszik, érezhetem jussomat.

Hogy nagyobb és nemesebb céломhoz közelebb eshessem, és apróbb írásimat előre kibocsátván, a gondoktól táguljak: bátorkodom Excellenciádnál alázatosan esedezni, hogy egy munkámnak, melly Bécsben régolta a prés alatt hever, etc. -

[Debrecen, 1803.]

KÖNYVNYOMTATÓKNAK

Nagy Érdemű Úr!

Kérem, méltóztasson a mostani pesti vásár alkalmatosságával engemet erről punctualiter tudósítani, hogy 7 vagy 8 árkusból álló verses munkámat 500 exemplárban (amelyek közül 10 fein hollandiai, 10 pedig jóféle írópapirosra legyen) in 8vo minori olyan betűkkel és olyan papirosra s olyan ritkán, mint ahogy a tölem fordított Kleiszt vagyon, érkezik é az Úr kinyomtatni? és mennyi idő alatt? és árkusát mennyiért? Mihelyt az Úrnak válaszát venni fogom, azonnal kezéhez küldöm a kézírást. Hanem arról is kikérem az Úrnak tudósítását, hogy az Úr mellett lévő censorhoz mennyire bízhatni? én a status dolgában a világért sem akarok belé avatkozni, hanem restelleném, ha némelly ártatlan tréfáimért a poémáimat megherélné, rángatná és éktelenítené a censor úr. Ha az exemplárok idővel elkészülnének, csak Pesten kellene őket letenni Institoris úr könyves boltjában jól bepakolván. Válaszát is ott tessék most az Úrnak letenni, onnan kezemhez szolgáltatódik. Teljes tisztelettel maradok az Úrnak

Alázatos szolgája
- - m.k.

Debrecenben, 1^a Mart. 1803.

1. Marmarossi Gottlieb Antal
2. Weber Simon Péter
3. Trattner Mátyás
4. Gottlieb Frantz
5. Weinmüllerné.

MOSSÓTZI INSTITORIS GÁBORNAK

Jóakaró Drága Úr!

Becsületes debreceni civis, Szabó András uram felvállalta, hogy a ládámat és exemplárjaimat becsülettel haza hozza. Véle meg nem alkudhattam, minthogy a terhet nem tudja, mennyi lesz. Méltóztassék az Úr az alkut véle megtenni.

Még a Munkáim sem a bécsi, sem a kassai sajtó alól ki nem kerültek. Szent György napi debreceni vásárra bizonyosan lejönnek: akkor azokat is az Úrnak tapasztalt hűségére bízom, ha felvállalni méltóztatik.

Elkölt-é a *Kleist*? Ha elkölt: adok még az Úrnak belőlök debreceni vásárcor, ha többet is parancsol.

Ezt a levelet méltóztassék az Úr komáromi typographusné Weinmüllerné Asszonyom kezébe adni, 17 Rf. 30 krajcárral. Melly végre ímé küldök 5 Rf. a többi méltóztassék az Úr az exemplárok árából kifizetni. Ha pedig abból ki nem telne, Szent Györgyi vásárcor kifizetem az Úrnak. Csak hogy az említett 17 f. 30 krajcárt quietantia mellett adja az Úr által.

Többire szíves tisztelem mellett, az Ifjasszont is köszöntvén, állandóul maradok az Úrnak

kész köteles szolgája
Csokonay Vitéz Mihály maga kezével

Debrecenben, Mart. 3dik napján. 1803.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Sajnálom, hogy nem tudtam előre a Tekintetes Úrnak Váradra való menetelét. Két ódának beszínelését kértem volna ki a Tekintetes Úrtól Rhédey Lajos úr önegyságához. Az egyik a Somssich Lázár úr deák ódája, hasonló alcaicusokban általam fordítva, mely fordítást a maholnap megszűnendő Hírmondónak az írói bízták rám olly céllal, hogy mivel Rhédey úr önegysága Márton társoknak a Lexiconára egynehány száz forintot adott, ezzel az ódával újságleveleik mellett kedveskedjenek. A Pozsonyban tavaly kijött óda, reménylem, deák nyelven megfordult a Tekintetes Úr előtt: van az a 10,000 forintos ajándék felől a hadi oskola számára. A másik ódám originalis, éppen ezen tárgyról; de gróf Festetics önegyságára. Én a grófnak mind a kettőt megküldöm, mihelyt elébb a Tekintetes Úrral közölhetem. A camerarius úrral pedig nem lévén személyes esmeretségem, kéntelen vagyok a Tekintetes Úrnak alkalmatlankodni.

Most ismét egyik csomó munkámon dolgozgatom. Szombaton, azaz 19d. martii megyen egy emberséges esmerősöm Vácra, s addig el akarnám a véle való dolgot végezni, hogy tőle elküldhessem. - Ezen az okon alázatosan engedelmet kérek, ha Daykával a Tekintetes Úr bėjövetelére kész nem lehetek. A József napjával beállandó szelídebb napok, elasticusabb kerti levegők, a szoba tömlőcétől elgyengült érző inaimat, a purizálás által elgyomrozott tudómet s a téli hosszú betegségtől vénülni kezdett testalkotványomat érzékenyebbé, szabadabban lélegzővé, ifjabbá s poétaibbá fogják tenni. Akkor három szerencsés napnál nem kell több, s eleget teszek a Tekintetes Úr kívánságának és tulajdon fogadásomnak.

A Sulzer kedvesebb ajándék nálam mindennél, amit csak adni szoktak az emberek. Az alatta lévő dátum olly becses monumentummá teszi azt nálam, mint amilyen a 6a. Aug. 1792. küldött Kleist.

Egyébről akkor, ha személyes tisztelemhez szerencsém lesz, amellyel változhatatlanúl maradtam a Tekintetes Úrnak

kötelesse
Csokonai Mihály m. k.

NB. Az említett katalogus Bibliothecae Nationalist a Gróf csak ingyen osztja ki: mostanába küldötte meg nekem Kulcsár úr által, 100 Rf. präsenttel.

Debrecenben, 15. Mart. 1803.

FESTETICS GYÖRGY GRÓFNAK

Méltóságos Gróf!

A közelebbi hónapokban tartott betegeskedésem, vagyis inkább a meggyógyuláshoz való mindennapi reménységem tartóztatott ekkoráig, hogy az ide zárt *Ódával* és a *Magyar Kleistommal* nem udvarolhattam Nagyságodnak. Most sincs ugyan kedvezőbb egészségem: de már kötelességemet tovább halasztani véteknek tartottam. E két utolsót méltóztassa Nagyságod úgy is venni, mint mentő okot arra, hogy Nagyságodnak más kezével íratni merészlettem; amelly bátorságomnak még az a harmadik fundamentuma is van, hogy a Nagyságod nemes érzésihez az én bizodalmam határt nem esmér.

Tudom el nem kerülhette a Nagyságod széles esmeretségét ama deák óda, mellyet camerarius Rédey Lajos ő nagyságára Somsich Lázár úr, Hazánknek ama szerencsés deák poétája szerzett, és Pozsonyban a Diéta alkalmatosságával ki is adott. A titulált camerarius úr, ama sajnállásunkra érdemes Hírmondónak egyik tagját, Márton József urat a tőle készített Lexikon kiadására egynéhány száz forinttal megajándékozván, Hírmondó mellett lévő barátaim a nevezett ódából egy exemplárt hozzám leküldöttek, mellé tévén azt a kéréseket, hogy azt magyarra fordítsam le, mert nekik szándékjuk mind deákul, mind magyarul az újságlevelekben kiadni. Én azt a fáradságot szerencsémnek tartottam; hanem ugyanakkor meghatároztam magamat, hogy a Rédey úr hazafiúságának origináljáról anyai nyelvünkön egy originális ódát készítek. És íme ez az a versezet, mellyel Nagyságodnak van szerencsém tisztelkedni.

Én ugyan ezt is régen felküldöttem a Hírmondóba; de ott ki nem jöhetett a cenzurán való késedelmezés miatt. Minthogy tehát publicitásra nem kerülhetett: meglegedettnek tartom magamat, ha Nagyságod szokott kegyességével méltóztatik fogadni; melly szerencsémért alázatos főhajtással esedezvén, magamat a Nagyságod tapasztalt gráciájába ajánlom, s a legmélyebb tisztelettel maradok

Nagyságodnak

ekötelezett híve
s alázatos szolgája
Csokonai Mihály

Debrecen. Aprilis 27d 1803.

JOHANN CHRISTIAN ENGELNEK

Tekintetes Úr!

Azok az érdemek, mellyeket a Tekintetes Úr magyar nemzetünk históriája mellett ekkoráig tenni méltóztatott, hazánkban és az idegeneknél csudálkozást, tiszteletet, háládatosságot gerjesztettek. Az Isten tartsa meg nemzetem dicsősségére a Tekintetes Úr életét!

Engem ugyan több tekintetben is interesszál a Tekintetes Úrnak nemzetünk eredetéről való buzgó munkássága: mert nem csak úgy segít az engemet mint litterátort, vagy pedig mint magyart, hanem úgy is, mint poétát. - Ugyanis már három vagy négy esztendeje, mióta a históriai, geographiai és antiquarium documentumokat gyűjtögetem a magyarok régi hazájáról s más nemzetekkel való atyafiságáról, szokásaikról és e mostani Magyarországra lett megtelepedésekről; avégre, hogy nemzetemet jövőendőben egy epopoeiával ajándékozhassem meg, mellynek titulussa ÁRPÁD, vagy a magyarok kijövele. Ezen célomra kézikönyvemmé tettem a Tekintetes Úrnak azon kisdéd, de a dologra nézve legnagyobb épületű *Disquisitionját*, mellyet a boldog emlékezetű *Cornides* úr *Tentamenjével de religione veterum Hungarorum* kiadni méltóztatott. Ami a kijövetelnek és országfoglalásnak históriáját illeti, abban egészen az *Anonymus Belae regis notariust* nyomozom.

Most már képzelheti a Tekintetes Úr, melly nagy lehetett az én örömöm és vágyakozásom, mikor a Tekintetes Úrnak a *Cornidesiana Anonymi Defensió*ról való tudósítását olvasni szerencsém volt! Nevekedett bennem a meglegedés, mikor azon tudósításból azt is megértettem, hogy a Tekintetes Úrnak originalis értekezései is benne lesznek. Merem állítani, hogy ezzel a könyvvel, mellé tévén még egy Homérust és egy Aeneist egy pusztá *eremitageban* is célomat minden nagyobb bibliotheca nélkül végrehajthatom. Eltart az engemet egy epopoeára való materiálékkal; a Homerus genieje pedig és Virgilius követhetetlen

harmóniája segíteni fognak talentomom gyengeségén. - Én egész életemet ennek az egy poémának kidolgozására és a lehető tökéletességig való vitelére kívánom fordítani.

De, Tekintetes Úr! ehhez a hosszú plánumomhoz hozzá nem kezdhetek: míg fiatal eszten-deimben írott poémáimat világra nem bocsáthatom. Még sok bajom van, gyenge egészségem mellett, azoknak typus alá való elkészítésével, sok a kinyomatásával, elég a széjjelkül-dőzésével; de mégis legtöbb a megcenzúráztatásával. Mert, (kettőnk között maradjon) a magyarországi cenzúrák késedelmesek is, másképpen sem lehet vélek megelégednem. Az én verseim sem a constitutiót, sem a vallás dolgait sehol sem háborgatják, vagy sértegetik, mindenütt tisztelettel jön elő mindenik, sőt, amint felküldendő munkámból a Tekintetes Úr meg fogja látni, mellettek még néha nagyon is buzgólkodom. Hogy lyricumjaimban néha egy kicsinyt melegek az expressiók, vagy a satyricumjaimban a privatus abusosok (mert a publicum dolgairól soha sem kívánok beszélni) horáciusi sóval vagynak megszítatva, azt, reménylem, a felséges királyi cenzúrának az utolsó célja és vége nem kárhoztatja.

Ehez képest arra instálom a Tekintetes Urat, méltóztassa a cenzúrákat valahogy úgy intézni, hogy minél hamarabb eshetne meg; és ami sem a trónusoknak, sem az óltároknak ellene nincsen, nézettetnék a maga poétai nemében s nem úgy, mint valamely predikáció. Ne tépnék el a lyrica rózsákat s ne ráznák le a satyrák savát! - Mihelyt a Tekintetes Úrnak óhajtó válasszát vennem szerencsém lesz, azonnal fel fogom a kézírást küldeni; s *Árpádomnak* a legnagyobb gáncsa hárítódik el.

Ha pedig a Tekintetes Úr az Árpád és akkori dolgok históriáiban engemet bölcs tanácsával, messze terjedt esméretivel s talám ide tartozó datumokkal is elősegélleni méltóztatna: akkor nem csak engemet, hanem az egész magyarságot örök hála kötelezné. Nincs ez senkinek olly nagyon a hatalmában, mint a Tekintetes Úrnak! A legméltóbb tisztelettel vagyok

a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Csokonai Mihály

Debrecen, apr. 27dikén, 1803.

.....PÁLNAK

Elhidd, Pali, ez a plánum annyira tetszik, hogy ki nem mondhatom, és nagy kedvem van hozzá - én arra kérlek, hogy ha valamit tudsz a magyarok dicsőségére, vagy gondolsz, azt add tudtomra - ezzel sietni kellene, hogy bele ne halnék, mert más nem continuálhatná az én plánumomat, hacsak újra nem kezdené. - Ennyi van készen még belőle.

1803 [?]

ERDŐDY ZSIGMONDNÉ GRÓFNÉNAK

Méltóságos Grófné! Örül a férfinem, midőn a szépnemnek virtusait, magától a szép nemtől is észrevetetni, s megkoronáztatni látja. Illyen méltó örömet érzettünk mi is, valakiknek Nagyságodat esmérni szerencsénk volt, midőn a 3. májusban történt innepnek alkalmatosságával Nagyságodban a külső és belső gráciákat császári kegyelemmel is kijeleltetni olvastuk. Nagyságodnak nemes és jó szíve kereszt nélkül is, fényes caractere csillag nélkül is kitetsző

volt az emberek előtt: de akik jól érznek, nem olyan stoicusok, hogy a becses minéműségeket külső bélyeggel is megtisztelni felesleg való hiúságnak tartanák. Én ugyan a nagy amerikai bölccsel, Franklinnal tartok, aki maga megvallja, hogy ő hiúság nélkül nincsen, és hogy ahhoz is nagyon érzése, örül önnönmagának. A születési rangnak jelei, a nemesség, a címerek, a titulusok csak azoktól olcsároltatnak, akik azokkal nem bírnak, akik vagy kajánok, vagy cynicusok: ugyan hát a személybéli rangnak, az ordóknak, a hivataloknak, mellyeket nem őseinknek, hanem saját érdemünknek köszönhetünk, hogy ne volna becse minden jól gondolkodó lélek előtt? Szabad legyen tehát nékem is a nagy lelkek seregében elegyednem, és csekély létemre is azon való örvendezésemet kinyilatkoztatnom, hogy kegyelmes királyné asszonyunk a Nagyságod nemes tulajdonságait a legfényesebb címerrel országszerte megtisztelni méltóztatott. Legyen szabad nékem az én Lilla nevű poetai munkámat a Nagyságod tisztelt nevével, a május 3. napjának emlékezetére, nemzetem előtt becsesebbé csinálni.

LILLA, vagy az érzékeny dalok III könyvben. - E cím alatt kerül ki 3-4 hét alatt egy verses gyűjteményem, melly a Himfy Szerelmeihez hasonlít. Érzékeny, szemérmes, és inkább szomorú, mint kacéros. Ezt én még tavaly Nagyságodnak bátorkodtam ajánlani. Írtam is felőle Nagyságodhoz, de mivel alázatos leveletemet a postán Somogyba utasítottam, azt hiszem, hogy eltévelyedett. Most tehát, minekutána ama nagy tűz, mely 14. junii 1802. városunknak nagyobb részét a fővebb épületekkel megemésztette, s az én csekély Sanssouciomat is porrá tette, a Lilla nyomtatását ekkoráig késleltette volna: bátorkodom azt újonnan a Nagyságod fényes pártfogásába mély főhajtással ajánlani. Addig is, míg szerencsém lenne Nagyságodnak magával a könyvvel udvarolni: ajánlólevelemnek egy részét ide iktatni bátorkodom.

Te pedig, gyönyörű elme, stb.

Méltóztassa Nagyságod ezt az én bátorságomat, a Nagyságod nemes lelkén való határtalan bizodalmanak tulajdonítani, Lillámat pedig úgy fogadni, mint egy bokor rózsát a Heliconról, mellyel a Nagyságod csillagkeresztjét a Gratiák oltára előtt felszentelni óhajtozom. A polgári érdem nem vesz a Múzsák megtisztelésében. Alázatos kézcsókolással vagyok Nagyságodnak

lekötelezett szolgálja
Csokonai Mihály m. k.

Debrecen, 19. maj. 1803.

VAY MIKLÓS BÁRÓNAK

Méltóságos Báró és Camerarius Úr!

Mihelyt Consiliarius Somssich Lázár úrnak, hazánknak ama jeles poetájának, méltóságos királyi kamarás úr Rhédey Lajos ö nagyságára, a Nemzeti Hadi oskoláról írott ódája a pozsonyi országgyűléskor kijött, mindjárt leküldötték hozzám egy exemplárját bécsi barátim, Görög és Márton urak, kérvén, hogy azt magyarra fordítanám le. Az volt benne egyik céljok, hogy mivel a méltóságos kamarás úr a tőlök kiadandó magyar és német Lexiconra egynéhány száz forintot adni méltóztatott, ez eránt való háladatosságból a Somssich úr ódáját és az én fordításomat újságleveleikben a nemzettel közöljék. Én, mind a camerarius úr eránt viseltető tiszteletemből, mind édes hazám s nemes nemzetem, mind említett barátim eránt való kötelességemből a munkát lefordítottam; ők pedig azt a deákkal együtt kiadták Hírmondó-joknak utolsó árkusa mellett.

Hanem, hogy erről a jeles dologról eredeti magyar poémánk is legyen; és egyébaránt is kötelezve lévén a méltóságos gróf Festetics György őnagyságának erántam személyesen mutatott sokrendbeli jótéteményihez: ezt az ódát szerzettem, amellyet most ide alázatosan rekesztvén, mint újságot, s innepi ajándékot bátorkodok Nagyságodnak tisztelettel bemutatni. Fel volt ez az újságba küldve az előbbivel együtt; de bizonyos okok miatt a censuráról ki nem kerülhetett, mellyet felette sajnálok.

Reményilem, ezen ódának megadásakor ki fog engemet Ferge uram menteni abból, hogy a Méltóságos Báró Őnagyságának személyes udvarlásomat eddig nem tehettem. Azok az okok hathatósok fognak a méltóságos báróné őnagysága előtt is lenni; főként a Nagyságod kegyes közbejárására.

Csókolom kezeit, alázatos főhajtással, a méltóságos báróné őnagyságának: Nagyságodnak pedig hathatós fávöríba ajánlván magamat, mély tisztelettel maradok Méltóságos Báró és Kamarás Úr!

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Csokonai Vitéz Mihály m. k.

Debrecenben, 28. Maii 1803.

FESTETITS GYÖRGY GRÓFNAK

Méltóságos Gróf,
Kegyes Pártfogó Uram!

A tavalyi tűz, de kivált a télközéptől fogva szüntelen gyengébbülő egészségem, valamint annak a csekély ódának béajánlásától, úgy most a Nagyságod erántam, érdemetlen eránt mutatott jótéteményének előbbi meghálálásától szomorúan megtartóztatott. Méltóztasson Nagyságod megbocsátani, hogy szívem kész és erős dobogásinak gyenge tollam és ujjaim most is egészen meg nem felelhetnek. Nemesszívű orvosomtól függ rám nézve az ülésnek, írásnak, és beszédnek mennyisége és ideje.

Munkáimat, mellyek most háromfelé is gyakorolják a sajtót, másnak diktálom, s mások által tisztáztatom. Kímélnem kell magamat, hogy egy nagy poémámnak elvégezésére kisajtolt ereimet még egyszer öszveszedhessem. *Árpád* ez, vagy a Magyarok kijövele, mellyet Homér és Virgil mustrájok szerént kidolgozni szándékozom, s ha Isten életemet megtartja, és egészségemet helyreállítja, rajta Virgilként holtom napjáig munkálkodom. Azért sietnék örömezt lyricumjaimnak s egyéb apró munkáimnak, s azután fordításaimnak is kiadásával. - Ezen hetekben közrebocsátom Árpádról való heroicumomnak skizzét és kritikáját.

Mikor poétai *Launém* nincsen, akkor a *Linné Systema Vegetabiliumjának* megmagyarosításán dolgozgom. - És ha e két munkámat nemes nemzetem javára és díszére kidolgozhatom: meglegeedéssel nézem, ha geniusom még fiatal korában föld felé fordítja életemnek füstöt vetett szövetnekét.

Most pedig Nagyságodnak kegyes rendelése szerént a Hadi Oskoláról való *Ódám*at, csökkent erőmhöz képest újabban megvizsgálván, prefektus Kultsár úrnak felküldöttem. - Az én Múzsám, melly a most Pesten sajtó alatt lévő *Amaryllisomban* azzal kevélykedik maga előtt, hogy *Lantja soha sem zendült meg érdemetlenre*, tisztelettel s hálával emlékezik Nagyságodnak azon lebocsátkozásáról, hogy együgyű énekét maga Nagyságod méltóztatik a szegény de

felséges hazának közpiacára kitenni. Tudja ő azt, hogy illy tisztelt pártfogás által, nyerni fog az ő hijjánossága! - Ez okon magát, lantját, trombitáját és pásztori sípját a Nagyságod örök nevének zengésére ajánlja fel a keszthelyi erdők árnyékiban.

Ő ugyan könnyen fizet - mint minden műzsák. De én - én mivel tudjam csak azt is meghálálni, amivel most legközelebb Nagyságod adóssá tenni méltóztatott? Hát még azt, ami egy olyan természet fiánál, aki magával lakni megtanult, minden pénznél és bankónál becsesebb - azt a Nagyságod nemes leereszkedését mivel lehetne valaha meghálálnom?!

Az ermenonvillei jegenyék és nyárfák lennének unokáink előtt egy nagy magyar méltóságról s az alája temettetett Természet fiának hálája felől tanuk, - ha valaha Ermenonvillem lenne, - azoknak levelei susognák ki az érzékeny ottmúlato magyarnak képzelődésibe, hogy aki ott fekszik, még akkor is

Nagyságodnak

hű tisztelője
Csokonay Mihály m. k.

Debrecenben, Jul. 17d. 1803.

SZÉCHÉNYI FERENCNÉ GRÓFNÉNAK

Méltóságos Grófné!
Kegyelmes Asszonyom!

Későre tudtam meg egy jó barátomtól, hogy azon 50 frt., melyet számomra Pestről Beleznay úr hozott és felőle azt állította, hogy annak nemes ajándékozóját sem maga nem tudja, sem azt felőle nem hiszi, hogy én valaha megtudhatnám, - Excellentiádnak erántam, érdemetlen eránt mutatott kegyes jótéteménye légyen, és hogy - az én még akkori gyanúm s vélekedésem csakugyan igazságos volt.

Amit azért szint ekkoráig kötelességemből külsőképpen elmúlattam, azt most ezen hálalevelem által bétölteni szerencsés vagyok. Mert belső háladatosságom ugyan és az a mély tiszteletem, mellyre az Excellentiád nemes szíve, lelke és talentomjai köteleznek, sem a levelek, sem az idők határi közzé nem szoríthatatik.

Ha a síron túl részt vesznek még a halandók árnyékai azokban, amiket e földi vándorságoknak idején tettek, vagy kedveltek; ha abba a nagy tartományba, melyet tőlünk tengerjei zárnak el a homálynak, valamely hír lebeghet erről a lármás planétáról, mellyben a napnak világánál zsibongunk és ha ott az egyenlőség lugassai között a nemzetek egymást előtalálják, megértik, szeretik; úgy, tudom, ama természetes festőnek, ama prussus majornak nemes árnyéka olvadozva emlékezik a mi honnyunkbeli Grófnéról s az ő fellelkesedése méltóbb tömjén lesz Excellentiád nagy érdemeinek, Kleist eránt, mint minden én gyarló ékesenszóllásom, melly csak erőlködő selypesség és rebegés.

Kegyelmes Asszonyom! Jussom van mind magam mind édes Hazámra nézve, a Grófot Ő Excellentiáját minden soromban a naphoz hasonlítani, melly ragyog és éltet: nincs-e jussom akkor Excellentiádat az aetherhez hasonlítani, melly noha nem kívánja magát mutatni, mégis terjesztője a fénynek és melegségnek? - Excellentiád is csak jóltévő s élesztő munkáiban érezteti vélünk nemes voltát. Kötelez e' bennünket, írókat arra, hogy a köznépet is, melly rövidebb látású, figyelmessé tegyük az - aetherre!

Méltóztassa tehát megengedni Excellentiád, hogy nagyságos érdemeiről az én csekély műzsám ezután énekelhessen s azáltal néminemű próbáit adja annak az érzékeny tiszteletnek, mellyel marad Excellentiádnak

holtig igaz híve
Csokonai Mihály m. k.

Debrecenben, Jul. 17d. 1803.

PUKY ISTVÁNNAK

Theátrumba valék tegnap, mikor a judeumbeli polgár házunkhoz hozta leveledet. - Az éjjel a bálba valék; és amidőn hajnali álmomba alig kezdek belé, akkor vernek fel, hogy válaszoljak leveledre. Ha látnád, millyen mínát csinálók! Saure - Saure Mínen!! Keresd csak ki Orpheusból a Kazinczy Tihanyját, és toalet kisasszonyát... Innen van, hogy hosszasan nem írhatok, hogy levelem kákombák és hogy betűim reszketősek: Hát ti már örökre idehagytátok a debreceni szép vásárt, bált és theátrumot?

Paksi úrral beszéltem a bálba: mondta, hogy felmegy hozzád a szüretre. Ott volt Bónis Feri is, a te Pataki Hobrillo társad. Nagyidai is ott volt; reflectalod? Vintze Palkó sovány, erőtlén és kedvetlen ember.

Én Dobig mindenkor elmehetek Sas által, aki épen ezelőtt egy fertállal jöve hozzám és nagyon tisztelt. Apropos! Az a jó ember megúnván az ide való superintendentiabeli embe-
reknek a vexáit, örömet szabadúlna tőlök és általmenne más superintendentiába. Én azt hallom, hogy Szikszórol változni fog tiszteletes Porkoláb úr; ha úgy van, légy segítségül abba, hogy őtet oda bécsinálhassuk. Egy okos és mulattató pajtás esne közel hozzád. Tudósíts felőle: azután Coram plura.

Él-é a kis fiad, barátom? Nem is emlékeztél róla zsidóhozta leveledbe: - Angyalodnak küldöm a számára nyomtatott zöld Tavaszt. Most őt munkám nyomódik egyszerre a pesti, bécsi és kassai sajtóban; szüretre mind készen lesznek, viszek, vagy küldök akkor hozzátok. Addig is, tekintetes asszonyoknak kezeit csókolván, tégedet forrón ölelvén maradok örökre hív barátod

Csokonai, maga kezével

[Debrecen, 1803?]

RHÉDEI LAJOSNAK

Tekintetes Úr!

Már ekkoráig is oly sok nemes tetteit volt szerencsém a Tekintetes Úrnak egy s más helyeken hallanom, hogy számos okaim vagynak a Tekintetes Úr eránt való azon bizodalmomra, melly szerént a tudományos világ eránt is nagy lelkét megmutatni gyönyörűségnek tartandja. Ebbéli bizodalmomból bátorkodom egy kisedd poetai munkámat a Tekintetes Úrnak hathatós pártfogásába ajánlani, mellynek nyomtatásához épen most akarok fogatni, hogy vízkereszti vásárra kijöhessen, és a magyar uraságoknak egy kis fársángi mulattatásokra szolgálhasson. Ez egy tréfás és nyájas történet, mellyet még 1798. esztendőben költöttem, és tehetségem szerént vidám versezetbe felöltöztettem; a neve Dorottyá s a t. Ezzel annyival is inkább bátorkodom a Tekintetes Úrnak udvarolni, hogy már számos úri házaknál, sőt mágási

személyek előtt is esméretes, és még kézírásban is sokaknak egy két únalmas órájokat kiderítette. Az én munkáim, mellyek eddig világra bocsáttattak, csekélyek ugyan, mint szintén magam is: de mégis érdemetlen voltokra nézve is megnyerhették, hogy hazánk nagyjai a magok nevét azoknak homlokára tétetni és eltűnni méltóztassanak. A Haza Templomának Örömnepje nevű munkám nagyméltóságú gróf Széchényi Ferenc ő Excellentiájának, a Tavaszi készült könyvem nagyméltóságú gróf Széchényi Ferencné ő Excellentiájának, a Lilla nevezetű daljaim méltóságos gróf Erdődyne ő nagyságának pártfogások alatt jött ki, s mind a három kevélykedik illy fő személyeknek elejekbe függesztett neveikkel. Most már a magyarra fordított és nemsokára kijöendő Virgili Georgiconomat méltóságos Gróf Festetics György ő nagysága méltóztatott elfogadni: s reménylem illy nagy nevek után a Tekintetes Úr sem fogja átallani bármely csekély munkácskámnak is homlokára tétetni úri nevét. De a dolgot megfordítva ama nagy grófok és grófnék sem átalhatják, ha az ő neveket a Tekintetes Úr azonnal nyomba követi is: mert aki a magyar történetekben, genealogiai és diplomaticai esméretekben kevéssé jártas is, jól tudhatja, hogy a Tekintetes Úrnak fényes familiája minden tekintetben a legelsővel vetélkedhetik mind a két magyar hazában. Mert ha elhallgatom is a vallás, az iskolák, a tudományok eránt tett bokros érdemeit a Tekintetes Úr dicsőült eleinek: mit nem tettek azok akár a békességes hosszú köntösbe, akár a tábori kalpag izzasztó pompája alatt? A Tekintetes Úr is szintúgy főispáni törzsökből származott, sőt, ha ama bölcs és jólelkű Rhédei Ferencig, kiről a derék Bethlen olly nagy dícséretet téssen, felgondolkozunk, fejedelmiből, mit mondok? királyi vérségből, az Aba királyéból, akit Béla királynak nevezetlen íródeákja kegyes, jámbor embernek említ a maga könyvében. De - hogy a legrégebb időt, melly nemes országunk eredetével egy korácsú, a legújabb idővel, amelly előttünk lebeg, egyszerre öszvekössöm: nem a Tekintetes Úrnak örök érdemű hazafi testvérje-e az, aki a magyar vitézeknek formálására olly nagy áldozatot teve? - - - Voltaire azzal dicsekszik a maga franciáiról, hogy azok a nagy hadi dolgokat meg is tudják cselekedni s meg is énekelni: az elsőre céloz az említett 10,000 forintos adomány; az utolsóra fog pedig célozni, ha most már meg a Tekintetes Úr a poesis eránt fogja a Rhédeiek természetű nagylelkűségét megmutatni. Mellyről a legtökéletesebb bizodalom van, és hogy abban nekem is egy kevés - csak igen kevés - részem lehessen, alázatosan kikérem, aki egész tisztelettel ajánlván magamat és munkácskámat, hasonló tisztelettel maradok is

a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Csokonai Vitéz Mihály maga kezével

[Debrecen, 1803?]

SZENTGYÖRGYI JÓZSEF DOKTORNAK

Sietve.

Nagyérdemű Doctor Úr!

Ezen fertályban méltóztatok Sárosiné asszonyság ő nagysága egy szomorú, igen szomorú hírt vélem közleni, hogy t. i. a mi sok tekintetben örök tiszteletre méltó barátunk Semjénben a halál révén van. Én, amint e szóra megdobbantam, úgy azonnal futottam volna ő nagyságához: de a vasárnap éjjel tett hosszas és strapáciás utazásom miatt olly erős rheumatismust kaptam, hogy a nátha miatt minden érzésem megtompúltak és majd 24 óráig tartott szünet nélkül való hideglelésemben többet voltam csábulásba és fantázirozásba, mint nyugodt állapottal. Azolta fekszem, és csak ma 3 óra tájban ettem egy kevés húslevest és főtt

aszalványokat. A lábvizet, a lelki-testi nyugalom és a székfűves italok, úgy látszik, segíteni kezdenek rajtam, s már az ajakaimon is 3-4 óra óta elkezdődtek a hideglelés kipattogzások. Így tehát érzek, vagyis várok még bennem annyi erőt, hogy jó emberemnek utolsó, életbeli meglátására kimehetek, s azt az egy boldogságot megérhetem, hogy tőle szóval búcsút vegyek, s erántam mentoratlan nevendék koromban tett jótéteményit megköszönhessem. De nem dugúltak-é be azok a fülek, nem borúltak-é véghomályba azok a szemek, van-é még csak egy kötetlen ina is annak a nyelvnek, nem szűnt-é meg nemes dobbanásitól az a mennyei szív, talállok-é még abból a Kazinczyból egy kis maradványt, aki a harmóniának, a szépségnek, az ékesen szólásnak, a barátságnak és minden jeles érzésnek olly kedvelője, olly mustrája, olly barátja és mestere volt? Az Úr, hallom most érkezik tőle: nyújtson, ha lehet, vágyásomra legkisebb reménységet. Megyek, rohanok, hogy még egyszer övele egy szót vagy kettőt, vagy amennyit a halál jégtörvénye engedhet, ez életben ejthessek. És ha megrokkant egészségem ez utolsó erőltetés alatt öszvedül is, örömmel általengedem kevés napjaimat e legkedvesebb szerencsémért. Szegény Széphalmy, jobb sorsot érdemlett nemes ember! Te csak a maradék sírásra tarthatol számot. - Uram, megbocsáss, midőn véled egy indulattól olvadozok. Quis desiderio sit pudor aut modus tam cari Capitis.

Csokonay m. k.

Debrecen, 30. nov. 1803.

JELENTÉS MÁRTON JÓZSEF LEXICONÁRÓL

1. Akik még a praenominatorok között a Márton József úr Lexiconát kezekhez nem vették, küldjenek érte, letévé a 30 krajcárt a vecturáért s harmincadért.
2. Minthogy a Lexicon kétannyinál is bővebb lesz, mint ahogy az első Tudósításban jelentődött, azaz, mintegy 170 árkusra fog 4 darabban terjedni: tehát még 2 Rforintot kell letenni, s aszerént az előfizetés öszvességgel nyomtatópapirosra ugyan 4 f. íróra pedig 8 f. lesz. - Ne sajnálják tehát Praenumerans uraimék ezen folyó hónapnak 9-dik napjáig a hátralévő 2 Rforintot kezemhez adni; melly terminus után, körülállásaim miatt, bé nem vehetem s a késedelmezőket kéntelen leszek az előfizetők között az író úrhoz fel nem küldeni,
3. Tudnivaló, hogy a Lexiconoknál többször kézben forgó s a mindennapi hányás, vetés, forgatás miatt hamarabb nyövé könyv nincs: ez okon szükséges, hogy annak nemcsak fedele erős, hanem a levele is síma, forduló és tartós legyen. Akik tehát írópapiroson lévő exemplárért 8 f. nem praenumeráltak, sem pedig olyanért a könyváros boltban 16 Rf[orinto]t fizetni nem akarnak: azok a nyomtatópapiroson valót *planírozthatják*. Tudniillik: A papiros-malmokban is minden írópapiros elébb csak nyomtatópapiros, és azután imbuálódik és símítódik meg. Az ott lévő praxis szerént a kinyomtatott exemplárok árkusait is lehet írópapirossá csinálni, úgy, hogy a ténna el nem fut rajta és síma, fényes, zörgő, kemény, s mégis tiszta feje lesz. Aki a maga exemplárját így akarja planíroztatni, annak tessék a fent nevezett napig személyesen szólni vélem. A planírozás ára itt nálunk egy koncert 10 krajcár: és így a Lexicon 4 Tomusáé 1 f. 10 krajcár.

Csokonay Mihály m. k.

Debrecen, Jan. 7-dik napj. 1804.

A KÓTÁKRÓL

- NB. 1. Márton József úrral kiadattam Bécsben 500 exemplárt regálra, 12 exemplárt velinre. - Megküldöttem a nyomtatás árát tiszteletes Császár József úrtól 1803. die 24. Aprilis úgymint 50 Rf.
2. Küldött hozzám az exemplárból Márton József úr 100 regált, 7 velint Bécsből Pestig hozta könyváros ifjú Institoris úr; onnan Debrecenig Kiss István, a könyváros, kinek is fizettem vecturáért 1 Rf - krajcárt.
 3. A többi exemplárokat hová és kiknek küldözgette Márton úr, nem tudom. Felölök még ezideig semmit sem írt.

JEGYZÉSEK A KÓTÁK DOLGÁBA

1. Horváth Dániel uram vett egyet, meg is adta az árát: de mivel praenumeráns, vissza fizetessék őkegyelmének.
2. Még négy praenumeránsnak a Dorottyához nem adódott ki a kóta.
3. Még másik tizenkét praenumeránsnak sem a Dorottya, sem a kóta ki nem adódott.
4. Van Gál uramnál még négy kóta, egy Kleisttal.

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Az estve jött hirtelen egy levelem Váradról, hogy azon munkám, mellynek titulussa Dorottya, vagy a Dámák Diadalma a Farsangon, Furcsa Vitézi Versezet IV könyvben, már a sajtó alól kiszabadult. Holnap reggel röktön megyek érte, [ne]hogy a kurta farsangból kimaradjon. Ne vedd rossz neven, ha kénytelen lévén kevésből álló pénzecskémet összevesztetni, emlékeztetek azon 3 Rfra, amellyet kártyázás kedvéért tőlem kértél vala. - Küldöm a Conservateur, az Eschenburgot, a kótát, a pálcát. - Cselekedd velem a szívességet és add ide útamra a szekfü szín prémes süvegedet, azt a 4-szegletűt, mellyet úgysem szoktál magad hordozni. Ha hazajövök: első lesz, akinek exempláromból kedveskedem. A munka felette tréfás, és lármát fog csinálni: az árra 1 Rf. Ha feljössz Váradra, megtalálsz az Akadémia mellett, Német utca szegeletén, a Sándor házban, exhortator Takáts Károly úrnál, vagy pedig a typographiában. Magam sietvén és sokfelé kapkodván, meg nem látogathatlak. -

[Debrecen,] 1804. jan. 22.

Csokonay

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Már talán a postaóra is elmúlt; pénzem sincs: kérlek mind a kettőre nézve segítsd előbb ezt a három interezsánt levelet. - Sok bajaimnak ma estve már végérejutván, könnyebbedni kívánok s ez okon holnap meglátogatlak. Addig is Istenveled!

[Debrecen, 1804]

Csokonay m. k.

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Kötelességemnek esmértem, Néked előbb tudtadra adni, hogy a Vályi Lexiconát el akarom adni; hanem, ha van kedved hozzá, szólj belé a barátságom fundált Ius praeemptionison. -

Közlöm Véled, egy, az estve firkantott ódámat s ítéld és ítéletedet küldd meg, míg a Virággal bajmólnak. Én hétfőig nem megyek. Adieu.

A NAP INNEPE

„Idvez légy, áldás forrása,
Világosság tengere,
Munkás halandók lámpása,
Életünk rúgó ere!
Te mutatod meg minékünk,
Mi fejér, mi fekete?
Te általad a vidékünk
Öröm-kertté tétete.
Halmainkat, völgyeinket
Víg színbe öltözteted,
És sorvadó beteginket
Erőddel élesztgeted.
Süss atyáink templomába,
Süss szent sugáriddal bé,
S a setét telet honjába
Kergesd tőlünk másfelé,
Ím az oltár szüzecskéi
Elődbe kiszállanak,
S jótéted első zsengei
Kaskáikba látszanak.
Fogadd el ez apróságot
Hozzánk-jöttöd innepén,
Ó te, ki fényt s gazdagságot
Hintesz el Péru gyepén!”
Az inkák így éneklének,
Így a Nap leányai,
Így a Kuzskó szent helyének
Minden béavattjai;
Midőn hozzájok megtére
A rokon Nap, s fényivel
Hazájok zöld édenjére
Fényt és termést szóra el. -
Hát mi hogy és mit szenteljünk
Néked, ó keszthelyi Nap,
Kitől éden lesz lakhellyünk,
Kitől népünk fényre kap?
Ó, tiszteld minden haboddal,
Balatonnak Thétise!
Mert ki tesz jól tájékokkal
Festetits - vagy senkise.

[Debrecen, 1804]

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

Küldöm a 2 Anacharsist köszönettel. Légy olyan jó, hogy egy Szabó László Verseit küldj ettől a kis leánytól. Estve felé menjünk ki Kis Imréhez. Adieu!

Csokonay Mihály m. k.

[Debrecen, 1804]

[JEGYZET A DEBRECENI FORRÁSRÓL]

Fekszik ez a forrás Debrecen várossához szinte félóránnyira egy alacsony térségen; észak és nyári napkelet közt. Nem nagy ugyan, mert egy kisújni alig van a nyílása, de becses lehet azért, hogy vize nyáron által is szivárog, tiszta fővényből fakad, nem zavaros, árnyék nélkül is híves, és jó italú; mindenekfelett pedig azért figyelemre méltó, hogy egy $7\frac{1}{2}$ □ mértföldnyire terjedő határon, mint a Debrecené, egyetlenegy élő forrás. Ez okok indíthatták fel 1790-1792 esztendőben az előljárókat, hogy körülötte egy kerek fa sátor formát építettek, azt gömbölyű zsindeletet alá vétették, és hogy csupán csak az emberek férhessenek hozzá, kilincses ajtóval megerősítették. De mivel fátalan pusztán, betyárokkal teljes nyomáson fekszik, s egy nagy országút mellett a tüzelő kocsis embereknek keze ügyébe volt: deszkáit, gerendáit s már szinte egész épületét ellopdesták felőle. Az a félkerekségű téglapártázat, melybe a forrás bé volt foglalva, s melynek kisded nyílásán annak vize kiszivárgott, a kártékony emberek és a szomszéd felemelkedettebb mezőkről odasiető zápor miatt egybeomlott, a cisternája homokkal és agyaggal bétömődött, és már szinte az ere is füládófélbe vagy. Ehez járult már most az is, hogy patakjában, ha csekély erecskéjét annak mondhatni, sőt magában a kútfeben is nyáj sertések hengergenek és túrkálnak; mely miatt nem csak a forrás és annak patakja tisztátalan, undok, vadvizes, sáros, mocsáros, egészségtelen, hanem az a tekenő forma völgyecske is, melyben azelőtt friss pázsit és virágok között folydogált, disznó lakosait távollétekben is elárulja. Nincs rá többé senkinek gondja, a nép nem tartja legkissebb tekintetben is, csak némely juhászok rakják néha körül dirib-darab téglával és hanttal, hogy nyári napon annyi vizet találjanak benne, amennyiből pásztori türokjök megmerülhessen. - Ez nékem a *Jugis aquae fons*! Elég ennyi annak, aki maga is kicsiny; aki tud kívánni, de sokat, nagyot, pompást nem kívánhat. Hanem: *Hortus ubi et tectum*? azt a természet egyiket sem alkotott számunkra: nékem is szorgalmatosságom által kell és illik mindakettőt megszerezni. Most lássuk, melyik az a *Modus agri non ita magnus*? Tegyük meg a leírt forrást középpontnak, és abból 100 öles rádiussal húzzunk egy circulust, akkor meghatározzuk a *modus agri non ita magnus*. Előbb leírom, millyen *ager* az, azután megmagyarázom, hogy az *non ita magnus*. Ez a lapály egy soha nem mívelt, homokos és mocsáros föld, hol juhok, sertések, utazó vásári és mindenféle marhák legelnek; és amelly egy igen messze terjedő nyomásnak a közepén fekszik. Ennek, ha circulusba gondoljuk, egyharmada dél és nyári napkelet között vadvizes, és sertés-turkálta mocsár: harmada éjszak és napkelet között olyan homokos gyepek, mely szekerútakkal és zápormosásokkal van öszvevagdalva: a harmada pedig napkelet és dél közt tavaly elhagyatott téglavető, tele téglatöredékekkel, elpusztult katlanokkal és egy öl mélységű és sok ölekre kiterjedő gödrökkel és vermekkel. Kevés tehát annak mostani haszonvétele, és költséges és fáradságos leendő a jövődöbéli. Egyedül az a kis forrás, és a hazai áldott levegő az, mely egy illy helyet velem paradicsomnak képzeltet.

[Debrecen, 1804]

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Hogy veszedelmes nyavalyájából, hív barátjának keze után, tökéletesen helyreállott, azon tiszta szívemből örvendezek; hanem, hogy azolta személyes tiszteletemhez szerencsém nem adódhatott, igen nagyon sajnálom. Tartsák meg az Egek a Tekintetes Urat, kedvesinek, hazájának és a szép mesterségeknek díszére!

Ma egy hete írott levelem, hogy olly hányt-vetett volt, arról bocsánatot kérek. A könyv dolga sürgetődött, az alkalmazhatóság véletlen vala, s éppen azon órában volt nálam két barátom (egy pap, és a salétrombeli inspektor, Kiss Imre úr) akiktől úgy kellett azt az egy-két percet a levélíráshoz szemek láttára ellopnom. - A könyvet doctor úr által tegnapelőtt vettem. Mihelyt a könyvtárnak rendbevétele és a számadás véghezmegy, azonnal elkérem az új gondviselőtől, ha a Tekintetes Úr parancsolni méltóztatik. A' pedig martius elején történik, amidőn magam is, téli hosszas bennülésem után a hegyek közzé egy kis fordulást teszek, és utamat Semjén felé fogom ejteni, hogy a Tekintetes Urat, ki halottaiból másodszor is feltámadott, megtisztelhessem, és egy úttal a Dayka Verseit, s az azokra teendő egyengetésimet általadhassam.

Addig is óhajtanám, ha a Tekintetes Úr tanácsát s hathatós közbenjárását a következő dologban minél előbb kinyerhetném. - Én a *Lilla* név alatt egybeszedett lyricumjaimat a nyomtatás végett még 1802. 15. aug. felküldöttem Kassára Landererhez, ki levelében azt fogadta, hogy azon esztendőben octoberi debreceni vásárra kinyomtatja. Erről a novemberi pestire, innen az 1803. debreceni vízkeresztire, s így tovább-tovább hazudozott, és még a mostani 1804. esztendőben is semmi sincs a dologból, ami nékem káromra is, kisebbségemre is szolgál. Leveleimre sohasem válaszol; követjeim elől (minden két hétben rábízom a salétrom-tisztekre, kik Kassára járnak) elbúvik. - Kassán nem lévén semmi esmérősem, aki által ezt a dolgot sürgethessem: instálom a Tekintetes Urat, méltóztatson valami jó tanácsot adni, hogy kézírásomat, mellyből még csak egy árkus jött ki, kezemhez vehessem, és *Budán* minél előbb kiadhassam, minthogy csakugyan ott ment által a Felséges consiliumnál lévő censurán. - Inkább megfizetem annak a hitvány embernek azért az egy árkusért esendő taxát.

Bölcs és szíves válaszát és tanácsát a Tekintetes Úrnak minél előbb kiinstálván, sokszerez tiszteletem mellett maradok.

a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Csokonai Mihály m. k.

*Seyfried*nak a Virág Csehyhez való ódájára szerzett muzsikáját az eredetiben méltóztatassa a Tekintetes Úr nékem megküldeni; és ha még más muzsikális darabok is volnának a Tekintetes Úr kezénél, amellyeket vagy magyar componált volna, vagy hozzájuk magyar vers volna készítve. Muzsikális Gyűjteményembe, mellynek 1. Heftje már Bécsben pompáson jött ki, s most József-napi pesti vásárra jönnek hozzám a nyomtatványi, bé kívánnám tenni. Az eredetieket, mihelyest magam számára lekótázom, azonnal visszaküldöm a Tekintetes Úrnak köszönettel. - *Kossovits*nak állapotjáról és lakóhelyéről nem tehetne a Tekintetes Úr énnékem egy kevés tudósítást?

Debrecenben, 1804. Febr. 14. napján

NAGY GÁBORNAK

Édes Barátom!

Én, míg tavaszra kelve a muzsikusi deák rectoriára kiszélednék, akarnám tőled a Lavota és mások musicális compositióit, a nálok - és egyedül csak nálok található originálokból lekótni, clavirhoz alkalmaztatni a hegedűről és a hozzájuk s reájuk csinált verseimmel a Bécsben elkezdett Muzsikai Gyűjteményimnek több Heftjeiben kiadni. - E célból kérlek, engedd haszonvételemre a clavirodat József napig, mellynek nem csak hogy semmi baja nem lesz, hanem mostani aprólék hibáiból is helyre hozom s hozatom. Máshoz ebben nem folyamodhatom kívüled, s tudom, hogy addig magadnak is a hivatalbeli occupatióid sűrűbbek és szorgosabbak lesznek, mint sem a clavirral való pepecseléshez vagy másoknak azon való hallgatásához időd vagy kedved jöhetne. - Ha ezt az egy legényt elégtelennek tartod az elhozására, másikat is küldök. - Adieu!

Csokonai m. k.

Debrecen, 1804. február 17.

SÁNDORFFY JÓZSEFNEK

Tisztelt barátom!

Én most sem mehetek Váradra, de talán nem is megyek soha; - nem annyira azért, hogy nemo libenter recolit qui laesit locum, hanem csak hogy életemben sehol sem találtam kevesebb gyönyörűséget, mint ott. Esméri az Úr Rousseaut: ítéljen utána engemet. Ott a szívnek nincs rubricája, a bakatelláknak pedig ezer van. Mihelyt az Isten az én születésemet a maga jótetszésével valóságossá tette: mindjárt szívemre nyomta azt a stempelt, mellyhez csak seculumonként szokott nyúlni, s ezt a karakterizáló mondást ejtette rá: *Te szabad légy!* Nem kell nekem a political szabadság, nincs is szükségem reá; egy persiai sophi, egy indostáni nábob, egy európai respublica vagy akármi ország és fejedelem igazgatása alatt is tudnék szabad lenni. Nem kívánok egyebet, hanem hogy testemet ne bántsák, ne akadályoztassanak annak szükségeinek megelégtetésében. Lelkem felül és kívül van sphaerájokon, az egyedül az enyém. Szükségem annyi van, amennyit betölthetek; ha telik, szaporítom, ha nincs módom benne, kevesítem - s eh bien! Ha szeretnek, ha becsülnek, ha tisztelnek, meg nem vetem s cynikusként nem vagyok rá ügyetlen: ha másképen csinálnak velem, kivált a plebecula (már az akár aranyos, akár szürös) akkor Horatiussal *Mea virtute me involvo et beatam pauperiem sine dote quaero.*

Illyen érzésekkel tudok én, Barátom! a kietlen Debrecenben izolálva élni s a ti gögös Váradotokra nem vágyakozni.

A francia tűz az anglus hidegvérrel bennem öszveelegyedett. Az Úr doctor és physicus: mondja meg, tehetek-e róla? Most egyebeket nem írhattam az Úrnak: közlelő kapám ezeket az én érzéseimet s nagy szerencsémnek tartom, hogy Váradon is van egy olly nemes barátom, akinek kebelébe az efféléket kiönthetem. Éljen az Úr boldogul s ne utálja meg készakarva - szegény, de magának gazdag barátját -

Csokonait, m. k.

Jövő héten négy rendbeli munkámmal lesz módom és szerencsém az Úrnak kedveskedni.

Debrecen, 3. jun. 1804.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

Sajnálom, hogy nem tudtam a Tekintetes Uraknak Derecskei mulatásokat, igen örvendettem volna, ha ott a Tekintetes Urakkal összejöhettem volna, kivált, hogy a Tekintetes Úrral holmiról végezni és szólnom kell vala. Rector uram, aki szívem szerént való barátom, híva most ki magához, argumentumul felhozván a Tekintetes Úrnak is ottani létét: de purizáltak, és azon dolgomat hirtelen nem szedhettem úgy rendbe, hogy kimehetnék; hanem a héten akármelyik napon ki érkezni menni, ha tudnám, hogy még eddig mulatnak ott a Tekintetes Urak.

Addig is küldöm illy nagy hévségben az én öreg Dorottyámat, ha impertinenskedik a Tekintetes Úrnál, méltóztassa comicus szemmel nézni. Legalább nevensenek rajta az Urak egyet kettőt, csak nem lesz... olyan unalmas, mint a conscriptio. - Egyébaránt is ez a munkám csak a maga nemében való próba, és csak azért adtam ki még most, hogy egynehány exemplárjai (mert nagyon keveset nyomtattattam belőle, és már magamnál csak 11 van) elterjedvén, előre a világnak néhány ítélettételét megkaphassam, s a munkát aszerént jobbíthassam, hogy belőle tökéletes comica epopoeia válhassék jövőendőben.

Tisztelem Tekintetes Bárányi József urat. Méltóztassák az Urak tudtomra adni, mikor jutnak Sárádra, ott is van egy hajdani tanulótársamból maradt barátom, s örömmel kimegyek látogatni.

Addig is szokott tisztelettemmel maradok
a Tekintetes Úrnak

Debrecen, Jun. 12d. 1804.

KAZINCZY FERENCNEK

Tekintetes Úr!

A Dorottyáról tett ítéletre akárki is ráesmér, hogy annak fő okát nem énbenem, hanem a Tekintetes Úrban kell feltalálni. Mégis köszönöm; mert, ha én azt egész mivoltában nem hihetem is, bátorságot ad nékem, s talán ezen a háránték úton hasznomra válik. - Azt az egyet emlitem Dorottya felől csak, hogy az a censura miatt, vagyis inkább a correctura által, nagyon megroncsoltatott, s még sokkal jobban *disjecti membra poëtae*, mint a Rhédeyném...

Küldök belőle ezen ember által 20 Exemplárt, mellynek 10-ét az Erdély számára bepakolt 100 Exemplárból vevém ki. Ha sok lesz: a váradi uraságok között eloszlik; ha pedig onnan is kimarad, tisztelendő Takáts Károly uram kezéhez veszi. Van benne egy exemplum hollandiai papiroson.

Dr. Földinek minden Munkáját még tavaly tavasszal megkértem az özvegyétől Gróf Szécsényi Ő Excellentiája számára pénzen; de azt a trepida zelotypiát, amellyet a vén anya, férjének Dr. Veszpréminek írási s könyvei eránt praktizál, ő is bészíván, tőle által nem vehettem. Hogy azután az Egek, vagyis önnön magam, igazítani kezdettem a financiámon, legalább a literarián, kértem a magam számára, olly céllal, hogy azokat az írónak életével és karakterével kiadom: de az is mind az asszony gyengesége miatt, mind azért, hogy én az

ollyakkal bánni nem tudok, vagyis tudni nem szeretek, füstbe ment. A Tekintetes Úr érintése ismét felébresztette bennem a kívánságot, és kész leszek minden lenni az özvegy körül - még *Stutzer* is! Gott bewahr! - csak az írásokat, mellyek jó renddel vagynak leírva, és közöttök találtak Földinek a maga halálos ágyába saját kezével írott kis biographiája is, kezemhez keríthessem.

Zrinyinek nyomtatott exemplumát még eddig nem keríthettem, és csak egy hűséges apographummal élek. Régi célom már nékem ennek kiadása, egyidős az Árpád felől való gondolatommal. Mikor Csurgóról haza úsztam örökös privatusság votuma alatt, Szigetvár felé kerültem, és a nemeslelkű Festetics Lajosnál 2 napot töltöttem, hogy célomhoz képest ennek a dicsőséges magyar epopoeianak scenáját összejárhassam. El is mentem a várhoz, a tábor helyéhez, a Szulimán tábori rezidenciájához az uraság kocsiján, aki azt is megígérte, hogy a szigeti parochiale templomnak (török moschéa volt) hemisphaerica kuppoláján lévő pompás festést, melly a Zrínyi foglalatját adja elő, a könyv elibe lerajzoltatja. Ennél még többet ajánlott Gróf Festetics György Ő Nagysága, aki a hős Zrínyinek, s a poéta Zrínyinek valóságos képeket, mellyek a csáktornyai várban in originali megvannak, számomra megígérte. Eszerént, ha az én szándékom szerént az említett epopoeia egy eritica dissertatióval, az epopoeianak fundamentumával, és praeis-ével, az író életével (kivált Sacy szerént), az originalis verses textussal és a mellé teendő prosás metaphrasissal, historico-aestheticus commentariussal, és személyeket s dolgokat befoglaló kettős indexszel nyomtatódik ki: s annál fogva két jó kötetre terjed: igen szép lesz az 1-ő kötet előtt a hős Zrínyi képe, a szigetvári templombéli históriás képpel, a 2-ik kötet előtt pedig a poéta-hős Zrínyié, a szentilonai erdőben lévő és még ma is épen álló keserves monumentummal, s a t. - De ez az én nagy ideám csak akkor indulhat meg, - 5 esztendő-től-fogva tartó planumom után, - mikor Árpádhoz kezdek, azaz mikor kiadván egymás után apród darabjaimat, epicus circulusomba belé lépek. A censurák és typographiák lassúsága esztendőket lopa el tőlem közelebb is.

Most szombatra várom a salétrom tisztet kassai szenátor Fülöp úrtól, a *Lillám* felől való válasszal. Nem tudom, mi jön.

A Lillán kívül lévő *Ódáim 2 könyvben*, mellyek egyvelgesek, most érkeztek le a censuráról, s azokra írok egy dedicatiót báró Orczi László Ő Excellentiájához, (mit ítél az Úr?) egy praefatiót a Volksliedekről s azoknak különböző natióknál való karakteréről s mustráiról, és szükséges jegyzéseket.

Az *Anákreoni Ódáimra* legbövebb commentáriust írtam, hogy massájok legyen: de Hafiz és a persiai dolgok miatt azt mind ezideig el nem végezhettem, mert tökéletes a Reviczky Specimen Poëseos Persicae-ja miatt nem lehet, ezt pedig sem kölcsön nem kaphattam, sem pénzemért, noha mind a pesti, mind a bécsi könyves és antiquarius boltokat összekevertettem. Mái napon írtam éppen Gróf Széchényi Ő Excellentiájának, instálván, hogy penes reversales egy holnapra adassa ki a Nationalis Bibliothékájából.

Most extrahálom közelebb ezt a kis Dissertatiómat, mellynek címje: Rövid Kritikai Rajzolatja egy nagy Magyar Epopoeianak, mellynek neve Árpád, vagy a Magyarok megtelepedése. Ezt még a jövő hónapban in extractu 2 árkusban ki szeretném adni, hogy addig is, míg egész erővel belé foghatok, a hazabéli tudósok javának ingyen megküldözhetném, s felőle való opiniójokat, tanácsadásokat, tudósításokat és segedelmeket megnyerhetném. Ezen én holtig akarok dolgozni, és e célra kuporgatni egy kis pénzt, hogy magamnak egy kis kertet, másfél szobát és 10-12 históriai könyvet szerezhessenek. Mert harmadévi desolationk miatt, egyik sem lévén; írásaim szerte széjjel vagynak, leveleim rendetlenül, válaszolatlanul, gondolatim, planumim elszilálva.

Ez okon késtem eddig is *Daykával*, mert egy darab írásomat 8-9 zugolyból összevekeresni, 3-napi munkámba s 1-napi ebattázásba kerül.

Mégis véghezviszek mindent ebbe a hónapba; mert a béres lakónkat elbocsátottam, s annak szobájába költözök, míg módom lesz a kis kertre magamnak egy rezidenciát (1 ¹/₂ szobát) gabalyíttatni. De ha minden 100 Rftra, ami a jóltévő Szétsényi és Festetits familiától számomra jön, egy-egy kálvinista búcsúztató akad, mint a Czinderyné 100 frtjára, úgy sem pénzem, sem kedvem nem lesz. - Különben bízni kell: nem méltó a felemelkedésre, aki csüggedez!

Óhajtom minél előbb a sárándi vagy pércsi conscripciót, (egyebütt condescensióra barátim nincsenek) hogy szembe tisztelhessem a Tekintetes Urat. Ha az a tőlem legközelebb kiadandó manuscriptum, mellynek titulussa: *Debreczen Krónikája, és Debreczeni Miscellák*, a purizáló által a héten elkészültek volna, magam is annak kedvéért Váradra felmenék vala. De már az halad 1 ¹/₂ hétig.

Debrecen, Jun. 14d. 1804.

SZÉCHÉNYI FERENC GRÓFNAK

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Excellentiádnak erántam bőven kimutatott kegyessége, egyszersmind a magyar literaturának gyarapodása eránt viseltető buzgósága, felbátorítanak engemet, hogy egy alázatos kérésemet Excellentiádnak kegyes színe elibe terjeszteni ne tartózkodjam. Ugyanis

Majd fél esztendeje már, miolta *Anákreoni Ódái*m a bécsi nyomtató-műhelyben félbe-darabba hever, csak emiatt, hogy néhai Gróf *Reviczky* Károly *Specimen Poëseos Persicae* nevű könyvét, mellynek az ódákra tett commentariusomban elmúlhatatlanul hasznát kellennem, sehol nem találhatom; jóllehet mind ez itten körül lévő magános és közönséges könyvtárakat felkerestettem; mind a pesti és bécsi könyváros és antiquarius boltokban pénzemért tudakoztattam.

Instálom tehát alázatosan Excellentiádat, méltóztassa a nevezett könyvet a Nationalis Bibliothecából reversalis mellett számomra kiadatni s leküldését Kulcsár úrnak meghagyni. Én lőrcinapi debreceni vásárkor Kiss István könyváros uramtól Kulcsár úr kezébe méltó köszönettel visszaküldöm.

A legforróbb háladatossággal, s a legmélyebb tisztelettel ajánlom ezutánra is magamat Excellentiádnak tapasztalt kegyelmébe, aki állandóul maradok Kegyelmes Uram,

Excellentiádnak

alázatos szolgálja
Csokonai Mihály.

Debrecenben, Jun. 15d. 1804.

NAGY GÁBORNAK

Barátom!

A Vámostól hozzád került Debrecen krónikájának manuscriptumát add által két napra, míg a magam igen jó originalis kézírásomat véle egybe vethetem. Kerestelek tegnap háromszor, ma kétszer. - Isten veled.

[Debrecen], 1804. jún. 16.

Csokonai m. p.

RHÉDEI LAJOSNAK

Méltóságos császári és királyi Kamarás Úr!

Soha egy egy alkalmatosságot, mely valamely derék urasággal leendő esmeretségre nyitott utat, nagyobb örömmel és készséggel nem fogadtam, mint azt, amelly a Méltóságos Úrra nézve a múlt kikeletkor hasonló reménnyel bíztatott. Megvallom ugyan, hogy azon uraságok eránt, kik vagy hitem sorsosi, vagy e nagy lapályos tartományban velem együtt dacus emberséges emberek, nem csak kevés vonattatással vagyok, hanem tőlük egynéhány szomorú próbám után tartok, félek, futok: mindazonáltal személyes szerencsém előtt is tudván már és meglévén afelől győződve, hogy Nagyságod a virtus és a tudományok templomának gyakorlója, a jobb ízlés és erkölcs nevendéke, a nagyobb világ polgárja, szerencsémét egy ilyen méltósághoz a legnagyobb kiterjedésben érzetem.

De képzelheti magának a Méltóságos Úr, mely szomorú és megzavaró következésnek kellett rám nézve lenni annak, midőn talám hűségtelen követek, vagy bal célozású susurrok miatt minden ártatlanságom, sőt a dologban semmit nem tudásom mellett is, Nagyságodnak erántam való kedvetlenségét, s irígyeimnek azon való örömtapsát kellett tapasztalnom. Én sohajtottam, én hallgattam, és most is hallgatnék, ha tekintetes Bek Pál úrnak szóval, Nagyságodnak pedig levéllel későre tett nyilatkoztatásiból nem érteném, hogy azon kedvetlenségnek okát egyenesen magamba kelljen, és pedig egy elégtelen etiquettenek elmúlasztása miatt, keresnem és feltalálnom. Ha előbb eshetett volna értésemre elkövetett gorombaságom, mellyről én nem tehettem, előbb igyekeztem volna magamat belőle kitisztítani: noha az etiquetteben való hibítást más úri udvarnál azzal expiáltam volna, hogy azon ceremóniás küszöböket szentségtelen lábaimmal soha többé nem érdekeltem volna. Most pedig, csak hogy egy nemközlelkek közzül való uraságnak vélekedését magam eránt helyrehozhassam, kész vagyok ímé szokásom ellen apologista lenni. Menteni fogom magamat; de úgy, hogy minden pragmaticum nélkül csak egy krónikai száraz előadással hordom fel a 11. áprilistől fogva történt dolgokat, amint körültem s tudtomra estek.

Április 8. napján estve hozzám küldi generál Frimont úr a tekintetes Lónyai Menyhárt úr házi praeceptorát, hogy, ha másnap reggelre készen lehetek, felvisz Váradra a Méltóságos Úrhoz. Az izenet röktön esett: én készületlen voltam: azt kellett felelnem, hogy 10dikén magam ott leszek.

Április 9. napján elkészültem, és 10dikén forsponton megindultam, s éjjel-nappal sebessen folytatván útam, másnap reggel, azaz

Apr. 11. napján Váradra béértem. Az éjjeli utazás, álmatlanság, rend nélkül való koszt, hideg, nedves levegő elgyengítvén, várnom kellett, míg a rendes ebéd és egy kis rövid álom által reficiálódjam. Úgy is lett: de addig is a mellettem lévő deák által levellemmel Nagyságodat elérkezésem felől alázatosan tudósítottam. Másnap, azaz

Apr. 12. napján Nagyságodnak személyes udvarlására mentem Dr. Sándorfi úrral, délelőtt 10 óra tájban.

Apr. 13. napján Magánosan dolgozgattam az atyafiaktól való búcsúztatást, és magamat nem mutattam.

Apr. 14. napján A koporsóba tételen jelen voltam, estve az udvarba mentem: ott vacsoráltam: vacsora után Nagyságod és tekintetes Bek Pál úr előtt a verseknek nagyobb részét felolvastam; hazamentem.

Apr. 15. napján Délelőtt az udvarba megjelentem; de a fekete ruhának alkalmatlan volta miatt tekintetes Domokos Lőrinc úr ebédjére együtt el nem mehettam. Estve a temetés végével az udvarba ismét megjelentem: Nagyságoddal személyesen beszéltem: történhetett hibáimról magánosan a szálába bocsánatot kértem: most ismét az udvarnál vacsorára fenn maradtam.

Ezekből a jelenéseimből kihozhatja a Méltóságos Úr, hogy én úri háztól s úri emberektől irtódzó s elbúni szerető Diogenes, Sonderling és lucifuga nem vagyok: mert azok az érdemes emberek, akiknek a temetés után való nap tett udvarlásokkal az én burnyász absentatióm egybehasonlíttatik, soha addig felé se mentek a Nagyságod udvarának. Nagyobb jusson hát ők lucifugák mintsem én volnék, ha szinte másnap, azaz hétfőn reggel, önként múltam volna is el, hogy Nagyságod udvarában a búcsú coplimenten vélek együtt defílirozzak. De a temetés után való nap, úgymint

Apr. 16. napján reggel a legkeményebb nervea hidegrázás félbeszakasztja álmomat: testem nehéz és erőtlen: elmém zavart: minden érzésem tompa: hol lefekszem, hol felkelek. Egy igen kedves asszonyom felől jön a követ, hogy meghala: menjek a szomorú házhoz: elhalasztom ozsonnára. Délben enném, nem kell: alhatnám, nem nyughatok: lelketem, testemet leveretve érzem. Ebéd után Dr. Sándorfi urat mint volt barátomat, meghívatom. Minden symptomákat veszedelmeseknek mond, de a nyavalya nevét eltitkolja. Külső, belső eszközökkel a gonoszt egyszerre megtámadja; olvasástól, beszédétől, szobából való kimenéstől keményen megtilt: a külső és belső nyugodalmamat a kvártélyomon lévőeknek is szívére köti. Én fekve maradok; magamról félig eszmélve.

Apr. 17. napján így nyavalygok minden étel és ital nélkül, alvás helyett többnyire csábúlva. Az említett doctor úr nálam lévén, beszél, hogy Nagyságod asztalánál szomorodva emlegették veszedelmes nyavalyámat; hogy Nagyságod különösen ilyen formát is ejtett: Gyógyítsa meg doctor uram a poétánkat, mert ha meghal, nekünk lesz majd tisztünk elbúcsúztatni; hogy kánonok Gróf Haller ő nagysága különösen sajnálkozott sorsomon, s a többi. Ezekből nem azt hozhattam én ki, kivált egy orvos szava után, hogy Nagyságtoknál az én egész nyavalyám tudva van? Nékem a doctor sohasem mondta egy szóval is, hogy Nagyságodtól parancsoltatja vagyon néki engemet a személyes udvarlásra emlékeztetni: más pedig annyival inkább elő sem hozta a Nagyságod ebbéli kívánságát, mivel én egy szegény pápista papnál olyan tökéletes esméretlenségbe feküdtem a halálos ágyat Nagyváradon, mint akár-mely szegény idegen valamelyik szánakozó missionariusnál a Dalaj Láma városába. Igen szomorúan esik tehát, ilyen környüállások mellett, hogy olly nagy gorombaság bélyegét kell ártatlanul viselnem, mintha én Nagyságodnak sok izenetjeire s követkeinek intésére semmit sem ügyelvén, bukkó módjára a Hágón általloptam volna magamat. Kik voltak azok a követek? én nem tudom; de akárkik voltak, vagy Nagyságod eránt hűségtelenek, vagy én ellenem gonosz szándékkal viseltetők voltak. Az egy Sándorfi úrnál egész betegségembe

egyéb velem nem beszélt: ő pedig sohasem hozta elő, s ha előhozta volna is, mit ért volna, mikor maga tiltott meg, hogy a szobának négy falain kívül se merjek lépni? De folytatom már a váradi lételem napi lajstromát.

Apr. 18. napján A doctor látván, hogy a symptomák a jóra kezdenek térülni: megvallja iszonyú borzadásomra, hogy amelly nyavalyába estem, és benne ekkoráig dubia crisissel voltam - tüdőgyulladás. De már a haláltól többé ne tartsak. Ez a nap vala az az alávaló nyomorék nap, amellyen poémámnak impurumát kezem közúl szép színnel kicsalni, orvos karakterrel az életre csak most nekibiztatott pátienszt, baráti szín alatt, a még tanácsal érdekelni való barátot reászedni, egy ember ellen, akit maga mindentől elzárt, plágiumot, a legképzeltetlenebb rútságú plágiumot elkövetni... doctor Sándorfí úr nem átalotta. Az impurumot, ahol olvasni nem tudta, vagy idétlen conjecturákkal suppléálta, vagy totaliter elhagyta, és mégis az e szerént ejtett hiatus miatt rosszúl cohaereáló particulákat meg nem igazgatta: az 'S conjunctiókat csak cigány boglároknak tartván, többnyire elhagyta, vagy hagyatta, melly miatt falat rakott málder nélkül: az okoskodások láncszeméből vagy ő, vagy a purizálója most egy, majd húsz verset, amint káprázatja tartotta, kihagyott és azért mégis a régi módos connexionis meghagyta, aminél nevetségesebb nem is lehet: a példákkal hasonlóképpen tett. Példának okáért a lapponok personalis transmigratióját is, ami az egész északon közönséges vélekedés, az indusok spirituális transmigratióját is, amit az egész déli világ hiszen, egy átaljába elhagyja; mégis a négerek vélekedését (diribbe darabba) leírván, azt mondja,

*Ez, amit így hiszen a feketék neme,
Az északi s déli hitnek egy láncszeme.*

Hát, amidőn ezt a *verstümmelt* poémát egyenes úton járó elmék olvassák: nem azt mondhatják-é felőlem, hogy két particulát nem vagyok in statu egybe kötni, hogy amidőn említetlen dologra célozni merek, említettet magam hátba ütök, gyarlóbb elmével bírom mintsem két gondolatot természeti józan ésszel egybevetethnék? Én ugyan nem hiszem, hogy ebbe az 50 esztendőbe gyarlóbb munka került volna annál az enyimnél a közvilágra. Nem keserves, sőt sértő dolog is lehet-é ez nekem, hogy másnak alattomos, gondolatlan és törvénytelen plánuma miatt az én írói becsületemnek kell szenvedni? Nem voltam én már akkor olyan Lázár, hogy nyomorúlt purizálóját, ha szobámba küldötte volna, el ne tudtam volna saját kezem írása után igazítani: sem olyan csábúlt beteg nem voltam, hogy, ha valahol Nagyságodnak (de más ember kövesse meg magát) parancsolatjára egy sort, egy verset, egy egész paragrafust ki kellett volna hagyni, annak particuláit a józan ész láncszemei szerént egybe ne tudtam volna kapcsolni. Ha már a munkámnak szükség volt lopásra jutni: miért kellett azzal az én hírem megölésének is egybekötteni? Az ilyen literaria grassatiók boldogok a mai literaria lethargiának védelmező kárpitjai alatt; mert - bosszúlatlan maradhatnak! [Szeimeim előtt esik meg a plagium.]

Apr. 19. és 20. napján A reconvalescentia állapotjában voltam: még mind feküdtem: a házból ki nem mentem.

Apr. 21. napján, azaz debreceni vásár előtt való szombaton, mondom Dr. Sándorfí úrnak, hogy én Debrecenbe haza akarok menni. Mondja, a világért se merjem megpróbálni, a tavaszi szél irritálni, a kocsirázás szagatni fogja a még gyenge tüdőt. Mondom ő kegyelmének: én azt tudom, de ami a tavaszi időt illeti, nekem fontos correspondenciáim miatt a debreceni vásárra, ha csak egy napra is, otthon kell lennem; ami az út rázását nézi, arról már én tettem volna, mert egy Debrecenbe menő ifjat megfogadtam, hogy Kovácsiba menjen bé levelemmel, mellybe környülállásimat szomorúan leírván, jó uraimtól egy pár lovat és hintót kértem; de a követem aligha bément és meg nem csalt: (úgy is volt csakugyan) hanem, mit szól hozzá Doctor Úr? az Úr jobban tudja az udvarnál lévő dolgokat: én magát ő nagyságát

vagy levelem által, vagy személyesen akarom meginstálni, hogy Kovácsig, vagy legalább csak Hegyköz Pályiig ebből az oláh városból maga lován és hintóján kivitetni méltóztasson; azután jó uraim szívességéből hazáig olyan commoditással utazhatok, amilyet nem szokásom, hanem mostani nyavalyám miatt való különös situatióm erővel megkíván: mit javall a Doctor Úr ezen szándékom eránt, mellyre magamat is az orvosolhatatlan szorultság kényszerít? Azt feleli a doctor: van ugyan Ő Nagyságának három rendbeli cügja, de csak arra a lépésre ne vetemedjem, inkább ő, (mert látta, hogy az útról híjába vér le), vasárnap indulván, maga béhoz Debrecenbe. (Még sem említette ekkor is, hogy Nagyságodhoz elébb udvarlani elmenjek, ha hintót nem kérek is!) Én mindenre ráállottam, hitelt adtam barátomnak, orvosomnak, és mint ollyannak, aki a dolgokat nálamnál jobban érti; és én vagyok-é cynicus, én vagyok-é Sonderling, hogy megcsalatkoztam? -

Apr. 22. napján Reggel 8 órakor megáll szállásom előtt Dr. Sándorfí úr a hintóval: felülök: megyünk. A Hágón általmenvén, beszéli, hogy Nagyságod már ma 2-3 óra tájban Debrecenbe elindult. - „Miért?” - Mert ebédre generális Frimont úrnál akar lenni. - Az szép útazás. - À propos, kérdi a doctor úr, hány arany a zsebbe? - „Arany?” - Igen, amit a méltóságos úr adott, mert a többi actort formális aranyokkal ajándékozta meg. - „Nem tudok az aranyok felől semmit is: a bankók felől meg annyit tudok, hogy eddig tett költségem és betegségem miatt csak ezzel a 2 forintossal utazok haza felé.” - Az úr csak titkolódik: a' lehetetlen, hogy ő nagysága a többi arannyal fizetvén ki, az Urat is valami discretióval ne érdekelte volna. - Holnapután, azaz 24. Apr. lesz öt esztendeje, miolta 1798. Keszthelyen gróf Festetics György ő nagyságától a legutolsó arany ajándékot, úgymint három egész formális souverain d' ort, nyertem: a többiek mit kaptak Váradon, mit nem, miattam örökre titokba maradhat; - én senki dolgát nem vizsgálom, én megtettem, ami tőlem telhetett és csupa becsületért: akiknek az óralás métier gyanánt van, váltsanak contót: azt maga tudja a Doctor Úr, hogy engemet a házból való kimeneteltől is megtiltott, miért kérdi hát, hogy mit nyertem discretióba? Valaki hozta el hozzám? Ki hozta volna, mikor ez alatt az egész mélylységes hét alatt egy szegény pápista deákon kívül, ki a csupa versificatio eránt való buzgóságból jött bé betegágyamhoz látogatni, senki felém sem volt, felém sem küldött? Barátom! (mert már az impertinens kérdés tűzbe hozott) ha hozzátok való indulásom előtt való napon nem vettem volna Varasdról Gr. Erdődy Zsigmondné 100 Rf. ajándékát, és azt az idő rövid volta miatt mind a zsebembe nem találtam volna vetni: talán Váradotokkal nyomorúttul és csúfosan is jöttem volna ki, minthogy a pápista pap gazdám sem bírt a crémeselek erszényjével, más sem lett volna, akihez az esméretlenség vagy a bien séance miatt folyamodni egy olly virágzó publicumban lehetett volna.

Apr. 23. napján hozzám jön Dr. Sándorfí úr, és meghagyja, hogy a rendelt orvosságot még egyszer meghozatván, véle csak éljek, a házból, míg a májusi jó napok el nem jönnek, ki ne menjek, annyival inkább ne utazzak. Én mind megfogadtam. -

Itten már, Méltóságos Úr, elhagyom a napi számolást, és csak hónaponként rakom fel, mik estek, amiket én is tudok, és amiket bizonytal tudok.

Április hava fogyta. Én a szobába kíméllem és pihentetem magamat. Addig ellenségim, irígyeim, kissebbítőim híreket költenek, anekdotákat hintegetnek. Így foly

Május hava is. És már professor is részt vesz a pletykába; és egy előkelő háznál a torba felgyűlt érdemes publicumot az én nevemmel s a maga monastica anekdotáival distrahálja. Így terjed ez a tónus több érdemes előkelő értelmes okos emberek által, több fontos és fontatlan gyűlésekbe. - Én magamat nem menthettem, és az ügyet az abderiták eldűjtötték.

Június hava. Ebben is, valamint a másik hónapban, az anekdoták és az Einfallok szaporodnak, a régiek jobban kipalléroztatnak. Hallik a híre is, hogy a pap és professzor actióinak purumát a méltóságos uraság typographia alá kikérte, Dr. Sándorfí úr vitte fel Váradra, még Szent

György napi vásárkor vitte fel, sőt meg is igazgatták az írók s a többi. „Édes istenem! Dr. Sándorfi úr vitte fel, és vásárkor! aki engem akkor hozott bé, és egyszer házamnál is volt! - Az uraság maga vitette fel, és typus alá! - Ha az uraság magamat is, munkámat is mellyen meg nem gyűlölt volna: talán az a doktor ugyanakkor felkérte volna tőlem is az én csekély poémámat, mellyről csakugyan meggyőződve érzem, hogy van az olyan, annak, ami ő, mint a más két actió annak amikők. Titkos irígyimnek, s a susurroknak tulajdonítsam-é ezt a következést, vagy minek? Mit feleljek most annak a csinos kissebbítőnek, ki a tanácsháznál publice így szólott: Lám, úgy mint a híres versek még csak jó szót sem érdemlettek!” - Így töprenkedtem magamba, örökös votumot fogadván minden solennitás ellen, s vártam mégis mind csak az időtől. De azalatt a külföldi és idevaló, jó és rossz akaró, idegen és esmerős, aki csak belém bökkenhetett, mind azt tudakozta, hát mit adott Rhédey úr? Én természeti egyenességemből együgyűen feleltem: Semmit se. Ezt senki se hitte, és azt gondolta sokszor a legjobb emberem is, hogy valami politikám van, amiből tagadom. Nem is csuda, mert még haza sem jöttem, mikor már néhol 200 fto, néhol 100 aranyat, sőt pensiót etc. hírhesztettek el. Sőt most 3-4dik postával vevém egy túl a dunai uraságnak a levelét, mellyben aggratulál, hogy nagy kedvet nyertem verseimmel Váradon, s hogy amiatt a Bihar vármegyei nemesség concurrálván 10000 [forintra] való capitalist hányt öszve pensionalis fundusul s a többi. Az ilyen hírek ugyan az én tettetés nélkül való feleleteim által, és a kajánoknak anekdotái miá körülöttünk csakhamar megszűntek: de a *hát mit adtak* felől kérdező szűnyogoknak aprólékos rajjai nem szűntek meg alkalmatlan dongásokkal és néha még csipésekkel is háborgatni.

Július hava. Így tölt el az idő: így szenvedett az én becsületem, így az én nyúgodalmom: míg más oldalról mellyemnek a váradi gyűlladás által megromlott belseje mind jobban jobban fogyatkozni, elmém és kedvem tompúlni, szomorodni, komorodni s egész egészségem a maga fő principiumiban bontakozni kezdett. Ehez az öszveroncsolt systemához nem kellett már egyetlen egy ütésnél több: és az is becsülettel elérkezett. Látám a tőlem ellopott, értetlenül lehányt-vetett, Absyrtus módjára medéai kezekkel tagokra darabolt, széjjelszilált poémámat - nevem alatt - hírem nélkül - világ elébe bocsátva! Ezt az érzést az embereknek 15/30[-a] nem értené; 10/30[-a] kinevetné; a hátra lévő 5/30 közül is kevés volna, aki magát ilyen esetben a valóságos küntleri karakterbe tudná tenni. Méltóságos Úr! egy uralkodó akármelley Küntlernek munkája eránt magának többet a *veto* jussánál nem kívánt megtartani: ha valamit benne nem szeret, kitörölteti, sőt olly igazságos, hogy megengedi magával jobbítatni nem véteti el még a pensionatus Kapellmesterétől is az operát, hogy magának vagy Höflingjének capriciája szerént hányatván el a scénákat, más formába tegye közönségessé: nem töreti le az Izis állóképéről a sok emlőt, mert sok az egy asszonynak; sem a Jánus egyik ábrázatját idegen piktórral bé nem mázoltatja: a kézírásokat az íróktól nem gyűjteti öszve, hogy cancelláriáján elforgattatván kiadassa: sőt ha a censura nagy részét most kihúzza is a kézírásnak, az író szabad akaratján áll, hogy mívét vagy egész új formára vegye, vagy azokkal a censura miatt esett csorbitásokkal a köz fényre ki ne állítsa. És énrajtam s munkámon többnek elkövetésére formáltak just. Méltóságos Úr! már abból, hogy az én munkámat a papokéval Sándorfi úr el nem vitte, magamat megútáltnak ítéltm: de az hagyján, - azt a többi után írtam volna -; de mikor az első nyomtatott exemplárt megláttam, már akkor mellyen és a legbelsejéig érzettem a méltatlanságot, a megsértetést, és azt a kitörülhetetlen nemes bosszúságot, mellyet a Teremtő önnön magunk féltésére mellünk körül mozgásba hozott.

Debrecen, [1804]

RHÉDEI LAJOSNAK

Méltóságos császári és királyi Camerarius Úr!

Sajnálva kellett ekkoráig észre vennem, hogy Nagyságod előtt kevesebbé esmértethettem meg természetemnek azt az egyik oldalát, amelyből kifejtette s elhihette volna Nagyságod, amit most mint nemes érzésű valóságos nagyember előtt, én, rejtek magánosságomban magamnak és a tudományoknak élő kicsiny, de szabad emberke megmondani bátorkodom. Tudniillik hogy

„Nagyságodnak egy személyes vagy tisztje által írásban, vagy élő szóval erántam kijelentett kegyes reflexióját, 100 Rfrtnál többre becsültem volna!”

Ezt a *kevélyek* kicsúfolják, a *chremesek* oktalanságnak, az *irígyek* képmutatásnak kiabálják: de ítéljen kiki a maga kényje szerént, én ugyan a magamé mellett maradok. Vatis avarus haud facile est animus, úgy mond Horatius. Ezt az ő maximáját szint oly szentül tartom én, mint a másikat: Principibus placuisse viris haud ultima virtus!

Ez utolsóbbik maxima miatt el kellett tehát (szándékom és akaratom ellen) utóljára fogadni azon 100 Rfrt[ot] és csak úgy, mint 100 forintot, melynek pénzbeli folyamatján kívül, semmi egyéb becse nincsen. Adójának sem szavai, sem kézvonásai nem adták meg annak azt a válort, amely oly nagyon különbözik egy uzsorás és egy poéta előtt, a *börzén* vagy a Parnasszuson!

Alázatosan köszönöm mégis Nagyságodnak mint *versifikátor*, és mint a halotti pompára dolgozott egyéb kézmívesek: de köszönetem mellett, mint *poéta*, bátorkodom teljes tisztelettel instálni Nagyságodat, méltóztasson nekem a megboldogult méltóságos asszonynak kedves jószágai közzül egyet, de amelynek mindenét inkább nézvé, mint gazdag és drága voltát, emlékezetül megküldeni. Hadd álljon az az én kis museumomban, amelyet a nyáron rakattam, hadd álljon ama nemes elhúnytnak emlékezetére Nagyságod erántam kimutatott kegyes hajlandóságának zálogául, nekem újabb újabb háladatosságnak ösztönéül, az én alacsony irígyeimre nézve pedig Perseusnak paizsául!

Azon szobácskában gyűjtögetem én pártfogóimnak, jóltévőimnek, barátimnak, poéta társaimnak képeiket vagy emlékeztető valamieket. Illyen apróságért már könyörögni sem sajnálok én, Méltóságos Uramnak - én, aki kevéssel szűkölködvén, kevéssel gondolván, kevés után ásítózván, 100 Rftra magamban nem sok impressziót érzek. A versírást sem *métier*, vagy Handwerk gyanánt üzőm én; hízelkedni pedig vagy kedveskedni véle csak ott akarok, ahol tárgyamra egyedül magam előtt se pirúljak meg.

Ebből a nyilatkozásomból, (amelyet csupán egy oly nemes gondolkodású méltósággal, mint amilyennek Nagyságodat esmérjük, lehet és illik közlenem) méltóztassa Nagyságod közelebbről esmerni azt a *debreceni embert*, akit önnön polgártársai nem esmérnek, aki sok dolgot nem a fő és al Pöbel szemeivel néz; akinek fő kívánsága csak az, hogy csendességét meg ne háborítsák; aki Sanssouci lakást képzel a nádlepte fedél alatt, és aki mégis nem oly cynicus, hogy a nagy urakat, ha a tudományoknak, a hazának és a jó ízlésnek nemes baráti, oly megkülönböztetett tisztelettel ne tömjénezné, mint amilyenettel én változhatatlanul maradok Méltóságos Kamarás Úr! Nagyságodnak alázatos szolgálja

Debrecen, [1804]

Csokonai Mihály m.k.

BEK PÁLNAK

Tekintetes Úr!

Megszomorodtam és szinte csüggedezve bizonytalankodtam mind ez ideig, vagy a Tekintetes Úrnak erántam megváltozott kegyes reflexiója felől, vagy azon levelemről, melyet még 25. májusban a Tekintetes Úrnak igen becses ajánlására s parancsolatjára írni bátorkodtam, és amellyet cselédem, amint mondja, magának a téglási bírónak adott által; de reá sem szóval sem írással eddig semmi választ ki nem nyerhettem. Abban a levelemben csak az az alázatos jelentésem volt a Tekintetes Úr parancsolatja szerént, hogy, ha a Tekintetes Úrnak vagy útja, vagy szorgos foglalatossági meg nem tiltják, most én is magamat olly szabadnak és kívánós-nak érzem, hogy 2-3 napon a Tekintetes Úrnak mind udvarlására lehetek, mind magamat ott a Természetnek anyai ölébe megújíthatom. Májusból még néhány nap volt hátra; és én a Váradon kapott tüdőgyulladásból akkor kezdván felerössödni, szűkölködtem a Tekintetes Úrnak, és a Tekintetes Úr körül mosolygó Természetnek és szabad életnek újjáteremtő erejére.

Én, aki szűkölködni inkább mint kérni szeretek; én, aki az embereket közönségesen kerülni, a nemeslelkűeket külön-külön temjéenezni kívánom is, szoktam is: repesve nyúltam tollamhoz, mihelyt elgyengült inaim engedték, és az édes reménység bennem még előre örömmé változott! A Tekintetes Úrnak személyesen erántam kitett nemes nyilatkozatása, a téglási együgyű áer, a boldog erdő, az újjító víz, a kert, melly a halandók paradicsoma, a ritka plánták, a Természet érzékeny fiainak kincse és pompája, a szabad és mesterkészetlen falusi gyönyörködés, a nyúgodalom, a csendesség, a... de minek többet? Maga legfőképpen ezeknek a birtokosa - már előre végigöntötték érzéseim roncsolt alkotmányát az éledezésnek meg nem vehető balzsamával. -

Méltóztasson megengedni a Tekintetes Úr, hogy a levélírás stílusának hideg törvényeiről elfelejtkezvén, érzeményeimmel kicsapongani merészlettem: ez a hangja van a Természet mindenható szavának; így ír egy ember, akinek bibliája *Linné*, így ír egy természet tisztelőjéhez; így szól és így beszél a Horácus és Pope lelkéből, egy ánglus, egy római a maga Agrippájához, a maga Bolingbrockéjához magánosan, aki külömben a nagyvilágnak üres lármái között szegletet keres, és megszóllíttatván is pirúlva selypeskedik monosyllabus feleletjeivel.

A magyar nem tolja magát, nem is színeskedik, korcs az, aki ezt csinálja; de ha a *candornak* és egyenesszívűségnek szennyetlen vagy mázatlan újjai intenek felé, kész azt elfogadni; elfogadása után pedig hűsége tiszta, állandó, és fejr, mint maga a Nap. Az enyim, ha nem ajánló is, ha nem kiragyogó is, azt a ködök cselekszik, mellyek szintúgy karakterére tartoznak, mint a Britannia klímájának. - Ne vesse meg azt mégis a Tekintetes Úrnak szintúgy a fontoshoz, mint a széphez szokott lelke: a ködök szint olly szülők és termékenyek, mint a fény és világosság. -

Így érzek én, Tekintetes Úr, az én elszánt magánosságomban: és boldog vagyok mellette, mint minden, aki önnön kényjét követi; sokkal boldogabb pedig, ha ezen együgyű és igazságos érzésemnek a Tekintetes Úrban is egy nemes pártfogóját találni szerencsédem. *Kevesek azok a pártfogók:* de nemesek, de nagyok, de ollyak, akiknek nevére sem irígyeim előtt orcáim, sem a szintmutatás nélkül való maradék előtt versezetim avagy hamvaim el nem pirúlhatnak.

Verseimet leveleim, leveleimet érzeményeim szokták megelőzni: két lépést már megtettem, és a harmadik sem fog abban a mély tiszteletben csökkenni, amellyel vagyok a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Csokonai Vitéz Mihály m.k.

Debrecenben, Szept. 10 d. 1804.

BEK PÁLNAK

Tekintetes Úr!

Amilyen örömmel vártam a Tekintetes Úrnak erántam mutatott kegyességét, szint' olyan szomorú sajnálkozással kell kijelentenem, hogy ma és holnap a Tekintetes Úr parancsolatját nem teljesíthetem. Amelly kis museumot a nyáron magamnak apródonként rakattam, holnap kezdik vakolni, ablakait s ajtajait behelyeztetni, melly az én jelenlétem nélkül rosszul menne véghez. Másoktól hosszas apológiával kérném az engedelmet, a Tekintetes Úrra nézve elégnek tartom az okot együgyűen megmondani, és bizonytal tudom, hogy a megengedésről teljes bizodalommal reménylhetek, mellyet alázatosan ki is instálok.

Csókolom az asszonyságnak, ő nagyságának kezeit, és míg a jövő hét elején udvarolhatnék is, tökéletes tisztelettel maradok

a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Csokonay Mihály m. k.

Debrecen. Szept. 14d. 1804.

SCHEDIUS LAJOSNAK

Jóakaró kedves Barátom Uram!

Amelly pakétot vásárkor említettem az Úrnak, Pesten rekedt vala meg, könyváros Institoris úrnál, aki, ha még eddig az Úrhoz le nem küldötte, ne sajnálja az Úr a boltjából, melly az Ürményi ház alatt vagyon, elhozatni. Amik belőle még az öszön elkelnek, azoknak az árát ezen becsületes deák kezemhez szolgáltatja.

Az említett pakétba vagyon 15-15 exemplár eladni való, a 16-ik exemplár fain írópapirosra van nyomtatva, és ezt vegye kedvesen tőlem szíves fáradozásáért való köszönetemnek zálogául. Az Úr pakétjába van a halasi pakét is, mellybe 10 eladó exemplár van, a 11-ik pedig ajándékba ment volna Csere uramnak; de mivel ökgiyelme már elment Halasról, adja által Barátom Uram mind a 11 exemplárt pakétostúl akár az új professzor úrnak, akár más érdemes embernek, aki felvállalja. - Mindezekről becses válaszáat és barátságos levelét ezen érdemes deák ifjú által elvárván, magamat továbbá is baráti jóindulatiba ajánlom, s maradok az Úrnak egyenesszívű barátja

Csokonai Mihály m. k.

Dorottya s a többi

Debrecenbe Sept. 14-én 1804.

BEK PÁLNAK

Tekintetes Úr!

A koporsó széléről melyből tudós és hív orvosom szabadíta ki, és hogy belé vissza ne essem, most is jobbkezén tartogat, - onnan írom ezt a leveletem. Ez az oka hogy személyes udvarlásomat is a Tekintetes Úrnál nem tehettem, s a jó Isten tudja csak, mikor tehetem? Mert az orvoslás módja lassú is, hosszas is: fő regulája pedig az, hogy a külső áerre a szobából ki ne menjek.

Illy szomorú állapotom miatt Váradra sem mehettem, ahol pedig az *Ódáimat* kinyomtattatni és a kályha-kandallót megválasztani két mulhatatlan dolgom lett volna. Hogy mégis az orvoslás alatt való idő tölem hiába ne múljon: minden rendbéli munkáimat typographia alá tisztáztatom. De már ebből is kivert a kemény idő! A kis museum hangos és benne a purizálónak újjai meggémberednek. - De sokkal inkább hangos és alkalmatlan egy olyan kúrának folytatására, mely gyakori fomentumokkal, főzésekkel és fürdésekkkel van egybekötve, és amelly miatt 16dik octobertől fogva még mindég más házánál kéntelenítettem pacienskedni.

Instálom tehát a Tekintetes Urat teljes bizodalommal, méltóztasson nékem illy ügyetlen szorútságomban, azon öntött kályhák közül, amelyeket olly igen javallani méltóztatott, egyet a maga árán, vagy, ha az a jövőben teendő épületek miá nem eshetne, csak haszonvételre kikeletig általengedni, és engemet az utána való járás terheitől s veszedelmeitől kegyelmesen megmenteni; annyival is inkább, hogy az utána való járásra már sem időm, sem erőm, sem módom, sem bízott emberem, sem lovam és szekerem nincsen. Most is ezt az ifjút alig nyerhettem meg a professiók alól, ki is a gróf Festetics gymnasiumában tanítványom lévén, abbéli hűségéből vállalta fel, hogy a Tekintetes Úr előtt e dologban személyemet viselje. Méltóztassa a Tekintetes Úr olly meglelégedéssel küldeni haza ötet, mint amillyennel, reménylem, magamat bocsátott volna.

Én hiszem az egeket, hogy nemsokára olly állapotba helyheztetnek, amellyben tiszteletemnek és háládatosságomnak ollyan emlékeztető jelét állíthatok, amellyről kevélység nélkül elmondhatom, hogy a késő maradékra általmégyen. Addig is szerencsémnek s becsületemnek tartom hogy lehetek a Tekintetes Úrnak

alázatos tisztelő szolgálja
Csokonai Vitéz Mihály m.k.

Debrecen 10d. November, 1804.

OBERNYIK JÓZSEFNEK

Köszönöm, Édes Barátom, hogy rólam ollyan részvétellel emlékezik. - Igen is, én még most is beteg vagyok, és annyi s olly sok rendbéli orvosságokhoz képest szólván, talám úgy mondhatom hogy éppen semmit sem javúltam. Két hónapja már, miolta mind az orvosságokba mind az élés módjában a legszorosabb rendet tartom és követem. Nincs mi látatja! Igaz, hogy itt a metszők kvártélyán sokat, amit kellene nem cselekedhetni, alkalmatlanság is van ollyan, ami efféle nyavalyában bajt és hátramaradást okoz. Legfőbb és minden külső-belső szereknél használatosabb volna a hátgeréncnek végig való dörgölése: de azt magamnak lehetetlen megcsinálni, mással pedig nincs kivel tétetni. Ezután való dieteticum a nyúgodalom volna, vagyis a csendesség: már itt ebben sincs módom: otthon pedig még úgy sem.

Ezokaért bátorodom megkérni az Urat, ne sajnáljon egy vagy két hétre nekem kvártélyt adni magánál! még addig megpróbálom az orvosi tudomány erejét: mindent, amit előmbe ír, pontig végbeviszek és ha akkor sem érzem osztán semmi foganatját, életem nyakába vetem a gyeplőt és elkészülve ütközöm bele akármibe, míg belőlem a kevés életerő ki nem fogyatkozik.

Mivel pedig a téli hidegbe való utazás éppen deciaratus ellensége az én nyavalyámnak: kétképpen kívánnám annak mérgétől magamat védelmezni: 1/ Egy fedeles csészt, vagy ha az nem volna egy jó ernyős szekeret óhajtanám, ha az Úr értem beküldene. - Csak ennyit kérek és az Úr többet ne csináljon - szokása szerint. Én a derecskei kocsisnak örömet megfizetek. Az ülésnek jónak kellene lenni, sőt betegnek valónak. 2/ Úgy csináltam ki a mars-utat, hogy mivel a reggeli idő nagyon hideg és ködös, innen 10 órakor indulnánk ki és 12-re Peresre érnenk, ahova már egy kis betegnek való leves iránt nótárius uramékhoz ma előre írtam is. Ott 1-2 óráig nyugodván még nap fennlétével Derecskére bejuthatnék.

Ez az én kéntelen-kelletlen planumom, Édes Barátom! mellynek végrehajtását csak az Úr által és az Úrnál reménylhetvén: bocsásson meg, ha szerfelett való bizodalمام alkalmatlankodás-sá válik.

NB. Elfelejttem, hogy csötörtökön 6-a decembris volna szándékom kiindulni.

Csokonai Mihály m.k.

Debrecen, december 4-én, 1804.

NAGY GÁBORNAK

Barátom! Én a metszőknek 30 Rftig levék adóssává: nékem ma indulnom kellett, magad itthonn nem voltál, a Senior hirtelen úgy tevő le értem a közönséges kasszából, hogy jövő keddre néki visszatérítem. Kérlek, Édes barátom, tedd le tehát helyettem a Seniornak; jön nekem vásárig vagy vásárra annyi pénzem az exemplárjaim árrából, hogy téged kielégíthetlek. Most is, amiket a supplicánsok béhoztak, a patika nyelte el. Már az orvoslásom 50 f. felé jár. Most is azért megyek Derecskére, hogy mivel sem otthonn a magunk házánál, sem másutt a városban, kúrámhöz szükséges kommoditással nem lehetek: ott egy szobát, és szolgálatomra egy fiút és öreg asszonyt fogadván, a doktor intézése szerint fogyatkozás nélkül vitethessem az orvoslás rendét. A metszők szívessége eránt pedig háládatlan lettem volna, ha illy szorgos újtokra illy kevés pénzek mellett én is hátramaradást szerettem volna nékiek. Készebb lettem volna a chremeseket nagy interessel megkínálni, mint ezt cselekedni. Te is, Barátom, könnyíts azon kevés summával sorsomon, s becsületemen. Ha szükséged lenne vásárig is a pénzre, kész lennék néked is, mástól kérve, megadni.

[Debrecen] Die 6. decembris, 1804.

PAP JÓZSEFNEK, ERŐS GÁBORNAK ÉS PETHES DÁVIDNAK

Magatok is tudjátok, édes jó barátim, hogy én a hálálkodás felől igen csekély ítélettel vagyok. Tudom én a hálálkodás ismeretes szavait, régen feszes formába öntött szentenciáit gyakorlom is, de csak ott, ahonnan való megválásom nagyon historice esik. Én, ha számkivetésbe küldödném, talám az anyámtól búcsúznám legkevesebb szókkal, sőt éppen némán. Ez a - nem annyira principiumom mint érzésem módja okozta, hogy töletek olly stoice láttattam megválni. De amire csakugyan azért is kellett még erőlködnöm, hogy egyébaránt is nagyon

elgyengült természetemnek legkisebb rést is ne nyissak, nehogy kirohanjon és kevés erejét is hasztalanul elvesztegesse.

Most már reggeli hét órakor ülve íróasztalomhoz, talán higgadt magánosságomban efféléktől nem tarthatok. De még így is csak kímélem az erős kifejezésektől és hosszas előadásoktól magamat. Mert én egyedül is rá tudok a búsulásra fanyalodni, kivált most is a szomorú képektől nagyon nehezen válok meg.

Köszönöm tehát erántam mindnyájatoktól, sőt mintegy versent mutatott barátságokat, melly noha mindenkor édes vala is nekem, de édesebbnek sohasem éreztem, mint most, amidőn keresztül futván elmémmel az elmúltakat, előttem állanak ama sok boldog és kedves órák és napok, mellyek többé nem fogják tűrhetőbbé tenni komor hazámban való remete lakásomat.

Bocsássatok meg, ha erőtlenségem miatt mostanába vagy régebben olyat szólhattam, vagy cselekedhettem, ami a barátságnak valamelyik tisztelt törvénye ellen lehetett. Szívem mentse ki azt előttem, amellynek hasonló szándéka sohasem volt. A hibát ne tegyétek egy helybe a gabszággal.

Minthogy pedig nékem az én világban levő fekvésem semmibe, amivel boldogságotokat segíhetném, módot nem adott, az egy kívánságommal óhajtalak benneteket boldogságotok célja felé mozdítani s minden szerencsés lépéseket a magaménak vélvén, részt veszek az azon való örömben, és ezt az én szíves érzésemet tartásotok néminemű világi vagyonotoknak.

Hej, barátom, melly nehezen esett az nekem, mikor már nem volt pénzetek öszveszerzéséhez reménységem; s melly igen örültem, hogy a nagyját, ha mind keservesen is, egybecsinálhattam. - Ti nem azt érdemlitek éntőlem, hogy a világra való kiindulástokban hátramaradást csináljak, vagy hogy megcsaljalak, de magatok tudjátok, hogy engem is a pénz bejövedele eránt mindenünnen megcsalt a reménység és várakozás; azonban azt is tudjátok, melly szomorú környülállások között vagyok hosszas nyavalyám miatt. - Megengedtek tehát, úgy reménylem, hogy aprólékos adósságaimmal még későbbre maradok. - Én azt magam sem tudom mennyi, és ez okon kérlek, küldjétek ki most a summáját, hozzátévé a négy gyékényszéknek az árát is. Reménylem, csak adódik nekem, is majd módom és azt lefizethetem oda, ahová írástokban kívánjátok. Mit írjak még? Írhatnám még, hogy sokkal rosszabbul vagyok, mint voltam; - a lábom nem bír, nem eszem, amit eszem is, kihányom; hogy a köhögés szakadatlan rajtam, és 10 grádussal erőszakosabb s a t.

De az effélékkel minek terheljelek; ha meggyógyúlok, megírom, ha meghalok, leszen tán, ki megírja: Isten hozzátok! ne szűnjetek meg szeretni, aki titeket halálig fog szeretni.

Derecskéről 1804. dec. 10.

Csokonai Mihály

.oOo.